

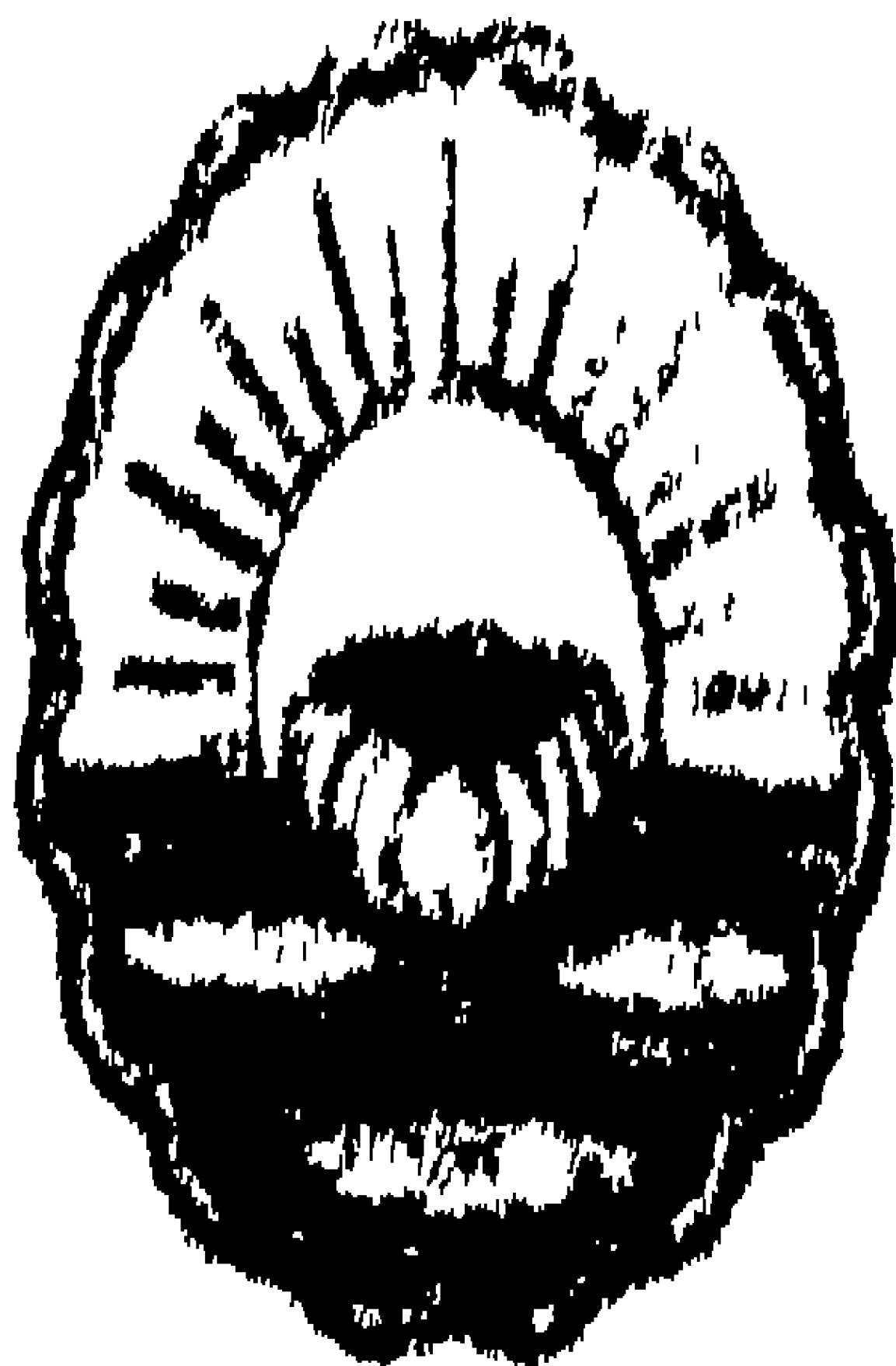
శ్రీ గణేశాయ నమః

శ్రీ గణేశాయ నమః

శ్రీ గణేశాయ నమః

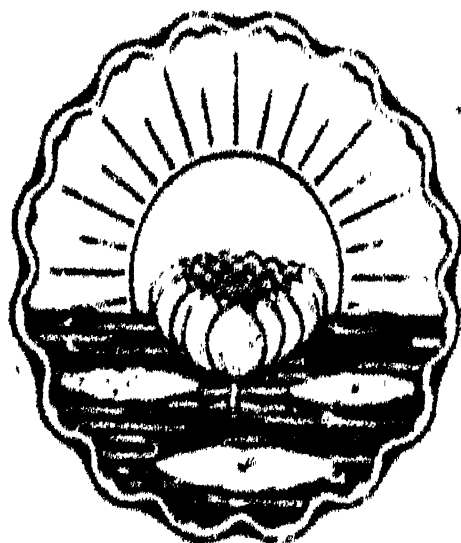
వ్యాస సంగ్రహము

A Miscellany of Papers

భృగ్వేదము

విద్యుత్తులములు విద్యుత్తులములు విద్యుత్తులములు
భృగ్వేదములు విద్యుత్తులములు విద్యుత్తులములు
విద్యుత్తులములు విద్యుత్తులములు విద్యుత్తులములు

SECRET

1. The first step in the process is to identify the problem or issue that needs to be addressed. This involves gathering information and understanding the context of the problem.

This Miscellany of Papers
 is
 Presented
 to
 Rao Sahib, Mahopadhyaya
 Gidugu Venkata Ramamurti Pantulu Garu
 on his Seventieth Birthday
 by
 his friends, admirers and students
 In recognition of his efforts
 To rehabilitate the use of Current Telugu

వాఙ్మయమును సుదృఢపరచుట

1) నామనామ సంహితానుబంధములను సమీక్షించి,
 వాటి వ్యాకరణమును భాషాభివృద్ధికి సులభము
 వాటి ప్రయోగమును ప్రోత్సహించుట
 వాటి సుతరములు, తత్పరములు, సమీక్షలు

సమర్పించుట

పరిశ్రమమును వ్యాపకము చేయుట

సంపాదకీయ భూమిక

ప్రతిభావంతులైన పరిశోధకులూ, విద్వాంసులూ, కవిలూ, కవులూ వివిధ విషయములనుకూర్చి రచించి ఆదరానురాగములతోనూ, భక్తికావ్యములతోనూ ఈ పంతులుగారి అద్వైత వ్యాసరాజముల సంపుటము ఇది.

గ్రాంథిక భాషాభిమానులు శక్తివంతులైన ప్రజాపితృ, అదే సామ్రాజ్యాధిపతియైన ఋషిమూర్తయైన శ్రీమన్ పోతనగులెల్లప్పుడు ఉన్న భాషానికందిన ప్రజా సమ్మగము, సహజము, సరళము అంటే మూలముగా పెట్టుకొని భక్తికావ్యయత్నము చేసి, తమ ఉద్వేగములను తమ శిశుమృదులనే విజయము పొందే మహా భాగ్యమును పొందిన శ్రీ పంతులుగారి కృషిని అభినందిస్తూ వర్తమానాధికారి భాషాభిమానులు విజయముగా వారి పేరపేర్కొనిన కావ్యము ఈ "వ్యాసరాజ సమీక్షాము" "A Miscellany of Papers" ఈ కావ్యముల భాషాభిమానములను విజయధ్వజముగా వాడును.

ఈ సంపుటములో ప్రతిభావంతులైన వ్యాసములు కంఠవలసివచ్చిన కోర్కూ... విద్వాంసులకు వ్రాసినవచనములలో శ్రీ పంతులుగారు పండితములలో పరిశ్రమ చేసినవారో వారి సలహాచేర్చులు ఉండేలాగున కూడవలసివచ్చినవారు, పురావాస్తుకావ్యము, కావ్యకళాపరిచయము, అధికారికావ్యము, భాషాగర్వకావ్యము, శిశుకావ్యము మొదలయిన విషయములనుసరించి వ్రాయవలసిన వాడవలసివచ్చినవారు. ఇందులో చేర్చిన వ్యాసములు చాలావరకు పై విషయములకు సంబంధించినవి. శిష్యులూ, పద్యములూ, భాగ్యకావ్యములూ వ్యాసములూకూడా కొద్దిగా ఇందులో చేర్చినవారు.

గ్రంథముద్రణము ప్రారంభించినవాటికి వ్యాసము అన్న పాకు అంకశిరీషదము వల్ల ఈ వ్యాసములు విషయములవారీగా వర్గీకరణము చేసి అచ్చువేయవలసి వచ్చినది కాదు.

ఈ గ్రంథము అచ్చువేయించడములో పాకు దుక్కిరి పోయినాకులయినవారి శ్రీ రామమూర్తిపంతులుగారి శిష్యకోటిలో ప్రభావము, సహృదయము, పాకు గురుకుల్యలూ అయిన శ్రీ కాశ్యపూరి సూర్యవారాయణపంతులుగారు. వారికి పాపృదయపూర్వక వందనములు సమర్పిస్తున్నాను.

నవంబరు ౧౯౩౩

గుంటూరు.

తెలివర్ల వెంకటేశ్వరం

గుంటూరు.

CONTENTS

(English Section)

Our Master and the Modern Telugu Movement :	1
Dr. B. Subhagirao, M. A., Ph. D.	
Gramyam and Grammar in Italy :	12
A. Gallo, Esq. I. C. S.	
Reminiscences :	22
J. A. Yates, Esq. M. A., L. B. S. (Retired)	
Language reform in Norway :	27
Professor Egon Krogø.	
A Small Contribution to the Knowledge of the Munda Languages :	30
W. F. De Heer.	
Dravidic Glides :	33
Professor L. V. Ramaswamy Aiyar, M. A., B. L.	
Kharavela :	71
Professor Santa Kumar Chatterji, M. A., Ph. D.	
The Development of Dravidian r :	75
A. R. Thyagaraju, M. A.	
Is Telugu Alphabet Quite Phonetic? :	81
P. Venkataramanayya, M. A., L. T.	
Dravidian Pronouns : Avan and Vadu	84
Professor K. Suryanarayana, B. A., L. T.	
Mahendravarman I and Pulakesin II	97
Dr. N. Venkataramanayya, M. A., Ph. D.	
A Buddhist Relief from Nagarjunakonda	105
T. N. Ramachandran, M. A.	
The Chronology of the Later Pallavas :	111
M. Somaekhara Sarma	
Paron - A Sora dialect :	145
G. V. Bitapati, B. A., L. T.	

విషయ సూచిక

(అంధ)భాగము

•/ ఆమును :	1
బుజును పాతయ్యకాల్సిలుగాను	
• అంధభాగమునందలి భాగములు :	8
మల్లపతి సూర్యవారాయుని కాల్సిలుగాను	
అంధ భాగమునందలి భాగములు :	21
మల్లపతి సూర్యవారాయునిగాను, ఏ. పి., ఎం. పి., 19	
•/ అంధభాగమునందలి భాగములు :	25
కోరాడ రామకృష్ణయ్యగాను, ఏ. పి.	
భాగము - 1 :	40
జవాబు నిమిత్తం అంధ భాగము	
•/ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగాను :	43
జాబ్బును మరొక శీషుని రామకృష్ణగాను, ఏ. పి., ఎం. పి., 19	
చంద్రాక్షరము :	47
మహారాజు శ్రీ విక్రమజీవవల్ల భాగముగాను	
గురు వర్ణము :	48
కోరాడ రామకృష్ణయ్యగాను	
లిఖితము :	49
చింతా దీక్షితులుగాను, ఏ. పి., ఎం. పి., 19	
•/ కాలవ్యాఖ్యలు :	71
పురిమంజు అభ్యుదయముగాను	
మాతృద్రవ్యములు :	81
జాబ్బును చిలుకూరి వారాయుని రామకృష్ణగాను, ఏ. పి., ఎం. పి., 19	

కావ్యము	...	...	338
మీరును పుష్పములతో ముగిసిన శ్రీమద్రామాయణము			
పుష్పములతో ముగిసిన శ్రీమద్రామాయణము	...	...	339
శ్రీమద్రామాయణము, పా. పా. పా. పా.			
మహాభారతము, పా. పా. పా. పా.	...	...	342
మహాభారతము, పా. పా. పా. పా.			
మహాభారతము, పా. పా. పా. పా.	...	...	344
మహాభారతము	...	...	344
మహాభారతము			
మహాభారతము, పా. పా. పా. పా.			346
మహాభారతము, పా. పా. పా. పా.			
మహాభారతము, పా. పా. పా. పా.	...	...	347
మహాభారతము, పా. పా. పా. పా.			
మహాభారతము, పా. పా. పా. పా.			349
మహాభారతము, పా. పా. పా. పా.			
మహాభారతము, పా. పా. పా. పా.			351
మహాభారతము, పా. పా. పా. పా.			
మహాభారతము, పా. పా. పా. పా.			353
మహాభారతము, పా. పా. పా. పా.			

శాలువల జాతి కాను :	124
వర్షుల చిహ్నకా రామవర్షులకాశ్చర్యము	
జవర్షము	127
పిలకా గణపతిగారు	
అనువులు వాటి చరిత్రములు :	131
గరికెరల్ల కృష్ణమూర్తిగారు, ఎం. ఎ., డి. ఎ.సి.	
చవిటియు పరి :	137
— విష్ణు అష్టాశాపుగారు, ఎం. ఎ., ఎం. సి. సి.	
సాగ్నోరగింభక ర్మము - విష్ణు శివము :	140
కంచాన్నుల అదివారాయణకాశ్చర్యము	
అర్ధవిడిగముపద్ధతి :	147
విద్యావేద కుచ్చావృత్తి విశేషములకాశ్చర్యము	
గ్రామ్యావేదాదపికలము ...	151
వాసా సూర్యవారాయణకాశ్చర్యము	
శ్రీలనాచిన్వరిము : ...	157
చింతా దీక్షితులుగారు, డి. సి., ఎం. సి. సి.	
సాగ్నోరకాశాచరిత్రము ...	162
వేదాల తిరునామకాచార్యులుగారు, కర్ణాటక	
తూర్పుగంగ రాజుల అష్టోత్తరములు :	165
రాల్లెలుడి సుబ్బారావుగారు, ఎం. ఎ., ఎం. సి. సి.	
చాల్లెలుడ్రి-మూలపాదకాచరిత్రము : ...	171
తుల్లంబర్లి సామకేశవశర్మగారు	
పదక ర్మము : ...	311
కల్లావర్మల శివశంకరకాశ్చర్యము	
తెలుగుకాశాచరిత్రములు :	322
అదీదము రామారావుగారు	
కావ్యము : ...	327
వేదాల పద్యవారాయణకాశ్చర్యము	

Our Master and the Modern Telugu Movement

B. SRINAGURI RAO.

We commemorate in this volume the 70th Birth-day, Vardhanti, of our revered master and teacher, the greatest proartaka or propagandist of the Modern Telugu Movement, Rao Sahib Chidugu Venkata Ramamurti Pantulu Garu, B.A., (Madras), D.Phil. (Bharati); Kaisar-i-Hind, Mahāpādhyāya, of Parlakimedi, retired professor of History of the Rajah's College, Parlakimedi and one of the oldest and most distinguished old boys of H. H. The Maharajah's College, Vizianagaram.

About 1880, four years before the present writer was born, he and his present writer's uncle, both matriculates from the Maharajah's College, Vizianagaram, emigrated to Parlakimedi, within a year of each other, as teachers in the then Middle School there. In those days going to Parlakimedi meant crossing the Vastaram once for all; it meant going into the company of the tiger, the bear and malaria, but Parlakimedi made Ramamurti Pantulu, the school having in its growth offered a challenge to his capabilities; and as the school grew to a High School and also to a College, he also grew, all by his own unaided efforts, to an F.A., and a B.A., coming out second in History in the Presidency I class list of the Madras University for the year 1895. As a sharer in the great enthusiasm of that eventful day, when Parlakimedi was en fete and the Rajah Sahib and his brother attended the night entertainment got up by his pupils, I can realise vividly how he was felicitated as having made Parlakimedi famous. Nor was this all. He had also made Parlakimedi famous in educational circles by his experiments in teaching, and by having interviewed two Inspectors of Schools, a Director of Public Instruction and two members of the local and imperial legislatures on the educational needs of the Savaras—all which work had brought to a head next year his great and generous enthusiasm for Savara education into practical grips in conference with the executive and judicial officials of the Ganjam district. Thus early in his professional career he developed into a man with a wider humanitarian vision and mission. He had also by then made famous the ruling Ganga family of Parlakimedi Rajahs by editing some copper plate grants found in the District in the *Epigraphia Indica* and incl-

dentally identified the Capital of Kalinga or Kalinganagara with Mukhalingam on the Vamsadhara where for some time the ancestors of the present Rajah of Parlakimedi ruled. He had also by that time deciphered the major portion of the inscriptions on Temples in Mukhalingam, these had even known to the Madras Epigraphists, and from these he definitely identified the Parlakimedi Raj-family with the one of Anantavarman Chula Varma who ruled over Kalinga and conquered Orissa and Bengal. As a scholar and in public life, he was a terror to evil-doers, a great force for purity, an enthusiastic and practical advocate of social reform. He was a great bulwark to us in our prarthanasamajist campaigns and advocacies against all forms of social and religious evils and irrational bigotry. Although, as a proponent of History he emphasized the brighter aspects of Conservatism and Antiquaries, he yet impressed on us that he did so in order that in our democratic enthusiasm, we may fail to do the justice that is due to other facets of social or political life and organization. He had in the next two years contributed large ethnographic material to Thurston on Orissa caste and tribes, authentic information freely given to him by several Orissa families in the Parlakimedi Taluk in those days when the Orissa amalgamation question was never dreamt of. He started his first Savarna school in 1890 with a teacher, a Navara boy Pattigadu, whom he fed, clothed and taught for years, before which in 1886 he started and managed even a Pariah school, long long before the Pariahs or Untouchability was ever imagined to be or to develop into a problem. Thus the Linguistic, Epigraphic, Ethnographic and Historian and Reformer bias of his wide and intensive culture had become quite evident by the year 1902 when the present writer was in the F. A. class and his lectures on Ancient History, delivered with the natural eloquence of a dedicated missionary and treated from all the various points of view of such sympathetic christian and catholic heart, were so all-absorbing that they ring clear to this day in the ears of his intimate pupils. The present writer having grown under his fostering affection, as almost the eldest of his children, being only three months older than his eldest son, and having had his own share in fair-copying his manuscripts on various subjects—these were days before typewriters—naturally enough fell into active association with him in later years when, with the background of his intensive and varied culture in the humanities and historical sciences he came to be the great leader, Acharya par excellence of the Modern Telugu Movement, the greatest literary issue of the present generation in the Andhra country. And the permanent contribution made by him to this great urge for democratic self expression in Andhra literature entitles him to the greatest veneration of the Andhra youth, as the great literary enfranchiser, in some respects even greater, because less compromising than his own great leader Viresalingam Pantulu, the maker of modern Andhra life and literature.

In a volume commemorating our revered teacher's *Vardhanti* no apology is needed for giving in a historic setting his great and permanent contribution to its progress and its philosophy.

The Modern Telugu Movement or the movement for making spoken Telugu the vehicle of literary expression really dates back, in our time, to and hails from the royal court of Sree Maharajah Anandagajapatiraj, Manya Sultan Bahadur, Padsha-hi-kalinga of Vizianagaram, under whose scholarly lead, the city, was like Athens of Porecha, the eye of the Andhra people. It was under His Highness' patronage and inspiration that the late Kavisakhara Gurujach Venkata Apparow Pantulu, the then Epigraphist of the Vizianagaram Raj, composed the ever-famous play of "Kanya-sulkam" in spoken Telugu. In the preface to this work, like Dante in *Divina Comedia*, he vigorously advocated the use of spoken Telugu for humorous and literary self-expression. It was also under the same royal inspiration and patronage that he edited "The Telugu Harp" the first vernacular paper in the Andhra country to admit articles in spoken Telugu. He dramatized a few scenes of the play before being staged with his friend and classmate, our Ramamurti Pantulu Garu who thus was even then in close touch with Apparow from whom he also caught his first enthusiasm for Epigraphy; years passed; Maharajah Anandagajapatiraj Bahadur passed away. Having lost its courtly intellectual centre, literary life in the Andhra became provincialised and Rajamundry under Viresalingam Pantulu continued its intellectual lead and became the leading open forum for Andhra literary effort. We at Parlakimedi, teachers and pupils, became steeped in the literature and ideas of Viresalingam Pantulu and our views on language and the popular enthusiasm and reformations to which it has to be effectively harnessed became coloured by the Viresalingam tradition. Elsewhere in the Andhra country a battle royal was raging between the pedantic, prahandhic diction of Chinmayasuri and Kokkonda Venkataratnam Pantulu, and the simplified popular diction school of Viresalingam and his reformist followers like Chulakamurti Lakshmi Narasimham. Had the Chinmayasuri school triumphed, the whole progress of Andhra letters in our generation and the popular educational advance to which it contributed would not have so well followed. Strictly speaking, it was like the Wordsworthian movement in English letters of the nineteenth century, based on living popular diction but adjusting himself to the then prevailing conventions of grammatical prescription. It was like pouring raw wine into old bottles—this attempt of the Viresalingam school to twist modern ideas and living forms of expression into the forms and ways of the grammar of older poetry and it broke down eventually in the humorous dialogues, farces and social plays of Viresalingam. Apparow and Ramamurti Pantulu Garu deriving their literary enthusiasms from that great leader have only

more boldly come forward for throwing away this disguise or pseudo-classical veil and frankly adopting living, spoken Telugu, in its deliberate learned and cultured forms as the basis of literary expression, in modern ideas. In poetry, as Appanna said and proved by his lyrics, the movement was to proceed on lines similar to those of English literature as an artistic fusion of new and old (కావ్య భావన). In his Epilogue to *Manoranjanam* on Modern Telugu, Ramamurti Pantulu has advocated a regulation of forms of living speech for admission into the traditional grammar and Virasalingam Pantulu (Guru) even wanted to compose a grammar of current Telugu (*Vyāvahārikabhāṣa*) with the aid of his teacher. These great Haimanthe Jachariar, Raja K. R. V. Krishnaswami Bahadur of Pondicherry and several other scholars advocated such an simplification of Telugu grammar in order that the obsolete forms may be entirely dropped from modern prose and verse. However before the year 1914, the great principle of Another literary effort and expansion was just an idea, an aspiration.

It was about this time that Mr. Yates came to Vizagapatnam as Inspector of Schools and he held conferences to induce teachers with a new enthusiasm for the Direct method of teaching English in preference to the traditional grammar-cum-translation method. It involved the study of practical English Phonetics. Ramamurti Pantulu (Guru), after a hard fight with Mr. Yates on behalf of the traditional method in which he trained, was got convinced by his arguments for a new departure, mastered the literature on the subject and started teaching English to children of both sexes in his own home. He trained his last son Suryanarayana, M. A., L. T., in this method and this boy by his achievement in a few months quite astonished Dr. Jones of the London University who was then lecturing to Haimanthe students in the Madras University on Phonetics. At a subsequent conference at Vizagapatnam Ramamurti Pantulu not only demonstrated his own experiments in this new line but also gave lectures on "Telugu Phonetics" worked up on the Jones' model. At about this time Mr. P. T. Nrusimha Iyengar, M. A., Principal of the Vizagapatnam College wrote a pamphlet "Life or Death plan for Vernaculars" wherein he advocated the larger use of simple spoken vernacular diction and grammar as the basis of modern literary effort. An assistant teacher of his college, Mr. Chetti Lakshminarasimham wrote his Greek Puranic Tales in which he made a hodge-podge of literary, polite, vulgar forms and it happened that this book was published for non-detailed study for S. S. L. C. examination. This gave the signal for a great raging and tearing propaganda for the suppression of "Giranyu" Telugu. All the arts, intrigues and devices of popular agitation, backed up by persons in high places, were pressed into service, and the book was withdrawn. But the idea of the rights of the spoken vernacular as the basis of

school instruction, school-books and examination remained behind to be debated with added zeal. The great experience and erudition of our teacher was canvassed and he, having mastered the Savara language by the direct method, could easily follow and appreciate the enthusiasm of foreigners to learn Telugu also by the direct method which receives a rude check as it meets the bewildering difference between literary and popular grammar. On the philological side this difference offered a challenge, as to how to explain and resolve this difference historically. It offered also another challenge, i.e., to probe into the so-called tradition of treating all spoken Telugu as "Grama" or "vulgar." Having done his best for the Vizianagaram scholars in offering educational buttresses for their well-meaning, right, but bungling venture, he came to Vizianagaram for a conference on this matter with his old friend Apparow. What was thus an idea, principle or hypothesis acted upon outside the schools, if at all, came now to be operated as a regular educational and literary movement and we, at any rate, in Vizianagaram were not satisfied with merely advocating it for primary or elementary schools. Through our Andhra Sahitya Sangham, we outlined a programme of the modern critical study of spoken Telugu language and literature of which this advocacy of spoken Telugu for literary self-expression and as a vehicle of modern knowledge was to be a chief plank. Principal K. Ramanujachari Garu was its first President and the present writer, its first Secretary. With this definite organisation, diverting it of its foreign elements which only served to cloud and prejudice the living permanent interests for which it yearned, the Movement for Modern Telugu reached its first stage.

THE FIRST STAGE

The first historic stage of the Modern Telugu Movement, as a movement, began when the Telugu Academy of Madras under the academic leadership of M. R. Ry. Jayanti Ramayya Pantulu Garu and the munificent patronage of the Rajah Sahib (Now Maharajah) of Pittapore, launched their great offensive in the press and on the platform and by mahajans to Government and educational bodies to discount and discountenance it. Numerous meetings were held all over the country and itinerant lecturers denounced the new movement and expounded classical tradition, but with few exceptions, all this advocacy of tradition and denunciation of current polite Telugu mis-named "Grama" was carried on by these protagonists in the very style, grammar and diction to which they took exception. Meanwhile the controversy was carried into the Madras University when the Syndicate of that body constituted a Commission to report upon the style suitable for Telugu University students required to express modern ideas, thoughts, in-

formation and experience in vernacular composition. Literary conferences began to be organized in various places in the Andhra country to discuss the propriety of current Telugu as the vehicle of literary self-expression. With a view to gather together the supporters of this movement and to deal extensively with the modernization of Andhra vernacular literary composition, a literary association called the "Andhra Sahitya Sanghamam" was formed at Vizianagaram with the late Dewan Bahadur H. Hanumanthachari Garu as its President, and we also began to hold conferences to form progressive opinion. Such conferences were then held at Khammam and Yellamanchilli. At about this time, the Telugu Academy organized a delegation under the leadership of Sir H. N. Srinivasulu Garu to the Government of Madras urging (1) against the new current Telugu Movement, (2) defending the unfettered publication of *Sringara Prabandham* or similar poems in classical Telugu.

It was our revered teacher Ramamurti Pantulu Garu who at great personal sacrifice of time, convenience and money prepared the now famous "Memorandum on Modern Telugu" which for the first time in the history of Andhra critical studies brought out clearly the linguistic distinctions between the old Telugu of classical works and the new Telugu of current speech—a work which several distinguished foreign students in Dravidian Philology or Indian Linguistics gave up as a matter too difficult for their depth. The academicians also circularised educational institutions for support, but the response was all too scanty. The country was really with us then, undoubtedly, but the tradition of a half-a-century in which the older generation grew up was too forceful to brush aside. It would be well here to quote from the presidential address of Mr. Y. Narayanamurti Pantulu, the then Secretary of the Maharajah of Vizianagaram to the first Andhra Sahitya Conference of our Andhra Sahitya Sangham to show how by that time the problem of classical vs. modern Telugu became clarified. He was till then a strong Academician but then became convinced modernist after serious argument with Ramamurti Pantulu Garu. He said:

"The question now is whether grammatical forms which do not altogether conform to popular usage but are only due to restriction of refinement on the part of authors who revelled in creating artificial differences for the purpose of rising above the familiar and the commonplace should be allowed to remain, at any rate in school books, whether transcription should be allowed to invade the stronghold of Telugu idiom, whether obsolete forms whose meaning can only be elucidated by a reference to the grammar and the dictionary should have any place in literature; whether it will be worth the while of the masses who ought to draw their inspiration moral and in-

intellectual from the literature of the country to waste their whole resources of mind in mastering obsolete words, pedantic turns of expression and conventional terminations. Put from a different standpoint the question reduces itself to this,—whether the living forms of the language should be given any status, whether they are not after all the most easy and natural medium of popular education; whether, if there must be a difference between popular and literary subjects, there ought to be also a difference between popular and literary grammar, whether current grammatical forms must not modify and supersede forms which only live in the pages of the dictionary. A study of the history of language will be the only means by which this question can be tackled."

THE SECOND STAGE

Caught in the tentacles of this huge controversial offensive, with scanty monetary resources and little official or aristocratic backing, we yet took the field from our side as best we could, following under the banner of our revered teacher. It must be said to the credit of the Madras Government and the Madras University that they gave us an equal chance on academic bodies with the academy representatives but before the skill with which they manipulated votes, our advocacy based on laws of literary and linguistic science could not prevail. On two great public occasions, the modernists were compelled to accept the challenge of the academicians to debate the issue on academic grounds; once at Nidadavolu conference and subsequently at the anniversary of the Telugu Academy at Cocanada presided over by our revered Principal and President Ramanujachari Garu. Like our teacher's Memorandum on Modern Telugu, the late Ramanujachariyar's address to the Telugu Academy was a classic statement of the case for modernism; the minimum demand of the modernists. The great audience of Andhra intelligentsia that heard that classic address—the only one of its kind for all this quarter of a century—felt for once how irrational the denunciation of the conventionalists was. Mr. Jayanti Ramayya Pantulu put in at the Composition Committee his own "Defence of Literary Telugu" embodying the arguments against current Telugu urged in the press and on the platform during these controversies. It must be said, that, but for these denunciations, there was little else that was vitalising in the programme and sessions of the Telugu Academy. It was work on this Committee that progressively revealed to us modernists how strong our case really was and how far and through how many generations in pre-British times our idea has been fructifying. To the academician notion of variation of spoken Telugu grammatical forms from district to district of Andhradesa, we opposed the evidence of uniformity collected from letters of pundits from various districts written to C. P.

Brown Esq., the author of the Telugu dictionary, we supplemented such evidence of early British times by forms from actual letters of well-educated but traditionally learned gentlemen from various districts in some temporary times. We went still further and examined ancient manuscripts on subjects other than Kavyas and collected grammatical forms from the spoken Telugu of earlier centuries and pressed them into the service of this proof of uniformity. We examined dated inscriptions of earlier times and showed how along side of the Kavya style, there subsisted all through the centuries, a popular prose style for all cultural purposes, bearing itself on the spoken idiom of the day but enlivening, enervating and illuminating it with infusions of literary diction. It is the material collected in this effort that our revered teacher carried from place to place and college to college, from Berhampore to Madras, for the examination of different local communities of scholars and teachers and public men in order that thereby their minds may be disabused of the illusion seriously fostered by the academicians, that the advocacy of current polite Telugu as the vehicle of literary self-expression or the means of popular instruction and examination is a mere tangled web of philological enthusiasts ignorant of the tradition of Telugu language and literature. Our revered teacher's work "Nijamaina Natyendaganama" or "The True Tradition" sums up all this great evidence.

THE THIRD STAGE

Still the academicians and their uncritical followers stuck pathetically to the view that Telugu grammar like that of Pannini by Panjabhi was more or less all fixed and unalterable and that in any case, any grammatical forms not used by the Bharata-trio or Kavitarayam should not be used in literary verse or prose. As member of the Telugu Board of Studies of the Madras University, our revered teacher always used to show how almost every book prescribed for study under Telugu for the several University examinations invariably violated this canon of the classicists, the more so, as the author was a contemporary or belonged to the Chinmayasuri-Virendrasuri tradition. He often argued how unfair and irrational it is to expect students to write after grammar which the works they study for language could not possibly observe and did, in fact, hopelessly violate. How what these neo-classicists of the century wrote could not be classical and how artificial and often ridiculously unclassical it would be to write strictly after the grammar of Nannaya's or Pannini's Bharata, he marvellously demonstrated in his "Pradambhaganama" contributed to the journal of the Andhra Sahitya Parishad. It was a withering lampoon of the swiftian type condemning the academy delegation to the Madras Government, but nevertheless, on the linguistic side it showed his unparalleled grasp of the grammatical structure of the literary Telugu of the

eleventh century. Another of his achievements in this line was to show up how often and how badly Chinnayasuri, the founder of the new tradition blundered in his Nitichandrika in trying to write that antiquated style. But his greatest achievement, that which lifted this controversy far above transitory or passing considerations, is the preparation of his "Halakavi Saranyam" now printed for the first time, the real source of the enlargements in new elements in Hrahmasri Malladi Suryanarayana Sastri's "Andhra Bhashanushasanam." Like Professor Saintsbury, it may be said of Ramamurti Pantulu Guru that there is not a printed or manuscript scrap of Telugu Literary verse or prose which has not gone under his red pencil and offered him examples of (1) deviations of literary usage from the Kavitrayam, (2) pitfalls in the imitation of the grammar and idiom of the literary Telugu of the eleventh century. And these variations of both types are really traceable to the influence of the living spoken language of the authors and their environment. As a result of this great labour, he stands to-day as the greatest living scholar of the Telugu language both in its antique monuments and contemporary efforts, and what is more, he has demonstrated once for all that even the so-called classical Telugu of Kavyas has gone on changing in grammar, concord, idiom and semantics, and that these changes even fixed in *gita* and *prasa* of verse-systems are all traceable to the ever-abiding and irresistible influence of current speech. But our first great triumph was that a year or two before his death the late Viresalingam Pantulu Guru accepted the Presidency of our modern Telugu Association under the new name **తెలుగు భాషా సంఘము** with Mr. J. Ganganna as Secretary. The controversy, the greatest literary issue of our generation, was thus laid to rest, though the academicians still affect to be unconvinced. But even they have been forced to the reflection and conclusion that the Telugu grammar—as the Tirupati Venkata Kavulu long ago said—is but a glimmering light, not a great beacon like Pannian grammar, and that it has got to be greatly revised and augmented even from the abiding books of the last hundred years. We, modernists, rejoice that one evidence of such dawning sense—however belated—among them is the publication, well within the classic tradition, of the "Andhra Bhashanushasanam" by one of the leading lights of the academy, now in the employ of the Andhra University, Waltair, the only newness or contemporary appeal of that work being the elements of *Prayogam* it incorporated from the laborious collections of our revered teacher.

CONCLUSION

To-day, the prospects of the Modern Telugu Movement stand more than assured. Along the line of lyric verse of its great Kavisekhara, the late Guruswami Venkata Apparao Pantulu, there have been a host of young, enthusias-

tic, tender-souled, aspiring, lyrical Andhra poets, some of them calling themselves Bhāvakavulu, all distinguished by their song-predilection and capricious diction, carrying forward in varying degrees, the combination of the living forms of spoken language with the traditionally sanctified forms of literature. A special group among these have carried their freedom from tradition still further in winging their poetic flights with the anticipation of social revolution in the social, moral and religious spheres of daily life.

Again, following the lead of Appanna Pantulu, the earliest dramatist of Andhra social life and spoken Telugu, the younger dramatists of the Andhra of our day have decidedly adopted living Telugu as the most available vehicle of their prose drama and short story. They have even extended this to their translations and adaptations of modern European drama. It is often noticed that in several of their new dramatic and short story experiments there is a great deal of phonetic variation in similar forms used by different writers, but where they happen to be well-characterised and motivated, even such variations do not seem to offend against taste or intelligibility.

The great Andhra patriot and scholar Mr. Mutturu Krishna Rao of "Krishna Patrika" was the earliest to give editorial vogue to public spoken Telugu and his lead was followed by several writers in their newspapers and magazine articles embodying critical reviewing of all grades and topics, and it has become the fashion to adopt this manner in contributions to the public press intended for popular information and appeal. For reasons other than academic, there are many editors of Andhra papers still who affect the older literary or pseudo-classical style of Chinmayasuri and Virendragana, varying in the predominant use of archaisms or disguised modernisms, according to their varying notions of dignity of theme or seriousness of occasion. Lampoons and farces which in the eighties and nineties of the last century oscillated between the Pseudo or neo-classical and living diction, have now definitely come to be strictly loyal to current speech. The modern fearless use of current Telugu as the vehicle of new literary ventures intended for public delectation or giving fixity or a name and shape to fleeting emotion may be open in some cases to the charge of iconoclasm, but where an idea or a proposition or a theory or hypothesis or doctrine acquires the momentum of a movement utilised for the express of the personalities, tastes, ambitions, ideals and equipments of young enthusiastic votaries, it overflows older courses, confusing older landmarks and carrying with its torrent and colouring its eddies, all that comes in its way—all life, all thought, all knowledge, all experience. Andhra life to-day has been torrentially running in such eddies, whirlpools and cataracts. But every Andhra that with real insight rejoices in this life which is in any case better than conventional complacency

must recognise that the great momentum that current Telugu has acquired as the substance of this new Andhra literary stream mainly on account of the bold, persistent, undaunted, unparalleled fight for it put up in the press, on the platform, in social discourse and controversial pamphlets, from psychological, educational, literary, philological and traditional points of view by our renaissance-type of revered scholar teacher, the Upadhyaya of Upadhyaya-Rao Sahib G. V. Ramamurti Pantulu Garu, our ever-beckoning light, our never-failing inspiration.

Grámyam and Grammar in Italy

A. GALLATI.

In Italy the controversy between Grámyam and Grammar was settled six hundred years ago in Dante's time. Grámyam triumphed in Dante's immortal works and Italian literature, casting off the shackles of the classical language of Italy, arose in youthful vigour. Every modern European literature—the English, the German, the French, the Spanish—had first to cast off Latin and pedantry and select one of its spoken dialects as the language of literature before great books could be written in it. Telugu is now passing through the same phase hundreds of years later.

In Europe Latin itself was at one time a Vernacular or Vulgar language. Cicero defends his use of the Latin Vulgar against Greek, which was the Grammar of his time.

Grámyam deserves to be defended with the eloquence of Cicero and Dante. It is like the Latin of Cicero and the Tuscan of Dante an excellent and noble language. We may apply to its detractors the terms which Dante applies in the "Convivio" to the villifiers of Tuscan:

- "(1) blindness of perception,
- (2) dissingenuity of excuse,
- (3) desire of vainglory,
- (4) prompting of envy,
- (5) abjectness of mind

and taking together those actuated by these last four motives they make up the number of the abominable bad men who hold in contempt this precious Grámyam, which, if it is in anything vile, is so only so far as it sounds upon the prostitute lips of those adulterers by whose guidance the blind men go."

The blind people are the parrot public who just repeat what others say and do not think for themselves. Among the abominable detractors are those who excuse themselves for not being poets by blaming the vernacular and saying you can't write poetry in it; those who "by handling things composed in some tongue not their own and commending the same tongue, look to be

more admired than by handling things in their own tongue ; " those who envy men who can write well in the vernacular, not being able to do it themselves, and those who abjectly depreciate their vernacular just because it is their own.

We recognise among our opponents these classes of persons who opposed Dante in his time.

While such are the bad motives of our opponents, our men, Rao Sahib G. V. Ramamurti, the late G. V. Appa Rao and others are moved, as Dante was, only by the natural love of their own tongue and jealousy for it, recognising that the Vulgar is nobler than Grammar because natural and not artificial, and dearer to us by reason of its Nearness and Excellence. As Dante says : " Nearness and Excellence are the natural causes which generate love. A thing is in proportion as of all the things of its kind it is most closely united to a man ; a son is nearest to his father ; of all arts medicine is nearest to the doctor and music to the musician ; of all lands that is nearest to a man wherein he maintains himself " (II Convivio, Bk. I, ch. XII.) And whereas I maintain myself in the Telugu country and Grāmyam is near to me and Grammar far, I too love the Telugu Grāmyam and have been moved by love for it to write a dictionary of it which Oxford University is publishing.

" Again," as Dante says, " its Excellence makes me its friend ; in all matters of speech rightly to manifest the conception is what is most loved and commended, and this is its prime excellence." The fresh and racy Telugu vernacular is an admirable instrument of speech and, in the hands of a master like the late Mr K. Viresalingam Pantulu or the late Mr. G. V. Appa Rao, an admirable instrument of literature. The artificial literary language, with its stock metaphors and ornaments, its emptiness of thought and of feeling, may serve to render good Sanskrit into bad but has never produced one original poem or prose work worth reading and never will.

I append the Introduction to my forthcoming Telugu Colloquial Dictionary.

INTRODUCTION.

Though speech may have been given us to express our thoughts, writing was intended, according to the Telugu practice, to obscure them. There is a most serious estrangement between spoken and written Telugu ; at one time it threatened at least a *decree nisi* till the necessity of earning his daily rice compelled the educated Telugu to write in a manner intelligible to more than one in a hundred of his countrymen. Even now the leading articles of every newspaper and the more pretentious works of the learned are mere gibberish

to half the number of literate Telugus and mean nothing at all to the illiterate. But the news is reported in colloquial language and magazines are published in which stories told with simple force and pathos and articles characterized by pedantry.

The pedantry of 'grammatical' Telugu is logically started beginning with the false premises that grammatical correctness and elegance of diction must be based on the usage of past centuries and continuing with mistaken formulations of that usage, the pundits had reached a stage when every one of them found the style of every other man ridiculous and abominable before a few sensible scholars were at last found to explain their whole theory and practice. The new school pointed out that grammar is not a fixed unchanging scheme but a body of rules deduced from usage, as usage changes, so must grammar change, and when you have the perfect perfect, immutable grammar, the language is dead. A new approach to writing was demanded. Instead of paralyzing elegance and affected intricacies of style, which made the writing of Telugu an exercise in mystification and the reading of it the solution of innumerable puzzles, to the joy of the pundits and the scorn of their adversaries, there was to be the natural, easy, sincere expression of the writer's meaning in the words and the constructions which the writer would use in conversation with his friends. Though the pundits denounced the vulgarity, the 'village' origin, of the new vocabulary and the new grammar, these were bound to prevail if anybody had any meaning he really wished to express. They have not yet conquered all along the front, but they have established themselves in modern Telugu prose.

It now remains to see what can be made of the new prose. So far it has lacked a great exponent. The most eminent figure in modern Telugu literature halted midway between the camps. In many of his works he used the grāmyamu, the common dialect, freely and unshamefully, the popular appeal of his village comedies was enormously increased by their adaptation to the popular ear. But in his more exalted flights he entered the kingdom of the pundits and wandered in the cloudy realm of Sanskrit compounds and archaic survivals. In many of his works you may observe the remarkable (but still not uncommon) practice of explaining the 'Telugu' word by an English word. The English word is used in ordinary parlance; but it would be blasphemy in the pundit not to prefer the Sanskrit compound, coined and wholly incomprehensible to all save himself and the very few of the elect. The vicious practice of drawing upon Sanskrit for new compounds even when another word is in common use seems almost ineradicable. It is one of the causes of the needless obscurity of newspaper leaders, scientific articles, and treatises on matters removed from everyday life; even though the writer makes no display of grammatical elegance and writes as it were in conversa-

tional vein he will be thwarted in his attempt to make his meaning clear if he refuses to use the words in which he frames his thoughts.

Now it may be a pity but it is a fact that on nearly all matters except those of domestic and personal concern the educated Telugu learns to think and to express himself not in Telugu but in English. The abstract terms which he can really handle are English. Whether he is talking of politics, of economics, of medicine, of agricultural science, of law, of education, the odds are that he has imbibed his information in English, that his concepts are founded on the English words and that he could express himself with greater accuracy, fluency and force in English than in the vernacular. This state of affairs, be its causes and its defects what they may, has a curious dominance in modern Telugu. It brings it about that a writer, so soon as he leaves the spheres in which he is accustomed to use the vernacular as his daily medium of expression, begins as it were to translate his thoughts into Telugu rather than to compose in Telugu. All who have had occasion to study the official translations of Government publications and of Acts of the legislature will know the consequence that generally follows; the language is thrown out of its stride and becomes a curious hybrid, with no style of any kind. Just as the English schoolboy writes dog-Latin in trying to put English into Latin without reconstructing the meaning in a Latin form, so does the Telugu graduate write dog-Telugu because his thought was born in English and needs transmigration. When he tries to reincarnate it in a language not even his own, that is in the Sanskritized and obsolescent dialect of the pundits, the infant becomes a monster. Nobody who knows English at all will ever make use of the versions prepared by Government translators; better a foreign language than a distortion of language.

It does not follow that English is in any way likely tooust Telugu. Telugu is a living language because millions speak it in the villages and the Telugu of the villages will go its own course in spite of the graduates. It is very hospitable to the foreign word; in time past it adopted Urdu words to supplement its own stock where it was poor; from time immemorial to this day it has been taking Sanskrit words to its bosom with various degrees of change; and it has no difficulty in entertaining the English word. It adds has practically supplanted all other words in talking of highways: *palāu*, *stāshānu*, *superintendānu*, *mailu*, *motaru*, *relu* and many others are good modern Telugu words for which there are no substitutes. Men of education import words and the villager uses them without question. When his betters use such phrases as *ad watch slāga pundi-i laia mare chest-instrument level lēdu*, *-octu pāsa āinadi* and would be hard put to it to express the same meaning in words of indigenous growth, it is no wonder that the villager when he has to do with the things of a novel civilisation borrows the terms of an un-

known language. It is obvious that a nation's vocabulary reflects a nation's life: translators constantly find themselves stumped by words denoting things familiar to one people but not found at all amongst the other. And this dictionary in explaining words has incidentally become a manual of practices and manners. As the life of a Madras village begins to embrace the novelties of the brave inventive new world the village language picks up words for use current for them. Since English is now the language of the administration, the courts, the marts and the colleges in short, of every manifestation of the new activity the vernacular naturally catches words from English. But should the period of English dominance end tomorrow and the Andhras have their own government, they must make an attempt to conduct their own affairs in their own language. There can never be any hope of changing the language of the mass of the people and a national government, however despotic, can not use a foreigner's tongue with a good grace.

It is however hardly conceivable that Telugu as it now is can meet the future demands of the Andhra people. The colloquial Telugu of today is a simple tongue, sufficient for the wants of a simple life. But as a people comes to maturity and its range of thought and feeling widens words must be found to express the whole gamut of meaning. At the same time political organisation proceeds; the village gives place to the district and the district to the province as the microcosm of communal life, and the province calls for a standard speech. Telugu as the tongue of an independent and advancing people must be enriched and modelled to a form which can everywhere prevail over discrepant dialects.

At present there is a great difference between the Telugu of different districts. In the schools a certain uniformity of pronunciation and grammar has been compassed, but so far is this from being carried into current speech that an experiment which was made at Madras of allowing the candidates for certain examinations to write in the colloquial vernacular of their own region failed because the examiners could not cope with the immense variety of vocabulary thus let loose. Indeed Telugu is now in the condition attributed to the 'lingua dei' by Dante in his treatise 'De Vulgari Eloquentia'. If history should only repeat itself, it may develop as that language as its many dialects developed, and achieving a greater uniformity, dignity, and harmony, truly earn the title of 'the Italian of the East'.

As yet it hardly deserves the title. Some pronunciations of Telugu are in the highest degree clear, mellifluous, harmonious. On the stage, when actors give each vowel a precise sound and each consonant its true character, Telugu can be a fascinating language. In the bazaar, where counterfeited too often passes current and clipped coin is the rule, Telugu can be as strident,

raucous and mumble-mouthed as any language in the world, and can in no way compare with the Italian of provincial piazzas. The consonants are generally slovenly. Hard for one requires too much effort for the mechanic herd; in such words as *adutaru* it becomes very like *r* (*artaru*) and elsewhere is barely distinguishable from English. The distinction between *a*, *ā*, and *ah* is neglected. The Sanskrit aspirates lose their aspiration. The sounds *ts* and *ch*, *dz* and *j*, are confounded sometimes however to advantage, as when the sibilant *tau'tautu* is improved into *tau'chutu*. Vowels are very unstable. Short *a* is as often as not indefinite, approximating sometimes to *e* rather than to *a*. Long *a* varies with its place in the word and the stress upon it. Such words as *pastarā* are pronounced *pastarā* because the stress is on the first and last syllables. Short *u* varies according to the sounds preceding and following; it sometimes approximates to *o*, sometimes to *a*. Final short *u* is hardly ever pronounced at all, so that though written Telugu is full of *u*, spoken Telugu is dominated by *i* and *a*. Other final vowels are either elided or quietly dropped whenever possible. The same fate befalls many a whole final syllable, especially the inflected endings of verbs: *nu*, *vu*, *du*, *mu*, *ru*, *vi*, *ri* are all apt to vanish away. *Ikkaḍḍi* for *ikkada lēdu* is normal; for *nunu pō*, *nenu eastanu* you may hear *nuppi*, *nē pastā*. From plays in the colloquial dialect may be culled such mutilations as *ā majar'antē* for *ā majaru pastē*, *pararu* for *parayaru*, *nā ēm edḍi* for *nenu yēmi edḍayunu*, *sacchā'n rē* for *tachchidānu rē*, *appanirā* for *appanu yēlu rā*, *laccō* for *lāyucō*, *tachchichā'nu* for *tānucō rachchidānu*. Yet in these literary productions a limit is set to vulgarisms; the speech of ryots and shopkeepers is even harsher and more curtailed. It is not altogether at fault, since Telugu words are unduly long; but as the mutilations have not yet been reduced to rule and as different contractions are in vogue in different districts the colloquial forms are not all suited to a universal literary language. First a norm must be set up on the foundation of some chosen usage.

As every district with equal vehemence maintains its own title to be the home of the true, the ancient, the perfect Telugu, the choice is invidious. The opinion of the learned is not entirely agreed. Some favour the region of Guntur and Nellore and some the region of Godavari and Kistna. The author of this dictionary is among the latter; the vocabulary he has compiled consists of the words in common use from Coimbatra to Bezwada. In so defining his limits and purging his language he has taken one step towards the King's Telugu.

Greater steps remain for Telugu writers to take. A foreigner may be permitted to point out a vocabulary suited to the reformed language of the future; but who is he to create a literature in it? The literary languages of

modern Europe owe their foundation to the power of 20-2500 years of age. When Luther translated the Bible into pure and simple German, for example, it is a model for the generations to come. The Elizabethans gave English a name. Italy owns Dante as a foster-father. Yet Dante was in an era before a printed and had the same exaggerated respect for Latin, that Telugu pundits have for Sanskrit and Sanskritized Telugu. The first knock of the 19th century might well be cited on either side of the controversy between pundits and reformers. Dante would not use Latin for that work which he wrote in verse. The first is worthy of the pundits. Latin was too wide, magnificent and beautiful for a commentary on verses in the vulgar tongue. The second, because eternal and incorruptible. too excellent at expressing concepts more perfectly than Italian: too beautiful, as following art instead of nature in its harmony and construction. The reply to Dante and the pundits is the same. Neither Latin nor Sanskrit nor Sanskritized Telugu is eternal and incorruptible. Dante's own Latin was very different from Cicero's and equally different from that of Erasmus; the pundit's Telugu fails by its own nature. Neither Latin nor Sanskrit nor Sanskritized Telugu is better adapted to expressing thought than a modern tongue used with genius or even with skill. Neither Latin nor Sanskrit nor Sanskritized Telugu is free from usage or more capable of art than their living derivatives. The notion that the Latin gloss might have been too good for the Italian verses was purely fantastical. The verses still live. So will Telugu verses in the colloquial.

Dante's other set of motives was first, liberality, and second, love of his native speech. In order to make largess of his knowledge to the multitude of his countrymen, he must use their language. And was he wrong, because he had a natural affection for it. These are exactly the motives of the reformers. But from among them has arisen as yet no Dante. There is now no figure in the Telugu literary world so outstanding as the late Virasalingam Pantulu; and even that giant of the last generation was not of an great stature. His works exploded the notion that elegance and beauty in Telugu prose consisted of overwrought descriptions of natural and social scenes composed throughout of indigestible Sanskrit epithets and ungrammatical Sanskrit nouns. But he left no work meet to thrill the millions and open their eyes to the imaginative universe.

Among other peoples and in other eras the great ages of literature have begun with song. The Andhra nation sings naturally, constantly, melodiously though the matter of the songs that cartmen and porters sing as they move in file down the road is not always worthy of their singing. But Telugu literature has ignored and despised Telugu song; it has imported an alien prosody, in which the language moves uneasily, as though constrained by borrowed garments. The author of this dictionary holds the opinion that

quantitative prosody on the Greek pattern would best suit the genius of the language and has rendered two verses of Homer (Od. XV, 54-5) into very passable Telugu hexameters :—

Gnyopti yathidei yuntunnadi ro'zulu yanni,
Satacaram Sri Rāja samastam chāsina yandu.

The experiment might be worth continuing ; anyhow it is for the modern Telugu to fashion himself a measure in which he can readily wield his own language and be understood by the many. A Telugu poem of to-day is understood only by the learned ; the words, the construction, the inflectional forms are all strange and incomprehensible to the vulgar. Poetical diction has run so wild that the common word is wholly inadmissible ; prosodical necessity is so overbearing that every word is distorted. Other nations have won beauty out of imported forms : Latin took the Greek measures to its heart and grew more glorious : English poets adapted the Italian verse and gained sweetness. But to all seeming Telugu verse is now only a kind of jig-saw puzzle, and the picture that emerges is too often cheap and nasty. Vicious canons of composition have made shoddy panegyrics and erotic rhapsodies the common matter of poetry ; such things are not worthy of a self-respecting people.

It might appear that Telugu is not naturally a poetical language. It is somewhat deficient in metaphorical expressions and shy even of similes. It avoids epithet and is richer in nouns than in adjectives. It is remarkably concrete in expression : the figurative and the abstract are rare in comparison with the bald statement of sensible fact (or nonsensical superstition). But all this might have been said of Latin when Ennius began to wield it and even after Lucretius had carved philosophy into poetry with it. *Virra acquirit cuncta*. A language is a great poet's garden, and the flowers spring as he goes about it.

Not otherwise the great orator and the great thinker develop a language in wielding it. The Greek of Solon and the Latin of the Gracchi were hardly richer than modern Telugu. They too loved the concrete expression, fled the abstract : they too were terse rather than florid ; they too preferred the personal turn and the active mood. The work of the dramatists, the historians, the orators, the poets, the philosophers, from Aeschylus to Plato gave Greek every instrument it lacked, till it could discourse on everything in earth and heaven. Lucretius and Virgil and Cicero between them did the same service for Latin. The old words were enriched with new shades, new depths, new discriminations, new subtleties of meaning. New words were minted as they were wanted. There was little need to borrow ; the old speech was capable of both variety and precision in the hands of the masters.

So is Telugu. For oratory in particular it is eminently suited. Its precise structure, giving weight to the essential words and emphasis to words abnormally placed, has the same advantages as Latin's. Its inflectional nature affords every opportunity for ellipse, balance and symmetry. Its very want of conjunctions forces on it the rhetorical devices of the ancients. The peculiar Dravidian form of the relative clause tightens the texture of the sentence. If the Andhra orators only studied the proverbs of their people and imitated their compact energetic expression, their speeches might engender conviction by their very form. The turgid longevity of the sentences they are wont to deliver may fascinate the unfortunate listener but lets the point escape. In the narrative style a similar fault prevails. The old principle, the longer a sentence the better, still has many adherents. The flowing spineless sentences have no relation to the articulations of the sense. It is not so in common speech, whose sentences are in comparison as live kraits to dead pythons. In truth the illiterate villager often has more sense of style than the product of the colleges: the common petition-writer often has a sure touch in ordering his facts and putting them out in few and telling words, though his writing is often more intelligible than legible.

He has indeed to cope with an unmanageable alphabet. It is less absurd than the Tamil, Kanarese and Malayalam, but not by much. It is syllabic and consequently difficult to read even in print. Where the last vowel of a word is elided, that word unreservedly gets saddled with the first vowel of the next, which equally undeservedly loses its head. The letters are pretty but untidy in combination. In cursive writing the untidiness becomes a welter. The claim that the alphabet is strictly phonetic is not well founded. One letter does duty for the two sounds *ts* and *ch*, another for both *z* and *j*, and a third for both aspirate *ph* and *f*. There are entirely unnecessary symbols for a hard *r* and hard *n* which are never used in speech. In some books an obsolete symbol still appears for an imaginary nasal sound of indeterminate character alleged to be present in many words. The same sound *ts* is sometimes written as one letter and sometimes as two. The six long vowels, six short vowels and two diphthongs for which there are characters by no means exhaust the range of vowel sounds used in speaking. For instance the modified long *a* in such contractions as *pilchāru* or such borrowed words as *bāncu* has to be represented by the same symbol as ordinary long *a*. Modified long *e* is found in the usual pronunciation of such words as *léca*, *méca*, but is not to be distinguished in writing. A Telugu can apparently discriminate between the various pronunciations of long *a* in *gundā* when it represents (1) *gunda+ā*, (2) *gundā+ā*, (3) *gundu+ā*, (4) *gunde+ā*, and in *kótā* when it represents (1) *kōpa+ā*, (2) *kōpu+ā*, (3) *kōpi+ā*, or of short *u* in *mēcundi* according as it is (1) *mēca undi*, and (2) *mēcu undi*. But the difference does not appear in writing. The Telugus are proud of their alphabet in spite

of its defects : but the author of this dictionary may be excused for thinking that his work will be both easier to read and more phonetically correct in its dress of Roman letters with appropriate diacritical marks. The International Phonetic Alphabet would in some ways be even better, but its correctness does not compensate its unfamiliarity to any but trained phoneticians. The professors of phonetics have hitherto neglected Telugu ; yet there is much to interest them in a language whose system of vowel harmony has a natural origin in the speech habits of the people and a completeness very remarkable in so natural a growth. In inflected forms the vowel modification extends even to a change from u to i or from a to u, while in all words the common pronunciation assimilates neighbouring vowels as far as possible to each other or modifies them to go with neighbouring consonants. Even the use of the euphonic interpellatives *v* and *y* is phonetically regular.

The phoneticians have the advantage that their principles require them to study the prevailing usage ; the dictionary spelling has for them no unsailable sanctity. The author of this dictionary has to reckon with the *Bogey* of India, *mānul*, established custom, in the form of recognised spellings, though he can add notes on the usual pronunciation. Telugu spelling is fortunately very sound in the main. It is in accidence and syntax that the opinion of the learned and the practice of the vulgar are at loggerheads. A reconciliation is to be effected by discarding obsolete doctrine and examining the speech of educated men all over the Andhra country to see what usages are admissible and what must be regarded as solecisms. So may be compiled a Dictionary of Modern Telugu Usage which will do for grammar what this work attempts for vocabulary, establishing a norm and encouraging the men of genius to use the tools most fitted for their work. Perhaps inspiration will be lacking while the Telugu nation is in tutelage ; but when the noble and puissant nation mews its mighty youth, when the full tide of inspiration begins to flood the land, it is surely the common people, the people of the villages, who should hear and applaud. It is their language that must be used ; therefore to its study this work is devoted.

Reminiscences

J. A. YATES.

When I read the invitation to contribute an article to this symposium, I was momentarily elated by the thought that I might offer homage to an old and much honoured friend. On my turning the page of the General Secretary's letter, however, elation was followed by depression, for I found that a scholar's offering was asked, and particularly a disquisition on the use of the current tongue in the literature of my language. Now I am no scholar and in regard to English the problem presented does not exist and, so far as I know, never existed. What was I to discuss? All our great writers have written within the current scheme of grammatical usage. I doubt whether Chaucer or Shakespeare were taught English grammar or worried about rules; they left it to the modern scholar to analyse the grammatical forms they employed, to describe their functions, and to crystallise forms and functions into a Chaucerian grammar or a Shakespearian grammar. Certainly Chaucer did not circumscribe himself within the grammatical bounds of an earlier age; for instance of Alfred's English. Nor did Shakespeare, a popular dramatist, writing for the *habitus*'s of the theatre of his day, many of whom were illiterate and none literate in older English, set himself to use the forms that Chaucer or Langland or Lydgate or Mallory used. In English there has been a continuous flux of grammar, of sounds, of meanings of words, and no writer of a succeeding has troubled to enquire for the purpose of use what sounds, meanings or grammatical forms were current in a preceding age. Not, of course, uninfluenced by the examples of his predecessors in literary forms and in imaginative thought, but absurdly hampered by the fixity of spelling, for which, however, the printer not he was responsible, each new writer of each new age wrote for the men of his time in the current language that they would understand. So it is that the educated letters of any age correspond in structure of the language employed and in the idioms of expression with the formal writings of books of that age. English has never been hampered by an Academy, which imposed or tried to impose, through the medium of the schools, a classical English upon would-be writers in contradistinction to a modern English; it has never had any problem such as is implied in the conflict between Classical and Modern Telugu. I must be forgiven therefore if I put by all thought of a learned contribution and offer in Ramamurti's honour a few brief reminiscences of my contact with him in days long past, and a poor brief eulogy of the man and his work.

It was, I suppose, in 1906, on my first visit to Parlakimedi as a young and inexperienced Inspector of Schools, that I came to know him. He was then Lecturer in History, but, apart from interested enquiry about the researches he had made into the facts of the Kalingas, I do not think I spoke much about history. I had arrived hot-foot, as it were, with a somewhat visionary scheme for the reform of teaching English to Indian boys, and especially to the beginners. I was all for a start with speaking English, for a phonetic study of the sounds of English by the teachers, for a correct use of the simple necessary grammar and for all those elementary matters which are summed in Reformed English teaching. This was all in opposition to the older methods by which grammar was learnt first, definitions and rules were recited without understanding, and the matter of the Early Readers consisted of lists of rhymed but otherwise unconnected words or such preposterous question and answer as 'Is this milk? No, it is silk.' It was assumed that children of ten, eleven and twelve, who could already read and write their own language and were now learning the foreign language English were best taught as English infants, to whom such mono-syllabic rhymes as 'cat, bat, rat,' and the like—without the necessary article, as it noted—were suitable, chiefly as a means of teaching our wayward orthography. The class-room, the school and simple actions connected with school-life, which might have given good connected teaching material, were passed by. It was of all this that Ramamurti and I talked, and as we talked I discovered in him an abounding and enthusiastic sympathy and understanding; for he, in his own remarkable work among the Soras, to whom, according to the rigid unwisdom of departmental rules, another foreign language, unrelated to the children's own, was prescribed, had had to contend with similar absurdities; he too was a student and advocate of phonetics and had anticipated many of my problems.

Our talks led us on to discuss the Telugu taught to Telugu boys; and on this also our minds, to use a common piece of slang, 'clicked.' I had already, in my efforts to learn Tamil, observed that what I, a foreigner whose desire was to speak Tamil, was taught by munshis was never heard in the streets and was useless in the market-place or in any daily affairs. I was instructed that I must write and what I must read should in no sense correspond with what I might hear, and that though men might speak I ought not to imitate them, for what they spoke, let them be never so cultivated, was vulgar and wrong. Here was a doctrine, most novel to my sense, of a complete cut-off of literature from speech. I confess that I mocked at it, and indeed gave up munshis to learn and frame for myself, with phonetic notation, a simple grammar based on my own observations. When I came to the Circars I found that the same notion of a divorce of Telugu literature from

Telugu speech prevailed; but in Telugu there was at least a good grammar of current idiom for foreigners. Arden was most useful, and before Arden that great and most modern of scholars, C. P. Brown, whose work had of late years been swamped by a flood of reactionary reviewers, gave me insight into the problems.

One may perhaps laugh in later days at one's youthful enthusiasms, yet I have never condemned myself for the anger that flared up in me when I entered the miserable hovels, as they often were, in which the children of the out-castes were permitted to take their first steps to learning, and observed the pitiable waste of time taken to teach them literary forms of words even for such simple processes as counting since that they did not possess. I could see no reason for teaching them a language they would never hear from men of the higher castes, literate or illiterate. Was it not possible, I asked, to find a cultivated current Telugu for their instruction? A parallel might be found in England if the children of the slums were taught Elizabethan English or Chaucerian English or Old or West Saxon, or, to make the parallel more exact, a hotch-potch of all these, but of course no parallel of the sort could be found, for no one in England had thought of inventing such a conglomeration of archaisms as a means of modern instruction. To elaborate the matter here is unnecessary; the facts have long been familiar to students and advocates of reformed Telugu. The late P. T. Srinivasa Ayyangar, the then Principal of the Mrs. A. V. N. College in Vizagapatam, who wrote that trenchant little pamphlet, 'Death or Life; a plea for the Vernaculars' often talked over the matter with me, to my great enlightenment, but he too was a foreigner and to that extent discredited as an advocate of reform. It was not till Ramamurti, a Telugu of the Telugus, with all his learning, highly modern intelligence and sympathy with the under-dog, developed the ideas with a fulness of knowledge denied to non-Telugus that the prospect of reform brightened. It is to the long discussions that I had with Ramamurti then and to the many letters he wrote me that I owe such clarity of opinions as I have; he threw light on many dark places and could illuminate my vague notions with a wealth of bright and apposite matter, drawn from his researches. He was my guru.

Before my time in the Circars there had already been experimenters in a new type of Telugu literature. K. Viresalingam Pantulu, a reformer of what he deemed social wrongs, essayed also a reform in writing, but did not carry the effort through. G. V. Appa Rao was another experimenter not only with the language but with the matter of drama. But what was wanted was a leader, one who would make incessant war on the forces of reaction; who was a fearless, watchful scholar, who could authoritatively counter, with chapter and verse, the contentions of his opponents; who had the scrupulous

exactitude of the scholar; who was inexorable, yet fair and friendly in debate; who never let his enthusiasm for the cause override his zeal for the truth. Ramanurthi was this leader that the scattered reformers looked for. I well remember the vigour with which he entered the fray; and in particular his eloquent and compelling appeal to the teachers in conference at the end of my career at Vizianagaram in early May 1910. The subsequent letters to me, of which I have a sheaf are packed with samples of the evidence he was producing. He gave himself to the cause by incessant lecturing, by personal argument with the pundits, by pamphleteering and by encouraging the young men to experiment in the new style. He became the soul and form of the movement.

To prove the value of living Telugu as an instrument of education, he translated the very modern "Shorter English Grammar" by Otto Jespersen, one of the greatest scholars, into modern Telugu and prefaced his translation with the clearest exposition of his choice of Telugu. That little book, for various reasons, but chiefly because the majority of the schools were not ready either for Jespersen's modernness of grammar or for Ramanurthi's modernness of Telugu, was not the success it deserved to be and is now out of print. The battle of reform had yet to be won. In 1913, as Vice-President of the Vizianagaram Telugu Literary Association, he read his Memorandum on Modern Telugu, a remarkable and lucid statement of the case. In 1914 he followed this up with his "True Tradition of Telugu Prose" (in Telugu). That same year G. V. Appa Rao, in his "Minute of dissent to the Report of the Telugu Commission Sub-Committee" travelled along the same road. The University stronghold was being assailed by the reformers and, as many thought, none too soon, and on the S. S. L. C. Board the new ideas were discussed. But so far the impression made was small, and further work of propagandism was needed. By 1913 Ramanurthi had gained a number of representative adherents, including several well-known pundits. But the list he gives in his "Memorandum" shows that the great majority were residents of the Ganjam and Vizianagaram District. Godavari was perhaps the centre of opposition. It is true that the Universities have not given way and completely recognized Modern Telugu; but Universities tend to excess of conservatism. Outside them the effect of the campaign is obvious. The recent Berhampore conference was the most cheering evidence that Ramanurthi's labours of thirty years, by persuasion, argument and discussion, at conferences, in Magazines, in the daily press are bearing fruit, and despite advancing years his zeal for the truth has not dimmed.

I may end on a personal note. My own share in the business at the beginning was an administrative advocacy, but on return from leave in 1910 I was transferred to safer occupation. It was a great regret to me that at

should have been so ; nothing in my Indian career, I think, gave me greater regret than my being removed from the sphere of Ramamurti's influence. Thenceforward I could only follow his activities with interest and sympathy from afar, and remember his blazing enthusiasm for the cause, a cause which he took up with the sincerity and disinterestedness that have been the mark of all his work. Let him believe a cause to be just and true, and he would give himself body and soul to it, never sparing himself and careless of personal gain, rather welcoming loss for its sake. So he began his Sora work and so he has brought it to a conclusion. So too the reform of Telugu literature will be identified with him.

Language Reform in Norway

STEN KONOW.

Many years have now passed since I first heard of the endeavours of Rao Sahib G. V. Ramamurty to popularise Telugu, and ever since I have taken an interest in his work.

We Norwegians have a special reason for sympathising with him. Up till 1814, for more than 400 years, Norway was united with Denmark, with Copenhagen as the common capital, and the language of administration and literature was more or less Danish.

The two languages are not so different that a mutual understanding is excluded. The sounds, the accent, the idioms, and the syntax, however, differ in so many particulars that a Norwegian cannot speak or write Danish without a long training, and vice versa.

In old days, when Copenhagen was the only University of the twin kingdoms many Norwegians received such a training and became able to express themselves with ease in the Danish tongue. Holberg, perhaps the most famous 'Danish' playwright of those days, was, e.g., a Norwegian.

When, however, Norway got her own University in 1811, and, still more, after the union with Denmark had been dissolved in 1814, it became more and more difficult to assimilate the foreign element, and the spoken language of educated Norwegians took its colour from the entirely Norwegian country dialects and the essentially Norwegian speech of the broader classes of the towns.

The result was an ever increasing gulf between the written language, which remained essentially Danish, and everyday speech, a state of things which must necessarily have crippled the literary activity of the people, if it had been allowed to continue.

About the middle of the nineteenth century, however, a double movement set in, which has gradually changed the whole outlook.

Some reformers were of opinion that we ought to break off every connection with Danish and build up a Norwegian language on the base of the country dialects, which are directly descended from Old Norse, the language

of the rich Norse literature of the Middle Ages. This movement is very strong, and may some day pervade the whole people. The other movement, however, seems to present more similarity to the line of development advocated by the Rao Sahib.

An intelligent and influential group of language reformers are of opinion that we cannot, without loss, sever all ties connecting us with the centuries of union with Denmark and the rich literature written by Norwegians in which the then common language gave rise. In order, however, that its results shall not remain as dead assets, it will be necessary to accumulate them in a language which is purely Norwegian, and they maintain that such is at the present day, the case with the speech of the educated classes. What we must aim at is, not to adopt the country vernaculars, but to remove from our spoken and written language everything that is not Norwegian. Danish sounds, Danish words, Danish idioms, and Danish syntax.

Great authors and poets—I shall only mention Bjørnson and Ibsen—have done very much in order to achieve this aim. And they have been ably supported by educationalists and philologists. The late Knud Knudsen (1812-1895) devoted his life to an energetic fight against all Danisms in the language, and, in the present century, a long series of enthusiastic followers have continued his work.

The traditionalists met him with ridicule and offered a year-long resistance. The movement was, however, too strong, and it has everywhere carried the day. The only difference of opinion is now about the rate of progress.

As already indicated, our literary men have taken a great share in this development. It is, however, just as important that the reformers have succeeded in enlisting the service of the schools and of the administrations. Through several spelling reforms, and through an ever increasing understanding of the differences between Norwegian and Danish syntax, it has been achieved that, in the schools, even in the elementary schools where the teachers, in my youth, often tried to speak the language literally according to the Danish spelling, a language is now everywhere taught which is Norwegian in sound and idiom, and the same language is used in literature, in the press, in trade and in administration.

During a short period this nationalizing was apt to lead to a certain stiffness, the stress being laid more on form than on style and individuality. At the present day, however, we are in possession of a free and natural language, in which it is possible to give adequate expression to the finest shades of feeling and fancy.

When a Norwegian to-day comes to Copenhagen, he is no more thought to speak Danish with a Norwegian accent. The Danes think that he speaks Swedish, the latter language being, in many respects, more similar to Norwegian than is Danish. And the Danes experience considerable difficulty in understanding modern Norwegian literature. It is evident that the language community is a thing of the past.

Some people may think that this is a loss: the greater the community the greater the opportunities. Such critics, however, take no notice of the fact that the larger community simply means that a minority will be able to associate freely with their equals over a larger area. A natural national language, spoken and written, means that the whole people can join in the work of developing national civilization and reap its fruits, as homely and intelligible.

A Small Contribution to the Knowledge of the Munda Languages

W. F. DE HEVENY

Nothing in general is more dangerous than to base the kinship of two languages on lexicological comparisons. The best proof for it was perhaps given by Father Schmidt, who established, as it is known, the parentage between the Munda language and Mon-Khmer, Khasi, Nicobar, chiefly on the supposed concordance of words, (See Schmidt's world-wide known "Die Mon-Khmer Völker, ein Bindeglied zwischen den Völkern Zentralasiens und Australasiens.—Braunschweig 1906.")—I have shown (Bulletin of the School of Oriental Studies, London, 1930, Part I p. 187; as well as in a lecture delivered on March 15th 1933 at the "Société Asiatique" in Paris), that neither such a connexion of the Munda languages is proved, nor an "austro-asiatic" family of languages exists at all.

But quite different is the case if only such words are compared, which are formed both of three same consonants following in the same order, and whose meaning excludes besides a loan, i.e., words expressing very simple concepts, viz. to sleep; to eat, the back, a bush, lean, little, and so far. In such cases, mathematics shows us, that the probability, that both words belonged originally to a common stock, is between 99 and 100 per cent.

I have endeavoured to give morphological proofs, that the Munda languages belong to the Ugrian branch (Ostjaque, Vogulian, and Hungarian) of the Finno-Ugrian tongues of the Uralian family. ("Finnisch-Ugrisches aus Indien." Vienna, Manz, 1932)," and I intend to give further such morphological proofs at the III International Congress for Linguistics in Rome, in September next, as naturally the morphological proofs must remain in this domain the decisive ones. Nevertheless may I let some comparisons follow between Munda words (Santali, Mundari) relating to simple concepts, and such ones of the Ugrian idioms, words bearing in both cases in the same order the same three consonants. If nothing else is noted, the word is always a Santali one.—The orthography used for them is, instead of excepted, the same than in Campbell's dictionary :—

badar very dense low jungle

Hungarian *vadar* idem

beret', (Mundari *bird*) to arise
from sleep Ostjaque *veret*—,
(Hungarian *virrad*) idem

bornga the common Indian Tree-pie

Ostjaque *uornga*, (Samojed *var-nga*) the crow

Mundari <i>bakor</i> a clump of bamboos, Santali <i>pakar</i> , <i>pakor</i> bush and brake	Hungarian <i>bakor</i> , <i>bakor</i> , <i>bakar</i> a bush
<i>capadok'</i> to be thrown	Hungarian <i>capadok</i> idem
<i>ciribiri</i> into small pieces, thin	Hungarian <i>ciribiri</i> idem
<i>coran</i> to overflow	Hungarian <i>corog</i> , <i>coronkol</i> idem
<i>cucungut'</i> to sit on the heels	Hungarian <i>cucungut</i> idem
<i>dombol dombol</i> heaving up and down as a boat on a rough sea	Hungarian <i>dombol</i> , <i>tombol</i> to lisp, to dance
<i>dudurguc'</i> to shiver from cold	Hungarian <i>diderog</i> idem
Mundari <i>hosokod</i> to show or drag something forward	Hungarian <i>hushokod</i> idem
<i>hurum hurum</i> glowing cinders	Vogulian <i>Kulem</i> (Hungarian <i>hamu</i>) idem
<i>jadam jadam</i> night long, all the night	Vogulian <i>satem</i> , (Hungarian <i>sötét</i>) darkness
<i>jilip' jilip'</i> showing off, flashing	Ostjaque <i>sulpi</i> , (Hungarian <i>töl-log</i>) idem
<i>kalayia</i> a kind of small raven (the <i>Graculus macei</i>)	Ostjaque <i>kolak</i> , (Samojed <i>kulea</i>) a raven
<i>keroť</i> to turn half round, facing the right to the left	Ostjaque <i>kerot</i> , (Hungarian <i>kerit</i>) to turn
<i>kuđam</i> the rear, behind	Ostjaque <i>xatentem</i> to push back, (Tcheremissian <i>kodem</i> to leave behind; Hungarian <i>hátré</i> the back)
<i>lajun lajun</i> slow paced	Ostjaque <i>lajpam</i> , (Hungarian <i>lassu</i>) idem
<i>lapordan</i> flat and extended, covering a large area	Hungarian <i>lapor</i> idem
<i>merom</i> a goat	Ostjaque <i>merom</i> to bleat, like a goat
<i>musna</i> fine cloth	Vogulian <i>mámsa</i> , (Hungarian <i>mez</i>) a dress
<i>pacak'</i> to spread out, as anything falling on the ground	Hungarian <i>pat'og</i> , <i>pat'ok</i> idem

padar the *Stereosperma suaviolens*
Roxb, a tree with leaves and
fruit like those of the common
wild cherry

pangas the *Silurus sagittalis*

pejer to twist, to writhe

piśin piśin in small quantity

raput' to break

roskot' to rustle

sarkao to move rapidly

semec' small (as a stone)

serali "a kind of water-fowl"

siriñ "a kind of fish"

sokot, sokto tight

siwiñ siwiñ thin, slender

taham tukuc' stumbling

takta a plank, a board

tarup an animal of the tiger kind, a
leopard

tepet' to stop up

turta to invent, to concoct (stories)

Ostjaque *padar*, (Hungarian *jad'al*)
wild cherry tree

Ostjaque *perkan* the pike

Ostjaque *pter*, (Hungarian *peder*)
idem

Hungarian *piśin*, *piśin* small

Hungarian *reped*, *repet* idem

Hungarian *resked*, *resket* to trem-
ble (as leaves)

Hungarian *serken*, (Samojed *ser-
kua*) idem

Hungarian *semec* a granule

Hungarian *seral'*, *seral'* the sea-gull

Hungarian *serinta* the *Acerina cer-
nua*, (Tcherevian *serenga* the
Cyprinus rutilus)

Hungarian *sok*, (Syrjämian *tsokit*)
idem

Hungarian *siwiñ*, (Mordvinian
taovine) idem

Vogulian *taham* to stumble

Vogulian *takt*, (Ostjaque *terat*)
idem

Vogulian *taroup*, *terew* a bear,
(Lapponian *taure* any beast in
general)

Hungarian *tapad* to adhere, (Fin-
nian *tupata* to stop up)

Hungarian *történet* a story, (Ost-
jaque *tort*—to tell stories)

Some of these Uralian words may have been loaned by Indo-Arian ton-
gues. See *padar*, the wild cherry in Nepali, etc., *pangash*, the *Silurus sagit-
talis* in Bengali; *takhtā*, a board in Hindi, and others.

Note. *ś* stands for *ṣ*.

Dravidic Glides

L. V. RAMASWAMI AIYAR.

Noel-Armfield describes the nature of glide-sounds in the following terms :
" When we pass from one speech-sound to another the transition is not always instantaneous, though it may be so rapid that the human ear cannot detect anything between them. During the utterance of a word or of a breath-group there is no cessation of the flow of air, and therefore, as the organs of speech pass from one position to another there is a series of intermediate sounds which, whether audible or not, are called glides. Strictly, the term glide should be used to express nothing more than a necessary intermediate sound between two regular speech-sounds. In order to simplify terminology, however, the term may apply not only to a necessary intermediate sound, whether perceptible or not to the ordinary ear, but also to any sound leading up to or following any speech-sound represented by the ordinary spelling "

Link-sounds within a word or a breath-group may be classified either as off-glides if they depend for their production upon the phonemes or phones preceding them or as on-glides if their origin is connected with the regular speech-sounds that follow. Theoretically speaking, glides within words or breath-groups are as numerous as all the permutations and combinations of the regular speech-sounds permissible in the language concerned ; but most of these are so inconspicuous¹ to the human ear that they are of little practical importance. Yet it may often happen that some glides become sufficiently prominent to deserve recognition² at the hands of the phonetician. For instance, sounds of glide origin are clearly recognizable in the south English enunciation of words like *sea*, *mate*, *blow*, *close*, etc. In *sea* and *mate*, after the production of the radical vowels, the tongue is allowed to rise or glide into a higher position with the result that certain link-sounds are conspicuously heard. Similarly in *blow*, *close*, etc., the play of the lips given rise to certain conspicuous glides after the vowels in the radical positions. Apart from such link-sounds occurring within words, we may also have (theoreti-

1. Diese Ab-und Anglisse haben mit einigen Ausnahmen sehr wenig praktischen Interesse: sie gehen nämlich so schnell vor sich, dass das Ohr keinen besonderen Eindruck von ihnen erhält, und zwar stets so, dass der kürzeste Weg zwischen den beiden Stellungen gewählt wird.-(Jespersen, Lehrbuch der Phonetik, p. 166).

2. The study of glides is also important in other ways, e.g., in the understanding of the aspiration involved in the plosion of certain surd plosives, in the explanation of the frontalization of back sounds in certain circumstances, etc.

cally speaking) on-glides before the initial sounds of words uttered separately or after a pause, and off-glides after final sounds before a pause. The nature of these on-glides and off-glides depends upon the character of the sounds with which they are connected. Here again, the acoustic prominence of these glides may vary with different languages and sometimes (in the same language) with the circumstances in which sounds are uttered.

In the Dravidian languages of South India, there are two sounds, (y, v) of glide origin which in the contexts defined and illustrated below have been acoustically so conspicuous in these languages that they merit classification and comparative examination.

The contexts in which they occur are the following :

1. In inter-vocal positions, between (i) bases and the "inflectional" terminations; (ii) verb-stems and "conjugational" affixes; (iii) words and "syntactic" particles like the *samuccaya*, etc.; (iv) between different words within pauses.

Among these (i), (ii), and (iii) are cases of intimate combinations, in which (as we shall see below) both the literary and the colloquial varieties of all the south Dravidian speeches employ glides wherever inter-vocal positions arise. In sentence-sandhi, on the other hand, a difference has (generally speaking) to be recognized between (i) poetry and prose, on the one side and (ii) the "literary" dialects and the colloquials, on the other. This difference lies in the fact that, while in the literary dialects (and particularly in poetry), which are governed by standardized rules, pauses (within a verse-unit or within a sentence, as the case may be) are few and therefore the contexts involving sentence-sandhi³ are numerous, in the colloquials which live in the mouths of speakers, pauses are always more numerous and more picturesquely varied, and therefore sentence-sandhi contexts arise only within breath-groups which are marked off from one another by slight pauses hindering the operation of *sandhi-kārya*.

2. Before initial vowels of words preceded by pauses, y and v crop up as on-glides with varying degrees of prominence in the Dravidian speeches of south India.

3. These sounds are also sometimes associated in these speeches as off-glides in the circumstances detailed below.

3. I use the term "sentence-sandhi" in this essay to denote the junction of the final sounds of one word with the initial sounds of another, within sentences, breath-groups and verse-units.

We shall see below that there are certain inter-dialectal divergences in the character of the glides employed and in the degree of consonantal friction entailed in the evaluation of these sounds. Nevertheless, the similarities among the speeches in connection with the production of these sounds are sufficiently striking to merit a detailed comparative examination⁴

I

INTER-VOCAL GLIDES

TAMIL.

1. When two vowels meet together without either of them being elided, the link-sounds *y* or *v* crop up between the meeting vowels. The categories in which such inter-vocal glides are used, are the following :

(i) Inflectional or post-positional contexts when the bases meet the inflectional or post-positional endings, e.g., *tī-y-il* (in the fire), *naḍai-y-ān* or *naḍai-y-āl* (by the pit), *puḷu-y-in* (from, at the worm), etc.

(ii) Conjugational contexts, when the verb-stems meet verbal terminations, e.g., *virī-y-um* (will crack or will be unfolded), *ōḷi-y-a* (that which ran).

(iii) "Syntactic" contexts, when words meet the *anumuccuṁ* -um (and) or syntactic particles like the interrogative-ā, ō, the emphatic-ō, e.g., *puḷi-y-um* (and the tiger), *puḷu-y-um* (and the worm), *pōṇu-y-um* (and on going); *nari-y-ā* (is it the fox?), *puḷu-y-ā* (is it the worm?), *alla-y-ō* (is it not so?) *eli-y-ō puḷu-y-ō* (is it a rat or a worm?).

(iv) Sentence-sandhi contexts when the final vowel of the word meets the initial vowel of the following word e.g., *ṭeyya-v-allai* (did not do), *puḷi-y-enge?* (where is the tiger?), etc.

It may be stated as a general rule that the character of the glide (i.e. whether it is the front *y* or the back *v*) depends upon the front or the back character of the first of the two vowels involved in the junction; in other

4. The euphonic sounds *y* and *v* occurring between contiguous vowels within words has been noted in IA by Indo-Aryanists. On-glides *y* and *v* also appear to exist in some of the NIA speeches. Sir George Grierson (*Indian Antiquary*, August 1923, p. 143 ff.) notes that "Y is often prefixed to *a* and *u* to *o* at the commencement of a word in Ma-rāṭhī, as in (y)enā (to come), (y)ethā (here), Konkani Yergu : Latin ergo, words : Latin ordo"; he has also pointed out similar on-glides in the Pahari languages: Kashmiri pundits pronounce *ṛka* as *yeka*, *iccati* as *yiccati*, *uṣṭra* as *uṣṭra*."

words, it is the off-glide of the first vowel that crops up as the link sound generally in Tamil. This is generally true of all the inter-vocal contexts mentioned above.

In (i), (ii) and (iii) above, all of which involve intimate mingling of the constituent elements, glide sounds are so inevitable and constant that they are in almost all instances represented in writing from the earliest times that we know of. In certain instances (belonging to ii) constituted of ancient verb-forms⁵ like *koḷ-i-i* (having attached) *śeḷ-i-i* (having inserted) *var-u-am* (will come), the inter vocal glides are not represented in the Mss. and the printed texts. The *prakṛti bhāṣa* here was probably due to the fact that, since two similar vowels come together, the glide sound was not acoustically conspicuous. (For similar cases of *prakṛti bhāṣa* in sentence-sandhi, see below in connection with other Dravidian dialects).

So far as group (iv) relating to sentence-sandhi is concerned, glide-sounds are commonly found represented in the older poetic literature within the limits of every verse-unit, excepting where pauses are recognized by rules of versification. Since pauses (within a verse-unit) were rare in poetry, the representation of the glides (wherever vowels of different words met together within these pauses) was considered more or less obligatory. In prose, and in the colloquial which lives in the mouths of speakers, pauses are more numerous and more picturesquely varied, so much so that the glide-sounds crop up actually only within breath-groups (which in all south Dravidian colloquials coincide more or less with meaning-groups). In old prose inscriptions and in modern prose, glide-sounds are represented in writing uniformly only in cases of intimate word-combinations; in other cases of sentence-sandhi, occurring within pauses, the scribe or the writer may at his option sometimes omit to insert in writing the symbols for the glides even when they may be prominent acoustically.

While one of the reasons for the absence of uniformity in the representation of the glides in prose and in the colloquial was the disturbing influence of the existence (in prose and in the colloquial) of a large number of pauses which prevented glides from cropping up, there is another and a more general reason which contributed to the feeling (implied, for instance already in the *Tolkāppiya sūtra* about glides—see below) that the representation of glides in writing is not absolutely obligatory. These link-sounds are not, and need

5. Other forms occurring in the old poetry of the *Ṣaṅgam* age are *Kurūdān* (not being diminished), *paḷāṁ-baḷam* (jack-fruit), *uṇṇiyar* (for eating), *uṇṇ* (having filled), forms containing *pluta* vowels like *tīer* (chariot), *pāḷ* (milk), *yānē* (surely I myself), *yānō* (with the particle *o* denoting glory or superiority), interjectional *ōu*, etc., etc.

not be, evaluated always with full consonantal friction. As they are of glide origin, the degree of friction varies with different circumstances, such as the character of the meeting vowels, the intimacy of combination or the extent of the pause involved, etc. I think that it may be the recognition of the glide character of these sounds that is partially implied in the terms in which the earliest Tamil grammar refers to these sounds.

2. Without expressly describing or mentioning the sounds themselves, the earliest Tamil grammar, *Tolkāppiyam*, observes (*Eluttadiḡāram*, Sūtra 141) that there is no objection to the insertion of the *uḡambaḡu* consonants in connection with the vowels of all words :

ellā moḡikkum uyirvaru vaḡiyō-y-uḡambaḡu meyyin uruvukoḡal varaiyār.

The *uḡambaḡu* consonants referred to here have been interpreted by commentators as the glides *y* and *v* (occurring in inter-vocal positions). The Sūtra contains only a general statement but it is significant in one respect in that it implies that such glides need not *obligatorily* be inserted. This would point to the fact that these sounds (at the time of the composition of this grammar) did not always crop up with sufficient prominence to deserve compulsory representation in writing.

Sūtra 162 of *Nannūl* (a Tamil grammar of the 10th Century) prescribes that *y* appears after *i*, *ī* and *ai*; *y* or *v* after *e* ; and *v* after other vowels, when these vowels (occurring in final positions of words) meet initial vowels of the words following them :

i-ī-ai-vaḡi-y-avvum ēnai

uyirvaḡi vavvum ē-mun iuvirumaḡum

uyirvarin uḡambaḡu meyyend'rāḡum

We see from this Sūtra that the character of the glide mainly depends on the front or back character of the preceding vowel, except in the case of the glide after *ē*. After *i*, *ī*, *ai*, which are front vowels, the front glide *y* appears and after *a*, *ā*, *u*, *ū*, *o*, *ō*, which are dorsal vowels, the back glide *v* appears. The inter-vocal glides in Tamil are, generally speaking, thus in the nature of off-glides of the first of the two vowels involved in the junction. There is, however, a special set of rules in Tamil prescribing the character of the glides appearing after the demonstratives *a*, *i*, *u* and the interrogative *e*. We shall deal with these now.

3. Tol., El., 208. *uyirman varinum ā-y-iyayiriyāḡu*

The same is the case (i.e., *v* is inserted) when a vowel (of a word) follows (the demonstrative *a*).

Tol., El., 239. *śuṭṭin iyarkai mṛkiland-at't'rē*.

“All demonstratives follow rules stated above (i.e., in regard to *a*)”

These Sūtras prescribe *v* after *a*, *u*, *i*, alike when they meet initial vowels of the words that follow, as in *a-vv-aḷagu* (that comeliness) *or aḷagu*, etc. (The gemination of *v* is due to a special rule which requires that consonantal or semi-consonantal sounds after these vocalic short demonstratives should be geminated in *sandhi*).

The peculiarity deserving of notice here is that the back glide *v* appears not only after back *a* and *u* (where according to the general law regulating the character of inter-vocal glides we may normally expect the back glide *v*) but also after the front sounds *i* and *e*.

Nannūl refers to the same rules in Sūtra 163, and further adds the prescription that when the demonstratives appear lengthened (as they may, particularly in poetry) the glide *v* may crop up after them :

e-gara vinā muccuṭṭin munnar
uyirum ya-garamum eydīn vavvum
piravarin avaiyum tūkkirśuṭṭu
nāḷin ya-garamum tōnd'ruda neṭiyē

While we are merely told in the Tol. Sūtra that the demonstratives may appear lengthened in poetry (Sūtra 235), Nannūl goes further and prescribes *v* after these lengthened demonstratives as in *ā-v-iḷai* (that place), etc.

Two exceptions are involved here :

- (i) *v* after the (short) demonstrative *i*, and after the interrogative *e*, and
- (ii) *v* after the lengthened demonstrative *ā* (where we may normally expect a back glide *v*).

These exceptions are, I think, probably due in the main to the operation of analogy.

We shall see below that the principle underlying these exceptions is reflected in some cases of Malayālam, Kannaḍa and Kūḷ.

A few other exceptions to the general rule of Tamil that the character of the inter vocal link-sound is conditioned by that of the first of the two vowels (involved in the junction) are the following :

i. *y* after front vowels :

nī-y-ir (you), beside *nī-y-ir* (This *nī-y-ir* is probably of late origin, as it is not mentioned in the earliest grammar *Tolkāppiyam*).

arandē-y-arāṇan (he indeed is the ruler), beside the more ancient and more common *arandē-y-arāṇan* — *y* after *ē* in instances like these is also of very late origin. It is said that when *ē* is pronounced in instances like these with a falling accent (*paḍutt-accarikkam-bida*) *y* may crop up, while if *ē* is uttered with a rising accent (*edutt-accarikkam-bida*) *y* is produced. Apparently the front off-glide of *ē* retains its prominence only when the syllable containing *ē* is accented; while, when it fails to receive the accent, the on-glide of the back *a* of *arāṇan* becomes prominent.

ii. *y* after *ō, ā* :

kō-y-al beside *kō-v-al* (temple)

mā-y-aru (large)

iii. In the colloquial, the general rule is broken in instances like the following :

arandē-y-ā ? beside *arandē-y-ā ?* (is it indeed he ?)

vā-y-inge ' (come here ')

MALAYALAM

1. The general rule of Tamil regarding the front glide after front vowels and the back glide *y* after back vowels is observed in all the older literary texts and the older inscriptions (written in the West Coast dialect). In inflexional contexts, conjugational positions and combinations with syntactic particles, the inter-vocal glides are (as usual in Tamil) uniformly represented, while in cases of sentence sandhi in Malayalam prose (and sometimes in poetry also) glides may or may not be represented except in intimate word-combinations where they are usually always shown.

The earliest grammar of Malayalam, *Lalatilakam*, a fourteenth-century work composed in Sanskrit Sūtras with Sanskrit *Vyākhyāna*, enunciates the following rules of the literary dialect.

LII, III, 2 : *Sandhāvācarmadhya yāh*

"*Y* appears in sandhi combinations." This Sūtra has to be understood to refer to cases of glides appearing after front vowels only, as the illustrations

given in the *vyākhyā* show, and as further another Sūtra (see below) treats about *v* after back vowels. The *vyākhyā* gives illustrations like *kāḥ-y-adu* (that is a bird), *pinne-y-adu* (that comes next); it also describes the āyama sound as *ya-kāra chāya* and distinguishes it carefully from the consonant *y* with full consonantal friction. The recognition of the distinction between *ya-kāra-chāya* and the full consonant *y* by this fourteenth-century Malayalam grammarian is most interesting and significant. We shall see below that the earliest Telugu grammar, *Śabdacintāmaṇi* (of the 10th century) also marks off the glides in inter-vocal contexts similarly as *pa-āruṭi*.

Līl, III, 2 : *aditoḥ kevalayorvah (aḥi parataḥ)*

"After the demonstratives *a* and *i*, *v* is inserted before initial vowels of words that follow. The *vyākhyā* gives *a-v-aḷagu* (that beauty), *a-v-āru* (that manner), *i-v-āru* (this manner) and further states that *a-y-aḷagu* (that beauty) is also found beside *a-v-aḷagu*.

Līl. III, 3. *tasya dwitwam vā*

"This *v* may appear geminated," as in *a-vv-aḷagu*, etc.

These two Sūtras may be compared to the Sūtras of Tamil grammars treating about the demonstratives *a*, *i*, *u* and the interrogative *e*. In the main, the Tamil features are preserved, but the following differences may be noted :

(i) The intermediate demonstrative *u* is not mentioned, because it has been lost in Malayalam.

(ii) Līl. permits the use of short (ungeminated) *v*, while neither the Tamil grammars nor the Tamil texts and inscriptions fail to geminate *v* in such contexts. Words like *a-v-iḍam* (that place) *a-v-iḍe* (there) with an ungeminated short *-v-* had become common from an early time in Malayalam as we find them in *Rāmacaritam* and in some of the early inscriptions.

(iii) Līl. refers to *a-y-aḷagu* (with *y* after short *a*) a peculiarity which is not sanctioned by Tamil grammars or Tamil usage. We have seen that Nannūl Sūtra 163 prescribes *y* after lengthened demonstratives but not after short *a*.

Līl. III, 4. *Or-nityam*

"In Sandhi contexts after final *-u* (of words), *v* appears (before initial vowels of words that follow them).

The *vyākhyā* makes it clear that *v* uniformly appears after the back vowels *u* and *o*. Illustrations like *maṇu-v-uṇḍu* (there is a wart), *kānmū-v-adu*

(it will be seen) and *pāvuḍā v-eṇḍu raruḍe* (while saying "will going be?") show that not only after *u* but also after *o* it is the back glide that is prescribed. There is a very interesting and significant discussion in the *vyākhyā* to this Sūtra in which the author discusses whether in instances like *maru-v-uḍu*, *pu-v-uḍu* the words are not *maru-u*, *pu-u* with final *-v(u)*. This problem arises because already in certain Malayālam words with final back rounded vowels the *ai* glide had been embedded and the *hame* had become popular⁶ in Mal. as *maruva*, *puvu*, etc. The author of the *Līlātilakam* after raising the problem says that in *maru-v-uḍu* etc., *v* should be considered as an āgama because *v(u)* is not recognised as a final in Tamil and further because *maru*, *pu*, etc., independently exist in Malayālam beside *maruva*, *puvu*.

Though forms like *maru-v-u*, *pu-v-u*, (already current at the time of the composition of *Līlātilakam*) are not specifically explained in this fourteenth century Mal. grammar as containing the back *ai*-glide *-v* and the ennumerative-*u* (both being embedded as parts of the *hame*), the recognition accorded by this grammar to the āgama character of *-v* in *pu-v-uḍu* etc., coupled with the observation that *pu-v-u*, etc., are peculiar Mal. developments of *pu*, etc., is exceedingly interesting.

2. Among illustrations of the glides *y* and *v* occurring in Mal. sentence-sandhi, given by *Līlātilakam*, are the following.

- III, 1. *vaḍā-v-aḍu* (it will not fade)
- III, 3. *a-v-aḷagu*, beside *a-v-aḷagu*, *a-vv-aḷagu* (that beauty)
- III, 4. *pāvuḍā v-eṇḍu raruḍe* (on saying "will going be?")
- III, 4. *kāṇmu-v-aḍu* (it will be seen)

It has to be noted that in the third and the fourth illustrations given here, the back glide *-v* (appearing after back vowels) normally follows the rule of Tamil Sandhi, while in the first two illustrations the front glide *-y* is at variance with the Tamil rule according to which (as we have already seen) we should expect *-v* in these illustrations. The fact is that even at the time of *Līlātilakam*, inroads had begun to be made by the front *y* on the province of *v*. We shall see presently that in the course of the history of Malayālam the front glide *y* had from an early time encroached upon the sphere of *v* after back vowels.

The older stages of Malayālam evidence the operation of the general Tamil rule in instances like the following which I have been able to collect from texts and inscriptions; it will be seen that some of these instances have

6. *Līlātilakam* expressly refers to this in the *Vyākhyā* of Sūtra 12 in III *v-aḍ*, *p-aḍ*, *itṭetau cāṭapuppa vāṭṭan*, *māṇu*, *pāṇu*, *itṭāṭṭeṭ kēṇalabharā vāṭṭaditṭi māṇupam*.

gone out of use in modern Mal., while in others the modern Mal. forms (wherever preserved) corresponding to these instances may show *y* instead of the older-*v* (normal according to Tamil Sandhi rules).

Bhagavatgîta, 6, 7- *miga-v-unṇum* (eating plentifully). *miga* is an infinitive participle; this participle with final -a (preserved in modern Tamil freely) has been replaced in the later stages of Mal. by other forms. The modern representatives of this old infinitive participle are forms like *adukke* (near) *pôle* (like < resembling) etc., which are used now as adverbs or as post-positions with definitely "crystallized" meanings and in which the old final -a has been replaced by -e.

Bhagavatgîta, 2, 2 *guruḥjanamâkiya-v-uttamare* (the great ones who are gurus)

Bhagavatgîta, 2, 3. *unṇadu-v-inṇidilaikkennō*

Bhagavatgîta, 2, 3. *poruḡeṇṇō-v-ini*—(mod. Mal. *y*)

Kaṇṇaśśa Rāmāyaṇam, Balakāṇḍam, st. 42, 1-2- *pōḡu-v-annantaram* (after going)

Same work 42, 8- *aṇṇ-a-v-ayōdhyānagaram pugundān* (that day he reached that Ayōdhya city)

(Here, the -v- appears after the short demonstrative *a*; *v* is ungeminated -cf. Lîl. III.)

Same work 91, 7- *vāyu-v-iraṇṇadu kōṭṭu ciricu* (laughed on hearing the entreaties of the wind-god)

Rāmacaritam *nuruṇṇina-v-uḍal* (body crushed to pieces) (cited by Chundert, Gr. p.) [mod. Mal. might show *y*-].

Same work, 894—*vaṇṇa-v-occa*.

Trivandrum Museum plates of early sixteenth century (Tr. Arch. series, III p. 215 ff.) -*ṇaḍaṇṇu-kolluga-v-eṇṇu* (saying that one may be allowed to manage) - [mod. Mal. would have -*y*-]. These are all instances (from early texts) where the Tamil rules relating to *v* are followed; in some of these, the usage of modern Mal. would introduce -*y*- instead of -*v*-.

The encroachment of *y* on the province of *v* has commenced early, as Lîlâtilakam permits (see above) *vāḍā-y-idu* and even Bhagavatgîta (2) has *mugilvarṇā-y-aḷagoḍu*, etc. In early modern Mal. from the

16th century though we find forms like *irikka-v-ē* (while remaining) *okka-v-ē* (entirely) (Kuttakan, Rām. Aranyak, line 1374) with the older rule regarding *v* still maintained in forms like these, we freely come across instances like *ayyō-v ennu*, *allā-v ē*, etc., in Kṛṣṇagāthā, and *kuda-v-allō* *alla-v-a*, etc. in Kuttakan's work.

Some illustrations of the use of *-v-* instead of *-y-*, occurring in Mal. texts prior to the 16th century are the following :

Rāmacaritam, 146 *ēdīr tē-y enḍu* (saying "come to war!")

Rāmakathappāṭṭu, Paḷ, 6 *anda-y anda* (each)

Kaṇṇaśarāmaṇyam, Kīṭk, 33 *venḍi-v ennu* (saying "O! Rama!")

Do. Do. Do. 301 *tē-y ennu* (saying "give!")

Do. Do. Do. 23 *amṇaḍayā-v amātyaril* (among his
servants)

3. The nature and occurrence of inter-vocal-glides in modern Malayāḷam may be described thus :

(i) *-y-* after front vowels is regular, as in Tamil, in inflexions, conjugations, "syntactical" contexts and sentence-sandhi. It has to be noted here that the Tamil noun-affix *-ai* (as in *ēḷai* 'plantain tree' *il-ai* 'leaf' etc.) appears in Mal. as *-a* from the earliest stages (cf. the observations in *Lilātilakam*, II, 10); though today the value given to this Mal. *-a*, is more or less back, there is little doubt that it should have had a definitely palatal tonality in former stages, as we see that in sandhi contexts such words are invariably followed (both in old and in new Mal.) by the front glide *-y-*.

(ii) *-v-* occurs after back vowels in modern Mal. in instances like the following :

(a) After the rounded back vowel *-u* of nouns when this *u* is a full *u* : *puḷu-v-illa* (there is no worm) *naḍu-v-alla* (not the middle), *kaḷu-v-uṇḍō?* (does the vulture exist?), *puḷu-v-aṇḍō?* (is it the worm?).

After the rounded back vowel *-u* (full-*u* in actual value) of certain finite verbs : *kaṇḍu-v-irikkal* (saw once), *kaṇḍu-v-enṇu* (to the effect that one saw), *eḍuttu-v-adine* (took that), *eḇḇu-v-eṇṇil* (if one did). When the second vowel is a front one, sometimes (in Travancore) *-y-* is heard : *kaṇḍu-y-enṇu*, *eḍuttu-y-adine* (took this) etc. Contrast also *eḍukku-v-adine* (take that) with *eḍukku-y-adine* (take this).

After *-a* of the past relative participles, followed by back vowels, *-v-* is used: *catta-v-urumbu* (dead ant), *vīṇa-v-ālam* (wave that fell); but when the second vowel is front, or when the first word contains a front sound, then *-y-* may appear particularly in the colloquial of some parts: *cīṇa-y-eli* (rotted rat), even *cīñña-y-urumbu* (rotted ant), *maṇiñña-y-ellu* (broken bone). When *-a* is followed by *a*, either *prakṛti bhāva* is maintained or *-y-* is inserted. In the northern tracts *vañña āl* (person who came) is more or less in a state of *prakṛti bhāva* (i.e. if the phrase is not contracted, as it very often is, to *vaññāl*), but in the south *vañña-y-āl*, *kaṇṭa-y-āna* (black elephant), etc., are often heard. On the whole, it might be said that except where both the vowels meeting together are definitely back in character, the front glide *-y-* may replace *-v-* after a back vowel.

(b) *-v-* after back vowels in inflexions (*pū-v-il* in the flower, etc.) and in syntactical contexts like *pū-v-e* (it is the flower) *pū-v-um* (and the flower), etc. In these instances, as I have already noted at the beginning of my observations on Mal., the old heritage has been preserved undisturbed.

(c) In popular compounds of old origin like *kaḷu-v-ēri* (a term of abuse meaning one who deserves to be impaled), *mikka-v-ārum* (even in the largest degree), *tiru-v-ādīra* (the name of the festival, adapted from Skt. *śrī-ārdrā*), *tiru-v-uḷḷam*, *tiru-v-ṣṇam*, *tiru-v-eḷuttu*, etc.

(iii) The glide *-v-* appearing in *sandhi* between two contiguous *a*-sounds (long or short) is usually so faint that the glide is not inserted, as in *ā āl* (that man). *adā aviḍe* (that is there!), etc. (contrast *idā-y-ivide* 'here! it is here'). The state of *prakṛti bhāva* between contiguous *a* sounds is recognized for certain Kannaḍa cases by Kannaḍa grammars; the absence of a conspicuous glide here is due to purely phonetic cases (see *infra*).

(iv) In present-day Mal., *-y-* instead of *-v-* exists in other instances like the following:

a-y-āl (he) [cf. Kuñjan's *ā-y-āḷugaḷil* on p. 372 of *Ṣṭṭanduḷḷal*, Maṇḡaḷodayam edition], an intimate compound in Mal., which may be distinguished from *ā-(v)-āḷu* (that particular man); where only a faint back glide sometimes crops up.

uṇḍō-y-eñṇu (saying 'does it exist?'); contrast Tam. *uṇḍō-v-end'ru*.

Already in *Kṛṣṇagāthā* we have *veññadu rugmaṇi tān allā-y-ē* (is it not Rugmaṇi that won?)—and in *Bhāratam saṁsaṅgam koṇḍalla-y-ō* (is it not on account of good company?).

alla-y-ō, allā-y-ō (is it not so?) -contrast Tam. *alla-v-ō, allā-v-ō*,
edutta-y-ellu (the bone that was taken) -contrast Tam. *edutta-v-olumbu*,
mañña-y-āl (the man that came) -contrast Tam. *mañña-v-āl*,
ellā-y-idam (all places) -contrast Tam. *ellā-v-idam*

pala-y-aṇḍu (many years) heard with a distinct -y- in certain parts of the Mal. country, while Keralolpatti has *pala-v-aṇḍu*.

tā-y-enṇeku (give it to me) where -y- is constant and uniform in the modern colloquial, while Kṛṣṇagāthā has *tā-v-enṇeku*.

dind-y-eṇṇum māḍ-y-eṇṇum (saying 'sun' and 'darkness') in Keralavarmu Rāmāyaṇam.

4. I think that the reasons for the encroachment of y on the province of v in modern Mal. in instances like these may be the following :

(a) With the gradual disappearance in Mal. of the Infinitive participle with final -a, a good number of contexts where v would appear, ceased to exist. Cases like *anaraccolla* in Rāmāyaṇam, *maṇḍa-v-aṇṇum* (taking food plentifully) in the old Bhagavatgita Mal. text did remain in the older stages ; but the Infinitive participle with -a gradually fell into disuse, replaced as it was by other forms.

Sandhi contexts in which final back vowels came to be juxtaposed (without being elided) with other vowels thus became considerably reduced.

The frequency with which contexts with -y- occurred increased the popularity of -y- and led to the analogical use of -y- even in cases where -v- should appear.

(b) In a few cases, purely phonetic factors like the assertion of the on-glide y before the initial front vowels of the second constituents of compounds or sandhi combinations may also have contributed to the replacement of normal v after back vowels. In *uṇḍā-y-eṇṇu*, for instance, *uṇḍā* implies a question entailing a slight degree of pause and hence the on-glide-y before e of *eṇṇu* asserted itself so conspicuously as to be embodied as the gulf-bridger.

KANNAḌA

1. All the old grammars of Kannaḍa deal with the āgama y and v, though they do not mark them off from the fully consonantal fricatives ṃ and ṇ. The rules prescribed in these grammars are adapted to the sandhi contexts obtaining in this speech ; but the fundamental principle underlying the use of y and v (y after front vowels and v after back vowels) is, generally speaking, the same as that prescribed for Tamil.

Such inter-vocal glides exist, as in Tamil, in inflexions, conjugations, syntactical contexts and sentence-sandhi.

- (i) *puli* (tiger)-*puli-y-am* (Acc.)
 puli-y-indam (Instr.)
pū (flower) *pū-v-am* (Acc.)
 pū-v-im, pū-v-in-im (Instr.)

(ii) *î-y-utum* (giving)—Pr. Adv. participle of *î* (to give); *î-y-al* (to give), Inf- Participle of *î*.

So far as the Pr. Adv. participles are concerned, in comparatively later stages, the glide *v* appears instead of *-y-* after front vowels, as in *î-v-ute*, *naḍe-v-ute* (cf. Kittel, Gr. p. 108) beside older *î-y-utum*, *naḍe-y-utum*, etc. Here, I think the on-glide *v* of *u* in the affix *utum* has replaced older *-y-* regularly appearing after the front vowels.

î-y-al (to give) Inf. Participle of *î* (to give).

kare-y-al (to call), of *kare-* (to call).

(iii) *puli-y-um pulu-v-um* (both the tiger and the worm), *puli-y-ô* (is it the tiger ?)

âṛ-illa-v-ô ? (has it not cooled ?).

Contrast however Tamil *illa-y-â* ; in Tamil the negative particle *illai* has a front vowel at the end, but even in Tamil we have the phrase *illa-y-ô-y-illai* (does not exist at all) where in *illa-v-â* we find *v*.

alla-v-ô (is it not); there is no difference here between Tam. and Kann., as in both these speeches *alla* has a back final vowel.

(iv) Subject to certain peculiarities and exceptions mentioned below, the general rule that prescribes *-y-* after front vowels and *v* after back vowels is observed in Kannaḍa sentence-sandhi :

summane-y-iddanu (he remained quiet), *illi-y-udyāna unṇu* (there is a garden here)

ellā-v-ūrugaḷu (all lands), *guru-v-elli* (where is the teacher ?)

2. I shall now proceed to survey the testimony of the three chief old grammars of Kannaḍa, *Bhāṣābhūṣaṇa* (of the 12th century) *Śabdamaṇi-darpaṇa* (13th century) and *Śabdānuśāsana* (16th century).

Sūtra 22 of *Bhāṣābhūṣaṇa* says that after final *ā*, *i*, *ē* and *ai*, the sound *y* is used; the *pratyoga* gives illustrations like *ā-y-eḍe* (that place) *naḍe-y-endu*. Sūtra 23 refers to cases like *araḷa-y-ē* (of her indeed) where final *a* meets the emphatic particle *ē*. Sūtra 24 prescribes *y* after *o*, *au*, *u*, *ṛ*, as in *pū-y-ina* (of the flower) etc. Sūtras 25, 26 and 27 explain that in certain contexts the *prakṛti bhāva* should be preserved i.e. that no *āgama* sounds should be inserted where two vowels may come near each other. All these exceptions involve pauses after the first words in as much as the cases so referred to are Interjections (Sūtra 25), words expressing doubt, emphasis or questions (Sūtra 26), and words with final prolonged vowels or *plutas* (Sūtra 27).

Sūtra 53 of *Sabalanandarpāṇa* prescribes the use of *y* after *ā*, *i*, *ī*, *ai*, *e*, *ē*, and also after *a* (when it is the affix of the genitive) before the emphatic particle *ē*. Sūtra 55 embodies the rule that the back glide *v* should be employed after *u*, *ū*, *o*, *ō*, *au*; this Sūtra also alludes to the alternative use of *y* or *v* through the phrase *bahulaḥ yatra vataḥ*, which has been interpreted as contemplating cases like *ā-v-ar* (that land), which are not expressly mentioned in the *Sabalanandarpāṇa* Sūtra. Sūtra 56 prescribes that no sounds should be inserted after final vowels of particles denoting emphasis, suspicion or questions and after *plutas*. Sūtra 57 also prescribes *prakṛti bhāva* after final vowels of words expressing approval, reproach, consent, lamentation.

Karnāṭaka *Sabalanandarpāṇa* deals with the topic in a number of Sūtras. Sūtra 35 (*Yak* *sware* *śvarasya*) states in general terms that *y* is inserted between two vowels, the *pratyoga* making it clear that *y* appears after *ā*, *i*, *ī*, *e*, *ē*, *ai*. Sūtra 37 says that *v* crops up after *au*, *u* and *ū*. Sūtra 38 which treats about the cropping up of *v* after *ā* (the demonstrative when followed by the definitely back vowels *u*, *ū*, *o*, *ō* (as in *ā-v-ar* 'that country,' *ā-v-āle* 'that leaf' etc.) is a special rule found only in *Sabalanandarpāṇa*, dealing with exceptions to the general Sūtra prescribing the front *y* after *ā* (Sūtra 35). Sūtra 39 observes that *v* appears (generally speaking) after *o* and *ō*. Sūtra 43 also embodies a special rule (not given in the earlier grammars) that *prakṛti bhāva* is maintained in cases where the demonstrative *ā* is followed by words with initial *a*, *ā*, *ai*, or *au*. *Prakṛti bhāva* is also prescribed by Sūtras 44, 45, 46, 49, 50, 51 and 52; these are all contexts where a certain degree of pause which prevents the glide from cropping up with sufficient distinctness to be recognized is involved.

3. The rules contained in the chief grammars may all therefore be summed up thus :

1. After front vowels : -y.
2. (a) After the demonstrative *i* : -v (in repetitive contexts); (b) after the lengthened demonstrative *î* : -y or v.
3. After -a : y.
4. After -â when followed by front vowels : -y.
5. After -â when followed by rounded back vowels : -v.
6. After â when followed by a, â, ai, au : *Prakṛti bhāva*.
7. After the rounded back vowels o, ô, u, û : -v.

Rule (1) is dealt with in Bhb. 22, Śmd. 53, and Śś. 35. The grammars agree completely on the point that generally after front vowels, the front glides would appear whatever the character (front or back) of the succeeding vowel may be. This rule is thus in agreement with the general Tamil rule on this point.

Rule (2) is an exception to Rule (1) in the case of the glide appearing after the front vowel *i* when it occurs as a demonstrative. Bhb. does not deal with it. Śmd. draws our attention to it in the *vṛtti* to Sūtra 53 : *i, i embak-karaṅgaḷanukarisi tōru-v-alliyum naḍuve vatwam*, as in *i-v-ion*, *î-v-idu* or even *i-v-idu*. While Śmd. thus prescribes v after *î* (*i*) only when it occurs as a repeated demonstrative, the commentator of Śś. gives *î-v-îru* (this land) and *î-v-okkal* (this occupation) as being alternatives of *î-y-îru* and *î-y-okkal* where y appears according to the general rule guiding the character of the glide after front vowels (see the *pratyudhāharana* in the *prayoga* to Śś. 38). The appearance of v (apparently obligatory in repetitive contexts as mentioned by the *vṛtti* to Śmd. 55 and optional in other cases as referred to by the commentator of Śś.) may be compared to the Tamil rule (Tol. El., 208, 239) prescribing v (geminated) after the *suppletu* or demonstratives *i* and *a*.

Rule (3) regarding the glide y after short a occurs in three contexts.

(a) After the Kannaḍa genitive affix *a* when followed by the emphatic particle *ê* (as in *atana-y-ê* 'of him indeed'). Bhb. 23 and Śmd. 53 refer to this.

(b) After -a of Kannaḍa (or Sanskrit) themes, when followed by the causative -isu (as in *mêḷa-y-isu*, etc.). This is referred to expressly only by Śmd. 54.

(c) After imitative words with final -a (as in *paḷa paḷa y-endu*, etc.).

Śmd. 54 and Śś. 52 define and illustrate this also.

Rule (4) regarding *y* after long *a* has to be understood as generally referring to contexts where *ā* is followed by front vowels; for, Rules 5 and 6 contemplate cases where *ā* may be followed by back vowels. This general rule (4) is embodied in Bhb. 22, Smṛ. 33, and illustrated in the prayoga to §4, 35. This rule may be compared to cases like *i-y-ida* sanctioned by Tamil grammatical commentators from a fairly early period.

Rule (5) is expressly prescribed only by §5 in Sūtra 40. Smṛ. probably contemplates similar cases of variation when in Sūtra 35 it alludes to *bahulate yatwa ratwadoḥ* "alteration and arbitrariness in the use of *y* and *v*." Phonetically, a back glide *-v-* is irrepressible between definitely back vowels on either side; and §5 has been compelled to recognize it expressly in a special Sūtra.

Rule (6) is also given only by §5. Apparently here the glide has been so inconspicuous as to escape recognition. Phonetically, the transition from *ā* to *a*, *ā* is so easy that the link sound is extremely faint and weak. In the modern colloquial, however, I have heard both *y* and *v* indifferently brought out by Kannada speakers when they utter collocations like *ā-araṇaṇa* and some of the modern grammars prescribe the use of *y* optionally beside the *prakṛti bhāva* (or absence of glide) given by §5.

Rule (7) is given in Bhb. 24, Smṛ. 35 and §5, 37 and 39.

The rules regarding *prakṛti bhāva* are given elaborately by the Kannada grammars particularly by Smṛ. and §5. Bhb. treats about interjectional particles in 25, about words expressing doubt and emphasis in 26 and about words with final *pluta* vowels in 27. Smṛ. covers all this in 36, and further refers to approvals, reproaches, surprise, lamentation in 37, to contexts involving words like *poṛa*, *poṣa*, *pala* in 38, and to optional insertion of the *āgama* sound after vowels at the end of half *śloka*s, after quotations and imitative expressions, after *kare* and before *-al*, etc., in 41. §5 prescribes *prakṛti bhāva* after *nipāta*s in 44 (a comprehensively illustrated Sūtra) treats in 46 about *poṣa*, *poṛa*, etc., deals with optional *prakṛti bhāva* in *kare-al* in 48, with pauses at the end of *śloka*s in 50, with quotations in 51, with *anukarana* words (having final *-a*) in 52. In addition to these, §5. has also a special Sūtra 43 in which *prakṛti bhāva* is prescribed in contexts where the demonstrative *ā* is followed by words with initial *a*, *ā*, *ai*, *au*.

For purposes of explanation, one may group the contexts for which *prakṛti bhāva* is prescribed, under the following headings.

(a) Cases in which a certain degree of pause is necessarily involved after the enunciation of the final vowel concerned. To this group would belong

the *nipātas*, quotations, words with final *pluta* vowels, imitative expressions, finals of half *ślokas*, etc. The principle underlying the absence of a conspicuously heard glide after the final vowels of such words (when meeting vowels of succeeding words) is a purely phonetic one : the pause prevents distinct link-sounds from being evolved.

Definite rules of this kind regarding *prakṛti bhāva* are not laid down in Tamil grammars but in actuality the glides cropping up in contexts involving similar pauses in Tamil are (generally speaking) too faint to be heard. In this connection, one has to remember that the earliest Tamil grammar, *Tolkāppiyam*, impliedly permits *prakṛti bhāva* in general terms through the use of the term *varaiyār* in the *Sūtra* concerning *uḍambadu-mey*, already discussed above.

(b) In cases where the demonstrative *ā* is followed by words with initial *a*, *ā* *ai*, *au*, the principle underlying the absence of a link-sound is also phonetic. The contiguous vowels in question are so alike that the transition from the one to the other could be effected without the help of a prominently evolved glide. As I have pointed out above, a glide (the character of which may be front or back) does crop up with varying degrees of distinctness in the modern Kannaḍa enunciation of a phrase like *ā araxu* (that king).

(c) All the Kannaḍa grammars point out that when *paṣa*, *poṣa*, *pala*, *eḷa*, *oḷa* meet the initial vowels of succeeding words, *prakṛti bhāva* should be maintained. The illustrations cited in the grammars show only *ā*- or *o*- as the succeeding vowels. It is probable that the same phonetic factor that acted as a bar to the production of a conspicuous *Agama* glide in (b) above, operated here too. The matter, however, requires further investigation.

TELUGU

Owing to the unique features characterizing the evolution of Telugu, noteworthy variations occur in the Telugu use of the inter-vocal glides *y* and *v*.

1. In inflexions, the contexts in which the glides would appear to have become much less numerous in Telugu than in Tamil, Mal. or Kann. on account of reasons of linguistic evolution ; cases of such glides are the following :

āme-y-andu (at her, in her)

talli-y-andu (at the mother, in the mother)

guru-v-unu Acc. of *guru* (*vu*)

The grammarians, however, recognize only the front *y* (occurring in *āme-y-andu*, etc.) as a glide : though really *-v-* in *guru-v-an*, etc. is of glide origin it had already been felt as a part of the word-base ; cf. *Cint. Ajanta Sutra* 41).

The back glide *v* was not therefore recognized as occurring in Telugu inflexions.

2. In conjugations, the only context in which inter-vocal glides at all appeared in literary Telugu showed *y* after the front *-i* of past participles.

cāni-y-andanu

ceppa-baḍi-y-andalēdu

Even this context is really one of sentence-sandhi.

3. In "syntactical" contexts, *y* appears in illustrations like the following in the literary dialect, *sita-y-a buḍu y-an* (Sita and child), *talli-y-ē* (mother indeed), etc.

4. As for sentence-sandhi, there is a remarkable cleavage between the literary dialect and the colloquial speech of Telugu.

In the literary dialect, *-y-* became standardized as the inter-vocal glide, except in one set of cases covered by the *Atharvama kārīkāvali* (Sandhi, 10) *tatrato-vurbhavanmityam*

In the colloquial, on the other hand, both *y* and *v* appear as inter-vocal glides in sentence-sandhi in numerous positions. There is also yet another peculiarity which we note in the colloquial : the front or back character of most cases of inter-vocal glides depends upon the nature of the second vowel involved in the junction, instead of on the first vowel as in Tamil (and, generally speaking, in Kannada). I shall discuss this last mentioned feature of colloquial Telugu later on in the course of this essay.

Why has literary Telugu standardized *-y-* as the glide in intervocal contexts ?

I. In inflexions, conjugations and syntactical contexts, the only glide that was recognized as such was *y* (see supra) the *-v-* appearing in *pū-v-* having been already treated as being part of the noun-base.

II. The use of the consonantal druta *n*, together with the tolerance of a large number of cases of elision of vowels (either absolutely or optionally) reduced the number of contexts in which otherwise *-v-* might have been used.

Hence the front *y* which has always been frequent (in connection with front vowels) probably usurped (in literary Tel.) the place of *v* even in the few cases (like *talâ-y-okkaṭi*) where we might have expected *-v-*. The rigidity with which the rule relating to the use of the *druta n* has been prescribed for the literary dialect has acted as a check on the cropping up of many inter-vocal contexts where back vowels could meet together and give rise to the back glide *v*. On the other hand, the colloquial has dropped this *druta n* in many categories and hence the number of contexts where back glides would arise has always been greater in the popular dialect.

LITERARY TELUGU

Āndhra-śabda cintāmaṇi (the earliest grammar of Telugu, written in the form of Sanskrit Sūtras) prescribes⁷ the use of *y* between vowels when these meet each other in sentences.

ya-śrutim āryā laghu yam
pravadanti prāṇataḥ param prāṇam.

“Great men say that the *y-śruti* appearing between vowels is the light variety of the sound *y*.” Two things are clear from this sūtra; (1) the glide character of the sound is clearly noted; (2) the possible occurrence of a back glide like *v* is not contemplated.

Illustrations like the following show that in the literary dialect it is *y* alone that is prescribed as the link sound whatever the character of the vowels meeting together may be.

talâ-y-okkaṭi (one each).
mâ-y-êlika (our king).
râka-y-uṇḍenu (beside *râk-uṇḍenu* with elision of *-a*).
mâ-y-ūru (our country).
puṭṭina-y-illu (house where one was born).
doḍḍa-y-amma (elder mother).

COLLOQUIAL TELUGU

Both *y* and *v* appear inter-vocally within breath-groups wherever there is no elision. Between breath-groups the glides do not appear, as pauses intervene. In printed texts of colloquial passages, these glides are sometimes not represented though they are prominently heard in actual utterance. It is true that the degree of conspicuousness with which the glides are articulated

7. Atharvāṇa-kārikāvali, Sandhi, 26—*prāṇātpṛāno-laghuryasyāt*.

may vary with different speakers and with different contexts; but there is little doubt,--I have tested it myself in several instances,--that when dissimilar vowels meet each other without being interrupted by pauses, the so-called *prakṛti bhāra* is generally not possible, but that on the other hand a glide does crop up.

The character of this glide in sentence-sandhi in the colloquial so far as I can see, is mainly* conditioned by that of the second vowel; in other words, it is the on-glide of the second vowel that assumes dominance even in inter-vocal contexts. When both the vowels involved are similar in character (i.e. back or front) then of course the glides are back *y* or front *ɣ* according to the character of the vowels; but when dissimilar vowels meet together, the on-glide of the latter often assumes prominence and becomes the inter-vocal glide in the Telugu colloquial.

mā-v-ū||ō (in our village).

mī-v-ū||ō (in your village).

nān-i-v-ūru vacchina tarāta (after I came to this village).

talli-v-unna (where mother is).

tōjalō-ɣ- evarō unnaru (there is somebody in the garden).

inkā-ɣ-ēmi ceptāru? (what dost thou say further?) *ink-ēmi* is also heard.

The above colloquial instances will have to be changed thus in the literary dialect:

mā-ɣ-ūrlō (-ɣ-).

mī-ɣ-ūrlō (note the use of *ɣ*).

nān-i-ɣ-ūru (note the use of *ɣ*).

talli-ɣ-unna (note the use of *ɣ*).

tōjalō-n-evuru (note the druta *n* after *lō*, hence no inter-vocal context necessitating a glide crops up).

ink-ēmi or *inka-n-ēmi* (optionally there may be the elision of the first vowel or the preservation of *n* followed by the use of druta *n*; hence there is no inter-vocal context).

The differences between the literary dialect and the colloquial in this respect may therefore be stated thus: (a) *y* as an inter-vocal glide has become standardized in the literary dialect.

8. Except when a front vowel is followed by *a* or *ā* as the initial of the following word (in the breath group) in which case -*ɣ*- is heard, as in *āme-ɣ-ājā*, *cādi-ɣ-appudu*, etc.

(b) The absence in the colloquial of the *druta* *n* which in the literary dialect combines with the following vowel in *druta sandhi* has led to the cropping up of new inter-vocal contexts in the popular speech.

(c) The on-glides are so conspicuous in the colloquial as to dominate the character of the glide in inter-vocal positions.

I give below a number of instances illustrating the character of the inter-vocal glides in the colloquial appearing between dissimilar vowels :

(i) Front vowels meeting rounded back ones.

vâṭi guṇâlu talatsukunṭê-v-oḷḷu maṇḍi pōṭundi (My body is blazing with pain on thinking of his so-called virtues).

inglîṣu tsaduvu tsūsi-v-udiyōgam cōsi (having become acquainted with the study of English and performed the duties of an office).

alluḍi-v-uttaram vaccindī (the son-in-law's letter came).

We find here *v* as the inter-vocal glide, when the second vowel is definitely back in character, it is the on-glide of back vowel that assumes dominance. It is quite possible that in some of these instances a very slight pause intervening after the first vowel contributes in some measure to the strength and dominance of the on-glide of the second vowel.

(ii) Front vowels—*a, â* :—In such contexts the colloquial shows *y*. This *y* may sometimes be too faint to receive recognition ; in such cases the writing shows only a state of *prakṛti bhāva*.

âme-y-âjñā (her order) beside *âme-âjñā*.

dukham poṅgi vacci-y-âmeni pilustâḍu (overborne by sorrow, he calls her).

talli-y-akkaḍa pōyê (mother went that side).

It may be noted here that on-glides are not found associated with initial *a, â* of south Dravidian words so conspicuously as with initial *u, ū, o, ô*. This probably accounts for *y* in the above instances of Telugu colloquial.

(iii) Back vowels meeting front ones. Here again, we find the front *y* (on-glide of the second vowel) asserting itself as the inter-vocal link sound.

vār-antā-y- ilā ceptārā ? (Do they all say so?).

onū||ō-y-iddaru rākalundēvāru (there were two giants in a country).

māra||a-y-an||ō (in the house of my people).

(iv) Back vowels + a-, ā-. Here, no conspicuous glide crops up intervocally.

vaibhavaṅgā-āyandi (it ended properly).

vār-antā-oppu||u vātara (will they all come then?).

The *prakṛti bhāva* here is due to the absence of conspicuous on-glides before a-, ā- (vide my remarks above).

(v) In the following instances, I note the on-glide of the initial vowels of words so prominently asserting themselves as to be embodied in pronunciation after the final consonant -m of the preceding words.

(y)ēm v-undi ? (what is it?).

adimātram y-enduku ? (why that alone?).

mī gumnam y-ekki (having crossed your threshold).

sambandham v-undā ? (is there relationship?).

In the literary dialect, this would not be permitted.

(vi) The following are instances where on-glides of the initial vowels of words appear after the final enunciations of preceding words. In the literary dialect, where these enunciations are always elided before vowels in *Santhi*, the on-glides of the vowels of the words that follow are not allowed to crop up and disturb this rule. In the colloquial, on the other hand, we often hear:

vādu y-inkā rā-lēdu (he has not come yet) beside *vād-inkā rā-lēdu*.

Pantulu gāru v-ū||ō -v-unnappu||u (when the brahmin gentleman was in the village), beside *pantulu gār-ū||ō*.

Sambhandāniki v-oppukonjānu (I agree to this relationship).

In these instances, elision of -u, -i and the disappearance of the on-glide may also alternatively happen in very rapid utterance.

TUḶU

Inter-vocal glides *y* and *v* occur in TuḶu, wherever there is no elision of the vowels concerned.

When both the vowels are of the same character, *y* in the case of the front vowels and *v* in the case of the back ones crop up with regularity.

kuri-y-ê (O sheep!).

guru-v-ê (O priest!).

kêṇi-y-erœ (for hearing).

teri-y-unḍu (is known); a folk-speech form corresponding to the Brahmin form *terinu*.

būri-y-e (I fell).

nîti-y-â ? (is it justice?).

î-y-ê (thou indeed!).

mara-v-unḍu (there are trees).

mara-v-oḷayi (inside the tree).

magœ-y-itnu (there was a son).

taḍœ-y-itri (there was no obstacle).

When the vowels are different in quality, then the character of the glide might depend upon the nature of that vowel which carries greater accent.

ênê-y-ūru-buḍutu (I indeed having left the country).

magœ-v-ôl-itnu ? (where is the son?).

In cases like the following, I have heard both *y* and *v* :

kai-y-oppu, kai-v-oppu (signature).

î-y-ūru, î-v-ūru (this country).

KŪI

The link sounds *-y-* and *-v-* appear to occur inter-vocally in certain limited contexts in this Dravidian dialect of central India. In connected passages

given by Winfield in his grammar, and in the printed texts published by the Bible Society, no glides are shown between words even within breath-groups. Inter-vocallic hiatus is said to be quite common in Kūi. Nevertheless the existence of inter-vocallic glide sounds in contexts other than in sentence-sandhi has been recorded by Winfield and Friend-Pereira.

Both Winfield (Gr. p. 2) and Friend-Pereira (Gr. p. 2) observe that, while hiatus may be allowed between two contiguous vowels as in *la'a* (maiden), *mliu* (reed), *oēo* (behind), *piu* (insect, worm), a developed glide *v* may appear in words like *lā-v-enju* (young man), *la-v-a* (maiden). Winfield says that *-j-* in *pu-j-u* (flower) may also be of glide origin. Friend-Pereira (Gr. p. 2) points out that *ɣ* as a glide may optionally appear in words like *i-ɣ-a* (mother), *vā-ɣ-i* (coming), *gi-ɣ-a* (having done). Schulze, in his grammar of Kūvi which is only a dialect of Kūi, gives forms like *tlā-ɣ-u* (head), *kri-ɣ-u* (ear), which one may compare with northern Kūi *tlāu* and *kriū*. I think that the *ɣ-* in the Kūvi words here is a developed front glide.

I shall therefore classify the Kūi sounds of glide origin thus :

Front *ɣ* : *i-ɣ-a* (mother).

vā-ɣ-i present participle of *vā* (to come).

gi-ɣ-a, . . . *gi* (to do).

(Kūvi) *tlā-ɣ-u* (head).

(Kūvi) *kri-ɣ-u* (ear).

(b) *-j-* developed *ɣ* : *pu-j-u* (cf. south Dr. *pu* 'flower').

ka-j-u cf. south Dr. *kai* (hand).

(c) *v* : *la-v-a* (maiden).

la-v-enju (young man).

inu-v-ē (you also, you indeed); *-ē* here is an emphatic particle which appears in Tam., Tel. and Tulu.

(d) Another case of *v* optionally appearing (Winfield Gr. p. 43) in words like *i-v-anju* (this man), *i-v-ari* (this woman or thing), *i-v-aru* (beside *ianju* (this man), *iri*, *laru*, etc., respectively) may be compared to the *v* that appears after the *šuffeluttu* or demonstratives of Tamil. (Cf. *Tolkāppiyam Eluttadi-gāram*, *Sūtras* 208 and 239 and *Nannūl Sūtra* 163) and to a cognate *v* represented in Kannaḍa forms like *i-v-aru* (this land) and in Mal. *i-v-ilam*, etc.

II.

ON-GLIDES

When words which in initial position have the front vowels *i*, *ī*, *e*, *ē*, or the rounded back vowels *u*, *ū*, *o*, *ō*, are uttered by south Dravidian speakers, a front on-glide *y* (before initially occurring front vowels) and a back on-glide *v* (before initial back vowels) are incorporated after pauses, as a result of the anticipatory movements of the organs of sound-production. The degree of consonantal friction involved in the articulation of these on-glides differs with the dialects and sometimes with localities and even with individuals. So constantly accustomed is the South Dravidian to the association of these on-glides with initial vowels of words after pauses, that English words like *oration*, *only*, *energy*, *elbow*, *Englishman* sometimes are evaluated by the Dravidian speaker respectively as *voreiṣan*, *vuṇḍi*, *ṇenerji*, *ṇallō*, *ṇiṅḷiṇman* where we find, besides actual mispronunciation of consonants and vowels, the unique incorporation of front on-glides before front initial vowels and back on-glides before back initial vowels.

I may observe here that the on-glide before initial *a* (IPA *ɑ*) or initial *ā* (= IPA *aː*) of Dravidian words is ordinarily too faint to be heard, unless indeed the short sound takes on (as it sometimes does) a front tonality in which case *y*-appears before it or the long sound *ā* assumes a more back tonality in which case *v* may appear before it.

An examination of the process of the production of these on-glides shows that in the case of the front glide *y* the tongue makes an anticipatory movement towards the consonantal *y*-position before the positions for the front vowels are assumed and that in the production of *v* the lips move towards each other before the positions for *u*, *ū*, *o*, *ō*, are assumed.

It will be noted that these movements of the mouth-organs cannot produce audible glides unless they are exaggerated beyond the limit necessary for the production of the vowels themselves. The greater the exaggeration involved, the greater the degree of consonantal friction; we shall see below that in Gôṇḍi (a Dravidian speech of central India) the consonantal friction is apparently so great that Sir R. Trench has embodied the sounds *v* and *y* as full consonants in a number of Gôṇḍi words.

These on-glides usually become active only after pauses and as in the colloquials pauses intervene between breath-groups (which coincide in Dravidian with meaning-groups) the on-glides are heard before initial vowels (of words) whenever they occur at the commencement of breath-groups. Ex-

ceptionally, however, in certain instances occurring in local varieties of the colloquials of the southern speeches the front glide *y* is found constantly associated with words having initial vowels, and in such cases, this *y* occurs sometimes within breath-groups also. I have given illustrations of this below in connection with the different speeches. A similar association of the back consonant *v* (= *y* + *l*) with back initial vowels of words is found in the colloquial varieties of Telugu and Kannada though not to the same extent in Tamil and Malayalam.

As I have already pointed out above, it is perhaps this semi-permanent incorporation of sounds of on-glide origin that partly accounts for the displacement of older *ye* by *y* in some instances in inter-vocal contexts of sentence-sandhi in the more modern stages of Malayalam (see p. 44 above) and for the uniform use, in inter-vocal contexts of colloquial Tel. (see p. 53 above), of the on-glides of the second vowels in some instances instead of the off-glides of the first vowels.

In this connection I may also note that the older grammars of the literary speeches except *Andhra-Sabala Cintāmaṇi* do not anywhere grant recognition in these on-glides. It has been said that Sūtra 9 (Samghat), 26 (Sandhi) of *Subhacintāmaṇi* may be interpreted as containing an implied reference to *ye* in words like colloquial *veppudu* ('when'), *veṇu* ('what'), etc. The grammar however concedes no separate individuality to the sound as it says in Sūtra 26 that for the purposes of Sandhi the *y* should be disregarded and the words concerned should be treated as having initial vowels only. Obviously, this grammar (while recognizing the existence of *y* in *grāmya* Telugu) has correctly regarded the sound as a pure glide which need not (and according to literary standards should not) affect Sandhi.

TAMIL.

The literary dialect does not recognize on-glides at all. In the colloquial, *y* and *v* are often heard respectively before front vowels and rounded back vowels. Among the illiterate masses, the on-glides are commonly used. Even educated people bring out these on-glides without being conscious of the fact. A friend of mine (a native of Trichinopoly) when asked to utter the word *eli* ('rut') evaluated it as *Yeli* and refused to believe that there was an initial *Y* in his articulation till I pointed out to him the position assumed by his mouth organs with the help of a mirror. Prof. Mark Hunter (who was my teacher in Madras about two decades ago) used to complain that even eminent England-retained Tamilians are sometimes unable to distinguish in actual utterance English occasional and occasional. I have seen words like *enna* ('what'), *erumai* ('buffalo') represented as *penna*, *perumai* (with ini-

tial *y*) in letters written by Tamilians with but a smattering of education. Westerners (Pope, Vinson) who have studied Tamil have noted the presence of these on-glides in Tamil. It has to be observed that not all people bring out these on-glides with the same degree of consonantal friction. Possibly the degree of conspicuousness varies with localities and communities.

The on-glides appearing before the half closed *e*, *ê*, *o*, *ô* are perhaps accompanied by greater consonantal friction than those cropping up before the fully closed *i*, *î*, *u*, *û*. This matter, however, requires to be experimentally verified in different localities of the Tamil Country.

I have already stated that these on-glides need not always appear even in the pronunciation of the same speaker. I asked a Trichinopoly Tamilian to utter the following sentence with differing emphasis.

(1) *yeŋge (y)irukk-anda-v-âḍu*?—Deliberate and slow utterance, with no particular emphasis,—the on-glide *y* conspicuously crops up before *e-* of *eŋge* (where) and somewhat less prominently before *i-* of *irukku* (exists); the inter-vocal back glide between *anda* and *âḍu* is very faint.

(2) *y-eŋg-irukk-and-âḍu*? or *and-âḍu y-eŋg-irukku*? The emphasis is on *eŋge* (where?) and here the on-glide before *e-* of *eŋge* is very prominent in both these versions. Note how in the alternative version the prominent on-glide prevents the enunciative *-u* of the previous word *âḍu* from being elided in the colloquial. In literary *sandhi*, the enunciative appearing before a vowel should always be elided.

(3) *and-âḍ-eŋge-irukku*? Here the emphasis is on *âḍ-*(*gont*) and then no on-glides are heard before *eŋg(e)* or *irukku*.

On-glides are not recognized by the grammars or in literary usage; but I have been able to find the use of an on-glide *y-* before *ellām* in an old inscription.

Tiruppurambayam stone Inscription of Râjarâja (Sēndamil, Vol. XXV, No. 10, p. 341) *eḷilvaḷarūḷṭiyil y-ellāyāṇḍum*. Note the on-glide before *ellā*, appearing after final *-l* of the preceding word. According to literary rules the introduction of this *y* is not permissible.

MALAYĀḶAM

In this speech, *y* as an on-glide (before *i*, *î*, *e*, *ê*) appears today to be more conspicuous (particularly among the uneducated masses) than *v* (before *u*, *û*, *o*, *ô*). Indeed, the back on-glide is rarely heard in the Cochin State be-

fore the initial back vowels of words, if it crops up at all, it is considerably fainter than in Kannada or in Tulu enunciation. On the other hand, the front on-glide is fairly common among the masses. The English letter *l* evaluated as *el* when separately uttered as a letter of the initials, is represented in Malayalam writing sometimes as *yal*, the words *inspector*, *education*, *elo-cution*, *Ellenborough* are represented as *Yinspekṣar*, *Yedikeśan*, *Yalakkagan*, *Yallanbaro*. The symbol *ya* is felt sometimes sufficient to bring out the value of (y)*e* probably because the sound *ya* approximates to a loosely uttered *ya* or *ye*.

I have noted this *y* as a permanently embedded sound of on-glide origin in the following Malayalam inscriptions and old records.

1. 13th century Arun plate definitely Malayalam (Travancore Archaeological Series, IV, p. 86 ff.) Line 3 *Liṇḍ-ḷhal yirikkum* (residing in the temple) where *irikkum* (a future relative participle of *irikk* 'to remain') is represented with the on-glide *y*.

Line 13. *kaḍiyam yirakkiren* (lowered the flag also) where *irakkiren* (the past form of *irakk* 'to lower') is marked with *y* before its initial vowel.

2. 16th century (T. A. S. III, p. 216 ff.) *valla kṛantiyam y-eppirpeṭṭadam* (all duties and offices); note the on-glide before *e*.

3. Same 16th century document: *reṁbāṇṇal y eluḍi* (having written in a copper plate). Note *y* before *eluḍi* and after final *l* of the previous word.

4. 17th century Eraniel Inscription (T. A. S. III, p. 219 ff.) line 100 *ceyyum Yenṇu* for *cinu*, with *y* as an on-glide.

5. 17th century letter written in Mal at Cochin (quoted in *Hortus Indicus Malabaricus* by van Rode) *y-ṛaṅṅam* (in this way) at the beginning of a sentence.

KANNADA

Y and *y* of on-glide origin are common in Kannada colloquial, though the old grammars (*Ithāśābhāṣana*, *Saḍasamṛti*, *Saḍasamaṅḍarpana*) do not give recognition to on-glides. Kittel tells us:

1. an initial *i* is often written and pronounced as *yi*, as in (y) *il* (rat) (y) *ilku* (to sling) (p. 1314 Dictionary);

2. initial *e* is often pronounced as *ye* or *ya* and written accordingly in Mss. (p. 261, Dict.) as in *yakk* for *ekk* (to beat soundly) *yesalu* for *esalu* (petal, leaf), *yanne* for *enne* (oil);

3. initial *ê* is often represented in Mss. and pronounced in the "vulgar" dialect as *yâ*, as in *yâta* for *êta* (picottah), and not infrequently *ê* is represented as *yê* also (p. 287 Dict.);

4. initial *u* and *û* are often written respectively as *ou* and *nû* (p. 209 and p. 254, Dict.).

5. initial *o* and *ô* are written and pronounced in Mss. old prints and vulgar language as *vo* and *va* (for *o*) and as *vô*, *vâ* (for *ô*) as in *vaggarisu* for *oggarisu* (to spice, to season) in a 11th century commentary on Amarakôsa.

vây-for *oy*- (to carry off), *vêta* for *ôta* (running).

Kittel also notes (p. 261 Dict.) that in north Kannaḍa the on-glide *y* in *yeraḍu* (two), *yesaḷu* (leaf) is retained in sandhi so that forms like *han-yeraḍu* (for "correct" literary *han-n-eraḍu* "twelve"), *mūru-yesaḷu* for literary *mūr-esal* 'three leaves' occur in the manuscript of a work called *Annu-bhava-śikhāmaṇi*.

TELUGU

Y and *v* crop up as on-glides very frequently in the mass colloquial of Telugu before initial vowels of words after pauses; in some cases these on-glides are incorporated in the words in such a way that even within the breath groups they crop up and affect sandhi. The degree of conspicuousness with which these on-glides are enunciated varies with the speakers, and the same speaker may sometimes employ them and at other times drop them. I give below a few instances of on-glides appearing within breath group: all these instances were noted by me as occurring in the pronunciation of certain Rajahmundry people.

nuvvu yinkā (thou yet), beside *nuv-inkā*; *miru yikkaḍikk-occi* (after you, having come here)

vāniki yenduku (why to him).

vāḍu vokkaṭi pani cēśeḍu, beside *vāḍ-okkaṭi pani cēśeḍu* (he did a piece of work).

jñapakam vundā (is there recollection?).

yēm vunnāyi (what things are there?), beside *yēm-unndyi*.

pillavāḍu yēḍustāḍu (the boy is crying).

vaḍa vaka nimeṣam (he, for a moment--).
 nāḍa vuntāḍa (he indeed remained).

It will be noted that in all these instances the conspicuous presence of the on-glides (front *y* before front vowels and *v* before back vowels) within breath groups has stood in the way of certain sandhi changes which might have operated here in certain circumstances according to literary rules.

C. P. Brown has pointed out the existence of such on-glides in Telugu colloquial speech. He observes (pages 10, 11, 14, 15, 16 of his *Gr.*) that *i* and *ī* are represented in Telugu writing often by *yi* and *vi*, *e* and *ē* by *ye*, *ve* and *yē*, *yā*; *u* and *ū* by *vu* and *vū*; and *o* and *ō* by *vo* and *vō* or *vā*. He says in this connection that in the case of *i* and *ī*, of *u* and *ū* and of *o*, the on-glides are not pronounced though introduced in writing, while in the case of *e*, *ē*, and *ō* (this last mentioned sound represented by *vā*) the on-glides are pronounced also. I do not know if any such difference actually exists in the articulation of these on-glides, so far as I could see, the on-glides are often brought out in the mass colloquial in connection with all vowels alike (when occurring after pauses or initials), though it is probable that the on-glides before the fully closed vowels may not be so distinct as those before the half-closed ones (see below).

The presence of these on-glides is described by the more modern grammarians of Telugu as a "vulgarity in pronunciation." These on-glides do not, and should not, affect sandhi according to literary rules. It has, however, been recently pointed out (by Pandit Chinnā Śrīrāmaswami Sastri in his *Cintāmaṇi viṣaya paribodhanam*, p. 170 ff.) that the interpretation of two sūtras in *Andhra-bāṣa cintāmaṇi* (the earliest grammar of Telugu, attributed to Nannayya) would show that even at that early time (11th century) when the grammatical rules underlying the literary dialect were for the first time fixed and permanised, recognition was indirectly accorded to the front on-glide *y* appearing before initial *e* and *ā* of Telugu words like *yeppudu* (when), (*y*)*eṇḍuku*, (*y*)*eṇṇu*, (*y*)*ēṇṇu*. This grammar postulated in the first portion of *Samjñā Sūtra* 9 that except the initial *y* of words like (*y*) *ēṇṇu*, etc., and the sound *y* appearing (medially) in third personal past tense forms like *pōyen*, etc., all cases of *y* in Telugu are followed by the sound *a* and further points out in *Sandhi Sūtra* 26 that in *druta sandhi* initial *y* should be considered like a vowel (i.e. should be neglected).

The following are the Sūtras under reference.

Sūtra 9 of *Samjñā*—*adyah kriyāsu bhutārtha dyotanam ādyagam vinda sarvaḥ*. "All cases of *y* in Telugu are followed by *a*, except *y* in past tense affixes and in initial positions of words."

Sūtra 26 of Sandhi:—*sarvathrājavat-kāryam jñeyam yasya druta-prakṛti-kebhyaḥ*. "Y appearing in words after the *druta prakṛtikamulu* is to be treated like a vowel i.e. it should be neglected for purposes of sandhi."

Pandit Chinna Sītārāmaswami Sastri points out (*op. cit.* p. 172) that the author of *Śabdacintāmaṇi* has dignified the front on-glide *y* with a reference in his grammar probably because the learned people of that time thought *y* (in the colloquial enunciation of *yeppuḍu*, etc.) was sufficiently popular and frequent to deserve special mention while *v* occurring in the colloquial enunciation of (*v*)*ūru* (country), (*v*)*okka* (one), etc., was regarded as vulgarism.

It is significant that the special rule (Sūtra 26) which forbids the treatment of this *y* as a consonant in *druta sandhi*, was very probably due to the recognition of the glide character of the sound with imperfect consonantal friction, though this is not definitely given expression to, as in the case of inter-vocal -*y*- which is marked off in Sūtra 9 as *laghu y* or *ya-śruti*.

TUḶU

On-glides exist in Tuḷu also. As in other Dravidian speeches, these on-glides need not always crop up with conspicuous distinctness before initial vowels of words after pauses. In Tuḷu mass colloquial both *y* and *v* often crop up not only after pauses but even sometimes within breath groups, thereby disturbing normal *sandhi*.

ākuḷu (*y*) *enklug-oñj-ēdu koḷteru* (they gave us a goat), beside *ākḷ-enklug* . . .

ākuḷu (*v*) *oñji pātera* (they said a word), beside *ākḷ-oñji pātera*.
teritu (*y*) *itnu* (was known), beside normal *terit-itnu*.

In the folk-dialect (as different from the Brahmins' dialect) of Tuḷu, *Y*-appears permanently incorporated in *Yānu* (I), *Yenkuḷu* (we), *Yēpa* (when), *voḍupa* (the town of Uḍipi), etc. *Mānners* gives the variants: *eḍa*, *yeḍa*, *yada* (left side), *ōle*, *vōle*, *vāle* (palm leaf).

Both *Brigel* (the author of a Tuḷu grammar of the folk-dialect) and *Mānners* (the compiler of Tuḷu Dictionaries) have noted the presence of the front glide in connection with initial *e*, *ē*, and of the back glide before *o* and *ō*. *Mānners* also points out that *i* and *ī* are written in manuscripts as *yi* and *yī* and *u* and *ū* as *vu* and *vū*, while *e* and *ē* appear as *ye* and *yē* and *o* and *ō* as *vo* and *vō*. Apparently, the on-glides before *e*, *ē*, *o*, *ō* have alone struck these European students of Tuḷu as sufficiently prominent to deserve recognition. *Mānners*, in his Dictionary, has transliterated all words with initial

e and ē with the glide y, and all words with initial o and ô with the on-glide v while he has not introduced any such glides in the transliteration of words with initial i, ī, u and ū, though he is careful enough to point out that in manuscripts these are respectively represented with yi, yī, vu, vū.

My observation tells me that (i) the cropping up of the glides is not constant even in all cases of e, ē, o, ô, and (ii) on the other hand glides (though perhaps less distinct) are audible in some instances with initial i, ī, u, ū also. The same individual sometimes brings out glides, at other times fails to do so. Educated Tuluvas regard such on-glides as "vulgarisms" and when put on their guard, uniformly avoid using them in initial positions of words as on-glides.

KODAGU

Cole in his Kodagu grammar transliterates all Kodagu words having initial e, ē, with the prefix y (= y) and all words having o, ô, with the prefix w (= v) as in y-eśud (to write), y-emme (the buffalo), y-ella (all), w-obbu (one man), w-ondu (one thing), etc. y- and w- (= v) here are glides, since the cognates of these words in other Dravidian languages have vowels as initials. It is remarkable that Cole does not introduce y and v glides as such in the transliteration of Kodagu words with i, ī, u, ū, as e.g. i-śud (to write) as i-śud (with a mark above under Tulu). Inter-vocal -y and -v also occur in K. T. must agree, conjugations and simple compounds, as given by Cole in his K.

GONDİ

Sir R. Trench draws our attention to the presence of on-glides before Gōṇḍi words with initial e, ē, o, and ô. On p. 5 of his Grammar of Gōṇḍi, Vol. I, he says, "It is very doubtful whether initial o, or e exists in Betul Gōṇḍi. There is always a faint w (= v) sound before the o, and generally a half uttered y precedes the e. Thus the Gōṇḍi betrays his affinity to the Madras butler who pronounces 'right' 'Yoight' ōl (he) in Gōṇḍi would be correctly written Wōl (vōl) and ēl (he here) yōl." He says that it is often impossible to distinguish between initial ē and yē and between ô and vō and therefore he has included in his vocabulary a large number of words under yē and vō, the cognates of which in the literary dialects of the south show respectively ē and ô as initials.

yēni (elephant) cf. Tel. enugu, Tam. āni.

yēr (water) cf. Tam. ir, iram (moisture)

yēt (to take) cf. Tam. ēt't'e (to lift up) coll. Tam. (y)ēu.

yēje (crab) cf. Tel. enḍrika, Kann. enḍu.

xêti (she goat) cf. Tel. *êḍu*, Tuḷu *êḍu*, Tam. *êḍu*
vôrul (a certain man) cf. Tam. *oru-ttan*,
vôr- (to burst) cf. Tam. *oḍai*
varôl (alone) cf. Tam. *or-(one)*

Some of these words appear to have the glides permanently embodied in them, as I find the sounds represented in sentences in the Gôngu texts he has given :—

ôl varrôl andul (he is alone)

bon-pite avatâr yetka (in whose body shall I become incarnate-) (p. 10).

jab yer kia utt (when she sat down to bathe) (p. 15)

It is noteworthy that Sir R. Trench, while noting on-glides in connection with *ê* and *ô*, has not referred to similar on-glides before *i*, *î* and *u*, *û*, and has not introduced any glides, before words with *i*, *î*, *u*, *û*, while transliterating them. The European students of south Dravidian speeches have all laid stress upon the existence of conspicuous on-glides before the half-closed vowels, *e*, *ê*, and *o*, *ô*; but none of them (except probably Kittel in connection with Kannaḍa) have been so definite about on-glides before the fully closed vowels *i*, *î*, *u* and *û*. Vinson lays stress upon the on-glides before *e*, *ê*, *o* and *ô* only; Brown says that in Telugu though *i* and *î* are written as *yi*, *yî*, *u* and *û* as *vu* and *vû* only, the sounds *y* and *v* here are not pronounced; Brigel does not mention on-glides before the fully closed vowels in Tuḷu, and Manners also (though perhaps not at all initial *i*, *î*, are written as *yi*, *yî*, and *o*, *ô* as *vo*, *vô*) incorporates the on-glides only in the transliteration of Tuḷu words with the initial vowels of the half-closed variety.

My own observation of the colloquial pronunciation in Tamil, Kannaḍa, Malayâlam, Tuḷu and Telugu leads me to think that the on-glides appearing before the fully closed vowels *i*, *î*, *u*, *û*, are perhaps not always so distinct as those appearing before the half-closed vowels *e*, *ê*, *o*, *ô*, (wherever and whenever these on-glides may appear); perhaps the difference is due to purely phonetic causes.

III

OFF-GLIDES

We have already adverted to the fact that inter-vocal glides appearing in Tamil, old Mal. and Kannaḍa are, so to say, off-glides of the first vowel concerned.

No off-glides are conspicuously heard in any of the south Dravidian speeches after final vowels of words before pauses. In a number of cases we find (in

some of the south Dravidian speeches) a sound -v followed by the enunciative -u incorporated as a part of the base of words which originally had only back vowels as finals.

Tamil.—There are a number of native words in Tamil like the following with final -v-u; the -v- here may have been of -v-glide origin

nara-v-u (thorny toddy) beside nara
pala-v-u (jack fruit tree), pala
ura-v-u (full moon), ura
šura-v-u (shark), šura
pura-v-u (clever), pura

The earliest grammar of Tamil, *Tolkappiyam*, Sutra 135 refers to these instances:—

kuriyadan mudu-cina: keṇa-*u* puram
apiya varuḍal reṇṇuḍuḍuḍuḍu

"In poetry the final -a of words, when preceded by a short vowel (in the previous syllable) may become shortened to -u and (the enunciative) -u- inserted after it"

The terms in which this grammar speaks of the change would seem to show that -v- is of glide origin, as according to Sanskrit rules -v- must appear between -a- and -u-.

Malayālam. There are a number of native instances in Malayālam which show -v- incorporated (along with the enunciative -u) in the base in their nominative forms:

pū-v-u (flower) beside pu, Tam pu
mā-v-u (mango tree) Tam mā
pā-v-u (jack fruit) Tam pālā palava
nā-v-u (tongue)
nīlā-v-u (moonlight) Tam nīlā, nīlaru

This glide also appears as a part of the nominative forms of certain adaptations from Sanskrit:

guru-v-u (teacher)
rājā-v-u (king)
atma-v-u (soul)

pitā-v-u (father)
brahmā-v-u (Brahma)
ūṣṇā-v-u (heat)

The forms *rājā-v-u* etc., with long *ā* in the second syllable, have been adapted from the oblique bases of Sanskrit with long-*ā*.

Kannāḍa. Kittel (Gr. p. 44) points out that "a strange peculiarity of modern Kannāḍa which begins to appear already in medieval works is that to nominal bases with final *i*, *ī*, and *e*, an *u* is annexed at option in the nominative singular by means of the letter *y* and that to bases with *u*, *ū*, *ō*, *au* a similar *u* is annexed by means of the letter *v*, both *y* and *v* being merely helps to enunciation. He instances cases like *gīḷi-y-u* (bird) beside older *gīḷi*, *nūḍi-y-u* (word), *pū-v-u* (flower), *puḷu-v-u* (worm).

pū-v-u, *puḷu-v-u*, beside old *pū*, *puḷu*, show the back glide followed by the enunciative. Adaptations from Sanskrit, like *guru-v-u*, *gō-v-u*, also show the glide.

Telugu. Here also we have instances like *ā-v-u* (cow); cf. Tam. *ā*.
pū-v-u, *pu-vvu* (flower)
guru-v-u (adaptation from Skt.)
gōvu (cow) (")
viṣṇu-v-u (")

Cintāmaṇi refers to these in Ajanta Sūtra 44: *Sarvatrodotor-vurbhavati-muvat*.

2. As for front glides incorporated in the nominative forms, I may instance the following : —

Mal. *tīyu* (fire) beside *tī*
 Mal. *kayyu* (hand) beside *kay*
 Kann. *gīḷiyu* (bird), *gīḷi* (Kittel Gr. p. 44)
 Kann. *baḷḷiyu* (twiner) beside *baḷḷi*
 Tel. adaptations *strīyu* (woman), *hariyu* (Hari) etc.

3. The incorporation of glides in the nominative forms of instances like these in Tam., Mal., Kann. and Telugu is (I think) due to the constant association of the bases with inter-vocal *v* or *y* (as the case may be) particularly in inflexions and in combinations with the *sanuccaya* and other "syntactic" particles. The glides were then felt as being parts of the bases and incorporated in the nominative forms also.

Khāravela

SENITI KUNAR CHATTERJEE

After the inscription of Asoka, the oldest epigraphical document found in Eastern India is the inscription of Khāravela inscribed on the upper front of the Hāthigumpha cave at Udayagiri Khandagiri near Bhubaneswar in Orissa. This inscription is one of the best known documents of ancient India, and one of the most important, from diverse points of view. It has been edited and commented upon by various scholars, and although the exact date of the inscription and the actual meaning of some of the chronological and other expressions in it will probably never be settled satisfactorily, there is no dispute about its age (about the first half of the second century B.C.) and about its general purport and contents. Roughly, this inscription is an eulogy on a ruler of Kalinga named Khāravela, whose achievements are described year after year up to the thirteenth year of his reign.

The alphabet of the inscription is old Brahmi, and the language is a kind of old Prakrit which is comparable to the Prakrits of Asoka. This Prakrit of the Khāravela inscription is later than that of Asoka (found in the neighbouring Dhauli inscriptions of the latter king) by about one hundred years, and yet it is not a variant or development of the latter but is a dialect of quite a different type. Asoka's Prakrit at Dhauli is the dialect which was current in his time in north-eastern India, with its forms and a nominative; whereas the Prakrit of the Khāravela inscription resembles very much literary Pali of the Southern Buddhists and is in all likelihood a speech from the Midland of Aryan India. This divergence of dialect in the same tract is easily explained when we take notice of what is extremely likely—of what in fact we might feel quite certain—namely that the Kalinga Kingdom which included present-day Orissa in ancient times was Dravidian and Kol-speaking in those days—the Aryan language not having penetrated among the masses and having been confined only to the few colonists and others from Aryavarta. The masses in northern Kalinga—the Orissa of the present-day—undoubtedly spoke, among other non-aryan speeches, an ancient form of Telugu. The conquest of Kalinga by Asoka brought the speech of Kosala and Magadha to the country as the language of the Magadhan ruling classes, of the Magadhan garrison and officialdom, Magadhan Bhikkhus and Brahmins, and merchants and others who were doubtless established in the wake of the Maurya conquest; and the Prakrit inscriptions of Asoka were meant in

the first instance for the benefit of these people. Asokan inscriptions have been found in the heart of the Dravidian country ; so that it would be too much to assume from the mere presence of the inscriptions that northern Kalinga of 250 B.C. was Aryan in speech. When the power of the Mauryas waned, and a local dynasty was once more ruling in Kalinga, Magadhan influences ceased, and with it the dialect of Magadha ceased to have any place in Kalinga. King *Khāravēla* was a Jaina : and we have evidence that in the Kushana period, and the earlier, Jainism was quite strong in Mathurā. *Khāravēla*'s Jain preceptors probably had a hand in composing the inscription, and the dialect they employed would naturally enough be one they were familiar with—the dialect of the Midland, which, according to the view recently advocated by several scholars, is the basis of Pali. We may feel perfectly certain that like Asoka's Eastern Prakrit as at Dhauli, *Khāravēla*'s Midland Prakrit was also an exotic speech which died a natural death, as, superimposed from outside, it could not send its roots deep among the people. For when Hiuen Tsang visited Orissa early in the Seventh Century A.D. he noted that the people of the tract spoke a tongue quite different in its sounds and words from the speech of Aryan India. The Aryanisation of Orissa was late—although Prakrit and Sanskrit were used in inscriptions by the local princes : a state of things which is common enough in extra-Aryan India.

In the history of Hindu India, right down to a comparatively late period, the presence of a non-Aryan substratum has now been accepted on all hands. Right down to the early centuries of the Christian era, considerable tracts of India, now Aryan in speech, were non-Aryan, and their princely houses were equally non-Aryan, although they had adopted the Brahmanical organisation of society. The Sanskrit and Prakrit records, the only records we have about them, do not give us the slightest hint about the real state of things. But the recent researches of Sylvain Lévi and Jean Przyluski, by offering a new interpretation of old-Indian geographical and personal onomastics and by investigating the Kol (Austro-asiatic) element in Indo-Aryan, have thrown a flood of light on the hidden social history of ancient India. (Some of the papers by Lévi and Przyluski have been translated into English and published from the University of Calcutta by Dr. Prabodh Chandra Bagchi in his *Pre-Aryan and Pre-Dravidian in India*, 1929). A striking suggestion of Przyluski is with reference to the Sātakarṇis, who have been very much plausibly suggested as being of Austro-asiatic origin, in spite of their Brahminical or Aryan matronymics.

An enquiry into the name *Khāravēla* would appear to lead us to some interesting results, and to point out that this king of Kalinga, who initiated a glorious age for his people was, in spite of the long inscription in Aryan Prakrit associated with his name, a Dravidian speaker ; at least, his name was

Dravidian. This assumption would be quite in keeping with the situation hinted at by the occurrence of diversity in the Aryan speech in the same tract of Kalinga within just one hundred years.

The name *Khāravēla* has naturally been looked upon as an Aryan word, occurring as it does in an Aryan Prakrit inscription and it has been explained as a Prakrit form of a Sanskrit *Kṣāravēla*, *Khāravēla-siri*, the form occurring at the end of the inscription, has been rendered as *Kṣāravēla-śrī*. The Sanskrit word *Kṣāra* means 'a pungent, saline, caustic or alkaline substance'; it also means 'biting, saline,' and the expression *Kṣāra-samudra* means the salt ocean, while *Vēla* means 'a garden,' 'a grove,' 'a particular high number,' 'the mango tree,' and the derivative *vēla-ja* means bitter and salt and pungent taste 'astringent and salt and pungent.' This is a late word in Sanskrit. There is, of course, the well-known Sanskrit word *vēlā*, meaning 'boundary, coast-line, sea-shore; limit of time, time of the day; opportunity, leisure; meal time, meal; tide, flow, stream, current.' In the last sense, the word *vēlā* seems to be connected with the Sanskrit root *vēll* = 'shake,' 'surge,' 'roll,' which itself would appear to have Dravidian affinities (cf. Tamil *veḷḷam* = flood). *Khāravēla* from the Sanskrit material in hand, can be explained as meaning (1) 'sharp and bitter,' or (2) sea-shore, shore of the salt sea; and any other reasonable meaning would be difficult. But both the above meanings would be rather uncommon, if not impossible, for a personal name.

It would appear to be more reasonable to look for the derivation of the name and its meaning not in Sanskrit, but elsewhere: and Dravidian offers the most satisfactory material for such an enquiry. The presence of Kol peoples in Orissa and Kalinga notwithstanding, it would seem that the Dravidian speakers were the dominant group in those tracts, at least in historical times. It was the ancestors of the Telugus, as the local toponymy indicates, who were the predominant power in this part of India. The name *Khāravēla* analysed from standpoint of Dravidian gives a reasonable meaning which would be quite appropriate for a puissant king who was a warrior and a conqueror. The name would appear to be a compound consisting of two parts, *khāra* and *vēla*. The first part we can compare with the common Dravidian word for 'black' which is found in Tamil as *Kār* 'blackness,' *karu* 'black,' Malayalam 'kaṛa,' Kannada *kare* 'black,' *karidu*, a black thing, Telugu *kāru*, *kaṛi*, *kaṛri*, 'black.' It is this Dravidian word which has been adopted into Indo-Aryan, and in the form *Kāla*, *kālaka* > *kālā*, *kālō* has driven out the original Indo-Aryan word *Kṛṣṇa* > *Kāṇha*, in the sense of 'black' from the New Indo-Aryan languages. The second part *Vēla* can be compared with another Dravidian word which is found in Tamil as *Vēl* = 'lance, spear' and which is probably the source of the Sanskrit word *Bhalla* = New Indo-

Aryan *Bhālā* and the New Indo-Aryan (Hindi, etc.) *ballam* 'pike, spear, lance' (Platts, however, in his Hindustani Dictionary derives *ballam* from a Sanskrit formation *ava* + $\sqrt{\text{lamb}}$, which is doubtful). This word *ballam* is the same as the Telugu *ballemu* = *lance*, the Telugu word being adopted from Indo-Aryan. It would appear that equivalents of *vēl* are not found in the central and northern Dravidian speeches.

Khāravēla would, according to this derivation as proposed, be based on a Dravidian *kār-vēl* = 'he of the black lance' black in the sense of destructive. We can recall one of the names of *Kumāra* in the Tamil country—*Mayilēri-vēlan* or 'the Lancer mounted on the Peacock.' The Dravidian root word *Kār* and *Vēl* in the process of aryanisation unavoidable in writing the name in the *Brāhmī* alphabet took the final *-a*, and the aspiration of *Kār* to *Khāra* is no difficulty at all. 'He of the black or terrible spear' is an appropriate personal name or epithet for a king; and *khāra-vēla-siri* then would be a hybrid formation, with the Aryan *Śrī* added to the Dravidian compound. Similar *Bahuvrīhi* compounds in names are found in Dravidian (Tamil). An Aryan equivalent of the name would be *Kṛṣṇarṣṭi* (*Kṛṣṇ* + *rṣṭi*).

The name *Khāravēla* figures in Sanskrit (as early as the time of Suśruta) in another form, as the name of a vegetable. There are the words *Kāra-vēllaka* and *Kāravallī* meaning a kind of bitter gourd (*Memordica charantia*). In New Indo-Aryan the word features as *Karelā*. This is a well-known plant which has even attracted the attention of Rudyard Kipling. In shape it is tapering, its outline being like the blade of a spear, and the colour is dark green; the skin is rather warty. In this connection, two other Dravidian words both from Brahui, can be quoted: *Xaren* = bitter, *Xarrun* = green. The sense of both 'bitter' and 'green' might easily develop from that of 'black.' *Kāravēllaka* can thus be explained as a fruit resembling a black spear; and in the form *Kāravallī* we have to note merely a contamination with *Vallī* = creeper, the plant being of the creeper kind. Another name for this *Karēlā* gourd in Sanskrit is *Kāṇḍīra*, which word also means (1) one armed with arrows (*Kāṇḍa*), besides signifying two other plants, (2) *Achyranthes aspera* (masculine *kandiras*) and (3) *Rubia Munjista* (feminine *kāṇḍīrā*, *kāṇḍīrī*). This name for the *Kāṇḍa* = 'arrow' may be compared with the name *Kāravēllaka*, and may have been given to the fruit either from a resemblance with an arrow-blade, or from the warts on the body of the gourd, or from its sharp, bitter taste.

The above derivation of the name *Khāravēla* is at least possible, and it accords better with the main fact of ancient Indian History and culture as it is being slowly revealed to us, viz., the presence of an over-whelmingly important non-Aryan substratum, which forms the basis of Indian (Hindu) culture.

The Development of Dravidian *ṛ*

A. F. THIYAGARAJU.

One of the peculiarities of the Dravidian phonetic system is the existence of the consonant *ṛ*.¹

The nature of this sound has been described variously. Caldwell² calls it a semi-vocal and says that "its sound resembles that of the English *r* (not the Irish or Scotch) after a long vowel, as in the word *farm*; but it is pronounced farther back in the mouth, and in a still more liquid manner." Elsewhere he refers to it as "a deep liquid *r*,"³ "the peculiar vocalic *ṛ* of Tamil."⁴ Pope⁵ refers to it as a cerebral or lingual consonant and to its pronunciation as "something like the Welsh *ll*." Again he calls it an *r* sound and says⁶ *ṛ* (cerebral): Apply the tip of the tongue as far back as you can, to the palate, and pronounce a rough *rrr*, in which a *z* sound will mingle: *ṛṛṛ* rain. In the South, unable to articulate this letter, they use a strong *ḷ* (air) instead. In the North in the same way they use *ḷ* for *ṛ*.⁷

It is quite correct to call the sound cerebral or lingual, because the manner and place of articulation is much the same as for other cerebral consonants. To produce the *ṛ* sound, curl the tongue back in such a way that the sides of the tongue touch the sides of the mouth as far back in as possible, while the tip of the tongue does not touch the roof of the mouth.⁷ As a matter of fact an oval hole is formed between the tip of the tongue and the roof of the mouth, through which the breath passes.

1. This sound is represented in Tam. by the symbol *ṛ* and in Mal. by *ṛ*. Old Kanna-
rese has *ṛ* and a letter very much like this is found in an Old Telugu inscription. In
transliterating this sound into English I use the form *ṛ* because Caldwell, who may be
called the founder of Comparative Dravidian Philology, and Pope, who is an authority on
Tamil, both use it. There is no good reason for departing from Caldwell's representation.
Some modern scholars use *r* (reserving *r* for the hard *r* for which Caldwell has *r* (Clan-
rendon and Pope *r*). Others have *ḷ*. The Government transliteration *zh* is quite mislead-
ing.

2. A Comparative Grammar of the Dravidian or South Indian Family of Languages.
Third Edition (1913) p. 144.

3. *ibid.* p. 131.

4. *ibid.* p. 161.

5. A Handbook of the Ordinary Dialect of the Tamil Language, Seventh edition (1911)
Impression of 1926; p. 7.

6. *ibid.* p. 9.

7. Pope is, therefore, wrong when he says "apply the tip . . . to the palate."

The interchanges of the sound in the Dravidian languages indicate that it is closely akin to *r* and *ḍ*. It is not correct to class it with the *l* sounds.⁸

We may note that *ṛ* cannot be doubled.

In the Tamil country the sound is articulated correctly only in what may be called the North Tamil division, i.e. Madras, Chingleput, North Arcot, South Arcot, Salem and Coimbatore.⁹ In the Southern Tamil division i.e., Trichinopoly, Tanjore, Pudukotta, Madura, Ramnad and Tinnevely, the sound becomes *l* in pronunciation, and no difference is made between *ṛ* and *l*. This is a curious fact and is hard to explain. In Malayalam, which is the neighbour of Southern Tamil, the distinction is quite clear and easily maintained.¹⁰

Having discussed the nature of the sound we should proceed to study its history and development.

ṛ has been preserved only in Tamil and Malayalam. It was present in Old Kanarese but has been lost in the modern language. Whether it existed in Old Telugu is doubtful; possibly it did, if the reading of the Bezwada inscription is correct. The sound is not found in any of the ruder and less cultivated dialects like Kui or Gondi.

8. The question whether the *ṛ* sound is found in other languages must be considered. The remarks of Caldwell and Pope, cited above, may be noted. I believe that the typical American pronunciation of Eng. *r* medially and finally (as in *birth*, *car*) resembles that of Drav. *ṛ*. Further Old English *r* seems to have been pronounced in the same way. Sievers remarks that it was "probably cerebral, that is, was pronounced with the tip of the tongue strongly recurved, as it still is by some speakers of English. Only on this supposition is it phonetically possible to account for the O. E. breaking before *r*." (vide *An Old English Grammar* by Eduard Sievers, translated by A. S. Cook, 3rd edition (1903), section 178. cf. also Sievers' *Phonetik*, 4, p. 108, and Wright's *O. E. Grammar*). If this is correct the American pronunciation is only a survival of the Old English pronunciation.

9. If Caldwell refers to this pronunciation when he says "It is sometimes expressed in English books as *zh* or *rz*h; but this is merely a local pronunciation of the letter which is peculiar to the northern districts of the Tamil country;" between Tanjore and Pondicherry it is softened into *rz*h or *zh* "(Com. Gr. p. 144) he is certainly wrong. It is not a local pronunciation; it is the only correct way, and I do not know how else it can be pronounced. I may add here, from personal observation, that to say the sound becomes *y* in Madras, is only a gibe. The vast majority of Madras people articulate it correctly; the *y*-pronunciation is confined to the lowest classes.

10. If, as Grierson believes, Malayalam diverged from Tamil in the 9th century A.D., it is very likely that *ṛ* was popular and extensive in the South at that period. The confusion with *l* must be comparatively modern and I am unable to account for it. I may note in passing, that Malayalam makes much use of *ṛ*.

Usually Tam.-Mal. *ṛ* is represented by *ḷ* in Kanarese, *ḍ* in Telugu and *r* in Tulu. The standard formula for this inter-change is Tam.-Mal. *kōṛi* + Kan. *kōḷi* + Tel. *kōḍi* + Tul. *kōri* = a fowl.

IN TELUGU

Drav. *ṛ* usually becomes *ḍ*. Examples are abundant: *pogaḍu* = to praise Tam. *pugaṛ*.

Sometimes, however, we have *r*. e.g. *proddu* + Tam. *poṛudu*, Kan. *hottu* = day, morning.¹¹ But we may compare Tel. *-puḍu* in *appuḍu* = then, *ippuḍu* = now, *eppuḍu* = when, cognate with Tam. *appoṛudu*, *ippoṛudu*, *eppoṛudu*; here the development is normal. Another example is Tel. *purugu* + Tam. *puṛuvu*, Kan. *huḷu* = worm.

In some cases *ṛ* has been assimilated and has disappeared. It is open to doubt whether Kanarese influence has not prevailed in such instances. cf. Tel. *kovvu*, Kan. *kobbu* + Tam. *koṛupu*; Tel. *kinda* + Tam. *kīṛnda*, Kan. *gīḷu*. But note that we have Tel. *krovvu* and *krinda* beside the forms cited. So the development here is probably *koṛupu* > *kroppu* > *krovvu* > *kovvu*, and *kīṛnda* > *krinda* > *kinda*. It will be noticed in the cases *proddu*, *krovvu*, *krinda* that the vowel preceding *ṛ* is syncopated. I think that it is the loss of this vowel which converts *ṛ* into *r*. Here I would place also Tam. *muṛungu* (*viṛungu*) = to swallow + Tel. *mingu* (also *mringu*).

Sometimes *ṛ* which becomes *ḍ* is nasalised. That is how Tel. *paṇḍu* + Tam. *paṛam* = fruit is explained.¹² Tel. *venḍi* is interesting. Perhaps we should postulate Dr. **veṛi* which > Tam. Mal. *veḷḷi*, Tul. *boḷḷi*.

Tel. *nīḍa* = shade is cognate with Tam. *nīṛal* and Kan. *neralu*. The length of the vowel in the Tel. form and the loss of *l* is, I imagine, due to confusion with Skr. *nīḍa* = a nest (from IE **nizdos*, Eng. nest).

Dr. *ṛ* sometimes becomes *ṇ* and then *n* in Tel. This seems to have happened in Tel. *munugu* + Tam. *muṛuvu*, Kan. *muṇugu*, Mal. *muṅgu* = to sink, to drown.

ṛ also becomes *ḷ* especially in modern borrowings from Tamil. e.g., *koḷāyi* < *koṛā* = pipe. I think Tel. *pāḷamu* = time is connected with the root

11. Some scholars derive *proddu* < Skr. *bradhna*s. On the possibility of Skr. *r* becoming *ṛ* in Drav. see below, Section on Tamil.

12. If Tam. *paṛam* is < Skr. *Phalam* it must be a very early borrowing, dating to the Primitive Dravidian period.

*por discussed above. A common colloquialism in the Godavari district is āpāṅga=then, next (cf. Tel. appuḍu, Tam. apporuḍu).

A few common roots do not seem to have been preserved in Tel. Tam. arappei, Kan. āpe=ladle requires Tel. *adapa; Tam. kaṛuttu, Kan. kattu=the throat Tel. *kaḍutu (gaḍutu); vārei, Kan. bāle=the plantain, Tel. *vāḍa (bāḍa).

IN KANARESE

Old Kanarese preserved the ṛ sound. This has regularly become ḷ in New Kanarese.

But ṛ often disappears. Probably ṛ > y and was then assimilated. ṛ is really the one sound most prone to assimilation in Kan. kaṛudei + Tel. gāḍida + Kan. katte. With Kan. būdu + Tel. būḍida=ashes, we may compare Tam. puṛudi, pūri, pūrḍi, Mal. pūri = dust. Kan. puḷil = sand must be an older form (with slight change of meaning through semantic variation) from earlier.* puril. Kan. āpe + Tam. arappei, kattu + Tam. kaṛuttu, kobbu + Tam. koṛuppu are further examples.

In some instances ṛ has > r. With this change we may compare the Tel. examples, and the normal development in Tulu described below. Kan. neralu corresponds to Tam. niṛal; Kan. Kēru (gēru) may be compared with Tel. jēḍi or jīḍi=cashew nut.

In other instances we have ḍ for ṛ. Possibly these are borrowings from Tel. or forms influenced by the Tel. forms. We may note Kan. iḍiga, beside iḷiga=toddy-drawer (Tel. iḍiga, Mal. iṛava); Kan. nāḍaḍu, beside nāḷiddu = the day after to-morrow (cf. Tel. nāḍu = day). But Kan. has nāḷe = to-morrow.

We have referred to the Dr. word for "sink" above. The regular consonantal change is found in Kan. muḷugu. Kan. has also muṇugu. From the presence of the n-forms in Mal. Kan. and Tel. it might be concluded that the ursprache had both the r and n forms, one or both of which were specialised in the various languages.

IN TAMIL

ṛ is one of the commonest sounds in Tamil.

There are a few instances where the question may be raised whether Skr. r has > ṛ. There might be some connection between Skr. gārdabha and Tam. kaṛudei; but it is not likely.

Skr. ṛ has >ṛ in ghōṛam < Skr. ghōṛa=horse. Tam. also has gōḍagam. (For further examples see Caldwell).

In one root the Tam.-Kan.-Tel. interchanges of this sound are preserved in Tam. viz. kēḷ=hear. This has the following forms: Kēṛkale=did not hear (also kēḍkale, and I have heard Tinnevely people say kēkle where the consonant has disappeared). cf. Mal. kēṛvi=hearing, kēḷka=hearing, kēṭṭila=I did not hear. This is an important root because it summarises, it seems to me, the history of the ṛ sound.

In three words original ṛ has become ḷ nāl=a day, māḷ=to die (besides māṛgu), pittaḷ=brass (Mal. pichchaḷa) cf. Kan. hittaḷe, Old Tel. pittaḍi.

Original ṛ seems to have become ṇ in Tam. aṇil=squirrel. cf. Kan. aḷilu, Tel. uḍuta. But Tulu has chanil. Possibly the mothertongue had both the ṛ and the ṇ forms.

Another interesting root is Tel. jīḍi=Semecarpus anacardium. Kan. has kēru (gēru), Tam. has chēr. The original root might be either *kēṛi or *kēri, probably the latter since in Tel. the ḍ might be equal to hard r.¹³ In Tel., therefore, the development must have been: Dr. *kēṛ > geṛ > jēr (palatalisation before ē¹⁴) > jēḍ.

Tam. does not seem to have preserved an old word for "wolf." If this had survived it would be *tōṛal, and would correspond to Kan. tōḷa, Tel. tōḍēlu.¹⁵ Other common roots not found in Tam. are *vaṛakku=to shake, tremble, Kan. baḷuku, Tel. vaḍaku (vaṇaku), Mal. virakka; *pōṛa=bald, Kan. bōḷa, Tel. bōḍi, Tulu bōru. Tel. gummaḍi=pumpkin beside Kan. Mal. kumbaḷa requires Tam. kummaṛa.

IN TULU

Dr. ṛ is represented by r in this language. e.g. para+Tam. paṛa=old; puri+Tam. puṛu=worm; pordu+Tam. poṛudu=morning.

13. In Telugu there is a great affinity between ḍ and hard r.

14. See my article on Palatalisation in the Dravidian Languages, IA August 1932.

15. The etymology of this word is intriguing. Could it mean "the animal which follows" or "the stalking animal," from the root "tōḍa" = along with? The initial consonant of this root has been lost in Tamil. (Cf. Caldwell p. 188 where this root is discussed fully. Tel. elu for "animal" is possibly preserved in elugu=bear. The Mal. for "wolf" viz. chennāyi=red dog; the Tulu is chenna nayi.

Sometimes we have *ḷ*. This is possibly due to Kanarese influence. Examples : *ēḷane*=seventh, *aḷidu*=destroyed. cf. Tam. *aṟi*.

In other cases it is assimilated as in Kanarese. Examples : *katte*=ass, Tam. *kaṟudei* ; *ning*=to swallow+Tam. *miṟungu*.

IN BADAGA

The development in Badaga is analogous to that in Kan. Dr. *r* has become *ḷ*, probably through the *ḷ* stage. e.g. *hlaya*=old,¹⁶ Tam. *paṟaya* ; *ilīyane*=seventh, Tam. *ēṟu*=seven ; *hlu*=worms, Tam. *puṟu*=worm.

An example of assimilation is found in *nung*=to swallow+Tam. *muṟungu*.

Is Telugu Alphabet Quite Phonetic?

P. VENKATARAMANAYYA.

The Telugu Alphabet is not quite phonetic. A sound should be represented by only one sign and a letter should stand for only one sound. The letter-symbols of the Telugu language are inadequate to represent its existing repertory of sounds.

The sounds that are not represented in the Telugu alphabet but which exist in colloquial Telugu are e , ə , æ and $\text{æ}:$ in vowels and ŋ , ɸ and f in consonants.

e :—"The letter 'a' is pronounced in South India like the 'u' of 'but' when accented and like the shortened form of the 'e' in 'hen' when unaccented." (P. T. Srinivasa Iyengar, p. 47, Indian Antiquary, 1913.) This sound is called the neutral or the obscure vowel. It is produced when the tongue assumes neither the back nor the front position but an intermediate position. It accounts for the loss of the medial vowel in such words as పంపు < పనుపు, and చిమ్మ < చిమిమి. పనుపు < పనీపు by the loss of the medial vowel and the alveolar nasal 'n' is turned into the bilabial nasal 'm' by assimilation.

The obscure nature of this vowel also explains the hesitation between అ and ఉ in పండు < పండు, between అ and ఇ in నెమలి < నెమలి, and between ఇ and ఉ in నాణి < నాణి.

æ :—This is the front, semi-open sound. In English it is ordinarily short and before voiced consonants half-long. In Telugu both varieties (the long sound and the short sound) exist but the long one seems to be more frequent. The long sound alone is recognised in Telugu Encyclopaedia edited by Mr. K. V. Lakshmana Rao. Mr. Malladi Suryanarayana Sastry in his Telugu Grammar recognises both sounds.

The short sound æ occurs in such words as గాడిద, కంటే, చిట్టయ్య and అడెయ్య. In such words as గాడిద the sound æ is the direct descendent of the Dravidian sound ei (కపిడై). In such words as 'చిట్టయ్య' and 'అడెయ్య' the sound æ is newly developed in the Telugu language owing to the fusion of ఇ and అ (చిట్టి + అయ్య; అడి + అయ్య). Mr. Chilukuri Narayana-

rao (Telugu Language of the Eleventh Century, p. 289) hears this sound in the following line :

ఇది సంజీవితంబయ్య నేనియుఁ పరీక్షితుండు సంజీవితుండుగానోపండు
(కానోపి + అండు = బహుళః అగుననియంగ్రు.)

The long sound æ: occurs in such words as పాక్షాకు, ఫరిక్షాలు, కొండ్రాలు (plural of కొండెము), విక్షాకులు, మేక, క్షేక, గుండ్రాచెరువా ? Its occurrence in colloquial Telugu may be analysed as follows :—

(1) 1st person plural వచ్చాము < వచ్చినాము, కోర్తాము < కోరినాము. (In కోరాము, an instrument for taking out the copra from the nut, we have the sound a:).

(2) 1st person singular. చదివాను < చదివినాను.

(3) In compound words by the liaison of ఇ and అ. తాక్షాకు, మత్తాకు
మత్తి+అకు.

(4) In independent words.

క్షేప, క్షేత, మేక

The last word is onomatopoeic and is ruined in imitation of the bleating of the lamb which exactly corresponds to the sound æ:

(5) 2nd and 3rd person singulars.

చెప్పావు < చెప్పినావు.

చెప్పాడు < చెప్పినాడు.

(6) 2nd and 3rd person plurals.

చెప్పారు < చెప్పినారు.

(7) dropping of the final ము and the lengthening of the previous vowel and its change into æ:

బల్లెము — బల్లెలు : పల్లెము — పల్లెలు.

(8) when the interrogative suffix—అ is added.

ఇది + అ > ఇదా?

o: In English this sound requires lip-rounding and protrusion of lips. But in Telugu we do not have so much of lip-rounding and protrusion as we have in English. This sound is less close than ɔ: (o:). It occurs in such words as గొయలు, పొకచెక్క, and పొట. The existence of this sound is recognised by Mr. G. V. Ramamurthy Pantulu (p. 36, A Memorandum on Modern Telugu) in the following examples:

గుండ + అ = గుండా? gunda : :: Is it powder ?
గుండు + అ = గుండా? gund o : :: Is it a round head ?
గుండె + అ = గుండా? gund æ : :: Is it the heart ?

Taking consonants we do not have symbols for the following sounds:—
ṁ, ɸ and f.

ṁ: This sound is to be seen in the following words:

కోమలి, మామ్రు, రామ్రుడు, చేక్క, కరివేపాకు, తామర, చెముడు.

The existence of this sound was recognised by Mr. G. V. Appa Rao Pantulu in his. కన్యాశుల్కం. He gave it the symbol ɸ to denote that it is neither the labio-dental ɸ nor the bilabial nasal ɱ. It is the sound which occurs in the English word 'comfort.' The sound 'm' on account of its proximity to 'f' is turned into the labio-dental nasal by assimilation.

Caldwell (p. 152, Dravidian Philology) says that final 'vu' of many Canarese nouns is a softened form of 'm.'

Tam. మరణ Can. మరవు.

From this we learn that such a change was at work in the Dravidian period. This change is at work even now in our language.

ɸ: Breathed bilabial fricative. One form of it is the sound made in blowing out a candle. This sound occurs in అంతఃపురము. The symbol : represents not only this but also the guttural spirant as in మనః శ్లేశము. The same symbol is made to serve for both ఉపధ్యాయము and నివృత్తాయము.

Dravidian Pronouns : Avan and Vādu

K. SURYANARAYANA.

A critical linguistic study of the Dravidian languages has been attempted time and again by scholars of repute and substantial contributions to this subject have been made from time to time. Thanks to the unselfish efforts of noble hearted persons like Bishop Caldwell, Kittel, Gundert and Brown our knowledge of the subject has advanced very far. Since their time, south Indian Universities have undertaken philological research for the furtherance of which special institutions have been opened wherein Oriental scholars are at work endeavouring to throw light on obscure problems of Dravidian philology. The linguistic survey of India conducted by the able Sir George Grierson for the Government of India has done much to widen our knowledge of the various dialects of the several sister languages of the south as also of the kindred languages spoken by the Hill tribes in various parts of the Deccan. It is a matter for congratulation that with the impetus so given, many unconnected with any Public Institutions have taken very kindly to this line of research and among their ranks can be counted some of the finest scholars in this subject.

In this paper I shall endeavour to offer a few remarks on the structure and formation of the third personal pronouns in the Dravidian languages with special reference to Tamil and Telugu. It is an admitted fact that the Tamil forms of these pronouns, for some reason or other, have received an earlier fixity and have a more ancient cast about them than those of the other sister languages. It should not, therefore, be improper if these forms be taken as a starting point for purposes of this discussion.

Avan : This is the Tamil Nominative form of the third person masculine, singular. A thorough discussion of its structure and formation would lead to the enunciation of a number of important principles governing the growth of words in these languages and I therefore propose to deal with them first.

Caldwell, that Prince among Dravidian philologists, mentioned in his classic work that *avan* is compounded of *a* and *an* and that *v* has intruded euphonically but has not explained to us as to why a *v* alone, of all sounds, should intrude there in preference to others. A full appreciation of this euphonic intrusion of *v* can be had only by noting how the Dravidians have solved the question of vowel hiatus,

In a paper which I published some years ago in the Magazine of the Maharaja's College, Vizianagaram, I discussed at length the question of vowel hiatus in the Dravidian languages with special reference to Telugu. For purposes of reference in this paper I shall briefly summarise such of my conclusions here as are necessary.

(a) *Accent*. Like all living languages, the Dravidian languages also have an accent of their own. It is tonic in character and weak—in fact weaker than even in French. It is generally thrown on the first syllable in a word if no other vowel in the word happens to be long. In this case, the accent falls on the long vowel in preference. In the case of a diphthong, it is the second element of the diphthong that is accented rather than the first. Dravidian accent can last only for a single *Mātrā Kālam*¹ and as such the syllable immediately following the one with a primary accent should have a zero accent value, while the rest of the syllables—if the word happens to be polysyllabled—have an accent less than the primary one but possess accent values alternately rising and falling according to the nature of the syllables. The accent is a distinctive feature of the word and marks it off from the other words in an agglutination compound containing it.

(b) *Vowel Hiatus*: Vowel hiatus has been an extensively common phenomenon generally in all the Dravidian languages but assumes inordinate proportions in Telugu whose words all end in vowels with very few exceptions.

It is avoided by adopting one of the following linguistic devices: (i) The final vowel of the first word is dropped and the initial vowel of the second is tacked on to the penultimate consonant of the first word. (ii) A suitable fricative consonant is inserted between the two vowels. It is interesting to note that a fricative is chosen for this purpose in virtue of its similarity to a vowel. The width of the narrowed part of the passage necessary to produce a fricative is near enough to that of a vowel of the same position. The difference is that in the case of a fricative there is audible friction owing to the narrowness of the passage, while in a vowel it is absent. Which fricative consonant should intrude as a glide is entirely determined by the final vowel of the first word. It is invariably that one which would be produced if the oral passage, already narrowed for the production of the concerned vowel, is still further narrowed down so as to cause audible friction. The ques-

1. *Mātrā-Kālam*: Time taken by a normal speaker to utter a short vowel or a consonant in the course of normal conversation. A long vowel or consonant takes double the time.

tion is not whether such a fricative does or does not actually exist in the language. If it does, it is well; if not, it is changed ultimately into a sound akin to it and actually existing in the language at the time. (iii) The final vowel of the first word is dropped and the penultimate consonant is lengthened.

In Tamil, words ending in vowels are not quite common and the avoidance of vowel hiatus—usually called Sandhi by south Indian grammarians—is not much of a problem as in Telugu. Bringing about Sandhi according to the first of the three devices stated above is the commonest rule and this is applied in all cases where it can be. In cases where it cannot be a consonantal glide is developed mostly in accordance with the second device. The third is definitely of a very ancient origin and is found only in rare compounds in Telugu.

(c) *Vowel Harmony*: It is more or less common among languages for a vowel in a word, in virtue of some specific condition present in the word, to modify other vowels in contiguous syllables somewhat; but the change so brought about in the normal pronunciation of such vowels are so trivial that neither the speaker nor the hearer is conscious of them and if conscious does not attempt to attach much of a significance to them. Though, in committing such a word to writing, these changes are not indicated the reader, while reading it, repeats these phonic changes very closely, thus causing no strange impression on the hearer's ear.

The Telugu speaking people on the contrary have developed for centuries this tendency much more prominently and with greater consistency than the other races of the world and make use of it as an important linguistic device in vowel *Sandhi*. As indicated above, vowel *Sandhi* is effected in most cases by the elision of the final vowel. In the case of many words it is the final vowel that distinguishes one word from another. For example :

Tel. *āḍu* (play), *āḍa* (of a woman) and *āḍi* (having played).

If, in the course of Sandhi, the final vowel is dropped, the residue *āḍ* as such leaves no clue to the hearer as to which vowel is meant by the speaker. Sometimes confusion is created in the hearer's mind by his wrongly substituting one vowel for another. In order to avoid such a confusion the Telugu speaking people have learnt to indicate it by anticipating the final vowel of a word in pronouncing it. It is this anticipation of the future final vowel of a word that makes the latter to leave its impress upon every other vowel that precedes it in the word, be it back or front, rounded or unrounded. Final *u*, rounded, rounds off *all* previous vowels of the word and the unrounded

back and front vowels borrow a little of its rounding. Final *i* is characterised by a slight widening of the corners of the lips and this, as a final vowel, decreases the lip rounding of the rounded back vowels that precede it in the word. Final *a* which has neither the lip rounding of *u* nor the widening of the lip corners of *i* influences both types of vowels by lessening the rounding of rounded back vowels as also the widening of the lip corners of the front vowels. The combined effect of these changes in the normal values of the vowels is so delicate that only a Telugu tongue can reproduce it in speech and a Telugu ear alone can catch it.

In many cases these changes have been so pronounced and persistent that the vowels have become permanently altered. Cf. Tel. *Virugu* (to break), *Virigi* (having been broken); Tel. *Kalimi* (sing), *Kalumulu* (plural); Tel. *Piducu* (to squeeze out a liquid), *Pidapa* (a wet cloth from which water is well squeezed out).

Except those indicated as permanent, none of the delicate changes in the vowels of a word due to vowel harmony are indicated in actual writing for obvious reasons. The vowel changes are very varied and a separate symbol for each of such variations of each vowel would mean the elaboration of the Telugu alphabet to unpractical limits. But the difficulty can be easily got over by merely inventing three small symbols, one to indicate lip rounding of all vowels in the word due to a final *u*, a second to indicate the corner-widening of *i*, and the last to indicate the neutral nature of *a* in these respects. Either of these symbols attached to the first vowel in the word would indicate the elided final vowel and all chances of confusion are avoided in reading written Telugu. This innovation in Telugu writing should be welcome to all—especially to such of the Telugus who would specialise in old archaic Telugu and to foreigners who would master Telugu pronunciation.

Returning to the topic under discussion, the Dravidian pronoun *avan* is, we are told, a compound of *a* and *an* with a *v* intruding between the two vowels; *a* is the Dravidian demonstrative (distant) and *an* should have been originally an independent word meaning 'a person' or 'a thing' but now frequently used as a postposition. Both the words are mono-syllabic and the tonic accent rests on the vowels. The uncompounded words merely stand as $\acute{a} + \acute{a}n^2$. The two words cannot be pronounced together for in that case the accented syllables come together. As already pointed out Dravidian accent can last only for one Māthrā Kālam and pronouncing two accented syllables together is an impossibility for a Dravidian. If the speaker, however, is forced to do it there are only two alternatives open to him; either

2. A stroke on top of a vowel indicates the position of the accent.

to drop out one of the accents or insert a suitable unaccented *mātrā* between the two accents to avoid their contiguity. The latter device cannot be adopted in this case for both the words are mono-syllabic. The following examples will make the matter clear :

Tel. *nānu* + *ē'le* = *nān* : ³ *e'le*.

Tel. *ku'ru* + *u'suru* = *ku't* : *u'suru*

For Sandhi to occur, the final *u* of the first word in the above examples should be dropped and the initial vowels of the second words should be tacked on to the penultimate consonants. If so, the compounds will respectively be *nānē'le* and *ku'ru' suru*. In each of these examples we see that two accented syllables have come together. To avoid this difficulty the penultimate consonants, *n* in the first example and *r* in the second, have been lengthened to *n* : and *r* : respectively and an unaccented *māthrā* inserted between the two contiguous accents. Long *r* (*r* :) was originally pronounced in Dravidian as a conjunct *tr* and this finally changed *t* : (*t* long), in Telugu. Hence the following compounds have resulted : *nān* : *ē'le* and *ku't* : *u'suru*. The introduction of one unaccented *māthrā* would not solve the difficulty in *a' - a'n* as in the above cases and the alternative device of dropping one of the accents was adopted.

Again there is the question of vowel hiatus, between the two *a*'s. Since the first word is mono-syllabic the dropping of the final vowel in it is absolutely out of the question. This would mean a complete obliteration of the word and the sense intended to be conveyed by the speaker would entirely be lost to the hearer's ear by such a procedure. He therefore avoids vowel hiatus by inserting a fricative consonant suitable to the position of *a*, the final vowel of the first word ; this being an unrounded back vowel, the fricative consonant nearest to its position of production is a fricatised *g*.⁴ The total change may be shown as :

a' + a'n → *a'gan*.

As already remarked one accent represents one word with a definite meaning attached to it. The dropping of the accent on *an* in pursuance of the speech habits of the Dravidians has left the compound *a'gan* with only one accent. In course of time, the linguistic feeling of the community that it was a compound of two words was slowly lost and they have attached only a

3. A colon placed after a consonant indicates that it should be pronounced long.

4. Voiced back guttural fricative is shown in this paper by the use of *g*.

single notion of 'he' to it instead of two as it should be for $a' + a'n$ (that person). The retention of the accent on a has given it life as a separate word and demonstrative while the loss of such an accent on an has pulled it down into the subordinate status of a poor postposition.

The subsequent phonetic changes which this fricative consonantal glide has undergone may now be traced. The root of the tongue being fixed, movements of the back part of the tongue are not so easy to make as those of the front, blade or tip. This makes frication corresponding to back guttural stops particularly difficult. The present consonantal glide in question being one of the last type, it undergoes several changes as in the scheme shown below :—

- (1) $g \rightarrow g$; (2) $g \rightarrow v$;
(3) $g \rightarrow \chi^h \rightarrow k$; (4) $g \rightarrow y$.

The change indicated in (1) is that of a fricative turning into the corresponding stop; that indicated in (2) is due to the fact that as back open sounds are lip rounded, this lip-rounding is also added on to g , thereby changing it into a w and finally into a bilabial v . Changes shown in (3) are due to unvoicing the g and thus making it into a fricatised k and finally into a k . Fricatised k also is as uncommon as g and is changed into h . The changes mentioned here are only isolative and are brought about by the close resemblance of these sounds.

But there is another type of changes to which a back guttural is subject, the combinative change. When a short syllable beginning with a k or g and closed by a syllabic consonant, the guttural stop undergoes an unrecognisable change owing to its assimilation to the syllabic. This statement may be explained by the use of a specific example. Assuming that there is a syllable of the form kon or kan , the middle vowel (o or a) is dropped owing to the syllabic nature of the n . Both the syllables then become identically the same kn . The sound n is a dental nasal and k is a voiceless oral back stop; as such, in being assimilated to n it is changed into the oral voiceless dental stop t . The syllable becomes ultimately tn . Other similar changes are shown in the scheme given hereunder :

$kl \rightarrow tl$	$gl \rightarrow dl$
$kr \rightarrow tr$	$gr \rightarrow dr$
$km \rightarrow pm$	$gm \rightarrow bm$

5. Voiceless guttural fricative is shown by χ .

l, *n*, *r*, are dental and syllabic ; when *k* and *g* are immediately followed by them the latter are respectively changed to voiceless *t* and voiced *d*. Since dental *t* and *d* do not exist in the Dravidian languages they are automatically pronounced as *ṭ* and *ḍ* or *t* and *d*.⁶

The syllable thus changed in respect of its initial consonants suffers also another change in respect of its medial vowel. Whatever the original vowel, the speaker inserts for purposes of clearness a fresh vowel whenever he wishes to use it in deliberate speech or commit it to writing ; the vowel so inserted depends either upon the speech habits of the people or the nature of the predominant vowel of the word of which the syllable forms part.

These phonetic changes are beautifully illustrated in the derivation of the word "Telugu" or "Tenugu" and in the formation of the third personal pronouns—(Tamil) *avan* and *adu* and (Tel.) *Vāḍu*, *adi*, *tānu atanu*, etc.

First about the derivation of "Telugu". It is related to the Telugu word *Kālingulu*, originally *kan-an-gal* or *kal-an-gal*. The first part is the primary word ; *an* is the Dravidian postposition generally added to personal nouns and *gal* is the Dravidian plural termination. According to the phonetic changes indicated above, *kan* and *kal* become *tn* and *tl*. The words then become *tn-ñ-gl* or *tl-ñ-gl*.⁷ Caldwell has noted that the Telugu immigrants in the South India Islands are called "Klings." This form is a proof to mark the first stage of the change, viz., the dropping of the medial vowel. The conversion of *kn* or *kl* to *tn* or *tl* marks the second stage. The third stage consists in elaborating the word by insertion of suitable vowels ; in this case the words become *telungulu* or *tenungulu*. The language that these people speak is *telugu* or *tenugu*. The vowels in these words are different from those in the originals. Therefore the so-called Telugus of the present day were originally *Kal-an-gal*, a people that lived originally in that part of the country now called Kalinga-dēsa. In making this statement I am putting the cart before the horse, for the truth about it seems to be that the country itself is named after the people that inhabited it. The present sub-caste names Tel. *Kālingulu* and *Telagālu* seem to be related to this word.

Now about the pronouns. I explained the intrusion of the glide *g* in *a+an*. The *g* once introduced isolatively changes into *g*, *v*, *χ*, *h*, *y* and combinatively into *ṭ*, *ḍ*, *t*, *d*, and *p*, *b*.

6. *ṭ* and *ḍ* are cacuminal stops ; *t* and *d* are stops formed by the blade of the tongue touching the alveolars and its tip touching the back of the upper row of teeth.

$a + an \rightarrow a\dot{a}n \rightarrow avan.$

The *v* in this word was originally a bilabial fricative and in the pronunciation of most Tamil speakers it is also now heard as such. But, however, the grammarians describe it as a labio-dental. *Avan* is the Tamil form of the third personal masculine singular.

$a + an \rightarrow a\dot{a}n \rightarrow \dot{a}dan$ (owing to the syllabic nature of *n*.)

↓
ada (final *a* nasalised)

↓
adu or *adi*

The form *adan* is found in Tamil expressions like *Av: aḷavudan* (*av: aḷavu + adan*) and *adanāle (i) dan* (*adan + āle (i) + adan*). In the latter example there are two *adan*'s, the first of which is the pronoun, while the second is related to the old Dravidian verb *ak: u* (to happen). It is, therefore, *adan + āle (i) + ak: u + an* (the final *an* in a verbal postposition). According to a speech habit of the Dravidians the medial voiceless back stop becomes voiced. When sandhi occurs between *agu* and *an*, this part becomes *agan*; and this in turn becomes *adan* as already explained. If we cause sandhi to occur between *āle (i)* and *adan*, it becomes *āladan*. Finally we get the expression *adanā-ladan*. I shall trace out the corresponding Telugu expression now: (Tamil) *adan* becomes *dāni* in Telugu; Tamil *āle* becomes *lā*. If, to these two, the older form *agan* is added and the usual sandhi effected, the expression becomes *dānilaguna* (*dāni + lā + agan*, literally it-like-happening). The relation between the Tamil and Telugu expressions is obvious. The three Telugu postpositions (1) *lā* as in *alā, ilā*, (2) *vale* as in *dānivale* and (3) *laguna* as in *dinilāguna* have had their origin this way; the *lā* in every one of them is cognate with (Tam.) *āle (i)*. The usual derivation of (Tel.) *lāgu* from *lāvu* is, I am afraid, doubtful. How *adan* becomes *dān*, and *agu* becomes *gā* will be explained under the heading *vādu*. It is noteworthy that Tel. *āmaṭa*, a Godavary District provincialism, has its Tamil equivalent in *āma + adan* *āmada* → *āmaṭa*. Tel. *aṭa* also is related to *adan* (Tam.) Cf. (Tel.) *aunaṭa*. In colloquial Tamil *adan* changes to *ada* as in *av: aḷada*; the final consonant is dropped and the previous vowel is nasalised as a compensation. This is a common phenomenon in the Dravidian languages.

Adu: This is the Tamil third person neuter pronoun, singular; also used colloquially by the lower classes as feminine (in relation to persons). *aḷ* is both a variant of *an* and an old plural termination. *a + aḷ* gives *avaḷ*; this is the Tamil form of the third personal feminine pronoun, singular.

Adi ; This is the Telugu equivalent of *adu* and is also used in the same way as its Tamil cognate.

Agan→*agan*→*gānu*

Agan→*aṣan*→*akan* →*atan*

↓ ↓
Kān(*u*) *tān*(*u*)

(Tel.) *Atanu* is equivalent to *avan* but is used with reference to a person (masculine) who is familiar but should be treated with some respect. The honorific plural, however, is *Vāru*. Tel. *tānu* is the personal pronoun which conveys the idea of self. The Telugu speaking people use it vaguely both as second person and also as the third. In origin it is distinctly third personal. Tel. *āyana* is also honorific.

I shall discuss the forms “*gān* and *kān*” in connection with Tel. *Vādu*.

Vādu : This is the Telugu form of *Avan*. I shall try to explain the change involved by taking a specific example.

(Tel.) *pādi*+*o'kandu*→*pādako'ndu* (modern Telugu). *Padunokandu* (Old Telugu); means eleven.

The first word consists of only two māthras. In order to avoid vowel hiatus between final *i* and initial *o*, if *i* is dropped and sandhi effected, there will be two accented māthras coming together ; in this case the compound becomes *pādo'kandu*. This cannot exist as such owing to the speech habits of the people. The latter, therefore, have shifted the accented vowel *o* on to *k* and lengthened the stop part of *d* so as to introduce an unaccented māthra between the two accented vowels. This changes the compound into *Pa'd : kōndu*. To-day the word is pronounced as such ordinarily. For purposes of elaboration, however, an *a* is introduced between *d* and *k*. Some shorten the *d* and add *a*, other retain its length and make the addition. We have now in Telugu both the elaborated forms *Pad:akondū* and *Padakondū*. The net result of the change is that the accented initial vowel of a word through Sandhi is made to oust the vowel in the second syllable and usurp its place. When the compound as such is used for centuries and its real origin has gone out of the linguistic conscience of the people, they divide it wrongly into two other units the beginning of each of which is determined wholly by the position of the accent. It would not have been surprising if the Telugus, a century or two after the formation of (Tel.) *Padakondū*, had split it up into two

component words *pada* and *kondū* and gave each word the meaning of its original. Luckily this did not happen because the originals had already become fixed owing to the culture of the race at the time of its formation.

A similar change converts *avan* into *vādu* ; *agan* into *gān*, *akan* into *kān* and *atan* into *tān*. This is also the origin of the Dravidian adverbial particle : *gā* (Tel.) ; *gā* (Tam.). Both are derived from the verb *ak : u* which has subsequently changed to *agu*.

Words in the Parent Dravidian appear to have been mostly monosyllabic and of not more than two māthrās. Sandhi changes in the final vowels of such words invariably resulted into two accented māthrās coming together. This was avoided by using any of the devices already mentioned. Let us take the following example :—(Tam.) *Si'ru + āvan*. If Sandhi is made, it becomes *Si'rāvan*. To avoid two successive accented mātras, accented *a* displaces the unaccented *a* of *van* and *r* is lengthened (Cf. *pada-kondū*). The compound then becomes *Si'r : vān*. But long *r* in Dravidian is pronounced as *tr* and this ultimately changes to *t : .* The compound thus becomes *Si't : vān*. For purposes of elaboration an "i" is inserted by the Telugus between the long *t* and *v*. This changes the compound into *Sit : ivan*. Instead of using the later Tamil form *Siru* the Telugus have used an earlier *ciru* and with the insertion of this we get the Telugu form *ciṭ : ivādu* or *ciṭ : igādu*.

Avan is singular. The addition of *ru* an old Dravidian plural termination to it, makes its plural *avan + ru*, *avan(d)ru* ; *n* is a dental nasal ; *r* is an oral trill. When these two sounds come together the oral dental corresponding to their position, viz., *d* should intrude as a glide owing to the fact that dental *r* is merely a series of dental stops rapidly succeeding each other. Introducing this change in the above example we find that the plural of *ciṭ : ivan* would be *ciṭ : iva'ndru*. Resplitting the compound, we have the two new words *ciṭ : i* and *vāṇdu* and the plural particle *ru*. The accent on *a* in *va'n* seems to have conferred length also on the accented vowel as in *vāṇdu* ; *ciṭ : i* is modern Telugu ; *vāṇdu* is both old and modern. It has undergone subsequently a change in which the *n* in it has dropped out conferring its nasality on the previous vowel. This has turned it into *Vādu* where the *ā* is also nasalised. Ultimately the nasal also is dropped and we have the circars form of *Vādu*.

Of these forms, *tān*, *kān*, *gān*, the first alone has retained its accent in the sandhi process. It is therefore a distinct word with a meaning of its own : self. The other two have lost their accents and have thus degenerated into postpositions. Cf. Tel. *Vētakā(n)du*, *gud : ugā(n)du*, etc.

Āme: This is the Tel. feminine form corresponding to *āl* (Tam.). This is perhaps compounded of *ā+āma*. This gives *āma* through loss of the accent of the second word. Ultimately *āma* becomes *āme*. The final *e* is open.

The origin of the Dravidian sixth case terminations—Tam. *ku*, Tel. *ku*, *ki*, is also similar. The Dravidians have got into the habit of adding “*agu*” to numerals and using the compounds so formed as adjectives.

Cf. Tel. *nālu+agu+Nāḍu*→*nālagunāḍu* (four happening day i.e., the day that happens to be the fourth).

Tam. *Nālu-agu-adu-nāḍu* *nālāvadunāḍu* (four-happening-it-day: the same meaning as above)

This habit seems to have become very common and *agu* was added to pronouns and nouns also. Cf. Tel. *nādagu* (my), etc.

As stated before, the earlier form of this *agu* is *ak:u*. When this is added to a pronoun (or a mono-syllabic Dravidian noun) such as Tam. *en* or Tel. *nā*, the changes brought about are shown hereunder.

(Tam.) *én+ák:u*→*énak:u* (Due to dropping the accent of *a* in the second word).

(Tel.) *nā+ak:u*→*nāk:u* (the same change as above).

Owing to the loss of accent, *ku* has merely become a postposition; (Tel.) *ki*, has been formed owing to vowel harmony.

Cf. *Vani+ku*=*Vāniki*. The final vowel of the important word is *i* and this changes the *u* of *ku* to *i*, making it *ki*.

The plural forms of these Dravidian pronouns may now be taken up. The oldest Dravidian plural word seems to be *ar* with a variant *al*; a still earlier form is *am*. When each of these is added to the demonstrative *a* we have the following:—

- (1) *á+ár*→*ágar*
- (2) *á+ál*→*ágaḷ*
- (3) *á+ám*→*ágam*

I shall first take up the first two cases; owing to the loss of the accent *gar* and *gaḷ* have become mere plural terminations and got changed to *gar* and

gaḷ. The plural termination *gaḷ* is the commonest used in Tamil. In Telugu, *agar* has become *gāru* (honorific plural postposition) and *agal* has changed to *gaḷ:u*. Cf. *Vētāgaḷ:u*. Again in Tamil, *acar* and *acaḷ* have respectively become *avar* and *avaḷ*. Both these words are plural pronouns, the one is masculine and the other feminine. In Telugu these have become respectively *Vāru* and *Vāḷ:u*. Both these forms of the plural are current in the language. To the Telugus, therefore, the plurals are *ru* and *lu*. They have taken the main word as *Vā* and naturally the particles *ru* and *lu* should stand for the plural sign.

If the *r* in *avar*, in virtue of its final position is pronounced as a weak vowel it becomes *avaa* (final *a* to be pronounced weak). This is the third personal neuter pronoun in Tamil. In Telugu this appears as *avi*. I shall cite evidence for the supposition that final *r* is changed to a weak vowel. Taking the plural termination *gar* we see that if, for the above reason, the final *r* becomes a weak vowel, it is changed into *gaa* (final *a* is a weak vowel). Owing to the weak nature of the final vowel it gets lost and the postposition ultimately becomes merely *ga* with its plural significance still attached to it. In actual fact *ngu* is the plural termination in Kui, a sister Dravidian language. Relics of it are to be found in Tamil also. Cf. (Tamil) *en:āngo*, *vāngo*, etc. These are honorific forms of (Tamil) *en:ā*, and *vā*. The *n* of these words as also of *nga* belongs to *an*, the Dravidian postposition already referred to.

I shall now take up the third compound:—*a-|-am*→*acam*→*aham*. It is most extraordinary that this change has given rise to the famous first personal pronoun in Sanskrit. The Sanskrit pronoun itself must have had a very ancient origin. Its formation must have been the work of a primitive Indo-germanic race. It is not uncommon that a primitive speaker speaks of himself in the third person and in the growth of the primitive mind, a sense of ego comes far later than that of other external things. It is also quite common among Primitive people to speak of themselves in the plural. For this intrusion of *h* in the Dravidian languages Cf. Old Tam. *ahdu*=it, and Malto. *ah*=he.

This is not a solitary instance where I have been able to show commonness between the Indo-germanic languages and the Dravidian in vital points. But the material at my disposal is not voluminous enough to enable me to hazard a statement. If I ever I make one, it shall be to say that both Indo-germanic and Dravidian languages may have had a common parent. The trend of evidence, now with me, meagre though it is, seems to point in that direction.

I have prepared this paper at a short notice and necessarily in a hurry. Otherwise I should have substantiated my statements by giving more exam-

ples from not only Telugu and Tamil but from the other Dravidian languages as well. Since the pronouns of languages like Kanarese, Malayalam, Kui, Khond, etc., fall in line with those of Tamil and Telugu I have not discussed them at length.

All merits in this paper, if there be any, rightfully belong to him from whom I have learnt to seek for truth and to see in it love and beauty harmoniously blended. All defects are entirely mine.

Mahēndravarman I and Pulakēśin II.

N. VENKATA RAMANAYYA.

At the commencement of the seventh century A.D., the whole of India was dominated by three powerful monarchs, Harshavardhana, Pulakēśin II and Simhavishṇu. Pulakēśin II, whose kingdom lay between those of the other two was bound to come into conflict with both of them sooner or later. As the struggle between Pulakēśin II and Harsha has no bearing on the present study, no excuse is needed for leaving it out of account.

The cause which led to Pulakēśin's attack upon the Pallava kingdom is not difficult to understand. He was ambitious, and he wanted to acquire military glory and fresh territory.

Pulakēśin II is believed to have invaded the Pallava kingdom twice. The second of these two invasions was quickly followed by a Pallava counter-attack upon the Chāḷukyan kingdom which resulted in the capture of Vātāpi and the death of Pulakēśin II. The latter event is assigned to 643 A.D.¹ As the Pallava counter-invasion immediately succeeded Pulakēśin's second invasion of the Pallava kingdom, the latter event might have taken place in or about 641-42 A.D. Thus the date of Pulakēśin's second invasion is fairly settled.

The date of the first invasion cannot be fixed so easily, for it depends upon a correct understanding of two different chronological problems :

(1) As Pulakēśin himself ascended the throne in A.D. 610-11, it is not possible to assign the invasion to an earlier date. As it is believed to have taken place during the reign of Mahēndra I who died in 630 A.D., it cannot be assigned to a later date. The event should have happened some time during this period. If, as it is generally held, the invasion really took place during the reign of Mahēndra I, I believe that it is possible to shorten the period still further. Here I have to embark on the discussion of one of the two chronological problems mentioned above. When did Mahēndra I ascend the throne ? It is stated by almost all the scholars that he succeeded his father in 600 A.D., and his accession, therefore, should be placed in the same

1. Fleet. *The Kanarese Dynasties*, p. 359.

year ; but there is one great difficulty in accepting this date. According to Daṇḍin's *Avantisundari*, Dāmōdara, a friend of the poet, Bhāravi who lived at the court of Vishṇuvardhana had to go on a pilgrimage to expiate himself from the sin caused by meat-eating. In his wanderings, he met the Ganga prince, Durvinīta with whom he chose to live for sometime ; but owing to the repeated invitations of Simhavishṇu, the Pallava monarch, he went to Kāñchi where he was induced to settle down permanently.² The fact that Simhavishṇu, Vishṇuvardhana and Durvinīta were contemporaries is recognised by all.

A recent writer denies the accuracy of this synchronism. According to him, Vishṇuvardhana mentioned in the *Avantisundari* was not a Chālukya prince, but "the Mālwa king of that name to whom should be referred the Mandasār inscription of 588-89 of the Mālwa era or 533-34 A.D." "His protégé and contemporary Bhāravi belongs to the same time." "Durvinīta flourished from about 480 A.D. to about 525 A.D. Simhavishṇu was his contemporary, and must have flourished in more or less the same period, and not fifty years later as averred by scholars. Thus Durvinīta, Simhavishṇu, Vishṇuvardhana, and Bhāravi were all contemporaries and belonged to the first quarter of the sixth century."³

The identification suggested by the writer is far less satisfactory than the one which he condemns. In the first place, he does not tell us how the Mālwa king Vishṇuvardhana happened to rule this kingdom with Achalapura, a city situated in Mahārāshṭra, as his capital. Did the Mālwa king, Vishṇuvardhana conquer Mahārāshṭra ? If he had done so, did he also make a city of the conquered territory his capital ? To these questions our writer has no answers to give. Secondly, his identification should be held unsound on more important grounds ; for, it does not at all satisfy the chronological data which should be relevantly considered in this context. "Why should the scholars," asks he, "the moment that Vishṇuvardhana's name is mentioned, jump to the conclusion that he is Vishṇuvardhana of the Eastern Chālukyas ?" "There is not the slightest hint in the *Katha*," adds he, "that he was a Chālukya prince."

The scholars who are responsible for identifying Vishṇuvardhana of the *Avantisundari* with the Eastern Chālukya prince, Vishṇuvardhana have very good reasons for doing so. The identification does not so much rest upon the name Vishṇuvardhana as on that of Simhavishṇu. It may be remembered

2. The *Avantisundarikatha*, p. 6-7 ; The *Dakshina Bhārati* Series, No. 3.

3. *Journal of the Bombay Historical Society*, Vol. IV, pp. 19-26.

in this connection that Simhavishṇu was not only a contemporary of Viṣṇuvardhana, but also the father of Mahēndra I, and the grandfather of Vātāpikonda Narasimhavarman. Now, Narasimha I was an elder contemporary of the Bādāmi Chālukya king Vikramāditya I who ascended the throne in 654 A.D. Moreover, Narasimha I captured Bādāmi, and put to death Pulakēśin II, the father of Vikramāditya I. This event is said to have taken place in 643 A.D. It is said in the Bādāmi inscription of Narasimha I that he captured the Chālukyan capital in the 13th year of his reign.⁴ Therefore, Narasimha I should have ascended the throne in 630 A.D. It is reasonable to believe that Narasimha's grandfather, Simhavishṇu, should have been alive at the beginning of the seventh century A.D. As Simhavishṇu could have flourished only at the beginning of the 7th century, his contemporary Viṣṇuvardhana should have been living at that time also. The only prince who bore that name at that time happened to be a Chālukyan prince, a brother of Pulakēśin II. Moreover, this prince also happened to be the ruler of the three Mahārāshṭrakas⁵ or in the language of the Avantisundari, the country of Nāsik.⁶

The identification of Viṣṇuvardhana of the Avantisundari with the Chālukyan prince Viṣṇuvardhana is based on these considerations. What has been said so far is enough to show that Simhavishṇu could not have been a contemporary of the Mālwa king Viṣṇuvardhana, who lived in "the first quarter of the sixth century."

Viṣṇuvardhana is identified—I believe correctly—with Kubja-Viṣṇuvardhana, the younger brother of Pulakēśin II. If this synchronism is accepted as true, Mahēndra I could not have ascended the throne in 600 A.D. At the time when Dāmōdara left him, Viṣṇuvardhana was the ruler of Mahārāshṭra. He could not have ruled this country earlier than 610-11 A.D., for, before that date, Maṅgaḷīśa, who was hostile to Pulakēśin and probably also to his brothers, was ruling at Bādāmi; and it is highly improbable that he should have conferred the governorship of a province upon an enemy. Moreover, no evidence is available to indicate that Mahārāshṭra was at this time a Chālukyan province. Therefore Kubja-Viṣṇuvardhana could have become the governor of Mahārāshṭra only after the accession of Pulakēśin II. It was only after the subjugation of his rebellious vassals, the Kadambas, the Gangas, the Āḷupas, the Mauryas, and the submission of the Lāṭas, and the Mālwas that Pulakēśin effected the conquest of the three Mahārāshṭrakas in

4. Indian Antiquary, Vol. IX, p. 99.

5. Indian Antiquary, Vol. XIX, p. 309.

6. The Avantisundari Kathāsāra, Parichchēda 1, verse 21.

which Achalapura was probably included. Two or three years should have elapsed before he could complete the conquest of all these countries. The Chālukya power seems to have been established in or about 614 A.D. It is evident from the Satāra plates that Pulakēśin appointed Kubja-Vishṇuvardhana as the governor of the Mahārāshṭra country which he continued to rule until at least 617 A.D.

Simhavishṇu should have lived at least until 614 or 615 A.D. in order that he should be a contemporary of Kubja-Vishṇuvardhana, the ruler of Achalapura. He should have lived at least for another year in order to enable Dāmōdara, after leaving the court of the Chālukyan prince, to reach Kāñchi. It should be borne in mind that Dāmōdara wandered at first as a pilgrim from place to place for sometime ; and at last he migrated to Kāñchi after receiving repeated invitations from Simhavishṇu. A period of one year would have been quite necessary for all these events to happen. Therefore, I place the arrival of Dāmōdara at Kāñchi in 617 A.D. Granting that Simhavishṇu died immediately after his arrival, Mahēndra I could not have ascended the throne until that year. If there is any truth in the assertion that Pulakēśin's first invasion of the Pallava kingdom took place during the reign of Mahēndra I, its date cannot be placed earlier than 617 A.D.⁷

Did Pulakēśin's first invasion take place during the reign of Mahēndra I ? A satisfactory answer to this question involves a discussion of the second chronological problem mentioned above. What are the grounds for believing that

7. My friend, Mr. M. S. Sarma is of opinion that Simhavishṇu mentioned in the Avantisundari should not be identified with Simhavishṇu, the father of Mahēndra I, as it will involve us in some chronological difficulties. According to the Avantisundari, one of the contemporaries of this Simhavishṇu was the Ganga king, Durvinīta. Now this Durvinīta had the Jaina teacher, Pūjyapāda as his preceptor. It is stated in an inscription at Lakshmēśvar (I. A., VII, p. 112) that Niravadya Paṇḍita, who obtained the gift of the village of Kardama from the Chālukyan king, Vijayāditya, in A.D. 730, was also a disciple of Pūjyapāda. As it is generally admitted that Simhavishṇu ruled until 600 A.D., Durvinīta, if we take him to be his contemporary, should have lived then. In that case there will be a wide gap between Durvinīta, and Niravadya, who were the pupils of the same master. Therefore, this identification must be rejected as untenable. On the other hand, if we identify Simhavishṇu of the Avantisundari with Narasimhavishṇu (i.e. Narasimhavarman) this difficulty can be overcome. Narasimha I ascended the throne in 630 A.D. and ruled until 660 A.D. If Durvinīta ascended the throne much about the same time as Narasimha I, he could have been a student of Pūjyapāda while the master was still young, and if we suppose that Niravadya became Pūjyapāda's pupil in his old age, it is only natural that there should have been some difference in the ages of Durvinīta and Niravadya. Consequently, Narasimha I, Kubja-Vishṇuvardhana, and Durvinīta become contemporaries.

Pulakēśin's first invasion occurred during the reign of Mahēndra I ? Scholars associate this invasion with Pulakēśin's conquest of Vengi, which they place in 610 or 614 A.D. or thereabout. Consequently it is asserted that he should have invaded the Pallava dominions much about the same time. Therefore, the date of his first invasion can only be fixed by discovering the date of his conquest of Vengi ; and so far as I am aware, there is no other datum that has any bearing upon the subject.

The date of the conquest of Vengi is generally placed, as we have already noticed in 610 or 614 A.D. Several responsible scholars hold that the conquest of Vengi had taken place in A.D. 610.⁸ It is not possible that the conquest of Vengi should have taken place in that year. Pulakēśin II ascended the throne only that year. He had to defend his small kingdom against powerful invaders. The Kadambas, the Gangas, the Ālupas, and the Mauryas who were the hereditary vassals of his family were still unsubdued. Pulakēśin II could not have undertaken an expedition of conquest of a distant country during that year. The other date (A.D. 614 or 615) is arrived at as a result of the misinterpretation of certain statements contained in the Chālukyan inscriptions :

(1) According to the later Eastern Chālukyan inscriptions, Kubja-Vishṇuvardhana ruled for a period of 18 years. His Chipurapalle grant which is dated in his 18th regnal year proves the truth of the above statement.⁹ The 18th regnal year of Kubja-Vishṇu is said to correspond to 632 A.D. Therefore we get (by subtracting 18 from 632) 614 A.D., as the year in which he commenced to rule.

(2) It is said in the Aihole inscription dated A.D. 634-35 that Pulakēśin II not only conquered Vengi but invaded the Pallava kingdom of Kāñchī.¹⁰

(3) In the Kāsakuḍi plates, Mahēndra I is said to have defeated at Puḷḷalūr an enemy whose name is not mentioned ; but the enemy is identified with Pulakēśin II.¹¹

It is argued that Kubja-Vishṇuvardhana could have become the king of Vengi only after its conquest by Pulakēśin II. As Kubja-Vishṇu commenced to rule in 614 A.D., the conquest of Vengi should have been effected in the

8. See : Jouveau-Dubreuil, *The Pallavas*, p. 37.

9. *Indian Antiquary*, Vol. XX, p. 16.

10. *Epigraphia Indica*, Vol. VI, pp. 1 ff.

11. *The South Indian Inscriptions*, Vol. II, p. 346.

same year. Since the invasion of the Pallava kingdom followed the conquest of Vengi, it should be assigned to A.D. 614 or the succeeding year.

Here we have to face a difficulty. Granting that all these calculations are sound, the invasion, if it could have taken place in 614 or 615, could not have occurred in the reign of Mahēndra I; for, according to the data supplied by the Avantisundari, Simhavishṇu should have been still ruling at Kāñchī.

Although the later Chālukyan grants and the Chīpurapalle plates assert that Kubja-Vishṇu ruled for 18 years, that period should not be taken to mean the duration of his rule at Vengi. The truth of my contention is proved by the Satāra plates, which are dated in the eighth regnal year of Pulakēśin II, i.e., in 617 A.D. In 617 A.D., Kubja-Vishṇuvardhana was still ruling the three Mahārāshṭrakas as a subordinate of his brother; the accepted Eastern Chālukya chronology would have us believe that he had already become the ruler of Vengi; this is disproved by the Satāra plates. The only reasonable conclusion is that the 18 years, for which Kubja-Vishṇuvardhana is said to have ruled, should be taken as indicating the period of his rule over the three Mahārāshṭrakas as well as Vengi. The following remarks of Dr. Fleet may be cited in this connection: "The historical event which gave this starting point was the installation of Vishṇuvardhana I, not as the Mahārāja or the independent ruler of a separate kingdom, but as Yuvarāja, associated in the government with his elder brother Pulakēśin II."¹² In other words, the period of Vishṇuvardhana's rule was calculated from the time of his appointment as yuvarāja; and he held that office at least for 18 months before issuing the Satāra plates. If this interpretation is admitted, then the belief that the Chālukyan conquest of Vengi took place in 614 or 615 A.D. should be given up as utterly unfounded. As the Aihole inscription does not mention either the name of the Pallava king whom Pulakēśin II defeated, or the year in which he achieved the exploit, the only deduction that can be made on its basis is that he invaded the Pallava kingdom sometime before 634-5 A.D. As the Kāśakuḍi plates do not mention the name of the enemy whom Mahēndra I defeated at Puḷḷalūr or the dynasty to which he belonged, there is no reason why he should be identified with Pulakēśin II.¹³ Therefore, it is not possible to fix the date of Pulakēśin's first invasion, with the aid of the records already mentioned.

12. Indian Antiquary, Vol. XX, p. 5.

13. Mr. T. N. Subrahmanya Iyer believes that the enemy whom Mahēndra I defeated at Puḷḷalūr was the Ganga king Durvinīta, who claims victories over some enemies at Andari, Alattur, Porulare and Pernagara. Of these places Porulare is said to be the same

There is reason to believe that the conquest of Vengi did not take place before 630 A.D. It seems to have been due to a desire of Pulakēśin II to provide for his brother Vishṇuvardhana. We learn from the Satāra plates dated in the 8th year of the reign of Pulakēśin II, that Vishṇuvardhana was the yuvarāja of his brother, and that he held the office until Pulakēśin's 21st regnal year, as evidenced by his Koppāram plates.¹⁴

The 21st regnal year of Pulakēśin is said to correspond to 631 A.D. Vishṇuvardhana is styled mahārāja in the Chīpurapalle plates which are assigned to 632 A.D. What was the reason for this change in the title of Vishṇuvardhana ? Why did he cease to be the yuvarāja in 631-32 A.D. and assume the title of mahārāja ?

The eldest son of the king is usually recognised as the yuvarāja or the heir-apparent to the throne ; but when the king has no sons, his younger brother is made the yuvarāja. This practice is followed in our Hindu states even at present. As Vishṇuvardhana continued to be the yuvarāja or the heir-apparent of Pulakēśin II until his 21st regnal year (631 A.D.), it is reasonable to infer that he had no sons born to him until then. If Pulakēśin had a son, it is extremely improbable that he should have recognised his brother as his yuvarāja. Probably his son, Chandrāditya was born either in 630 A.D. or a little earlier. Naturally that son had to be recognised as yuvarāja, and Vishṇuvardhana had to yield place to him. The hopes of Vishṇuvardhana who was expecting to succeed his brother on the throne of Bādāmi were thus suddenly dashed to the ground, and he should have been extremely disappointed. Pulakēśin II who appears to have had a genuine affection for his brother, desired to compensate him adequately by making him ruler of a kingdom which might be considered as an equivalent to the kingdom of Bādāmi. It is for this reason that he had undertaken the conquest of Vengi.

The kingdom of Vengi is said to have been included in the Pallava dominions at this time ;¹⁵ but this statement is not based on evidence. The Pallava kingdom did not extend beyond the Krishna. The king who ruled over

as Pullalūr, and Pernagara as Pernagar ; both of them are included in the Conjeevaram talūka of the Chingleput district. According to an old inscription at Siragunda, Nirvinīta's younger son assumed the Kongani throne from the Kāḍuvetṭi and the Vallava king. (E. C., VI, p. 50). There is considerable difference of opinion among scholars regarding the identity of this Nirvinīta. Some identify him with Avinīta, and others with Durvinīta. As the inscription is badly edited, it is not possible to make any sense out of it. It may, however, be assumed that the inscription refers to some conflict between the Gangas and the Pallavas ; but it is not possible to assert, on the authority of this inscription, that Durvinīta fought with the Pallavas.

14. Epigraphia Indica, Vol. XVIII, p. 257.

15. R. Gopalan, The Pallavas of Kanchi, p. 88.

Vengi on the eve of the Chālukyan conquest belonged to the Vishṇugunḍin dynasty ; and the Vishṇugunḍins appear to have been quite friendly to the Pallavas.

At the time when the Koppāram plates were granted Pulakēśin II appears to have just completed the conquest of Vengi. "Be it known to you," says Pulakēśin, "that Vallabha being present in person, the execution (of the present grant) was formally bestowed upon Prithvī-duvarāja, who, having defeated the circle of enemies by his arm which was a churning stick of the wicked people of the Kali age, which was skilled in daring deeds in many battles, and which was wielding the drawn sword, has secured the kingdom to the lineage of his son."¹⁶

It is evident that Vishṇuvardhana had taken a leading part in the conquest which seems to have been just then completed. Dr. Hultzsch takes the clause "has secured the kingdom to the lineage of his son" to be an expression of the recognition of Vishṇuvardhana's independence by Pulakēśin II.¹⁷ If this interpretation of the clause be correct, the Koppāram plates may be said to support our view that the conquest of Vengi was designed to compensate Vishṇuvardhana for his loss of the yauvarājya.

Pulakēśin II is said to have invaded, as noticed already, the Pallava kingdom twice. The second of these invasions, as stated already took place in 641-42 A.D. Now, the Koppāram plates give us the date of the first invasion. The village of Irbuli which Pulakēśin granted to the Brāhmaṇa, Vēdaśrama was included in the Karmarāshṭra. The territory extending from the Krishna to the Guṇḍlakamma valley was known as Karmarāshṭra during the time of the Pallavas. That the Pallava authority was recognised in this region during the time of Mahēndra I is proved by an epigraph at Chējerla in the Gunṭūr district. Therefore, the village which Pulakēśin granted to Vēdaśrama was situated in one of the provinces of the Pallava kingdom over which Mahēndra I ruled. It is stated in the Koppāram grant that in 631 A.D. Pulakēśin II was present in Karmarāshṭra which formed part of the dominions of Mahēndra I. He could have only been present there as a conqueror. Since Karmarāshṭra was the northernmost province of the Pallava kingdom, it may be said that the Chālukyan invasion had commenced in 631 A.D. If we are right in our interpretation of the relevant facts, the first invasion of Pulakēśin II could not have taken place during the reign of Mahēndra I. It has to be placed in the first year of the reign of his son. The death of Mahēndra I, and the accession of his youthful son Narasimha I, should have offered a favourable opportunity for Pulakēśin to attack the Pallava kingdom.

16. *Epigraphia Indica*, Vol. XVIII, p. 257.

17. *Epigraphia Indica*, Vol. XVIII, pp. 257 ff.

A Buddhist Relief from Nāgārjunakoṇḍa

T. N. RAMACHANDRAN.

The reliefs of the stūpas at Nāgārjunakoṇḍa, in the Palnad Taluk of the Guntur District, situated on the banks of the river Kṛishṇā are of immense importance to the student of early Andhra art for we can discern in them a local character that is as much manifest in the early reliefs of Jaggayyapeṭa as also in the later ones at Amarāvati and Goli. The excavations at Nāgārjunakoṇḍa were carried out successfully by Mr. Longhurst, a veteran Archaeologist, under whose vigilant supervision several beautiful reliefs including the one forming the subject of this paper were unearthed in well-preserved conditions.¹

The relief that we have selected here for discussion (plate I) is interesting in more ways than one dating from about the third century A.D. Apart from its grandeur of conception and aesthetic appeal it presents many points of iconographic interest, its identification being indeed a problem. It shall be our attempt here to indicate the probable identity of the figures carved on the relief.

Proceeding from the left, we can find in a small rectangular panel formed by two columns an ornamental pair (*mithuna*) engaged in love making, the man offering his lady-love some drink from a cup held in his right hand. With such *mithuna* pairs we are familiar as we find them in any number at Amarāvati and Goli, their purposes being purely decorative.

The next panel is indeed a problem. In a broader panel formed by two similar columns stand a number of figures. In the centre stands the principal figure in the group representing a king. The king has got his right hand lifted up, the palm facing outwards while his left is clenched and held in a level with the shoulder. The king being of comparatively larger size, it is evident that he is the centre of attention and as such the principal personage in the group. On his right stand six men, five of them of lower status, probably middle class men, while the sixth, who is nearer the king, is a noble or a personage of some higher status as indicated by the ornamental turban on his head. Nobles and

1. To the kindness and courtesy of Mr. Longhurst I owe a photograph of the relief that forms the subject of this paper.

princes are shown both at Amarāvati and Goli with such a turban (*ushnīsha*). To the king's left stand a lady, probably his queen, and a man from whose dress it is evident that he is lower in rank than a noble. All the figures are turned towards the king and are in an attitude of supplication, four of them clearly showing the *añjali*, the mark of supplication or worship. Above the king a *chakra* and a cylindrical article with flames issuing from its two sides can be made out while a horse and an elephant (only their fore-parts) can be seen on the king's left, above the queen and the man next to her.

Can we characterise the whole as "a representation of the Chakravartin, the ruler of the world, and his seven jewels"² or as "a Chakravartin in all his glory, and as embodying the ancient Indian idea of the king as the source and fountain-head of all prosperity"³ or as a "standing king, who must be either the Great king of Glory, Mahāsudassana of the *Sūtta*, or one of the early Andhra kings known to history, in the capacity of founder or benefactor" associated with whom are the "seven treasures (*sapta-ratnas*) of a Chakravartin" and whose "right hand is stretched upwards to the sky, where from a line of clouds, there is falling a rain of square punch-marked coins . . ." ?⁴ The possibilities that have to be considered here are if any Chakravartin endowed with the seven *ratnas* was intended, or the Chakravartin Mahāsudassana of the *Sūtta* or neither but some other.

No ordinary Chakravartin could have been intended for a study of the scenes occurring at Amarāvati and Jaggayyapeta and Goli reveals the fact that sculptural representations of men of fame, scenes from the *Jātakas* and the life of the Buddha were for the most part intended. The Chakravartin in this case ought therefore to be one of fame, of such fame as Buddhist religious texts would think of including so that the life of the particular Chakravartin thus included might serve as a model to the Buddhist brothers and sisters. Indeed, viewed thus, the place of honour has to go to Mahāsudassana of the *Sūtta*,⁵ than whom there was no greater Chakravartin and as such the central figure can be put down as representing Mahāsudassana. The only objection for this identification is the particular pose of the Chakravartin's right hand, which is lifted up and the clenched condition of his left.

Now that Mahāsudassana is out of the question we have to make a search for other glorious men whose life-stories would be considered to deserve

2. Bachhofer, *Early Indian Sculpture*, Vol. I, p. 28.

3. A. K. Coomaraswamy, *A Royal Gesture: and some other motifs*, p. 61.

4. *Ibid*, p. 58.

5. *Dialogues of the Buddha*, part II:—*Mahāsudassana Sūttānta*, pp. 192-232—S. B. B., Vol. III.

sculptural representation, which would be the case only if their life-accounts are such as to bring home to the Buddhist faithful the idea that they should take to the path of virtue and cultivate such habits and conduct as would vouchsafe for them the goals of their models, viz., those glorious men. At the same time we have to see that those life-stories account satisfactorily for the particular poses of the Chakravartin's hands.

According to *Milinda-panha*⁶ there were four men who by giving gifts and by the practice of virtues prescribed by the Buddhist texts, attained even in their earthly bodies to glory in the city of the gods (*tridaśapura*) and they were Mandhātā, Nimi, Sādhina and Guttila who are the heroes in the Jātakas named respectively after them.⁷

The first three were Chakravartins while Guttila was but a musician and as such does not come within the scope of our discussion. Nimi and Sādhina too do not come within our purview for their life-stories do not take into account the particular poses of the king's right and left hands in our sculpture, though they were great Chakravartins attended by all the paraphernalia that we have described already. The Chakravartin that is left out for our consideration by the process of elimination is Mandhātā, whose life appears to have caught the fancy of the Buddhist faithful in a remarkable manner. Not only is he made the hero in the Pāli Jātaka named after him but also one of the *avadānas* is devoted to him as is clear from the inclusion of his life in the Sanskrit *Divyāvadāna* (a collection of early Buddhist legends).⁸ A brief account of the Mandhātu-Jātaka will be as follows :—

Long ago, there was a Chakravartin by name Mandhātā who was endowed with the seven *ratnas*,⁹ the four supernatural gifts or powers¹⁰ and the royal

6. S. B. E., Vol. XXXVI—"The questions of King Milinda," part II, p. 145.

7. Mandhātu-Jātaka, No. 258—Cowell's edition, Vol. II, pp. 216-218 ;

Nimi-Jātaka, No. 541—Cowell's edition, Vol. VI, pp. 53-68 ;

Sādhina-Jātaka, No. 494—Cowell's edition, Vol. IV, pp. 223-227 ; and

Guttila-Jātaka, No. 243—Cowell's edition, Vol. II, pp. 172-178.

8. Edited by Cowell and Neil, 1886, XVII, 200-228.

9. They are, as listed in the *Mahāśudassana Suttānta* and *Lakkhana Suttānta*, wheel, elephant, horse, light-giving jewel or gem (*maṇi-ratna*, which was of "*vaiḍūrya*, bright, of the finest species, with 8 facets, excellently wrought, clear, transparent, perfect in every way"), woman (queen), steward or treasurer and a minister or general (*pariṇāyaka*). The *pariṇāyaka* is according to the *Lalita-vistara* a general, and according to Buddhaghosha the eldest son of the king, the *yuvārāja*.

10. Four *iddhis*—handsome and pleasing figure, long life, perfect health, popularity with priests, laymen and all. For details see *Mahāśudassana Suttāna*, pp. 208-9.

insignia¹¹ “and he was a great monarch. When he clenched his left hand, and then touched it with his right, there fell a rain of seven kinds of jewels, knee-deep, as though a celestial rain-cloud had arisen in the sky; so wondrous a man was he.”¹² His life lasted for countless ages. Though he had everything that he could possibly desire, he showed signs of discontent and began to desire for more wealth, power and the like. He was told of the heaven of the four great kings, to whom he went and ruled with them their kingdom too for a long time. Still his craving was not quenched.

On being told by the four heavenly monarchs that the heaven of the *Trayastrimśa* gods was more lovely than theirs he went to that heaven where Sakka, the king of the Gods, gave him half of his own kingdom. Mandhātā reigned in the heaven of Sakka for ages and ages as it were, for the text says that six and thirty Sakkas had come and gone, but still Mandhātā went on as the joint ruler of the heaven, without his desire and craving being quenched. His passion grew and he determined in his heart to kill the then Sakka so that he can rule the whole heavenly realm. But kill Sakka he could not. This greed of his was the root of his impending fall. “The power of his life began to wane; old age seized upon him.” He fell from heaven into a park belonging to his mortal kingdom and the gardener made known his return to the royal house.

All the people came and gave him a place to rest in the park where he lay in lassitude and weariness awaiting his death. Pressed for a message for his people he gave the following:—“Take from me this message to the people: Mandhātā, king of kings, having ruled supreme over the four quarters of the globe, with all the 2,000 islands round about, for a long time having reigned over the people of the four great kings, having been king of Heaven during the life-time of six and thirty Sakkas, now lies dead.” With these words he died, and went to fare according to his deserts.

There are two statements in the text that throw light on the particular poses of the Chakravartin's hands in the sculpture. The first refers to the

11. *Milinda-pañha*, V., 3 (S. B. E., Vol. II., p. 207)—The royal insignia (*paribhoga-bandhāni*) consist of umbrella, *ushnīsha* or turban, *chāmara*, sword, and throne.

12. The *Divyāvadāna* version is slightly different. In it it is said the king desired that there should be a rain of gold for seven days in his private chamber or zenana and that not even a pie should fall out. Even as he desired so it happened; not even a piece fell outside his private chamber. The text itself is:—“ahovata me'ntaḥpure saptāham hiraṇyam varsham pated ekakārshāpaṇo'pi vahir na nipatet | Sahachittotpādād eva rājño Māndhātasyāntaḥpure saptāham hiraṇyam varsham vṛiṣṭam ekakārshāpaṇo'pi vahir na nipātito”—Cowell's edition, p. 213.

Māndhātu-Jātaka
From Nāgārjunakoṇḍa
Copyright. Archaeological Survey of India.

falling of "a rain of seven kinds of jewels, knee-deep, as though a celestial rain-cloud had arisen in the sky" when Mandhātā clenched his left hand and then touched it with his right.¹³

The second statement was made by the Buddha (Master) himself after he had finished the narration of the *Mandhātu-Jātaka* by way of drawing out the moral from the legend for the benefit of the *saṅgha*. It is in three stanzas, the latter two being the same as verses 186 and 187 of *Dhammapada*, and they are:—

"Wherever sun and moon their courses run
All are Mandhātā's servants, every one;
Where'er earth's quarters see the light of day,
There king Mandhātā holds imperial sway.

Not though a rain of coins fall from the sky
Could anything be found to satisfy.
Pain is desire, and sorrow is unrest;
He that knows this is wise, and he is blest.

Where longing is, there pleasure takes him wings,
Even though desire be set on heavenly things.
Disciples of the Very Buddha try
To crush out all desire eternally."¹⁴

Let us examine the details in the sculpture in the light of the text. The cloud formula which has been discussed at some length by Dr. Coomaraswamy in his "A royal gesture: and some other motifs" (p. 58) is not in evidence. The left hand of the Chakravartin is clenched as required by the text and this pose may be taken as almost a permanent one for the left hand for the function of rain-producing. The right hand is lifted upwards with the palm outwards, and the whole is in a position suggesting that the hand is in the act of coming down to touch or more probably pat or clap the clenched left. Magicians and jugglers usually resort to such tactics to punctuate the various items in their programme and to catch the eye of the spectator, and they invariably clap or pat their hands before producing the magical effects that they are up to. We may not be wrong in supposing that even as the magician or the juggler in the performance Mandhātā is here in between his rain-producing shows, each tap with the right on the clenched left auguring

13. *The Jātaka* (Cowell), Vol. II, p. 216.

14. *Ibid.* p. 218.

a stream of coins or jewels. The greedy monarch that the Buddha sufficiently represents him to be is going on vehemently with the game for greed knows no bounds. He has lifted his right hand and has spread the palm sufficiently. The clenched left, as I observed already, is a permanent pose, a sign of determination so to say which sufficiently represents the king's standing and unquenchable greed. What has to follow, as follow it must, is for the right to touch the left to produce the rain of coins. By such a rendering the sculptor has brought out sufficiently the import of the Lord's maxim, "Not though a rain of coins fall from the sky could anything be found to satisfy." According to the *Divyāvadāna*¹⁵ version, we have the rain of gold in the king's private apartments and nowhere else for seven days. The whole is therefore symbolical of the king's greed.

The other details can easily be explained. The seven *ratnas* associated with the Chakravartin are arranged in the relief as follows: Starting from the right we get the elephant, the horse, the *chakra* (*dharmachakra*) and the gem (*maṇi*) with flames indicating illumination issuing from its sides. Below the elephant is the steward or the treasurer and below the horse and by the side of the Chakravartin is his queen. On the Chakravartin's right stands the *pariṇāyaka*, who is here represented as the *yuvarāja*, the eldest son of the king, following the definition of Buddhaghosha. According to the *Mahā-sudassana Suttānta* and the *Lakkhana Suttānta* and the *Lalita-vistara* the *pariṇāyaka* is either a minister or a general. The other men standing on the left are common folk, probably the Chakravartin's subjects that had come to witness with amazement the Chakravartin's miraculous powers in the direction of producing rains of coins and jewels.

This Jātaka is also sculptured in a relief from Jaggayyapeṭa¹⁶ in which the rain formula is clearly shown, and in a rail pillar¹⁷ from the Amarāvātī stūpa where the rain formula is not in evidence as in our relief.

15. The *Divyāvadāna* is a collection of very early Buddhist legends and unlike the *Mahāvastu* is generally written in fairly correct Sanskrit by various authors. Most of the legends belong to the *Vinaya piṭaka*; they are not translations from any Pāli original. Like the others which relate to Aśoka's history they seem to come down from an independent source. According to Cowell and Neil (p. viii) "they have all suffered from the careless ignorance which characterises Northern as opposed to Southern Buddhism; they are the isolated fragments which alone survive from what was once a large literature." Some light is thrown on their age and relation to the Buddhist schools by the fact that there is no mention in them of Avalokiteśvara, Mañjuśrī or the "Om maṇi padme hūm" except perhaps in *avadāna* XXXIII, p. 613, I. 26.

16. Burgess, *The Buddhist Stūpas of Amarāvātī and Jaggayyapeṭa*, pl. LV. 3.

17. *Ibid.*, pl., V, 2.

The Chronology of the Later Pallavas

M. SOMASEKHARA SARMA.

I.

The chronology of the later Pallavas of Kānchi is still a problem awaiting solution. Though their geneology, beginning with Nandivarman Pallavamalla is now quite clear, the period of rule of these kings is beset with difficulties, as their inscriptions mention only their regnal years, omitting altogether the dates in Śaka era. Thus, it is known from their inscriptions that Nandivarman II Pallavamalla ruled for 65 years, his son Dantivarman for 51, and his grandson Nandivarman III for 23 and his great-grandson Nṛpatunga for 26 years. Scholars are divided in their opinion, as to the place, in the Pallava geneology, of Aparājita, who ruled for 18 years. Mr. V. Venkayya supposes that Aparājita was the son of Nṛpatunga.¹ Mr. T. A. Gopinatharao, writing about "The Pallavas and the Gāṅga Pallavas,"² has put forth the theory that the name Aparājita was but a pseudonym of Nṛpatunga. Dr. G. J. Dubreuil, in his work "Pallavas," states that Aparājita ruled for 18 years but gives neither the date of his accession nor his relationship to Nṛpatunga. He also opines that Āditya I reigned after the death of Nṛpatunga, in about 880 A.D. But yet he makes Aparājita the son of Nṛpatunga.³ Mr. R. Gopalan, a still later writer of "The History of the Pallavas of Kānchi," remarks that Aparājita was perhaps the successor of Nṛpatunga, presumably his son.⁴ His reasons for supposing thus, are as follows: According to the Udayēndiram plates,⁵ Western Gāṅga Prithivīpati I is described to have entered heaven "having defeated by force the Pāṇḍya lord Varaguna II in the great battle of Śrīpurambiyam and having thus made his friend's title Aparājita significant." From two inscriptions at Āmbūr⁶ of Nṛpatungavikramavarman, it is known that Gāṅga Prithivīpati was his feudatory. On the presumption that this Gāṅga Prithivīpati, the feudatory of Nṛpatungavikramavarman,

1. Ep. Rep. 1906, p. 64.

2. The Madras Christian College Magazine, 1907.

3. Geneological pedigree of the Pallavas of Kānchi, page 70 of his latter work "The Ancient History of the Deccan."

4. The Pallavas of Kānchi, p. 142.

5. S. I. I., Vol. II, p. 384, v. 18.

6. Ep. Ind., Vol. IV, p. 182.

was identical with Western Gāṅga Prithivīpati I, who gave his life for Aparājita in the battle of Śrīpurambiyam, Mr. Gopalan arrives at the conclusion noted above. Mr. K. V. Subrahmanya Iyer, while editing "Three Tamil Inscriptions from Lālgudi" in the "Epigraphia Indica,"⁷ comes to the same conclusion as Mr. Gopalan and says that Aparājita was the last Pallava ruler of Kānchi. We learn from the Tiruvālangāḍu plates⁸ that Āditya I defeated the Pallava king Aparājita and occupied his kingdom. The existence of an inscription, at Tirumālur near Conjivaram,⁹ of the 21st year i.e., A.D. 891¹⁰ of Āditya I leads Mr. Iyer to draw such a conclusion. Thus Mr. Iyer and Mr. Gopalan make Aparājita, a virtual son and successor of Nṛpatunga, though the former's relation to the latter is not revealed by the inscriptions either of Nṛpatunga or Aparājita.

The question of the chronology of the later Pallavas has not been taken as an independent subject for consideration for a long time, perhaps owing to the scarcity of materials to determine it. Dr. Flect, who has rendered invaluable services for South Indian Epigraphy, while editing a Western Gāṅga record¹¹ had to discuss the genuineness or otherwise of the Western Gāṅga records and the chronology of the early Western Gāṅga kings. In that connection, though he writes that Nandivarman Pallavamalla's fiftieth year should be between A.D. 733 and 747, he remarked that "It is much more likely that his (Nandivarman Pallavamalla's) reign did not even commence till A.D. 715 or later."

Dr. Dubreuil was the next scholar to consider this question in his history of "The Pallavas." He states that the accession of Nandivarman II must have taken place between 717 and 737 A.D. On different considerations, he comes to the conclusion, that the event must have taken place, prior to 719-20, thereby, giving 717 as the most probable date, which he finally fixes.^{11a} The reasons that have actuated him to fix that date are as follows: He presumes at the start that A.D. 674 is "the correct date," on the authority of the Gadwāl¹² and Kēndūr¹³ plates, which show that Paramēśwaravarman I repulsed the Chālukyas under Vikramāditya I. Between this date and the

7. Vol. XX, p. 46.

8. S. I. I., Vol. II, No. 205.

9. Ep. Coll., No. 286 of 1906.

10. Ep. Ind., Vol. XIX, p. 81.

11. Ep. Ind., Vol. V, p. 158.

11-a. The Pallavas, p. 66.

12. Ep. Ind., Vol. X, p. 101.

13. Ep. Ind., Vol. IX, p. 202.

accession of Nandivarman Pallavamalla, these events, viz., (i) the end of the reign of Paramēśwaravarman I ; (ii) the reign of Narasimhavarman II (Rāja simha) as a whole, which was probably long enough ; and (iii) the reign of Paramēśwaravarman II, which was probably short — must have taken place. These must have taken 40 years. On this basis, he arrives at 716-717 A.D., as the date of accession of Nandivarman Pallavamalla. Moreover, he verifies this result with some other data. As stated already, Dr. Dubreuil thinks the Chōla King Āditya I began to rule (over the Pallava dominions) after the death of Nṛpatunga, who (according to him) ceased to reign about 880 A.D. (717+62+51+24+26=880). When he wrote his "Pallavas," Nandivarman Pallavamalla's inscription of his 65th regnal year did not come to light and it is unaccountable how he had given Nandivarman III 24 years of rule when actually only his 23rd regnal year is known by his latest inscriptions. Prof. C. S. Srinivasachari and Mr. C. V. Vaidya, who have also written about the Pallavas, accepted the date of Dr. Dubreuil.

After Dr. Dubreuil, Mr. R. Gopalan has written the history of the Pallavas of Kānchi ; in which he has given A.D. 710 as the date of accession of Pallavamalla. He did not cite any reasons either to reject the date A.D. 717 of Dr. Dubreuil or to accept his (710 A.D.) in preference.

Recently Mr. K. V. Subrahmanya Iyer, while editing, in *Epigraphia Indica*, "Three Tamil Inscriptions from Lālguḍi," had occasion to review this problem once more and arrived at the date 696 A.D., as the first year of the reign of Nandivarman Pallavamalla. His reasons are as follows : From the Tiruvālangāḍu plates, it is known that Āditya I defeated Aparājita and occupied the Pallava kingdom. Mr. Iyer, therefore, takes Aparājita to be the last of the imperial Pallavas and the son and successor of Nṛpatunga, for reasons known already. Āditya I was in possession of the country round Conjivaram by his 21st regnal year, i.e., 891 A.D., for A.D. 870-871 was fixed to be his date of accession, with the aid of the Takkōlam inscription.^{13a} It must have taken Āditya I at least three years to settle in the country after defeating Aparājita. So the last date of Aparājita may be fixed as A.D. 888. Counting back from this date, he arrives at A.D. 870 as the first year of the reign of Aparājita and the last year of Nṛpatunga, his predecessor, and 844 A.D. as the year of accession of Nṛpatunga as well as the last year of Nandivarman III, his father, their regnal years, as supplied by their inscriptions being 18 and 26 respectively. As the highest regnal year for Nandivarman III is known to be 22, the first year of Nandivarman III should fall in A.D. 822. But that is not so ; because the Western Gāṅga records say

13-a. *Ep. Ind.*, Vol. XIX, p. 81.

that Rāshtrakūṭa Gōvinda III and Pallava Nandivarman, both crowned kings, tied the fillet round the head of Śivamāra II Saigoṭṭa, son of Śrīpuruṣa Mutarasa, the Western Gāṅga king. The last year of Rāshtrakūṭa Gōvinda III is known to be A.D. 814. As such, this event must have taken place at least two years before the last date of Gōvinda III, i.e., in A.D. 812. In accordance with this date, the date of accession of Nandivarman III was shifted back 10 years, to make him a contemporary with the Rāshtrakūṭa Gōvinda III. Thus, even in the absence of regnal years after 22, Mr. Iyer makes Nandivarman III rule from A.D. 812 to A.D. 844. He deducts 116 years (51+65) from A.D. 812, the first year of Nandivarman III, as also the last year of his father Dantivarman, this being the period of rule of both Dantivarman and Nandivarman Pallavamalla. Mr. Iyer arrives at the date A.D. 696 as the first year of Nandivarman Pallavamalla's reign. Thus, there are three dates in the field, so far, for the accession of Nandivarman II Pallavamalla, namely A.D. 696, A.D. 710, and A.D. 717. Now, let us consider whether any one of these dates is correct; and if not, whether we can fix the chronology of the later Pallavas on a still different but firmer basis.

The problem of the chronology of the later Pallavas of Kānc̣hi may be tackled from more than one point of view, namely, the histories of the Gāṅga, the Rāshtrakūṭa, and the Bāṇa dynasties. First let us try to fix the date of the accession of Nandivarman Pallavamalla and thus the chronology of the later Pallavas, from the Gāṅga point of view.

II

FROM THE POINT OF VIEW OF GĀNGA HISTORY

Now, at the outset, we are faced with the difficulty of the suspicious nature of some of the Western Gāṅga records, as remarked by Dr. Fleet, the Penukonda plates alone of Mādhava II being excepted.¹⁴ Dr. Fleet stamped almost all the copper plate records of the Western Gāṅgas as spurious, even though Mr. Rice and Mr. Narasimhachariar, were long contending against such a sweeping condemnation. No doubt, there are some records like the Tagadūr plates of Harivarman,¹⁵ the Tanjore grant of Arivarman of Śaka 169,¹⁶ the Tāgarti plates of Taḍangāla Mādhava II, of Śaka 279,¹⁷ the Marcarā grant of

14. Ep. Ind., Vol. XIV, p. 331.

15. Ep. Carn. Vol. III, Nj. 122.

16. Ind. Ant., Vol. VIII, p. 212.

17. Ep. Carn., Vol. VII, Sk, p. 52.

Avinīta, of Śaka 388¹⁸ and perhaps some more that merit his condemnation. But, in spite of this, many of the Western Gāṅga kings, for whom we have copper plate records, are also known from the lithic records, which are treated as genuine and whose authority is not yet questioned by scholars. Thus, the names of the first four Gāṅga kings, Kogaṇivarṇa Dharmamahādhirāja, his son Mādhavamahādhirāja, and his grandson Harivarṇa Mahādhirāja and his great-grandson Viṣṇugopa Mahādhirāja, usually met with in each and every later copper plate grant of the Western Gāṅga kings, are also found mentioned in an incomplete stone record, in the Kolār district, Mulbāgal Taluq,¹⁹ in the same order of succession and relation of father and son, as recorded in the copper plates. In the words of Mr. Rice, "it is the only stone inscription that has been found containing the phrases almost uniformly employed in their (Western Gāṅga) copper plates. The Udayēndiram plates of Prithivīpati II Hastimalla,²⁰ which are beyond suspicion and are frequently quoted in connection with the battle of Śripurambūm, mention at random, some more kings — Viṣṇugopa, Harivarṇa, Mādhavavarṇa, Durvinīta, Bhūvikrama and Śivamāra. Therefore, their existence need not reasonably be doubted. As for Durvinīta, there is the "Avantisundarī Kathaśāra" to prove that he was a historical figure. If Nirvinīta of a lithic record from Chiknāgalūr²¹ is identified with Avinīta, considering the 'ardha sāmya' of these names, then Avinīta also can be said to have been represented by a stone record. One of the early Western Gāṅga kings Śrīvikrama, father of Bhūvikrama, alias Śrīvallabha, is represented by a viragal in the epigraphical collection of the Mysore Archaeological department for 1917.²² It tells us that, while Śrī Vikrama Mahārāja was ruling the earth, Pabhu, Perāṅkōvan fell at Parvara during the capture of Rakkasanūru . . . (?). The existence of Śivamāra I is independently proved by an inscription at Vajjimalai, in the North Arcot District,²³ which enumerates four generations of kings, namely; Śivamāra I, his son Śrīpurusha, his grandson Rājavikrama and great-grandson Rājamalla. All these names are met with in the Western Gāṅga copper plate records, in the same order of succession and relation, the only difference being that this inscription makes Śrīpurusha, a direct son of Śivamāra I, while the copper plates invariably make him his (Śivamāra's) grandson. In any case, it is almost certain that Śrīpurusha's father never ruled the kingdom, as the copper plate grants do not even mention his name, but pass on from Śivamāra I

18. Ind. Ant. Vol. I, p. 362.

19. Ep. Carn. Vol. X, Mb. 263.

20. S. I. I., Vol. II, p. 375.

21. Ep. Carn., Vol. VI, Cm. 50.

22. Mys. Arch. Rep., 1917, p. 28, para 77.

23. Ep. Ind., Vol. IV, p. 140.

to Śrīpurusha as king. So this minor difference in the geneology, supplied by this stone inscription, may be overlooked. From Śrīpurusha Muttarasa any number of stone inscriptions of his, his son's, as well as his descendants', have come to light. If the lithic records, quoted above, are taken as genuine and authoritative, then they serve us well in proving the genuineness of the mention of those Gānga kings about whom doubts have been expressed, as also more or less the correctness of the usual Western Gānga geneology, given in most of the later Gānga grants.

In spite of the charge that the grants are spurious, there is no impossibility, as Dr. Fleet rightly thinks, as to the truth of the statements contained in the grants, with the exception of the facts of donation. Hence, I take it for granted that the two records, the Ālūru grant of Śaka 721, i.e., A.D. 799²⁴ and the Maṇṇe plates²⁵ of Śaka 719 (A.D. 797) are genuine and reliable. These two grants contain the interesting statement, referred to by Mr. K. V. Subrahmanya Iyer, that Śivamāra II Saigoṭṭa was anointed to the Gānga kingdom by the crowned kings, the Pallava Nandivarman and the Rāshtrakūṭa Gōvinda. Let us see if this synchronism between these three kings of three different dynasties, enables us to assign an exact date for the event alluded to in the inscriptions quoted above and thereby helps us in determining the date of the accession of Nandivarman Pallavamalla. One fact is clear from the above inscriptions, namely, that the anointment of Śivamāra II must have taken place before Śaka 719, i.e., 797 A.D., as this is the earliest date we get for the event. Now, if Śivamāra II was anointed to the Gānga kingdom, it must be only after the death of his father Śrīpurusha Muttarasa. Thus, indirectly, it is essential to ascertain the period of rule of Śrīpurusha.

The question of whether the existence of the early Western Gānga kings is fictitious or not, need not detain us here. Accepting Dr. Fleet's view, the existence of the Gānga kings from Śivamāra I, on the authority of the Vallimalai inscription²⁶ should at least be taken to be genuine : whatever may be the relationship between Śivamāra I and Śrīpurusha, the latter was certainly a successor but not a predecessor of Śivamāra I, and was accepted as a genuine historic figure by even the extremely cautious Dr. Fleet. When did Śrīpurusha rule ?

Many of the stone records as well as those in copper, that have come to light, prove that Śrīpurusha was a great king, wielding authority over a great

24. Mys. Arch. Rep., 1924, p. 72.

25. Ep. Carn. Vol. IX. Nl. 60.

26. Ep. Ind., Vol. IV, p. 140.

portion of the present Mysore State. There is the epigraphical confirmation, that he was a contemporary of Krishna I, Akālavārsha and Śubhatunga, and successor of Dantidurga, who was the founder of the Rāshtrakūṭa kingdom. He led many incursions into the Gāṅga kingdom; and epigraphs confirm the Raṭṭar (Rāshtrakūṭa) rising in the time of Śrīpurusha Muttarasa.²⁷ We find a number of lithic records of the time of Śrīpurusha, which refer to the battles fought with Ballaha, i.e., Vallabha, who is no other than Krishna I.²⁸ This Krishna I was mentioned in them as Ballaha, Ballavarasa and Kannarasa, the latter being the Prakrit form of Krishna. The name Kannarasa occurs in a viragal at Hiriguṇḍal, Tumkūr Taluq, which records that, while Śrīpurusha was ruling the kingdom of the world, and Siyagalla (a subordinate of his) was governing the Maṇugereṇāḍu 300, some one fought against Kannarasa and fell in the battle of Pinchanuru.²⁹ There are some more viragals, which refer to the wars with Ballavarasa and record the death of some heroes in the battle of Bāgeyūru.³⁰ These viragals enable us to know at least two of the battles fought — the battle of Pinchanuru and that of Bāgeyūru — in the campaign of the Rāshtrakūṭas against Gāṅgavāḍi, during the rule of Rāshtrakūṭa Krishna I. That at least some of the northern portion of Gāṅgavāḍi was subdued by the Rāshtrakūṭas is known by the Talagaon plates of Krishna I,³¹ dated Śaka 690, i.e., 768 A.D. They explicitly state that Krishna I was engaged in an expedition against the Gāṅgas and that his camp had been pitched at Maṇṇenagara (the capital of the Gāṅgas), latterly identified by Mr. Rice with Maṇṇe, in the Nēlamangala Taluq.³² But the occupation of that country by Krishna I was a temporary one, as is proved by the Dévarahaḷḷi plates of Śrīpurusha.³³ The grants mentioned in them were issued from the victorious camp of Maṇṇenagara itself.

More or less simultaneously, when Śrīpurusha was hard pressed by the Rāshtrakūṭas, the Bāṇas, who were the subordinates of the Pallavas of Kānchi, raided the Gāṅga country, at the instigation perhaps of their overlords. Then Śrīpurusha's son Duggamāra Ereyappa was governing Kuvalālanāḍu 300, the Gāṅga 6,000 and his queen Kānchiabbe was governing Agale.³⁴ There are many lithic records of the time of Śrīpurusha, which go to prove

27. Ep. Carn., Vol. XII, Mi. 99.

28. Mys. Arch. Rep., 1909-1910.

29. Mys. Arch. Rep. 1909-10.

30. Mys. Arch. Rep., 1909-10.

31. Ep. Ind., Vol. XIII, p. 275.

32. Ep. Carn., Vol. III, Intro., p. 10.

33. Ep. Carn. Vol. IV, Ng. 85.

34. Ep. Carn. Vol. X, Mb. 80.

that Kuvalāla or Kōlāla, the modern Kōlār 300 and Gānga 6,000, were under the sway of the Gānga Śrīpurusha Muttarasa.³⁵ Until the 42nd year of Śrīpurusha Muttarasa³⁶ Duggamāra Eṇeyappa, his son,³⁷ was holding undisturbed sway over Kovalālanāḍu 300 and Gānga 6,000. Sometime after the 42nd year of Śrīpurusha's reign, the Bāṇas led an incursion into the Gānga territory and attacked some villages.³⁸ The Gānga army marched against that of Mahābali Bāṇarasa,³⁹ when it was entering Kōyatūr, which was then included perhaps in the Gānga kingdom. That this was included in it may be proved by the Vallam Rock inscription of Śivamāra.⁴⁰ Many engagements have taken place between the Gāngas and the Bāṇas. In one of these, Duṇḍu, otherwise known as Nirguṇḍa Yuvarāja, father of Paramagūḷa alias Prithivī Nirguṇḍarāja, may have taken part, and this conclusion is warranted by the use of the term "the confounder of the Bāṇas," in the Dēvarahaḷḷi plates of Śrīpurusha.⁴¹

That Nandivarman Pallavamalla, a contemporary of Vikramāditya II, was also a contemporary of Śrīpurusha is proved by the fact that Dantivarman, son of Nandivarman Pallavamalla was reigning in Kānchi in A.D. 804, when Gōvinda III, grandson of Krishṇa I, invaded the Pallava kingdom. So between Vikramāditya II and Gōvinda III, there was no other king ruling at Kānchi, than Nandivarman Pallavamalla, who was the predecessor of Dantivarman and a contemporary of Śrīpurusha.

Perhaps just at this time Nandivarman Kāḍuvaṭṭi of Kānchi, also joined the Bāṇas in their fight with the Gāngas and a vīragal of this period records that while Siyagella, a subordinate of Śrīpurusha, was governing the Kesumaṇṇunāḍu, someone fought and fell in the war with Kāḍuvaṭṭi, and I believe that this latter is no other than the Pallava king of Kānchi.⁴² Another vīragal⁴³ records that by Konguṇi Muttarasa's order, Siyagellarasa smote the army of Kāḍuvaṭṭi, and in this encounter, ascended to Swarga. These inscriptions prove in unequivocal terms that the Pallavas of Kānchi, while backing up the Bāṇas, invaded the Gāngavāḍi against Śrīpurusha. The statement in the Taṇḍantōṭṭam plates of Kōvijaya Nandivikramavarman (i.e., Nandivarman II

35. Ep. Carn., Vol. X, Sp. 57; Ep. Carn., Vol. X, Mb. 255; Ep. Carn., Vol. X, Sp. 65; Mys. Arch. Rep., 1927, p. 82, etc.

36. Ep. Carn. Vol. X, Mb. 80.

37. Ep. Carn., Vol. X, Mb. 255, Mb. 80.

38. Mys. Arch. Rep., 1925, p. 66.

39. Ep. Carn. Vol. X, Bp. 13.

40. Ep. Ind., Vol. IV.

41. Ep. Carn. Vol. IV, Ng. 85.

42. Mys. Arch. Rep. 1909-10.

43. Ep. Carn., Vol. IX, Ht. 21.

Pallavamalla) relating to his 58th regnal year⁴⁴ that Nandivarman took away from the Gāṅga king, a necklace, which contained in it the gem called Ugrōdaya, might be as a result of his success in the Gāṅga-Pallava wars and this enables us to conclude that Kāḍuvatti was finally victorious in this campaign and that the Gāṅga king was no other than Śrīpurusha Muttarasa.

As a consequence, perhaps, of this defeat, Kuvalālanāḍu and Gangarusāsira (Gāṅga 6,000) were lost to the Gāṅgas and we find the Bāṇas in occupation of the Gāṅga 6,000.⁴⁵ The Mahāvali Vāṇarasa, the subordinate of Nandivarman II and contemporary of Śrīpurusha, could be no other than Nandivarman of the Guḍimallam plates⁴⁶ and Jaya Nandivarman of the Udayēndiram plates.⁴⁷ The question of the identity of all these historical figures will be proved in another section. Even in the time of his son, Vijayaditya, mentioned in some inscriptions as Bijayitta, Gāṅga 6,000 was under the sway of the Bāṇas.⁴⁸

There is reason to believe that the Western Gāṅga king Śrīpurusha Muttarasa passed away in the midst of his wars with the Pallavas and Bāṇas on one side and the Rāshtrakūṭas on the other. An inscription^{48a} from Kulidikki, Wandawash Taluq, North Arcot district, of the time of Vijaya Nandiśwara-varma Pallava, relating to his 52nd regnal year, records the death of Gangadiyarāyar Kannāḍu Perungangar, chief of Karkattur, who at the instance of the uncle (or father-in-law) of the Bāṇa king, fought but fell on the day of the Pallava invasion against Perumānaḍigal. The term Gangadiyarāyar Kannāḍu Perungangar, may be taken to mean the king of the Gāṅgas, the elder Gāṅga king of Kannāḍu or Karnāṭa and the term Perumānaḍigal also is suggestive of the reference to the Gāṅga king, as it is known from an inscription⁴⁹ that Śrīpurusha, after slaying a valiant Kāḍuvatti of Kānchi, captured the Pallava state umbrella and since then assumed the Pallava title Permānaḍi. After this event this title was assumed by the Gāṅga kings, subsequent to Śrīpurusha. The term Permānaḍi alone was often used to designate a Western Gāṅga king. These reasons lead us to believe that the Perungangar and Permānaḍi could be no other than Śrīpurusha, who, inasmuch as he had many sons, governing various provinces during his life time, was styled.

44. S. I. I. Vol. II, p. 517, Pt. V.

45. Ep. Carn., Vol. X, Kl. 235.

46. Ep. Ind. Vol. XVII, p. 1.

47. Ep. Ind. Vol. III, p. 74.

48. Ep. Carn., Vol. X, Ep. 48 (?); Ep. Carn., Vol. X, Ep. 88 (?); Ep. Coll., 327 of 1912.

48-a. Ep. Coll., No. 154 of 1921.

49. Ep. Carn., Vol. VIII, Nr. 35.

as Perungangar.⁵⁰ We are aware of the invasion of Kāḍuvaṭṭi of Kānchi against Śrīpurusha. All these foregoing facts suggest that the Gānga king, whose death was recorded, in the epigraph, quoted above, at the time of the Pallava invasion, was no other than Śrīpurusha. If this conclusion is right, it can be said that the invasion against Gāngavāḍi was undertaken by Nandivarman Pallavamalla in his 52nd regnal year ; a reference to the latter having carried away a necklace as a result perhaps of his success in this war, was made in the Tāṇḍantōṭṭam plates of the same Pallava king, relating to his 58th regnal year.

From what was stated above, it can be concluded that the 52nd regnal year of Nandivarman Pallavamalla is the last year of Śrīpurusha Muttarasa. The copper plate grants of Śrīpurusha, though declared generally spurious, supply us with his 50th regnal year at the latest. 42nd is the latest regnal year as indicated by his lithic records.⁵¹ Those of his copper plate grants that contain the regnal, as well as the Śaka dates, consistently give A.D. 725 as the initial year of his reign.⁵² If A.D. 775, the 50th regnal year of Śrīpurusha, as supplied from his copper plate records, be taken as the last year of his reign, then Nandivarman Pallavamalla's date of accession will be A.D. 723 (775—52).

But Mr. Narasimhachariar brings to our notice, in one of his Mysore Archaeological reports, a stone inscription,⁵³ dated Śaka 710, i.e., A.D. 788, and alleged to belong to Śrīpurusha Muttarasa. The only reason for warranting such a conclusion is merely due to the statement made therein that Śrīpurusha Muttarasa was reigning at the time. On the evidence of this epigraph Mr. Narasimhachariar concluded that Śrīpurusha reigned for 62 years and that A.D. 788 should be taken as his last year. But the mere mention, that Śrīpurusha was ruling, cannot be taken as a sufficient authority to state that Śrīpurusha's reign extended to A.D. 788. No royal titles are attached to the name of Śrīpurusha there in the record, who was really one of the greatest of the Gānga kings. As it was the usual custom for the subordinates to assume the names of their overlords, as a token of respect, honour and humility, there might be Śrīpurushas or Muttarasas or even Śrīpurusha Muttarasas. In fact, we find mention of a Śrīpurusha Muttarasa, as a subordinate governor in some of the lithic records of the period. Moreover, the regnal years of Śrīpurusha are here and there mentioned in his lithic

50. Ep. Rep. 154 of 1921.

51. Ep. Carn., Vol. X, Mb. 80.

52. Ep. Carn., Vol. IV, Ng. 85, Dēvarahalli plates ; Ep. Carn., Vol. VI, Mg. 36.

53. Mys. Arch. Rep., 1918, p. 44.

records though not consecutively ; and they go as far as 42 ; and the regnal years supplied by his copper plate records go to 8 years more, i.e., up to his 50th year. Not even a single record of his, either in copper or stone, is found after his 50th year. If Śrīpurusha really had a reign of 62 years, it is unintelligible that no record of his is discovered yet after his 50th year, while the records prior to his 50th year are quite in abundance. One should not be wrong if one should conclude that the record of Śaka 710 may not really belong to Śrīpurusha Muttarasa at all. If the epigraph in question does not really belong to Śrīpurusha, then the last year of his reign is A.D. 775 and the first year of the reign of Nandivarman Pallavamalla should be A.D. 723. If, on the contrary, it is proved that A.D. 788 is the last year of Śrīpurusha, the date of Nandivarman Pallavamalla's accession will have to be changed accordingly.

The coronation of Sivamāra II Saigottā must have been an accomplished fact only in the time of Gōvinda, the Rāshtrakūṭa king, who was said to have tied the fillet round the head of Sivamāra. This event must have taken place only after the death of Śrīpurusha, but not during his reign. So if the last date of Śrīpurusha is definitely known, then it may be said that that date must be equivalent to the 52nd year of Nandivarman Pallavamalla, on the evidence of the Kulidikki inscription. Which date is correct for the last date of Śrīpurusha, A.D. 775 or A.D. 788 ? This is the question. Let us see if this can correctly be solved independently, from altogether a different point of view — the history of the Rāshtrakūṭas.

III

THE RĀSHTRAKŪṬA POINT OF VIEW

Let us go deep into this question and see whether we can successfully identify the two crowned kings, Pallava Nandivarman and Rāshtrakūṭa Gōvinda, mentioned in the two grants, the Alūr and Maṇṇa, dated A.D. 799 and 797 A.D. respectively.

Even though Dr. Fleet is of opinion that the Maṇṇa grant of Mārasīmha is spurious, he identifies Gōvinda, mentioned in this grant with Gōvinda III,⁵⁴ taking it for granted that there is no impossibility in the truth of the statement made therein. Other writers, even to this day, without even trying to verify the truth of his position, in the light of the recent epigraphical material, simply follow Dr. Fleet and repeat what he had written. Let us see if the

54. Ep. Ind., Vol. V, p. 161.

above identification holds good in the light of the evidence we have on the subject.

First of all, Gōvinda I, and Gōvinda IV must be eliminated from our consideration, because, by the time of the former, the Rāshtrakūṭa kingdom was not yet carved out. Gōvinda IV was far later than either Dhruva or Gōvinda III; his inscriptions assign him to the early part of the tenth century, A.D. Hence, whether Gōvinda of Mārasimha's grant is Gōvinda II or Gōvinda III is the question to be solved now.

Dr. Fleet holds the opinion that Rāshtrakūṭa Gōvinda II, son of Kṛishṇa I, did not succeed to the throne at all⁵⁵; but Bühler contends that he did reign but not for long, as he was dethroned by his younger brother, Dhruvarāja.⁵⁶ If Gōvinda II, did not succeed to the throne, he could not be a crowned king. If it were agreed that he was one, it is to be proved, whether he ruled the Rāshtrakūṭa kingdom after the death of his father Akālavarsha, Kṛishṇa I.

Some of the Rāshtrakūṭa records, subsequent to Gōvinda II, pass over him quite unnoticed.⁵⁷ This fact cannot by itself be taken to prove that Gōvinda II did not reign at all. This method of ignoring a crowned ruler is not without its parallel, in the history of the South Indian dynasties, like the Eastern Chālukyās of Vēngi and the Chālukyās of Bādāmi. In some of their records, no mention was made of some kings, by their rivals, even though they did actually rule. The omission, if it means anything at all, means that there existed rivalry between Gōvinda II, and his younger brother Dhruva, a fact, which is borne out by the Kadaba plates of Prabhūtavarsha II, i.e., Gōvinda III, of 812 A.D.⁵⁸ These describe Gōvinda II, Prabhūtavarsha, as the possessor of "the goddess of regal fortune, won by a single victory of his horse." In verse 7 of the same grant, Dhruva was described as follows: "When once in battle his fortune was fickle, his heart troubled on account of the destruction of his elephants and ships by the crushing rough waves — even then his enemies, though united and their power being unshaken, forsook the kingdom and bewildered by delusion, fled themselves to the remotest regions." Though in these passages, the name of his brother Gōvinda II was not brought in, the readers of the Rāshtrakūṭa history could easily understand that these passages indicate in unequivocal terms that there were wars of

55. Bom. Gaz. Vol. I, Pt. II, p. 393.

56. Ind. Ant. Vol. VI, p. 62.

57. Ind. Ant., Vol. XII, p. 156.

58. Ep. Ind., Vol. IV, p. 335.

succession after the demise of Krishna Raja I and that by the term enemies, it is implied that Gōvinda II was meant, as he was the principal contender to the Rāshtrakūṭa throne. But as this record was stamped as spurious by the editor, H. Lüders and Dr. Fleet, fresh evidence is to be sought elsewhere in other records to substantiate the above statements and conclusions. The Daulatābād plates of Śankaragaṇa of Śaka 715 (A.D. 793)⁵⁹ have some interesting information to give us regarding Gōvinda II. They say that Gōvinda II was self-conceited and so abandoned by feudatory princes, owing to his bad policy, as a result of which the regal authority was held by some one, who had no respect for the Rāshtrakūṭa sovereigns, that preceded him. His younger brother Dhruva, Nirupama feared that the sovereignty might deviate from his family and as such, he took the reins of government into his own hands. This makes it quite clear, that Gōvinda II did rule but only for a short time, when he was deposed and superseded by Dhruva, his younger brother. The later Rāshtrakūṭa records like the Deole⁶⁰ grant of Krishna III slightly modify the above version so as to justify the supersession of Gōvinda II by Dhruva, Nirupama. The Deole grant says that "Sensual pleasures made him (Gōvinda II) careless of the kingdom and entrusting fully the universal sovereignty to his younger brother (Dhruva), he allowed his position as sovereign to become loose." Whatever may be the truth of the statements of either the earlier or the later records, the fact remains confirmed that Gōvinda II did rule and after a short interval of his reign, Dhruva was in possession of the Rāshtrakūṭa throne and the order of succession passed over from Gōvinda II to Dhruva and his descendants. Because there is in the Pimpri Plates of Dhārāvarsha Dhruvarāja,⁶¹ a verse, stating that Gōvinda II was in possession of the white umbrella, which is symbolical of supreme sovereignty, the editor of the plates above mentioned, Mr. K. B. Pathak also concludes that Gōvinda II did, in all probability reign, immediately after the death of his father Krishna I.

Even without such indirect evidence, we have clear epigraphical proofs⁶² to show that Gōvinda II did actually rule, though for a short period. The two undated lithic records from Challakere⁶³ may be cited as evidence to prove the above point. In these two records Gōvinda II was styled as Samasta Jagattunga Prabhūtavarsha Śrīvallabha, and Jagattunga Prabhūtavarsha

59. Ep. Ind. Vol. IX, p. 193.

60. Jour. Bom. Br. Roy. As. Soc., Vol. XVIII, p. 239.

61. Ep. Ind., Vol. XI, p. 81.

62. Ind. Ant., Vol. XII, p. 267.

63. Ep. Carn., Vol. XI, Cl. 33 and 34.

Pratāpāvalōka Śrīvallabha. It cannot be contended that Gōvinda, mentioned in these records with the title Prabhūtavarsha, is Gōvinda III, as it was stated in one of these records that he was the son of Akālavarsha Prithivīvallabha (Paramē*)śwara, which was the title of Krishṇa I. The father of Gōvinda III was Dhārāvarsha but not Akālavarsha. So it is clear that the epigraph⁶⁴ belongs to Gōvinda II.⁶⁵ The other epigraph⁶⁶ also, which is similar to the one noticed above, even though it does not mention Akālavarsha, may, with certainty, be ascribed to Gōvinda II. The record mentions Singapōtarāja's dear son, Paramēśwara Pallavādhirāja, the ruler of Nolambalige 1,000. Besides these two records, another record from Sōrab,⁶⁷ which mentions some event in the reign of Prabhūtavarsha Gōvindarasa, may also be assigned to Gōvinda II; Kolḷipallava nolamba, who figured in this epigraph, may be identified with Kalinolambādhirāja alias Singapōta, father of Pallavādhirāja. If the son Pallavādhirāja was a contemporary of Gōvinda II, it is all the more probable that his father should also be the elder contemporary of Gōvinda II. This furnishes one more proof in evidence of the independent rule of Gōvinda II, in succession to his father Krishṇa I. In the light of these records, there cannot now be even the shadow of a doubt as to Gōvinda II's independent rule.

Ever since the death of Krishṇa Rāja I, it would seem that the younger brother of Gōvinda II cast hungry looks over the throne and was keenly awaiting for an opportunity to wrest the kingdom out of the hands of his elder brother on some pretext or other. Whether the allegations made against Gōvinda II in the Deole and Daulatābād plates are merely a pretext for Dhruva, to usurp the kingdom or stand in justification of the action he has taken, whatever may be the truth, the fact is there that Dhruva rebelled against his elder brother, during his rule.

Gōvinda II did not let the kingdom easily slip into the hands of his brother. Perhaps in anticipation of the danger that was threatening him, Gōvinda II leagued himself with the neighbouring powers of Kānchi, Vēngi, Gānga (Western) and Mālawa, as is testified by the Paithān grant of

64. Cl. 34.

65. It was Mr. Lewis Rice, who, at first attributed these two records to Gōvinda II. But curiously enough, while publishing some Nolamba Pallava inscriptions — Ep. Ind., Vol. X, p. 54 — the late Rao Sahib Krishna Sastry ascribed these, though hesitatingly, to Gōvinda III without assigning any reasons whatever. His contention cannot be upheld.

66. Cl. 33.

67. Ep. Carn., Vol. VIII, Sb. 10.

Gōvinda III⁶⁸ of Śaka 716. Even though the kings above mentioned were hostile to him by virtue of their enmity with his father Krishna I, Gōvinda II ventured to invite them to his aid owing to the gravity of the situation. Dhruva, first attempted to get rid of him by offering him (Gōvinda II) his ruby ornaments and store of gold and thereby peacefully achieve his end. But Gōvinda II was stubborn and did not give way to these conciliatory overtures; hence war was inevitable.

Besides the Paithān grant, there are some more records (lithic), that bear evidence to this fratricidal war. Full information about this war is lacking; yet we have at least one stone inscription to inform us that Vasavūr was one of perhaps the many places where battles were fought in this campaign. In this battle Indubaṭṭu, a hero, on the side of Gōvinda II, captured the fort of Vasavūr and put to flight Kalidhōra, who should be indentified with Kalivallabha Dhārāvarsha.⁶⁹ Ultimately Dhruva was victorious and became the king of the Rāshtrakūṭa kingdom; Gōvinda II was vanquished and made to lose the throne.

After gaining victory, Dhruva turned his attention to subdue the allies of Gōvinda II and according to the Paithān grant, he drove away the eastern and northern opponents and obtained complete sovereignty. This was the cause of the bitter hostility that existed between the Rāshtrakūṭas and the Gāngas in the time of Dhārāvarsha, Kalivallabha, who with a vengeance conquered the Gānga kingdom, imprisoned the Gānga ruler of the time, Śivamāra Saigoṭṭa, son of Śripurusha and appointed his son Kambhadēva, as Viceroy of the Gānga 96,000 territory.⁷⁰

The foregoing facts clearly prove that Gōvinda II was a crowned king and ruled the kingdom for some time, but lost it, having been defeated in a battle fought with his brother. Now remains the question of determining the period of Gōvinda II's rule.

The Alās plates of Gōvinda II⁷¹ were given in Śaka 692 or A.D. 770, when he was a Yuvarāja under his father Krishna I. No copper plate grant of his, with the exception of the above-said plates, has come to light up till now. As the Naganapura grant (Bhāṇḍak plates) of Krishna I⁷² is dated in Śaka

68. Ep. Ind., Vol. III, p. 103.

69. Ep. Carn., Vol. VIII, Sb. 52.

70. Ep. Carn., Vol. IV, Hg. 93.

71. Ep. Ind., Vol. VI, p. 208.

72. Ep. Ind., Vol. XIV, p. 121.

694 or 772 A.D., it may be taken that Kṛishṇa's rule might have lasted till at least 772 A.D. and only after that date, Gōvinda II must have become king.

The first copper plate grant of Dhruva, i.e., the Pimpāri plates⁷³ is dated in Śaka 697, i.e., 775 A.D. But this grant is silent about (1) the enmity that existed between Dhruva and his brother Gōvinda II and (2) his conquest of Gōvinda II and his allies. This grant comes from the northern portion of the Rāshtrakūṭa kingdom, and as stated in it, it was issued from his victorious camp pitched near Śankhavivaraka; so it may be presumed that Dhruva was quietly subduing the Rāshtrakūṭa kingdom from the north and that by the date of the issue of the grant, he did not come into conflict with and defeat his brother, who was still the reigning king. In support of this, it may be pointed out that all the lithic records of Gōvinda II, are found only in the south. So Dhruva must have inflicted a crushing defeat on Gōvinda II and his allies in the course of the year 775 A.D. However, Dhruva must have been in possession of his paternal kingdom before the lapse of 775 A.D.

The first record of Gōvinda III, son of Dhruva and grandson of Kṛishṇa I is his Paithān grant,⁷⁴ dated in Śaka 716 or 794 A.D. This grant informs us that by the time of the issue of the grant, Gōvinda III made his position secure, by defeating a confederacy of twelve kings. If we think that at least one year must have taken for Gōvinda III to achieve this object, then his date of accession will be A.D. 793. This will be the last year of Dhruva's rule. That this is a fact is proved by the Daulatābād plates of Samarāvalōka Śankaragaṇa, son of Nanna,⁷⁵ who issued this charter with the consent of his overlord Kalivallabha Narēndradēva i.e., Dhruva, Nirupama. As the date of the grant above mentioned is Śaka 715, or A.D. 793, it may be taken that Dhruva was ruling at that time. So by the evidence of the afore-said grants Dhruva's period of rule may be put at 775—793 A.D., after which his son Gōvinda III succeeded to the throne.

The above discussion makes clear these points, namely that Gōvinda II came to the throne in or after 772 A.D., that he ruled the kingdom till 775 A.D., and that after ousting Gōvinda II, his brother Dhruva took possession of the throne. He reigned from A.D. 775 to 793. Thus the short and much agitated reign of Gōvinda II accounts for the absence of his grants. As it is now proved that Gōvinda II also was a crowned king, the problem that is now

73. Ep. Ind., Vol. X, p. 85.

74. Ep. Ind., Vol. III, p. 103.

75. Ep. Ind., Vol. IX, p. 195.

to be solved is whether it was Gōvinda II or Gōvinda III that anointed Śivamāra II Saigoṭṭa to the Gāṅga kingdom. Indirectly, the question will be whether Śivamāra Saigoṭṭa was crowned before he was imprisoned by Dhruva or after his release from prison by Gōvinda III.

Before entering into this problem, some of the facts, that have an important bearing on the question, mentioned in the Gāṅga grants, are to be taken into consideration. Gaṭṭivāḍipura plates of Rājamalla II⁷⁶, dated 904 A.D., state that Śivamāra II conquered Vallabha (i.e., Rāshtrakūṭa) and established his younger brother Vijayāditya as his heir-apparent, but the latter, taking 'the earth to be his elder brother's wife', refrained from 'enjoying her'. Narasapur plates of Rājamalla II,⁷⁷ dated 903 A.D., state that Śivamāra distinguished himself by the victory he gained over the army of Vallabha (Rāshtrakūṭa), commanded by Rāshtrakūṭa, Chālukya, Haihaya and other leaders, who encamped at the village of Mudugundūr. Gaḷigikere plates of Raṇavikramayya, son of Rājamalla I⁷⁸ repeat the same thing — the battle of Mudugundūr and Śivamāra's victory therein. Not only in these inscriptions, as a matter of fact, in almost all the later Gāṅga grants, there are references to this battle and Śivamāra's victory therein. We have to satisfactorily account for this event in the life of Śivamāra II. The anointment of Śivamāra II by Pallava Nandivarman and Rāshtrakūṭa Gōvinda, his entrusting of the whole of the Gāṅga kingdom to the charge of his younger brother Vijayāditya, and Vijayāditya's refusal of the kingdom are some of the facts that are not to be lost sight of but to be reconciled and accommodated in the solution of the problem.

Śrīpurusha had more than one wife. Only two are known from the inscriptions, viz., Vijayamahādevi of the Chālukya family and Vinayattinimmaḍi.⁷⁹ The latter is described as the senior queen. By these different wives, Śrīpurusha had at least three sons, if not more, namely Śivamāra II Saigoṭṭa, Duggamāra Ereyappa and Vijayāditya, alias Raṇavikrama, who were all governors of various provinces, even during the life time of their father. Even though the Western Gāṅga copper plate grants mention only the first and last sons, the stone inscriptions bear testimony to the existence of not only the middle one but all of them.⁸⁰ The references to battles and raids in some of the lithic records, which mention Duggamāra suggest that

76. Ep. Carn., Vol. XII, Nj. 269.

77. Ep. Carn., Vol. X, Kl. 90.

78. Ep. Carn., Vol. IV, Yd. 60.

79. Ep. Ind., Vol XII, p. 49; Mys. Arch. Rep., 1916-17, para 78.

80. Ep. Carn., Vol. X, Kl. 6; Vol. X, Mb. 80; Ep. Carn., Vol. VI, Kd. 145.

there was a contest for the throne among the brothers, after the death of Śrīpurusha. Apprehending danger from the common enemy Dhruva, who, gradually gaining power in the north, was intending to invade the southern kingdoms, both Nandivarman Pallavamalla of Kānchi and Gōvinda II, took advantage of the situation in the Gāṅga kingdom, and in order to strengthen their own position, and to make common cause against the intending invader Dhruva, began to take interest in Gāṅga affairs. So they both, espousing the cause of Śivamāra Saigoṭṭa, who was perhaps the eldest son of Śrīpurusha, anointed him heir to the Gāṅga kingdom, and it is this event that was referred to in the Maṇṇe plates and Ālūr plates of Mārasimha.⁸¹ Thus Nandivarman and Gōvinda II, making the Gāṅga kingdom, a protectorate of the two dynasties, made their position secure and formidable by this triple alliance.

Lithic records do not reveal the position taken up by Vijayāditya, younger brother of Śivamāra, in these wars of succession, but, by the statement, in some of the copper plate grants of the Gāṅga dynasty, subsequent to Śivamāra, that Vijayāditya refrained from enjoying the kingdom when he was given charge of it, may be taken to mean that he was friendly to his elder brother and was assisting him in his wars against their brother Duggamāra Eṇeyappa. Moved by affection for the assistance given him by Vijayāditya and having at the time no issue of his own fit enough to be Yuvarāja⁸² Śivamāra II may have established him in the kingdom as crown prince. We already know that Vijayāditya refused this honour. Whatever may be the truth of the statement, it is certain that Vijayāditya was not hostile to Śivamāra Saigoṭṭa.

Duggamāra Eṇeyappa, thwarted in his designs to get the throne, set up an independent rule, in defiance of his brother. Then Śivamāra II ordered Prithivīvallabha Kalinoḷambādhīarasa, a subordinate of his, ruling the Noḷambalige territory, to march against Duggamāra.⁸³ Some of the stone inscriptions, which contain references to the marching of armies, fights and raids may be assigned to this period.⁸⁴ Finally, Śivamāra Saigoṭṭa, with the active help of Nandivarman II and Gōvinda II, came off successful and Duggamāra was overthrown. In grateful recognition of the help given him by Gōvinda II, Śivamāra II took up arms, on his behalf, in time of need, against his brother Dhruva.

81. Ep. Carn., Vol. IX, Nl. 60; Mys. Arch. Rep., 1924, p. 72.

82. Ep. Carn., Vol. XII, Nj. 209.

83. Ep. Carn., Vol. XI, Cl. 8.

84. Ep. Carn., Vol. IX, Dv. 67; Ep. Carn., Vol. X, Sd. 11; Ep. Carn., Vol. IX, Dv. 74.

As a consequence of the help given to Gōvinda II, his enemy Dhruva, invaded the Gāṅga kingdom to chastise Śivamāra II. There are many references in Śivamāra's inscriptions to the engagements, that have taken place between him and Dhruva. The battle of Muduguṇḍūr, invariably referred to in many of the later Gāṅga grants and which brought such fame to Śivamāra II, was one that was fought in those troublesome days that followed his anointment. Mandali Bīriya was one such battle that was recorded by the lithic records.⁸⁵ Many of the vīragals of the time of Śivamāra⁸⁶ mention that his officers and subordinates were fighting with Balavammaraśa, who should be identified with Balavarma of the Chāḷukya family, father of Yaśōvarma and grandfather of Vimalāditya, who in his turn, was a subordinate of Prabhūtavarsha II or Gōvinda III.⁸⁷ Thus it may be said that some of the Chāḷukya chiefs, after the overthrow and dissolution of the Chāḷukya kingdom of Bādāmi, have taken service under the Rāshtrakūṭas. It was stated in the Gāṅga copper plate grants, that Śivamāra II conquered Dhōra's most powerful cavalry, commanded as it was by the Rāshtrakūṭa, Chāḷukya and other leaders, when they encamped at the village of Muduguṇḍūr.⁸⁸ But in course of time, fortune favoured Dhruva and he was finally victorious and in one of the battles that ensued, he took Śivamāra II prisoner. This fact was alluded to, (not in the Gāṅga grants though) in the Badanaguppe plates of Kambadēva, son of Dhruva,⁸⁹ Nandi plates⁹⁰ of Gōvinda III, another son of Dhruva and also some more Rāshtrakūṭa grants.⁹¹ The same fact is perhaps referred to, in some Gāṅga inscriptions,⁹² in the statement that Śivamāra is said have been brought into a world of mingled troubles or placed in a world of endless calamities, like matted hairs (top-knots) of Śiva.

After subduing the Gāṅga kingdom, Dhruva appointed his eldest son Kambarasa, as its governor, and it is the latter that was styled in inscriptions as Mahāsāmantādhipati Raṇāvalōka Kambaya⁹³ and Raṇāvalōka Śrī

85. Mys. Arch. Rep., 1909-10, Hirigundal, Tumkur Tq. ; Ep. Carn., Vol. IX, Nl. 60 ; Mys. Arch. Rep. 1924. p. 72.

86. Mys. Arch. Rep. 1909-10.

87. Ep. Carn., Vol. XII, G. 61.

88. Ep. Carn., Vol. X, Kl., 90 ; Ep. Carn., Vol. IV, Yd. 60 ; Ep. Carn., Vol. XII, Nj. 269.

89. Mys. Arch. Rep., 1927, p. 112.

90. Mys. Arch. Rep., 1914, para 8.

91. Ep. Carn., Vol. IX, Nl. 61 ; Ep. Ind., Vol. VI, p. 248.

92. Ep. Carn., Vol. IX, Nl. 60 ; Ep. Carn., Vol. X, Kl. 90.

93. Ep. Carn., Vol. II, No. 35.

Kambaya.⁹⁴ He was said to have been governing the Gānga 96,000.⁹⁵ Then Dhruva turned his attention against the eastern kingdoms, particularly the Pallava kingdom. The Rāshtrakūṭa grants state that, hemming the Pallava king in between his own forces on one side and the sea on the other, Dhruva made the Pallava king bow down to him and obtained from him huge elephants as tribute.⁹⁶ The Von Dindōri⁹⁷ and the Rādhanpūr plates⁹⁸ bear testimony to the fact that Dhruva conquered the Gānga and Pallava kings and imprisoned the former.

During the rule of Dhruva, Śivamāra Saigoṭṭa was imprisoned. Dhruva's rule came to an end in 793 A.D.⁹⁹ Even as Dhruva superseded his elder brother, Gōvinda II, he (Dhruva) wanted his younger son Gōvinda III, to supersede his elder brother, Śaucha Kambarasa, and succeed him to the throne, on account of the former's superior abilities.¹⁰⁰ Perhaps to compensate his eldest son, for the loss of the regal throne and perhaps with a desire to acquire for him permanently the Gānga kingdom, Dhruva did not release Śivamāra II, as long as he was a monarch. Having thus settled his eldest son in the newly acquired Gānga territory, he wanted even to abdicate his Rāshtrakūṭa throne in favour of his younger son Gōvinda III, but the latter rejected the offer, as he only wished to be a Yuvarāja.¹⁰¹ Thus, we find Kambarasa ruling the Gānga 96,000 even during the reign of his father Dhruva, after Śivamāra's imprisonment, till his father's demise,¹⁰² in 793 A.D.

The partiality that Dhruva had shown to his younger son, embittered the mutual feelings of the brothers Kambarasa and Gōvinda III and the demise of Dhruva presented the opportunity for the outbreak of hostilities be-

94. Mys. Arch. Rep. 1926, p. 87, Mulbagal, No. 100.

95. Ep. Carn., Vol. IV, Hg. 93.

96. Mys. Arch. Rep., 1927, p. 112; Mys. Arch. Rep., 1914, p. 68.

97. J. R. A. S., Vol. V, p. 350, verse 6.

98. Ind., Ant., Vol. VI, p. 59, verses 6 and 7.

99. Ep. Carn., Vol. IX, p. 195.

100. Ep. Carn., Vol. IX, Nl. 61.

101. "The Kāvi grant (Ind. Ant., Vol. V, p. 147, v. 27) however states that the father did raise him to the supreme sovereignty which his enemies were endeavouring to deprive his family of i.e., when he found the enemies of his family too powerful for him, he raised his son to the throne and assigned to him the task of suppressing them. The reading however is somewhat corrupt. The enemies spoken of here must be those twelve, whom he is represented to have vanquished in other grants."—Early History of the Deccan, p. 113n.

102. Ep. Carn., Vol. IV, Hg. 93.

tween them, nourished in their minds silently and long, when, after the death of his father, Gōvinda III set aside the rightful claims of his elder brother and ascended the throne. Kambarasa raised the standard of revolt against him and leagued himself with twelve famous kings. A grant of Karka Suvarṇavarsha, son of Indra III, who was a brother of Gōvinda III, represents that his father Indra III entered into an alliance "protective or defensive, if not offensive," with the Mahāsāmantas of the south against Śrīvallabha, i.e., Gōvinda III.¹⁰³ These foregoing facts indicate that there was a big confederacy of kings and a general rising against Gōvinda III as soon as he ascended the throne. The Kāvi plates¹⁰⁴ inform us that Stambha, who may be identified with Raṇāvalōka Kambaya or Kambarasa, was their chief. Evidence is lacking to show that Śivamāra II also took part in these wars; but it is certain that he did not interfere, as he was still a prisoner of the Rāshtrakūṭas.

Gōvinda III easily broke up the confederacy and thoroughly routed all the kings that came against him, which fact is confirmed by many Rāshtrakūṭa grants as in the Paithān plates and so on. His brother Kambarasa, having been defeated thoroughly, yielded to the authority of his brother and acknowledged his supremacy when he learnt he would be merciful enough to spare him (Kambarasa) his life. After the subjugation of all his enemies, Gōvinda III, out of compassion, released the Gāṅga king, whom his father had imprisoned, "from the prolonged pain of his fetters." But the Gāṅga, as soon as he was set at liberty, tried to become independent and began to consolidate his position for another rebellion. By this time, at least one of his sons, Mārasimha, who should have been grown up and in his teens, though a mere child at the time of the death of his grandfather, Śrīpurusha, should have been capable enough to bear the burden of the kingdom on his shoulders; hence, Śivamāra, fully prepared to meet any future troubles, consequent upon his defiant attitude towards Rāshtrakūṭa power, made Mārasimha, his son, Yuvarāja, of the Gāṅga kingdom. As the Rāshtrakūṭa grants state that the release of the Gāṅga king has taken place, soon after the accession to the throne of Gōvinda III, Mārasimha alias Lōkatrinētra, must have been installed by Śivamāra II on the seat of Yuvarāja, after the release of the latter, i.e., in A.D. 795 or 796. This conclusion is confirmed by what is found in the Ālūr grant which records a gift by Mārasimha, as Yuvarāja and dated his 3rd regnal year after installation to the yuvarājapada; this is equivalent to A.D. 799. Hence, we find Mārasimha's records, in his capacity as Yuvarāja, are met with at such later dates as A.D. 797 and 799, the former

103. Ind. Ant., Vol. XII, p. 156, §. 734.

104. Ind. Ant., Vol. V, p. 144.

being the year of his first grant. No sooner had Śivamāra II installed his son, Mārasimha, as a crown prince, than he declared his independence ; and when Śivamāra II showed signs of hostility to Gōvinda III, the latter invaded his kingdom, reduced him to obedience and bound him over again.¹⁰⁵ Thus, the independence of the Gānga kingdom, so easily got, was so short-lived and the kingdom became a dependency once again of the Rāshtrakūṭas.

As seen already, reconciliation between the two brothers Kambarasa and Gōvinda III had come about and the former had acknowledged the suzerainty of the latter. So Gōvinda III was gracious enough to appoint his brother Kambarasa, as viceroy of the Gānga kingdom. The Maṇṇe grant of Gōvinda III¹⁰⁶ of A.D. 802 (Śaka 724) contains the statement that Śaucha Kamba alias Raṇāvalōka had accepted the command of the forces of Rājadhiraśa Śrī Prabhūtavarsha II ; and we have our copper plate grant of Raṇāvalōka Śrī Kambharaja, granting, as a subordinate of Gōvinda III, the village of Badanaguppe in Śaka (7?)30. There are some inscriptions of Raṇāvalōka Kambayya, in one of which he was styled as Mahāsamantādhipati.¹⁰⁷ As it is said in the Ālūr grant¹⁰⁸ of A.D. 799 that Mārasimha was ruling the entire Gānga kingdom, so it seems certain that the imprisonment of Śivamāra II for the second time by Gōvinda III and the assuming of the reigns of the government of the Western Gānga kingdom by Kambadēva must have occurred after A.D. 799. From the Maṇṇe grant of Gōvinda III¹⁰⁹ it is known that Kamba was the viceroy of the Gānga 96,000 under Gōvinda III by A.D. 802 and from the Badanaguppe plates it may be said that he was continuing in the same office till A.D. 808. So from the epigraphical evidence available, it can be concluded that Raṇāvalōka Kambadēva was ruling the Gānga kingdom from the time of his father Dhruva, till 808 A.D. with the exception of, perhaps, a few years in the middle. We find Chākiraja in that office in 813 A.D.¹¹⁰ It was said of Rājamalla or Rāchamalla I, son of Vijayāditya and grandson of Śrīpurusha, that he had rescued the kingdom from the Rāshtrakūṭas.¹¹¹

105. Jour. Roy. As. Soc., Vol. V, p. 350, verse 12 ; Ind. Ant., Vol. VI, p. 59, verse 14 ; Ep. Carn., Vol. IX, Nl. 161 ; Mys. Arch. Rep., 1927, p. 112, etc.

106. Ep. Carn., Vol. IX, Nl. 61.

107. Ep. Carn., Vol. II, No. 35 ; Mys. Arch. Rep., 1926, p. 87, Mb. No. 100 ; Ep. Carn., Vol. IX, Nl. 61 ; Ep. Carn., Vol. IV, Heggadavenkōte 93 ; Mys. Arch. Rep., 1920, p. 31.

108. Mys. Arch. Rep., 1924, p. 72.

109. Ep. Carn., Vol. IX, Nl. 61.

110. Mys. Gaz., Vol. I, p. 314.

111. Ep. Carn., Vol. IV, Yd. 60.

It is not explicitly known from either the lithic records or copper plate grants, what had become of Mārasimha or his brother Prithivīpati or Śivamāra II's brother, Vijayāditya. Generally, the Gānga genealogies pass on from Śivamāra II to Rājamalla I (son of Vijayāditya) and describe the latter as ruling the Gānga kingdom. Perhaps the silence that is maintained as regards the names above mentioned may be due to the fact that for some reason or other they did not rule the Gānga kingdom independently, having been thwarted in their designs to free themselves from the Rāshtrakūṭa yoke. That was why, perhaps, Rājamalla I alone was described, in the later Gānga copper plate grants, in such definite terms, as having rescued the Gānga kingdom from the Rāshtrakūṭas. If this be correct, it is to be presumed that the Gāngas though fighting for their independence from the time of Śivamāra II, were successful only in the time of Rājamalla I, son of Vijayāditya, who, perhaps, as an independent ruler, assumed the title of Satyavākya Kongunivarma Dharmamahādhirāja Paramēśwara which became, from this time on, a family title of the Gāngas, borne by every alternate ruler of the Gānga kingdom. So, though no inscriptions of either Kambadēva or Chākirāja relating to the period 808 A.D. to 813 A.D., are to be found it seems reasonable to conclude that the Gānga kingdom was in the hands of the Rāshtrakūṭas only. The Gāngas should have once more become independent after 813 A.D. ; presumably in the early years of Amōghavarsha, son of Gōvinda III.

The foregoing discussion makes it abundantly clear that the coronation of Śivamāra II must have taken place after the death of Śrīpurusha and that there was no scope for it to take place either during the rule of Dhruva or his son, Gōvinda III. On this ground as well, the lithic record of Śaka 710 (A.D. 788) may be rejected as not belonging to Śrīpurusha Muttarasa, the Western Gānga king, for this date falls neither during the reign of Gōvinda II nor that of Gōvinda III but of Dhruva.

Hence, it is to be concluded that, if any reliance can be placed on the Gānga grants, as in Ālūr and Maṇṇa plates already alluded to, the Rāshtrakūṭa king Gōvinda who anointed Śivamāra II Saigoṭṭa should be identified not with Gōvinda III, but with Gōvinda II and this event should have taken place between A.D. 772 and A.D. 775, the period of the rule of the latter. These dates are significant as they supply the clue. Either the one or the other of them should be the last year of Śrīpurusha's reign, as also the date of the coronation (already referred to) of his son, Śivamāra II, to the Gānga kingdom. If A.D. 772 is taken as the date at issue, the initial date of the reign of Śrīpurusha should be A.D. 772 in case it is believed that his rule lasted for 50 years on the authority of his copper plate grants. If, on the contrary,

A.D. 775 is taken, then the date of accession of Śrīpurusha would be A.D. 725, exactly the same year, as is arrived at by his copper plate grants that mention his regnal, as well as the Śaka years. As the date A.D. 725, indirectly arrived at independently from the Rāshtrakūṭa point of view for Śrīpurusha tallies with the initial year, as gleaned from his own copper plate grants themselves the period of his rule from A.D. 725 to 775 may be taken to be the correct one. So then, the death of Śrīpurusha and the anointment of Śivamāra were events that occurred in A.D. 775.

It is needless to say that the crowned Pallava king Nandivarman, alluded to in the Ālūr and Maṇṇe grants, issued by Śivamāra II's son Mārasimha, as yuvarāja, must be Nandivarman Pallavamalla himself, but not Nandivarman III, son and successor of Dantivarman, to whose defeat at the hands of Gōvinda III, there is reference in a copper plate grant¹¹² of Śaka 726 or 804 A.D. However, the levying of tribute on the king of Kānchi (i.e. from Dantivarman) was mentioned in the Maṇṇe plates of Gōvinda III, dated in 802 A.D. two years earlier than the grant previously mentioned.

If A.D. 788 is taken to be the last year of Śrīpurusha Muttarasa, his son Śivamāra II Saigoṭṭa's anointment could not have been done by any Rāshtrakūṭa Gōvinda, who was himself a crowned king. So the above date must either be false or the copper plate inscriptions that record the statement about the anointment of Śivamāra must be spurious. For reasons already stated at the beginning, the facts mentioned in the copper plate records above referred to may be taken to be true, though the records themselves be counted as spurious. Hence, Śrīpurusha Muttarasa mentioned in the lithic inscription of Śaka 710, i.e., A.D. 788 must be taken to be some other than the western Gāṅga king Śrīpurusha, father of Śivamāra II.

So, from the above discussion, as the last date of Śrīpurusha is confirmed to be A.D. 775, his 50th regnal year, then the date of accession of Nandivarman II, Pallavamalla, A.D. 723, already arrived at from the Gāṅga point of view, with the help of the Kulidikki inscription, seems to be the correct one.

Let us see, however, if we can arrive at the same date for the initial year of Nandivarman II, from a different point of view, quite independent of those already noticed and without even taking the Kulidikki inscription into consideration. The Bāṇa point of view affords the necessary facilities.

112. Ind. Ant., Vol. XI, p. 126-7.

IV

THE BĀṆA POINT OF VIEW

The history of the Bāṇas forms an interesting study, though it is not yet thoroughly worked out. A brief sketch of the dynasty was given, very recently, in a paper, contributed to the *Journal of Oriental Research*, by my esteemed friend and scholar, Mr. T. N. Ramachandran; besides this, the history of this dynasty was cursorily noticed by the late Rao Sahib H. Krishnasastri and Dr. Hultzsch and T. A. Gopinatharao when they edited some Bāṇa inscriptions both copper plate and stone, in the volumes of the *Epigraphia Indica* and the *Indian Antiquary*.

More or less, from the beginning of their history, the Bāṇas are found to be the subordinates of some suzerain power, that controlled the fortunes of the Deccan and have waged wars against several dynasties that set up separate kingdoms for themselves, contiguous to their own.

Parigipura or Parivi, the traditional capital of these Bāṇas, in the Hindu-pūr taluq of the Anantapūr district, may be said to be the nucleus of their kingdom, from which they spread towards east and west and from north to south—the country they thus occupied, being in later times known as the Perumbāṇappāḍi or the territory of the great Bāṇas and Vaḍugavaḷi 12,000 or Vaḍugavaḷimēṛku. In the opinion of Mr. Ramachandran, the term "Perumbāṇappāḍi applied to the large tract of territory, with Śrīśailam in the north, Kolar and Punganur in the west, Kāḷahasti in the east and the river Pālār in the south."

For the first time in South Indian history, this dynasty is known to us, through the Talagunḍa inscription of Kadamba Kakutsthavarma, where it is said that Mayūraśarma, the ancestor of the Kadambas of Banavāsi, "was helped by an ally of his, called 'Brihad Bāṇa' in his fight with the Pallavas, in the forests of Śrī Parvata and that he levied tribute on this 'Brihad Bāṇa' as well as other kings."

During the period when the Bāṇas emerged into light, as some local rulers, in the seventh century, the Chāḷukyas of Bādāmi, in the north-west and the Pallavas of Kānchi in the south-east, were the two great powers, that were contending for supremacy in the Deccan. Thus, having occupied, more or less, the tract of country, lying between these two kingdoms, and being too feeble to resist such strong powers the Bāṇas happened, from the beginning, to hold merely a secondary position as the feudatories of either the one or the other of the two powers mentioned above. The lithic records from Anan-

tapur district show that they were, first, subordinates of the Chālukyas of Bādāmi and were ruling over Turamaravishaya, which is said to have comprised either the whole or a part of the modern Gooty taluq of the Anantapur district.¹¹³

Out of many of the Chālukya inscriptions of Bādāmi, found in Anantapur, only three, one of Satyāśraya Prithivīvallabha¹¹⁴ and two of Vijayāditya Satyāśraya Prithivīvallabha¹¹⁵ refer to Bāṇas and their country. The inscription of Satyāśraya Prithivīvallabha, refers to the country of the Bāṇas, in which was situated the village, Nāḍanūru, granted by Eṇeyiṭiyaḍigal, who conquered Raṇavikrama. This Satyāśraya Prithivīvallabha may be taken to be identical with Pulakēśin II, on the evidence afforded by the name of the writer of the inscription under notice, Mahēndrapallavāchāry, which suggests that the writer, if not a direct protege, a contemporary of Mahēndra-varman Pallava, the ruler of Kānchi and the contemporary of Pulakēśin II. One of the inscriptions of Vijayāditya Satyāśraya Prithivīvallabha, in which his son, Vikramāditya, appears as the donor, mentions a Bāṇa chief, without giving his name, as ruling over Turamaravishaya. The second record of the same Chālukya king, dated his 23rd regnal year, i.e. A.D. 719-20, refers to a fight between the governors of Turamaravishaya, belonging to Vikramāditya Bali Indra Bāṇarāya, son of Balikulatilaka Narasimha Bāṇādhirāya and the lords of Pulagicheṇuvu and thus gives the names of two generations of kings. No other information of the early chiefs of this dynasty is available, except what is gleaned through the three lithic records mentioned above.

Later on, their inscriptions are found in the Punganūr, Pālmanēr, Chittoor and Kālahasti taluqs of the Chittoor district and Guḍiyātam taluq of the North Arcot district, which suggest that the scene of their political activity, changed from the Anantapur district to the Chittoor and the north of the North Arcot districts. Here, changing their yoke of allegiance from the Chālukyas, they become again the vassals of the Pallavas of Kānchi—a position which they held for nearly a century, until the dissolution of the Pallava empire. The inscriptions discovered in the above-mentioned taluqs supply us with names of generations of these Bāṇa chiefs, whose connected pedigree is known through the Guḍimallam plates of Vikramāditya II and the Udayēndiram plates of Vikramāditya III.¹¹⁶ Neither the stone inscriptions found

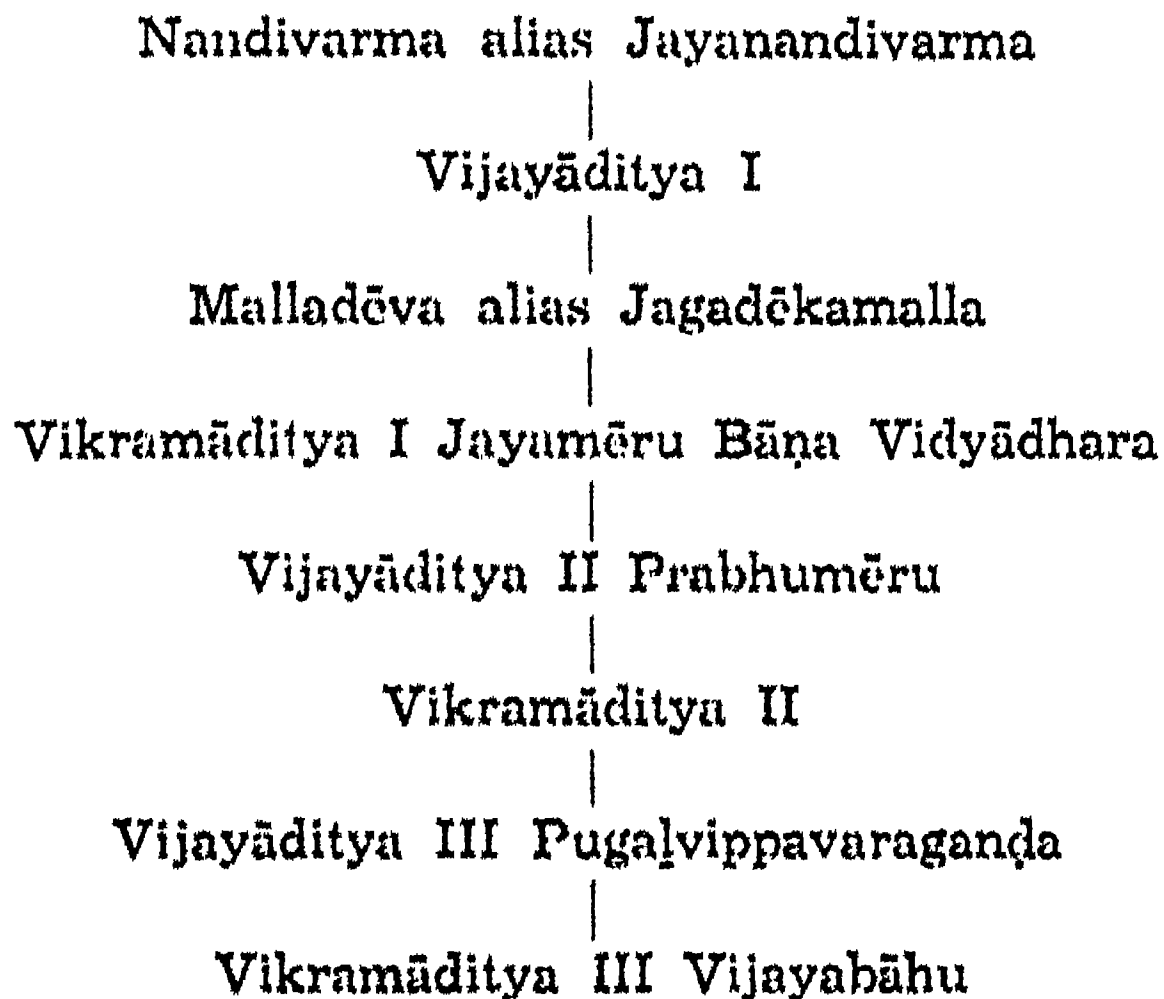
113. Ep. Rep., 1921, page 87, para 2.

114. Ep. Coll., No. 343 of 1921.

115. Ep. Coll., Nos. 333 and 359 of 1921.

116. Ep. Ind., Vol. XVII, pp. 1-7 ; Ep. Ind., Vol. III, pp. 74-79.

in the above-mentioned taluqs nor the copper plate grants noted above, offer us any clue as to whether there was any connection between these Bāṇa chiefs and those who ruled over Turamaravishaya. But, yet, a more or less connected account of these chiefs may be gleaned with the aid of the inscriptions both lithic and copper plate, according to which, the pedigree of these Bāṇa chiefs is as follows :

Except from Vijayāditya II Prabhumēru, the inscriptions of the earlier Bāṇa chiefs do not mention any Śaka dates and so their chronology is not yet, in terms of Christian era, settled. Another noteworthy feature of these early Bāṇa chiefs is that each one of them is mentioned in inscriptions with their general name Mahāvali Vāṇarasa or Vāṇarāya, though occasionally their actual name also is met with. In the absence of the Śaka dates and their actual names, sometimes, it is found difficult to assign the various epigraphs, to their respective authors.

However, we are concerned with only those chiefs that preceded Vijayāditya II Prabhumēru and were the subordinates of the Pallavas of Kānchi, as proved by their being mentioned in the inscriptions of their Pallava overlords. The first inscription in this reign, to mention these chiefs, independently of their Pallava overlords and yet dated in Śaka years (the date being Śaka 810) is of Mahāvali Vāṇarāya ; and the next one is that of Vijayāditya Mahāvali Vāṇarāya, son of Vāṇa Vidyādhara and Mahādevi-aḍigaḷ, dated Śaka 820.¹¹⁷ The remaining inscriptions of Vijayāditya Prabhumēru that

117. S. I. I., Vol. III, part I, No. 44, page 95 ; Ep. Ind., Vol. XI, p. 227, D.

come to light are all dated in Śaka years and do not at all refer to any Pallava overlords. This fact may be taken to mean that these chiefs had set up an independent rule, after serving one power or the other as vassals for a long time. Thus Śaka 810 or A.D. 888 could be accepted as the date marking the beginning of the independent rule of the Bāṇa chiefs. Though in the epigraph dated Śaka 810, the Bāṇa chief is merely mentioned as Mahāvali Vāṇarāya, he may be taken to be identical with Vijayāditya II Prabhumēru, son of Bāṇa Vidyādhara or Vikramāditya II, whose inscriptions were all dated in Śaka years. This is why it is stated that Kāḍvaṭṭi Muttarayar, the father of Arigaṇḍa Perumāṇār, who appears as a donor in the 24th year of Vijaya Nṛpatungavarma,¹¹⁸ raided on Kōyātūr, perhaps a place included in the kingdom of Mahāvali Vāṇarasa Vijayāditya Veera Chuḍāmani Prabhumēru.¹¹⁹

With these preliminary considerations before us and taking them all to be correct, let us see, if the chronology of these chiefs helps us in any way in fixing the date of accession to the throne of Nandivarman II Pallavamalla and confirms the date, that was arrived at, in the previous sections, for his accession. For this purpose, first of all, the chronology of these Bāṇa chiefs is to be settled. The length of the reign of each of these chiefs may be determined by the help of the regnal years of the Pallava kings given in the inscriptions, recording gifts of land, etc., of either some private individuals, while the Bāṇas were ruling the Vaḍugavaḷi (the Bāṇa territory) or by the Bāṇa chiefs themselves. The chronology of these chiefs also is thus definitely fixed, in terms of the regnal years of their Pallava overlords.

There are altogether five Pallava inscriptions, two at Tiruvallam and three at Guḍimallam, that help us in this connection. The first of these to be mentioned is that which is engraved on the surface of a large boulder, in the bed of the river Nīva, near Tiruvallam. It registers a gift of land, in the sixty second year of Vijayanandivikramavarma, i.e., Nandivarman II Pallavamalla, by a goldsmith called Aridhīran, while Māvalivāṇarāya was ruling the Vaḍugavaḷi 12,000.¹²⁰ The second record to be noted is an inscription of Vijaya-dantivikramavarma, i.e., Dantivarman, son of Nandivarman II Pallavamalla, at Guḍimallam, of his forty ninth regnal year, which registers a gift of land while Vijayāditya Māvalivāṇarāyar was ruling the earth.¹²¹ The next two

118. Ep. Coll., No. 179 of 1915.

119. Ep. Coll., No. 542 of 1906, Punganūr.

120. S. I. I., Vol. III, part I, page 90, No. 42.

121. Ep. Ind., Vol. XI, p. 224, B.

inscriptions, one from Tiruvallam¹²² and the other from Guḍimallam¹²³ belong to Vijayanandivikramavarma or Nandipōttarasar, i.e., Nandivarma III, son of Dantivarma and grandson of Nandivarman Pallavamalla and are dated his seventeenth and twenty third regnal years respectively. The former inscription registers the grant to Śiva at Tikkālivallam, of three villages, clubbed together and called Viḍēlviḍugu—Vikramāditya Caturvēdimangalam, at the request of the Bāṇa chief, Vikramāditya. The executor of this grant was Kāḍuvaṭṭi Tamiḷpērarayan, which title was borne also by the executor of the Bāhūr plates of Vijaya Nṛpatungavarma, son of Nandivarma III. The latter inscription records the gift of land by one of the members of the committee administering Tiruvippirambēḍu after he purchased it from one Agniśarma, while Vāṇa Vidyādhara Mahāvalivāṇarāya, i.e., Vikramāditya, was ruling the Vaḍugavaḷimēṛku. The last of the five inscriptions comes from Guḍimallam and is dated the 24th year of Vijaya Nṛpatungavarma, son of Nandivarma III. It mentions a gift of land while Bāṇa Vidyādhara Mahāvali Vāṇarāya was ruling the Vaḍugavaḷi 12,000.

Those Bāṇa chiefs, who ruled over Vaḍugavaḷi, 12,000, as vassals of the Pallava Kings during the four consecutive reigns of the Pallava rulers of Kānchi, beginning with Nandivarman II Pallavamalla, were mentioned in the afore-said inscriptions; with the help of this information the following conclusions may be drawn :

(i) Vikramāditya alias Bāṇa Vidyādhara Mahāvali Vāṇarāya was ruling the earth from the 17th year of Vijayanandivikramavarma. It cannot be contested that this Vijayanandivikramavarma is Nandivarma II. He should be only Nandivarma III, because, the executor of the said inscription continued to be in his office, even during the reign of Nandivarma III's son, Nṛpatunga, as is attested by the Bāhūr plates of the latter. As it is known from inscriptions that Nandivarma III ruled for 23 years, his vassal Vikramāditya, therefore, should have ruled for 30 years ($23 - 17 = 6 + 24$ years of Nṛpatungavarma), that is to say, he lived, more or less, until the close of the reign of Nṛpatunga.

(ii) Vijayāditya Mahāvali Vāṇarāya was the Bāṇa chief, who was the vassal of Vijayadantivikramavarma, father of Nandivarma III. So, this Vijayāditya should have preceded Vikramāditya alias Vāṇa Vidyādhara Mahāvali Vāṇarāya.

(iii) As it is already known to us, from the Śaka-dated inscriptions, that there was another Vijayāditya, son of Vikramāditya alias Vāṇavidyādhara

122. S. I. I., Vol. III, part I, p. 92, No. 43.

123. Ep. Ind., Vol. XI, p. 224, C.

Mahāvali Vāṇarāya, a contemporary of Nṛpatunga, the contemporary of Dantivarman should be Vijayāditya I.

Thus the foregoing facts bring to light, independently of either the Guḍimallam or the Udayēndiram plates, three Bāṇa kings, in order of their rule namely, Vijayāditya I, Vikramāditya alias Bāṇa Vidyādhara and his son, Vijayāditya II Prabhumēru. The relation between the first and the second, however, is not known. If another addition that of Malladēva alias Jagadēkamalla is made, after Vijayāditya I, then the succession will exactly tally with the consecutive four generations of both the Guḍimallam and the Udayēndiram plates, in the order of father and son. So if the last year of Vijayāditya's rule is taken to be the 49th year of Dantivarman, then, it should be accepted that his son, Malladēva alias Jagadēkamalla, ruled for 19 years ($51-49=2+17$ years of Nandivarman III). Then the Māvalivāṇarāya, who was mentioned in an inscription of Nandivarman II Pallavamalla, and of his 62nd year, might possibly be the predecessor of Vijayāditya I, who, according to the Guḍimallam and the Udayēndiram plates, is known to be Nandivarman or Vijayanandivarman, a name assumed by him, perhaps, after his overlord, Vijayanandivarman II Pallavamalla. The unnamed Bāṇa king, mentioned in the lithic record¹²⁴ of the 52nd year of Vijayanandiśwaravarman, i.e., Nandivarman II, at the instance of whose uncle (or father-in-law), Gangadiyarāyar Kannāḍu Perungangar, fought on the day of the Pallava invasion, should be the same Nandivarman, father of Vijayāditya I and the founder, according to the Guḍimallam and the Udayēndiram plates, of this dynasty of chiefs. So the reign of Bāṇa Nandivarman should have begun in, if not earlier than, the 52nd year of Nandivarman II Pallavamalla and lasted till after his 62nd year, covering perhaps also the early part of the reign of Dantivarman. A record of Māvalivāṇarāyar, from Karshaṇapalli^{124a} refers to the death of a hero at Kuṭilala, on the occasion when Ballaha (Rāshtrakūṭa Gōvinda III) took up arms against Kāḍuvattī (of Kānchi) for exacting tribute. It was stated there in that the hero was a servant of Bāṇarasa Vijayitta (Bāṇa Vijayāditya), who was ruling Gangaru Sāsira (Gāṅga 6,000). We know from inscriptions that Gōvinda III invaded the Pallava kingdom of Kānchi by A.D. 802. Hence the Bāṇa Vijayāditya, who was ruling at the time of the above invasion could be no other than Bāṇa Vijayāditya I, son of Bāṇa Nandivarman, whose reign might possibly have extended till A.D. 802.

Vikramāditya alias Vāṇa Vidyādhara was ruling as the vassal of the Pallava kings for nearly twenty nine years, before the 24th year of Nṛpatunga;

124. Ep. Coll., No. 154 of 1921.

124-a. Ep. Coll., No. 327 of 1912.

whose highest regnal year, as known from his inscriptions is 26. The first inscription of his son that mentions him by his actual name is dated Śaka 820 or A.D. 898 ;¹²⁵ and the latest date as supplied by his inscriptions is Śaka 831 or A.D. 909¹²⁶. A record of the following year, i.e., Śaka 832 or A.D. 910 from Chendattūr, Guḍiyātam taluq, North Arcot district, mentions the death, in a cattle raid at Chendattūr, of a Māvalivāṇarāya, alias Kuḍiparitanḍikāmaṇār,¹²⁷ and this person may be identical with Vijayāditya II. In this case, he should have met his end, after a rule of 12 years, if Śaka 820 or A.D. 898 was taken to be his first year of rule. This makes his reign very short. Instead, if it is accepted that Śaka 810 or A.D. 888 was the first year of his independent rule even though the record, that supplies the date, does not mention him by name—then his rule may be said to have lasted for twenty two years. This view is perhaps more probable. Since, Vikramāditya Vāṇavidyādhara was the vassal of Nṛpatunga, till his 24th regnal year, it is probable that he continued to be his vassal for the next two years of his reign also. If after this, his son, Vijayāditya II Prabhumēru should have begun to rule, as his successor and as an independent Prince, perhaps only after Nṛpatunga's demise, Śaka 810 really becomes the first year of his rule.

Taking these data to be correct and reliable, then the chronology of these Bāṇa chiefs may be formulated as follows :

Nandivarma	Śaka	..	697 — 724 or A.D. 775 — 802
Vijayāditya I.	„	..	724 — 759 or „ 802 — 837
Malladēva alias Jagadēkamalla	„	..	759 — 778 or „ 837 — 856
Vikramāditya Vāṇavidyādhara	„	..	778 — 810 or „ 856 — 888
Vijayāditya II Prabhumēru	„	..	810 — 832 or „ 888 — 910

It has been stated above that Nṛpatunga passed away by Śaka 810, and that probably after this event, Vijayāditya II declared his independence. Our position does not alter whether or not the date Śaka 810 is accepted to be the first year of the independent rule of Vijayāditya II. If it is not of Vijayāditya II, it should be assigned to Vikramāditya, his father, and this marks the beginning of the independent rule of these Bāṇa chiefs ; in any case Nṛpatunga should have passed away by that year. If the foregoing conclusions are accepted to be probable and true, then the chronology of the later Pallavas of Kānchi may be formulated as follows :

125. Ep. Ind., Vol. XI, p. 227-8, D.

126. Ep. Carn., Vol. X, Mb. 229.

127. Ep. Coll., No. 168 of 1921.

Nandivarman II Pallavamalla	Śaka	..	645 — 710	or	A.D. 723 — 788
Dantivarman	„	..	710 — 761	or	„ 788 — 839
Nandivarman III.	„	..	761 — 784	or	„ 839 — 862
Nṛpatunga	„	..	784 — 810	or	„ 862 — 888

Thus we get the date A.D. 723 or Śaka 645, for the accession date of Nandivarman II Pallavamalla, a result, independently arrived at, without any reference whatever to the previous sections.

Then the 52nd year of Nandivarman II Pallavamalla, a lithic record of which records the death of Gangadiyarāyar Kānnāḍu Perungangar, becomes equal to A.D. 775 or Śaka 697, and this exactly tallies with the date arrived at, in the previous sections, for the last year of Śripurusha Muttarasa and stamps the initial and the final dates, arrived at, with the help of his copper plate records, as quite correct. We, thus, get one more proof to show, that the epigraph of Śaka 710¹²⁸ does not, at all, belong to Śripurusha Muttarasa, the Western Gānga king and contemporary of Nandivarman II Pallavamalla, whose date of accession to the throne, may now be definitely fixed at A.D. 723 or Śaka 645.

V

LATER GĀNGA-PALLAVA RELATIONS.

During the time of Nandivarman III and Nṛpatunga, the Western Gāngas set up again an independent rule, after gaining once more their liberty, at the point of their sword, by defeating the Rāshtrakūṭas. The liberators of the Western Gānga kingdom from the Rāshtrakūṭa yoke were Rāchamalla I and his son Eṛegangadēva. Perhaps as a sign of their independent and glorious rule, Rāchamalla I assumed the title of Satyavākya Konguṇivarman and Eṛeganga, that of Nītimārga Konguṇivarman. These two titles, hence forward, were assumed by all subsequent Western Gānga rulers, alternatively, just as Rājākēsarivarman and Parakesarivarman were assumed by the Chōḷa kings. These titles help us in knowing the order of succession to the throne, in the Western Gānga history.

Rāchamalla I, after consolidating his power, wanted to regain the Gānga 6,000, which was still under the possession of the Bāṇas, eversince their conquest of it, during the reign of Śripurusha.¹²⁹ This record which was re-

128. Mys. Arch. Rep., 1918, p. 44.

129. Ep. Carn., Vol. X, Bp. 86.

examined by Mr. Narasimhāchariar¹³⁰ refers to the conflict between Bāṇarasa, who was ruling Gāṅga 6,000 and Rāchamalla I Permanaḍi. Even though the name of the Bāṇa king was not given in the record, it may be taken that the Bāṇa king was no other than Bāṇa Vidyādhara or Vikramāditya Bāṇa Kandarpa Jayamēru. A record from the same district, Srīnivāsapur taluq¹³¹ confirms this opinion. It says that, when Śrī Vikramāditya Jayamēru Bāṇa Vidyādhara was ruling the earth, the whole of Kāḍuvaṭṭi's force (i.e., the army of the Noḷamba Pallavas, who were the subordinates of the Western Gāṅgas) rose against him. Then by order of his commander, Prabhumēru, who could be no other than his own son, Vijayāditya, Pokkiṇivaradoga-rāja marched up in front of the enemy. Rachamalla I succeeded in his conflict with the Bāṇa king and captured a portion of his country, known as Mahārājaranāḍu.¹³² (Pulināḍu 60 and other tracts of Perumbāṇappāḍi were in the hands of the Bāṇas, even after this event). Hence it was proudly stated in a record of Śaka 775 or A.D. 853 of Eṇṇegangadēva Permanaḍi, son of Rāchamalla I¹³³ that his Noḷamba subordinate was ruling the country, extending up to Kānchi. This Noḷamba prince should be no other than Polalchōra alias Pallavamalla and Noḷambādhirāja. After the conquest of the Gāṅga 6,000 by the Gāṅgas, Polalchōra became its ruler, under Eṇṇegangadēva, Nītimārga.¹³⁴

Until the close of the reign of Nṛpatungavarma, the enmity between the Pallavas and the Gāṅgas did not cease. The Bāṇas, being neighbours to the Gāṅgas, had to bear the brunt of the conflict as vassals of the Pallavas. During the reign of Bāṇarasa Vidyādhara, there were many raids by Noḷambas, subordinates of the Gāṅgas and the raids on Pulināḍu, a portion of the Bāṇa territory, find mention in some records of the time of Bāṇa Vidyādhara,¹³⁵ and his son Vijayāditya Prabhumēru.¹³⁶ In this struggle between the Pallavas and the Gāṅgas, the Gāṅga king, Prithivīpati I, son of Śivamāra II, appears, from the beginning, to have sided the Bāṇas. His existence is known only from the Udayēndiram plates of Hastimalla, Prithivīpati II¹³⁷ and the Tiruvallam record.¹³⁸ He was not at all mentioned in any of the Western Gāṅga copper plate grants nor represented by any other records, except the

130. Mys. Arch. Rep., 1917, p. 40.

131. Ep. Carn., Vol. X, Sp. 6.

132. Ep. Carn., Vol. X, Mb. 228.

133. Ep. Coll., No. 588 of 1912.

134. Ep. Carn., Vol. X, Kl. 79; Mys. Arch. Rep., for 1910, p. 26.

135. Ep. Coll., No. 571 of 1906.

136. Ep. Coll., No. 306 of 1912.

137. S. I. I., Vol. II, p. 375.

138. S. I. I., Vol. III, p. 100.

above-mentioned ones. A study of these facts, makes it clear, that Gānga Prithivīpati I, son of Śivamāra II, remained a vassal of the Pallavas of Kānchi or as an independent ruler between the Gānga and the Pallava frontiers, ever since the interference of the Pallavas in the political affairs of the Gānga kingdom. Perhaps this was the reason why the Gāngas eliminated his name altogether from their records. Prithivīpati I contracted matrimonial alliance with the Bāṇas, by giving his daughter Kundavvayar alias, Vāṇamahādēvi to Vāṇa Vidyādharaṛāya.¹³⁹ In one of the records of Mahāvali Bāṇarasa Vikramāditya Bāṇa Kandarpa Jayamēru,¹⁴⁰ there is reference to a battle fought at Sōremaṭi, where the Bāṇa opposed the Noḷamba, Rāchamalla and Mayindaḍi, on behalf of the Permanaḍi. Here, the term Permanaḍi refers, as we know already, to the Gānga king. Who was the Gānga king here, on whose behalf the Bāṇa opposed Rāchamalla I? In my opinion, it was Prithivīpati I, himself. One of the vīragals of Madanapalli, Chittoor district,¹⁴¹ refers to the same battle, which probably took place during the reign of the Vaidumba king, Gaṇḍa-trinētra. There is a stone record at Bangavāḍi in the Kolar district (Mysore state) which refers to a battle between the same parties.¹⁴² Another record from Punganūr¹⁴³ refers to a raid on Kōyatūr, i.e., the modern Laddigam by Kāḍuvaṭṭi Muttarasa.

There are references to the raids of the rulers of Noḷambapāḍi, i.e., Noḷamba Pallavas, over the Pallava kingdom of Kānchi¹⁴⁴ in the records of Nṛpatungavarman of his 26th regnal year. In their turn, the Pallavas, under Ayyakuṭṭiyār, a subordinate of Nṛpatunga, led an expedition against the Gānga country, whose forces were opposed by Rāchamalla II, Permanaḍi, son of Eṛegangadēva, Nītimārga.¹⁴⁵ Amidst the confusion, caused by these attacks and counter attacks Nṛpatunga, the Pallava monarch, died.

CONCLUSION

Thus, according to our chronological scheme, Nandivarman II came to his throne in A.D. 723 and the rule of the imperial Pallavas came to an end in A.D. 888, when the Pallava kingdom passed into the hands of the Chōḷas. Now, if this scheme is accepted, then the place of Aparājita, in the history of the Pallavas, should satisfactorily be accounted for. This subject will be discussed in a subsequent paper.

139. S. I. I., Vol. III, p. 100, Nos. 47 and 48.

140. Ep. Coll., No. 543 of 1906.

141. Ep. Coll., No. 295 of 1905.

142. Ep. Coll., No. 102 of 1899.

143. Ep. Coll., No. 542 of 1906.

144. Ep. Coll., Nos. 7 and 8 of 1896.

145. Ep. Coll., No. 753 of 1917.

Parēñ

G. V. SITAPATI

Parēñ is the name of one of the aboriginal tribes that are found in the hill country of the Jeypore Zamindari in the Vizagapatam District. Their language is also known by that name. A few words of this and some other languages spoken by the hill tribes were collected some years ago by Mr. C. Henderson, I.C.S., when he was in charge of the administration of that Agency. He placed them in the hands of his successor, the late Mr. A. C. Duff, I.C.S., and the latter sent them to my father, Rao Sahib G. V. Ramamurti Pantulu Garu. After examining the vocabularies, my father found that Parēñ was closely related to Sōrā. When Sir George Grierson conducted the Linguistic Survey of India, he was not aware of the existence of this language, which was not, therefore, mentioned in the list of the languages printed as an Appendix to the Introductory Volume.

Parēñ, Rēmō, Gutōb and Sōrā form the southern section of the Munda (or Kolarian) Group of Languages. Prof. Jules Bloch of Paris who heard of these languages from my father has written to him several times and requested him to investigate Parēñ and Rēmō of which there is no information in the Linguistic Survey of India. Owing to ill health, my father could not undertake the work. He entrusted it to me and I conducted the investigation according to his instructions during last April. After acquainting myself with the general features of the language, I prepared, with the assistance of the Parēñ tribesmen who were sent to me by the Rajah's officials, a literal translation of the Parable of the Prodigal Son in the manner prescribed by Sir George Grierson for the special purpose of the Linguistic Survey. I now publish that translation with a Skeleton Grammar of that language and a few notes.

THE PARABLE OF THE PRODIGAL SON

(1) Boi	āḍuk-dān	bāgu	añōn	ḍukei.	(2)	Nōn-nu-bāgu-
one	man-to	two	sons	were		His two
añōn-ḍoi,	asū-añōn-ḍoi	ayāñ-ḍoi-dān	jelū — “ Ō	ayāñ !	Sunnā	
sons (of)	younger son —	father — to	said O	father	gold	

ruppā, dunnōm sobu mālu banṭā-ḍār-in-ḍu enin
silver cattle all property dividing done-me-having to me

mō - tāñ - in - āi," Soru jelū.
(thou) give me — having said spoke

(3) *Āin-ēkā ayāñ - ḍi banṭā - ḍā - ru tāyi. (4) Banṭā-
Thus only father dividing having made gave dividing

ḍāru - lāru, asū - anōn - ḍi - dān nōn - banṭā nōn ḍāru.
having done younger-son — to his share him brought

(5) Asū - anōn sobu yonṅu - lāru ṭaṅkā jaliā-bā
Younger-son all having sold rupees bag-in

orōṅgu - ḍu, sañāi rāji ḍuṅgu - ui. (6) Aḍi - rāji
having put distant country set out - went That country

alī - gā - ru-ḍu ḍārī - kaḍamā - ḍī - hāttu oā - re - ḍu ṭaṅkā - ḍabbu
liquor having drunk prostitute - girls — with having danced rupees - money

ḍir - lāru. (7) Sobu ṭaṅkā - ḍabbu ḍir - lāru; boi kāsū sī - bā
spent all rupees - money spent one pie hand in

inṅku. (8) Āḍiya- anum - ḍi boḍe kantār ḍāru. (9) Aḍi - āḍuk -
not. That very year — great famine arose That boy

ḍi asuñ - asuñ oḍiñ - oḍiñ - u - ḍu hik - jā - ru. (10) Aḍi - mātrōm
house - house having wandered begged (for) That only

oḍiñ - oi - ji, muy ār - tāyē - gi; muy tāy - te ? (11)
wandering went - though who so ever not gave who gives

Boi asuñ - kaḍaman - ḍi jelū—" Bileñ - asuñ nāyṭū ḍugug - ḍug
One house woman said " Our house what may be

enōm nāyṭā ne - tāy - t - ōm - āi " āi suru-ḍu nōn jelū.
to thee what (I) give — thee — thus having said she spoke

(12) " Yāg - din - nu buttu - lūr - in ; nāita ne - r -
Three days since hunger-has been-to me what so ever (I) not -

* In all places where italicised Ā or ā appear they should be taken as nasalised.

gā ; ate	konḍek a bit	misur - jā rice water oven	mō - tāy - iñ ; (thou) give — me	iñkā - ḍēn not - if		
miñ I	ne - ki - ru ; (I) died	konḍek a bit	misur - jā rice water - oven	tāy - ḍēn, give - if	miñ I	ne - (I)
gā - t - āi ; shall drink	konḍek a bit	mō - tāy - iñ (thou) give - me	miñ - nu my	jibōn life	ḍuk - tu ; remains	
Ō O	ā (w) uñ ! mother	e - nin* to me	doyā kindness	ḍāy - iñ - āi," be - to me —	āi thus	su - ru - ḍu having said
nōn he	jelū. spoke.					

(13) Āuñ - ḍi jelū— “ kiyad - tu kit - tur - ruāi - mō - ru ;
 (that) mother said diost dio livost - (thou) live

uri - asuñ jō.” (14) Āḍuk - ḍi āḍi - asuñ uyi. (15)
another house go. (That) Boy that house went

Paḍān tin (n) añ - u - ḍu nōn ananān - dān lallāḍ - ḍāru.
Outside having stood he door - on knocked

(16) Asuñ - ut - tur, “ moi gottā ? ” su - ru - ḍu paḍān -
 (That) house from within who (there) having said outside -

ut - tur da : ru.
(to) was heard.

(17) “ Miñ bikkiā - ja : u - le - wāi ” su - ru - ḍu jelū (18)
 I alms - beg came having said spoke

Āḍi - āuñ - ḍi ananān ru - rū - ḍu āḍuk - ḍi - dān gi - i.
That mother door having opened boy — at looked

(19) “ Mañ - u mo - yi - kī ! ” su - ru - ḍu nōn jelū
 Thou (only) (thou) earnest (what) having said sho spoke

(20) “ E - nōm - dān ne - gul - ōm - ne - ku. (21) Ḍabbu - kāsu
 Thee - about (I) know thee (I) am money — (pies)

* n stands for back nasal.

sobu dārī - kui - ɖi mo - tāy - ɖu oɖiñ - mo - ru ; e - nōm
all prostitute - girls (thou) having given wandering (thou) wast to thee

ne - r - tāy. Ō - may - duñ - yō ” āi su - ru - ɖu nōn ku*lañ - u.
(I) not give. from here exit - go thus having said she rebuked

(22) “ Ink - āuñ ! tāy āuñ ! ” su - ru - ɖān āɖi - auñ - ɖi, arā
no mother give mother said - while that mother stick

dor - u - ɖu “ boɖɖannā - ɖugu - nā ! (23) Bār boi sām
having brought silent be indeed another one word

mo - jelū - su - n arā - bāttu ne - lāt - ōm - āi ” āi su - ru -
(thou)- spokest say (if) stick - with (I) strike - thee - thus having

ɖu jelū.
said spoke

(24) Nōn - uttāre, nāik - ɖī - bā āɖuk - ɖi uyi - jā - ru.
Thereupon Nayak - side (Tho) boy went begged

(25) Nāik - ɖi jelū —“ ujje ! e - nōm - dān ne - r - tāy - ōm - āi ;
Nayak said Be gone thee - to (I) not give thee —

kanmūn ɖuku ; entu gupā - ɖēn, e - nōm - dān ne - tāy - t - ōm - āi ”
swine are them tend if thee - to (I) give - thee

su - ru - ɖu nōn jelū.
having said he spoke

(26) Kanmūn tapur - ɖu kundān sanɖ r - u - donɖ r - u ;
swine having driven bill entered

kundā - bā kuɖi - aboi ɖugu ; āɖi - asuñ - lōk āɖuk - ɖi - dān
hill - side hut one was that house persons boy - to

tañku misur tāye. (27) Lup - kon ār - tāy - e ; āɖi - dān.
rice water gave Much not gave there by

puṭa ār - bunāi. (28) Enṅer - ɖi - gi anām - ɖā kanmūn - ɖi - dān
belly not filled men husk water swine - for

* In all places where italicised u appears it should be taken as nasalised.

- ḍoṅgā - bā ru - rē - tāy - e. (29) Āḍuk - ḍi jelū — “Lup - kon
trough - in poured - gave (That) boy said much
- mo - tāñ - in poṭa ār - bu - in ; anām - ḍi - jā tāy - dēn lē - i -
(you) give - me belly not-filled - me husks even give - if (we)
- jum ” so - ru jel - ū.
eat having said spoke
- (30) Nōn - uttāre, āḍuk - ḍi labō - bā dimmā - ru - ḍu
There upon (the) boy ground - on having rested
- mon - bā pantsai - lu - ru. (31) “ Ō kittuñ ! miñ - nu janom
mind - in thought O God ! my life
- nāi - dasā millē - yi ! (32) Bilēñ - ḍāu ayāñ - niñ mājan - ḍār
what state obtained our village father - my rich - one
- ḍu - ku - ru ; soyē - ṭa gotti ; ḍukurē (i). Sob - nēi poṭā -
was a hundred slaves were all - they belly
- bori gā - re - ul - ku. (33) Miñ - u āñōn - ḍoi ne - ḍār - ū - ḍu
full drinking - were I alone son though (I) having been
- buktu - lagi kinu - le - ru. (34) Miñ nāi - kū
being hunger struok dying (we) were I what-ever
- pāpu ne - ḍāru ? (35) Ayāñ - bāttu, lup - annā - bāttu māḍ - gōl
sin (I) committed father - with elder-brother with quarrel
- le - ḍār - u - ḍu ōñ - le - uāi. (36) Dōm - u ayāñ - ḍi - bā
(we) having made out - (we)-came having arisen father - to
- bār ne- ui - t - āi. (37) Ne - ui - ḍu, “ Ō ayāñ ! mañ - nu
again (I) go (I) having gone O father thee - to
- pāp inku. miñ nāi - kā pāpu, mañ - nu sāmū miñ
sin no I what ever sinner thy word I
- ne - r - dār ; māprū - nu sāmā - jī ne - r - dār. māprū - lagi
(I) not heard god - of word - even (I) not heard god unto

miñ pāp ne - ḍār - u. (38) E - niñ añōn mō - (a) r - sun —
I sin (I) committed me son (thou) not - say —

mō - (a) r - gulōñ. (39) E - niñ gorti - lōk - uñ tōm - iñ - āi."
(thou) not - call me slaves - like retain - me

āi so - ru - ḍu, bigi - bigi ḍuñ (g) u - ui.
thus having said quickly set out - went

(40) Nōn ḍāu ui. (41) Āḍi - somay - ḍi ayāñ - ḍoi
He village went That time father -

mēḍḍā - liñ ḍu - ku - ru. (42) Āḍi - kuroñ edinū gi - i. (43)
second floor-on was that way (thus) saw

Āḍuk - ḍi gi - r - āi.
(The) boy appeared

(44) " Arē ! añōn ! miñ - nu asū - añōn - lōkuñ gi - t - āi,"
Lo son my younger - son - person-like appears

so - ru - ḍu nōn si?ī āi - ḍāru - ḍu nimman ḍāru - ḍu
having said he hand thus having made carefully having made

gi - i. (45) " Nōn - nā - kā añōn - iñ oāi - lu - ru," so - ru -
saw He - himself - indeed son - my come - was having

ḍu, mēḍḍā - bā - uttur mañta - ru - ḍu bigi - bigi añōn -
said second floor - from having got down quickly son

ḍoi - bā ui.
— towards went

(46) Ui - ḍu, añōn - ḍoi - dān oidu - dār - u. (47) Āḍuk -
having gone son - of waist held (that)

ḍi - dān sumbēy - i. (48) Si?ī - bā dār - u - ḍu, añōn - ḍoi - dān
boy - kissed hand - by having held son - -

asuñ gulōñ (g) u - dor - u.
home called - brought

- (49) Lup - kabāḍī - dān gulon (gu). " Ō Sōmrā ! gi - i, asū -
Senior servant - to called () Somra ! see younger-
- añōn - in uāi. (50) Eñāi - kui mō - uāyāi ; mo - gi (y) i.
son - my came where-from (thou) camest (thou)-appear-ed-est,
- (51) Enin mittānen hoḍa sardā dor - in. (52) Anōn - in
To me to-day much delight brings - me Son - mine
- lō - ruñ linn - āb - ḍu rāy - āb — tāy - āb ; bal - bal - dā
inside take (you)/-(having done so) welcome (you) give (you) hot-water
- bo - umāy - āb (53) Temmi gottuñ āḍuk - ḍi - dān tāy - āb ;
(you) batho (you) Now garment boy - to give (you)
- gusāi - ne - tu. (54) Ninman - tañli sem - āb ; nimman
let him put (it) on good ox kill (you) wall
- ḍiñ - āb - ḍu gā - y - āb. (55) Piṭṭuā gornāi - ḍu tarlān
cooking (you) having done feed (him) (you) flour having ground cake
- diñ - āb. (56) Ruñk - ali akūyāi, donāi - bu. (57) Ḍāu - nu
cook-(you) rice-liquor purchase bring (you) village-of
- gunni - ḍiḡin uāḍ - dān gullonāi - donāi - bu. (58) Anōn - ḍoi - dān
girls dancing - for call bring (you) Son - for
- āñṭi - bñ sunnā - mundi ab - tollā - bu.
finger-to (a) gold - ring put on
- (59) Āḍi - ayāñ - ḍoi āi su - ru jel - ū ki, āi - te
That father - how having said spoke - thus
- tiyāru - ḍār - e - ḡi. (60) Sobu - lōk uāi - ḡi. (61) Kaḍu - ḍiḡi
preparation - made all persons came (they) girls
- uā - le (- gi).
danced (they)
- (62) Lup - añōn - ḍoi āḍi - somay - ḍi lion kabaḍ - ḍāru - ḍuku - ru.
Elder son - that time field work doing was

- (63) Uñonāi.
It became dark.
- (64) Lup - anōn - doi
Elder son —
- bigi - bigi
quickly
- uāi.
came
- (65) Asuñ - ār - uāi ;
House not went
- at - koi
outside
- ḍuku - ru.
was
- (66) Kin - kin - uā - r -
Singing dancing
- sobaḍḍu
sound
- at - koi - ut - tur
outside - to
- dāru.
was heard
- (67) “ Mittāl
To-day
- parbui
festival
- iñku,
no
- nāyṭā
what so ever
- iñku.
not
- (68) Nāy -
what
- dān
for
- sardā - sobad
delight - sound
- ḍār - lu - rē (i)
making are
- asuñ ? ”
(in tho) house
- su - ru
having said
- mon -
mind-in
- bā, pantsei - luru.
thinking was
- (69) Pindāi
Pial
- kokor - ḍu
having coughed
- oḍōl - mo - oruul - ku
green cheroot smoking
- sig - sagyā
sign
- ḍāru - ḍu
having made
- boi
one
- kabāḍi - dān
servant to
- guloñ - u ;
called
- “ nāy
what
- sobaḍḍu ? ”
noise , s
- su - ru - ḍu
(having said)
- jelū.
spoke
- (70) “ Mañ - nu
your
- asū - sakā - nōm
younger brother - your
- uāji ;
came
- tañli - boi
ox - one
- semei - ḍu
having killed
- tāyi - lu - re.”
gave (they)
- (71) “ Nōn - kī !
He (is it?)
- noṣṭo - lōko
wretched man
- uāi - ḍuku
come - is
- su - ru - ḍu
(having said)
- sardā -
delight
- ḍāru - lu - ru !
making - are
- Min
I
- asuñ
house
- ār - gur - nē - tu ”
not enter
- su - ru - ḍu
having said

dāṇḍun - ne tinañ. (72) Gottī - ḍi āḍi - lup - ḍi - dān āḍi - sobu
out side only stood (A) Slave that - elderly man-to that - all

jel - ū. (73) Āḍi - sāmā dāru - ḍu, ayāñ - ḍoi paḍaṇ - tārāi.
said That word having heard father came out

(74) “Bābō ! nāy - dān mō - rj - ji - gā - ru ?
Darling what - for (thou) not entering want

(75) Asū - sākā - nōm uāi. (76) Mittāl boḍo - sardā - din - nu.
Younger-brother-thine came To-day much delightful day-indeed

(77) Māmiñ bāg - sāk kaln - ābu paṭa - lē (i) - ḍu - dār. (78)
You two - brothers mix (you) having embraced hold

Kalnābu - ḍu gā - yābu---jamābu ” aḍ - su - ru - ḍu ayāñ - ḍi jelū.
having been together drink eat that-(having said) father spoke

(79) “Abuḍ - din - uttur miñ ne - kuru ; enōm meṭṭiyi
Many days for I (I) - have been thee disobeyed

in̄ku. (80) Nāy - dān e - niñ kinmen - boi - jā mō - r - tāy - i - len ?”
not What - for to me part - one - even (thou) not-gavest - (to us)

(81) “Nōn nimman - dā - nē - tu, asar - ḍā - nē - tu, e - nōm
He good let be bad let be to thee

sākā in̄kū - kī ? (82) Boi poṭū - bā bāg - lōk jonam -
brother not - what ? (one) womb-from two persons horn -

bō - dāru. (83) Sobu - din miñ - nu - bā - ēkā mō - ku. (84)
(you)-were All - days with me only (thou) wast

Māl - niñ - sobu māmiñ - nu - ēkā. (85) Nōm - nu sākā nē -
Property - mine-all your only Thy brother (I)

surāi - ḍu, sardā - lē - ḍāru. (86) Rabgaḍ - ḍau - nu nāik - di - nu
having found delight (we) made Neighbouring village of Nayak's

kaḍam - ḍoi - dān donāi - ḍu bibā - ḍāru - t - āi ” so - ru - ḍu jel - ū.
girl having brought marriage perform (I) (having said) spoke.

AN OUTLINE OF PARĒṆ GRAMMAR¹

Pronunciation.— The Speech Sounds² in ParĒṆ are almost the same as in Sōrā (Savara), Gutōb (Gadaba) and Rēmō (Bondo Poraja). The following sounds which are not heard in Sōrā, are found in ParĒṆ :—

(1) The consonantal diphthong ts as in pantsei-lur-u (30)³, 'thought-struck (him)'; but this sound is rarely heard.

(2) The alveolar, plosive, unvoiced t̥ as in taṅka (5), 'rupee'; nāi-tā (11), 'whatever'; but this is also rare.

(3) The dental, plosive, voiced d as in dunnōm (2), 'cattle'; this is frequently heard.

(4) The bilabial, fricative, voiced w as in ōñ-le-wāi, (35), 'leaving-we-came'; this is heard only after a vowel and before āi.

The back vowel sounds, u and o are often interchanged in ParĒṆ as in Sōrā. Ex. Suru-ḍu, (11); Soru-ḍu, (39); 'having said.' U is sometimes used to denote the intermediate nature of the sound. cf. Sōrā.— ḍaku, 'is'; suda, 'big.'

The consonants r and l are interchanged occasionally as in uār-sabaḍdu, (66), 'dancing-sound'; uāl-e-gi, (61), 'danced-they.' cf. Sōrā.— al-roḍēlenji, ar-roḍēlenji, '(they) fought with one another.' The final consonant in √uāl or √uār is a checked consonant like the final consonants in many other words; it is assimilated with the succeeding consonant as in uād-dān, (57), 'for dancing.' cf. Sōrā.— ēḍ-t-am, ēttam, '(I) shall cut you.' (Vide Sōrā Manual, p. 10).

1. The points noted in this Outline are entirely based on the ParĒṆ text of the Parable of the Prodigal Son, given above and on some other materials collected in the Jeypore Agency.

2. These sounds are, here, represented by the Roman alphabet employed in the Records of the Linguistic Survey of India, as the publishers of this Commemoration Volume could not get the new types required for the alphabet of the International Phonetic Association.

3. The number given within brackets in this Outline indicates the number of the sentence in the Parable of the Prodigal Son, given above.

Similar assimilation of dissimilar consonants is noticed in the following words in the Parable given above :— gorti, (38), gotti, (72), 'slave'; buku, (33), butti, (12), 'hunger'; laḍ-laḍ, lallaḍ, (15), 'the knocking sound of doors, etc.'; boḍḍam-n-ā, boḍḍan-n-ā, (23), 'silence!'; mō-(a)r-ji-gār-u, mo-ji-gār-u, (74), 'thou-not-even-entered.'

The vowel sound a in the negative particle ar (or ār) is dropped after a vowel as in :— nergā, (12) = ne-ār-gā, 'I not drank'; mōrsun — mōrgulon, (38) = mō-ār-sun — mō-ār-gulon, 'thou-not-say — thou-not-call.' cf. Sōrā.— bōte gaman = bōte gai-aman, 'who sir (are) you.'

The glottal check, which is considered to be a very remarkable feature in Sōrā is also noticed in Parēn as in siʔī, (44), 'hand.'

Nouns.— The suffix -ḍi appears frequently at the end of nouns as in gutōb-ḍi, 'a Gadaba'; ayān-ḍi, 'father'; enger-ḍi, 'male person.' It cannot be regarded as a personal suffix because it is also found in words like āḍi(ya)-anum-ḍi, 'that year'; kanmūn-ḍi, 'swine'; āḍi-somay-ḍi, 'that time.' It may be dropped as in āḍuk-ḍi-dān, (26), āḍuk-dān, (1), 'to a man'; asū-añōn-ḍi, (4), asū-añōn, (5), 'younger son.' It is dropped in the vocative case as in Ō ayān!, 'O father!'; Ō āuñ!, 'O mother!'. It is also dropped when the contracted form of the pronoun is suffixed as in añōn-iñ, (49), 'my son'; sākā-nōm, (74), 'your brother.'

This suffix corresponds to -an in Sōrā. cf. Sōrā.— ullēn-an, 'grandson'; ē ullēn!, 'O grandson!'; ē ullēn-ji, 'O grandsons!'; ullēn-jā, 'grandson-even'; ullēn-iñ, 'my grandson'; ullēn-t-am, '(I) am grandson to you.'

Number.—There is no trace of the existence of a dual number in Parēn. The suffix of the plural is -gi as in the following :— nōn-gi, 'they'; gunni-gi 'women'; sākā-ḍi-gi, 'brothers', tāy-ē-gi, 'they gave.' The suffix -gi in Parēn corresponds to -ji in Sōrā. (Vide Sōrā Manual, p. 17).

Very frequently the singular form is used in the sense of the plural. Ex. dāri-kaḍamā-ḍi, (6), 'prostitute girls'; yāg-din-nu, (12), 'for three days'; kanmūn ḍuku, (25), 'there are swine.' cf. Sōrā.— bāgu mandrā, 'two persons.' (Vide Sōrā Manual, p. 18).

Case.—There is nothing to distinguish the nominative and the accusative forms of nouns. The instrumental or sociative case-phrase is formed by adding — bāttu to the nominative. cf. Sōrā.— bāt(t)c. In a sentence where -bāttu is used to form the sociative case, the verb is plural though the subject

is singular. Ex. asū-añōn dāri-kaḍamāḍi-bāttu oār-ē, (6), 'the younger son danced with the prostitute girls'; oār-ē is 3rd person plural; the singular form is oār-u. See also sentence 35. cf. Sōrā.—anin a-ḍukkarī-n-bātte illā-ji, 'he came with his wife'; illā-ji is plural.

The dative case phrase is formed by adding -dān to the nouns and the accusative forms of pronouns. Ex. asū-añōn-ḍi-dān, (4), 'to the younger son'; kanmūn-ḍi-dān, (28), 'for the swine'; anaṇat-dān, (15), 'at the door'; enōm-dān, (20), 'about thee.' cf. Sōrā.—-āsan, -apsēle. The ablative case-phrase is formed in Parēn by adding -uttur to the nominative or locative forms of nouns as in asuñ-uttur, (16), 'from the house'; mēḍḍā-bā-uttur, (46), 'from the second floor.' The suffix -nu is added to the nominative forms to form the ablative and genitive case-phrases. Ex. yāg-din-nu, (12), 'for three days'; rabgaḍ-ḍau-nu, (86), 'of the neighbouring village'; nōn-nu, (2), 'his.' cf. Gutōb (Gadaba).—ablative suffix is -bōnu and the genitive suffix is -nu. The locative case-phrase is formed by adding -bā, -liñ to the nominative or accusative forms of nouns and to the genitive forms of pronouns. Ex. si?ī-bā, (7), 'in hand'; añōn-ḍoi-bā, (46), 'towards the son'; miñ-nu-bā, (83), 'near me'; mēḍḍā-liñ, (41), 'on the second floor.' cf. Sōrā.—aṇal-bā, 'towards fire wood,' tulab-lēñ (-an), 'in the forest.'

The adverbial objects and cognate objects have — as in Sōrā — the same form as the nominative. Ex. Sañāi rāji ḍuṅgu-ui, (5), 'he went to a distant country.' cf. Sōrā.—sañāi ḍesā ijētēn, 'he went to a distant country.'

Pronouns.—The nominative forms of the personal pronouns are:—(1) miñ, 'I', bitēñ, 'we'; (2) mañ, 'thou,' māmiñ, 'you'; (3) nōn, 'he, she or it', nōn-gi, 'they'.⁴

The accusative forms of the above are:—(1) enin, enlēñ⁵ (2) enōm⁶, enbēñ⁷ (3) enōn⁸, enōn-gi.⁹

4. Cf. gutōb.— (1) niñ, 'I'; nēñ, 'we' (2) nōm, 'thou,' pēñ, 'you' (3) may 'he, she or it,' may-nēñ, 'they.' The dialectal forms in the Vizagapatam texts, miṅgu, 'I,' bābīn 'thou' etc. given in the Linguistic Survey of India under Gadaba (Vol. IV. p. 231) do not really belong to that language. They are the pronouns (incorrectly written) of Parēn, which was then unknown.

5. Cf. Sōrā.— enlen, 'we.'

6. Cf. Gutōb.— nōm, 'thou.'

7. Cf. Sōrā.— ambēñ, 'you'; Gutōb.— pēñ, 'you.'

8. Cf. Sōrā.— anin, 'he, she or it.'

9. Cf. Sōrā.— anin-ji, 'they.'

The dative forms are formed by adding—dān to the accusative forms. Ex. enōm-dān, 'about thee.' The suffix -nu is added to the nominative forms to form the genitive case-phrase.¹⁰ Sometimes it is dropped. Ex. non-nu (2) 'his', non-banṭā (4), 'his share'; māmiñ-nu, (84), 'your', bilēñ-ḍau (32) 'our village.'

The use of the genitive forms of these pronouns as noted above is a development of modern Parēñ. The pronouns of the first and second persons have contracted forms (1)-iñ,-lēn; (2) ōm,-bēn, which are suffixed to nouns to form the genitive case-phrases. Ex. asū-añōn-iñ, (49), *lit.* 'younger son-I' 'my younger son.' In Parēñ as well as in Santāli, there is a struggle in usage between forms like miñ-nu-asū-añōn *lit.* 'I-of-younger son' and asū-añōn-iñ *lit.* 'younger son-I' and the former are gaining ground. In course of time, the latter forms may disappear. In Sōrā, the latter forms only are still in use. Ex. Sūñ-n-am, 'your house' (*lit.* 'house-you'). Even Sōrā boys laugh at the use of aman-a-sūñ, *lit.* 'you-of-house', made by foreigners, learning their language.

Demonstrative pronouns:—māy, māi, 'this,' ō-ināy, 'from this'; āḍi (-ya), tu 'that' entu (25) 'them' (those pigs) etc.

Interrogative pronouns.—muy, mui, 'who?' nāy, nāi, 'which?' etc.

Indefinite pronouns.—nāi-kā, nāi-lā, 'whichever, whatever', Sob-nei, 'all'.

Numerals.—The cardinal numbers are 1. boi, 2. bāg (u), 3. yāg (i), 4. un-gi, 5. munloi, 6. tur-gi, 7. gul-gi, 8. tam-gi, 9. tim-gi, 10. gal-gi, 11. gal-boi, 12. gal-bañ, 13. gal-bañ-boi, 20. gal-bañ-tam-gi or boi kuḍi. 100. boi Soye.

These are most closely related to the numerals in Sōrā, Gutōb, Rēmō, Kharia and other languages of the Munda family.

There are no ordinal numbers in Parēñ or any other language of the Munda family. The first or eldest son is known as lup-añōn, *lit.* 'big son' and the second son, as asū-añōn. Similar devices seem to be employed in the place of the ordinal numbers.

Adjectives.—Adjectives are independent words; they are not distinguished by any ending. Ex. mimik ōlā, 'green leaf' asar-ōlā, 'dried leaf,' asūtā kūl,

10. Cf. Gutōb.—niñ-nu, 'my.'

(*lit.* small tiger), 'panther.' Some adjectives may be used as nouns also. Ex. jiēn imbur, 'cold wind,' jiēn, 'cold,' n. The suffix -ḍi at the end of nouns is dropped when they are used as adjectives. Ex. āuñ-ḍi, 'mother, or woman', n.; āuñ-kusōr, *lit.* female-dog.

Adverbs.—

A. According to form :—

1. Simple. Ex. nim (m) an, 'well,' āi, 'thus.'
2. Derivative. Ex. āin-ēkā,¹¹ 'accordingly'; gorti-lōk¹¹-uñ, 'like a slave.'
3. Compound. Ex. nōn-uttāre,¹¹ 'thereupon'; nāi-dān, 'what for?'

B. According to meaning:—

1. Adverbs of time—biyo-gi¹² 'to morrow'.
2. „ place—padān¹¹, 'outside'.
3. „ manner—ujjē, 'for nothing'
4. „ degree etc.—a buḍ-din 'for many days' ulāl-ulāl, 'very hot.'
5. „ affirmation, negation, etc.—iñku, 'not'.

Prepositions.— -bā, 'at, on, in, near, by the side of, etc.'; -uttur, 'from'; -dān 'for'; -(a) liñ, 'on, in,' etc.

Conjunctions.—bār, 'and'; inkā-ḍēu, *lit.* 'not-if' 'if not'. jā, jī, 'even, though' Ex. Kondēk-jā, 'a bit even'; odiñ-oi-jī, *lit.* 'wandering-went-though', 'even though (he) went about.'

Exclamations and Interjections.—arē!, 'lo!'; ō kittuñ!, 'o god!'

Verbs.—The inflexion of Verbs presents one feature peculiar to Parēñ. The pronouns of the first and second person-both singular and plural, have another set of contracted forms which are prefixed to the verbs in all tenses and moods as shown below.

11. Due to Oriya influence.

12. Gutōb.— biyēr; Rēmō.— bērā; Sōrā.— biyō.

√jel, 'speak.'

*Present and Future tense.*¹³

<i>Singular.</i>		<i>Plural.</i>	
1. miñ	ne-jel-t-āi ¹⁴	bilēñ	le-jel-t-āi
2. mañ	mō-jel-t-u	māmiñ	bō-jel-t-u
3. nōn	jel-t-o	nōn-gi	jel-t-ē (-gi)

Past tense.

1. miñ	ne-jel-u	bilēñ	le-jel-u.
2. mañ	mō-jel-u	māmiñ	bō-jel-u.
3. nōn	jel-u	nōn-gi	jel-ē (-gi).

√ui, 'go'

Present and future tense :—1. ne-ui-t-āi, le-ui-t-āi ; 2. mō-ui-t-u, bō-ui-t-u ; 3. ui-t-o, ui-t-ē (-gi).

Past tense.—1. ne-(u)yi, le-yi ; 2. mō-yi-bō-yi ; 3. uji, uyē-(-gi).

√ḍuk, 'be' is like the anomalous verb ḍaku in Sōrā (Vide Sōrā Manual p. 138). The 3rd person, singular, present tense form of this verb, ḍuku may, loosely, be used (like the corresponding form ḍaku in Sōrā) for all persons and numbers, both in the present and future and the past tense forms.

13. t in these forms is the present and future tense augment as in Sōrā.

14. Vide foot note 4. In the Linguistic Survey of India (Vol. IV, p. 232), ne, le, mō, bō are shown as the last part of the pronouns, miñ, bilēñ, mañ māmiñ and these pronouns are supposed to belong to a dialect of Gadaba. The mistake arose on account of the Vizagapatam texts which mixed up incorrectly the forms of Parēñ. Till very recently the existence of Parēñ or Rēmō was not known.

But for the sake of clearness, forms of the conjugation of $\sqrt{\text{duk}}$ are frequently used in Parēñ.

Present and future.—1. ne-ku, 'I am' le-ku, 'we are'; 2. mō-ku 'thou art' bō-ku, 'you are'; 3. duku, 'he or she or it, is,' dukē (i) (-gi).

Past tense.—1. ne-ku-ru, 'I was,' le-ku-ru, 'We were,' 2. mō-ku-ru, 'thou wast,' bō-ku-ru, 'you were' 3. duku-ru, 'he was'; nōn-gi dukurē (i) (-gi), 'they were' duke (i) is loosely used for dukurē (i).

The past tense augment in Parēñ seems to be r while it is l in Sōrā and many other languages. Ex. gii-r-āi (43) 'appeared' cf. gii-l-āi (44), 'appears.' But this augment is not noticed in jel-u, 'said'; tāy-i, 'gave,' gii, 'saw' ui, 'went' and such other forms.

The contracted forms ne, le, mō, bō are infixed between the root of a verb and ku (the present tense form of duku) or ru (of the past tense form of duku) to express the meaning of the present or past progressive in English. Ex. oññ-mō-ru, *lit.* 'wander-thou-wast' = 'you were wandering'; tinañ-le-ku, *lit.* 'stand-we-are' = 'we are standing.'

These contracted forms are also infixed as òñ-le-wāi (35), *lit.* 'leave-we-came' = 'we set out and came.' The conjunctive participle form (see below) is also used; òñu(-du)-le-uāi, 'having left, we came.' Ki-nu-le-ru, (33), 'having been dead, we were.' In 'ne-ki-ru, (12), *lit.* 'I-die-was' = 'I was dead', we find ki, 'die' in the place of ku, 'be' cf. ne-ku-ru given above.

*Incorporation of Pronominal Objects.*¹⁵

The contracted forms of pronouns of the first and second person-singular and plural, (i) iñ, len; (2) òm, ben are incorporated with the verbs by which they are governed. The other set of contracted forms ne, le, mō, bō may also be prefixed to denote the subject of the verb. Ex. mō-tāy-iñ, (12), 'thou-give-me' (imperative), tāy-iñ-āi (2) 'give away to me'; ne-tāy-t-ò-m-āi, (14), 'I—will give away to thee'; ne-gul-ò-m-ne-ku, (20), 'I know thee-I am'; mo-(a)r-tāy-i-len, (80), 'thou-not-gavest us'; buttu-lur-in, (12), 'hunger-strikes me.'

15. Cf. Incorporation of nouns or pronouns with verbs — Sōrā Manual, pp. 44-45.

Imperative mood.

√dār, 'hear'—dār, 'hear, thou'; dār-āb, 'hear, you.'

√jel, 'speak'—jel, 'speak, thou'; jel-āb, 'speak, you.'

√ui, 'go'—uiā, yō, 'go, thou'; ui-āb, 'go, you.'

The following imperative plural forms occur in the specimen given above:—linn-āb (52) 'lead'; tāy-āb (53), 'give'; Sem-āb (54), 'kill'; diñ-āb (54), 'cook'; gāy-āb (54), 'feed.' In these forms, bō- may be prefixed as in bō-umāy-āb (52), 'bathe' or 'give a bath'; the pronominal object may be infixed as in bō-tāy-in-āb, 'you-give-me'.

Sometimes, the singular imperative form is used in the plural sense as in dar (77), 'hold (you)'.

The following imperative plural forms contain-ābu instead of-āb:—kal-n-ābu (74) 'mix (you)'; gā-y-ābu (78) 'drink (you)'; jum-ābu (78) 'eat (you)'; ab-toll-ābu (58) 'cause to put on (you)'; don-āi-(ā) bu (56), 'bring (you)'. The u in -ābu is probably an emphatic particle as in mañ-u (19) 'thou thyself'. Cf. Sōrā.—gā-bā, 'drink (you)'; jum-bā, 'eat (you)'.

The following imperative forms relating to the first and third person are noticed in the specimen, the Parable of the Prodigal son, given above:—ār-gur-nē-tu (71) 'let me not enter'; nim(m)an-ḍā-nē-tu — asar-ḍā-nē-tu (81), 'let him be good — let him be bad'; gusāi-nē-tu (53), 'let him put on (-clothe)'. Cf. Sōrā.—dāgāēte, ganurōte, 'let the sun shine hot,' 'let it rain.' (Vide Sōrā Manual p. 138).

ḍuk-t-u (12) is different in meaning from ḍuku mentioned above. ḍuku means 'is' and denotes the fact of existence, ḍuktu is in the conditional or thought mood. Ex. kondek mo-tāy-in; miñ-nu jibōn duktu, lit. 'a bit — thou—give-me; (let) my life be'. It means 'give me a bit and save my life.'

The negative forms in the imperative mood are formed by adding (ā) r before the affirmative forms. Ex. mō-(ā) r-sun — mō-(ā) r-guloñ (38), 'thou-say not — thou-call not.'

The Conjunctive participle

The sense of the conjunctive participle is indicated by the addition of the suffix -ḍu to the past tense forms and the imperative forms of verbs. Ex.

oroñ(g)u-ḍu (5), 'having put'; cf. oroñ(g)u, 'he put'; oār-ē-ḍu (6) 'having danced'. Cf. oār-e, 'they danced'; banṭā-ḍār-in-ḍu (2), 'division, having made for me'¹⁶; cf. banṭā-ḍār-in, 'division, make for me'; linnāb-ḍu (52) 'having taken'; cf. linnāb, 'take you'.

There can be no incorporation of the noun objects in the verbal forms or in compounds in Parēñ because Parēñ seems to have given up the use of contracted forms of nouns which we find in Sōrā. There are, however, traces of the existence of the contracted forms in Parēñ as in the following compounds:—

tañli, 'Ox or cow' is found in Sōrā, Gutōb, Rēmō as well as in Parēñ. The contracted form of this word is tāñ and this is found in the following compounds:—

Parēñ.—kui-tāñ, 'cow' (*lit.* female-cattle),
būr¹⁷-tāñ, 'bison' (*lit.* forest-cattle),
ik-tāñ, 'dung' (*lit.* dung-cattle).

Sōrā.—a-yāñ-tāñ, 'cow' (*lit.* mother-cattle),
kindrēñ-tāñ, 'bison' (*lit.* forest-cattle),
a-sōñ-tāñ (*lit.* dung-cattle).

Gutōb.—bandi-tāñ, 'cow'; ik-tāñ, 'dung'.

Rēmō.—goi-tāñ, 'cow', būr-tāñ, 'bison', ik-tāñ, 'dung'.

The causative prefix ab- is added to verbs as in Sōrā. Ex. ab-tollābu (58) *lit.* 'cause to put on'. Cf. Sōrā.—ab-tol-tol-bā which means the same.¹⁸

The insertion of n in the reflexive verbs (cf. Sōrā verbs of Class II—Sōrā Manual, p. 25) is noticed kal-n-ābu (74), 'mix (you)' boḍḍam-n-ā (by assi-

16. In Sōrā, a noun object may be incorporated in the conjunctive participate form but a pronominal object cannot be so incorporated. Vide Sōrā Manual, p. 44.

17. Cf. bur, the irregular contraction of baru-n, hill in Sōrā. Bir-hōr (*lit.* forest man) of the Munda family.

18. The verb tol seems to be a very old verb. It is found not only in almost all the languages of the Munda family but also in the aboriginal languages of the Malay Peninsula.

milation, boḍḍannā) dugu-n-ā (23), 'silent-be' cf. Sōrā—kaḍḍam-n-ā (kaddab-n-ā) ḍaku-n-ā.

The subjunctive or conditional mood is formed by the addition of the particle—ḍēn [cf. Sōrā.—(en) ḍēn] to verbs. Ex. inkā-ḍēn, *lit.* 'not-if', meaning 'if not'; tāy(i)-ḍēn (29), *lit.* 'gave-if,' meaning 'if (you) gave.' The i in tāyi is left out in rapid pronunciation.

āi at the end of some verbs denotes, as in Sōrā, (1) motion towards the person speaking in the case of verbs of motion and (2) completion of action in the case of some other verbs. Ex. Wāi, 'come'; gulloñ-āi (57), 'call hither'; doyā-ḍā-iñ-āi (12), 'kindness-be-to me'; uññ-āi (63) 'it became dark'; tōm-iñ-āi (3), 'keep me on'; mō-tāy-iñ-āi (2) '(thou) give away to me'.

kī in mo-yi-ki ? (19) 'you came-what ?'; kā in nāi-kā (34, 37), 'what so ever'; ēkā in āin-ēkā (3) 'accordingly' (*lit.* thus only) and words like gorti-lōk, 'slave or serf,' sobu-lōk, 'all,' padān, 'outside,' (nōn)-uttāre, 'there-upon,' indicate the Oriya influence on this language.

There are many words common to Gutōb, Rēmō, Parēṇ and Sōrā, some of which are given below.

<i>Gutōb.</i>	<i>Rēmō.</i>	<i>Parēṇ.</i>	<i>Sōrā.</i>	
(aḍu-) ōn	ōñ	añōn	o ? on	(=son).
mbōp	bōp	bāp	b ? ōb	(=head).
mōñ	mōñ	māñ	m ? od	(=eye).
				(contr-mad)
mi	semi	muñ	m ? ūn	(=nose)
lintir	lintūr	lūt	l ? ūd	(=ear)
tummo	tummo	tōt	t ? ōd	(=mouth)
lāñ	leāñ	lāñ	l ? āñ	(=tongue)
isāl	isā	usāl	usāl	(=skin)
billi	bullu	bulu	bulu	(=thigh)

<i>Gutōb.</i>	<i>Rēmō.</i>	<i>Parēñ.</i>	<i>Sōrā.</i>	
gimē	gimē	kinmēn	kimmēd	(=goat)
girēm	grēm	rumaṅ	rumēṅ	(=cat)
boṅtēl	bontē	boṅtēl	boṅtēl	(=buffalo)
r ? ō	(hatti)	rā	r ? ā (-n)	(=elephant)
iām	miām	miām	miñām	(=blood)
ruku	ruṅku	ruṅku	ruṅku	(=rice)
			(ruku in Jirang dialect)	
illi	sal-pün	ali	ali-	
			(sāl, contr. form)	
biyēr	bēra	biyō-gi	biyō	(=to-morrow)

ఆంధ్రభాషాపదములు - వాటి నిష్పత్తిక్రమము

కోరాడ రామకృష్ణయ్య

ఆంధ్రభాషలోని పదముల నిష్పత్తిక్రమము తెలుసుకోవలెనంటే ముందు పదమనగా నేమో తెలుసుకోవలసిఉంటుంది. పదమనగా ఒకమాట అని సామాన్యార్థము. శబ్ద మనేదానిని కూడా ఆ అర్థములోనే ప్రయోగించుటకలదు. కాని “శబ్దము” అనేదానికిని “పదము” అనేదానికిని వైయాకరణులు కొంతభేదము కల్పించినారు. శబ్దమనేది సామాన్యవాచకమంటే పదమనేదాన్ని విశేషవాచకమనవచ్చును. సామాన్యముగా అర్థప్రతిపత్తి కలిగింపబడినదిని శబ్దమంటారు. “తస్మాత్ ధ్వని శబ్దః” అని ధ్వనియే శబ్దమని భాష్యకారుడు నిర్ధారణ చేసినప్పటికీ ఎటువంటిధ్వని శబ్దమగును అనేప్రశ్నకు సమాధానముగా, “యేనోచ్ఛారితేన సాస్నానాంగూలకతుదవిషాణీనాం సంప్రత్యయో భవతి స శబ్దః” అని వివరించి చెప్పినాడు. కాబట్టి అవ్యక్తధ్వనికాక, వ్యక్తధ్వని - అనగా అర్థవంతమైన ధ్వని శబ్దము కావచ్చునని తేలినది. ఇక పదమో, “సుప్తిబంతం పదం” అని సంస్కృతవైయాకరణులు ఒక సంకేతమును కల్పించినారు. అనగా ముబంతము, తిబంతము అయిన శబ్దము పదమనుపేర గ్రహింపబడవలెనని వారి అభిప్రాయము ఇక్కడ గుప్, తిజ్ అనునవి సంస్కృతవ్యాకరణసాంకేతికములే అయినప్పటికీ నామవిభక్తిప్రత్యయములు, క్రియావిభక్తిప్రత్యయములు తుదినిగల శబ్దములే పదము లగుచున్నవను సామాన్యభావమును మనము గ్రహింపవచ్చును. శబ్దమునై - అనగా ధాతు ప్రాతిపదికములనై విభక్తిప్రత్యయముల నేలజేర్చవలెను, చేర్చుటవలన గలిగే ప్రయోజన మేమిటి, ఈవిభక్తులు, విభక్తిప్రత్యయములు అనేవి భాషలో ఎట్లేర్పడినవి అనేప్రశ్నలు బయలుదేరక మానవు. కాని వీటికి తగిన సమాధానము చెప్పుటకు అవకాశ మిచ్చుట చాలదుగాని ప్రకృతమునకు సంబంధించినంతవరకు విచారితము.

వాస్తవముగా మానవుడు తనభావములను సంపూర్ణభావములుగనే, సంపూర్ణవాక్యములలోనే వ్యక్తము చేస్తాడు. కావున పూర్ణవాక్యమే భాషకు ప్రమాణము - అనగా కొలతబద్ధ. ఆవాక్యము వ్యక్తముచేసే భావములోని భాగములనుబట్టి ఆవాక్యముకూడా కొన్నిపదములకేంద్ర విభాగము చేయబడుతున్నా ఈవిభాగము కాల्పనికమేకాని సహజముకాదు. కావుననే ప్రాచీనవైయాకరణులు అఖండవాక్యస్ఫోటనేకాని, పదస్ఫోట వర్ణస్ఫోట మొదలగువాటి నంగీకరించలేదు. అనగా ఒకసంపూర్ణ భావద్యోతకమగు ఒక అఖండవాక్యములోని భాగములే ఈపదములని చెప్పవలసినదేకాని ఇవి స్వయముగా సంపూర్ణార్థబోధకములు కావని భావము. ఆసంపూర్ణార్థబోధకమగు వాక్యములో నున్నపదములకు గల పరస్పరసంబంధమును వ్యక్తముచేయురీతుల విభాగమునే విభక్తిఅందురు. అట్టి విభక్తు లేడువిధము అని ప్రాచీనవాక్యభాషావ్యాకరణకర్తలు నిర్ణయించిరి. కావుననే సంస్కృతమున విభక్తు లే డగుట తటస్థం

ఏకం ద్వికం త్రికం చాథ చతుష్కం పంచకం తథా । నామార్థ ఇతిసర్వేచ పక్షాః కాస్త్రే నిరూపితాః ॥ వైయాకరణభూషణసారము.

ప్రాతిపదికమే లింగమును, వచనమును నూచించే యెడల పాణిని నూత్రమున లింగ, వచన శబ్దముల నావశ్యకములగును. కావున అతని అభిప్రాయమున నవి ప్రాతిపదికముచేత నూచింపబడవనీ, ప్రధమా విభక్తి ప్రత్యయమే వాటిని నూచించుననీ తలచవలసి ఉన్నది. అర్థపంచకమును ప్రాతిపదికమే బోధించుననీ, ప్రధమాప్రత్యయము కేవల ద్యోతకము మాత్రమే అనీ కొందరిచుతము. ఇట్లు ప్రధమా విభక్తి లక్షణమునుగూర్చి సంస్కృతవైయాకరణులలోనే అభిప్రాయభేదము, మతభేదమును కలదు. అట్టివానినే తీసుకొనివచ్చి భిన్న సంప్రదాయములతోగూడిన ఈ ఆంధ్రభాషా లక్షణమునకు చేర్చిరి. ఈ భాషలో తల్లి, తండ్రి, పుట్ట మొదలగు ప్రాతిపదికములే, విభక్తిప్రత్యయ మేమీ లేకయే జాతి, వ్యక్తి, లింగ, సంఖ్య కారకములను బోధించుతున్నవి. బహువచనము నూచింప వలెనంటే ఏకవచనరూపమునకు ప్రత్యేక శబ్దమో దాని అవశిష్టభాగమో అగు “ కలు, ” లేదా “ లు, ” అనునవి చేర్చబడుతున్నవి. ఇది కేవల బహుత్వ నూచకమేకాని దీనికి విభక్తి భేదముతో సంబంధములేదు. అన్ని విభక్తులలోనూ బహుత్వమును నూచించుట కిదే చేర్చవలెను. కర్మకారకమునకూ, కర్మకారకమునకూ మొదట ఎట్టి భేదమును లేదు. అమహచ్ఛబ్దముల విషయమున నిప్పటికిని లేనేలేదు: చెట్టు పడెను, వాడు చెట్టు కొట్టెను- అన్నప్పుడు ‘చెట్టు’ శబ్దమునకు కారకభేదమువల్ల మార్పేమీ కలుగలేదు. కరణసంప్రదానాపాదానాధికరణకారకములు ప్రాతిపదికమునకు “ చేతక, కొఱకు, వలనక, అందు ” మొదలగు శబ్దములను చేర్చుటచేత ఏర్పడుతున్నవి. “ తండ్రి, అన్న ” మొదలగు మహచ్ఛబ్దముల విషయమందైనా ఇదేరీతి- అనగా ప్రాతిపదికమే మరొక శబ్దము పరమైనప్పుడు తాను విశేషణత్వమును పొందుచుండును. తండ్రి-తండ్రిచేతక అనగా తండ్రి (యొక్క) చేతియందు అని అర్థము. చెట్టువలననుండి - అనగా చెట్టు (యొక్క) వలనను - ప్రక్కను - ఉండి - చెట్టుమీదనుండి అకు రాలినది. మరికొన్ని శబ్దముల విషయములో, అనగా నేయి, నోరు మొదలగువానికి మరొక శబ్దము పరమైనపుడు చానివిశేషణత్వము ద్యోతకమగుటకు ‘అత్తు,’ ‘ఇక’ మొదలగు శబ్దములు నడుమ చేర్చబడుట కలదు. అప్పుడు ‘నేయి + చెంబు’ అనునది ‘నేయిచెంబు’ అనికాక ‘నేతిచెంబు’ అనిన్ని, ‘నోరు + మాట,’ ‘నోరుమాట’ కాక ‘నోటి మాట’ అనిన్ని అగుట సంభవించును. నేయి, నోరు మొదలగు శబ్దముల విశేషణత్వమును వ్యక్తముచేయుటకు చేర్పబడిన “ అత్తు ”, “ ఇక ” శబ్దములు ప్రాతిపదికలతో కలిసిపోవుటచేత నేర్పడిన “ నేతి ” “ నోటి ” అను పదములనుండి ‘టి, తి’ లను విడదీసి వైయాకరణులు ఔపవిభక్తికములని వీటికి పేరు పెట్టిరి. స్థలవాచక శబ్దమైన ఈ “ ఇక ” అనేదానిలోని ఇకారమే కొన్ని తత్సమశబ్దములపై విభక్తులు కరమైనపుడు కూడా చేర్పబడుతున్నది. రాముడు + ఇ-రాముడి పుస్తకము; రామన్ + ఇ, రామని - రాముని, రామునిచేత, రామునివలన మొ॥ రాముడు అనుదానిలోని డవరకముకూడా రామక అను ప్రాచీన రూపములోని పదాంత నకారమున కూతగా బయలుదేరిన డకారమునకు ఉచ్చారణ సౌకర్యమునకై ఒక ఉ కారము చేర్చుటచేత ఏర్పడినదే. రామున్లు, రాముడులోని తుదిదువర్ణము ఇతర

విభక్త్యర్థకరూపములలో కనబడక పోచిన నకారము మాత్రమే విశేషణత్వద్యోతకమగు ఇ కార ముతోకూడి “ని” వర్ణమై కనబడుచుండుటచేత “రామున్లు” లోని “న్లు” అను దానికిని, ‘రా ముని - చేతను’ అనుదానిలోని నివర్ణమునకును గల సంబంధమును గుర్తింపని వైయాకరణులచేతులలో “డుక్” వర్ణకము ప్రథమాప్రత్యయమైనది, ప్రథమేతరవిభక్తులలో “ని” వర్ణకము నిగాగమమై నెలసినది.

మొత్తముమీద నీ ‘డు’ వర్ణక మీభాషకు సంస్కృతభాషాసంపర్కము కలిగినపదప ‘అవకా, వాన్లు’ అనుసర్వనామరూపములసామ్యముచేత మహాశ్లోలగు సంస్కృతా కారాంతపులింగశబ్దములతో కూడా బయలుదేరి ఉండునని, ఆ “డు” వర్ణకము తక్కినవిభక్తులలో గనబడకుండుటనుబట్టి ప్రథమాప్రత్యయముగా గ్రహింపబడినది, టిగ్రహించవచ్చును. ఇట్లే “ము, వు”లకూడా, సగస్కృ తశబ్దములకు సంబంధించినవే. ఇవి అయ్యంతశబ్దములు ను కారాంతశబ్దములును తుదిమాతగా ఒక ఉకారమును గ్రహించుటచేత ఏర్పడిన వనమ్ + ఉ + వనము, ధేను + ఉ - ధేను + న్ + ఉ - ధేనువు అను రూపములనుండి విడదీయబడుటచేత ఏర్పడినవేఅని అనుకోవచ్చును. ప్రథమలోనేకాక తక్కిన విభక్తులలోకూడా ఈరూపములే ప్రాతిపదికములై నిల్చి ఉండుటచేత వీటిని ప్రథమాప్రత్యయము లనుట పొసగనే పొసగదు. వనము, వనముచేత, వనమువలన, ధేనువు, ధేనువుచేత, ధేనువువలన మొ॥

ఇక “లు” వర్ణము బహువచనద్యోతకమేకాని ప్రథమావిభక్తిప్రత్యయ మనుటకు వీలులేదు. అన్నివిభక్తులలోను బహువచనమున నిజే “లు” అను దీనిని విశేషణరూపముతో చేర్చబడి కనబడు తున్నది. దీనిప్రాచీనరూప మెట్టిదో ఈభాషను పరిశీలించినంతమాత్రమున తెలుసుకొనుట కష్ట సాధ్యమేకాని ఇతరసన్నిహితసజాతీయ భాషారూపములనుబట్టి అన్వేషించి తెలుసుకొనుటకు ప్రయ త్నముచేసిన నుకర మగును. ఈ ‘లు’ అనునది ఈభాషలోని బహువచనరూపములనుండి విడదీయ బడి ఒకప్రత్యయముగా నేర్పడుట తటస్థించుటచేత అంశకుపూర్వము లేని కొల్లశబ్దములు ఈభాషలో కొన్ని బయలుదేరినవి. అట్టి పదములలో వైయాకరణులచేతకూడా ఒకవిధముగా రూపసాధనకై గ్రహింపబడినవి, “కొలకు, మాకు, కలకు, రేగు, గోగు మొదలగుశబ్దములు. వైయాకరణులు గ్రహించిరనుటలోని ఉద్దేశ మేమనగా ఈరూపములనిష్పత్తిక్రమమును వారు వ్యాకరణమున సాధిం పవలసినవారై రనుటయే. ఈబహువచనరూపములనిష్పత్తిని సాధించునందగ్భమున వారికి కొంత చిక్కు కలిగినది. ఏల యనగా ఈశబ్దము లేకవచనమున నువర్ణాంతములై యున్నవి. ఉదా : కొలను, మాను, కలను, రేను, గోను, ఇత్యాదులు. వీటికి బహువచనమున ‘లు’ వర్ణము చేర్చగా కొలనులు, మానులు, కలనులు, రేనులు, గోనులు అని కావలసి ఉన్నది. అట్లుకాక భాషలో నిష్పన్నరూప ములు కొలకులు, మాకులు, కలకులు, రేగులు, గోగులు అని వ్యవహారమం దున్నవి. కేవలము ‘లు’ అనునదిమాత్రమే బహువచనప్రత్యయమైతే కొలనులు కావలసినదేకాని కొలకులు అగుటకు వీలు లేదు. కావున నీరూపమును సాధించుటకు వైయాకరణుడు బహువచనప్రత్యయము పరమైనపుడు ఈ శబ్దములకు - అనగా కలస్వాదులకు ‘కుజ్యేధానమును’ రేస్వాదులకు ‘గుజ్యేధానమును’ చేయవల సినవాడైనాడు. ఇట్లు బహువచనరూపములను సాధించినపదప, ‘లు’ వర్ణముమాత్రమే బహువచన

ప్రత్యయముగా ఏర్పడిన పిదప భాషలో నతిశ్వాచిత్కముగా వ్యవహరింపబడుచుండిన కొలకు, మ్రొకు మొదలగు కువర్ణాంతైకవచనరూపములనుగూడ నాదరించుచు, ఏకవచనమునగూడ ఈ 'కుజ్' వికల్పముగా వచ్చునని విధించినాడు. అట్లు మ్రొను, మ్రొకు, అనురెండురూపము లేక వచనమునను, మ్రొకులు అనే దొక్కటే బహువచనమునను ఏర్పడినవి. ✓

వైయాకరణులు విధించిన 'కుజ్' అనునది సహజముగా తొలిశబ్దమునకు చెందినదా, లేక బహువచన ప్రత్యయము చేర్చబడినపుడు మాత్రమే వచ్చుచుండుటచేత బహువచనమునకు సంబంధించినదా అను సందేహము కలుగకమానదు. కొలకు, మ్రొకుశబ్దము లేకవచనమున, ప్రాచీనకాలము నుండిన్ని రూఢములై ఉన్నవయితే వానియందలి "కు" వర్ణము శబ్దగతమే అనవచ్చును; కాని నువర్ణాంతరూపములకే ఎక్కువప్రాచుర్యము కలుగుటచేత ఈ 'కు' వర్ణము బహువచన ప్రత్యయమునకే సంబంధించినదేమో అను సంశయమున్ను కలుగక మానదు. ఇతరసన్నిహితభాషలగు తమిళ కన్నడములలోకూడా ఈశబ్దములు కువర్ణాంతములుగా కాక "మరమ్, " "కుళమ్" అని మకారాంతములుగా ఉండుటచేతనూ, బహువచనప్రత్యయ మాభాషలలో తెలుగులోవలె 'లు' అనునది కాక కవర్ణపూర్వకమై "గళ్", "గళు" అనురూపములు గలదై ఉండుటచేతనూ తెలుగులోని "కుజ్" విధానమునకు మూలమయిన ఆబహువచనరూపములలోని 'కు'వర్ణము బహువచనప్రత్యయమునకు చెందినదే అని నిశ్చయించుట కవకాశ మేర్పడుతున్నది. అట్లే అయినచో కొలను + కులు = కొలనుకులు, కొలన్ కులు, కొలంకులు, కొలంకు + లు, కొలకు + లు అనునీరీతిని కొలకు అను నేకవచనరూపము బహువచనరూపముయొక్క అనుచితవిభాగముచేత (wrong splitting) ఏర్పడినరూపమని (back form) తెలుసుకోవలసినది.

బాగుగా పరిశీలించినచో ఇట్లే ప్రాచీనకాలమున "కలు", "గలు" అను బహువచనప్రత్యయముతో కూడిన బహువచనరూపములనుండి ఈభాషలో "లు" అనునదిమాత్రము బహువచనప్రత్యయమను ఊహతో "లు"వర్ణము విడదీయబడుటచేత ఏర్పడి కవర్ణాంతైకవచనరూపములుగా భాషలో స్థిరపడిన శబ్దములు అనేకముగా మనము గుర్తించవచ్చును. అట్టిపదములలో కొన్నిటిని మాత్రమే ఈదిగువపట్టికలో చూపుతున్నాను. కవర్ణాంతమే తొలిరూపము కాగూడదా? దానిపై "లు"వర్ణము బహువచనమున చేర్చబడి ఉండకూడదా? అనుసందేహమును నివారించుటకుగాను ఇతరసన్నిహితభాషలలోని కవర్ణవిరహితములగు ఏకవచనరూపములు వ్యవహారములో ఇప్పటికీ ఉండుట ఈపట్టికలో వ్యక్తము చేయబడుతున్నది. వైయాకరణులు గ్రహించినరూపములలోకూడా ఏకవచనమందు ను వర్ణాంతరూపములకేకాని కు వర్ణాంతరూపముల కింతవ్యవహారప్రాచుర్యము లేకుండుటనుబట్టి కు వర్ణాంతరూపములు భాషలో సహజములుగాని ప్రాచీనములుగాని కావని ఉహింపవచ్చును.

తమిళ కన్నడములు

తెలుగు

ఏకవచనము	బహువచనము	బహువచనము	ఏకవచనకువర్ణాంతరూపము
తమి - ఈ	ఈ + గళ్ = ఈగళు	ఈగలు	ఈగ
తమి - ఎలి; క - ఇలి	ఎలి + గళ్ = ఎలిగళ్, ఎలిగళు	ఎలికలు, ఎలుకలు	ఎలిక, ఎలుక

అంధ్రభాషాపదములు - వాటి నిష్పత్తిక్రమము : కోరాడ రామకృష్ణయ్య ౩౧

తమిళ కన్నడములు		తెలుగు	
ఏకవచనము	బహువచనము	బహువచనము	ఏకవచనమనర్థాంతరూపము
తమి - కిలి, క - గిలి, గిణి	కిలి + గల్ = కిలిగళు	చిలుకలు +	చిలుక
తమి, క, మ - ఉమి	ఉమి + కల్ = ఉమికళు	ఉమికలు, ఉముకలు	ఉముక - (ఊక)
తమి - ఎలుమ్మ, ఎన్ను, క - ఎలు, ఎలువు, ఎలులు	ఎలుమ్మగల్	ఎముకలు, ఎమ్మకలు	ఎముక - (ఎమ్మ)
తమి - పిణై	పిణై + గల్	పినుగలు	పినుగ
తమి - అనై, క - అనె	అనై + గల్ = అనైగళు	ఏనుగలు, ఏనుగులు	ఏనుగ, ఏనుగు, ఏనిక
తమి - ముటి	ముటి + కల్ = ముటిక్కల్	ముక్కులు	ముక్కు
తమి, క - నరి	నరి + కల్ = నరిక్కల్	నక్కలు	నక్క
తమి - కుడై	కుడైగల్	గొడుగులు	గొడుగు
తమి, క - మరమ్	క - మరమ్మల్, తుళు - మరొక్కళు	మరొంకులు, మ్రొంకులు } మ్రొంకులు }	మ్రొంకు
తమి - కుళం, క - కొళ	కుళంగల్	కొళంకులు, కొలంకులు	కొలంకు
తమి - గోణ్	గోంగల్	గోంగులు, గోంగులు	గోంగు
తమి - తుణి	తుణిక్కల్	తునికలు, తునుకలు	తునుక, తునక

ఇట్టిభాషలో క, తు, గు వర్ణాంతకబ్బము లనేకములు ప్రాచీనభాషలోని బహువచనరూపముల నుండి 'లు' పర్ణము విడదీయుటచే నేర్పడినవై ఉండెననుటకు సందేహము లేదు. ఈభాషలోని బహువచనప్రత్యయముయొక్క సహజస్వరూపముకూడా ఇప్పటిరూపములను ప్రాచీనభాషారూపములతో పోల్చి చూచినగాని మనకు ఎరుకపడదు. కావున మనభాషలోని ప్రత్యేకపదములయొక్కగాని విభక్తులయొక్కగాని నిష్పత్తిక్రమమును వాటిమూలస్వరూపమును తెలుసుకొవలెనంటే వాటిచరిత్రను ఆభాషలోనేకాక దానికి సంబంధించిన సన్నిహితసహాయభాషలలోకూడా వెనువెనుక కన్వేషించి పరిశీలించవలసిన అవశ్యకత ఎంతో కనబడుతున్నది.

ఇంతవర కీభాషలోని నామవిభక్తులనేని సంస్కృతవ్యాకరణసంప్రదాయానుసారము ఏర్పరుపబడినవైనను వాస్తవముగా ఒకనామవాచకపదముపై మరిఒక స్వతంత్రపదమును చేర్చుటచేతనే ఆయా విభక్త్యర్థములు వ్యక్తియగుచు వచ్చినవికాని కేవల మర్థము తెలియనిప్రత్యయములు చేర్చుటచేత గాదనిన్ని, ఒకపదముపై మరొకపదము చేర్చినపుడు ఆరెంటికిని గలసంబంధము విశేషణవిశేష్యభావసంబంధమై ఉండెననిన్ని, ఒకొక్కప్పు డాపదములకు గల ఈసంబంధమును వ్యక్తముచేయుటకు గాను "అత్తు", "ఇక" మొదలగుశబ్దములు చేర్చబడుచూ ఉండెననిన్ని తెలియుచున్నది. దీనినిబట్టి

తాలవ్యకారసాహచర్యముచేత కంఠ్యకారము తాలవ్యచకారముగా మారినది. (The law of Palatalization)

సామాన్యముగా ఈభాషలోని వాక్యములందలి పదములకు గలసంబంధము విశేషణవిశేష్యభావరూపమై ఉండెనని స్పష్టమగుతున్నది. (ఇక క్రియ్యావిభక్తిస్వరూప మెట్టిదో పరిశీలించుముగాక) ఆంధ్రవైయాకరణులు, ముఖ్యముగా సంస్కృతభాషాభిమానులు, సంస్కృతవ్యాకరణపద్ధతి నవలంబించి ఈభాషలో నామవిభక్తులను సప్తసంఖ్యాకములుగా ఎట్లు చేసినారో అట్లే క్రియ్యావిభక్తిప్రత్యయవిషయమున కూడా అచ్చటి లకారపద్ధతినే ఇచ్చటకూడా దింపివేసినారు. (కాని అచ్చటి దశలకారములకున్న ఇచ్చట తావు లేకపోవుటచేత ఇచ్చట లకారపంచకమునుమాత్రమే గ్రహింపవలసినవా రైనారు.) (అలకారములకు తిప్, తన్ మొదలగునవి ఆదేశముగా వచ్చినట్లే ఇచ్చటకూడా లకారములకు డుజ్, రు, వు, ము మొదలగునవి ఆదేశము లగునట!) అమహద్దర్థమునందు డుజ్, రు లకు డు, వులు మరల ఆదేశము లగునట! ఉన్నానుబంధముమీద డుజ్, రు లకు ది, వి అగునట డుజ్, రులకు డు, వులుగాని ది, విలుగాని ఆదేశ మగుననుటలో అర్థ మేమో కనబడదు. కేతనాదులును ఆయా కాలము లందు ఎడ, ఉడు, ఉరు, దును, దుము మొదలగువాటినే విధించినారుగాని లకారముల కాదేశముగా మాత్రము చెప్పలేదు. సంస్కృతక్రియారూపములకుది నున్న సర్వనామచిహ్నములకును, భాషలోని సర్వనామరూపములకును ఎట్టిసంబంధము? అగపడకపోవుటచేతనూ, ఒక్కొక్కలకారములో వీటి రూపములు విశేషముగా మారిపోవుచుండుటచేతనూ, లకారములకు తిజ్, దు లాదేశములని తిజ్, దుల కాయా లకారములలో ఆయాప్రత్యయములు మరల ఆదేశము లగునని తెలుపబడినది. కాని ఈభాషలలో డు, రు, ము, వు మొదలగునవి వాడు, వారు, మేము, నీవు అనుసర్వనామముల అవశిష్టభాగము లనుట స్పష్టముగ నుండుటచే లకారముల కివి ఆదేశములనీ, ఉన్నాదులు వీటికి అనుబంధములనీ చెప్పవలసిన అవశ్యకత కనబడదు. (ఉన్న అనేది ఉండు ధాతువునుండి ఏర్పడిన క్రియావిశేషణరూపమే అనుటచేత ఉన్న + వాడు = ఉన్నవాడు, ఉన్నాడు, అని ఇట్టి రూపముల నిష్పత్తిక్రిమము సులభముగా బోధపడుచునే ఉండుటచేత సంస్కృతభాషలోని క్రియారూపముల ప్రక్రియావిధాన మంతయు ఇచ్చటికి తేవలసిన అవశ్యకత లేదు.) ఆప్రక్రియను అనుసరించుటచేతనే ప్రత్యేకశబ్దములై స్పష్టముగా కనబడుతునే ఉన్న ఉన్నాదుల కనుబంధములనిమాత్రమే చెప్పవలసి వచ్చినది. ఈభాషారూపములను ప్రత్యయములుగను అనుబంధములుగను వ్యాకరించు విధానము అవలంబించుటచేతనే ప్రాచీనవైయాకరణులేకాక ఆధునికులగు భాషాశాస్త్రపండితులలో ద్రావిడభాషా తత్త్వమును కనిపెట్టుటకై అపారపరిశ్రమచేసిన కార్ట్యోల్ పండితునివంటివాడుకూడా ఈ భాషాస్వరూపమునూ, దానిపరిణామక్రిమమునూ గుర్తింపలేకపోవుట తటస్థించినది. (ఆంధ్రవైయాకరణులవలె ఈతడును ధాతువులకు ఆయానిష్పాదకములగు కొన్ని ప్రత్యయములు చేర్పబడుతున్నవని చెప్పినాడు. వీటినే ఈతడు Formative additions to the theme అని పేర్కొన్నాడు - అనగా “పోగు,” “అడల్లు” అనువాటిలోని “గు” వర్ణమును, తమి - “అడైగు” అనుదానిలోని “గు” వర్ణమును, “తిరుప్ప” మొదలగువాటిలోని “దు” వర్ణమును, “నిరుమ్పు” మొదలగువానిలోని “బు” వర్ణమును క్రియానిష్పాదకప్రత్యయములని ఆతడు తలచినాడు.) ధాతువులపై వచ్చునీప్రత్యయములు సకర్మకక్రియలలో పరుషత్వము చెంది ద్విర్భావమును చెందుచున్నవనికూడా తెలిపినాడు. పోగు =

పెట్టుట, పొక్కు=పంపివేయుట ; అడంగు=అణగి ఉండుట, అడక్కు=అడచుట, అడ్డగించుట ; అడ్డెను=క్రిక్కిరిసి ఉండుట (to be stuffed in) ; అడ్డెచ్చు = అణచిపెట్టుట (to stuff in); తిరున్దు=తనకుతానే దిద్దుకొనుట (to become correct); తిరుత్తు=ఒకరితప్పు దిద్దుట (to correct); నిరమ్బు=నిండుట (to be full); నిరప్పు=నింపుట (to fill). వైయాకరణులు పోగు, అడంగు, తిరుం దు, నిరుంబు మొదలగువాటినే ధాతువులుగా గ్రహించి ఉండుటచేత వారి కీప్రత్యయములగొడవయే లేక పోయినది. కాల్వెల్ పండితు డారూపములను ఇతరద్రావిడభాషారూపములతోనూ, ఆయా భాషలలో ఆధాతువులనుండి ఏర్పడిన ఇతరసామవాచకరూపములు మొదలయినవాటితోనూ పోల్చి చూచినవాడుగనుక 'కు', 'సు', 'దు', 'ంబు', అనువాటితో గూడని సామవాచకశబ్దములకూడా కనబడుతున్నప్పుడు ఇవి అంతమందు కలవిమాత్రమే ధాతువులని అత డెట్లు చెప్పగలడు. ధాతువు అనేదానికి సజాతీయశబ్దముల కన్నిటికిని పరమమూలమైన వర్ణసముదాయ మన్నదే అర్థమైనచో ఈ గు, దు, బు మొదలగువర్ణములే లేకుండిన కొన్ని సామవాచకపదములు భాషలో కనబడుతున్నప్పుడు వీటితోకూడినదే మూలధాతుస్వరూపమనిచెప్పుట కపకాశము లేదుకదా. 'అడగు' ధాతు వైనచో 'అడ' అనుసామవాచకరూప ముండుటకు కారణ మేమై ఉండును? 'కునుగు' ధాతువైనచో 'తుని', 'తుండు', 'తుంపర', మొదలగునవి గువర్ణవిరహితములైన సామవాచకరూపము లెట్లేర్పడినవి? "తిరున్దు", "నిరుమ్బు" అను 'దు' వర్ణాంత, 'బు' వర్ణాంతరూపములే మూలధాతువు లైనచో త్రిప్లు, తిరుల్, తిరి (చెవిలో తిరి పెట్టుట) మొదలగుసామవాచకరూపములలో 'దు' వర్ణముగాని, "నిండు" "నిరై" మొదలగురూపములలో 'బు' వర్ణముగాని, కనబడుట లేదే. అట్లే 'పెలుగు' ధాతు వైనచో "పెలపెలబోవు", "పెల్లి" "పెండి", "పెల్ల" మొదలగువానిలో 'గు' వర్ణ ముకూడా లేకపోవునా? ఆయాధాతువు లనబడువాటిలోని తుదివర్ణములు వాటికి సంబంధించిన అనేకశబ్దములలో కనబడుటలేదు. కనుక అవి మూలధాతువులకు చెందినమూలధాతువులు కావనీ, క్రియారూపము లేర్పడుసందర్భమున మూలధాతువు కేదో ఒక అర్థమును నూచించుటకుగాను చేర్ప బడి ఉండెననుటే సమంజసముగా ఉండును. అట్లే అయినచో అడ్డ, నిర్, తిర్, వెల్, తున్ మొదలగునవే మూలధాతువు లగునని చెప్పక తప్పదు. వీటిపైని చేరిన 'దు, బు, గు, సు' మొద లగునవి ఆధాతువులనుండి క్రియారూపములను నిష్పత్తిచేయునపుడు క్రియాత్వద్యోతకములుగను, లేదా, సహాయధాతువులుగను చేర్పబడి వాని అవశిష్టభాగములై ఉండును. ఇప్పుడు మన కివి అర్థము తెలియనిప్రత్యయమాత్రములే అయిన నగుగాక, కాని మొదట నీధాతువులను క్రియారూపములుగా ప్రయోగించినప్పోచినజను లర్థములేనిప్రత్యయములను చేర్చి ఉండరుగదా. భాషలో అర్థములేని ప్రత్యయములు (త. కారియై) అనుబంధములు మొదలైనవి లాక్షణికునివాక్యకరణమనే కత్తిక్రింద నలిగిపడిపోయినముక్కలే కాని వేరుకావు. ఇవికూడా భాషలో అర్థవంతములై ఒకకాలమున స్వతం త్రప్రయోజనము గలిగినస్వతంత్రశబ్దములే అయి ఉండుననుటకు సందేహములేదు. కాలప్రవాహమున బడి ఉచ్చారణవేగముచేత నలిగి నలిగి మారురూపములనూ సంక్షిప్తరూపములనూ పొందుటచేత కొంత కాలమున కానవాలుపట్టుటకు వీలులేనిస్థితికి వచ్చి ప్రత్యయములు, అనుబంధములును అగుచుండును.

ప్రవాహవేగము, లేదా ఉచ్చారణవేగము ఒక్కొక్కచోట - అనగా ఆభాషను వ్యవహరించుదేశమునం దొకప్రాంతమునగాని, ఆసంఘమునం దొకభాగమునగాని - అల్పమై ఆభాషారూపముల కంత నలుగుడు లేకుండుట తటస్థించినచో ఒకప్రదేశమున మార్పుచెందినరూపముల నిజస్వరూపము మరొక ప్రాంతమువారివ్యవహారములో నిలిచి ఉండి మనకు గోచరింపవచ్చును. ఒకకాలములో ఒకభాషను వ్యాకరించినవారిలక్షణమునకును అంతకుపూర్వ మేర్పడి ఉన్నలక్షణమునకున్నకూడా కొంతభేద మేర్పడుచుండుట తటస్థించును. కనుకనే ఒక్కభాషకే కాలభేదమునుబట్టి భిన్నవ్యాకరణము లేర్పడుచుండుట. మరియు నీభేదము వారివారిదృక్పథములనుబట్టికూడా ఏర్పడుచుండవచ్చును. సామాన్యముగా ఏభాషకైనా మొట్టమొదట లక్షణ మేర్పరచినవారిమార్గమునే తరువాతిలాక్షణికులుకూడా అనుసరించిపోవుట తటస్థించుచుండును. కనుక ఏకభాషాలక్షణవిషయమున కాలమును బట్టి భేదము లంతగా కనబడకపోయినా సజాతీయము లయిన భిన్న భాషలలక్షణములను పరిశీలించినయెడల మూల భాషారూపములు, ఆయాకాలములలో ఏయేరూపములతో ఉన్నవో, అవి లాక్షణికులచే ఏయేవిధముల పరిగ్రహింపబడినవో తెలియవచ్చుటేకాక వాటిపుట్టుపూర్వోత్తరములుకూడా విశదము కావచ్చును.

ఇంచుకు నిదర్శనముగా నీభాషలలోని బహువచనరూపములయొక్కయు బహువచనప్రత్యయములయొక్కయు స్వరూపము లెట్లు మార్పుచెందుతూవచ్చినవో ఇదివరకే చూపబడినది. 'ఎలికలు' అనేబహువచనరూప మొకటి ప్రాచీనద్రావిడభాషలో వ్యవహారమం దుండగా దానిలో నొకకాఖ అయినతమిళమును క్రిస్త్యబ్దమునకు పూర్వమున వ్యాకరించి లక్షణము చెప్పిన తోల్కాప్పియనార్ అనే లాక్షణికుడు 'ఎలి + కలు (కల్)' అని ఆకాలపుభాషాప్రయోగమునందలిపరిపాటినిబట్టి విభాగించి 'కల్' అనేదానిని అమహద్భహువచనప్రత్యయముగా విడదీయగా, మరికొంతకాలమునకు మరొకకాఖ అయినకన్నడమును వ్యాకరించినవారుకూడా అట్లే విభాగింపగా, అటుతరువాత ఆమూల భాషయొక్క మరొకకాఖ అయినమనలెలుగుభాషను ఆకాలమునందలి ఆభాషలోని వ్యవహారపద్ధతినిబట్టి వ్యాకరించినవారు 'ఎలిగల్' అనే ప్రాచీనభాషాశబ్దము 'ఎలికలు', 'ఎలుకలు' అను రూపములు వ్యవహారములో ఉండుటచేత ఆశబ్దము 'ఎలిక + లు' అని విభాగించి, 'ఎలిక' అనేది ఏకవచనరూపమనీ 'లు' అనేది బహువచనప్రత్యయమనీ లక్షణ మేర్పరచిరని మనము తెలుసుకొనే ఉన్నాము. ఒకకాలమున వ్యవహారములో ఉన్నశబ్దము మరికొంతకాలమున కొకదేశభాగమున 'ఎలిక' అనేరూపమును గ్రహించినది. 'గల్' అనుపదము 'లు' అయినది. ఇట్లే తమి; 'పుదర్' - తె; 'పొదరు' అనుపద మిప్పుడు 'పొద' అయినది. తెమ్ + ఎలర్ = తెమ్మెలర్, తెమ్మెరల్, తెమ్మెరలు, తెమ్మెర + లు - ఏకవచనరూపము 'తెమ్మెర' అనునదీ భాషలో ఏర్పడినది. గాలి అను అర్థముగల ఎలర్ అనుప్రాచీనశబ్దము వ్యతిపాతవిధిచే ఎరల్ అయినది. తెమ్ శబ్దముతో కలిసి తెమ్మెరలు అనురూపమును పొంది బహువచనరూపభ్రాంతిని కల్పించి 'తెమ్మెర' అనే ఏకవచనరూప కల్పనమునకు సాధకమయినది. ఇట్లు ప్రత్యేకశబ్దములలోవలెనే ధాతుస్వరూపవిషయములోకూడా క్రియావిభక్తులవిషయములోనుకూడా ఆయాకాలములం దాయాభాషాకాఖలలోని వ్యవహారపరి

పాటినిబట్టి లక్షణములో అభిప్రాయభేదము లేర్పడుతూ వచ్చినవి. లాక్షణికులు 'ధాతువులుగా పరిగణించినకొన్ని రూపములను గ్రహించి పరిశీలించెను. 'గు' వర్ణాంతధాతువులనుగూర్చి వెనుక కొంచెము పరిశీలించేఉన్నాము. వెలుగు, తునుగు, తిరుగు, అడగు మొదలైనవి మూలధాతువులని భావించుటకు అవకాశము లేకుండుటకు గలకారణమును గమనించే ఉన్నాము. విశేష మేమనగా, ఆంధ్రమున కొంతవరకు ఆర్యాదీనములని చెప్పదగిన - అనగా తద్ధర్మార్థకములని చెప్పబడేరూపములకంటె ఆర్యాదీనము లన్నమాట - తిరుగుచున్నాడు, తిరిగిసాడు, తిరుగగలడు మొదలగు ప్రకారికక్రియారూపములలో 'గు' వర్ణాంతమే నియతముగా కనబడుచుండుటచేతనూ, దానిపైనే కాలనూచక చిహ్నములు చేర్పబడుచుండుటచేతనూ ఆ 'గు' వర్ణాంతమే ధాతువని ఆంధ్రవైయాకరణులు తలచిసారు. ఈభాషలో తద్ధర్మార్థకము లనబడురూపములుకూడా 'గు' వర్ణసహితములుగానే ఉన్నవి. ఇవి కొంతవరకు కాలభేదమూ, లింగవచనభేదమూకూడా లేకుండా ప్రయోగింపబడుతున్నవి. 'వెలుగును,' 'వెలిగెడును' అనునవి భావివర్తమానములలో లింగవచనభేదము లేక ప్రయోగింపబడుచుండుట సుస్యక్తమే. ఈరూపము లిట్టిభేదమును నూచింపకుండుటనుబట్టి అట్టి భేదమును నూచించుటకు గాను భాషలో ఏర్పడిన 'వెలుగుతున్నది, వెలుగుతున్నవి, వెలుగగలడు, వెలుగగలడు' మొదలగు రూపములకంటె ప్రాచీన మనుటకు సందేహములేదు. దీని నిష్పత్తిక్రమము తెలుపుతూ ఆంధ్రవైయాకరణులు వెలుగు అనేది ధాతువనీ, దానిపై తద్ధర్మార్థకమున ఎడు, ఎడి, ను అను ప్రత్యయములు చేరుననీ చెప్పిసారు. ఈకారణముచేత 'గు' వర్ణము ధాత్వవయవమే అయినది. కాని ఇంతకుపూర్వము చిరకాలము క్రిందటనే ప్రాచీనభాషలోని ఈ 'గు' మంతరూపములను వ్యాకరించిన తమిళవైయాకరణుడగు తోల్కాప్పియసార్ అనునతడు "శైగుమ్" "వెళ్ళుమ్" అనువాటిని ధాతువులుగా గ్రహింపక 'శై, వెళ్, పో' మొదలగునవే ధాతువులనీ, 'గుమ్' అనేది క్రియారూపమునకు బహువచనమున చేర్పబడే ప్రత్యయమనీ చెప్పిసాడు. కు, డు, తు, టు అనేవి ధాతువుల కేకవచనముననూ కుమ్, డుమ్, తుమ్, టుమ్ అనేవి బహువచనముననూ చేర్పబడునని చెప్పిసాడేకాని ఇవి కాలభేదమునుగాని లింగభేదమునుగాని నూచించునట్లేమీ తెలిపి ఉండలేదు. తరువాతికాలమునందలి వైయాకరణులు 'కు', 'కుమ్' ప్రత్యయములు భావివర్తమానములనూ, తక్కినవి భూతకాలమునూ నూచించునని ఒకవిభాగము చేసిసారు. ఇక కన్నడభాషవైయాకరణులుకూడా తమిళవైయాకరణుని పద్ధతి కనుగుణముగానే 'కుమ్', 'గుమ్' అనేవి ధాతువులకంటె భిన్నమైన ప్రత్యయములని తెలుపుటకాక ఇవి ధాతువునకు చేర్పబడినప్పుడు లింగ, వచన, కాలభేద మేమీ నూచింపని క్రియా రూపము లేర్పడుచున్నవని చెప్పిసారు.

“సవనాగి భూతదోల్ లిం

గవచనదోల్లరువర్తమాన భవిష్య

ద్యవహృతిగత్ గుం కుం స

బుభుతాన శ్యేకవచనదోల్లెలసిదుకం॥”

శబ్దమణిదర్పణం-అఖ్యాతప్రకరణం-228 నూత్రం.

కూడా ఈ భాషలలోని భూతకాలిక చిహ్న నిరూపణము విషయమున చాలాచిక్కుపడినాడు. ఎందుచేతననగా ఆతడు విశేషపరిశ్రమచేసిన తమిళభాషలోనూ, దానికి తగినట్లుగా కన్నడభాషలోనూనూడా భూతకాలికక్రియారూపములలో 'ఇ' కార మతిక్వాచిత్కముగా కనబడుచుండేనేకాని ఇకార పూర్వకముకాని 'ద' కారముమాత్రమే ప్రాచుర్యమువహించిఉన్నది. ఆకారణముచేత ఈ భాషలలో భూతకాలికచిహ్నము 'ద' కారమే అని ఆతడు మొదట నిశ్చయించుటలో ఆశ్చర్య మేమీ లేదు. కాని ఆభాషలలోనే 'పాడినాన్', 'మాడిదేను' మొదలగు రూపములలో 'ద' కార 'మి' కార పూర్వకమై కనబడుచుండుటచేత ఆ 'ఇ' కార మేమై ఉండునో విచారించి తుద ముచ్చారణసౌకర్యముకొరకు చేర్చబడినదని తేల్చినాడు. అయితే తెలుగు మళయాళములలో 'ద' కారము క్వాచిత్కముగా కనబడుటయు, 'ఇ' కారమే ప్రాధాన్యము వహించుటయు సంభవించుచున్నదే అను విషయమును గుర్తింపవలసివచ్చినప్పుడు 'ఇ' కారము కూడా భూతకాలికచిహ్నమే అయి ఉండుననీ, ఈరూపములలో బహుశః దకార ముచ్చారణార్థము చేరి ఉండుననీ చెప్పి మొత్తముమీద ఈభాషలలో 'ఇ' కారము, 'ద' కారముకూడా భూతకాలికచిహ్నములయ్యెనని తన అభిప్రాయమైనట్లు తేల్చినాడు. ఈభాషలలోని రూపములన్నిటినీ సమగ్రముగా గ్రహించి, ఒండొంటితోపోల్చిచూచి, వాటికన్నిటికీ సామాన్యమయినమూలరూప మేమై ఉండునని అమూలరూపము నన్వేషించుటకు ప్రయత్నింపక విడివిడిగా ఆభూతకాలరూపములను బట్టి వాటినుండి కాలచిహ్నమును గుర్తించుటకు ప్రయత్నించుటచేత కాల్యైల్ పండితున కిట్టి చిక్కు కలిగినది. ఆంధ్రమునందలి క్రియారూపములగు 'చేసితిని,' 'చేసితివి' అనువాటిని 'పాడినాన్' 'మాడిదేను' అను వాటితోపోల్చి 'పాడిన,' 'పాడిద,' 'మాడిద' 'చేసిత' 'చేసిన' అను క్రియావిశేషణములనుకూడా పరిశీలించినప్పుడు "శెయ్ దేన్" అనునది శెయ్ + ఇత్ + ఏన్ అనిన్ని, మాడిదేన్ మాడు + ఇత్ + ఏన్ అనిన్ని, అట్లే చేసితిని చెయ్ (న్) + ఇత్ + ఏను, (చేసిత్ + ఏను > చేసిలేను > చేసితిను > చేసితిని) అనిన్ని విభాగింపబడుటకు అనువై ఉండి మొదట ధాతువు, తరువాత భూతకాలచిహ్నము, దానివెనుక సర్వనామ ప్రత్యయమున్ను స్పష్టముగా కనబడుచుండుటచేత ధాతువుతరువాత చేర్చబడిన 'ఇత్' అనేదే భూతకాలచిహ్నమని నిశ్చయింపదగి ఉన్నది. కాల్యైల్ పండితుడు తలచినరీతిగా ప్రత్యేకము 'ఇ' కారముగాని 'ద' కారముగాని కాక 'ఇతు' అన్నప్రత్యేకపదమే, లేదా ధాతువే భూతకాలచిహ్నమయ్యెనని మనము భావించవలెను. మరొకవిశేష మేమనగా ఈక్రియాపదము ఈభాషలలో తక్కిన రూపములన్నిటివలెనే కొన్నిప్రత్యేకస్వతంత్రములగు ధాతువులయొక్కగాని పదములయొక్కగాని కూడికచేత ఏర్పడినట్లు వ్యక్తమగుచుండుటచేత ఇది ఈభాషలయొక్క సంయుక్తపదరూపత్వమును (Agglutinative nature) స్థాపించుచున్నదివలె ఉన్నది.

ఇక నీ 'ఇతు' అనున దేమి? భూతకాలికచిహ్న మెట్లైనది అని విచారించినప్పుడు ఇది సంయుక్త పదరూపభాషలనుటనుబట్టి ఈ 'ఇతు' అనేది ఒకస్వతంత్రపదమనీ, లేదా ధాతువనీ అది దాకార్థకమైన ఇచ్చుట అనే అర్థముగల ఈ (ప్రదానే) ధాతురూపమనీ ఇను, ఇచు, ఇతు మొదలయినవన్నీ దీనిరూపములే అగుటచేత ఈ 'ఇతు' అనేరూపము ధాతువులవైని అధాత్వర్థక్రియాఫరిగమాత్తని

నూచించుటకుగాను చేర్చబడినదనీ మన మాహించుట కష్టసాధ్యము కాదు. చేసితిని-అనగా చెయ్ (న) + ఇతు + ఏన్ = చేయుట (ను) ఇచ్చి (వేసి) ననేను అని అర్థము కలుగుతున్నది. ఈభావమే అంధ్రభాషలోకూడా ఈధాత్వర్థప్రయోగముచేత I gave up doing అని చెప్పుటకూడా కలదు. చేయుచున్న కార్య మెప్పుడు కొనసాగక ఇచ్చివేయబడినదో, అనగా నిలిపివేయబడినదో అప్పుడే అది భూతకాలక్రియ అగుచున్నది. ఇట్టిభావముతోనే ప్రాచీనద్రావిడభాషను వ్యవహరించుజనులు ఒక ధాతువుచేత నూచింపబడినకార్యము అంతటితో ఆగిపోయి ప్రవర్తింపకుండుటను తెలుపదలచినప్పుడు ఆధాతువుపైని 'ఈ' ధాతువును సహాయ ధాతువుగా చేర్చి చెప్పబూని ఉందురు. ఇట్లే భూతకాలక్రియాపదములు ఈభాషలో ఏర్పడినవి. తక్కినపదములన్నీకూడా ఈభాషలో భిన్న ధాతువులసంయోగముచేత ఏర్పడినవని బాగుగ పరిశీలించినచో మనము తెలుసుకొనలేకపోము. దీనినిబట్టి మనము తెలుసుకొనవలసిన దేమనగా ఈభాషలలోని సుబ్బిభక్తులు, తిజ్విభక్తులు చెప్పబడినవన్నీ ప్రత్యేకము స్వతంత్రముగా భాషలో ప్రయోగింపబడదగి ఉన్న అర్థవంతములగు శబ్దములును సర్వసామశబ్దముల అవశిష్టభాగములే అగుటచేత అందలిపదములన్నీ ఆయాశబ్దములకూడికచేత ఏర్పడుచున్నవే అనిన్ని సంప్రదానాపాదానాద్యవిభక్త్యర్థములను నూచించుటకే చేర్చబడుశబ్దములకునూ నామములకునూ గలసంబంధము విశేషణవిశేష్యభావసంబంధమే అనిన్ని ఇదియే క్రియావిభక్తులలోకూడా కానవచ్చుచున్నదనీ నిశ్చయింపరిగి ఉన్నదనుటయే. ఈభాషలలో వాస్తవముగా క్రియావిభక్తి అనునదే కనబడదు. 'చేయుచున్నాను' 'చేయుచున్నది' అనునవి క్రియలు కావా అని ప్రశ్నించినట్లయితే సంస్కృతవైయాకరణపద్ధతినిబట్టి వాటి కాపేరు పెట్టెదమంటే ఏమో కాని ఆపదముల నిష్పత్తిక్రమమునుబట్టి చూడగా 'చేయుచున్న + నేను', 'చేయుచున్న + అది' చేయుచున్నట్టివాడనైననేను, చేయుచున్నట్టిదైన అది అని తుదినిలిచిన సర్వసామశబ్దములకు విశేషణములుగా చేర్చబడిన ధాతురూపములకంటే వేరుగా కనబడవు. అనగా వాక్యమంతా మన మిప్పుడు క్రియాపద మనుకొనుచున్నదాని తుది నున్న సర్వసామశబ్దమునకు విశేషణమై నిలుచుచున్న దన్నమాట. గ్రంథము 'వాయుచున్నాను' అనగా గ్రంథమును వాయుచున్ననేను అనిగదా అర్థము. కనుక ప్రధమాంతకాబ్దబోధయే కాని క్రియారూపములనేవి ఈభాషలో ఉన్నట్లగపడదు. వాక్యములోని శబ్దములన్నీ తుది నున్న సర్వసామమునకు సామాన్యముగా విశేషణములయి ఉండుంటే కాక ఆయాశబ్దములలో పూర్వమందు నిలిచినది పరమం దున్నదానికి విశేషణమైకూడా ఉండును. ఇట్టి భాషలలోని పదములయొక్కయు నామక్రియావిభక్తులయొక్కయు నిష్పత్తిక్రమమునుగూర్చి విచారించినచో అవి అన్నియు స్వతంత్రశబ్దములయొక్కగాని ధాతువులయొక్కగాని సంయోగముచేత ఏర్పడినవై ఇవి సంయుక్తపదరూపభాషలు (Agglutinative languages) అనువాదమును సార్థకపరచుచున్నట్లు అగపడుచుండుటచేత ఆయాభాషలలో ప్రత్యయము లనుకొనబడువానిమూలస్వరూప మితరసన్నిహితభాషారూపములతో పోల్చిచూచినచో కనిపెట్టుట కవకాశ మేర్పడుటయే కాక వీటి కన్నిటికిని మూలముగు ప్రాచీనద్రావిడభాషాస్వరూపమునుకూడా గుర్తింప నవకాశము కలుగవచ్చునని తోచక మానదు. కనుక ఈమార్గము సాధకమని తెలచినభాషాతత్వజ్ఞానువు లట్టి మూలభాషాస్వరూపమును గుర్తించుటకు ప్రయత్నింతురుగాక !!!

భాష - క వి

ఉమర్ అలీషా

భాష మానవలోకమున సహజముగా నుదయించునీశ్వరద తమహాశక్తియను దివ్యార్ణవమునం దొకపరమపవిత్ర మైన గొప్పతరంగము, ఇది మిక్కిలి తేజోవిరాజితమై దశదిశలను మార్మోయు ప్రణవస్వరూపముతోఁ గలిసి పొంగి పొరలి భావాంతర్గతమై యూసరజ్జేత్రములతోఁ బోలిన మానసికపుబయళ్ళను సస్యశ్యామలము గావించుచుండును.

ఈ భాష దేశవిస్తీర్ణము, సాంఘికప్రవృత్తి, పరిసరసంస్కారవిశేషములనుబట్టి పలుతెలుగుల మాటినది. కాని దీనిగమ్యస్థాన మొక్కటేయని 'బూ అలి' అభిప్రాయపడుచున్నాఁడు. మఱికొందరు భాషాకుటుంబ మొక్కటేయని వాదించెదరు. కాని యది వితండవాదము. కేవలము అర్థశూన్య మైనది. ఏమందురా, - సంస్కృతము జనించినచోటు ద్రవిడభాషలకుఁ దెలిసియుండదు. ద్రవిడభాషలు అరబ్బీ భాషాభిజ్ఞుల కపరిచయము. అరబ్బీ సురియానీలు ఆంగ్లో సారసేనీయు లెఱుంగరు. చీనాప్రాకృత మగాధమైనది. ఇట్లే తక్కినవియు తెలియవలయును.

మఱియు "లిపి" కాలమునఁ గొందఱు కొందఱకుఁ బోరాటము వచ్చినదని చెప్పుదురు. అది ఒకరు అనఁగా అరబ్బులు కుడినుండి యెడమునకు, భారతీయులు ఎడమునుండి కుడికి వ్రాయుమార్గములు తీసి తమయహంభావమును జూప నారంభించినారు. అది చూచి చీనావారు పైనుండి క్రిందకు వ్రాయు నుపాయమును కనిపెట్టి తమ వ్యక్తిత్వము ప్రకటించిన ట్లగపడుచున్నది. ఈవిధానములు తరువాత నొకరి కొక రనుసరింపక తప్పనిసరి వచ్చినట్లుగఁ దోచుచున్నది. ఏమనిన సామాన్యముగా అంకెలువేసి కూడెడునప్పుడు హారాలుగా పైనుండి క్రిందకు వేసి కూడుచుందురు. ఇది చీనావారి లిపిమార్గము. లేక, అంకెలు చీనావారే కనిపెట్టియుందురు.

ఇంక "భాష" మహాజనులు మాటలాడుటవలన వచ్చినది. ఇది లిపిబద్ధ మైనప్పుడు "ప్రయోగ" మనుపద ముప్రయోగపర్చినారు. ఆప్రయోగాలే వ్యాకరణాలు.

ఉ. ఆదిని శబ్దశాసనమహాకవి వ్రాసినభారతంబులో

నేది వచింపఁగాఁ బడియె నెందును దానినెగాని సూత్రసం

పాదన లేమిచే తెలుఁగుపల్కునుగూర్చి మఱిండు చెప్పఁగా

రా దని దక్షవాటికవిరాక్షసుఁ డీనియమంబు సేసినకా.

అని అప్పకవి.

మఱియు “ పృథ్వీగ శరణ్యం వ్యాకరణ ” మ్మని యంద రెఱింగినదే. ఇంక వ్యాకరణము భాష నెట్లు శాశింపఁగలదు? భాషాభిజ్ఞులనుబోయీలు వ్యాకరణమను శవమును పుస్తకాలనే అనంతశయనాలపైఁ బెట్టి మోయుచుంటే అది నేను జీవముతో నున్నానని తల ఆడిస్తుంది. కాని దానిని క్రిందపడ వేసితే యొక్క అడు గైన సాగలేదు. కావున మనకవులు కవులమనేమాట మఱచి కవిత్వములో వ్యాకరణ బానిసత్వము తెచ్చిపెట్టి కొనఁజూపిరికి వచ్చినారు. కవి నిరంకుశుఁడు. విశ్వగానము చేయుకోకిలమువంటివాఁడు. ఆదికవి యగువాల్మీకి “ ఆరుహ్య కవితాశాఖాం ” అని కవిత్వమనేకొమ్మపై పాడు కోకిలమని వర్ణించుకొన్నాడు. కాళిదాసు వానియడు గులలోనే నడచినాఁడు.

“ కవియె విశ్వంబు విశ్వంబు కవి నిజంబు ” అని నే నొకప్పుడు వ్రాసినాను. కవికి వ్యాకరణము లడ్డవు. సంస్కృతవ్యాకరణములు వ్రాసినవారిలో పాణిన్యాదులు యజ్ఞాదికములలో వ్యాకరణయుక్త భాష వాడుకొఱకు వ్రాసినామని చెప్పిరే గాని కావ్యములను కవితను శిక్షించుటకుఁ గాదని తోఁచెడిని.

కవి గణయతిప్రాసావ్యాకరణలక్షణలక్షితములు పెదకుచు కూర్చుండువాఁడు కాఁడు. కవి కవిత వ్రాయునప్పుడు యోగికివలె చిత్తైకాగ్రత రావలెను. భావము రసముతోఁ గలిసి మూర్ఛాముద్రిత మగుచుండవలయును. ఆయాగికస్థితిలోఁ బ్రపంచ మతనిమోల నొకనల్లపూసగనో లేక తేజోవిరాజితమైన జ్యోతిర్మండల ముగనో మాటుచుండును. అప్పుడు వానితో భూనభోంతరాళములమధ్య దృగ్గోచర మగుచుండు చరాచరమహాపదార్థము లన్నియు నోరువచ్చి మాట్లాడుచుండును. ఆమాటలే “కవిత.” అట్టి కవితలోనే “కవి” తననిజరూపమును చూచి చూచి మై మఱచిపోవుచుండును.

మ. రమణీయాక్షసరాకృతిఁ బాలుచువర్ణ శ్రేణి వీణానులా
 పముచేతఁ గరగించి యందు నిజబింబం బొప్ప నచ్చామృత
 త్వము నాత్మప్రతిపాదకత్వమును తద్వర్ణాళియం దెల్ల పూ
 ర్ణము గావించినవాణి

అని భట్టు.

ఇట్టిరససమన్వితములే కావ్యములు. ఆ కావ్యములఁగూర్చియే లాక్షణికులు
 “విశ్వశ్రేయః కావ్య”మ్మని నిర్వచించినారు. విశ్వశ్రేయమనఁగా నిం దగాధమైన
 నిజమున్నది. ఇప్పటి కెవరికిని దీనియంతే దొఱకలేదు. కావున “నాఋషిగ కురుతే
 కావ్య ” మ్మని యూరకొన్నారు. ఇంకెందుకు కేవలకావ్యములు వెక్కులక్షణలక్షిత
 ములే కావచ్చును. వ్యాకరణబద్ధములే కావచ్చును. శబ్దసంస్కార మెచ్చటను
 జారనియినుపగోడలచేఁ గట్టఁబడినవే కావచ్చును. కాని వాని నధోలోకమున నుం
 డుడని సరస్వతి త్రొక్కివేసి తాను బ్రహ్మయొద్దకుఁ బోయినదని కావ్యమీమాం
 సలో రాజశేఖరుఁడు వ్రాసివేసినాఁడు.

“ కవి ” అన్నివిధాలైన మానవహృదయాల్లోను దూతిపోవురసస్వరూపుఁడు.
 అన్నికంఠాల్లో ఆతనికంఠ మున్నది. అన్నికన్నుల్లో నాతనిక న్నున్నది. ఆతఁడు
 గ్రామిణునివంటివాఁడు. గ్రామిణుని వట్లేటుపెట్టితే ఆపాట పాడును. అట్లే కవి
 యేరసముపడితే ఆరసము పాడఁగలఁడు. అతఁ డొకప్పుడు గ్రామ్యము మఱియొ
 కప్పుడు గ్రాంధికమువ్రాసి చరాచరభూతజాలముల నూపివేసి పారము ముట్టించు
 చుండును. కవికి వంక లెంచువా రెవ రున్నారు ? “ కోవేత్తి కవితాతత్వం
 ఈశ్వరో వేత్తివా నవా ” అనుమాట మఱివవలదు.

కోదుభాష తెలుగుకు పూర్వరూపమా ?

బు రా శే ష గి రి రా వు

కళింగమండలము (గంజాం - విశాఖపట్నం జిల్లాలు) లో చాలాతరముల నుండి వలసలేర్పరచుకొని ఉన్నకొండజాతులలో సవరలు వలెనే గదబలు, కోదులు అనువారు కలరు. వీరిమధ్యకే అయితరేయ బ్రాహ్మణము నాటియాంధ్రులు వలసవచ్చియుండిరి. మా గురువర్యులగు శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారు సవరకు వ్యాకరణముచేసినట్లే తేటు లింగం లక్ష్మజీపంతులుగారు కోదుకు వ్యాకరణము చేసిరి. ఇట్టి నాగరికతాసంస్కారము ఈ ప్రాంతపు కేవలవ్యావహారిక భాషలకు ఆంధ్రీతరులెవరును ఇంతవరకు కళింగములో చేసియుండలేదు. లక్ష్మజీ పండితుల గ్రంథమును గ్రీయరుసనుపండితుల లింగ్విస్టికుసర్వేలో చూడనగును. ఇటీవల సాలూరులో జర్మనుమిషనరీ రెవరెండు షుల్జుపండితులుకూడా కోదుకు వ్యాకరణము వ్రాసిరిగాని భాషాతత్వమును వారు సరిగా గుర్తించలేకపోయిరి. లక్ష్మజీపండితులీకోదుభాష ఆంధ్రీమునకు (తెలుగుకు) పూర్వరూపమై యుండుననిరి. షుల్జు పండితులీభాషకు ఆంధ్రీముతో పోలికయే లేదనిరి. కాగా ఈ భాషావిషయక వ్యవస్థనుగూర్చిన నాపరిశీలన కొద్దిగా ఈ “ గురుపూజాపత్రిక ” గా వ్రాస్తున్నాను.

(1) తెలుగు ‘ అ, ఉ, ఎ ’ అచ్చులు కోదులో “ ఎ ” గా వినబడును.

ఉ॥ తె॥ అది = కో॥ ఎది

తె॥ కొంచము = కో॥ కొంచ

తె॥ ఇలా = కో॥ ఇలె

తె॥ ఎచ్చు = కో॥ ఎజ్జె

తె॥ ఇలాగు = కో॥ ఇలెకిహి

తె॥ నీవును = కో॥ నీను - ఎ

తె॥ ఆట = కో॥ ఎం - ది

ఇది అనాగరికుల ఉచ్చారణలోని అస్పృటత్వము వంటిది.

- (2) అనాగరికులగు తెలుగుల ఉచ్చారణలో పదాదిని “హ” వర్ణము ఊతగా వినబడును. ఇట్టిది కోదులో పదభాగముగానే వినబడును.

కో || హి = తె || ఈ (ఇచ్చు)

కో || హక్కి = తె || ఆకలి

కో || హిల్ల = తె || ఇల్లె (లేదు)

- (3) తెలుగుపదములలో ఆది హల్లుకు బదులుగా కోదులో “హ” కారము వినబడును —

కో || హేర్ = తె || చేరు

కో || హెడు = తె || చెడు

కో || హెర్సు = తె || చెర్సు

- (4) కొన్ని కోదు ఏకాక్షరపదములు తెలుగులో రెండక్షరములపదములు గా కనబడును. వీటికి ప్రాచీనాంధ్రములో ఏకాక్షరరూపము లుండి నట్లు సూచన కలదు.

కో || వా = తె || వచ్చు (రా)

కో || హా = తె || చచ్చు (సా)

కో || కీ = తె || చేయు

కో || హో = తె || పో, పోవు

కో || ఓ = తె || ఓ - దు

కో || వే = తె || వే - యు

కో || తా = తె || తెచ్చు (తే)

- (5) కోదుపదముల తుదనున్న మ్ము, వు వర్ణములు తెలుగులో ము, అను స్వారములుగా వినబడును.

కో || తామ్ము = తె || తాము

కో || మామ్ము = తె || మాము (మేము)

- (6) స్వతంత్రపదముల నొకదానికొకటి చేర్చడముచేతనే ద్రావిడభాషలలో విభక్తిరూపము లేర్పడును. తెలుగులో నిది ఇతరరూపముల నేర్పరచుటకుకూడా ఉపయోగించును. ఉ॥ పృశ్నార్థకసర్వనామములు.

ఏ + వారు = ఏవారు, ఎవ్వారు, ఎవరు. ఇట్లే—

ఏ + వారిని = ఎవ్వారిని, ఎవరిని, వేరిని

ఏ + దాని = ఎదాని, దేని

వీటిలో ఏ అనేది పృశ్నార్థకము.

కోదులో “ఎవరి” అన్నరూపమేగాని “వేరి” అన్నది కనబడదు. ఇట్లే “ఇవరి” అన్నరూపమేగాని “వీరి” అన్నది కనబడదు. తెలుగులో “వీరి” అనురూపముకన్న కోదులో “ఇవరి” అన్నది ప్రాచీన తరమైన విభక్తినిష్పత్తిక్రమమును సూచించును.

- (7) తెలుగు “ఈగ” అనునది “ఈగలు” అను బహువచనమునుండి లు వర్ణకమును కత్తిరించి ఏర్పరచబడిన ఏకవచనరూపముగా కనబడును. కాని తెలుగులోగల సిద్ధానుస్వారము ద్రావిడములో లేదు. కోదులో “ఈ - న్ల” అన్నదే బహువచనరూపము. “న్ల” అన్నది బహువచనార్థకము. “ఈ” అన్నదే ఏకవచనరూపము. కాగా ఆంధ్రము “ఈంగలు” అన్నది కోదు “ఈగ” అన్న బహువచనరూపమును ఏకవచనరూపమునొని “లు” వర్ణముచేర్చి యేర్పరచిన బహువచనమా అని ఊహ.

- (8) మ్రాను అనుపదము ఆంధ్రములో గ్రాంధికము. వ్యవహారములో “మాను” అనియే వినబడును. సిద్ధ ‘ర’ కారము వినబడదు. ఇది కోదులో “మ్రాను” అనియే గలదు. “మ్రాను” అనికూడా ఆంధ్రములో ఒకప్పుడు వ్యవహారముగా వినబడియుండునని దీనివల్ల స్ఫురించుచున్నది. ఆంధ్రగ్రాంధికమును కోదుజాతివా రెరుగరుగదా !

- (9) “నూరు” అనుపదమునకు కళింగములో “వంద” అను పర్యాయ పదము వాడుకలో గలదు. దీనికి కోదులో “వంజె” అనురూపము

కనబడును. కోదులో “నూరు ” అనుపదము వాడరు. దీనినిబట్టి యీ “ వంద ” అనునది కళింగాంధ్రములోనికి కోదునుండి గ్రహింపబడి యుండునని నా ఊహ.

- (10) కోదులో “ పాన్పు ” అంటే “ రసీదు, ” లేక “ పుచ్చుకొనుట ” అని అర్థము. ఆంధ్రములో ఇది “ పర్యంకము ” నకు రూఢియైనది. వ్యుత్పత్యర్థములో కోదులో కనబడుచున్నది. ఇట్టి విశేషములు కోదు కును తెలుగుకును గలప్రాచీనసంబంధము సూచించును.
- (11) కోదులో “ ఓపు ” అనుమాటకు “ ఓరిమి ” అని అర్థము. ఈ అర్థములో ‘ ఓపు ’ అన్నది ఆంధ్రములో శుద్ధగ్రాంథికము.
- (12) అనాగరికులగు తెలుగులు లెక్కపెట్టునప్పుడు “ లాభం, రొండు, మూడు.... ” అని అందురు. కోదులో రొ = ఒకటి, రి = రెండు. కాగా ఆంధ్రములో కూడా ఒకప్పుడు ‘ రొ ’ అంటే ఒకటి అయి యుండును. ఒరు = ఒకటి ; ఒకడు ; ఇరు = రెండు అనునవి ఆంధ్రములో గ్రాంథికరూపములు. గ్రాంథికమెరుగని కోదులు ‘ ఒరు ’ అను రూపమును “ రొ ” చేసిరనుటకన్న “ రొ ” అన్నది “ ఒరు ” అను దానికి ఆంధ్రములో ప్రాచీనరూపాంతరమనుట సమంజసము.

ఇట్టి కొద్ది సారూప్యములనుబట్టియే కోదుభాష ఆంధ్రమునకు అనాగరికరూప మేమో అని తోచును. పరిశీలన బాగాచేసినయెడల ఇదే సిద్ధాంతమని తేలగలదని నా నమ్మకము.

సందేశము

*

ఐయిత గిడుగు వేంకటరామమూర్తిసంతులుగారు నాకంటె రమారమి
యాజేండ్లు పెద్ద. నా బాల్యమున మే మిరువురమును నా జన్మస్థానమైన పర్వతాల
పేటలోఁ గలిసి యాడుకొన్న వారము. పట్టపరీక్షయం దుత్తీర్ణులై, యుపాధ్యాయ
వృత్తిని విశేషభ్యాతి గడించి, యసమానమైన భాషాసేవ చేసి, యాంగ్లేయప్రభు
వులవల్ల రావుసాహేబు విరుదును గేసరీహిందీపదకమును మొదలగు గౌరవములను
బొంది, మహోపాధ్యాయులై, వృద్ధులై యున్న యిప్పుడును జిన్నప్పటివలెనే వీరు
నిగర్వచూడామణులు, నిష్కపటులు, నిర్భయమాననులు, నిష్కల్మషచరిత్రులు.
ఉత్తమోత్తములుగాఁ బరిగణించుచు నేను నా మనస్సున నిక్కముగా గౌరవించు
చున్న కొలఁదిమందిలో వీరిొక్కరు. వీరి కున్న కార్యదీక్ష నా యెఱిగిన వారిలో
బహుస్వల్పసంఖ్యాకులకే కలదు. దానికి బధిరత్వ మొక కారణమనియు, అది యన
ర్థముగాక లోకోపకారముగా భగవంతుఁడు వీరికిఁ గటాక్షించినవరములలో నొక
టనియు, నేను వీరితో పాఠ్యమున కనుచుందును. ఒక్కయాంధ్రభాషాసంస్కరణ
విషయమునఁ దక్కఁ దక్కినవీరియూహ లన్నిటితోడను నా కేకీభావము కలదు.
భాషావిషయమునఁ గలభేదాభిప్రాయము వీరియందు నాకుఁ గలన్న హాభావమును
గాని గౌరవబుద్ధిని గాని రవంతయుఁ దగ్గింప లేదు.

వీరికి భగవంతుఁడు చిరాయువును, ఆరోగ్యాదినమ స్తభాగ్యములను బ్రసాదిం
చును గాక !

శ్రీవిక్రమదేవవర్మ,

జయపురమహారాజు.

గురుస్తరణ

భోగరాజు నారాయణమూర్తి.

ఉ. చిన్నయసూరిసూత్రములఁ బిక్కి కృశించి, విషాదమొందుతూ
పున్నతెనుంగు, శృంఖలము లూడి, సుఖంబుగ మేడమీఁదఁ గూ
ర్చున్నది ; నూత్నకాంతి గనుచున్నది, హాయిగ నేడు సంచరి
స్తున్నది. రామమూర్తివిబుధోత్తమ ! నీశ్రమకుఁ ఫలంబుగాన్.

శా. ఇన్నీ అన్నన నేల వాడుకపదా లీనాటి గ్రంథాల ? నా
యన్నింటిం గన నీదువాదమె జయం బందిం దనన్ వచ్చు ; లో
న న్నీయుశదిష్టమార్గమున కానందించి వ్రాశారు వ్రా
స్తున్నా రింకను వ్రాతు రెందొ కవీంద్రుల్ రామమూర్త్యగ్రణీ !

శా. కొమ్ముల్ దీరినపండితుల్ నిను నెదుర్కొన్నారు ; మున్నాంధ్రుడే
శ మ్మొక్కండయి ని న్నెదిర్చినది ; భాషాయుద్ధరంగంబులన్
హుమ్మంచున్ గుమిగొన్నపండితుల కీ వోనాడు వెన్నీయకే
నెమ్మిం గెల్చి జయంబు లొందితివెకా నిత్యంబు విద్వస్తణీ !

శా. బొనన్నా అనకున్న నీదగు నుపన్యాసాల భాషాపరి
జ్ఞానం బొంది రనేకపండితులు ; మాకర్ణంబులన్ నేటికిన్
రాణించున్ సురదైత్యనిర్మథనసంరంభాబ్ధిమధ్యోద్భవ
ధ్వనానూనగభీరతావకవిజృంభ ద్వాదవాగార్భటుల్.

గీ. ఆంధ్రగీర్వాణహూణభాషార్థ వములఁ
గుంభసంభవువలె నీవు గొల్లినావు ;
శబరభాషకు వాగనుశాసనుడవు
గొమ్ము మన్న మోవాకమ్ము గురువరేణ్య !

లీలాసుందరి

(బాలానందం ౧.)

చింతా దీక్షితులు

౧

అనగా అనగా ఒకరాజు. ఆరాజుకు చక్కని చుక్కలాంటి కూతురు ఉన్నది. ఆపిల్లపేరు లీలాసుందరి ఒక్కగాని ఒక్కపిల్ల కావడముచేత తల్లిదండ్రులు ఆమెను చాలా గౌరవంగా పెంచుతున్నారు.

లీలాసుందరికి కావలసినబొమ్మలూ నగలూ పట్టుపరికిణీలూ పట్టుచొక్కాలూ అన్నీ వాళ్లనాన్నా అమ్మా ఇచ్చారు. ఆపరికిణీలు కట్టుకొని, ఆచొక్కాలు తొడుక్కొని, ఆనగలు పెట్టుకొని ఆబొమ్మలతో ఆడుకొంటూ ఉండేది లీలాసుందరి.

ఆరాజుపట్నంలో ఉన్నపిల్ల లందరూ లీలాసుందరితో ఆడుకోవడానికి ప్రతీరోజూ సాయంకాలం వచ్చేవారు. పిల్ల లందరూ కలిసి ఒకపెద్దపూలతోటలోకి వెళ్లి అక్కడ ఆడుకొనేవారు. కొందరు ఉయ్యాలలు ఊగేవారు. కొందరు పచ్చాకు ఆడుకొనేవారు. కొందరు కోలాటం పులిజూడం ఆడుకొనేవారు. కొందరు బుజబుజ రేకులూ, చెమ్మచెక్కా, కొక్కు, అల్లో నేరేల్లూ, వెన్నెలకుప్పలూ ఆడుకొనేవారు.

ఆతోటలో ఒక మంచిచెరువు ఉంది. ఆచెరువులో తామరపువ్వులూ కలవపువ్వులూ, బాతులూ, తాబేల్లూ చాలా ఉన్నవి. అందరూ ఆటలాడుకొని ఆచెరువులో స్నానం చేసేవారు.

వచ్చినపిల్ల లందరికీ కొత్తపరికిణీలూ కొత్తచొక్కాలూ, కొత్తబొమ్మలూ, మిఠాయి లీలాసుందరి పెట్టి వాళ్లవాళ్ల ఇంటికి పంపించివేసేది. మళ్లీ మర్నాడు ఆటకు రమ్మని వాళ్లందరినీ పేరుపేరువరసను పిలిచేది.

వాళ్లందరూ వెళ్లిపోయినతరువాత లీలాసుందరి తోటలో తిరుగుతూ నక్షత్రాలు లెక్కపెట్టేది. వాళ్లమ్మా నాన్నా రాత్రివేళ తిరగవద్దంటే, “ఆ, అమ్మా, నే తిరు

గుతాను, తిరిగితే ఏం నే తిరుగుతాను. మీ కేం ? ” అనేది. లీలాసుందరి ముద్దుమాటలు విని తల్లి దండీ “కాస్తయినా భయం లే దేమిటమ్మా, మా అమ్మాయికి ?” అనుకొనేవారు.

రాత్రిళ్లు పడుకోబోవడానికి ముందుగా పాటలు నేర్చుకొనేది లీలాసుందరి. ఎంతోచక్కగా చాలాపాటలు పాడేది.

తెల్లవారకముందే అందరికన్నా ముందుగా లేచి హాయిగా పాడేది. వాళ్లమ్మా నాన్నా ఆపాట విని లీలాసుందరిదగ్గరికి వచ్చి ముద్దుపెట్టుకొనేవారు.

లీలాసుందరి అంటే అందరికీ ముద్దే. లీలాసుందరిని చూస్తూ ఉండవచ్చును గదా అనుకొని వాళ్లతోటలో ఎన్నో చిలకలు చెట్లమీద కాపురమున్నవి. నమళ్లు లీలాసుందరిని చూచి పురులు విప్పి అందముగా ఆటలు ఆడేవి. పావురాలు లీలాసుందరికి ఎదురుగా పట్టాలు కొట్టేవి. ఇవన్నీ చూచి లీలాసుందరి సంతోషిస్తూ ఉండేది.

ఈవిధముగా కొన్నాళ్లు గడచినవి.

ఒకనాటిసాయంకాలము ఊళ్లో ఉన్నపిల్లలందరూ లీలాసుందరితో ఆడుకోవడానికి మామూలుగా వచ్చినట్లే వచ్చారు. వాళ్లందరిలోనూ కలిసి చాలా అందమైన ఒకఆడపిల్లకూడా వచ్చింది. ఆఆడపిల్ల అక్కడికి రావడం అదే మొదలు. ఈకొత్త పిల్లను అందరూ చూచి “ ఎవరు చెప్పా- ఈపిల్ల ” అని అనుకొన్నారు. లీలాసుందరి ఈపిల్లను చూచి “ నీవు బాగా ఆటలాడగలవా ? ” అంది.

“ నీకు ఎన్నో కొత్త ఆటలు నేర్పడానికి నేను వచ్చాను ” అంది ఆకొత్తపిల్ల.

“ నీపే రెవరు ? ” అని లీలాసుందరి అడిగింది. “ నాపేరు చెప్పకో లేవూ ? ” అంది కొత్తపిల్ల.

“ నే చెప్పకో లేను. నీవు చెప్పమ్మా ” అంది లీలాసుందరి.

“ నాపేరే, నాపేరే - వనబాల ” అంది కొత్తపిల్ల.

లీలాసుందరికీ వనబాలకూ చాలాస్నేహం కుదిరింది ఆరోజునే. వాళ్లిద్దరూకలిసి అందరిపిల్లలతోనూ ఎన్నో కొత్త ఆటలు ఆడుకొన్నారు. వనబాల అందరికళ్లు ఒక్కమారు మూసి మాయమయిపోయేది. దాగుడుమూత లాడుకొనేటప్పుడు పిల్లలందరూ ఎక్కడ దాక్కున్నదీ ఇట్టే చెప్పకొనేది. చెరువులోకి భయం లేకుండా

దిగి తామరపువ్వులు తీసుకువచ్చి పిల్ల లందరికీ పంచిపెట్టేది. తామరరేకు లన్నీ లీలాసుందరితల్లొ పెట్టి ముస్తాబుచేసేది.

వనబాలను చూచి అందరుపిల్లలూ “ ఎంతమంచిపిల్లో ! ఎవరు చెప్పా ఈపిల్ల ” అనుకొన్నారు.

వనబాలను చూచి “ సివు ఎక్కడికీ వెళ్లవద్దు. మా ఇంట్లోనే ఉండు. మన మిద్దరమూ ఒకకంచములోనే తిని ఒకమంచంమీదే పడుకొందాము. మన మిద్దరమూ ఎప్పుడూ ఆడుకొంటూ ఉందాము. రాత్రిళ్లు కథలు చెప్పుకొందాము. ఏం? ” అన్నది లీలాసుందరి.

వనబాల మూట్లాడ లేదు. వనబాల నిజంగా చిన్నపిల్ల కాదు. అది అసలు మనిషి పిల్ల కానేకాదు. అది ఒకరాక్షసి. రాక్షసులు తమ కేవేషము ఇష్టమయితే ఆవేషము వేసుకొని తిరగగలరు. లీలాసుందరితో ఆడుకొని ఆడుకొని ఎవరితోటీ చెప్పకుండా ఆమెను తీసుకు పారిపోదామని వచ్చింది ఆరాక్షసి.

ఆరాక్షసి ఆడపిల్లవేషము వేసుకొని వనబాల అని పేరుపెట్టుకొని లీలాసుందరి తోటీ మిగిలినపిల్ల లందరితోటీ ఆడుకోవడానికి వచ్చింది. అసలు ఆరాక్షసిపేరు చీకటిజీబూతం.

చీకటిజీబూతం అన్నిరాజ్యాలూ తిరిగి తిరిగి చివరకు ఈరాజ్యానికి వచ్చింది.

చీకటిజీబూతం రాక్షసజన్మం ఎత్తడానికి ముందు ఒకరాజ్యములో ఒకపేదరాలై ఉండేది. ఆపేదరాలికి ఒకచక్కనికూతురుండేది. ఆకూతురిని అల్లారుముద్దుగా పెంచుకొన్నది ఆపేదరాలు.

ఒకనాడు తనకూతురిని తీసుకొని ఆపేదరాలు పొలములోకి వెళ్లి కల్లములో రాలినగింజలు ఏరుకొంటూ ఉన్నది. కూతురు దూరముగా ఆడుకొంటూ ఉన్నది. వడికట్టుకొని వడినిండేదాకా గింజలు ఏరుకొని కూతురుకోసం ఇటూ అటూ తిరిగి చూచిందికదా కూతురు కనిపించింది కాదు. “ అమ్మాయీ ” అని గొంతు కెత్తి గట్టిగా పిలిచింది. ఎవరూ పలకలేదు. కూతురుకోసమని అంతటా వెదికింది. ఎక్కడా కనిపించలేదు. చెట్టూ, పుట్టూ, తోటా, దొడ్డి, ఊరూ, వాడా, కొండలూ, అడవులూ అనకుండా అంతటా వెదికింది. పాపం ! దానికూతురు రెక్కడా కనిపించ

లేదు సరిగదా ఎవరూ కూడా “మేము చూచా” మని కాని “ఇలాగు వెళ్లిం” దని కాని చెప్పలేకపోయారు. మరి దానిజాడ తెలియలేదు. ఆపేదరాలు మతిచెడి నిద్రాహారాలు లేకుండా కూతురుకోసం తిరిగి తిరిగి బెంగపెట్టుకొని చివరకు చచ్చిపోయింది.

చచ్చిపోయి రాక్షసిఅయి పుట్టింది. పుట్టింది మొదలుకొని నేటివరకూ తనకూతురు కోసమని అన్ని రాజ్యాల్నూ తిరిగి చూచింది. చివరకు మనలీలాసుందరి కనిపించింది. తనకూతురులాగే చక్కగా ఉందనీ, తనకూతురు ఆడే ఆటల్లాంటి ఆటలే ఆడుతోందనీ, తనకూతురులాగే మాట్లాడుతూ ఉందనీ, తనకూతురులాగే నవ్వుతూ ఉందనీ రాక్షసి చూచి లీలాసుందరిని తీసుకుపోవాలని ఊహించింది.

ఆవేశ ఆటలైనతరువాత ఊరిపిల్ల లందరూ పువ్వులూ చొక్కాలూ బొమ్మలూ మిఠాయిలూ పట్టుకొని ఎవరింటికి వారు వెళ్లిపోయారు.

వనబాలా లీలాసుందరి కలిసి మరికొంతసేపు ఆడుకొని చెరువుగట్టున కూర్చున్నారు.

“నక్షత్రాలు లెక్కపెట్టుకుందామా?” అన్నది లీలాసుందరి.

“ఇంతదూరంగా ఉండి నక్షత్రాలు లెక్కపెట్టడం ఎలాగవ్తూ?” అంది వనబాల.

“నేను రోజూ లెక్కపెట్టుతున్నానుకాదూ” అంది లీలాసుందరి.

“అలాగు కాదు లెక్కపెట్టడం. నేను నిన్ను ఆనక్షత్రాలదగ్గరికే తీసుకువెళ్ళుతాను. వస్తావా? దగ్గరినా వెళ్ళాక వాటిని ఒకచోటికి చేర్చి పువ్వులు లెక్కపెట్టి నట్లు లెక్కపెడుదాము. ఏం?” అంది వనబాల.

“నిజంగా నీవు నన్ను అక్కడికి తీసుకు వెళ్ళగలవా? నాకు భయమెయ్యదా?” అంది లీలాసుందరి.

“భయ మేమిటి? నేను రోజూ అక్కడికి వెళ్ళుతూనే ఉంటాను. మన మిద్దరమూ అక్కడికి వెళ్ళాక తలదువ్వి ఎన్నోనక్షత్రాలు నీకు తల్లో పెడతాను. తరువాత చొక్కాజేబులనిండా నక్షత్రాలు పోసుకొని ఇంటికి వచ్చాము, ఏం?” అంది వనబాల.

“ అయితే ఎప్పుడు వెడదాము ? ” అని అడిగింది లీలాసుందరి. “ ఇప్పుడే ” అంది వనబాల. ఇంతలోనే లీలాసుందరి నాన్నా అమ్మా మేడమీదనుంచి కేకవేళారు.

“ లీలాసుందరి, లీలాసుందరి, ఇంకా ఆటలు కాలేదే అమ్మా? బువ్వ తిందువు గాని రా అమ్మా, రా బువ్వ తిందువుగాని. బువ్వ తిన్నాక పాటలు పాడి బీజ్జం దువుగాని, రా, మాచిట్టితల్లివి కాదూ, మాల్లీలవు కాదూ. ఎవరోస్తారో, ఎవరోస్తారో. ”

“ నేను ఇంకా ఆడుకోవాలి; నే నింకా రానమ్మా, నేను రాను. వనబాలా నేనూ ఇంకా ఆడుకొంటాము. మీకేం ? ” అంది లీలాసుందరి.

“ చీకటిపడింది కాదమ్మా? రేపు మళ్ళీ ఆడుకొందువుగానిలే. రా, అమ్మా, రా, మాచిట్టితల్లివి కాదూ, మాల్లీలవు కాదూ. బువ్వ తిందువుగాని, రా. ఎవరోస్తారో, ఎవరోస్తారో, ” అని వాళ్ళమ్మా నాన్నా పిలిచారు.

“ నేను నక్షత్రాలదగ్గరికి వెళ్ళి, తల్లో నక్షత్రాలు పెట్టుకొని, జేబులనిండా నక్షత్రాలు పోసుకొని అప్పుడు వస్తాను. నా కింకా ఆకలవడం లేదమ్మా ” అంది లీలాసుందరి.

వాళ్ళమ్మా నాన్నా లీలాసుందరిని ఎత్తుకొని ముద్దెట్టుకొంటూ తీసుకువెళ్ళవలెనని మేడ దిగి వస్తున్నారు.

ఇంతలోనే వనబాల లీలాసుందరిని తనభుజాలమీద కూర్చోపెట్టుకొని పై కిగిరి రంయిమని తీసుకుపోయింది.

వాళ్ళమ్మా నాన్నా మేడ దిగి, “ రా, అమ్మా, రా, మాచిట్టితల్లివి కాదూ, మాల్లీలవు కాదూ. ఎవరోస్తారో, ఎవరోస్తారో, మా లీలాస్తుందో, ఎవరోస్తారో ” అనుకొంటూ వచ్చారు.

వచ్చి చెరువుదగ్గర చూచారు గదా లీలాసుందరి కనిపించింది కాదు. తోటంతా వెదికారు. లీలాసుందరి కనిపించింది కాదు. “ రా, అమ్మా, రా, మాచిట్టితల్లివి కాదూ, మాల్లీలవు కాదూ, ఎవరోస్తారో, ఎవరోస్తారో, మా లీలాస్తుందో ఎవరోస్తారో ” అంటూ ఊరూ వాడూ వెదికారు. లీలాసుందరి కనిపించింది కాదు. పల్లి పట్టణమూ వెదికారు. లీలాసుందరి కనిపించింది కాదు. కోనా కొండా వెదికారు.

లీలాసుందరి కనిపించింది కాదు. తిరిగి తిరిగి విసిగి విసిగి వాళ్ళతోటలో చెరువుగట్టున కూర్చొని “ఎక్కడ దాగొన్నా వమ్మా? మాలమ్మా! రా, అమ్మా, రా, మా చిట్టితల్లివి కాదూ, మా లీలపు కాదూ, ఎవ రొస్తారో, ఎవ రొస్తారో, మా లీ లొస్తుందో, ఎవ రొస్తారో ” అని రాత్రింబగళ్ళు నిద్రాహారాలు మాని లీలాసుంద రిని పిలుస్తున్నారు.

రాత్రివేళ ఆదారిని పోయేవాళ్ళకు ఈమాటలే వినిపిస్తూ ఉండేవి. ఆతోటలో చెట్లూ, చిలకలూ, నెమళ్ళూ, చెరువులో తామరపువ్వులూ, కలవపువ్వులూ అన్నీ కూడా వాళ్ళమ్మా నాన్నతోకూడా “రా, అమ్మా, రా, మాచిట్టితల్లివి కాదూ, మా లీలపు కాదూ, ఎవ రొస్తారో, ఎవ రొస్తారో, మా లీ లొస్తుందో, ఎవ రొస్తారో,” అని రాత్రి పగలూ దుఃఖించేవి.

౨

వనబాల లీలాసుందరిని ఎత్తుకొని నక్షత్రాలదగ్గరకు తీసుకువెళ్ళడానికి బడులు ఎక్కడో కొండల్లోకి తీసుకు వెళ్లుతూ ఉంది. కొంతసేపటిదాకా నక్షత్రాలదగ్గరికే తీసుకువెళ్ళుతూ ఉందని లీలాసుందరి అనుకొంది. నక్షత్రాలదగ్గరికి వెళ్ళేటప్పుడు భయమువేస్తుందేమో అని కళ్లు మూసుకొంది. కొంతసే పైనతరువాత కళ్లు తెరిచి పైకిచూచింది. ఎక్కడి నక్షత్రాలు అక్కడే ఉన్నవి. అడవులమీదనుంచీ, చెరువుల మీదనుంచీ, వళ్ళమీదనుంచీ వనబాల గబగబా గబగబా తీసుకు వెళ్ళుతున్నట్లు కనబడింది. లీలాసుందరికి భయమువేసి, “ వనబాలా, వనబాలా, నన్ను నక్షత్రాల దగ్గరికి తీసుకు వెళ్ళకుండా ఎక్కడికి తీసుకువెళ్ళుతున్నావు? నాకు భయమాతూ ఉంది. నేను రాను. నన్ను మళ్ళీ ఇంటికి తీసుకువెళ్ళు ” అని వేడుకొంది.

“ కళ్ళు మూసుకో, నేను తెరవమన్నదాకా కళ్ళు తెరవకు. నక్షత్రాలు నీకు నేను ఇస్తానుగాదూ ” అంది వనబాల.

లీలాసుందరి మళ్ళీ కళ్ళు మూసుకొన్నది. మరికొంతసేపటికి కళ్ళు తెరిచి చూ చిందిగదా వనబాల ఆపిల్లను ఒకకోనలో దింపింది. ఆకోన కొండలమధ్య ఉన్నది.

ఆకోనలో ఒక పెద్దమేడ ఉన్నది. ఆమేడచుట్టూ పువ్వులమొక్కలు ఉన్నవి. చెరువులున్నవి. ఆమేడలో బంగారు మంచాలూ, వట్టుపరుపులూ, బంగారు ఉయ్యాలూ, బంగారు పంజరాలలో చిలకలూ, గోరింకలూ, అన్నీ ఉన్నవి.

వనబాల లీలాసుందరిని ఆమేడలోకి తీసుకువెళ్ళింది.

“నన్ను నక్షత్రాలదగ్గరికి తీసుకువెళ్ళుతానని ఇక్కడ కెందుకు తీసుకువచ్చావు? నన్ను ఇంటికి తీసుకువెళ్ళు. మాలమ్మవద్దకు తీసుకువెళ్ళు” అని లీలాసుందరి వనబాలతో అంది. “ ఇక్కడ నీకు నక్షత్రాలు ఇయ్యనా?” అంది వనబాల.

“ ఆకాశంమీద నక్షత్రాలు ఎంతో ఇక్కడ ఏలా గిస్తావు? మా ఇంటికి తీసుకువెళ్ళవే?” అని ఏడ్చింది లీలాసుందరి.

“ ఏడవకమ్మా, ఏడవకు. ఇవిగో నీకు నక్షత్రాలు. ఇవిగో ” అని వనబాల బంగారుపెట్టె తీసి దానిలో వజ్రాలు కుప్పలు కుప్పలుగా లీలాసుందరి ముందర పోసింది.

“నాకు ఈ నక్షత్రాలువద్దు. నాకు ఆకాశంమీద నక్షత్రాలే కావాలి. నాకివి వద్దు. నన్నింటికి తీసుకుపో.” అని మరీ ఏడ్చింది లీలాసుందరి.

“ ఇదిగో చూడమ్మా, ఈ చిలకలు నిన్ను పిలుస్తున్నవి. వాటికి జామిపళ్ళు దానిమ్మపళ్ళుపెట్టి. ఇదిగో ఈ గోరువంకలతో మాట్లాడు. నిన్ను పిలుస్తున్నాయి చూడు. ఇవన్నీ నీవే. తెల్లారిన తరువాత నీకు ఎన్నో పువ్వులిస్తాను. మాలమ్మవు కాదూ! మాతల్లివికాదూ! ఊరుకోనూ!” అంది వనబాల.

“నాకి వేవీ అక్కర్లేదు. నన్నింటికి తీసుకువెళ్లు. మాలమ్మా నాన్నా దగ్గరికి తీసుకువెళ్లు. నేనిక్కడ ఉండేదిలేదు ” అని లీలాసుందరి మరీ వెక్కి వెక్కి ఏడ్చింది.

అప్పుడు వనబాలకు కోపము వచ్చింది. “ ఊరుకొంటావా, ఊరుకోవా? మీ అమ్మా నాన్నా ఇక్కడలేరు. నేనే మీ అమ్మా నాన్నాను. ఏడవకింక. ఏడిస్తే నిన్ను భయపెడతాను చూడు.” అంది వనబాల.

ఎంతచెప్పినా ఏడుపు మానిందికాదు లీలాసుందరి. “ మా ఇంటికి తీసుకెళ్ళు. మా ఇంటికి తీసుకెళ్ళు ” అని అంటూనే ఉంది.

అప్పుడు వనబాల రాక్షసి లాగున అయిపోయి లీలాసుందరి ఎదురుగా నిలుచుంది. నల్లగా మొద్దులా గుంది రాక్షసి. ఎర్రటికళ్ళు. బిరుసుజుట్టు. కోరలు తెల్లగా నోటిలోనుంచి బయటికి వచ్చినవి.

“ ఏడవకు ఇంక. ఏడిస్తే నిన్ను మింగేస్తాను ” అంది ఆరాక్షసి.

“ వనబాలా, వనబాలా, నాకు భయమువేస్తూ ఉంది. నన్ను ఇంటికి తీసుకు వెళ్ళు ” అంది లీలాసుందరి.

“ నేనే వనబాలను. నాపేరు అసలు చీకటిజీబూతం. ఏడవకుండా ఇక్కడ ఉంటే నీకు పువ్వులూ, పళ్ళూ, బొమ్మలూ అన్నీ ఇస్తాను. లేకపోతే జాగ్రత్త ” అంది రాక్షసి. “ నాకు నిన్ను చూస్తే భయమేస్తూ ఉంది. నే నిక్కడుండలేను అమ్మో! ” అని లీలాసుందరి బారుమని గట్టిగా ఏడ్చింది.

అప్పుడు రాక్షసి మళ్ళీ వనబాలలాగ ఆడపిల్ల వేషం వేసుకు వచ్చి లీలాసుందరిని తన ఒళ్ళో కూర్చోబెట్టుకుంది. ఏడ్చి ఏడ్చి లీలాసుందరి వనబాల ఒళ్ళో నిద్ర పోయింది.

కొన్నాళ్ళదాకా లీలాసుందరి అన్నము ముట్టుకోలేదు. రాత్రీ పగలూ ఒకే మోస్తరుగా ఏడుస్తూనేఉంది. ఏమిఇచ్చినా ఊరుకోదు. ఏమిచెప్పినా ఊరుకోదు.

కొన్నాళ్లయిన తరువాత క్రమక్రమంగా వనబాల దగ్గర అలవాటు పడింది. పగలంతా వనబాల లీలాసుందరితో ఆడుకొనేది. రాత్రీవేళ లీలాసుందరిని ఒక బంగారు తొట్టెలో పడుకోబెట్టి ఆగదితలుపు తాళంవేసి ఎక్కడికో వెళ్ళిపోయేది. లీలాసుందరి తెల్లవారితేచి చూచేసరికి వనబాల ఎదురుగా కనిపించేది. ఇద్దరూ కలిసి లేళ్ళతోటీ, పక్షులతోటీ, పువ్వులతోటీ రోజల్లా ఆడుకొనేవారు. ఈరీతిగా కొంత కాలం గడిచింది.

ఒకనాడు సాయంకాలము వనబాలా లీలాసుందరి కలిసి చెరువుగట్టున ఆడుకొంటున్నారు. చెరువులో బాతులు ఉదుతున్నవి. చెరువునిండా ఎర్రటికమలా లున్నవి. లీలాసుందరిని ఒళ్ళో కూర్చోబెట్టుకొని తల్లో పువ్వులు పెట్టుతూఉంది వనబాల.

“ వనబాలా, వనబాలా, మరి నన్ను ఆవేళ రాక్షసినని చెప్పి ఎందుకు భదిపించావు ? నిజంగా నీవు రాక్షసివేనా? అంది ” లీలాసుందరి.

“ అబ్బే ; ఉత్తది. ఊరికే నిన్ను భయపెట్టాలని అలా వేషం వేసుకొన్నాను.” అంది వనబాల.

“ మరినీపేరు చీకటిజీబూతం అని చెప్పావుకాదూ ? ” అన్నది లీలాసుందరి.

“ నిన్ను భయపెట్టడానికే అట్లా చెప్పాను. నాపేరు వనబాలే ” అంది వనబాల.

“ మరి మా అమ్మా నాన్నాదగ్గరి కెప్పుడు తీసుకు వెడతావు ? చెప్పవు వనబాలా ? ” అంది లీలాసుందరి.

“ నేనున్నాను కాదూ నీకు ? మీ అమ్మా నాన్నా ఎందుకు ఇంకాను ” అంది వనబాల.

“ ఆ, అమ్మా, నాకక్కర్లేదు, నాకక్కర్లేదు, నాకు మాలమ్మా నాన్నా కావాలి. నీవుకూడా నాతో ఉండువుకాని మాలమ్మా నాన్నా దగ్గర. నన్ను తీసుకు వెళ్ళు. వనబాలా ? ” అని అడిగింది లీలాసుందరి.

“ అదుగోచూడు ఆబాతు లెల్లా ఆడుకొంటున్నాయో ” అని వనబాల ఈడు తున్న బాతులను చూపించింది.

“ ఆబాతుల్ని ఇలాపిలు. వనబాలా. వాటిని ఈగట్టుమీద అడ్డదాము. ” అని లీలాసుందరి అంది.

వనబాల బాతుల్ని పిలిచింది. కాని బాతులు భయపడి దూర దూరంగా పోయి నవి. ఎంత పిలిచినా అవి వనబాల దగ్గరికి రాలేదు. వనబాల కోప్పడి వాటిని గట్టి గాకేక వేసి పిలిచింది. ఆకేకకు లీలాసుందరి సైతం హాడిలిపోయింది. బాతులన్నీ గడగడ లాడుతూ వచ్చినవి. లీలాసుందరికి ఆబాతులను అప్పగించి వనబాల దూరం గాకూర్చుంది. లీలాసుందరి చాలాసేపు బాతుల్ని ఆడించి ఆడించి వాటిని మళ్ళీ నీటి లో వదిలిపెట్టింది.

“ చీకటైంది నిద్రపోదువుగాని రా ” అని వనబాల లీలాసుందరిని పిలిచింది.

“ నన్ను నిద్రబోగొట్టి నీవు ఎక్కడకో వెళ్లిపోతావు. నేను ఈవేళ నిద్రపోను. నీతోకూడా వస్తాను ” అంది లీలాసుందరి.

“ నే నక్కడికీ వెళ్ళనులే. నీదగ్గి రేకూర్చొని నీవు నిద్రపోతుంటే ఎన్నో పాటలు పాడతాను. రా, అమ్మా, రా ” అని లీలాసుందరిని తీసుకువెళ్ళి కడుపునిండా అన్నంపెట్టి బంగారు తూగుటుయ్యాలాలో పడుకోబెట్టి పాడడం మొదలుపెట్టింది వనబాల.

చాలా సేపు పాడింది వనబాల :

లీలాసుందరి బంగరుబొమ్మా
 లీలాసుందరి ముద్దులగుమ్మా
 కొండలఆవల కోటాక టుంది
 కోటలోపల గుడి ఒక టుంది
 గుడిలో ఉండే తోటపువ్వులు
 లీలాసుందరి ముత్యా ల్నవులు
 లీలాసుందరి పడుకోవమ్మా
 లీలాసుందరి బంగరుబొమ్మా,

అంటూ చాలాసేపు పాడింది. ఈపాట వింటూ ప్రతిరోజూ లీలాసుందరి నిద్ర పోయేది. ఈరాత్రిమాత్రం కళ్లు మూసుకొని నిద్రపోయినట్లు నటించింది. వనబాల ఆమెముఖం చూచి కళ్లు చూచి నిజంగా నిద్రపోయిందనుకొని,

లీలాసుందరి బంగరుబొమ్మా
 లీలాసుందరి ముద్దులగుమ్మా,

అనిపాడుకొంటూ ఆలస్య మయింది ఆలస్య మయింది అనుకొంటూ, గది తలుపు తాళం వెయ్యడం మరిచిపోయి ఎక్కడికో వెళ్లిపోయింది.

వనబాల వెళ్లిపోయిన కొంతసేపటికి లీలాసుందరి నిమ్మలంగా పక్కమీదనుంచి లేచింది. తూగుటుయ్యాలా దిగింది. చేత్తో దీపం పట్టుకొని ఆ ఇంట్లో ఏ మున్నదో చూతామని బయలుదేరింది. మొట్టమొదట చిలకదగ్గర కొచ్చి నిలబడింది.

“ నిద్ర పోలేదటమ్మా లీలాసుందరి ? ” అంది చిలక.

“ ఈవేళ నేను నిద్రపోలేదు. ఈ ఇంట్లో ఏముందో చూద్దామని వచ్చాను ” అంది లీలాసుందరి.

“ఆరాక్షసికి తెలిస్తే మింగేస్తుంది సుమా ! ” అంది చిలక.

“రాక్షసి ఎవరు ? ” అని అడిగింది లీలాసుందరి.

“నీవు వనబాలని పిలుస్తావు, అదీ. అది వనబాలాగాదు, గినబాలాగాదు. అది రాక్షసి. దానిపేరు చీకటిజబూతం ” అంది చిలక. “ఇప్పు డెక్కడికి వెళ్లింది మరీ ? ” అని అడిగింది లీలాసుందరి.

“రాత్రిళ్ళు మనుష్యులూ పశువులూ ఉండేచోట్లకు వెళ్లి కడుపునిండా పశువులనో మనుష్యులనో తిని శెల్లవారేవేళకు వస్తుంది ” అని చిలక చెప్పింది.

“అమ్మయ్యో ! ” అని లీలాసుందరి కేకవేసింది.

“నీ కేమీభయము లేదమ్మా,ని నేనీ చియ్యదులే” అని ఓదార్చింది చిలక.

“మరి నీ వెవరవు ? ” అని లీలాసుందరి చిలక నడిగింది.

“నేనూ నీలాగే ఒక చక్కని ఆడపిల్లను. మా నాన్నా అమ్మా దగ్గర పడుకొంటే వాళ్ళు చూడకుండా ఈరాక్షసి నన్నిక్కడకు తీసుకు వచ్చింది. నీవు రాకముందు నాతో ఎంతో ముచ్చటగా ఆడేది. నాకు బొమ్మలూ అన్నీ తెచ్చియిచ్చేది. నీవు వచ్చాక నన్ను చిలకగా మార్చి ఈపంజరములో పెట్టి నన్ను చూపించి నిన్ను ఆడిస్తూఉంది” అని ఏడుస్తూ చిలక చెప్పింది. లీలాసుందరికూడా ఏడ్చింది పాపము.

“మరి ఈగోరువంకలూ, బాతులూ, జంకలూ, ఇవన్నీ ఎక్కడనుంచి వచ్చాయి ? ” అని లీలాసుందరి అడిగింది.

“అవిన్నీ మనలాంటి ఆడపిల్లలే! ఏరాజ్యంలో ఎక్కడ ఆడపిల్ల లగుపించినా వాళ్ల నందరినీ తీసుకువచ్చి కొన్నాళ్లు వాళ్లతో ఆడుకొని తరువాత వాళ్లను గోరింకలుగానో బాతులుగానో జంతువులుగానో మార్చివేస్తుంది ఈరాక్షసి ” అని చిలక చెప్పింది.

“అయ్యో అయ్యో మరినన్నూ మార్చివేస్తుంది గాబోలు. ఏమిచేసేది. నాకు భయము వేస్తోంది ఏమిచేసేది ? ” అని లీలాసుందరి దిగులుపడింది.

“నిన్ను మార్చదులే అమ్మా. నీవు దాని కూతురులాగ - అచ్చంగా దాని కూతురులాగ - ఉన్నావట. అంచేత నిన్ను మార్చదు ” అని చిలక చెప్పింది.

“ఈ ఇంట్లో ఇంకా ఏముందో చూచిరావద్దూ ? ” అని చిలకను అడిగింది లీలాసుందరి,

“ మెల్లగా వెళ్ళి చూచిరా. నేను ఈమాటలన్నీ నీతో చెప్పానని రాక్షసితో చెప్పేవు సుమా! తల్లీ మమ్మల్ని చంపేసేసి అది.” అని చిలక అన్నది.

“ చెప్పను, చిలకా, చెప్పను” అని లీలాసుందరి ఆ ఇంట్లో ఉన్న గదులన్నీ చూడడానికి వెళ్ళింది. ఒక గదినిండా బంగారమూ, వజ్రాలూ, మాణిక్యాలూ, కెంపులూ, ఉన్నవి. ఇంకోగదినిండా పట్టుబట్టలూ, జరీబట్టలూ, ఉన్నవి. ఇంకో గదిలో అనేకరకాల పువ్వులూ పళ్ళూ ఉన్నవి. ఇంకోగదిలో ఎముకలూ, తోళ్ళూ కంపు కొట్టుతూ ఉన్నవి. లీలాసుందరికి భయమువేసి చక్కావస్తూ ఉంటే “ లీలాసుందరీ, లీలాసుందరీ ” అని కేక ఇంకో గదిలోనుంచి వినిపించింది. ఆగదిలో ఏమున్నదో చూద్దామని లీలాసుందరి వెళ్ళి చూచింది. అందులో ఒక చిరతపులి ఉంది. దానిని చూచి చూడడంతోనే లీలాసుందరి భయపడి పారిపోబోయింది. కాని, చిరతపులి “ పారిపోబోకమ్మా నేను నిజంగా చిరతపులినిగాను. నేనుకూడా నీలాంటి చక్కని ఆడపిల్లనే. నన్ను ఈ రాక్షసి ఇలాగ మార్చివేసింది ” అని చెప్పింది అది.

“ నిన్ను ఇలాగ చిరతపులిలాగ ఎందుకు మార్చింది ? మిగిలిన పిల్లల్ని బాతులు గాను చిలకలుగాను జింకలుగాను మార్చింది గదా ” అని లీలాసుందరి అడిగింది.

“ నన్ను ఊరివెలపల ఆడుకొంటూ ఉంటే ఈరాక్షసి పట్టుకొని ఇక్కడికి తేబోయింది. నేను ఏడ్చి కేకలువేసి దానితో చెబ్బలాడాను. కాని నానోరు మూసి బలవంతాన్న ఇక్కడికి తీసుకు వచ్చింది. ఇక్కడికి వచ్చాక నాకు నగలూ, బట్టలూ, పువ్వులూ, పళ్ళూ, బొమ్మలూ ఇచ్చి, నాతో ఆడుకోవాలని ఎంతో ప్రయత్నించింది. నేను దానిని కొట్టి, తిట్టి, మొగమూ వళ్ళూ రక్తీ ఎంతో గోలచేశాను. అందుకని నామీద కోపంవచ్చినన్ను చిరతపులిగా మార్చివేసి ఈగదిలో పెట్టింది. ఈమాట చెప్పానని దానితో అనకు మాతల్లీ ” అని చిరతపులి కంట నీరుపెట్టుతూ చెప్పింది.

“ నన్నుకూడా నీలాగ మారుస్తుందేమో ” అని లీలాసుందరి ఏడ్చింది.

“ నిన్ను మార్చదులే అమ్మా. నీవు మంచిపిల్లవు. నిన్ను చూస్తే దానికి చాలా అపేక్ష ” అని చిరతపులి చెప్పింది.

“ మరి మనమందరమూ ఇక్కడనుంచి వెళ్ళిపోవడం ఎలాగ ? ” అని లీలాసుందరి అడిగింది.

“ రాత్రివేళ సీగడిదగ్గర నన్ను కావలాపెట్టమని దానితో చెప్పు. తరువాత నేను ఉపాయం ఆలోచిస్తానులే ” అంది చిరతపులి. లీలాసుందరి ‘ సరే ’ అన్నది.

లీలాసుందరి దీపంపట్టుకొని మెల్లిగా తనగదిలోకి వెళ్ళి ఏమీ ఎరగనట్లు పడుకొంది.

లీలాసుందరి చాలాసేపు నిద్రపోసేలేదు. ఇంతట్లోకే వనబాల వచ్చి,

లీలాసుందరి మేలుకో వమ్మా
 లీలాసుందరి బంగారు బొమ్మా
 పళ్ళు పువ్వులు తెచ్చా నమ్మా
 బాగా ఆటలు ఆడాలమ్మా
 లీలాసుందరి మేలుకో వమ్మా
 లీలాసుందరి బంగారు బొమ్మా,

అని పాట పాడివేసింది.

“ రాత్రి బాగానిద్రపట్టిందా ? ” అని వనబాల లీలాసుందరిని అడిగింది.

“ నాకు రాత్రొళ్లా భయం వేసింది. నాతోకూడా పడుక్కుంటానని చెప్పి నీవు ఎక్కడికో వెళ్ళిపోయావు. ఇంక నే నొక్కరైనూ ఈ గదిలో పడుక్కోలేనమ్మా, నేనూ నీతో వస్తాను ” అంది లీలాసుందరి.

“ నీకు భయంలేదులే. నేను నీదగ్గరే ఉంటానులే ” అంది వనబాల.

“ అన్నీ వుత్తమాటలే. నన్నుకూడా రాత్రిళ్ళు నీతో తీసుకువెళ్ళు. లేకపోతే నాగడికి ఎవరైనా కావలాపెట్టు. లేకపోతే నే నొక్కరైనూ పడుక్కోలేను ” అంది లీలాసుందరి.

“ ఎవరిని కావలాపెట్టమన్నావు? ఆ చిలకలనూ, గోరింకలనూ పెట్టనా ? ” అని అడిగింది వనబాల.

“ అవి ఏమి చేస్తాయి ఏమిటి ? అవి ఉంటే నాకు భయం పోతుందా ఏమిటి ? అవి నా కక్కరలేదు ” అంది లీలాసుందరి.

“పోనీ లేడిని కాపలాపెట్టనా ? ” అని అడిగింది వనబాల.

“అదీ నా కక్కర్లేదు. ” అంది లీలాసుందరి.

“మరెవరిని పెట్టమన్నావు ? ” అంది వనబాల.

“ఎవరుంటే నాకు భయముండదో వారిని ” అని లీలాసుందరి చెప్పింది.

“మరీ - నా దగ్గర ఒకచిరతపులి ఉంది. దానిని కాపలా పెట్టేదా ? ” అని అడిగింది వనబాల.

“చిరతపులి నన్ను కరవదూ ? ” అని లీలాసుందరి అడిగింది.

“అది కరిచే చిరతపులి కాదు. ” అని వనబాల చెప్పింది.

“అయితే నాగది దగ్గర దాన్ని కాపలా పెట్టు. అప్పుడు నాకు భయము వెయ్యదు. నేను బాగా నిద్రపోతాను ” అంది లీలాసుందరి.

“సరేలే ” అంది వనబాల.

సాయంకాలం వనబాలా లీలాసుందరి కలిసి బయలులో ఆడుకోడానికి వచ్చారు. అప్పుడు లీలాసుందరి అందిగదా : “నీవు నాకు ఎన్నో ఆటలు చెప్పావు. కాని ఒక ఆట చెప్పవుకావు. మనిషిని పక్షిలాగ మార్చడం, మళ్ళీ పక్షిని మనిషిలాగ మార్చడం, ఆలాగే జంతువులను మార్చడం ఎలాగోచెప్పవు ? వనబాలా”

“ఆలాంటి ఆట నాకు చేతకాదు లీలాసుందరి ” అంది వనబాల.

“ఆ, అమ్మా, ఉత్తది, ఉత్తది - నీకు అన్ని ఆటలూ వచ్చును. నాకు చెప్పవు ? నాకు చెప్పవు ? ” అని లీలాసుందరి అడిగింది.

“నాకు రాదమ్మా ఆ ఆట. ఇంకా చాలా ఆటలు ఉన్నాయికాదూ, అవి చెప్పతానులే ” అంది వనబాల.

“నాకు ఆ ఆట లేమీవద్దు. నాకు ఈకొత్తాటే కావాలి. చెప్పకపోతే నేను అన్నం తినను. నిద్రపోను. నీతో ఆటలాడను. నే నేడుస్తూ ఒకచోట కూర్చుంటాను. ” అని మంకుపట్టు పట్టింది లీలాసుందరి.

“పోనీ నీకు ఊరికే ఆ ఆట చెప్పతాను, కాని ఎవరితోటీ నీవు మరిచెప్పకూడదు. ఆ ఆట నీవు ఇక్కడ ఆడకూడదు. అడితే ఏపక్షైనా ఏజంతువైనా పెద్దపులి అయి నిన్ను మింగి వేస్తుంది. ఎప్పుడూ ఆ ఆట ఆడనంటే చెప్పతాను. ” అంది వనబాల.

“ ఎప్పుడూ ఆడనులే చెప్ప, అన్నది ” లీలాసుందరి.

అప్పుడు వనబాల ఒక బంగారుకడ్డీ లీలాసుందరికి చూపించి “ దీనితో ఎవరి నైనా ముట్టుకుంటే ఏమికావాలంటే అది అవుతారు. ఈ జింకపిల్లను ఇప్పుడు తాకుతున్నాను చూడు. ఇది బాతు అయి చెరువుకేసే పరుగెత్తుతూ ఉంది. మళ్ళీ దాన్ని జింకగా మార్చివేస్తా చూడు దీనితో ముట్టుకొని, అది మళ్ళీ జింకపిల్ల అయి పోయి గరికమేస్తూ ఉంది ” అని వనబాల బంగారుకడ్డీ లీలాసుందరికి చూపించింది. ఆ బంగారుకడ్డీ లీలాసుందరి కిమ్మంటే ఇచ్చిందికాదు.

కాని లీలాసుందరి ఆ రోజు ఇంటికి వెళ్ళాక బంగారుకడ్డీ వనబాల ఎక్కడ దాచిందో కనిపెట్టి చూచింది.

ఆ రోజు రాత్రి చిరతపులిని కావలాపెట్టి లీలాసుందరిని నిద్రపోయే ట్లు జోకొట్టి వనబాల ఎక్కడికో వెళ్లిపోయింది.

రాక్షసివెళ్లిపోయి తరువాత లీలాసుందరి లేచి బంగారుకడ్డీ తీసుకువచ్చి చిరతపులిని, చిలకలనూ, గోరింకలనూ, జింకలనూ, బాతులనూ అన్నింటినీ ముట్టేసుకుంది. అన్నీ ఆడపిల్లలయిపోయినవి. వాళ్ళందరితోటీ ఆరాత్రి చాలాసేపు ఆడుకొని మళ్ళీ తెల్లారకముందు బంగారుకడ్డీతో వాళ్ళందరనీ ముట్టుకొంది. అందరూ మళ్ళీ బాతులూ, చిలకలూ, గోరింకలూ జింకలూ అయిపోయి ఎవరిచోటికి వాళ్లు వెళ్లిపోయి నిద్రపోయారు. లీలాసుందరి బంగారుకడ్డీ ఎప్పటిస్థలంబో పెట్టి తూగుటుయ్యాలలో నిద్రపోయింది.

తెల్లారిన తరువాత వనబాల ఇంటికి వచ్చేసరికి అన్నీ ఎప్పటిలాగే ఉన్నవి. వనబాల లీలాసుందరి గదిలోకి వెళ్లి,

లీలాసుందరి మేలుకోవమ్మా

లీలాసుందరి బంగరుబామ్మా,

అంటూ పాటపాడి లీలాసుందరిని లేపి ఆటలు ఆడుకోవడం మొదలుపెట్టింది.

ప్రతీరోజూ రాత్రి లీలాసుందరి పక్షులనూ జంతువులనూ ఆడపిల్లలలాగున మార్చి వేసి వారితోహాయిగా ఆడుకుంటూ ఉండి విచారం మరిచిపోయింది.

3

కొన్ని సంవత్సరాలు ఈరీతిగా గడచినవి.

లీలాసుందరి ఇప్పుడు పెద్దపిల్ల అయినది. దానికి యశావనము వచ్చింది. బంగాడు తీగలాగ మిసమిస లాడుతూ ఉంది. లీలాసుందరితోపాటు అక్కడ ఉన్న ఆడపిల్లలందరికీకూడా యశావనము వచ్చింది.

అందరూ కలిసి రాక్షసి దగ్గరనుంచి తప్పించుకు పోవాలని ఆలోచిస్తున్నారు.

లీలాసుందరిని ఒక రాక్షసుడి కిచ్చి పెళ్ళిచేద్దామని వనబాల అనుకొంటూఉంది. మిగిలిన ఆడపిల్లలందరినీ లీలాసుందరికి దాసీలుగా చేద్దామనికూడా అనుకొంటూ ఉంది.

చిరతపులి ప్రతీరాత్రీ లీలాసుందరి గదిముందర ఉండేది. అందరు ఆడపిల్లలతో బాటూ తాను ఆడపిల్లలయి ఆడుకొన్నంతసేపూ ఆడుకొని మళ్ళీ చిరతపులి అయి ఆ గదిముందరే నిద్రపోయేది.

పగటివేళల్లో చిరతపులి చుట్టుపట్ల ఉన్న అడవులలోనూ కొండలలోనూ తిరుగుతూ ఉండేది.

ఒకనాడు ఉదయం చిరతపులి ఒక అడవిలో తిరుగుతూ ఉంటే పెద్దచప్పుడు వినిపించింది దానికి. డప్పులచప్పుడూ, కుక్కలభొంయి భొంయి మనే అరుపులూ, గుర్రాల సకిలింపులూ, మనుష్యులగోలా—అన్నీ కలిసి చిరతపులికి వినిపించినవి. చిరతపులి “ ఏమిటి చెప్పా ఈగోల ” అని అక్కడ నిలబడి చూచింది. కొంతసేపటికి ఒకరాజకుమారుడు నౌకర్లతోనూ, వేటకుక్కలతోనూ వేటకు వచ్చి ఒక జింకను తరుముతూ ఉండడము చూచింది.

జింకపిల్ల ముందుకు చెంగు చెంగున పరుగెత్తుతూఉంది. దానివెనక రాజపుత్రుడు గుర్రము ఎక్కి దాడాయించుకొంటూ వస్తున్నాడు. అతడు జింకమీద వేసినబాణాలు దానికి తగలనేలేదు. చిరతపులి వాళ్ళ కగుపించకుండా జింకవెనకే పరుగెత్తి వెళ్ళింది.

రాజపుత్రుడు జింక కోసమని నౌకర్లను వెనక వదలివేసి ఒక్కడూ వస్తున్నాడు. చిరతపులి కుక్కల నన్నింటినీ పొదలలోకి ఈడ్చికెళ్ళి చంపేసింది. తరువాత రాజపుత్రుడు చూస్తూ ఉండగానే జింకను పట్టుకొని చంపివేసింది.

రాజపుత్రుడికి కోపం వచ్చింది. చిరతపులిని తరమడం మొదలు పెట్టేడు. చీకటి పడేదాకా రాజపుత్రుణ్ణి ఇటూఅటూ తిప్పుతూ తిరిగి, చివరికి చీకటిపడ్డ తరువాత రాజపుత్రుణ్ణి రాక్షసి ఇంటిదగ్గరికి తీసుకువచ్చి తాను ఇంట్లో దూరిపోయింది.

రాజపుత్రుడు గుర్రాన్ని దిగి ఒక చెట్టుకు కట్టివేసి ఆ ఇంట్లో ప్రవేశించాడు.

లీలాసుందరి అప్పుడే లేచి బంగారుకట్టి చేత్తోపుచ్చుకొని బయటకు వస్తున్నది. లీలాసుందరిని చూచి రాజపుత్రుడు నిలబడ్డచోట నిలిచి పోయాడు.

లీలాసుందరి రాజపుత్రుణ్ణి చూచి “ఎవరు చెప్పా, ఈ అబ్బాయి, ఇంత అందంగా ఉన్నాడు. ఎవరు చెప్పా ” అనుకొంది.

“ఇంత అందమైనపిల్ల ఈ కొండల్లో ఎందుకుంది చెప్పా” అని రాజపుత్రుడనుకొన్నాడు.

కాని లీలాసుందరికి ఒక అనుమానం వేసింది. వనబాల తనకిచ్చి పెల్లిచేస్తానన్న రాక్షసుడే ఈరూపంతో వచ్చాడేమో అనుకొంది.

“నీ వెవరవు ? ఇక్కడ కెందుకు వచ్చావు ? ” అని అడిగింది.

“నాపేరు రాజమాలి. నేను వేటాడుతూఉంటే ఒకచిరతపులి వచ్చి నాకుక్కలను చంపివేసి నేను వేటాడే జంతువు చంపివేసి ఇక్కడికి వచ్చింది. దానిని పెంబడించి నేను వచ్చాను” అని చెప్పాడు.

ఇంతట్లోకే చిరతపులి వచ్చి “నీకోసమే ఈరాజపుత్రుణ్ణి ఇక్కడకు తీసుకువచ్చాను” అని లీలాసుందరితో చెప్పింది.

అప్పుడు లీలాసుందరి, రాజమాలి చిరతపులిని దువ్వి ముద్దెట్టుకొన్నారు.

“ఇంత అందమైన పిల్లవు నీ వీకొండల్లో ఎందుకున్నావు? నీపేరు ఏమిటి ? ” అని రాజమాలి అడిగాడు.

“నాపేరు లీలాసుందరి. నన్ను చిన్నప్పుడే ఒకరాక్షసి ఇక్కడికి తీసుకువచ్చి పెంచుతూ ఉంది. నాలాగే ఇంకా చాలామంది ఆడపిల్లల్ని తీసుకువచ్చి చిలకలుగానూ, గోరింకలుగానూ, బాతులుగానూ, జంకలుగానూ మార్చివేసింది. ఈచిరతపులికూడా ఒక ఆడపిల్లే” అని లీలాసుందరి కంట నీరుపెట్టుకొని చెప్పింది.

“మరి, ఆరాక్షసి ఏదీ?” అని రాజమాళి అడిగాడు.

“రాత్రిల్లు ఎక్కడికో వెళ్లిపోయి తెల్లారేటప్పటికల్లా వచ్చేస్తుంది” అని లీలా సుందరి చెప్పింది.

“నిన్ను మాడ్చారు తీసుకుపోతాను వస్తావా, లీలాసుందరి?” అని రాజమాళి అడిగాడు.

“నన్నూ మిగిలిన ఆడపిల్లలనూ కూడా తీసుకు వెళ్ళనా?” అంది లీలాసుందరి.

“ఈచిరతపులిసీ, చిలకలనూ వీటిసీ ఎలాగతీసుకు వెళ్ళడం?” అన్నాడు రాజమాళి.

అప్పుడు లీలాసుందరి బంగారుకడ్డితో చిలకలనూ, గోరింకలనూ, బాతులనూ, జింకలనూ, చిరతపులిసీ ముట్టుకుంది. అందరూ తామ్రాతీగల్లా మెరిసిపోయే ఆడపిల్లలయి పోయారు. వాళ్ళందరినీ చూచి రాజమాళి ఆశ్చర్యపోయాడు.

“నన్నూ, ఈపిల్లలనూ ఇక్కడనుంచి తీసుకు వెళ్ళనా?” అని లీలాసుందరి మళ్ళీ అడిగింది. “నన్ను వెళ్లాడుతానంటే తీసుకు వెడతాను” అన్నాడు రాజమాళి. లీలా సుందరి మాట్లాడకుండా సిగ్గుచేత తలవంచుకొంది.

తరువాత రాజమాళి, లీలాసుందరి, మిగిలిన ఆడపిల్లలూ అందరూ కలిసి చెరువు చెంత తోటలో వైన్నెట్లో చేయూచేయూ పట్టుకొని చాలా ఆటలు ఆడుకొన్నారు.

లీలాసుందరికి ఆరోజున కలిగిన సంతోషం ఇంతా అంతా గాదు.

చాలా సేపు వాళ్లందరూ ఆడుకొని తెల్లారితే రాక్షసి వస్తుందనుకొని అక్కడ నుంచి వెళ్లిపోవడానికి సిద్ధపడ్డారు.

లీలాసుందరి బంగారుకడ్డితో ముట్టుకొని ఆడపిల్లల సందరినీ చిలకలకింద మార్చి వేసి తమతో రమ్మని చెప్పింది.

తరువాత రాజమాళి లీలాసుందరి కలిసి గుర్రాన్నెక్కి పర్యాటకమయ్యారు.

అడవుల్లో గబగబా గుర్రము పరుగెత్తుతూ ఉంది. వారితోకూడా ఆకాశం మీద చిలకలు పరుగెత్తుకొంటూ వస్తున్నాయి.

కొంతదూరం వెళ్ళిన తరువాత తూర్పు తెలతెల్లవారడం మొదలుపెట్టింది.

రాక్షసి రాత్రి తిరిగి తిరిగి తెల్లారుతూ ఉండగా ఇంటికివచ్చి చూచుకొందిగదా ఇంట్లో లీలాసుందరి లేదు, చిలకలూ లేవు, బాతులూ లేవు, గోరింకలూ లేవు, జింకలూ లేవు, చిరతపులి లేదు.

“అయ్యో, అయ్యో, వీళ్ళందరూ ఎక్కడికో పారిపోయారు కాబోలు.” అని రాక్షసిగట్టిగా ఏడ్చింది. ఇల్లంతా నలుదిక్కులా బాగా వెదికింది. ఎక్కడా వాళ్లు కనిపించకపోతే బయటికివచ్చి ఏవైపు వెళ్ళారో ముక్కుతో నాలుగు దిక్కులా వాసనచూచి కనుక్కుని అటువైపు పెద్దకేకలు వేసుకొంటూ గబగబా పరుగెత్తుకొంటూపోయింది.

రాజమాళికి లీలాసుందరికి రాక్షసికేకలు వినబడ్డవి. వెనకకు తిరిగి చూశారు. అది దగ్గరగా వస్తూ ఉంది. వారు గుర్రాన్ని గబగబా పరిగెత్తించారు. చిలకలు కూడా ఆకాశంమీదనుంచి భయంతో కిలకిలమంటూ పరుగెత్తుతున్నవి. గబాగబా, రాక్షసి అంతకంతకు దగ్గరగా వస్తోంది. ఇంక గుర్రంమీదనుంచే వచ్చిపట్టుకొంటుందని వాళ్ళు గుర్రాన్ని దిగి అక్కడో పెద్దమర్రిచెట్టుంచే ఆమర్రిచెట్టుకేరు. చిలకలుకూడా మర్రిచెట్టుమీదికి వచ్చాయి.

ఇంతట్లో కీరాక్షసి మర్రిచెట్టుదగ్గరికి వచ్చి మర్రిచెట్టు ఇటూఅటూ ఊపేసింది.

వాళ్ళకు మర్రిచెట్టులో ఒకపెద్దతొర్ర కనిపించింది. లీలాసుందరి, రాజమాళీ చిలకలూ అందరూకలిసి చెట్టుతొర్రలో దూరిపోయారు. ఆచెట్టుతొర్రలోనుంచి నిమ్మళంగా అడుక్కి దిగిపోయారు.

రాక్షసి వాళ్ళందరూ చెట్టుమీదికి ఎక్కి చెట్టుతొర్రలో దూరిపోవడంచూచింది.

తానుకూడా చెట్టుతొర్రలో దూరుదామని చెట్టుఎక్కి ఒక ఎలకపిల్లలయి తొర్రలో దూరింది. అప్పుడు లీలాసుందరి చిలకలన్నింటినీ బంగారుకడ్డీతో ముట్టుకొంది. అవన్నీ పిల్లులైపోయినవి. పిల్లులు ఆఎలకమీదపడి చంపెయ్యబోతే అప్పుడు రాక్షసి తాను కుక్క అయి పిల్లులమీద భొంయి భొంయి మంటూ పడింది. లీలాసుందరి మళ్ళీ పిల్లులన్నింటినీ బంగారుకడ్డీతో ముట్టుకొంది. అవన్నీ చిరతపులులైపోయినాయి. చిరతపులులు ఆకుక్కమీద పడబోతూఉంటే రాక్షసి భయపడి పెద్దపులి అవబోయింది. కాని చెట్టుతొర్రలో దానివళ్లు పట్టలేదు. అందుచేత చెట్టుతొర్రలోనుంచి బయటికివచ్చింది. అది బయటకుపోగానే లీలాసుందరి పులులను చిలకలకింద మార్చి వేసింది. అందరూ చెట్టుతొర్రలో ఉంటారుగా అనుకొని రాక్షసి

ఆచెట్టువేళ్లతోకూడా పైకి ఊడబెరికి బుజంమీదపెట్టుకొని ఇంటికి తీసుకు వెళ్ళి పోయింది.

రాజమాళీ లీలాసుందరి చిలకలూ రాక్షసి చెట్టు ఊడబెరికడానికిముందే తొర్ర లోనుంచి భూమిలోకిమార్గం ఉండడం చూచి భూమిలోకి దిగి పారిపోయారు. అక్కడ నుంచి ఎక్కడికి వెళ్ళడానికి దారిలేదు. పైకివస్తే రాక్షసి చంపిపోతుందేమో అని భయం. అప్పుడు ఆలోచించి లీలాసుందరి చిలకలన్నింటినీ బంగారుకడ్డీతో ముట్టు కొంది. అవి అన్నీ పందికొక్కులైపోయి అక్కడనుంచి ఒకపెద్ద సొరంగం గబగబా తవ్వుకొంటూ పోయినవి. ఆసొరంగంలోనుంచి రాజమాళీ లీలాసుందరి గబగబా నడిచివెళ్ళుతున్నారు. సొరంగం అంతా చీకటిగా ఉంది. ఆచీకటిలో వాళ్ళకుదారి తెలియడంకష్టంగా ఉంది. అప్పుడు బాగా ఆలోచించి గుడ్లగూబకు చీకట్లో కళ్లు కనబడతవిగాదా అని లీలాసుందరి తన బంగారుకడ్డీతో రాజమాళిని ముట్టుకొంది. అతడు గుడ్లగూబ అయిపోయినాడు. ఆగుడ్లగూబ ఆచీకటి సొరంగములో ఆమెకు దారి చూపించినది. ఆదారి వెంబడే ఆమె నడిచివెళ్ళగా వెళ్లగా ఒకచోట కొంచెం సూర్యకాంతి కనిపించింది. ఆసూర్యకాంతి వచ్చిన దిక్కుకేసి ఆమె నడిచి వెళ్లింది.

వెళ్ళగా వెళ్ళగా ఒకచోట బయలు కనిపించింది. అందరూ ఆ బయలులోనికి వెళ్ళారు. లీలాసుందరి బంగారు కడ్డీ పుచ్చుకొని గుడ్లగూబను, రాజమాళిగాను, పందికొక్కులను మళ్ళీ ఆడపిల్లలగాను మార్చివేసింది.

రాజమాళీ, లీలాసుందరి, మిగిలిన ఆడపిల్లలూ కలిసి ఆ బయలులో కొంతదూ రం నడిచి వెళ్ళగా అక్కడ ఒక చెరువు కనిపించింది. ఆ చెరువుచుట్టూ పళ్ళచెట్లూ పువ్వులచెట్లూ ఉన్నవి. వాళ్ళందరూ అక్కడ పళ్ళుకోసుకొని కడుపునిండా తిని, పువ్వులు కోసుకొని తలనిండా పెట్టుకొని ఒకనీడను పడుక్కొని నిద్రపోయారు. కొంచెం చల్లబడిన తరువాత అందరూ లేచి ఒకకాలితోవను నడిచివెళ్ళారు.

వెళ్ళగావెళ్ళగా వాళ్ళకు ఒకచోటునుంచి ఏడుపు వినిపించింది. ఏమిచెప్పాఅని వాళ్ళు ఆవైపుకు వెళ్ళారు. అక్కడ ఒక రాజా, ఆరాజభార్య కలిసి అంటున్నా రుగటా: "రా, అమ్మా, రా, మాచిట్టితల్లివి కాదూ, మాతీలవు కాదూ, ఎవ రొస్తారో, ఎవ రొస్తారో, మాలీ లొస్తుందో, ఎవ రొస్తారో " అని.

లీలాసుందరికి ఆమాట లెప్పుడో విన్నట్లయింది. రాజమహాలిసీ మిగిలిన ఆడపిల్లలనూ తీసుకొని పరుగెత్తుకొంటూ ఆదిక్కుకు వెళ్ళింది.

చెరువుగట్టున కూర్చుని వాళ్ళమ్మా నాన్నా చేతులు చాపి కళ్ళంట నీళ్ళుకారుస్తూ, “రా, అమ్మా, రా, మాచిట్టితల్లివి కాదూ, మాలీలవు కాదూ, ఎవ రొస్తారో, ఎవ రొస్తారో, మాలీ లొస్తుందో, ఎవ రొస్తారో” అంటున్నారు.

లీలాసుందరి గబగబ పరుగెత్తుకువెళ్ళి వాళ్ళమ్మనూ నాన్ననూ కాగిలించుకొంది. వాళ్ళమ్మా నాన్నా లీలాసుందరిని చూచి గట్టిగా కాగిలించుకొని ముద్దెట్టుకొన్నారు.

“మా అమ్మే, మా అమ్మే, వచ్చావా, లీలా, వచ్చావా? మాచిట్టితల్లివి కాదూ, మాలీలవు కాదూ, మాకోసం మళ్ళీవచ్చావా? మా అమ్మే, మా అమ్మే.” అని ముద్దుపెట్టుకొంటూ ఎంతోసంతోషించారు.

లీలాసుందరి వాళ్ళమ్మతోనూ నాన్నతోనూ రాజమహాలి సంగతి, మిగిలిన ఆడపిల్లలసంగతి, వనబాలసంగతి, తాను రాక్షసి ఇంట్లో ఎలాగ ఉన్నదీ అంతా చెప్పింది.

రాజమహాలికి లీలాసుందరికి తరువాత పెళ్ళయింది. ఆరాజ్యంలోఉన్న రాజపుత్రులను పిలిపించి స్వయంవరం పెట్టించి మిగిలిన ఆడపిల్ల లందరికీకూడా పెళ్ళిళ్ళుచేశారు.

* * * * *

బుజంమీద మర్రిచెట్టుపెట్టుకొని రాక్షసి ఇంటికి వెళ్ళి మర్రిచెట్టు కిందబెట్టి దానిని నిలువుగా చీల్చింది. చెట్టుతొర్రలో లీలాసుందరి ఎవరూ కనిపించలేదు. కొమ్మలన్నీ వెదికి చూచింది. ఎవరూ కనిపించలేదు. “అయ్యో, అయ్యో” అనుకొంటూ ఆచెట్టు అక్కడపారవేసి మళ్ళీ చెట్టున్నదగ్గరికి పరుగెత్తుకువెళ్ళింది. అక్కడ సొరంగం చూచింది. దానిలోకి లీలాసుందరివాళ్ళూ వెళ్ళారుగదాఅనుకొని సొరంగంలో పగవేళించి నడిచి వెళ్ళుతోంది. కేకలూ బొబ్బలూ పెట్టుకుంటూ వెళ్ళుతోంది. పెద్ద ఏడుపు ఏడుస్తూ వెళ్ళుతోంది.

ఈ బొబ్బలూ ఈ కేకలూ విని రాజమాళీ వాళ్ళూ కలిసి రాక్షసి వస్తుంది కాబోలు అనుకొని సొరంగం ఒకవైపు ద్వారం మన్నుతో బాగా కప్పివేయించారు. రాక్షసి సొరంగంలో చీకటిలో తిరిగి తిరిగి దారి తెలియక పోనీ ఇంటికి వెళ్ళిపోదామని వెనక్కు తిరిగి వస్తోఉంది. అది రెండవవైపు ద్వారానికి వచ్చేలోగా రాజమాళి ఆ ద్వారంకూడా మన్నుతో మూయించివేశాడు. ఎటువెళ్ళడానికి దారి లేక ఆ సొరంగంలోనే రాక్షసి ఉండిపోయింది.

అప్పుడప్పుడు మాత్రం గట్టిగా బొబ్బలుపెట్టి భూమినిచీల్చివేసి బయటికి రావాలని ప్రయత్నిస్తూ ఉంటుంది. కాని రాలేదు. వానలుకురిసే రోజుల్లో అది గట్టిగా బొబ్బలు పెట్టుతుంది. అప్పుడు భూమి కదిలిపోతుంది. ఆబొబ్బలు మనకు వినబడుతూ ఉంటాయి కూడాను.

కథ కంచెకు వెళ్లింది. మన మింటికి వచ్చాము. కథ విన్నవాళ్లది పాడిఆవు. కథ విననివాళ్లది బోడి ఆవు.

బాలవ్యాకరణము

పురిపండా అప్పలస్వామి (కవితాసమితి)

బాలవ్యాకరణాన్ని మనపండితులు వేదతుల్యముగా భావిస్తారు. ప్రయోగములే వ్యాకరణమునకు ఆధారమని తెలిసిఉండికూడా కొందరు బాలవ్యాకరణాన్నిబట్టి భారతము మొదలయిన ఆదిగ్రంథాలు దిద్దడానికి సాహసించారు. వ్యాకరణములు కూడా కొందరు దిద్దివేశారు. వ్యాకరణ మక్కరలేకుండానే భాష నేర్పవచ్చునన్న భావము ప్రబలముగా ఉన్నఈదినముల్లోసైతము బళ్ళలో విద్యార్థులచేత బాల వ్యాకరణసూత్రాలే కంఠస్థము చేయిస్తున్నారు.

అయితే ఈబాలవ్యాకరణము అనేకదోషాలతోను, అసందర్భములతోను కూడి ఉన్నదనీ, అసమగ్రమైనదనీ, దీనిప్రాబల్యమువల్లనే తెలుగుభాషసాంపు చాలావరకు చెడిందనీ, విద్యార్థులకు చాలావరకు సరియైన తెలుగుభాషాజ్ఞానము అలవడడము లేదనీ, “ బాలావబోధ మగుభంగి ” వ్రాశానని చిన్నయసూరిగారు చెప్పకొన్నా వృద్ధులకుకూడా అవబోధము కాలేదనీ మావాదన. మావాదన రుజువుపరచడమే ఈవ్యాసముయొక్క ముఖ్యోద్దేశము. స్థలీపులాకన్యాయముగా ఇందులోని అసం దర్భములు కొన్ని చూపిస్తున్నాము.

మొట్టమొదటిసూత్రమే చూడండి.

“ అకారాదు లచ్చులు. కకారాదులు హల్లులు. అజ్ఞుల్విభాగ మిలాగుననే మీఁద నెఱుంగునది. ”

అనిఉంది. సంస్కృతసంజ్ఞనిబట్టి సూత్రముచేశారేగాని తెలుగులో అచ్చులు, హల్లులు అనడమే అసందర్భము. ఏమంటే సంస్కృతములో అఇఉణ్, ఋౌక్, ఏ ఓఞ్, ఐఔచ్, అని అకారాదులకూ, హయవరలట్, లణ్, ఇమజణనమ్, ఝఞ్, ఘఞ్, జబగడదశ్... హల్, అని తక్కినవాటికీ సంజ్ఞలేర్పరచి అకారాదుల్లోనిమొదటిదైన అ, చివరిదైన ఛ్ చేర్చి అచ్ అనీ తక్కినవాటిలోని మొదటి దైన హ, చివరిదైన ల్ చేర్చి హల్ అనీ ప్రత్యాహారముచేశారు. కాబట్టి అచ్చు,

హల్లు అనడము ఆభాషలో సమంజసముగానే ఉంటుందిగాని తెనుగువర్ణాలకు ఆ పేర్లు పెట్టడము వెంకయ్యతండ్రిపేరు రామయ్యగనక పుల్లయ్యతండ్రిపేరు కూడా రామయ్య అన్నట్టుంటుంది. ♦

ఇంక గ్రంథమునిండా పారిభాషికపదాలు ప్రయోగించారు. వాటివివరణము సంస్కృతం బాగాచదువుకొని పాణిని చదువుకొంటేనేగాని తెలియదు. * చూడండి. శత్రుర్థకము, బహుళగ్రహణము, ఆకృతిగణము, క్షార్థకము, విభాష, వ్యవస్థిత విభాష, వృత్తి, తపరకరణము, ఉపోత్తమేత్వము, ఉపసర్జనత్వము, పర్యుదాసము, అంగాదులు, గృహ్యదియోగజము, మతుబర్ధము, శబ్దవల్లవము, వ్యధికరణము, ఉత్సర్గ, మొదలైనవి.

మరికొన్నిటికి వివరణము లిచ్చారు. అవి చీమ అంటే పిపీలిక అన్నట్టుగా ఉన్నాయి. కొన్ని చూడండి :

“ పక్షంబున సత్వం బగు; సత్వం బనఁగా ద్రుతంబునకుఁ బ్రకృతిభావము. ”

“ నియతోపస్థితకము ప్రాతిపదికార్థము ” (కారక - సూ ౧)

“ క్రియాసిద్ధిం బ్రకృష్టోపకారకంబు కరణంబు ” (కారక - సూ ౪)

“ ప్రకృతిజన్యబోధంబునందుఁ బ్రకారంబు భావంబు ” (తద్భిత - సూ ౧)

“ భావలక్షణంబునా నన్యక్రియకు లక్షణభూతం బగుక్రియ ” (క్రియా - సూ ౪౦)

♦ స్వరములు, వ్యంజనాలు అనికాని, ప్రిణులు, ప్రిణములు అనికాని అన్నాబాగుండేది. హిందీ, బాంగ్లా, ఉత్కలవ్యాకరణములలో స్వరములు, వ్యంజనములు, అనే వాడారు : చూ. పం, కామతాప్రసాదుగారి హిందీవ్యాకరణము - ప్రథమభాగము, ౩ వ సూక్రము.

తెలుగులో ఆకారాదులు అచ్చులు, కకారాదులు హల్లులు అనడం అసందర్భమని తోచడంచేతనే మండ లక్ష్మీనరసింహకవిగారు తమఆంధ్రకాముదిలో “ అఇఉక్, ఎఓజ్, ఐఔచ్, అని, హయవరల సలమణనకటతపచజయుగగడదబవ ” అని తెనుగువర్ణాలను అనుగుణ్యముగా విభజించుకొని “ ఇతి చత్వారి ప్రత్యాహరణాత్పాణి ” అని వ్రాసుకున్నారు. చూ॥ ఆంధ్రకాముది, పరవస్తుప్రతి 4-5 పుటలు. తెనుగుమర్యాదలతో సమగ్రమైనతెనుగువ్యాకరణము వ్రాస్తున్న బ్ర॥ శ్రీ మాశేపల్లి రామచంద్రకాశ్రీగారు “ నిండులు, అరలు ” అని వ్రాశారు.

* అందుకేకాబోలు ‘ఆంధ్రభాషాప్రవీణ’కుకూడా సంస్కృతమే ప్రధానం, తెలుగు ఆప్రధానం అంటారు జయంతి రామయ్యపంతులుగారు.

ఇవి బాలావబోధముగానే ఉన్నాయో, మ రెలా ఉన్నాయో పాఠకులే నిర్ణయిస్తారు.

అసంపూర్తిగా ఉన్నసూత్రములు కొన్ని ఉదహరిస్తాము :—

“చిన్నాదులకు టీకవర్ణకం బగు” తద్ధిత - సూ 3.

అని చిన్నాదుల్లో చిన్న, కన్నె, చుట్టము మొదలయినవి ఇచ్చారు. చిన్న + టీకము=చిన్నటికము, కన్నె + టీకము=కన్నెటికము అవడము బాగానే ఉంది. కాని చుట్టము + టీకము=చుట్టముటికము అనే పైసూత్రముచేత అవుతుందికాని చుట్టటికము ఎలా అవుతుంది ?

“ఇక వర్ణకం బగ్గలాదుల కగు” తద్ధిత - సూ. 2.

అగ్గలము, ఒమ్ము అగ్గలిక, ఒమ్మిక అవుతాయన్నారు. ఒమ్ము + ఇక=ఒమ్మిక అయినట్లే అగ్గలము + ఇక=అగ్గలమిక అవుతుందేకాని పైసూత్రముచేత అగ్గలిక ఎలా అవుతుంది. ?

“ అరి వర్ణకంబు మతుబర్ణంబున జాలాదుల కగు” తద్ధిత - సూ ౧౭.

అని జాలాదుల్లో మతకము, సుంకము అన్నపదాలుకూడా ఇచ్చారు. జాల + అరి=జాలరి. చదువు + అరి=చదువరి, నేరువు + అరి=నేరువరి అయినవి. ఆలాగే మతకము + అరి=మతకమరి, సుంకము + అరి=సుంకమరి అని అవుతుందేకాని పై సూత్రంచేత మతకరి, సుంకరి అని ఎలా అవుతుంది?

ఇలాగే తద్ధితప్రకరణములోని ఓయారము మొదలైనవి కూడాను. వీటిలో మువ్వకము పోవడానికి సూత్రముచేయడము సూరిగారు మరచిపోయారు. ♦

తజ్, దుజ్, కలజి, పదుజి, కజి, మిజి, నజి, ముఖ్, ఇలాంటివాటిలో, జ్, జి, ఖ్, ఇవి పోవడానికి సూత్రా లెక్కడా కనబడవు. పాణినివ్యాకరణమర్యాదనే యిలాంటివాటిలో గ్రహించాలంటారు కొందరు. అది తెలుగువారి కెలా తెలుస్తుంది?

• త్రిలింగలక్షణశేషములోను, సూర్యనారాయణీయములోను దీనికి సూత్రా లిచ్చారు చూ : తద్ధిత ప్రకరణము.

“యకారంబును పువ్రావోవోలును తెలుగుమాటలకు మొదట లేవు” సంజ్ఞా. నూ. ౧౭ అని అన్నారు. కాని ఇ, శలు కూడా లేవని సూరిగారు మరచిపోయారు. ‡

“కొనుధాతువు పరంబగునపు డిగాగమంబు బహుళంబుగా నగు” క్రియా. 713. నూ అని కొను ధాతువుకు ఇ రావడమే చెప్పాడుగాని కూడుక, వండుక, వట్టుక, చేసుక వంటిరూపాలకు సూత్రము చెప్పలేదు.

ఇలాగే ‘కూతుండు’ అన్నరూపానికికూడా సూత్రము లేదు. భూతభవిష్య ద్వర్తమానకాలాలకు, తద్ధర్మకాలానికి ఆశీర్వాదసంపార్థనవిధులకు వ్యతిరేకానికి వరుసగా లిట్టు, లృట్టు, లట్టు, లాట్టు, లూట్టు, లజీలు ధాతువులమీద వస్తాయ న్నారు. సంస్కృతవ్యాకరణాల్లో ఈ లాట్లూట్లు ఎందుకు ఏర్పరచారో మన కక్కరలేదు. కాని మనతెలుగులో వీటిఅవసర మెందుకు వచ్చిందో చిన్నయ్యసూరి గారే చెప్పాలి. “దీనిభావ మేమి తిరుమలేశా” అనే అనవలసివస్తుంది.

ఇంక ప్రయోగాలైనా సమగ్రముగా చూడకుండా వ్రాసినసూత్రా లున్నాయి. చూడండి,

(౧) “క్వార్థంబైన యిత్తునకు సంధి లేదు” అని సూత్రము. సంధి. ౫. కాని ప్రయోగాలు చూడండి.

“ఇతనికి దగ నెల్లవనులు నఱిగించిపుడే” ఉద్యో. తిక్కన.

“చాపము నా కంది మ్మనుడు” విరాటపర్వము.

“అల్కంజూపి నకులు డించుకంత” రాఘవసాండ్. ఆ ౨. ప ౭౫.

“ఒనరిం చెదు రేగుదెంచినక” జైమి.

ఇంలాటిప్రయోగా లింకా ఉన్నాయి †

‡ చూ. వీరేశలింగంగారి సంగ్రహవ్యాకరణము, వర్ణపరిచ్ఛేదము 16 నూ. చిహ్నముకూడా లేవని సూర్యసారాయణీయము. సంజ్ఞా 44 నూ.

† “ఇడగవచ్చును ల్యప్వపై నిర్వసంధి
మాత్ర మొక్కొక్కచోటను మట్టుమీఱఁ
గొలుతు నఘమడంప గోరిందుశేఖరు
నన్నయట్లు కవిజనానుమతిని.”

చూ. కవిసంకలనవిచ్ఛేదము. ప్రథమతరంగము ౨ లక్షణము. నేను సంపాదించగా నావిశ్వవారు ప్రచురించిన ప్రతి, పుట 8, 9.

(2) “తెనుగులమీఁది సాంస్కృతికపరుషములకు గనడదవలు రావు సంధి
గర. నూ.

ఈ సూత్రము కేవలము చింతామణి, వైకృతచంద్రికల ననుసరించి వ్రాసినదే
కాని చిన్నయసూరిగారు ప్రయోగా లున్నవో లేవో చూడలేదు. 1 ఈ క్రింది
ప్రయోగాలు చూడండి,

“నాకు మగడగునని యిట్లు దపంబునేయుచుండెద ” ని. ఉ. రా. ఆ. గి.

“ఎవ్వండు వరించెడు వాడు ధన్యుడు ” కాశీఖండము.

“పెంపు పరీక్షింపజేయ నింపమో ” వసుచరిత్ర.

“వీర గ్లోపించిన నంతకుండుఁ జెడు” ఉత్తరహరివంశము *

ప్రాసస్థానములోవిగనక దిద్దడానికి వీలు లేకపోయింది మన పరిష్కర్తలకు,
కాని ఇంకా ప్రాచీనప్రతుల్లో యిలాంటిప్రయోగాలు చాలా ఉన్నాయనే మా
అభిప్రాయం.

(3) “సర్వపర్యాయం బయినయెల్లశబ్దము ద్రితాంతం బయిన యవ్యయము.”
సంధి. నూ 2ర వివరణము †

అని వ్రాశారు. ఎల్ల కళేకాని ద్రితాంతము కాదనడానికి ఈక్రిందిభారత
ప్రయోగము చూడండి.

“ఎల్లయందును దా వసియించు టెల్ల యదియు” భార. ఉద్యో.

(4) “షష్ఠీసమాసమునం దుకారబుకారంబుల కచ్చు పరమగునపుడు నుగాగ
మంబగు.” సంధి. 3ర నూ.

1 “న వికృతికల్పా త్వరత స్సాంస్కృతికానాం భవంతి గనడదవాః ”

చింతామణి. సంధి 2ర నూ.

“నాసంస్కృతా త్సంస్కృతస్య ”

వైకృతచంద్రిక 45. నూ. (మంచెళ్ల వాసుదేవకవికృతం)

* చూ. సర్వలక్షణసారసంగ్రహము - సంధి 35 లక్షణము.

† ఎల్ల - ఇది కళేకాని ద్రితప్రకృతికము కాదు. ఎల్ల-ఎల్లరు, ప్రధమావిభక్త్యంతరూపములు.
ఎల్లకా ద్వితీయ. చిన్నయసూరి యిది ద్రితాంత మనుట భారపాటు. చూ. నూర్యనారాయణీయము,

అని సూత్రీకరించారు. కాని, ను, రాకుండా ఉన్నప్రయోగా లున్నాయి చూడండి. ♦

“ గోకుల మిల్లిలు దప్పకుండ ” హరి. పూ గి. ఆ.

“ నిర్జరోత్తమబింబం బొప్ప వెసఁ దాల్చె ” ఉ. హరి. ౬ ఆ.

“ కొదుకక బచ్చింటఁ గుదువ వైచు ” పాండు. 3 ఆ.

“ శిరసందం బరయన్ ” కళా. 2 ఆ.

“ అలరఁజేసితి నివధరాజంతవాని ” నైష.

ఇలాంటి వేన్నో ఉన్నాయి.

(గి) “ కూతురు, కూతుళ్లు, కూతురి నిత్యాదిరూపంబులు గ్రామ్యంబులు. ” అని శాసించారు. మహాకవులప్రయోగాలు గ్రామ్యము లనడానికి గల అధికార మేమిటో తెలియడము లేదు.

“ అనుఁగుఁగూతుళ్ళు ” అనిప్రయోగము. ని. వి. రా.

(౬) “ కువర్ణకంబు పరంబగునపు డుకారఋకారంబులకు నగాగమం బగు.

అని తత్సమ ౨౮ సూత్రము. న, రాకుండా ఉన్నప్రయోగాలు చూడండి.

“ నీతూపు కోర్వక ” కవికర్ణ. 3 ఆ. ౧౧౮ ప.

“ నివధేంద్రబచ్చుకున్ ” నైషధము.

“ హెచ్చుకుం దాళనేరక ” కాశీఖండము.

“ వాదుకుం గవిత ” ప్రభా.

“ వంతుకు వచ్చునత్యగరువ మ్మిక ” పారి. ౧ ఆ *

(2) “ శకటరేఫము తత్సమతద్భవంబులందు లేదు. ” సంజ్ఞా ౧౮ సూ. అని సూరిగారు వ్రాశారు. కాని ప్రయోగాలు చూడండి.

♦ ఆగమకాస్త్ర మనిశ్యమని కొందరు వాదించవచ్చు. కాని ఇది తెనుగువారి కలాగు తెలుస్తుంది? తెలుగుకుమాడా యిది వర్తిస్తుందని సూరిగా రేనూత్రంతానూ చెప్పలేదు.

* “ లలి తృతీయాదు లగువిభక్తులకునెల్ల గలుగు మధ్యనకారంబు దొలఁగుచుండు. ” సర్వలక్షణ సారసంగ్రహము విభ. భక్షణ ౬.

పిటికి-భీరుకశబ్దభవము.

“వెఱపెట్టిదియో యెన్నఁడు

నెఱుంగని నీయట్టివాని కెవ్వరోకో యీ

పిటికితన మింత యలవడ ” భార. ఉద్యో 3 ఆ.

మొఱకు-మూర్ఖశబ్దభవము.

“మొఱకుండై వచ్చిన” భో. ౬. ఆ.

గోఱజము-గోరోచనశబ్దభవము.

“గోఱజంబు జన్ను చాఱపప్పు ” మను. ౪ ఆ.

పెఱ - పరశబ్దభవము.

“పెఱచేత గజంబుఁబట్టి పెనఁచి” భార. ఆది ౨. ఆ.

(౮)“ ఇయశబ్దంబునం దికారలోపంబు కొందఱు వక్కాణించిరి.-అయ్యది ప్రయోగంబులందు మృగ్యంబు. ముత్తియశబ్దంబునందుమాత్ర మిత్వలోపంబు గానంబడి యెడి - ముత్తియము - ముత్తెము - ముత్యము. “ ఆచ్చిక. ౨౩ సూత్రములో వ్రాశారు. ప్రయోగాలు మృగ్యమట! ఎంతసాహసమో చూచారా! ప్రయోగాలు పరికించండి.

“గువ్వ గ్రద్ద దివ్యాఱుపు(బు)వ్వ గూబ” భార. అను. ౪ ఆ.

“కళ్యాలఁ బదిలంబు గాని గుఱ్ఱంబుల” భార. విరా. ౧ ఆ.

“భోజనశాలఁ బశ్యం బడినారు” కాశీ. ౫ ఆ.

“హత్తుకొల్పిరి లేతవీడ్యములడాలు” పాండు. కిఆ. 28ప. *

కవిప్రయోగాలే కాదు నిఘంటువుల్లోకూడా ప్రయోగాలున్నాయి. చూడండి.

“వీడియము వక్కలాకులు విడెము తమ్మలంబు వీడెంబు వీడ్య మనం బురారి”
ఆంధ్రనామసంగ్రహము, మానవవర్గ.

“వీడెమన వీడియమ్మన వీడ్య మనఁగ విడియమన వీడ్యమనఁగను విడెమనంగ”
ఆంధ్రభాషార్థవము

* ఈపద్యము రాఘవపాండవీయములోనిది గుప్తార్థప్రకాశకకారులు వ్రాశారు. భారపాఠము

నిఘంటువులైనా సరిగా “చూడకుండా ప్రయోగము మృగ్యము” అని సూరిగారు వ్రాయసాహించారు. ♦

(౯) నామవచనాలకు ద్వితీయా ద్వేకవచనాలు పరమైతే ఇటిటి అనేవర్ణాలు వస్తాయనినీ, ఇవి రాకుండా ఉంటాయని కొంద రన్నారుకాని ఆమాట లక్ష్యలక్ష్యణ విరుద్ధమనినీ సూరిగారు వ్రాశారు.

“ద్వితీయైకవచనంబు పరంబగునపు డౌపవిభక్తికంబులు రావని కొందఱు వక్కాణించిరి. - అయ్యది లక్ష్య లక్షణవిరుద్ధం బగుటంజేసి యనాదరణీయంబు” ఆచ్చిక, సూ. ౨౯ అని. కాని లక్ష్యాలు చూడండి.

“ కనకమయ మైనయాప్రీతునఁ దమసుతులాహవంబులో నమరులచే ”

భార. ఆర. ౪ ఆ.

“ విన్నున నేగుతామరల ” యయా. ఆ ౨.

“ వీడున గలమానికములు వివిధాంబరముల్ ” వసు. ఆ ౬.

లక్ష్యాలే కాదు లక్షణముకూడా ఉంది. చూడండి.

“ విన్ను మన్ను కేలు వీడు ప్రీ లను నెడ

వింట మంట కేల వీట ప్రీల

ననఁగనొప్పు మఱియు నటులె యుత్వముపై న

కార మొదవుఁ గొన్నికడల నీశ ”

సర్వలక్షణసారసంగ్రహము. విభక్తి. ౧౧ లక్షణము.

(౧౦) “ పూను - పొదవుల కాదిలోపం బొకండు వచియించె నది యవిచార మూలకంబు ” అని శాసించారు. ప్రకీర్ణ. ౧౦ సూ. వి ఈక్రిందిప్రయోగాలు చూస్తే సూరిగారి వాక్యమే ‘ అవిచారమూలకంబు’ అనవలసివస్తుంది. చూడండి. పూనులో ఆదిలోపం.

“ పూని వృకోదరాష్ట్రునులు భుగ్నులుగాఁ బెడచేతఁ గన్నునీ

రూనఁగ నెత్తి కొంచుఁ జని”. భార. ఉద్యో. కిఆ.

♦ “ ముత్తియశబ్దేతరంబులయందును దరచుగ నిత్యలోపంబు గానంబడియెడి.” శబ్ద. ౪౫ సూ. ప్రాథవ్యాకరణము.

“సానుమదారూఢుఁడు వగ

నూనఁడు దురితమనువటితి కోడకయునికి” భార. శాంతి. ఆ 3,

పాదవులో ఆదిలోపము.

“ఉరవడించిన దేవిపై నుగ్రదివిజు

లొదువఁ బేరల్కఁ బెదవు లొండొండ యదర”

పాదవులో ఆదిలోపము.

“పార్థ నపమూర్ధక శేబర మెదురఁగని

రొదవు శోకమునన్” జైమి. ఆ 2 ♦

(౧౧) చేతురు, కోతు రిత్యాదు లసాధువులని యెఱుఁగునది.”

క్రియా. ౧౦౮ సూ. వి

అని శాసనము. వందలకొలదికవులు చేతురు అని ప్రయోగించి ఉన్నారు. అవి చూడకుండా ఇవి అసాధువులని సూరిగారు నిర్ణయించారు. ఇది ఆధారముగా చేసు కొని అంధప్రాయంగా వారిని అనుసరించే మనపెద్దలు అంతకుముందుండే వ్యాకరణాలుకూడా దిద్దివేశారు. * చేతురు, కోతురు అన్నరూపాలు సాధువులనిచెప్పుతూ శ్రీ గిడుగు రామమూర్తిగారు వారి తెలుగుపత్రికలో 160 ప్రయోగాలు చూపించారు. †

కొన్ని ప్రయోగాలు చూడండి.

“కొండలు పిండిసేతుమొ” అచ్చ. రా. 29 పు.

“నీరై పారగ నేమిసేతు మనుచున్” ఉ. రా. ౮గేపు.

“కుడిచినచోటికి గొఱతసేతు” భార. సభా. ౧౧౮.

“చేరి చుంచించి మోహింపఁ జేతురనియె” నైష ౨. ౮౮

“పునీతులఁ జేతురు సర్వలోకులన్” పద్మపు.

♦ “ఇట్లు లసామాన్యకవిప్రయోగంబు లుండగాఁ బరిశీలింపక కవిబ్రహ్మవాక్కున కదురాడిన చిన్నయనూరివచనంబు చిన్న యనూరివచనంబుగాఁ జెల్లందగు” అని గుప్తార్థప్రకాశకర్త.

* వివరములకు చూ. తెలుగుపత్రికలోని కాలకవికరణ్యము అనే వ్యాసము 92 పుట (సం. ౧ సందిక 7, 8)

† చూ. కాలకవికరణ్యము : తెలుగుపత్రిక.

“సంక్షోభింకుఁగాఁ జేతు” భార. మీ. ౨ ఆ. ౨౮౧.

“ఖలులజన్మాలు గోతురు కాలభటులు” శేష. ఆ3. ౪౨.

“కొసరియందంబుల గోతు రొకని” సానం. ౨౪.

ఇలాంటివి ఇంకా చూపించవచ్చు. ఇట్టిదీనిని విద్యార్థులచేతా, ఉపాధ్యాయుల చేతా చదివిస్తే భాష వీధికి వస్తుందో వేరే వ్రాయ నక్కరలేదు. ఇప్పటికే దీని ప్రాబల్యమువల్ల మనగ్రంథాలకు సత్యరూపము చాలావరకు పోయింది. వ్యాకరణ మెలాగుండినప్పటికీ ఇతరులగ్రంథాలు దిద్దడమునకు ఎవ్వరికీ అధికారము లేదు. వ్యాకరణమంటే అది వ్రాయబడిననాటికి ఉన్న ప్రయోగాలూ, భాషాస్వరూపమూ చూపి తరువాతవచ్చేవారికి సుభువుగా ఉండడానికే కాని, శాసించడానికి కాదు. ప్రయోగములో ఉండే ఏపదాన్నికూడా ‘అసాధు’వని ‘అగ్రాహ్య’మని ‘గ్రామ్య’మని నిషేధించడము దోషమనే భావించాలి.

ఇంతలో అయినా ఈబాలవ్యాకరణాన్ని వదలి సజీవమైనభాషాస్వరూపాన్ని ఆశ్రయించాలి.

మందాకిని

రెండుమాత్రము పొసగవు!! కాల మతిక్రమించుతున్నది. మరల అడుగు తున్నాను. దివ్యాంగనా? పుత్రుడా తమకు కావలసినది?

రాజు

దివ్యాంగనవా? నీవు! రాక్షసీ! పిశాచీ! ... ఏమైనను నే నీకుమారుని విడుచువాడను కాను.

మందాకిని

రాజా! ఎందు కీనిష్ఠురవాక్యములు? తమరేకదా సంపూర్ణముగ నానియమ ముల కంగీకరించి నన్ను వలలో వేసికొన్నది. తిరిగి నన్నే నిందింపనేల? మీవలె నే నిక నిందింపదలచుకోలేదు. ఈబాలకుడు సర్వధర్మవేత్తయు మహాధనుర్ధరుడును అగును. వీనిని స్వీకరింపుడు, నేటితో మీకును నాకును సరి.

[నిష్క్రమింపబోవును]

రాజు

[చీరచరగు గ్రహించి]

దేవీ! ఏమి ఈకాఠిన్యము. ఒకమాట వినగూడదా? ఆనాడు ఈగంగాతీరము ననే, ఈప్రాతఃకాలముననే నాకొర కీతీరమునకు దిగివచ్చితివి. అరుణకిరణరంజితము లగు ఈతరంగము లన్నీ నాడు నీచరణములకు కుంకుమపూజ చేసి స్తుతించినవి. ఆదివ్యసాందర్యముతో భూమి కవతరించిన ఉషఃకాంతవలె న న్ననుగ్రహించితివి. అట్టిప్రేమ అంతా ఒక్క అపరాధముతోనే నశించిపోయెనా?

మందాకిని

మహారాజా! పూర్వజన్మవృత్తాంతములవలె గడచిపోయినగాధలు త్రవ్విన న్నెందుకు భేదింపజేసిదరు? ఈబాలకుని తీసికొని నాకు సెలవుదయచేయుడు.

రాజు

దేవీ! నీవు నాజీవితపునాక కొకతెరచావవు. ఈవసిపాప ఒకచుక్కాని. మీ ఇద్దరిలో నెవరిని విడిచిలయినా జీవింపగలనా? ఒక్కసారి మరల ఆలోచింపకూడదా?

మందాకిని

మహారాజా! సత్యపాశములు న న్నురివేసి లాగుతున్నవి. అడుగో సూర్యుని స్వర్ణకిరణములపై నిలబడి దేవతలు పిలుస్తున్నారు!!

రాజు

చిరసహచరుడగు ఈమర్త్యుని ఈమాత్రపు ప్రణయము చెల్లింపజాలవా ! దేవతలగు మీహృదయములు పాపాణిర్మితములా ?

మందాకిని

[కన్నీళ్ళతో] అసలే దుఃఖముతో కుమిలిపోతూ ఉన్న నన్నెందుకు వేధించెదరు ? దేవతలకువలె మీకుగూడ నాపై నిర్దయయేనా ? ప్రభూ ! నా కీసమా వేశము సరకయాతనవలె నున్నది. ప్రసన్నవదనముతో సెలవిండు.

రాజు

ఏమి చూచుకొని యింక జీవింపగలను ? నాపై కరుణ లేకపోయిన ఈబాలకుని మీదనైన కరుణలేదా ! ఒక్కసారి ఈపసిబాలకునిగతి ఆలోచింపుము.

మందాకిని

రాజా ! నిత్యవిలాసాన్వితయగు ఈగంగాప్రవాహమునందును ఈపసిపాపముఖమందును నన్ను స్మరించుకొనుచు ఈతనికొర్వకైన జీవింపుడు. దేవతలసత్యము హిమాలయమువలె స్థిరమైనది. వాదేవత్వము మానవుల కగోచరము. మీయందు దేవత్వ మున్నంతవరకును మనకు పొత్తు కుదిరినది. ఇదిగో బాలకుడు [దింపును] సెలవు ! పోవుచున్నాను.

రాజు

ఈపసిపాప నొకమారు ముద్దుపెట్టుకొని పోగూడదా ? అయ్యో ! ఒక్కనిమిషమాగుము !

మందాకిని

ఈజన్మమున నాకు భార్యత్వమునకును మాతృత్వమునకును యోగ్యత లేదు ! [చీరచరగుతోగూడ జలరూపిణియై ప్రవాహములో కలిసిపోవును]

రాజు

ఇదియూ మీదేవత్వము!! మీకంటే మానవులయందే ఎక్కువదేవత్వ మున్నదే!

[క్రిందడింపినపాప ఏడ్చును. దూరమున సరుగుడుతోటలోనుండి వచ్చినధ్వని పతులకలకలధ్వనితోను, తరంగధ్వనితోను వినిబడును. అలలు ఏడ్చుచున్నవారిని సమీపించి ముద్దిడి వెడలిపోవును. రాజు నిట్టూర్చును. తెరపడును]

అణువులు, వాటిపరిమాణము

తెలికిచెర్ల కృష్ణమూర్తి

అనంతరూపములతోనూ అనంతవర్ణములతోనూ విలసిల్లుతున్న మన ప్రపంచ తత్వం గూర్చి ఆలోచించిన ప్రతి మనిషికినీ ఒకప్రశ్న తప్పకుండా స్ఫురిస్తుంది; ఈవస్తు సముదాయాలన్నీ వేరువేరుగా కల్పింపబడినవా, లేక అన్నీ ఒకే వస్తువు యొక్క భిన్నరూపములా అని. దానికి సమాధానం తెలుసుకోవాలని అనాదినుండి ప్రయత్నాలు జరుగుతూనే ఉండెను. ఒకొక్కరు ఒకొక్కరీతిగా ఊహిస్తూ వచ్చారు. కాని పూర్వం గ్రీసుదేశంలో థెమాక్రిటస్ అనునాతనిచే మొదట విశదంగా నిర్వచింపబడిన సిద్ధాంతం ఒకటి మిగిలింది. అదే నానాటికీ బలపడి ఇప్పుడు చాలా మార్పులతో వృద్ధిపొంది అమలులోఉన్నది. నేటివరకు తెలిసినవిషయములనుబట్టి ప్రపంచంలో ఎన్నభైరెండు రకాల ఎలిమెంటు ఉన్నాయనీ, అందులో ఒకొక్క ఎలిమెంటు ఒకొక్క రకం అణువులతో నిర్మింపబడినదనీ, ఒకే ఎలిమెంటులోని అణువులు అన్ని విధాలా ఒక్కమాదిరిగానే ఉంటాయనీ, అణువుల సంయోగమువల్లనే అన్నిరకాల వస్తువులూ తయారవుతాయనీ, ప్రతివస్తువున్నా మాలిక్యూల్సు అనే అణుసముదాయాలతో కల్పింపబడినదనీ, ఆమాలిక్యూల్సుపైని ఆవస్తువుయొక్క గుణములు ఆధారపడి ఉంటాయనీ, మాలిక్యూల్సు ఎల్లప్పుడూ కదులుతూ ఉంటాయనీ, ఆకదలికవల్లనే వేడిమి కలుగుతూఉంటుందనీ ఊహించవలసి ఉంటుంది. ఈపైని చెప్పిన వాటిలో మాలిక్యూల్సుయొక్క సంచలనమునకు సంబంధించినదానికి చలనసిద్ధాంతం అని పేరు. ఈవ్యాసంలో చలనసిద్ధాంతం గురించి చర్చించి, అణువులగురించిన్నీ మాలిక్యూల్సు గురించిన్నీ తెలిసిన కొన్నివిషయాలబట్టి అణువుల పరిమాణం ఎంత ఉంటుందో పరిశీలించుదాము.

చలన సిద్ధాంతం ప్రకారం ఘనపదార్థములలోని మాలిక్యూల్సు దగ్గరదగ్గరగా ఉండి, స్థలభ్రమణము లేకుండా ఇటూఅటూ ఊగుతూఉంటాయి. ఆ ఊపులోని శక్తి యే వేడిమిగా మనకు గోచరిస్తుంది. ఈ మాలిక్యూల్సుగాని, వాటిలోనుండే అణు

నప్పుడు అది ఎక్కువ విస్తరించిపోతుందని మనకు తెలుసును. సామాన్యస్థితిలో ఉండే ఒకక్యూబిక్ సెంటిమీటరు వాయువును పదివేలరెట్లు విస్తరించేటట్లుచేస్తే అప్పుడు అందులోని మాలిక్యులు సగటున ఒకమిల్లిమీటరు స్వేచ్ఛగా ప్రయాణం చేయ్య కలుగుతుంది. కాని మనకంటికి మాలిక్యులు కనబడదు. కాబట్టి ఆసంచారం ఊహించుకోవలసినదేకాని చూడడానికి శక్యంకాదు.

ఇంక మాలిక్యులుయొక్క పరిమాణంగురించి లెక్కవేయవచ్చును. ఒకొక్కమాలిక్యులు స్వేచ్ఛగా ప్రయాణంచేసే దూరమునుబట్టిన్నీ, ఒకక్యూబిక్ సెంటిమీటరులోఉన్న మాలిక్యులు సంఖ్యనుబట్టిన్నీ మాలిక్యులు అడ్డుకొలత తెలుసుకోవచ్చును. ఇది ఒకముఖ్యమైనపద్ధతి. ఈప్రకారం లెక్కవేస్తే ఒకమాలిక్యులు యొక్క అడ్డుకొలత సుమారు 10^{-8} సెంటిమీటరు, అనగా సెంటిమీటరులో పదికోట్లవంతు ఉంటుందని తెలుస్తుంది. ఈలెక్కలో ఒకక్యూబిక్ సెంటిమీటరులోని మాలిక్యులసంఖ్య అవసరం. అది తెలుసుకోడానికి చాలాపద్ధతులు ఉన్నాయి. కాని వాటిలో శ్రేష్టమైనది ఎలక్ట్రికుపద్ధతి.

నీళ్ళలో కలిపిన గంధకద్రావకంలోనుంచి విద్యుత్ ప్రవాహం వంపినప్పుడు నీటిలోని ఉదజని, ప్రాణవాయువున్న వేరయిపోతాయి. ప్రాణవాయువు పాజిటివు దగ్గరను, ఉదజని నెగటివుదగ్గరను చేరుతాయి. ఒక “గ్రామువటము” ఉదజని తయారు కావడానికి 9649 కొలోంబులు ఎలక్ట్రిసిటీ అవసరం. ఈఎలక్ట్రిసిటీని ఉదజనిలోని అణువులు ఒకొక్కటి ఒకొక్క చిన్నసమానభాగముచొప్పున వహిస్తాయి. ఆచిన్న భాగమునకు “అయానిక్ ఛార్జి” అనిపేరు. అది ఎలక్ట్రానునకు సమానమని నిర్ణయింపబడినది. ఆఎలక్ట్రానుపైనుండే ఛార్జిని చాలా జాగ్రత్తగా ‘మిల్లికను’ అనే అసురికాశాస్త్రజ్ఞుడు కనిపెట్టినాడు. దానినిబట్టిచూడగా ఒక గ్రామువటములో నుండే అణువులసంఖ్య సుమారు 6×10^{23} , అనగా 600 కోటి, కోటి, కోట్లు అని తెలుస్తుంది. ఒకగ్రామువటము బరువు అనగా సుమారు ఒకగ్రాము బరువుగల ఉదజని సామాన్యస్థితిలో 11200 క్యూబిక్ సెంటిమీటరుల ఘనపరిమాణం కలిగి ఉంటుంది. ఒకొక్క మాలిక్యులులో రెండేసి అణువులు ఉంటాయి. అందుచేత ఒకక్యూబిక్ సెంటిమీటరులో నుండే మాలిక్యులు యొక్కసంఖ్య 2.7×10^{19} , అనగా సుమారు 2.7 లక్షకోటికోట్లు.

ఇంతవరకు ఒకపద్ధతిప్రకారం మాలిక్యాలయొక్క పరిమాణం తెలుసుకున్నాం. ఈప్రకారంగానే వాయుపదార్థంలోని మాలిక్యాలకు ఉండే అన్యోన్యసంబంధము లనుబట్టి మాలిక్యాలయొక్క అడ్డుకొలత కనిపెట్టవచ్చును. ఆపద్ధతులన్నిటివల్లనూ సుమారుగా ఒకే ఫలం వస్తుంది.

ఇంక ఘనపదార్థములగురించిన్నీ ద్రవపదార్థములగురించిన్నీ పరిశీలించుదాం. ఈ రెండింటిలోనూ మాలిక్యాలను దగ్గరదగ్గరగా ఉంటూ యను కున్నాం. ఒకగ్రాము మాలిక్యాల బరువుగల పదార్థములోని మాలిక్యాలసంఖ్య 6×10^{23} అని తెలుసుకున్నాం. కాబట్టి గ్రాము మాలిక్యాలయొక్క ఘనపరిమాణంబట్టి అందులోని మాలిక్యాలయొక్క అడ్డుకొలత తెలుసుకోవచ్చును. ఉదాహరణకొరకు పాదరసం తీసుకుందాం. దానిగ్రాము మాలిక్యాల బరువు 200 గ్రాములు. దానిసాంద్రత 13.6 గ్రాములు; అనగా ఒక క్యూబిక్ సెంటిమీటరు పాదరసము బరువు 13.6 గ్రాములు. కాబట్టి ఒక క్యూబిక్ సెంటిమీటరు పాదరసంలో ఉండే మాలిక్యాలసంఖ్య 4×10^{22} అని తెలుస్తుంది. ఈ మాలిక్యాలను అన్నీ ఒకదాన్ని ఒకటి ఆనుకొన్నట్లే ఒక్కొక్కదాని అడ్డుకొలత 3×10^{-8} సెంటిమీటర్లు అని చెప్పవచ్చును. ఈప్రకారంగా ఇతర వస్తువుల గురించికూడా లెక్కవేస్తే మాలిక్యాలయొక్క పరిమాణం సుమారు 10^{-8} సెంటిమీటర్లు అని తేలుతుంది. ఘనపదార్థం విషయంలోకూడా ఇలాగే లెక్కవేయవచ్చును. ఉదాహరణకు వాయువును చల్లార్చి గడ్డకట్టించి, దాని సాంద్రతను కనుక్కొని, ఆసాంద్రతనుబట్టి ఉదాహరణలోనుండే మాలిక్యాల పరిమాణం కనిపెట్టినారు. అదికూడ 10^{-8} సెంటిమీటరే అయింది. ఈపద్ధతికాక ఇంకా చాలారకాలు ఉన్నాయి. ఒక మాలిక్యాలయొక్క “ఎలక్ట్రిక్ కెపాసిటీ” ని బట్టికూడ దాని అడ్డుకొలత నిర్ణయించవచ్చును. ఆవిధంగాకూడ అంతే వచ్చింది. కాబట్టి ఈసాక్ష్యములవల్ల మాలిక్యాలయొక్క పరిమాణం 10^{-8} సెంటిమీటరుకన్న ఎక్కువఉండదని యాథిగా నమ్మవచ్చును.

చలనసిద్ధాంతమునుబట్టి వేసిన లెక్కలవల్ల తెలిసినవిషయం ఇది. మాలిక్యాలకుండ్రంగానూ, గట్టిగానూ ఉంటుందని మొదట అనుకున్నాం. ఆఉహప్రకారం

ఒకక్యూబిక్ సెంటిమీటరు వాయుపదార్థం తీసుకుంటే అందులో సుమారు షదివేల వంతుమాత్రం మాలిక్యుల్సు ఆక్రమించిన స్థలం. మిగిలిన 9999 వంతులు శూన్య ప్రదేశమే. ఇంక ఎలక్ట్రిసిటీవిషయమై చేసినపరిశోధనలవల్లనూ, వెలుతురు గురించి తెలిసినసంగతులవల్లనూ మాలిక్యుల్సు కుండ్రముగా గట్టిగా ఉండదనీ, ప్రతి అణువునూ ఒకగ్రహకూటంవలె ఉంటుందనిన్నీ చెప్పవలసివస్తుంది. ప్రతిఅణువులోనూ ఒకపాజిటివుచార్జ్ ఉంటుందనీ, దానిచుట్టున్నూ, సూర్యునిచుట్టూ గ్రహములవలె, ఎలక్ట్రానులు తిరుగుతూ ఉంటాయనీ అనుకున్నట్లయితే, ఇంక ఘనపదార్థంలోకూడ చాలవరకు శూన్యప్రదేశమేఅని, అక్కడక్కడమాత్రం ప్రోటానులున్నూ ఎలక్ట్రానులున్నూ ఉంటాయనీ ఊహించుకోవాలి. నేటివరకు తెలిసినవిషయాలనుబట్టి ఇంకాకొన్ని చిత్రించితిమ్మైన సంగతులూ, ఉహలూ బయలుదేరుతున్నాయి. ప్రపంచమంతా రెండురకాల ఎలక్ట్రిసిటీ మయమనీ, దానిభిన్నరూపములున్నూ సమూహములున్నూ వస్తువుల కన్నిటికీ కారణములనీ, అసలువస్తువుకిన్నీ, శక్తికిన్నీ భిన్న ప్రకృతులు లేవనీ చెప్పుతూఉన్నారు. అదంతా ఊహాప్రపంచం. ఆవిషయం ఈవ్యాసంలో అనవసరం.

చెవి చేయు పని

విస్సా అప్పారావు

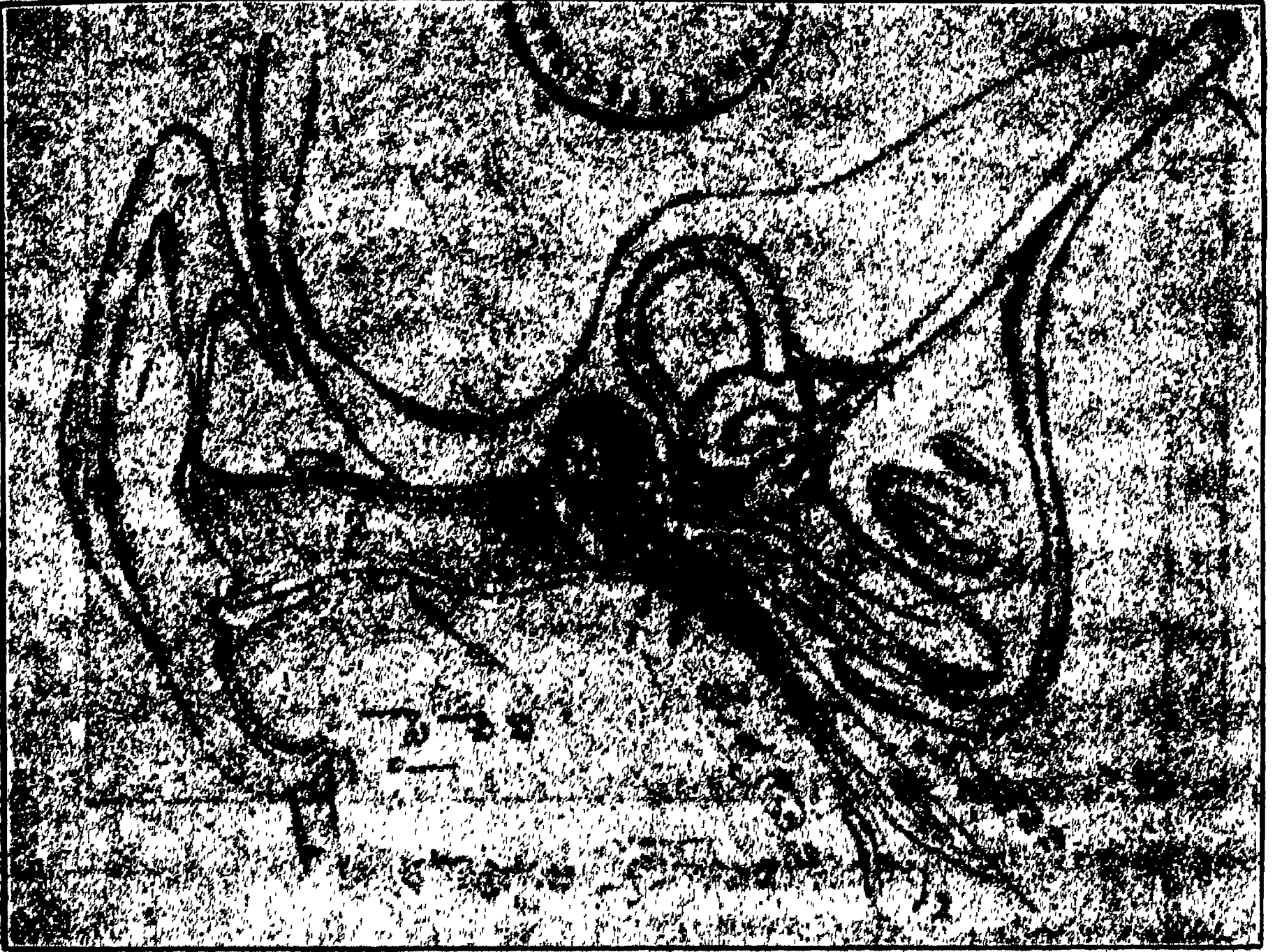
బాహ్యప్రపంచములో జరుగుచుండు విషయములను గ్రహించుటకై ప్రాణికోటికి ఇంద్రియములు నిర్మింపబడినవి. మనము పంచేంద్రియములద్వారా విషయములను గ్రహించుచున్నాము. అందు శ్రవణేంద్రియము ఒకటి. దానితో శబ్దమును గ్రహించుచున్నాము.

శబ్దస్వరూపము. ఇది తెలిసికొనదగినవిషయముగదా. ఏవస్తువయందైనను స్పందనము (Vibration) కలిగినచో దానివలన శబ్దము పుట్టును; అట్లు పుట్టినధ్వని మనచుట్టూ ఉన్న గాలిద్వారా మన చెవికి వచ్చి చేరును. ఆధ్వనికి ముఖ్యమగుగుణములు మూడు: (1) బిగ్గరతనము, లేక స్పృటత (Intensity or Loudness)-చాలాదూరమువరకు వినిపించినయెడల ధ్వని చాలాబిగ్గరగా ఉన్నదందుము. (2) తరచుతనము (Frequency)-శబ్దమును చేసేవస్తువ ఒకసెకనుకాలములో ఎన్ని పర్యాయములు కంపించునో వాటికి తరచుతనము అనిపేరు. సాధారణముగా మనము మాట్లాడునప్పుడు మగవాని గొంతుకలోనిపొరలు (Vocal chords) సెకనుకు 80 సార్లు ఆడును; ఆడవాండ్రుగొంతుకలోనిపొరలు 120 సార్లు ఆడును. ఆశబ్దములకు తరచుతనములు 80, 120 అని వాడుదుము. స్వరముయొక్క స్థాయి హెచ్చినకొలది తరచుతనము హెచ్చుచుండును. అందుచేతనే స్త్రీకంఠము పురుషకంఠముకంటె హెచ్చుస్థాయికలది. (3) మేలితనము (Quality or Character or Timbre) ఏకస్థాయిలో ఇద్దరు పాడుచున్నప్పుడు ఎవరిపాట ఏదో గుర్తించుటకు ఈగుణభేదమే కారణము.

ధ్వనియొక్క తరచుతనము గాలిద్వారా వచ్చునప్పుడు మారదు. గాలి శబ్దముయొక్క తరచుతనము ననువర్తించుచు వెనుకకు ముందుకును ఆడుచు ధ్వనిని ముందుకు పంపును. ఇంక చెవివద్దకు వచ్చినతరువాత చెవి చేయుపని యేమియని విచారించుము. దీనికై చెవి యనగా నేమి, దానిభాగములు ఎన్ని, అను విషయమును మనము ముందుగా తెలిసికొనవలసియున్నది.

చెవియొక్క నిర్మాణము. (చూ॥ పటము 1.) వెలుపలిచెవి, మధ్యచెవి, లోపలిచెవి యనుమూడు భాగములు చెవికి గలవు. సాధారణముగా మనము చెవియనివాడు నది వెలుపలిచెవియే. పైకి కనబడేదొప్పవంటిభాగము, లోపలికి పోవుగొట్టమువంటి జారి, దానిచివర నున్నగూబ ఈమూడున్ను వెలుపలిచెవిలోని అంతర్భాగములు. ఈగూబ కల్పటి చర్మముతో నిర్మింపబడి మధ్య చెవికి పై చెవికిని మధ్యగా ఉండును. దీనిని టింపేనమ్ అనిఅందురు. దొప్పవంటి పైభాగము జంతువులలో పొడుగుగాను, ఆడించుటకు వీలుగాను ఉండును. మనలో సకృతుగా కొందరు చెవుల నాడించు వారుకూడా గలరు. శబ్దము వచ్చుచోటును సులభముగా గ్రహించుటకును, ఎంత తక్కువ శబ్దములనైనా గ్రహింపగలుగుటకొరకును జంతువులకు అట్టినిర్మాణము ఏర్పరుపబడినది. బహుశః ఇంతగా నాగరకత లేని బహుప్రాచీనమైన కాలమందు మను ష్యునికికూడ చెవు లట్టివేలయి ఉండి, క్రమముగా నేటిస్థితికి మార్పుజెందియుండ వచ్చును.

మధ్యచెవి. గూబయొక్క అవతలిభాగమునకు అంటి మూడు చిన్నఎముకలు ఉండును. ఆకారసామ్యమునుబట్టి వీటిని సుత్తి, రాయి, (గుట్టపుజీనునుండి వేలాడు) లగాము అని అందురు (the hammer, the anvil and the stirrup). సుత్తి వంటిఎముక గూబ ఆడుటవలన కదలి, దానితర్వాతనున్న రాతినిఘాటును. ఈఘాటు లగాముద్వారా లోపలిచెవిలోని ద్రవపదార్థమును కదలించును. లోపలి చెవికి ఒకచోట చిక్కుడుగింజ ఆకారము గలద్వారము గుండ్రటిచర్మముతో మూయబడి ఈలగాము నంటిఉండును. అందుచేత లగాము ఆడినచో ఈగుండ్రటిచర్మము ఆడి లోపలిచెవిలోనిద్రవమును ఆడించును. ఈ మూడుచిన్నఎముకలు మధ్యచెవిలో ఉండును. వాటిచుట్టును కొంతఖాలీఉండి గాలిచేత నిండియుండును. ఈమధ్యచెవి నుండి గొంతుకలోనికి ఒకసన్ననిగొట్టము గలదు. మనము గుటక వేసినప్పుడల్లా గొంతుకలోని గాలికిని, మధ్యచెవిలోనిగాలికిని ఈగొట్టముద్వారా సంబంధమేర్ప డును. ఈగొట్టముద్వారానే ఏదైనా కారపువస్తువులు తిన్నప్పుడు ఆకారము చెవికి చేరి గూబ గుయ్యిమనును. ఈగొట్టమునకు (eustachian tube) అని పేరు. లావుపాటిదూలమును ఒకమనుష్యుడు కదల్చలేకున్నను, ఒకగునపమును తెచ్చి చివరభాగమును దూలముక్రిందికి పోనిచ్చి ఒకరాయో కరో మోపుచేసికొని

చవి నిడువున కోనీనచో ఇట్లుండును

1. దోప్ప
2. మాగ్గము
3. గూబ - టిమ్ పానమ్
4. సుత్తి
5. రాయి
6. లగాము

7. ం ద్వారము
8. ం ద్వారము
9. మూడుచుట్టుగల కాక్లియా
10. స్కాలా పెన్సిబ్యురీ
11. స్కాలాటింకేనీ
12. యూన్ పేషియన్ గొట్టము.

2-వ పటము

లోపలిచెవియొక్క అడ్డపుకోత

3-వ పటము

కాట్టి అవయవము

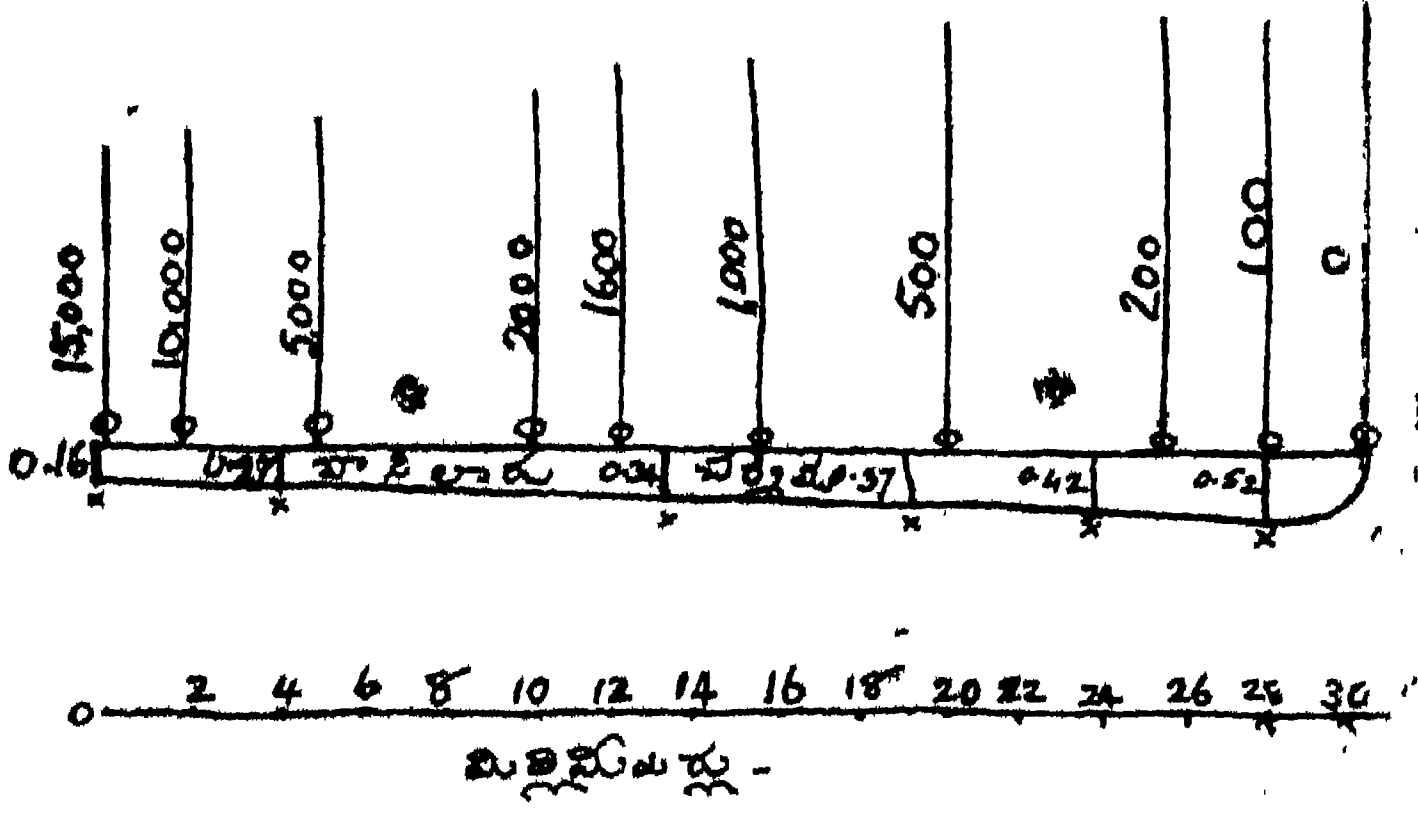
గునపముయొక్క రెండవచివరను నొక్కికదల్చగలుగుచున్నాడు. ఈసాధనముచేత, మనుష్యునిబలము చాలారెట్లు పెంపుపొందుచున్నది. ఈసాధనమునే లీవరు అందురు. అట్టిసాధనసమూహమే ఈమూడు చిన్నయముకలగుంపున్న. వీటివలన గూబనుండి వచ్చుశబ్దముయొక్కబలము యాభైరెట్లు వృద్ధిఅయి లోపలిచేవిలోని ద్రవమును కదల్చును.

లోపలిచేవి. ఇది చాలాచిత్రము, అద్భుతము నగునిర్మాణము. అందు ముఖ్యమైన భాగమును కాక్లియా (cochlea) అందురు. అది మొదట లావుగాను, పోను పోను సన్నముగాను ఉండి నత్తగుల్లవలె మూడుచుట్లు తిరిగి ఉండును. దీనినిండా ద్రవపదార్థ మొకటి యుండును. వెలుపలిశబ్దము పైచేవిలో ప్రవేశించి గూబను ఆడించును. గూబ ఆడుటచేత మధ్యచేవిలోని మూడు చిన్నఎముకలు ఆడును. పైన చెప్పినట్లుగా ఈఎముకలసహాయమున శబ్దశక్తి 50 రెట్లు పెరిగి లోపలిచేవిని తాకును. లగామువంటి ఆకరుఎముక లోపలిచేవిని ఆనినచోట కోడిగుడ్డాకారమగుచిన్న ద్వారము గలదు. అదిపల్చనిచర్మముచేత మూయబడియుండును. (చూ॥ పటము 2.) ఈ ద్వారమునకు అవతలనున్నదానిని స్కాలావెస్టిబ్యులీ అందురు. దానిలోఉన్న ద్రవ పదార్థము ఈ పెంపొందినశబ్దశక్తిచేత ఆడును. ఈ స్కాలావెస్టిబ్యులీకిన్ని కాక్లియా కున్న మధ్య ఒకపల్చటి చర్మపు పొర గలదు. దీనిని రైజ్జరుపొర అందురు. శబ్దశక్తి ఈపొర ద్వారా కాక్లియాలో ప్రవేశించి అందలి ద్రవమును కదల్చును. కాక్లియాకు అవతల స్కాలాటింపాని అను ఒకభాగము గలదు. ఈరెంటిమధ్యను బాసిలారు చర్మము (basilar membrane) కలదు. స్కాలాటింపేసీయొక్క చివర భాగమున గుండ్రటి చిన్నద్వారము గలదు. అది చర్మముచేత మూయబడి ఉండి మధ్యచేవికి లోపలిచేవికి సరిహద్దున ఉండును. శబ్దశక్తి చిక్కుడుగింజ ఆకారమువంటి ఆకారము గలద్వారమున ప్రవేశించి ద్రవవిశేషములను ఆడించుచు, స్కాలావెస్టిబ్యులీనుండి, కాక్లియాకు, అందుండి స్కాలాటింపేసీలోనికి ప్రవేశించి గుండ్రటి ఆకారముగల ద్వారముద్వారా తిరిగి మధ్యచేవికి జేరును. ఈరెండు ద్వారముల మధ్యను ఉన్నద్రవవిశేషములు శబ్దశక్తివలన ఊగులాడుచుండును. బాసిలారుచర్మముమీద కార్టీ అవయవముగలదు. (చూ॥ పటము 3.) దీనినుండి సరములగుంపు తలలోనికి పోవును. ఆసరములయొక్క చివరలు నూగుపెంట్రికలవలె సన్నముగా ఈఅవయవముయొక్కపై భాగమున తలలెత్తికొనియుండు. ఈసన్ననిసరములచివరలు

కాక్లియాలోనికి ఉండును. అందుచేత శబ్దశక్తి కాక్లియాలోని ద్రవము నాడించునప్పుడు ఈనరములయొక్కతలలు ఆడును. వాటితోటి పాటు వాటిపైనున్న పెక్టోరియల్ పొరకూడ ఆడును. ఆచలనమువలన నరములద్వారా శబ్దముయొక్క స్వరూపము గ్రహింపగలుగుచున్నాము.

కాక్లియాకు, స్కాలాటింపేసీకిమధ్య, బాసిలారుచర్మ మున్నదని చెప్పియుంటిని. కాక్లియా నత్తగుల్లవలెమూడుచుట్లు తిరిగి ఉండునంటిని. సాగదీసినచో బాసిలారుచర్మము 31 మిల్లిమీటరులపొడుగు గలిగియుండును. 25 మిల్లిమీటరులు ఒకఅంగుళము. లగామువంటిఎముక తగిలియుండుద్వారమునుండి బాసిలారుమెంబ్రేను ఆరంభమగును. (చూ॥ పటము 4.) అచ్చట ఈమెంబ్రేను సన్నముగా ఉండి క్రమముగా చివరకు వెళ్ళేసరికి వెడల్పుగా ఉండును. ఇంతేకాక ఇది దామాషాయీని మిల్లిమీటరులో నాల్గవవంతు అడ్డపుకొలత కలిగియుండును. ఆరంభమున బింకము గలిగి క్రమముగా చివరకు పోవునప్పుడు లావుగా మారుటయేకాక బింకముకూడ తగ్గి ఈబాసిలారు పొర ఉండును. బింకము గలచిన్నవస్తువను ఆడించినచో స్పందనపుతరచు చాలాహెచ్చుగాను బింకము తగ్గినచో తగ్గుగాను, బింకము తగ్గి లావెక్కినచో మరియు తక్కువగాను ఉండుననువిషయము సాధారణముగా ఎరిగినదే. దీనినిబట్టి ఆలోచించినచో బాసిలారుచర్మములోని మొదటిభాగముయొక్క స్పందనపురేటు మిక్కిలిహెచ్చుగాను చివరచివరకు వెళ్ళినకొలది రేటు తగ్గుగాను ఉండునని తెలియగలదు. ఒకసెకనుకు 15000 సార్లు ఆడుటవలన పుట్టినశబ్దమునకు తరచుతనము 15000, 30సార్లు ఆడుటవలన పుట్టినశబ్దముయొక్క తరచుతనము 30. మనము చెవిచేత గ్రహింపగలుగుశబ్దము లన్నియును ఈరెండింటిమధ్యను ఉండును. 30 కు తగ్గినరేటు గల శబ్దమునుగాని, 15000 కు హెచ్చినదానినిగాని చెవి గ్రహింపజాలకున్నది. దీనికి సందర్భముగా బాసిలారు చర్మముయొక్క మొదటిభాగము చివరభాగము స్పందనము చెందినప్పుడు గలిగెడితరచుతనముకూడా 15000కున్న 30కిన్ని మధ్యనే ఉన్నది. దీనినిబట్టి హెల్మునోట్సు అను జర్మనుశాస్త్రజ్ఞుడు చాలకాలముక్రిందటనే శ్రుతివాదము సోకదానిని పన్నియున్నాడు. దానిని (రెజొనెన్సు) అనురణనవాద మందురు. అనురణనము (resonance) అనగా ఏమో తెలిసికొందము. తాంబ్రాతీగలు రెంటిని ఏకస్వరము పలుకునటుల బిగించవచ్చును. అనగా ఒకటి, ఆధారషడ్జము (స) ను పలికినచో రెండవదియును ఆస్వరమునే పలుకును. అప్పుడు ఒకతీగను

4-వ కటము

† కాసిలారు చర్మముయొక్క అడ్డకొలతలు మిల్లిమీటర్లలో ఇవ్వబడినవి.

• ఈచోట్ల కాసిలారుపొరయొక్క స్పందనభ్రతరచుతనము ఒక సెకనుకాలములో ఇన్ని సార్లు అని చూపబడినది.

మీటినిచో రెండవతీగకూడ పలుకును. కాని రెండవతీగయొక్క బిరికి కొంచెము ఇటునటు త్రిప్పినచో స్వరము భేదించును. అప్పుడు మొదటితీగను వాయించినచో రెండవతీగపలకక ఊరకుండును. అనగా రెండుతీగలును ఒకేస్వరమును పలికెడిస్థితి గలిగియున్నప్పుడు ఒకదానిని మీటిన రెండవది పలుకును. రెంటిస్పందనపుతరచు తనముఒక్కటే ఐనప్పుడు అట్లుజరుగును. ఒకతీగను రెండవది అనుసరించుటను రెజోనెన్సు అందురు. అందుచేత ఎప్పుడైనను ఒకస్పందనపుతరచు ఇంకొకస్పందనపు తరచుతో సమానమైనప్పుడు ఆరెండింటికి సంబంధముగ ఏర్పడినచో రెండవది తనంతట తాను ఆడును. 400 సార్లు తరచుతనము గలశబ్దము పైచెవినుండి, మధ్య చెవిద్వారా, లోపలిచెవికి ప్రవేశించినప్పుడు ఈమధ్యనున్న గూబ, ఎముకలు, ద్రవ పదార్థములు ఆశబ్దము శక్తిచేత 400 సార్లు ఆడుచునే యుండును. పైన చెప్పినట్లుగా స్కాలావెస్టిబ్యులీలోని ద్రవముద్వారా, కాక్లియాద్వారా, బాసిలారు చర్మమునకు శబ్దశక్తి చేరును. అప్పుడు ఆచర్మములోని ఒకభాగము-400 సార్లు ఆడే స్థితి గలది - తనంతట తాను ఈశబ్దమును అనుకరించును. ఆస్థలమునంటియున్న సూక్ష్మనరములద్వారా 400 తరచుతనముగలశబ్దమును మెదడువలన మనము గ్రహించుచున్నాము. ఈగ్రహణమును చేయుమెదడులోని భాగములు ఒక్కొక తరచుతనమునకు ఒక్కొకటిచొప్పునగలవని నిశ్చయింపబడినది. అనగా బాసిలారు చర్మముయొక్క ప్రతిభాగమునకు సంబంధించి మెదడులో ఒక్కొకప్రత్యేకస్థలము ఉన్నది అని అభిప్రాయము. బాసిలారుచర్మముయొక్క భాగములు ఆడును. నరముల యొక్కతలలు ఆడునుకాని ఈస్పందనము ఇంతటితో ఆగిపోవును గాని నరముల ద్వారా మెదడు చేరదు. మెదడునకు బోవునది ఈశబ్దముయొక్క స్వరూపమును గురించినసర్వసమాచారముగాని కంపముగాదు. ఈశబ్దగుణవిమర్శనకు చెందినవార్త నరములద్వారా గ్రహింపబడి మెదడును చేరును అని మనము ఈవాదమువలన గ్రహించవలసియున్నది. ఏమనగా 15000-30 ల మధ్య స్పందనపుతరచు ఉండవలె నన్న యీనరములయొక్క బింకమున హెచ్చుతగ్గులు ఉండవలెను. వాటిస్వరూప మునుబట్టి అట్టిస్పందనము వాటికి ఉండుటకు వీలులేదని నిశ్చయింపబడినది. పైన చెప్పినదానినిబట్టి బాసిలారుచర్మ మెంతసన్నమో దానియందుండు సూక్ష్మనరము లెంతసన్నములో వాటిపరీక్ష మెంతకష్టమో, ఎట్టికఠినమగు నిశ్చితమగు ప్రయో

గము లనుసరించిన ఇట్టి విషయములు నిర్ధారణ కాగలవో అట్టికార్యములను చేయ గల శాస్త్రము ఎంతవృద్ధిజెందియుండవలసినదో వేరే చెప్పనవసరములేదు.

ఈ (resonance) అనురణన (శబ్దసామ్య) వాదమునకు ప్రతివాదము లనేక ములు గలవు. అందు ముఖ్యమైనది (Telephone) టెలిఫోనువాదము. దానిస్వరూప మును తెలిసికొందము. టెలిఫోను అందరికిని తెలిసినదే. మనము ఒకచోట మాట్లాడినచో ఆశబ్దమువలన ఒకపల్చటిరేకు ఆడి, దానివలన విద్యుచ్ఛక్తి పుట్టును. అది తీగలద్వారా వ్యాప్తమయి తీగల ఆవలికొనను ఉన్నమరియొకపల్చటిరేకును ఆడించును. అది మొదటిరేకు ఆడినట్లే భేదములేక ఆడును. అందుచేత ఆశబ్దపరంపరలే మనము అవతలికొనను వినగలుగుచున్నాము. ఇట్లే చెవియొక్కపనికూడ ఉండునని ఈవాదము. అనగా నేమి? శబ్దముయొక్కతరచుతనము చెలియొక్కమూడుభాగములద్వారా వ్యాప్తమయి, బాసిలారుమెంబ్రేనును ఆడించి, దాని నంటియున్న నరములను సమూలముగా ఆడించును. ఆ ఆడింపు మొదడునకు అంటి శబ్దము గ్రహింపబడుచున్నది అని ఈవాదము. ఆనరములనిర్మాణపద్ధతిని గుర్తించినచో అట్లు ఆడుటకు వాటికి సందర్భము లేదని పైన చెప్పబడియున్నది. అందుచేత ఈవాదమును పరిత్యజించినారు. ఈవాదము పుట్టుటకు కారణము ఏమనగా, బాసిలారుచర్మమునుండి తలలోనికి పోవు ఈనరములప్రోగును గుర్తించునపుడు జటలవలె ఒకదానినొకటి అల్లుకొని, ఉండును. ప్రతినరములోను పైన సన్నటిపీచువంటిభాగము ఉండి, లోపల గట్టిపదార్థ ముండును. ఇట్టినిర్మాణవిశేషమే టెలిఫోనువార్తలకు సాధనమైన కేబిలు తీగలగుంపులోకూడ ఉండుటచేత నిర్మాణసామ్యమునుబట్టి కార్య సామ్యముకూడ ఉండవచ్చు ననుస్ఫురణచేత ఈవాదము పుట్టినది. కాని దానియందు నిజములేదు.

ఈఅనురణనవాదము తానురాను బలీయమగుచు వచ్చినది. అనేకవిధములగు ప్రయోగములను సలిపి వాటిఫల్యవసానములవలన ఈవాదమే నిజమని శాస్త్రజ్ఞులు నిశ్చయించిరి. అట్టిప్రయోగసామ్యములను కొన్నిటిని విచారించి చూతము.

1. స్త్రీముఠంజనులోని బాయిలరులు చేయుచోట పనిపాండు) ఎల్లప్పుడును ఒకతరచుతనముగలశబ్దమును వినుచునే యుండవలసియుండును. కాల్చిన మేకులను రేకులలోని కన్నములలో వేసి బిగించినప్పుడు విపరీతమగుధ్వని

పుట్టును. దాని తరచుతనము హెచ్చుగా ఉండును. ఈపనివాండు చనిపోయిన తరువాత వారిలోపలిచెవిలోని బాసిలారుచర్మమును పరీక్షించి చూడగా ఆ చర్మమందొక భాగము తక్కినవాటికంటె చెడిపోయి ఉన్నట్లు ప్రతిపనివానిని పరీక్షించినప్పుడును గుర్తింపబడినది. ఈ చెడిన స్థానమునకు సంబంధించినస్పందనపుతరచుతనము బాయిలరుశబ్దపుతరచుతనము రెండును సమానముగానే ఉన్నవి. ఇది గొప్పసాక్ష్యము కాదా.

2. చెవులపిల్లులను ఒకచోట నుంచి, ఒకతరచుతనము గలశబ్దమును ప్రతి రోజూ కొన్నిగంటలు, ఎడతెగకుండా అవి వినునట్లు చేసి, ఇట్లుకొన్నిమాసములు జరపి, తరువాత ఆపిల్లులను చంపి, వాటి బాసిలారుచర్మము పరీక్షింపగా, అందు ఒకభాగము చెడిపోయియున్నట్లు గుర్తింపబడినది. ఆభాగము యొక్క స్పందనపుతరచుతనము ఆపిల్లులకు వినిపించినశబ్దముయొక్క తరచుతనమున్న ఒకలే. ఇదియు ఒకపెద్దసాక్ష్యముకాదా.

ఈపైనచెప్పిన రెండువిషయములనుబట్టి బాసిలారు చర్మములోని కొన్నిభాగములు చెడినవి అని తెలిసికొంటిమిగదా. చెడుట అనగా ఉండవలసినస్థితికంటె తగ్గుస్థితిలో ఉండుట యని గ్రహింప వలెను గాని పూర్తిగా చెడి చచ్చిపోవుటగాదు. ఏలననగా ఆభాగములకు ఏర్పడిన తరచుతనముగలశబ్దములు ఆవ్యక్తులకు సాధారణముగా వినబడవు గాని, చాలా బిగ్గరగా ఆ శబ్దములు చేయ బడినచో కొంచెముగా వినబడును. అట్టివానికి కొన్ని ధ్వనులు బాగుగా వినుట, కొన్నిమాత్రమే కష్టముపైని వినుట తటస్థించును. చెవిటివారికి గుస గుసలాడినచో వినబడుట మామూలుగా మాట్లాడినచో వినబడకుండుట సాధారణముగా మనము గుర్తించి యుండుము. గుస గుస శబ్దముయొక్క స్పందనపుతరచుతనము మామూలుమాటలతరచుతనముకంటె చాలాహెచ్చు. అందుచేత గుసగుసశబ్దమును అనుకరించుబాసిలారుచర్మము సరియైనస్థితిలో ఉండుటచేత వారికి గుసగుసలు అందరివలెనే వినబడును. కాని మామూలుమాటలకు సంబంధించిన బాసిలారుచర్మముయొక్క భాగములు చెడుటచేత అవి అంతగా వినిపింపవు. ఇది కారణము అని సాధారణముగా మనము గుర్తించక చెవిటివాని చెవిటితనమును గూర్చి అనుమానపడుచుండుము, కాని అది నిజముకాదు. వెలుపలినుండి వచ్చుశబ్ద

మునకును మనముగ్రహించెడుశబ్దమునకును ఏమైనావ్యత్యాసము ఉండునా అనువిషయము ఆలోచింపతగినది. ఏమైనా భేదమున్నచో అది దేనివలన కలుగవచ్చును. అని ప్రశ్నించుకొనగా ఏసాధనములద్వారా శబ్దముశక్తి పైనుండి మెదడులోనికి వ్యాపించుచుండునో వాటివలన కలుగవచ్చును అని తోచుట స్వభావికమేగదా. ఈశబ్దమును వ్యాపింపజేయునప్పుడు గూబ,మూడుచిన్న ఎముకలును ఆడునని చెప్పియుంటిని. ఆఆటవలనకొత్తశబ్దములు పుట్టవచ్చును. అవికూడ లోపలిచెవికి వ్యాపించితీరును. అందు శబ్దముయొక్క-మేలితనము వికారమును చెందును. కాని ఇట్టివికారము, సాధారణముగా బిగ్గరగాచేయుశబ్దములు వ్యాపించునప్పుడు కలుగదుగాని మిక్కిలిబిగ్గరగా చేయబడినశబ్దమును గ్రహించునప్పుడు తప్పక కలుగును.

ఒకశబ్దముతర్వాత ఇంకొకశబ్దము అతి శీఘ్రకాలమున చేయబడుచుండును. ఈశబ్దపరంపరలు ఎంతమాత్రమును భేదములేకుండ మనము గ్రహింపగలుగుచున్నాము. ఆశబ్దముయొక్క బిగ్గరతనము, తరచుతనము, మేలితనము అను మూడు విశేషము లున్నంతమాత్రమున మార్పు జెందకయే సాధారణముగా మనము గ్రహింపగలుగుచున్నాము. ఇది అంతయు బాసిలారుచర్మముయొక్క నిర్మాణవిశేషము. ఏదో ఒకశబ్దమును అనుకరించునపుడు ఆశబ్దమును అతిశీఘ్రకాలమున మాత్రము పుట్టించి విరమించునేకాని తీగమోతవలె కొంతకాలమువరకు ఆ స్పందనమును సాగింపదు. అందుచేతనే దానివెంటనే వచ్చు మరియొకస్పందనపుతరచుతనమును గ్రహించి తిరిగి ఆడుచున్నది. ఇట్టివిశేషము బాసిలారుచర్మమునకు ఏర్పాటు చేయబడియున్నది. ఇది శాస్త్రరీత్యా చర్చచేసి విశేషమంతయు శాస్త్రజ్ఞులు గుర్తించియున్నారు.

పైనచెప్పిన విషయమంతయును స్పందనపుతరచుతనమును గురించియే. ఇకబిగ్గరతనమునుగురించి చెప్పెదను. బిగ్గరతనము హెచ్చుగుకొలది వార్తనువంపు సరముల సమూహము హెచ్చుగా ఉండును. ఆగుంపుయొక్క హెచ్చుతగ్గుదలలనుబట్టి బిగ్గరతనముయొక్క తారతమ్యము మెదడు గ్రహించుచున్నదని శాస్త్రజ్ఞులు నమ్ముచున్నారు.

శబ్దమున్నచోటు అది అని మనము చెవిసహాయమున గుర్తింపగలుగుచున్నాము. అది ఎట్లు అని విచారితము. మనకు సరిగా ఎదుటగాని, వెనుకగాని శబ్దము చేయబడినచో రెండుచెవులకును, ఆచోటునకును గలదూరము ఒకటిగానే ఉండు

ను. రెండు చెవులకును శబ్దము సమ్మానమైన బిగ్గరతనముతోనే వినబడును. ఈదూరము, బిగ్గరతనము, సమ్మానముగ నుండుటబట్టి, శబ్దముచేసేచోటు గ్రహించుచున్నాము. బిగ్గరతనము తగ్గినకొలది అనుభవమునుబట్టి చోటుయొక్కదూరమును గుర్తించుచున్నాము. ఇంక ఎదుట, వెనుక గాకుండ ఒకప్రక్కను శబ్దముచేయబడినచో ఆచోటునుండి శబ్దము చెవికి చేరే దారియొక్కపొడవులో హెచ్చుతగ్గులు కలుగును. శబ్దము ఒక చెవికి త్వరగాను రెండవదానికి కొంచెము ఆలస్యముగాను చేరును. ఇదిగాక తలకాయ ఒక చెవికి అడ్డమువచ్చుటచేత ఆచెవికి చేరుశబ్దము ఆలస్యముగా వచ్చుటయేకాక, బిగ్గరతనములో కొరతకూడ చెంది చెవినిచేరును. ఈ రెండుకారణములలోని హెచ్చుతగ్గులనుబట్టి, శబ్ద మున్నచోటు గుర్తించుచున్నాము. చోటును గుర్తించుటలో రెండుచెవులును కలిసి పనిచేయుచున్నవి. రెండుచెవులును భిన్నములగు రెండువార్తలను మెదడునకు పంపుచున్నవి. ఆవార్తలలోనిభేదములనుబట్టి మనము ఆచోటును గ్రహించుచున్నాము.

నరములద్వారా మెదడువలన శబ్దము ఎట్లు గ్రహింపబడుచున్నది అనువిషయము శాస్త్రజ్ఞులు చాలా శోధించియున్నారు. శబ్దమువలన కలుగు కంపము సన్ననరముల తలలను ఆడించి నరములయందు విద్యుచ్ఛక్తిని కల్పించుచున్నది అని నిశ్చయముగా గ్రహింపగలిగిరి. ఆవిద్యుచ్ఛక్తియొక్క స్వరూపము మొదలగు విశేషములగురించి కొంతవరకు నిశ్చయములు ఏర్పరుపబడినవి కాని విషయ మింకను తేటతెల్లముగాలేదు. ఈవిద్యుచ్ఛక్తి మెదడునకు నరములద్వారా వ్యాపించి శబ్దవిశేషము లన్నింటిని ఎట్లు గ్రహింపజేయుచున్నది యను విషయము మెదడువలన గలుగు అన్ని విషయగ్రహణములవలెనే దురవగాహమై యున్నది. అది మనలోనిప్రాణముయొక్క గుణవిశేషము. దానిని గ్రహించుటకు సాధ్యమగుననితోచదు. అది ఎత్తైనను, శ్రవణేంద్రియముయొక్క నిర్మాణము అతి అద్భుతము, అతి చిత్రము, అతి సూక్ష్మము. ఎల్లప్పుడును సృష్టియొక్క వైచిత్ర్యమును ఈశ్వరునియొక్క శక్తియు స్మరణకు దెచ్చుచుండునట్టి విషయము.

ప్రాకృత గ్రంథకర్తలూ - ప్రజాసేవానూ

పంచాగ్నుల ఆదినారాయణశాస్త్రి

శ్రుతి:— సత్త్వమిత తత ఉనా పునంతో యత్రాధీరా మనసా వాచ మకృత
అత్రాసఖాయ స్సఖ్యాని జానతే భద్రైహం లక్ష్మీ ర్నిహితాధి వాచి. (పతంజలి.)

స్మృతి:— విద్యద్భి స్సేవిత స్సద్భి, ర్నిత్య మక్షేకకారిభిః
హృదయేనాభ్యనుజ్ఞాతో, యో ధర్మ స్తం నిబోధత - (మనువు)

* వ్యాసపు ఉద్దేశం. *

నేటిఆంధ్రుల్లో సారస్వతారాధనే పరమార్థంగా ఉంచుకొని గ్రాంథికవ్యావహారికపు తగాదాలు బయలుదేరినమాస్తరే, పూర్వకాలంలో గూడా సంస్కృతప్రాకృతభాషలను గురించినవివాదాలు ఉండడం అనేది స్పష్టం. నేటివరేనే నాడున్నా మతభేదాలు ఖండనాలు మండనాలు వాదప్రతి వాదాలు చర్చలు ఉండేవే. కానివాదములూ - వాదులూ వీరిపద్ధతుల్లో, ప్రవృత్తుల్లోమాత్రం లేడా వుంది. శూరజాతులకు పరపక్షసహనం అనేది సహజం కాకున్నా, సత్వప్రధానమైన సారస్వత శ్రేత్రం రజస్తమఃపుత్రం కావడమనేది చాలా దయనీయమూ శోచ్యమూ అవుతుంది. నేటిగ్రాంథిక వ్యావహారికపుత్రగులకూ నాటిసంస్కృతప్రాకృతాల వివాదలకూ చాలాపోలికలు వుండడంచేత, ఆత్మపరీక్షకై నా సత్యాన్వేషణం చేయడం అవసరంగా వుండడంచాత, దేశమంతటా సంచరించి, వ్యావహారికాంధ్రం గ్రంథప్రయోగార్హమే అని నిరూపించినపూజ్యులు రామమూర్తి పంతులు వారి జన్మదినోత్సవసంపుటానికి చేతనైనకాన్క సమర్పించమని అంతరాత్మ బోధించడంచేత, 'ఉత్పత్స్యతేఽస్తి మమ కోపి సమానధర్మా' అన్నట్లు నాలాంటివారికి కొందరికేనా పూర్వవృత్తం తెలియవలసివుండడంచేత దీన్ని వ్రాస్తున్నాను. ఇందులో సామగ్రిఅంతా నాకంటే ముందు అన్వేషించి అర్జించినవారిదే; కాని పోకంమాత్రం నాస్వంతం. కాబట్టి చదువరులు సామగ్రికోసరం ఆపూర్వలకే నాతోబాటు కృతజ్ఞత చూపవలసి వుంది. ఇది శిష్టాచారప్రాప్తమైనధర్మం.

* సంస్కృతప్రాకృతాలల్లో మాతృక ఏది? పుత్రిక ఏది? *

ప్రాచీనకాలంలో భారతవర్షంలో సంస్కృతం అనీ ప్రాకృతం అనీ రెండేరెండుభాషలు ఉండేవి. ఇందులో ఏది మాతృక? ఏది పుత్రిక? - అనే విషయం, లేక చర్చ, మొదట జ్ఞాపకంచేస్తున్నాను. ఏమంటే అవి నాటిగ్రాంథికవ్యావహారికభాష లన్నానుగనక. అయితే ఆచర్చ అంతా తూచా తప్పకుండా చెప్పడం అంతప్రధానం కాదు. కాని సారం చూపెట్టాలె.

కొందరంటారూ!— అసలు సంస్కృతం అంటేనే ఆభాష సహజంగా నాటివారిభాషకు మాతృకగా వుండలేదనీ, ప్రజలలోని నానాప్రకృతుల అనియతవ్యవహారంతో వున్నభాషను సంస్క

రించి కృత్రిమంగా నిర్మాణం చేయబడినట్లు తెలుపుతూ వుందనీ. మఱికొందరంటారూ!- కానేకాదు. సంస్కృతం అనేది ఆస్పష్టీ-ఆద్యయావత్ మూలభూతంగా వస్తూ వుందనీ, కనకే అది గీర్వాణభాష అనిపించుకొన్నదనీ, విద్యాసంస్కారశూన్యలయిన ప్రాకృతులఉచ్చారణలో నలిగి రూపాంతరం పొంది ప్రాకృతం అయిందనీ, కనుకే దాన్ని అపభ్రంశమన్నారనీ అంటారు. ఈవాదాలను సౌకర్యంకోసం సంతేపిస్తే ఇవి సారాంశాలు:- (౧) ఆదినుండీ ప్రాకృతమే అసలుమాతృక. దాన్ని సంస్కరించడంచాత, సంస్కృతం అన్న పేరేర్పడింది. కాబట్టి ప్రాకృతం మాతృకానూ, సంస్కృతం పుత్రికానూ. (౨) ఆద్యబ్రహ్మణః గీర్వాణం కాబట్టి సంస్కృతమే మాతృకానూ, అది ప్రాకృత వ్యవహారంలో భ్రష్టంఅయింది కాబట్టి ప్రాకృతమే పుత్రికానూ. ఈ రెండువాదాలూ ఆస్పష్టీ వస్తూన్నవే కాని, అధునాతనాలు కావు. కనుక రెండుపక్షాలవారివాదాలూ కొంచెం మచ్చుచూపి వాదారి నేను తొక్కుతాను.

* ప్రాకృతమే మాతృక అనేవారి వాదానికి నిదర్శనాలు. *

ఉత్తరదక్షిణధ్రివాలలాగా వున్న యీవాదాలకు ఆధారాలు లభిస్తవేమో చూడాలె. ఏమంటే ఇవే ఆధారాలు అవుతవి అనాటిగ్రాంథికవ్యావహారికభాషావాదాలకున్నా సంస్కృతప్రాకృతాల పుత్రికా మాతృకాస్థిధాంతాలకున్నా. కాబట్టిన్నీ, నిదర్శనాలు పరీక్షించడంచేత పాఠకులు స్వయంగా ఒకనిశ్చితానికి రావడానికి వీలు ఇస్తుందికాబట్టిన్నీ - ఇదిముఖ్యం. ప్రాకృతభాషే భారతవర్షంలో అనాదినుండీ మాతృకగా వుండేది అనేవారివాదానికి ఈచెప్పబోయ్యేవి దిగ్దర్శకంగా ప్రదర్శించిన ఒకటిరెండు వుదాహరణాలుగా వున్నవి. చిత్తగించండి.

వకటీ:- వాక్పతిరాజు అనేఆయన పూర్వం గొప్పకవిఅనిన్ని ప్రామాణికపండితుడనిన్నీ ప్రసిద్ధి కెక్కాడు. ఆయన గొడవధ అనేకావ్యం రాశాడు. అది అచ్చుపడ్డది. ఆయనఏమన్నాడో చూడండి.

శ్లో. ఉమ్మిల్లయి లావణ్యం పొయిదచ్చాయాయో సక్కిదవయయాణం, సక్కియసక్కారు క్కరిసజేణ పకిదస్సవి పహావో. (౧) నవ మర్థదంసణం సంనివేససిసిరాఓ బంధరుద్ధియో, అవిరళ మిణమో ఆహువణబంధ మిహ నవర పయిదవ్వి. (౨) సకలాయో ఇమి వాయా విసంతి ఏత్తో య నేంతి వాయాయో, ఏంతి సముద్దం చియ నేంతి సాయ రాయో చ్చియ జలాయం (౩) *

ఈశ్లోకాలఅర్థం ఇది:- ప్రాకృతభాషనీడ (వుండడం) చేతే సంస్కృతపుమాటలకు లావణ్యం ఉన్నీలితమాతుంది. ఇల్లాగే ప్రాకృతానికికూడా సంస్కృతసంస్కారపు వరిపిడి (వుండడం) చేతే

* సంస్కృతచ్చాయ ఇదీ:- ఉన్నీల్యతే లావణ్యం ప్రాకృతచ్చాయయా సంస్కృతవచనానాం, సంస్కృతసంస్కారోత్కర్షనేన ప్రాకృతస్యాఽపి ప్రభావః, (౧) నవ మర్థదర్శనం సంనివే కళికిరా శ్చ బంధ(సం)ముద్ధయః, అవిరళ మేన దాభువనబంధ మిహ నవరం ప్రాకృతే. (౨) సకలా ఇమా శ్చ వాచః వికం త్యేకస్మిన్నిర్యాంతి వాచః, ఆయాంతి సముద్రిమేన నయంతి సాగరాదేవ జలాని (౩).

ప్రభావం వస్తుంది. కొత్తకొత్త అర్థమున్నీ కూర్పులో చల్లదనాన్ని ఇచ్చే కావ్యబంధసంపదా — ప్రాకృతంలో అభవనబంధంగా కావలసినంత వుండే కాని కొంత ఏమాత్రము లేదు. (ఈనాడు) సంస్కృతాదిరూపుల్లో కనపడే ఈమాటలన్నీ వీనిలోనే (ప్రాకృతంలోనే) చేరుతాయి. దీనినుండే వెల్లడిఅవుతాయి. సమస్తజలాలున్న జలరాశిఅయిన సముద్రంలో ప్రవేశిస్తవి. సముద్రంనుండే నిర్గమిస్తవి ; కాదా ? — అని.

రెండూ:— మహర్షి ప్రవరుడనిన్ని + యోగశాస్త్రవ్యాకరణశాస్త్రవైద్యశాస్త్రాలు రాయడం వల్ల లోకులమనోమల వాఙ్మల శరీరమలాలు మూడింటినీ పొగొట్టిన మహానుభావుడనీ కీర్తితుడయ్యాడు పతంజలి. వ్యాకరణభాష్యంలో పస్పకాహ్నికంలో సుశబ్దాపకబ్ధవిచారణసందర్భాన — భూయాంసోపశబ్దాః అల్పీయాంసశబ్దాః. ఏకైకస్య హి శబ్దస్య బహవోఽపభ్రంశాః, తద్యథా—గౌరత్యస్య గావీ గోటీ గోతా గోపోతలికే త్యేవమాదయో బహవోఽపభ్రంశాః.

చాలా అపశబ్దాలున్న కొద్దిగా (సు)శబ్దాలున్న (వున్నవి.) ఒక్కొక్క శబ్దానికి అనేకం అపభ్రంశరూపాలు ఏర్పడ్డవి. ఎల్లాగంటే—గోవు అనే శబ్దానికి గావీ, గోటీ, గోతా, గోపోతలికా—అని యీ మొదలయిన చాలా అపభ్రంశరూపాలు వున్నాయి — అని పతంజలి మహర్షి అన్నాడు.

ఈ ఇచ్చిన ఉదాహరణలలో వాక్పతి రాజు చెప్పిందాన్ని బట్టి - సర్వభాషలూ ప్రాకృతంలో చేరినవే అనీ అందులోనుండే నేటివివిధభాషలూ ఏర్పడ్డాయనీ, జలములు సముద్రాల్లోంచి నూర్యకిరణాలద్వారా పైకి ఆకర్షింపబడి మేఘరూపంతో వేరై పోయినట్లే సంస్కరించుకొన్న కారణాన ప్రత్యేకంగా సాగరకభాషలుగా అయినవనీ, వాటిని ప్రజలు వాడుకచేసేకొద్దీ - మేఘరూపాన వుండే నీరు భూమిమీద వర్షింపకరప్పనట్లూ, వర్షిస్తే మరల సముద్రంలో ప్రవేశింపక విధిలేనట్లూనూ ఆ సంస్కరింపబడిన సాగరకభాషలుకూడా ప్రజలనిరంతరవ్యవహారంచేత మరలమారి ఎప్పటిరీతి ప్రాకృతంగా ఏర్పడక తప్పవనిన్ని, జీవద్వ్యవహారంలో వుండే భాషలరీతులన్నీ ఇంతే అనిన్నీ— మనకు స్పష్టంగా విశదమౌతూనే వున్నది. కాబట్టి ప్రాకృతమే మాతృక. సంస్కృతమే పుత్రిక.††

పతంజలి మహర్షి గ్రంథంలోని వుదాహరణాన్ని బట్టి ప్రజలు నిత్యమూ వ్యవహరించడంవల్ల ఒక్కొక్కమాటకున్న అనేక అపశబ్దాలు ఏర్పడినవనిన్నీ సంస్కరించిన సుశబ్దాలలో మార్పు లేకుండా వున్నవి వున్నట్టు వుండే శబ్దాలు కొద్ది అనిన్నీ, ఏలాగంటే గోశబ్దం—గావీ గోటీ గోతా గోపోతలికా అనే మొదలయిన చాలా అపభ్రంశాలుగా మారినట్లే అనిన్నీ కాబట్టి అపశబ్దతాదోషపరిహారార్థం వ్యాకరణం ఆవశ్యకమే అని ఏర్పడుతూవుంది.

† యోగేన చిత్తిస్య పదేన వాచాం మలం శరీరస్య చ వైద్యకేన, యోఽపాకరో త్తం ప్రవరం మనీషాం పతంజలిం ప్రాంజలి రానతోఽస్మి - అని సమస్కరిస్తారు ఈ మహానుభావుణ్ణి పండితులూ.

†† మాతృక అనేమాటను Original Language అనే అర్థంలోనున్నూ, పుత్రిక అనేమాటను Derived Language అనే అర్థంలోనూ నేను వాడుక చేస్తున్నాను.

ప్రాకృతగ్రంథకర్తలూ - ప్రజాసేవానూ : పంచాగ్నుల ఆదినారాయణశాస్త్రి ౧౪౯

వీటివల్ల తేలివది ఏమిటంటే-అన్ని భాషలకూ అసలు మాతృక ప్రాకృతమే అనీ, సంస్కృతాది భాషలు ఈమాతృకకు పుత్రికలు అనీ. ఇది మైసందర్భాలచర్చచేత తేలినతాత్పర్యాంశం. కాని పూర్వంలో కొందరు ఈద్రావిడప్రాకృతాయామంలేకుండానే కంఠోక్తిగా చెప్పినవారు వున్నారు.

శ్లో. యద్యోనిః కిల సంస్కృతస్య కుద్భవాం జిహ్వసు య నోద్దతే

యత్ర శ్రోత్రపథావతారిణి కటు ర్భాషాతురాగ్రాం రసః

గద్యం చూర్ణపదం పదం రతిపతే స్త త్ప్రాకృతం య ద్వచః

తా లాటా లలితాంగి పశ్య నుదతీ దృష్టే ర్ని మేవవ్రతమ్.

(రాజశేఖరబాలరామాయణం)

అర్థం ఏమిటంటే- ఏది సంస్కృతభాషకు కూడా మాతృకగా (మూలంగా) వుండేదో, ఏది లలితలగు స్త్రీల జిహ్వగ్రంథముల (తాండవిస్తూ) సమ్మోదిస్తూన్నదో, ఏది చెవిని సోకినతరవాత, సంస్కృతభాషయొక్క అక్షర (మాధుర్య) రసంకూడా వెలువవుతుందో మనమధుని పాదస్యాసం- అనర్థచూర్ణపదమనే ఆప్రాకృతవచనరచనను ఉచ్చరిస్తూ దృష్టికి నిమేషవ్రతం కలిగిస్తూన్న ఆలాట జేకీయులను లలితాంగీ! కన్నార చూడుము-అని.

ఇట్లాగు చాలామంది పూర్వకాలపుకవిపండితుల్లో ప్రాకృతాన్నే మాతృకగానూ సంస్కృతాన్నే పుత్రికగానూ చెప్పి వున్నారు. ఇంకోవిశేషం ఏమిటంటే- అసలు ఇన్ని భాషలు లేవనిన్నీ సంస్కృతం ప్రాకృతం-అని రెండేరెండు భాషలనిన్నీకూడ వా రన్నారు. చూడండి:—

సక్కియా పాయియా చేవ్వ భణిదీయో హోంతి దోణ్ణి వా. (స్థానాంగనూత్రం)

సంస్కృతా ప్రాకృతాచేతి భాషే ప్రాధాన్య మన్వతః (సిద్ధర్షి)

అంటే సంస్కృతమనీ ప్రాకృతమనీ రెండేరెండు (సారస్వత) ఫణులు లున్నవని మొదటిదాని కిన్నీ, సంస్కృతమూ ప్రాకృతమూ అని రెండేరెండు భాషలు ప్రాధాన్యమును పొందుతున్నవని- రెండోవానికిన్నీ అర్థము. కాబట్టి ఆనాడు ఉన్న భాషలు ముఖ్యమైనవి రెండే అనీ, అవి నేటికాగ్రింధికవ్యావహారికాంధ్రాలలాగు (సంస్కృతప్రాకృతాలు) ఉండేవనీ లేలుతున్నది.

* సంస్కృతమే అన్నింటికీ మూలం అనేవారి వాదానికి నిదర్శనాలు. *

సంస్కృతమే అన్నింటికీ మాతృకగాఉండేదీ అనేవాదానికి ఒకటిరెండుప్రమాణాలు ఇస్తాను ఇంకను :

(౧) ప్రకృతే స్పంశ్కృతాయా స్తు వికృతిః ప్రాకృతీ మతా (యావకపరిభాష.)

(౨) తద్భవా సంస్కృతభవా సిద్ధా సాధ్యతి సా ద్విధా (షడ్భాషాచంద్రిక.)

(౩) సంస్కృతం నామ దైవీ వా గన్వాభ్యాతా మహర్షిభిః

తద్భవ స్తత్సహ దేవీ త్యనేకః ప్రాకృతకృమః (దండికావ్యాదర్శ.)

ఇందులో మొదటిది ప్రాకృతం సంస్కృతపు పుత్రిక-అని స్పష్టంగా చెప్పుతున్నది. రెండోది మొదటిదానిలాగా స్పష్టంగా చెప్పుతున్నా, తద్భవమన్న పేరుతో సంస్కృతంలోనుండే ప్రాకృతం

యినవారికందరికీ తెలిసేటందుకై ఆప్రాకృతంలోనే గ్రంథరచన చెయ్యవలె నని తాత్పర్యం. వరదవిరచించిన పాకృతప్రకాశకు శ్లోకరూపమైన వ్యాఖ్య వ్రాస్తూ ఆగ్రంథకర్త అంటున్నాడు కదా!

శ్లో. ప్రసీదంతు చ వాచ స్తాః యాసాం మాధుర్య ముచ్చితం, పాకృతచ్ఛద్మనా చక్రే కాత్యాయనమహాకవిః. అహో తత్ప్రాకృతం హరి ప్రియవక్త్రేందుసుందరం, నూక్తయో యత్యిరాజంతే సుధానిష్యందనిర్భరాః.

* ప్రాకృతమే నాటిప్రజలభావ. అందులోనే ప్రజలగ్రంథాలుండేవి. *

శ్లో. మత్తూణ దిత్తివాయం కాలియఉక్కాలియంగసిద్ధంతం ధీబాలవాయుత్థం పాయయ మయియం జిణవరేయిం [ఛాయ-ముక్త్యా దృష్టివాదం కాలికోత్కలికాంగసిద్ధంతం, శ్రీబాలవాచనార్థం ప్రాకృత ముదితం జనవరైః.] (వర్ణమానసూరియుద్ధరించింది.)

దృష్టివాదాన్ని వదలేసి కాలిక - ఉత్కాలికాంగసిద్ధంత మంటూ శ్రీలున్నూ పిల్లలున్నూ చదివే నిమిత్తం జై నాచార్యులు (తమతమ మతగ్రంథాలను ప్రాకృతంగానే - అంటే ప్రాకృతభాషయందే చెప్పారు - అని ఈవాక్యపు తాత్పర్యం. ప్రాకృతం అనాటి ప్రజలలో వ్యావహారికభాషగా ఉన్నదనడానికిన్నీ, ఆప్రజలకొరకే - అందులోనూ ఉన్నతవిద్యకు దూరమైనశ్రీలూ బాలురూ చదివేందుకే ఆప్రాకృతభాషలో మతగ్రంథాలుకూడా వ్రాసేవారనీ ఇది చాటుడం లేదా? ఈ విధంగానే హరిభద్రనూరీ అన్నాడు.

బాలశ్రీసృద్ధమూర్ఖాణాం సృణాం చారిత్రికాంక్షిణాం,

అనుగ్రహార్థం తత్వజ్ఞైః సిద్ధాంతః ప్రాకృతః స్మృతః—(హరిభద్రనూరి.)

బాలురున్నూ శ్రీలున్నూ సృద్ధులున్నూ మూర్ఖులున్నూ - అయినమనుష్యులకూ, చారిత్రాది గుణాలు అలవరచుకొనే నిమిత్తం ప్రయత్నించేవారికీ - అనుగ్రహంచూపేనిమిత్తమే తత్వజ్ఞులగా వుండేవెద్దలచేత పాకృతమే (ప్రాయవలసినట్లు) ఏర్పగుపబడ్డది - అని దీనిఅర్థం. ఈహరిభద్రనూరి ఎన్నోప్రాకృతగ్రంథాలు వ్రాశాడు. జైనబౌద్ధపండితుల్లో హరిభద్ర-వర్ణమాన-శీలాంక-జనపతి-నూరిప్రభృతులైన జైనాచార్యులున్నూ, మల్లవాది-కాంతిరక్షిత-కమలశీల-శీలరక్షితాదులగు బౌద్ధాచార్యులున్నూ వారివారి కాశ్రమగ్రంథాలను హెచ్చుపాళ్లు ప్రాకృతంలోను, తక్కువపాళ్లు సంస్కృతంలోనూ వ్రాశారు.

సంస్కృతప్రాకృతభాషల్లోనిపండితులిద్దరిచేతానూ దండిపండితుడని కీర్తించబడ్డ ఆచార్యదండిపండితుడుకూడా ముక్తకంఠతో ప్రాకృతగ్రంథమైన సేతుబంధాన్ని ప్రశంసించాడు—

మహారాష్ట్రేశ్రియాం భాషాం ప్రకృష్టం ప్రాకృతం విదుః,

సాగర న్సుక్తిరత్నానాం సేతుబంధాది యన్మయం - (దండికావ్యాదర్య)

అని మహారాష్ట్రప్రాకృతం ఉత్తమమైన ప్రాకృతం అనిన్నీ అనేకసుక్తిరత్నాలకు సాగరమని (అంటే రత్నాకరమని చెప్పదగ్గ సేతుబంధాదికావ్యాలు అమహారాష్ట్రభాషలోనే వ్రాశారనిన్నీ) శ్లాఘింపక తప్పిందికాదు. ప్రాకృతమంజరిని (అంటే ప్రాకృతభాషకు వ్యాకరణాన్ని) నిర్మించి వారుకూడా - తమ గ్రంథంఅరంభంలో ప్రాకృతపాదను గురించి ఇట్లాగని ప్రశంసించారు.

శ్లో॥ అహో తత్ప్రాకృతం హరి ప్రియవక్త్రేందుసుందరం

నూక్తయో యత్ర రాజంతే నుధానివ్యందనిర్భరాః. అని.

“ఓహోహో ! ఏమాప్రాకృతభావ ! ప్రియురాలిముఖచంద్రిడికిమల్లే ఎంతమనోహరంగానూ అందంగానూ వున్నది. ప్రాకృతభావలోని మాటలన్నీ ఆమృతాలు స్రవించడంలో నిర్భరాలుగదా” అన్నాడు. సరస్వతీకంఠాభరణం అనే అలంకారకాస్త్రాన్ని వ్రాసి, సంస్కృతవాఙ్మయానికీ స్వర్ణయుగం ప్రసాదించిన విద్యవ్రభువని ప్రసిద్ధిపడసి, ప్రాతస్మరణీయుడైన భోజరాజు తనగ్రంథంలో-

కేలభూవ న్నాథ్యరాజ్యస్య రాజ్యే ప్రాకృతభాషిణః

శ్రీసాహసాంకస్య కే న సంస్కృతభాషిణః. (విశ్వనాథకవిరాజు.)

అని ఆధ్యరాజుగారి రాజ్యంలో ప్రాకృతం మాట్లాడలేని అరసికులంటూ ఉన్నారా? అని ప్రాకృతాన్ని పోషించిన ఆమహాప్రభువు ఔదార్యాన్ని స్తుతిస్తాడు. కొందరు ఈ ఆధ్యరాజు అన్న పదానికి బదులుగా నాన్యదేవస్య అని పాఠాంతరం వ్రాసి ఆపాఠమే ఉదాహరిస్తారు. వారిపాఠాంతరం ప్రకారం ఆనాన్యదేవుడు క్రమంగా నన్నెచోడదేవుడుగా మారితే ఆంధ్రుణ్ణెననాకూ. ఆనందమే మునుండీ !

ఇంతవఱకూ చెప్పినదాన్నిబట్టి ప్రాకృతమే నాటిప్రజలభాష అనీ, అందులోనే ఆనాటివారు ప్రజలకు విజ్ఞానభానూదయంకోసం సన్పాదయలై గ్రంథాలు వ్రాశేవారనీ, సంస్కృతాభిమానులు నేటికి మల్లేనే ఆనాటి ప్రజలవ్యవహారభాషను అపభ్రంశమని (నేడు గ్రామ్యం - అన్న మాటలాగ) తిరస్కరించేవారనీ నూచిత మైంది. ఇంకను సంస్కృతాభిమానులు నాటిప్రాకృతాన్ని ఎల్లా నీరస భావంతో తృణీకరించేవారో, జనసామాన్యం ఉత్తమవిజ్ఞానం తమకు అందుబాటులో లేదనీ, వున్న వ్యాకరణం అనే ఇనపగొలునుల్లో బంధించిపెట్టుతున్నారనీ ఎల్లా వగచేదో ప్రదర్శిస్తాను.

ప్రాకృతవాఙ్మయంలో లీలావతీకథకు అగ్రస్థానం ఇస్తారు. ఆంధ్రులమైనమనం తప్పకుండా ఇయ్యాలి. ఏమంటే - అది ఆంధ్రదేశమునకు సంబంధించిన వకచారిత్రిక కథఅనీ, అందులో ఆంధ్రదేశంలోని అనేకప్రాంతాలు వర్ణింపబడ్డాయనీ శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు చాలారోజులక్రింద భారతిలో ౨, ౩ వ్యాసాలు ప్రకటించారు. గ్రంథంకూడా త్వరలో ప్రకటిస్తా మన్నారు. ఆంధ్రులు ఆయనచేత త్వరలో ఆగ్రంథం ప్రకటిత మయ్యేట్టు యత్నించాలి. ఈ లీలావతీకథలో.

శ్లో. అయి రమణీయా రమణీ, సరః వి నుణోహరో తుమం చ సాహీణో

అనుకూలపరియదాయో మన్నే తం నథి జం నిథి

తా కింపి పదోసవిణోదమే త్రగుహాం మణహరుల్లావం

సాహీయి అపువ్యకహం మరసం మహిళాయణమణోజ్ఞం. (౧)

(౧) ఛాయ-అయి రమణీయా రజనీ శరదపి మనోహరః త్వ మపి స్వాధీనః, అనుకూలపరిజనాయాః మన్యే యన్నాస్తి తన్నాస్తి. తత్కిమపి ప్రదోషవిణోదమాత్రసుఖదాం మనోహరోల్లాసాం సాధయి తాపూర్వకథాం మరసాం మహిలాజనమనోజ్ఞాం—అని.

నాయక అడుగుతుందిగదా - రాత్రి రమణీయంగా వుంది. దానికి తగినట్టే శరత్కాలము కూడా మనోహరంగా వున్నది. ప్రేమాస్పదుడవైననీవున్నా (నాకు) స్వాధీనుడవై వున్నావు. పరిజనులు కూడా అనుకూలురుగా వున్ననాకు - లేనిదంటూలేదని అనుకుంటాను. కనుకా, ఏదేనా, మనస్సుకు ఇంపుపుట్టించే సంభాషణగలదిగానూ, ఈప్రదోషకాలపువిలోదానికి తగినట్టిదిగాను ఉన్నకొత్తకథ-చక్కనిరసం వుట్టిపడేదాన్ని మహిళాజనానికి ఇంపుసంపాదించేదాన్ని సాధించండి (అంటే-చెప్పండి)-అని.

ఇల్లాగు ఎంతో ఆమాయకత్వాన్ని వెల్లడిస్తూ అడిగినప్రియురాలిని చూచి ఆకథానాయకుడు అంటాడూ. కువలయదళాక్షీ! కవులు మూడురకాలైనకథలే లోకంలో ఉన్నవన్నారు. ఎల్లాగంటే - దివ్యకథఅనీ, దివ్యమానుషీకథ అనీ, మానుషీకథ అనీ. అందులో మొదటిరకతికథకు తొల్తొల్టి కవులు ఏదో కొంచెం లక్షణం అంటూ ఏర్పర్చారు. తక్కినసంస్కృతప్రాకృతాలు కలిసిన (దివ్యమానుషీకథ) సంక్షిప్తకథలు చక్కనివర్ణరచనలో మహాకవిపుంగవులు చెపుతారు. ఈమూడురకాలకథలున్ను చక్కనికథలే. వాటిలో మాలాంటి అప్రాజ్ఞులు చెప్పేకథలు (లక్షణకాస్త్రాలు అనుసరించి చెప్పేవి కావుకాబట్టి) లోకంలో పరిహాసాన్ని పొందవుమరీ? కనుకా—

శ్లో. తా కిం మం ఉపహాసేసి నుయణు అస్సుదేణ సద్దసత్తేణ, ఉల్లపిదుం న తీరది కిం పుణ
వియడోకహాబంధో? [ఛాయ-త త్కిం మా ముపహాససి నుతను! ఆశ్చరేన శబ్దకాస్త్రేణ,
ఉల్లపితుం న తరతి (శక్యతే) కింపునః వికటః కథాబంధః]

“నుతనూ! నన్నెందుకు పరిహాసిస్తావు? శబ్దకాస్త్రాన్ని వివేచనా ఎరగనివాడికి బాగా మాట్లాడా నికేనా వీలుకాదంటారు కదా! అల్లాంటిస్థితిలో వికటమైనకథాబంధం-మరి చెప్పేదేమిటి?” అంటాడు. ఈమాటల్లో లక్షణకాస్త్రాలఇనపగొలుసులు చూచి - ఎంతటిసహజచాతుర్యం వున్నా - ఎల్లా నోరు తెరవడానికి భయపడేవారో, ఆకాలంవారు!- అనేవిషయమున్నూ, వారిమనస్సులు విజ్ఞాన తృప్తితో ఎల్లా తహతహపడుతుండేవో అనే విషయమున్నూ విశదపడతాయిగదా!

తర్వాత ఆనాయకఆన్నమాట వినండిమరి!- ఏమంటున్నదో! హృదయం చుమ్మచుడుతూవుంది.

శ్లో. భణియం చ ప్రియతమాయే - ప్రియయమ! కిం తేణ సద్దసత్తేణ? తేణ నుహాసియమగ్గో
భగ్గో అమృరిసజణస్స, ఉపలబ్ధయి తేణ పుథం అత్తో ఆకయిత్తి ఏణ నాయయేణ, సో
చేయ పరో సద్దో ఇత్తో కిం లఖణేణమ్మా? ఏమేయ నుద్దజాయఇం మణోహరం పాయి
యాయి ఖాసాయే, పవిరళ దేసినులఖ్ఖం కహాను కహం దివ్వమాణునియం — [ఛాయః—
భణితం చ ప్రియతమయా — ప్రియతమ! కిం తేన శబ్దకాస్త్రేణ? యేన నుభాషిత
మార్గః భగ్గోస్మాదృశజనస్య, ఉపలభ్యతే యేన న్నుటం ఆర్థోఽకదర్శితేన హృదయేన
సవివ పర శృద్ధిఇవ్వః కిం లక్షణేనాఽస్మాకం? ఏవమేవ శుద్ధహృదయాం మనోహరాం
ప్రాకృతయా భావయా, ప్రివిరళ దేశినులత్థ్యాం కథయ కథాం దివ్యమానుషీయాం-అని.]

“ఇల్లా అన్నప్రియుడిమాటలకు ఆతడిప్రియురాలు అన్నదీ - ప్రియతమా! ఏశబ్దకాస్త్రం చక్కని ముద్దులుగురినే నుభాషితందారిని పొడుచేసి వేసిందో ఆశబ్దకాస్త్రంవల్ల లాభం ఏముందీ? తేనిచేత

అర్థం చాలావిశదంగానూ, దాపరికంలేని వ్యాదయంతోనూ వెల్లడిఅవుతుందో, అదే మాపాలిటికి శబ్దం - అని నామతం, అంతేకాని అర్థంకొనిలక్షణంతో ఏమిలాభం? కనుక అల్లాగే - (అంటే రాని వ్యాకరణాది లక్షణశాస్త్రాలవైపుపోయి, చెడగొట్టుకోకుండా వుండేసంభావణ భావతోనే) పరిశుద్ధంగా విప్పారినవ్యాదయంగల ఇంపైనకథను విస్తారంగా దేశీమాగ్గంతో ఒప్పివుండేట్టు, దివ్య మానుషులకు చెందివుండేట్టు చెప్పండి - అని ఆనాయక అడిగింది.

అలాచించిచూడండి! ఈమాటలు ఆనాటిజనసామాన్యపువ్యాదయాలు విజ్ఞానతృప్తితో ఎల్లా కుత కుత ఉడుకుతూ వుండేవో చూచించడం లేదూ? లక్షణశాస్త్రాలు అనేఉక్కుచట్టాలు వారిని నొక్కివేయడం లేదూ? నిరాశగలవ్యాదయాలతో నేటివాడుక భాషావాదులలాగు తెగించి సామా సానికి ప్రవేశిస్తూన్నట్టు చాటడం లేదూ? ఏమని సెలవిస్తారు నేటిసవ్యాదయాలు? చెప్పండి?

లీలావతీకథలోని ఈసందర్భమున్నూ ప్రాకృతమే ఆనాటిప్రజలవ్యవహారభాష అనిన్నీ, నాటి సంస్కృతజ్ఞులయిన గ్రాంధికవాదులు జటిలమైన లక్షణశాస్త్రంతో వారిని దిగదొక్కడానికి యత్నించే వారు అనిన్నీ, కానిప్రజలుమాత్రం వీలున్నంతవఱకూ వారిలక్షణశాస్త్రాలను గౌరవిస్తూ - సహించడం దుర్భరం కాగానే తెగించి అందులోనే తమవాఙ్మయాన్ని ప్రత్యేకింపబూనుకొనేవారనిన్నీ కంఠోక్తిగా చెప్పకుండానే చెప్పుతూందిగదా! మఱి సందేహం ఎందుకూ?

మఱిన్నీ తమ కుండేటికి మూడుకొమ్ము లున్న వనడం నాడున్నూ వున్నదే. జనసామాన్యానికి వ్యావహారికభాషగా వుండే ప్రాకృతాన్ని ఆనాటి గ్రాంధికులయిన సంస్కృతజ్ఞులు ఈసడించి కొనేవారు. ఇప్పటివాడుకభాషను ఆదరించేవారికి పెట్టినట్లే నాటివారున్నూ వికృతపుషేల్లు పెట్టడం అనేది సర్వసాధారణంగా వుండేది. ప్రభువుల్లోనూ ప్రజల్లోనూ కొందరు ఎల్లా ఈసడించేవారో ఇక్కడ కొంచెం చూపుతాను.

* ఆనాటిగ్రాంధికులు ప్రాకృతాన్ని ద్వేషించినవిధం. *

ఆంధ్రజాతికి మూలపురుషుడైన శాతవాహనుడు లేక శాలివాహనుడూ ఆబాలగోపాలం తెలిసిన వాడే కాని మఱోటికాదు. ఈయన చరిత్రలో ప్రసిద్ధిగావాడబడే దీపకర్ణికోడుకని అంటారు. దక్షిణాపథంలోని ప్రతిష్ఠానంపురం ఇతని రాజధాని అంటారు. దీన్నే నేటి పైఠర్ అని కొందరూ, కాదు పటణ (గుజరాతులో) అని కొందరూ అంటారు. కాని ఇది కుంతలదేశంలోది అని మఱికొంద రంటారు. సారస్వతవిభాగంలో ఈమహారాజుపేరు శాత్యతంగా నిలిపినగ్రంథం గాధాసప్తశతి కొన్ని గాధాసప్తశతిపుస్తకాలలో -

శ్లో. రాయేణ విరయియామే కుంతలజగవయఇణేణ హలేణ

సత్తసయీ య సమత్తం సత్తమమక్యాసయం ఏయం.

అని వున్నదనీ కాబట్టి కుంతలదేశంవాడనీ, వాత్స్యానుడు పేర్కొన్న కుంతలశాతకర్ణి యితడే అనీ అంటారు. కావచ్చు. నాకిక్కడ చరిత్రచర్చతో పనిలేదు. కుమారగిరిమొదలు ద్వారకదాకా కుంతలదేశమే అని శక్తిసంగమతంత్రం చెబుతున్నది. ఈమహారాజు సంస్థానంలోనే గుణాధ్యుడనీ కర్మవర్మఅనీ ఇద్దరు మహాపండితు లుండేవా రట. అందులో గుణాధ్యుడనే పండితుడు బృహత్కథ

అనే వైకాచభాషగ్రంథం రచించాడు. కథాసరిత్సాగరం ఈబృహత్కథలోని ఒకకథకు అతిసంగ్రహమైన సంస్కృతానువాదం. ఈకథాసరిత్సాగరాన్ని వేదంపండితులు సరసంగా ఆంధ్రీకరించి వెలయించారు.

అసలు బృహత్కథ వైకాచీభాషలో ఏడులక్షల శ్లోకాలు గలగ్రంథం అనీ, దాన్ని గుణాధ్య పండితుడు శర్మవర్మతో తెచ్చుకొన్న జట్టిమూలకంగా సంస్కృతప్రాకృతాలూ దేశభాషా అనే మూడుభాషల్లోనూ తనఅవమానానికి నూచనగా ఉండేందుకుగాను గ్రంథరచనచేయటండా మానుకొంటాననీ ప్రతిజ్ఞబట్టి, ఆప్రికారమే, ఆమూడుభాషలూ వదలి పికాచభాషలో వ్రాయవలసి వచ్చింది అనీ, కథాసరిత్సాగరం అనేపేరుతో దానిలోని ఒకభాగాన్నిమాత్రమే (అంతేమిగిలిండు కూడా) సంస్కృతీకరించిన సోమదేవనూరి చెప్పినాడు.

గుణాధ్యుడి శర్మవర్మజట్టినిగుఱించి తర్వాత తెలుపుతాను. ముందు సోమదేవనూరిమాటలతోపే కాతవాహనమహారాజు ప్రాతృతాంతర్భాగమైన ఆవైకాచికబృహత్కథకు దయచేసిన గౌరవాన్ని వివరిస్తాను. మహానుభావుడు గుణాధ్యపండితుడు ఇల్లాగు వైకాచికభాషతో ఏడులక్షల దివ్యంగా వుండే కథాగ్రంథాన్నివ్రాసి దాన్ని లోకంలో పెల్లడిచేయడానికని తనశిష్యులప్రాత్సాహంతో మహారసికుడని పేరు పొందినకాతవాహనుడి దగ్గరకు వచ్చుతాడు. తర్వాతకథ స్వయంగానే చదవండి.

ఏవం గుణాధ్యవచసాసాఽధసప్తకథామయీ, స్వభాషయాకథాదివ్యాకథితా కాణభూతినా,
తథైవచ గుణాధ్యేన వైకాచ్యా భాషయా తయా, నిబద్ధాసప్తభిర్వర్తై ర్గ్రంథలక్షాణి సప్త
సా, మైతాం విద్యాధరా హర్ష రతి తా మాత్మతోజితైః, అటవ్యాం మష్యభావా చ్చ తిలేఖ
స మహాకవిః.

ప్రతిష్ఠా ప్రాప్తి యైషా పృథివ్యాం మే బృహత్కథా, అయ మర్థోఽపి మే దేవ్యా
కాపాంతోక్తావదీరితః, త త్కథం ప్రాప్తయా మ్యేషాం కన్తై తావ త్సమర్పయే, ఇతి
చాచింతయత్తత్ర స గుణాధ్యో మహాకవిః. అథైకో గుణదేవాభ్యో నందిదేవాధిధః పఠః
త మూచతు రుపాధ్యాయం శిష్యా వసుగతా వుభౌ, తత్కావ్య స్యార్పణ్ధస్థాన మేకక్రీ
సాతవాహనః. రసికోహి వహే త్కావ్యం పుష్పమోద మివానిలః, ఏవమస్త్రితి త
శిష్యా అంతికం తస్యభూ పతేః, ప్రాహిణో త్పుస్తకం దత్వా గుణాధ్యో గుణకాలినా,
స్వయం చ గత్వా తత్రైవ ప్రతిష్ఠానపురా ద్భూహిః, కృతసుంకేత ఉద్యానే తస్థా దేవీ
వినిర్మితే.

పికాచభాషాం తాం శ్రుత్వా తా చ దృష్ట్వా తదాకృతీ, విద్యామదేన సామాయం స రా
జైవ మభాషత, ప్రమాణం సప్తలక్షాణి వైకాచం నీరసం వచః, తోజితే నాక్షరస్యాభో
ధి క్పికాచకథా మిమాంస.

తతః పుస్తక మాదాయ గత్వా తాభ్యాం యథాగతం, శిష్యభ్యాం త ద్గుణాభ్యాం యథా వృత్త మకథ్యత.

తత్రాగ్నా పత్ర) మేక్షకం శిష్యభ్యాం సాశ్రు వీక్షితః, వాచయిత్వా స చిక్షేప శ్రావయి న్మృగపక్షిణః, నరవాహనదత్తస్య చరితం శిష్యయో స్తయోః, గ్రంథలక్షం కథా మేకాం వర్ణయిత్వా తదీప్సితాం. (కథాసరిత్, లంబ ౧, తరంగ ౮, శ్లో. ౧-౨౦.)

ఈశ్లోకాలఅర్థంయిదీ:— ఈరీతిగా (గుణాభ్యుడు ప్రార్థించుటచేత) ఆతడిమాటచొప్పున కాణ భూతి తన(పికాచ) భాషతో ఏడుకథలతో పున్న ఆదివృకధ చెప్పాడు. గుణాభ్యుడున్న ఆయన చెప్పినట్లే అవైకాచీభాషతోనే ఆదివృకధను విని ఏడేండ్లు (కష్టించి) ఏడులక్షలగ్రంథంగా దాన్ని కూర్చాడు. ఈదివృకధలు విద్యాధరు లపహరింపకుండురన్న ఆశతోనూ, అడవిలో సిరా లేకపోవడం చేతనూ, తనశరీరపుర క్తంతోనే ఆమహాకవి దాన్ని వ్రాశాడు. నేను రచించిన యీబృహత్కథ భూమిలో ప్రతిష్ఠపొందించాలెగదా. ఈవిషయమే దేవికూడా కాపాంతాన్ని అనుగ్రహించేమాటలో చెప్పింది. ఎల్లా ప్రసిద్ధిపొందిస్తాను దీన్ని ? ప్రసిద్ధిపొందించేందుకు ఎవరికి అర్పించేది ఈకథనూ ? అని మహాకవి ఆగుణాభ్యుడు ఇల్లా చింతించాడు. గుణదేవుడు ఒకడూ నంది దేవుడనే పేరువాడు రెండోవాడూ [ఆతని] శిష్యులు ఇద్దరూ అన్నార ఆవుపాధ్యాయుడితో, ఆకావ్యానికి సమర్పణస్థానం ఒక్కడే సాతవాహనమహారాజు. పూలపరిమళాన్ని గాలివలె రసికుడే గదా కావ్యాన్ని వహిస్తాడూ ! - అని. సరే. ఇల్లాగే కానీండని ఆశిష్యులను గుణకాలులైనవారినీ ఆపుస్తకం ఇచ్చి ఆరాజువద్దకు పంపించాడు గుణాభ్యుడు. తానున్న ప్రతిష్ఠానపట్నం వెలుపల దేవీనిర్మితమైన పుద్యానంలో సంకేతం వీర్పరచుకోని వున్నాడు. [రాజు ఆశిష్యుల] అపికాచభాషను వినినీ, వారి ఆకారాలు చూచినీ విద్యామదంతో అనూయగర్భంగా ఇల్లా అన్నాడు - ఏడు లక్షలు గ్రంథప్రమాణమా ? నీరసమైనవైకాచవాక్కా ? నెత్తురుతో ఆక్షరాలు వ్రాయడమా ? ఛీఛీఛీ ! పికాచపుకథా !! - అని. తర్వాత ఆశిష్యులు పుస్తకం తీసికొని వచ్చినదారినే మళ్ళిపోయి గుణాభ్యుడికి జరగినదంతా చెప్పారు అక్కడ ఆశిష్యులు కన్నీళ్లతో చూస్తూవుండగా - ఆగ్రంథంలో ఒక్కొక్క (తాటి) ఆకూ చదివి, (అడవిలోవుండే) మృగాలకూ పక్షులకూ వినిపించి, అగ్నిలో[హోమంచేసి]వేశాడు. నరవాహనదత్తుడి చరిత్రఅనేది ఒక్కటిమాత్రం, వారు ప్రార్థేయపడికోరుకొన్నదాన్ని - లక్షశ్లోకాలగ్రంథపరిమితికలదాన్ని - వదలి తక్కినదంతా అగ్నిలో వేశాడు. (ఏడు—ఇల్లాకిందగీతదగ్గర ఒత్తిపలకవలె.)

వైని ఇచ్చినకథాసరిత్సాగరపుసందర్భంచేత నాడు ప్రాకృతానికి కాలవాహనమహారాజంతటివాడు అనూయచేత ఎల్లాంటిగౌరవం ఇచ్చాడో, తన్నులంగా ఎంతక్షోభకు పాలైందో ఆగుణాభ్యుపండితుడి హృదయమున్నూ దానితోబాటు నాటిప్రజలభాగధేయమున్నూ, వేరే వివరించనక్కఱలేకుండానే చదువరులు ప్రాప్తించే వుంటారు. అయితే కాలవాహనుడు మూర్ఖుడు కాదు. అది ఆనాటిప్రజలూ వారిసంతతివారమైనమనం చేసికొన్న పాపపుఫలం ! లేకుంటే కథామాత్రం శేషించినప్రాకృతకవుల

రచనల నెన్నింటినో కాలగర్భంలో పడిపోనీకుండ మచ్చుకైనా రుచి చూచేందుకుగా గాధాసప్త శతీరూపంతో భద్రపఱచిన ఆమహారాజు- అనూయాపికాచం ఆవేశింపకపోతే అల్లా చేశేవాడేనా? ఓహో! నశించకుండా వుండివుంటేనా! ఏడులక్షలప్రాకృతవాఙ్మయం!! ఎన్ని చమత్కారపు కథలుండేనో! ఎంత సారస్వతసంపద వల్లవిరిశివుండేనో! ఏడులక్షలగ్రంథంఅంటే ఏడుభారతాలంత!!

* శతవాహనమహారాజుగారి మోదకైస్తాడయకథ *

అసలు శతవాహనమహారాజుభాష తొలుదొల్త ప్రాకృతభాషే. అంటే ఆయన ప్రాకృతం వ్యవహారభాషగా గలవాడే మనసాటి భోజమహారాజుగారివలెనే! మోదకైస్తాడయకథ పుట్టినతర్వాతే ఆయన మహాసంస్కృతుడై పోతాడు. బహుశః అంతకులోపలనే అయివుంటుంది గాధాసప్తశతీని సంధానంచేయడమున్నూ, లీలానతీకధానాయకుడుగా వుండడమున్నూ. సోమదేవనూరి ఈమోదకైస్తాడయకథను ఇల్లా ఆరంభించాడు.

శ్లో. అధైకా తస్యమహిషీ రాజ్ఞః స్తనభరాలసా, శరీషసుకుమారాంగీ, కీదంతీ క్లమ మభ్య గాత్, సా జలై రభిషించంతం రాజాన మసహసతీ, అబ్రవీ నోద్దకైర్దేవ పరితాడయ మా మితి, త చ్చుత్వా మోదకా నాజా ద్భ్రత మానాయయ ద్భహూకా, తతో వి హస్య సా రాజ్ఞీ వునరేవ మభాషత, రాజ స్తవసగఃకోఽత్ర మోదకానాం జలాంతరే, ఉదకై స్సించ మా త్వం మా మిత్యుక్తం హి మయా తవ, సుంధిమాత్రం నజానాసి మాశ బ్దోదకశబ్దయోః, న చ ప్రకరణం వేత్సి మూర్ఖ స్త్వం కథ మిదృశః ఇత్యుక్త స్స తయా రాజ్ఞ్యా శబ్దకాస్త్రవిదా నృపః, పరివారే వాస త్యంతిగ్లజ్జాకాంతో యుగి త్య భూత్ [కథాసరిత్]

ఈశ్లోకాలఅర్థం ఇదీ:— “ఆరాజు (శతవాహనుడు) గారిభాగ్యుల్లో వక్కతై స్తనభరాలసగాను శరీషసుకుమారాంగిగాను ఉన్నదై (రాజుతో జల) కీద లాడుతూ, తనపైని అతిగా జల్లులాడుతూ వుండే రాజును సహింపజాలక అన్నది - దేవా! మోదకైస్తాడను - అని, (మా + ఉదకైః + తాడయ = నీళ్ళతో నన్ను కొట్టకు - అని.) ఆమాట విని రాజు త్వరగా మోదకాలు చాలా (మోదకాలు = లడ్డూలు) తెప్పించాడు. ఆరాణి నవ్వి మళ్ళో చెప్పిందీ - రాజా! నీళ్ళల్లో లడ్డూలకు ఏం అవసరం? నీళ్ళతో కొట్టవద్దని అన్నాను. సంస్కృతంలో సుంధిమాత్రమేనా ఎరగవు. పోనీ ప్రకరణమేనా ఎరగవు. ఇల్లాంటి మూర్ఖుడవు ఎల్లా అయినావు? శబ్దకాస్త్రవిదురాలయిన ఆరాణి ఇల్లా అనగా, దావునవున్న పరివారజనం నవ్వగా, మితిమీరి లబ్ధి రేగగా, ఒళ్లంతా మెరుపులు చుట్టుకొన్న పై నాడు ఆరాజు.

దీన్నిబట్టి శతవాహనమహారాజు అంతవఱకు ప్రాకృతమే మాట్లాడేవాడనీ, అప్పటికింకా మడి గట్టుకోని సంస్కృతం పవిత్రంగా చేపట్టలేదనినీ, విద్వాంసురాలైన ఆభార్యమూలకంగానే సంస్కృతవిద్యాభ్యాసానికినీ తమ్ములంగా గుణాధ్యక్షరమ్యలకు జట్టి ఏర్పడదానికినీ, ఆతర్వాత అచ్చిన సంస్కృతత్వంచేతనే గుణాధ్యక్షగ్రంథాన్ని అన్నివిరువులతో అన్నిధికారములకు పాల్పరచ దానికినీ అనువు ఏర్పడ్డదని స్పష్టంగా తెలుస్తూ వున్నది. ఇది శతవాహనమహారాజుగారి మోదకై

స్తాదయకథ. ఈకథతో సంబంధంకలదే కాబట్టి గుణాధ్యపండితుడికి ఏర్పడ్డ శర్మవర్మజటీని కొంచెం చూపి తర్వాత మఱి ఎప్పటికథలోకి వస్తాను.

* శర్మవర్మతో గుణాధ్యుడికి ఏర్పడ్డజటీ బృహత్కథ వైకాచీలో

వ్రాయడానికి కారణంగా ఏర్పడ్డది. *

రాజీచేత అనమానింపబడ్డాననుకొన్న ఆరాజు పెంటనే సభలోకి వచ్చి తనకు సంస్కృతభాషా పాండిత్యం అబ్బేందుకు సాధనం ఏమిటని అడుగుతాడు. అప్పుడు గుణాధ్యపండితుడు రాజుగారికి జవాబు ఇస్తాడు. శర్మవర్మ కాదంటాడు. దానితో గుణాధ్యుడికి కోపంవచ్చి ప్రతిజ్ఞపడతాడు. శర్మవర్మే గెలుస్తాడు. గుణాధ్యుడు వోడిపోయి, తనపంతంప్రకారం సంస్కృతప్రాకృతాలూ దేశ భాషా ఆజన్మం వదిలేసి లేచిపోయి, వైకాచీభాష నేర్చుకొని బృహత్కథ రాస్తాడు. ఇది సందర్భం. ఇక చదవండి -

శ్లో. తతోఽహ మవద శ్రాజ్ఞ వర్తేర్వాదశభి స్సదా, జ్ఞాయతే సర్వవిద్యానాం ముఖం
వ్యాకరణం నరైః, అహంతు శిష్యయామి త్వాం వర్షవప్తేన తద్విభో, శ్రుత్యైత త్సహ
సా నేర్ష్యం శర్మవర్తాకిలావదత్, సుభోచితో జనః క్షేళం కథం కుర్యా దియ చ్చిరం, త
దహం మాసవప్తేన దేవ త్వాం శిష్యయామి తత్, శ్రుత్యైవైత దసంభావ్యం త మనో
చం అహం రుషా, వడ్భి ర్తాసై స్వయా దేవ శ్చిత్తీత శ్చే త్తతో మయా, సంస్కృతం
ప్రాకృతం తద్వద్దేశభాషాచ సర్వధా, భాషాత్రియమిదం త్యక్తం యన్మనుష్యేషు
సంభవేత్. (కథాసరిత్సాగరం)

ఈశ్లోకాలఅర్థం - (గుణాధ్యుడు చెబుతున్నాడు) తర్వాత నే నన్నాను - రాజా! సర్వవిద్యలకూ ద్వారంగా వుండే వ్యాకరణం మనుష్యులు పట్టండేంట్లు నేర్చుకొంటారు. నేను తమకు ఆరేండ్లలో నేర్పుతాను. ప్రభో-అని. ఈమాట విని శర్మవర్మ అతితొందరగా అనూయతో జవా బిచ్చాడు - సుఖానికి అర్హుడైనవాడు ఇంతకాలం ఇంతకష్టాన్ని ఎల్లా సహిస్తాడూ? కాబట్టి ప్రభూ! నేను ఆరునెలల్లోనే నేర్పుతాను-అని. శర్మవర్మమాట (నెగ్గేదే కానిదన్నమతితో) విని కోపంతో శర్మవర్మతో అన్నాను - నీవు ఆరునెలల్లోనే రాజునకు నేర్పగలిగితే, నేను సంస్కృతప్రాకృత భాషలున్నూ దేశభాషా అమూడుభాషలూ (వ్యవహరింపకుండా)వదులుకొంటాను. మనుష్యులొకంలా వ్యవహారంలో సంభవించేవి ఏవివున్నవో - అని (తర్వాతే వైకాచికబృహత్కథానిర్మాణం)

* ప్రాకృతంలో కవితచెప్పేకారణాన ఆచార్య హేమచంద్రునివైని ఏర్పడ్డపితూరీలు, అతనిజవాబు *

ప్రాకృతాన్ని ఎల్లా ద్వేషించాలో అనేది నిరూపించేకొరకు సాతవాహనుడికథ తెచ్చాను. దాని చేత చాలాచుట్టు తిరగవలసి వచ్చింది. ఈసందర్భంలోనే హేమచంద్రాచార్యుడివైని ఆకాలంవారు చేసిన పితూరీనిగురించిన కథ వకటి వున్నది. దాన్ని కూడా చెబితేకాని సాంస్కృతికులు చూచిన ప్రాకృతద్వేషగాధ వూర్తికాదు. హేమచంద్రాచార్యుడు కలికాలసర్వజ్ఞుడనీ, బహుశగ్రంథకర్త అనీ విఖ్యాతి పొందాడు. ఈయనగ్రంథాలు ప్రాకృతులూ సంస్కృతులూ కూడా చదివేవారు. ప్రామాణికంగా కూడా అంగీకరింపక తప్పిందికాదు. హేమచంద్రుడు కుమారపాలప్రబంధం -అని

వ్రాకాడు. అది కుమారపాలుడనే రాజుగారిచరిత్ర-వేమభూపాలీయంలాగా. ఆయనఆగ్రంథంవ్రాసి కుమారపాలుడికి వినిపించేకాలంలో చాటుగా ఏజంఘాలుడో అరాజుగారికి ప్రాకృతం అపభ్రంశభాష అనీ, చాన్నినిద్దురలేచి వినరాదనీ, నేటిగ్రంథికంలాగా మంగళంగావుండే సంస్కృతాన్నే అదరించవలసిందనీ వినిపించాడు. అయితే కుమారపాలుడు, మనభోజుడులాగా మఱి మొఖం చూడననీ ఒట్టు పెట్టుకోలేదు. కాని, కొంచెం అనుమానించి, ఆసంగతిని హేమచంద్రుణ్ణి అడిగినాడు. ఆయనజవాబు చెప్పాడు. ఆసంగతి ఈక్రిందిపంక్తుల్లో వస్తుంది. చిత్తగించండిమరీ—

అన్యదా కోఽపి మత్స్యే శ్రీ హేమనూరితేజోసహస్థస్థై రేకాంతే రాజాన మిద మవాదీత్—
“దేవ ! ప్రాయః ప్రాకృతమేతే పతంతి. సిద్ధాంతో వ్యేతేషాం ప్రాకృతమయః, తత్ప్రభా తేఽశోతవ్యమిదం. శ్లో. సంస్కృతం స్వర్ణజాం భాషా వైకాచం ప్రాకృతం విదుః,—
సైవ మహతాం వ్రతత్యాషే శోతవ్యా గైర్వాణీ. శ్రీయస్కరీ చ. ఏవంస్థితే కిమర్థం ప్రథమం ప్రభాతే తచ్ఛ్రవణం విధీయతే దేవేన ? ”— ఇతి. ఏత దాకర్ణ్య రాజా విజ్ఞాత భాషాభేదతత్త్వోపి స్వయం ప్రాకృతే కించిత్కృతాదరః తత్స్వరూపం గురూణాం ఆకథయత్. శ్రీగురవః ప్రాహుః - అనుపాసితసద్గురుకులస్య అజ్ఞాతవాఙ్మయతత్వస్య కస్యాపీదం వచో భవత్. రాజా, అనేకధా భాషాభేదవైచిత్ర్యోపి పరం యుగాదౌ ప్రథమ పూరుషేణ జ్ఞాతత్రైలోక్యస్వరూపేణ ప్రప్రథమం చతుర్దశస్వరాష్ట్రత్రింశద్వ్యంజనరూపా ద్విపంచాశదక్షరప్రమాణా మాత్మకైవ ఉపదిష్టా. సాచ ప్రాకృతరూపా సర్వప్రాకృత లోకా ముపకారిణీ సంజాతా. తతో బాహ్య యేఽవృత్తింశద్వర్ణా వై స్సంస్కారే కృతే సంస్కృతం జాతం. తత శ్చ అనేకే భాషాభేదా అధూనక.

తత శ్చ తేన సకలకాస్త్రమూలం మాత్మకారూపం ప్రాకృత మేవ ప్రథమం, యుగాదౌ సర్వజ్ఞైరితి లోకోపకారాయ ప్రథమం ప్రాకృత ముపదిష్టం. సర్వాక్షరసంనిపాతలబ్ధీనాం శ్రీద్వాదకాంగీనిర్వాణనూత్రధారాణాం గణధరాణాం సిద్ధాంతప్రాకృతకరణే కారణ మిదం “బాలశ్రీవృద్ధమూర్ఖాణాం నృణాం చారిత్రకాంక్షీణాం, అనుగ్రహార్థం తత్త్వజ్ఞై స్సిద్ధాంతః ప్రాకృత స్మృతః - రాజా! భాషా భవతు యాపి సాఽపి, పరంతు పరమార్థవీవ విలోక్యతే, యత్పతంతి లోకాః,

(౧) శ్లో. అత్థనివేసో తచ్చియ సద్దా త చేవ్యపరిణమంతావి,

ఉత్తివివేసో కవ్యం భాషా జాహ్నోయి సా హోవు.

పరం కస్యాఽపిజ్ఞానలవదుర్విదగ్ధస్థేయం ప్రాకృతనిందా యదుక్తం. (౨) శ్లో. సోహోయి అనుభావేయి య ఉపభుంజంతో లవోవి లచ్చియే, ఏసా సరస్వయీ పుణ అసమగ్నా కం ణ వినదేయి.” ఇతి కుత్వా రాజాదయః సర్వేఽపి ప్రాకృతప్రకంసాం కుర్వంతో విశిష్య తదర్థశ్రవణపరా బభూవుః, (కుమారపాలప్రబంధము.)

(౧) ఉత్తివివేసస్తవీవ, శబ్దా స్త ఏవ పరిణమంతోఽపి, ఉత్తివివేషకావ్యం భాషా యా భవతి సా భవతు. (౨) శోవయి త్యనుభాషయతి చ ఉపభుంజంతో లవోఽపి లచ్చియే, ఏసా సరస్వతీ పుణః అసమగ్నా కం నాటయతి.

కుమారపాలప్రబంధంలోని యీ పైబంతులతాత్పర్యం ఇల్లా వున్నది: — “ ఒకమాటు వకఅనూయా పరుడు హేమచంద్రునితేజమును సహింపలేక, ఏకాంతంలో రాజుతో అన్నాడు - దేవా ! తరుచు వీరు (జైనులూ బౌద్ధులూనూ) ప్రాకృతం చదువుతూవుంటారు. వీరిమతసిద్ధాంతంకూడా (ఇందువల్లే కాబోలు) ప్రాకృతమయం ! (ఇందులో అంతాప్రాకృతం అని వకఅర్థం, అంతా పామరజనోచితం అని రెండో అర్థం) కాబట్టి పొద్దుటే వినరాదిది - “ సంస్కృతం దేవతలభాష ! పికాచాలభాష ప్రాకృతం!! - అని పెద్ద లంటారు. ఆ (సంస్కృత) భాషే గొప్పవారికి పొద్దుటే వినదగివుంటుంది. శ్రేయస్కరికూడాను. ఈస్థితిలో దేవరవారు పొద్దుటే ఆభాష ఎందుకు వింటారూ ? - అనీ. ఈ మాట విని రాజు తాను ఏభాషఎల్లాంటిదో తెలిసినవాడే అయినా, స్వయంగా ప్రాకృతం అంటే కొంచెం ఆదరం కలవాడు కాబట్టి దాన్ని గురువుల నడిగాడు.

“ గురువులన్నారకదా ! - సద్గురుకులాన్ని వుపాసింపనివాడున్నూ వాఙ్మయతత్వం తెలియని వాడున్నూ అటు న వకడిమాట అయివుంటుంది ఇది. రాజు లోకంలో అనేకవిధాలభాషాభేద వైచిత్ర్యం అంటూవున్నప్పటికినీ యుగారంభ కాలంలో మొట్టమొదటి పురుషుడు ముల్లోకాలస్వ రూపం ఎఱిగివుండటంచాత, ప్రప్రథమం ౧౮ అచ్చులున్నూ ౩౮ హల్లులున్నూ గల - మొత్తం ౫౬ అక్షరాలున్న - మాతృకే వుపదేశించాడు. అదికూడా ప్రాకృతరూపంకలదే. సర్వప్రాకృతులకూ వుపకారకం ఏర్పడ్డదే. ఆతర్వాత పైనుండివచ్చిన ముప్పదిఅక్షరాలు వున్నవే, వాటితో సంస్కారంచెయ్యగాచెయ్యగా సంస్కృతం ఏర్పడ్డది. ఆతరవాత చాలా భాషాభేదాలు ఏర్పడ్డాయి. కాబట్టి ఈ కారణంచాత - సర్వ శాస్త్రాలకూ మూలాధారమైన మాతృకారూపం మొదట ప్రాకృతమే. యుగాదికాలంలో ఈకారణంచేతే సర్వజ్ఞులచేత లోకోపకారానికై మొదట ప్రాకృతమే వుపదిష్ట మైంది. సర్వాక్షరసంనిపాతలబ్ధి గలద్వాదకాంగీనిర్మాణనూత్రధారులగు గణధరులకు మొదట తమమతసిద్ధాంతాలు ప్రాకృతంగా రాయడానికి ఇదీ కారణం. ఏమంటే పిల్లలు ఆడాల్లా వృద్ధులూ మూర్ఖులూ చారిత్రార్థులగు మనుష్యులూ వీరిని అనుగ్రహించేందుకు మత సిద్ధాంతం ప్రాకృతంగా వుండాలన్నారు - అని ”

“ రాజా ! భాష యేదో వకటి వుండనీయండి. కాని పరమార్థమే ఆలోచించాలి. ఏమంటే లోకులు చెబుతూవుంటారు - అర్థనివేళమూ అదే. శబ్దాలూ అవిగానే వున్నవి మారినానూ. కాబట్టి ఒకవిధమైన మాటపొందికే కావ్యం అవుతుంది. భాష ఏదైతే అదేకానీండి. (వచ్చినలోపం ఏం) అయినా వక్కక్కడు, జ్ఞానలవదుర్విదగ్ధుడున్నూ ఖండఖండపాండిత్యంగలిగి తుండకండుతికై నోరువిప్పే వాడున్నూ అయినవాడు ఇల్లా నిందిస్తూకూడా వుంటాడు. ఏమనిఅంటే - (దవడలు) చచ్చుకో పొయ్యేట్టు చేస్తుంది. వినడానికి అనుభాన్ని (వినుగును) పుట్టిస్తుంది. అందంచూతామా ఓపిసరంతేనా (వుంటుందో ఉండదో)? అల్లాంటిదీ ఈభాషాసరస్వతీ ! అసంపూర్ణురాలు ! (దీన్నిచూస్తే) ఎవడికి ఎత్తికోరాదూ ? (అంటే కోపంరాదూ అని అర్థం)

“ ఈమాటలు విని రాజు మొదలయినవా రంతాకూడా ప్రాకృతభాషను ప్రశంసిస్తూ ఎప్పటికన్నా హెచ్చుగా దానిలోని అర్థాన్ని వినడానికి ఆసక్తి కలవాళ్ళు అయ్యారు ” — అని.

* ప్రభువులా, పండితులా మాడావిడికి జంకిపోయి కొందరు
ప్రాకృతపరిశ్రమను వదలుకొనేవాడుక *

ఈసందర్భంలోనే మఱోసంగతి చెప్పాలిసి వుంది. నేటివలెనే నాడున్నూ ప్రభువులా పండితు
లూ చేసే ఈనాడావడికి బెదిరిపోయి, కొంతమంది ఆత్మదౌర్బల్యం కలవారూ, తమకు ప్రియమే
అయినానూ, స్వయంగా రసికులుగా వున్నానూ, జంకిపోయి, ప్రాకృతంలో గ్రంథాలువ్రాసే
గ్రంథకర్తలు ప్రాకృతాన్ని వదలివేసికొన్నవారున్నూ వుండేవారని మనకు ఈకింది ప్రాకృతకథా
వలిలోని ఒకకథ వెల్లడిస్తూ వుంది. ఈగ్రంథం అచ్చెందికూడా.

(౧) ఉజ్జేణీయే నయరీయే మహావాయీ మహాకయీ య సిద్ధనేణోనామ సాహూ, సో య
కయాయ జంతో వాహిం దిత్తో విక్రమాయిచ్చరాయేణం చింతియం చ - ఇ జాణామి
ఇమేసిం కేరిసో ఆసీవాఉ త్తి. కిదో సే దిత్తిప్పణామో. లక్ష్మీయం చ తద్భావ ముబ్భవి
యహాణ్ణేణ సిద్ధనేణేణ, దిన్హో మహాసద్దేణ - ధమ్మలాహో హూదు త్తి. రాయేణ ఛయిల్ల
ణావజ్జయేణ దవ్వాయియా సే దవ్వకోడీ. భణియం చ కరావి రాయపరిగ్రహేణ
విక్రమాయిచ్చస్స వాయపత్తియాయే -

ధమ్మలాహో త్తి వృత్తమ్మి దూరా దుస్సియపాణిగో, సాహూగో సిద్ధనేసస్స దవ్వ
కోడీ నివాహివో నివేయియా చ సా రాయదిజ్ఞా దవ్వకోడీ సిద్ధనేణేణం గురుస్స.
తేణావి సంఘస్స. సంఘేణావి కిదోతీయే సాహారణసముగ్గమో. అహ లజ్జంతో “య పాయి
యం జిసాసణం త్తి” లోఉ త్తియే సిద్ధనేగో విణ్ణవయి సంఘం - “ఇయి ఛహ తో
కరేమి సక్కయం పి సిద్ధంతం” సంఘో భణయి చింతియేణావి ఇమేణ పాయచ్చిత్తి కిం
పుణ జంపియేణ? తా చరసు తుమం పాయచ్చిత్తం. లజ్జయో సిద్ధనేగో. ఇదో తదోపి.
తాయయోపాయిదం, సక్కిదేయ మేళావిదో (ప్రా). కథావలి.)

(౨) సంస్కృతచ్ఛాయః— ఉజ్జయిన్యాం నగర్యాం మహావాదీ మహాకవిశ్చ సిద్ధనేణోనామ
సాధుః. స కదాపి చరతా బాహ్యే దృష్టో విక్రమాదిత్యరాజ్ఞా. చింతితం చ - నజాసే ఏతస్య
కీద్దకోఽకిర్వాదఇతి. కృతోస్యదృష్టప్రణామః లక్ష్మీతం చ తద్భావ ముద్భావితవాస్తేన సిద్ధ
నేనేన. దత్తో మహాశబ్దేన - ధర్మలాభో భవత్వితి. రాజ్ఞా చతురలక్షణా వర్జితేన దాపితాన్యై ద్రివ్య
కోటిః, భణితం చ కదాపి రాజపరిగ్రహేణ విక్రమాదిత్యస్య వాక్యపద్ధత్యా.

ధర్మలాభోన్వీతి వృత్త్యా దూరా దుత్థితపాణినః, సాధో సిద్ధనేనస్య ద్రివ్యకోటి ర్నిర్వాహితః.
నివేదితా చ రాజదత్తా ద్రివ్యకోటి సిద్ధనేనేన గురవే. తేనాఽపి సంఘస్య. సంఘేనాపి కృత
స్తయో స్సాధారణసముద్ధమః, అథ లజ్జంశ్చ ప్రాకృతం జనకాసన మితి లోకోక్త్యా సిద్ధనేనో విజ్ఞా
పయతి సంఘం - యది కథయత తత్కరోమి సంస్కృతేఽపిసిద్ధాంతం. సంఘో భణతి - చింతితే
నాప్యనేన ప్రాయశ్చిత్తి. కింపున ర్జత్వితేన. త చ్చరతు (భవాత్) ప్రాయశ్చిత్తం. లజ్జత సిద్ధనేన
ఇతస్తతోఽపి. త్యాజితం ప్రాకృతం. సంస్కృతే చ మిలాపితః (ప్రాకృతకథావలి)

“ఉజ్జయినీనగరంలో మహావాదీ మహాకవీకూడా, సిద్ధసేనుడని వకసాధువు. ఒకమాటు వాహ్యోల్కి సంచరిస్తూ విక్రమాదిత్యరాజు అతణ్ణి చూచాడు. అనుకున్నాడుకూడా - తెలిసికోలేం, ఈయన ఆశీర్వాచనం ఎల్లాంటిదై వుంటుందో ! తర్వాత చూచి ప్రణామం చేశాడు. ఉద్భావితవాస్తుడై సిద్ధసేనుడు అతనియింగితాన్ని గుర్తించాడు. ధర్మలాభం కలుగుతుంది అని పెద్దకంఠంతో - ఆశీర్వాదం కూడా ఇచ్చాడు. రాజతని చతురలక్షణానికి ఆవర్జితుడై ఇప్పించాడతనికి ఒకకోటిద్రవ్యం. తర్వాత వకమాటు విక్రమాదిత్యుని రాజోద్యోగి వాక్యపద్ధతితో అన్నాడుగదా - ధర్మలాభం కలుగుతుందని దూరాన్నుంచే చేతులెత్తికోని పరుగెత్తినచ్చినసిద్ధసేనుడనే సాధువుకు కోటిద్రవ్యం ఇప్పించాడు - అని.

“రాజు ఇచ్చిన ఆకోటిద్రవ్యమూ సిద్ధసేనుడు గురువుకు సమర్పించాడు. అతడున్న దాన్ని సంఘాని కిచ్చాడు. సంఘంకూడా దాన్ని పుచ్చుకోని, వారిద్దరికీసాధారణసముద్గమము ఇచ్చింది. సిద్ధసేనుడు రోజూ రాజుదర్బారుకు పోయేవాడు. ఒకమాటు జైనమతసిద్ధాంతం వట్టిప్రాకృతం-అనే లోకోక్తి వినివిని అవమానంగా భావించి లజ్జపడి సిద్ధసేనుడు సంఘంతో అన్నాడూ - మీరు ఆజ్ఞయిస్తే సంస్కృతంలోకూడా జైనసిద్ధాంతం చేస్తాను - అని. సంఘం జవాబు ఇచ్చిందీ “దీన్ని ఆలోచిస్తేనే మహాపాపంగల్గి ప్రాయశ్చిత్తం చేయించుకోవలసినవాడుగా ఏర్పడుతాడుకదా ! ఈ స్థితిలో నోటబెట్టి చెప్పినవాడినిషయం చెప్పవలసింది ఏముందీ ! కాబట్టి నీవు ప్రాయశ్చిత్తంచేయించుకో” - అని. సిద్ధసేనుడి [తర్వాత] రెండువేపులా లజ్జాస్పదుడయ్యాడు. ప్రాకృతం వదలివేశాడు. సంస్కృతంలో చేర్పబడ్డాడు” - అని వైదానికి అర్థంగా ఎరిగేది.

దీన్నిబట్టి ప్రాకృతంతంటే కేటిభోజులవలెనే అనాటిప్రభువులున్నా ఎల్లా ద్వేషించేవారో, అపభ్రంశాదులయిన జడ్డిపేర్లు - [కేటిగ్రామ్యం, చచ్చటిభాషా, భావకవిత్వం, భావకపిత్రం-ఇత్యాదుల లాంటిపేర్లు] ఎల్లా పెట్టి సాటించేవారో, ఈమహానుభావులకు జడిసి కొందరుకొందరు ఎల్లాగా ఉభయభ్రష్టులు అయ్యేవారో వ్యాఖ్యానం ఏమీ అక్కర్లేకుండానే స్పష్టపడుతూ వుందనుకుంటాను. ఇక నాటి ప్రాకృతకవులూ గ్రంథకర్తలూ తమభాషనూ కవిత్వాన్నీ ఏమని వాడుకొనేవారో, వారికి తమఉద్యమంపైని ఎల్లాంటిఅభిమానం వుండేదో చూపుతాను.

* గ్రామ్యాదులగుపేర్లు వ్యవహారభాషావాదులు వాడనట్లే నాటివారు తమప్రాకృతభాషను అపభ్రంశ మనుకోలేదు. పైగా మధురమనీ అమృతమనీ చెప్పుకొని గర్వించారు కూడానూ. *

ఈనాడు వ్యావహారికభాషావాదులకూ వారిగ్రంథాలకూ పేర్లు పెట్టినట్టే ఇతరులు ఆనాడు ప్రాకృతభాషావాదులకూ వారిగ్రంథాలకూ అపభ్రంశపైకాచికాదినామధేయాలు అనుగ్రహించినవేగాని. పేరుకాదు. పైగా వారుఅందరూ-అంటే ప్రాకృతగ్రంథాలు వ్రాసినగ్రంథకర్తలందరూనూ- తమరువాడే వాఙ్మయానికి ప్రాకృత మనీ, అది అమృతమే అనీకూడా స్వాత్మాభిమాననూచకంగా చెప్పుకున్నారు. ఒకటిరెండుదాహరణాలు:- హేలుడనే మారుపేరు గల శాతవాహనుడు (ఈయనే బృహత్కథాప్రస్తావనలోవచ్చినవాడుకూడాను.) సంస్కృతాభిమానం ముదరకముందో, ముదిరి

దుష్ఫలితం అనుభవానికి వచ్చినతర్వాతో, పశ్చాత్తప్తుడై కాబోలు గాథాసప్తశతిని కూర్చాడు. ఈసప్తశతిఅనేది ఆనాటిప్రాకృతగ్రంథకర్తలకవితలు ఏర్పి కూర్చిన ఒకరీతి సంధానగ్రంథం. అగ్రంథంలో తనగ్రంథపుప్రయోజనాన్ని ఆయనే వర్ణిస్తాడు. వినండి:—

శ్లో॥ అమియం పాయయకవ్యం పథితుం సోడుం చ జే న ఆణంతి

కామస్య తత్తతంతిం కుణంతి తే కవః న లజ్జంతి.

[ఛాయ- అమృతం ప్రాకృతకావ్యం పఠితుం శోతుం చ యే నజానంతి

కామస్య తత్వచింతాం కుర్వంతి తే కథం నలజ్జంతి.

ప్రాకృతకావ్యం అమృతమే. దాన్ని చదవడానికిన్నీ వినడానికిన్నీ ఎవ్వరు ఎఱుగరో, వారు కామని శృంగారచేష్టయొక్క తంత్రీవార్తను ఎల్లా చేయగల్గుతారు? (ఒకవేళ ఘనాక్షరస్యాయంగా చేసినా) ఎల్లాగా వారు లజ్జింపక వుండగలుగుతారు? తప్పక లజ్జింపవలసిందే అని తాత్పర్యం. ఇందులో హేలుడు ప్రాకృతాన్ని అపభ్రంశమవడం లేదు చూడండి! ఈవిధంగానే నేతుబంధమనే ప్రాకృతకావ్యం వ్రాసి సాగరిన్నాక్తిరత్నానాం అని ఆచార్యుడండి అంతటివాడిచేత గౌరవం పొందినప్రవరసేనుడు లోకం అంతా ప్రాకృతాన్ని డ్వేషిస్తూందనిన్నీ, అందులో అంటే వారివాదంలో, న్యాయం లేదనిన్నీ నూచిస్తూ ఉన్నాడు.

శ్లో. ఉత్తివిసేసో కవ్యో భాసా జా హోయి సా హోదు.

కావ్యమంటే చమత్కారం ఉట్టిపడేట్టు కూర్చే ఒకరీతి మాటపాఠం - అనేగాని భావ యేదైతే ఏమీ? - అంటున్నాడు. [తెలుగులోకి ప్రవరసేనుడి నేతుబంధం ఇంకా రాలేదు. గాథాసప్తశతి వచ్చింది. శ్రీఅనంతకృష్ణశర్మగారున్నూ (మైసూరు) శ్రీకవళంకరకాశ్మీగారున్నూ (గుంటూరు) ఆంధ్రీకరించారు. శ్రీనాథుడిగ్రంథం ఆంతరించింది.] జయవల్లభుడనేపండితుడు వజ్రాలగ్గ మనే కావ్యాలంకారగ్రంథాన్ని రచించాడు ప్రాకృతంలోనే. ఆయన ప్రాకృతపు తియ్యదనాన్ని మృదుత్వాన్ని చాలా ప్రశంసించాడు.

శ్లో॥ పాయయకవ్యస్య నమో పాయయకవ్యం చ నిమ్మియం జేణ, తాహం చియ పణమామో పథిక్షణ యజే విజాణంతి. పాయయకవ్యులావే పడివయణం సక్కయేణ జో దేయి, సో కునుమసత్తరం పత్తరేణ అబుహో పిణాసేయి, ఉజ్జుఉ సక్కయకవ్యం సక్కయకవ్యం చ నిమ్మియం జేణ, వంసహరం వ పలిత్తం తటయడతిడ్డత్తణం కుణయి, పాయయకవ్యం పథివుం గుంఫేవుం తహ య కుజ్జప్పనూణం, కువియం చ ప్పసారేఉం అజ్జ వి బహవో న యాణంతి. [ఛాయ - ప్రాకృతకార్యస్య నమః ప్రాకృతకావ్యం చ నిర్మితం యేన, తాం శ్చైవ ప్రిణమామః పఠిత్వా చ యే విజానంతి, ప్రాకృతకావ్యోల్లాపే ప్రతివచనం సంస్కృతేన యో దదాతిస కునుమస్త్రిస్తరం ప్రస్తరే చాబుధో విసాళయతి. ఉజ్జుతు సంస్కృతకావ్యం సంస్కృతకావ్యం చ నిర్మితం యేన, వంశగృహ మిన ప్రదీప్తం తడ తడతిట్టత్వం కరోతి, ప్రాకృతకావ్యం పఠితుం గుంఫితుం తథా చ కటజప్రసూనం, కుపితం చ ప్రసాదయితుం అద్యాపి బహవో నజానంతి.]

“ప్రాకృతకావ్యానికి అనేకవందనాలు. ప్రాకృతకావ్యాన్ని నిర్మించినవారికీ, చదివి తెలిసి కొన్నవారికినీ వందనాలు. ప్రాకృతకావ్యోల్లాసమునందు ప్రతివచనం సంస్కృతంతో చెప్పే అటు ధులు కుసుమస్రస్థరాన్ని ప్రస్తరంతో నళింపజేసేటివారు. సంస్కృతకావ్యం వదలండి. సంస్కృత కావ్యనిర్మాణం వెదురుపాదకు అగ్ని అంటించడంవంటిది. ప్రాకృతకావ్యాన్ని చదవడానికీ కూర్చు డానికీ కుటుజప్రమానమాలిక గుచ్చడానికీ, కుపితురాలైననాయికను ప్రసన్నురాలని చేయడానికీనీ ఇంకా ఈనాటికికూడా చాలామంది బొత్తుగా ఎరుగనే యెరుగరు” - అని తాత్పర్యం.

కనకా ప్రాకృతగ్రంథకర్తలు ఎవ్వరూ తమవాఙ్మయం అపభ్రంశ మని చెప్పుకోలేదనీ, న్యాయమార్గానుసారులగు రాజశేఖరాదులుకూడా ఆవాఙ్మయాన్ని చాలా గౌరవంగాచూచేవారనీ ఏర్పడింది. మరి అపభ్రంశం అనే పేరు పెట్టడానికి కారణం ఆతిలోకస్మర్తృత్వం అనూయాపరవశత్వం-తప్ప వేరేకాదు.

* పతంజలి అపభ్రంశాలుగా చెప్పిన గావీ గోణ్యాదులూ మహాకవులు ప్రయోగించినవే! *
మహర్షి పతంజలి వ్యాకరణమహాభాష్యంలో - భూయాంసోపశబ్దాః అల్పీయాంస శబ్దాః ఏకైకస్య హి శబ్దస్య బహవోఽపభ్రంశాః, తద్యథా గౌరీత్యస్య శబ్దస్య గావీ గోణీ గోతా గోపాతలికే త్యేకమాదయోఽపభ్రంశాః - అని అపభ్రంశాలు ప్రాకృతశబ్దాలున్నా, అందులో మహాకవులు పరంగా వాడుకజేస్తూ వస్తూన్నవిన్నీ అయి వున్నాయి. మహాకవి దండిపండితుడు అపభ్రంశాలుగా జేర్చొన్నవి ఆభీరులు మొదలయినవారు మాట్లాడేభాష అని తెలుస్తూనే వుంది. గావీగోణీ మొదలయినశబ్దాలు పతంజలి అపభ్రంశాలని అన్నా - ప్రాకృతగ్రంథకర్తలు నిరాఘాటంగా వందలు వేలుగా వాడుకచేశారు. అనుకాసనికులు వాటి అన్నిటికీ శుద్ధత నంగీకరించారు కూడా. మచ్చుకు ఒకటిరెండు ఉదాహరణలు చూడండి. ఇవిగో!

(౧) గావీ:- గావీయే పుణ దిణ్ణం తిణం భీరత్తణ మువేయి [ఛాయ - గవే పున ర్దత్తం తృణం క్షీరస్తనం ఉపైతి.] ఆవుకుగనుక గడ్డివేస్తే అది [అంటే ఆగడ్డే - సత్పాత్ర]దానం ఆవడంచేత క్షీరపూర్ణమైన - [పాలతోనిండిన] స్తనంగా మార్పు పొందుతుంది - అని అర్థం. (అవశ్యకచూర్ణి) -

భీరణీయో గావీయో [ఛాయ - క్షీరనిచయాః గావః,] ఆవులు పాలకు పుట్టిండ్లూ - అని దీనిఅర్థం. [ఆచారాంగనూత్రం అనేగ్రంథంలో] గోర్ గావీ - [చండదేవునిప్రాకృతలక్షణం],

(౨) గోణీ:- గోణం వి ఆలావియ (గో రప్యాలాప్య - ఛాయ - గోవునుకూడా పలకరించి- అని అర్థం;) ఏత్థం గోణీయే దిత్థంతః [ఇత్థం గావః దృష్టాంతః] గోణీసరివోచ్చపు గురూ (గోసదృక్షోగురుః ఛాయ. అంటే గురువులు గోవులాంటి (అమాయికహృదయంగల) వారని అర్థం.) గోణీ చందణకంథా (గోః చందనం కంథా - ఛాయ. ఆవు చందనం, కప్పుకోనేబొంతా - ఇవి లోకోపకారనిమిత్తమే పుట్టాయి అని అర్థం.) దశవైతాళికనూ త్రాడిగ్రంథాలల్లా నుండి.

(3) గోతా:- వచ్చగోతాపుత్రా విస్సమ్మేహిం - (వత్సక గోతా వృత్తా విశ్రామ్యేహ - అని ఛాయ. కాబూ! ఆవును తోలితెచ్చి విశ్రాంతిపొందంపబడ్డదా? - అని అర్థం)- దత్తాభ్యాయిక.

తంత్రవార్తికమనే మీమాంసాగ్రంథం గచించినకుమారిలభిల్లుకూడా ఈపతంజలిచెప్పిన గావీగోతాది శబ్దాలు అనాచారత్యగ్రామ్యత్వాదిదోషాలు తెచ్చిపెట్టేటటువంటి అపభ్రంశాలు కావని అన్నాడు. చూడండి.

ప్రాయేణ హి శిష్టానాం ధర్మాచారప్రణిహితచేతనాం కశ్చిదేవ ప్రమాదా దల్పౌనా చారో భవతి. గావ్యాదిశబ్దప్రయోగేషుపునః న కేషా మపి అనాచారబుద్ధిః. న చ కలం కాదిభక్షణవ చ్చిక్త్యా గర్హావా దృశ్యతే. న చాహితాగ్ని సమాన్రేపి ఏక స్వదభిమత సాధుశబ్దై రేవ వ్యవహారమాణో దృశ్యతే. శ్లో. కల్పనూత్రాస్మృతిగ్రంథ మీమాంసాగృహ్య కారిణః శిష్టా దుష్టాఃప్రయంబానా అపశబ్దా న సేకతః — (తంత్ర)వార్తికం ౧ అధ్యాయ ౩ పాదం. శ్లో ౧౨౮ కాశీముద్రణము.)

“తరుచుగా ధర్మాచారప్రణిహితచేతులూ శిష్టులూ అనుభవేవాఁడో, ఎవడో ఒకడుమాత్రమే ప్రమాదంవల్ల (అంటే సకృత్తుగా) కొలదిగా అనాచారముగా వుండడంవంటూ సంభవిస్తుంది. గావీ (గోణీలాంటి)శబ్దాలని ప్రయోగించినప్పుడు ఎవ్వరికికూడా వారు అనాచారంగా వర్తించువానిని బుద్ధి కలగడం లేదు. కలంజం (ఉల్లిలాంటినిపేదనస్తువులు) భక్షించడంలోవలె దోషపనయనమునకై చికిత్సచేసికోవడంగానీ, లేక లోతులు వారిని దుయ్యబట్టుకోవడంగాని కనపడడం లేదు. వైగా ఆహితాగ్నులలో వేయింటికి ఒక్కడిలోకూడా మీరు (వైయాకరణులు) చెప్పినసాధుశబ్దాలతోనే వ్యవహరించేవాడంటూ కనపడడంలేదు. కల్పనూత్రాలువాగ్నిసినవారూ స్మృతిగ్రంథాలు వాగ్నిసిన వారూ మీమాంసాగ్రంథకర్తలూగృహ్యసూత్రకర్తలూ - ఈ మొదలయిన శిష్టులందరున్నూ అనేకంగా (ఒకటిగాదు రెండుకాదు - అనేకం!) దుష్టులయిన అపశబ్దాలు ప్రయోగించేవున్నారు” అని వై కుమారిలగ్రంథానికి తాత్పర్యం. కుమారిలభిల్లుగారు ఇట్లా చెప్పడమిశాకుండా, గావీగోణీలాంటి శబ్దాలు ప్రయోగించినందుచేత ధర్మమని లేదనినీ, అది వ్రత్యవాచనకంకాదనినీ చెప్పి - కల్ప నూత్రాలు మొదలయినవాట్లలోనుండి అపశబ్దాలను ఒకపట్టికగా ఉదాహరించాడు. అవిషయం ముందు వస్తుంది.

ఇట్లాగా పతంజలివారు అపభ్రంశాలన్నవి చాలావఱకూ అనాడు సాక్షాత్తజనులూ వాటిశిష్టలూ కూడా వ్యవహరించే వ్యవహారభావలోనివనీ, వాటిని గ్రంథాల్లో ప్రయోగించడం వుందనీ, అంత మాత్రంచేత మేల్చోహవా ఏమ యదపశబ్దః - అన్నప్రత్యవాయం రాదనీ, ఆర్యావర్తనివాసి వ్ర యుక్తములయినగావ్యాదులందు మేల్చితథాత్వర్థానుగమమంటూ లేదనీ, గావ్యాదులనంటిశబ్దాలు వైదికమతాలవారూ అవైదికమతాలవారూ సమంగానే వ్యవహరించేవారనీ, సాక్షాత్తప్రకాశకర్త అయినవరకునీ, సాక్షాత్తలక్షణకాతంత్రాదిగ్రంథాలువాగ్నిసిన ఇతరవైదికులూ వాటికి అనుకాసనం

చేసి గ్రంథప్రయోగార్హత కలిగించారనీ తెలుస్తుంది. ప్రాకృతవ్యాకరణాలలో ఈ గావీగోజ్యాదుతే కాక, భోజరాజు చెప్పినట్లుగా.

శ్లో. భీష్మప్రాక్తాని వాక్యాని విద్యద్వత్తేషు శేరతే, గోసేతిరించరించోశీతల్లతూహే వివల్లిదా:-

అనుఇత్యాదిశబ్దాలున్న దాధాదయోబహుళం - అని ఇత్యాదిగా ఆక్కడికిలాంగ నిదేశశబ్దాలకు గణపాఠాలుగా కూర్చినకూర్పులున్నా అనేకంగా మనకు గోచరిస్తూ వుంటవి. గాధాసప్తశతివ్యాఖ్యలో ఆవ్యాఖ్యాత దాదాపు గేం శబ్దాలకు వైగా దేశీశబ్దాలని నిరూపించాడు. హేమచంద్రుడు తనదేశీనామాలలో ౪౦౦౦ దేశీపదాలకు అర్థాలూ ప్రమాణాలూ ఉదాహరించాడు. గాధాసప్తశతిలో కాతవాహనుడు ౩౦౦ ప్రాకృతకవులగ్రంథాలలోనుండి కవితలను నామనిర్దేశసహితంగా వీర్చికూర్చాడు. అభిమానచిహ్నుడు అవంతినుందరి భట్టగోపాలుడు దేవరాజు ద్రోణాచార్యుడు పాదలిప్తాచార్యులు శ్రీమదీశ్వరుడు రామాలకుడు సాంబుడు శీలాంకుడు మున్నగువారు దేశీకోశాలను వ్రాసినట్లు ఆయాగ్రంథకర్తలు వుదాహరించినవుదాహరణాలవల్ల తెలుస్తుంది. ధనపాలుని ప్రాకృతలక్ష్యసామూల ఇంకా లభిస్తూనే వుంది. భామమూడు ప్రాకృతప్రకాశవ్యాఖ్యలో - దాధాదయోబహుళం - అనే నూత్రం వ్యాఖ్యానిస్తూ అన్నాడుగదా.

(౧) తథాపి - నశ్లేచ్ఛభాషాం శిక్షేతే త్యేవమాదిస్మృత్యనుసరణేన హిమవద్వింధ్యాంతరాళకృష్ణమృగసంచారాద్యుపలక్షితధర్మాధిక్యతార్యావర్తనివాసిన్యతిరిక్తబర్హరాదిభాషాగతస్య మ్లేచ్ఛితత్వసమాసాధికరణాపశబ్దత్వజ్ఞానా త్రేన భాషాం ప్రతిషిద్ధ్యతే. యుక్తం చ తస్యా శేషతదీయాచరణవత్ పరిహరణీయత్వం, సత్వార్యావర్తనివాసిప్రయుక్తేషు గావ్యాదిషు మ్లేచ్ఛితధాత్విర్ధానుగమః కల్పిత్. (తంత్రవార్తకం - పేజీ ౧౮౦.)

శ్లో. ఏషా మపరిమేయత్వా ద్దాధాదీనాం పదం ప్రతి,
న శక్యా గణనా తేషాం కో వీచీ ర్గణయే తుస్థిః.
యా స్సర్వలోకసామాన్యా సంస్కృతానన్వితా గిరః
అట్టమట్టాప్రభృతయః తా శ్చైవైవౌన ప్రదర్శయేత్.
సంస్కృతప్రకృతిత్వేన యే న సిద్ధ్యంతి కేవలం,
తేషాం లక్ష్యేషు శబ్దానాం దాధాదిత్వం ప్రకల్ప్యతాం.

“ఈ ప్రాకృతశబ్దాలకు అంటూ అంటూ లేదు కాబట్టి, దాధాదులలో ఇవే చేరుతవి - అని ఒక్కొక్కపదంచొప్పున లెక్కపెట్టడం శక్యంకాదు. ఏమంటే - తరంగాలన్నింటినీ లెక్కపెట్టగలబుద్ధి మంతుడున్నాడా? కనుక ఏయేశబ్దాలు లోకులందరికిన్ని ప్రయోగంలో సర్వసామాన్యలుగా ఉన్నవో, ఏవి సంస్కృతంతో పొందికలేకుండా అట్టమట్టా - లాంటిమాటలుగా వున్నవో, వాటినిన్నిటినీ ఈగణపాఠంలో చేర్చుకోవాలి. మఱిన్నీ ఏమాటలు సంస్కృతమూలాలున్నట్లుగా సిద్ధించవో, వాటికిన్నీ, లక్ష్యాలలో కనిపించే ఇల్లాంటిఇతరశబ్దాలకున్నా దాధాదిత్వమే గతిగా కల్పించవలసివుంటుంది ” - అని వైమాటలకు తాత్పర్యం.

కాబట్టి దేశాలలో ప్రాకృతులూ సంస్కృతులూ వ్యవహరించేభాష జీవద్దకాస్థిత మనడంచేత, అనాటిదేశీకబ్బాలు వందలూ వేలూగాక, కోట్లసంఖ్యగా వుండేవనీ, అనుకాసనికులు వాటికి కాస్త్రీయ సంస్కారం చేయడానికైనా [అంటే వ్యాకరణం ఏర్పటచి గ్రంథప్రయోగార్హదళ వచ్చిందని నీరూపించడానికైనా] సాధ్యపడనంతటి వైపుల్యం వాటికి ఏర్పడ్డదనీ తెలుస్తుంది. ఇంతటివిపులవృద్ధి తో ప్రజలు వ్యవహారంలోనూ గ్రంథాలలోనూ వాడుతున్ననాటిప్రాకృతభాషనే సంస్కృతాభిమానులు అపభ్రంశమనీ గ్రామ్యమనీ నానావిధాలక్షేత్రతో వాడి గ్రంథస్థంచేసినప్పుడూ, నేటిమన వ్యావహారికభాషకు వాఙ్మయజంఘాలురు మొదలయినవార్లు గ్రామ్యాదులగు పేర్లుపెట్టినారంటేనూ నానావిధాల తిరస్కరించి దూషిస్తూవున్నారంటేనూ, అది వక ఆశ్చర్యమా? ఏమీ ఆశ్చర్యంలాది కాదు. అనూచానమయిన ఆచారముచేత ప్రాప్తమే !

* అపభ్రంశం - గ్రామ్యం - అంటే ఏమిటి ? *

అపభ్రంశం అనేమాటకున్నా గ్రామ్యం అనేమాటకున్నా ఆయాశబ్దాల వ్యుత్పత్తినిబట్టి క్రిమంగా - భ్రంశమైనది (అంటే సంస్కారం లేనిది) అనేఅర్థమున్ను, గ్రామవాసులగువారు వాడేది అనే అర్థమున్ను వున్నది. అయినా ఈరెండుశబ్దాలున్నూ అశ్లీలార్థంలోనే తరుచుఉపయోగిస్తూ వుంటారు. శబ్దకల్పద్రుమంలోంటి పెద్దపెద్దనిఘంటువులలోనూ ఈఅర్థాలే వ్రాయబడినవి. కాని అప - అనే వుపసర్గగలప్రతీకబ్దం ముప్పాతికపాళ్ళు అశ్లీలాద్యర్థాలనే వెల్లడిస్తూ వుంటుంది. చూడండి:- అపవాదం, అపహాస్యం, అపార్థం, అపరాధం, అపచారం, అపకారం, ఇత్యాదులు.

అపభ్రంశః - (అప + భ్రంశ్ + ఘో) గ్రామ్యభాషా, అపభాషా, తత్పర్యాయః - అపశబ్దః.

అపభ్రంశోఽపశబ్దస్సాన్య దితి కోశః, యథా - అత్యారూఢి ర్భవతి మనతా మ ప్యపభ్రంశనిష్ఠా (కాకు)

అపశబ్దః - (అసంస్కృతశబ్దః, కర్మధారయః) అసంస్కృతశబ్దః, అకాస్త్రీయశబ్దః, లోకశబ్దః గ్రామ్యభాషా. యథా - తవీన శక్తివైకల్యా త్ప్రమాదాలసతాదిభిః, అన్యథోచ్చారితా శ్చబ్దా అపశబ్దాః ప్రకీర్తితాః ఆభీరాదిగిరః కావ్యే వ్యవభ్రంశతయోదితాః కాస్త్రీయ సంస్కృతా దన్య దపభ్రంశ ఇతీరితః (దండి).

గ్రామ్యమః - భండాదివచనం. “మాలికాకటికప్రధానత్వాత్ గ్రామే భవం గ్రామ్యం - ఇతి భరతః, తత్పర్యాయః అశ్లీలం - ఇత్యమరః, కావ్యస్యదోషవిశేషః, స చ శబ్దగతః అర్థగతశ్చ. తత్రశబ్దగతో యథా - (సాహి. దర్ప) దుశ్శ్రివత్త్రివిధాశ్లీలానుచితార్థప్రయోక్తతాః, (గ్రామ్యాప్రతీతసందిగ్ధనేయార్థనిహితార్థతాః. అస్యోదాహరణం యథా - తత్రైవ - కటిక్తే హరతే మనః, అత్ర కటికబ్ధో గ్రామ్యః. అర్థగతోయథా - అపుష్పదుష్కరుగ్రామ్యవ్యాసాత్శీలకన్యతాః, ఉదాహరణం యథా - తత్రైవ. స్వపీహి త్వం సమీపం మే స్వపీహ్యేవాధునాపీయ - అత్రార్థో గ్రామ్యః (శబ్దకల్పద్రుమః)

ఈశబ్దకల్పద్రుమంలోని అర్థాలను విచారించి చూస్తే - అపభ్రంశంఅన్నా అపశబ్దంఅన్నా వ్యాకరణసంస్కారవిహీనమైన వాడుకభాషఅనిన్నీ దాన్నే లోకకభాష అనీ గ్రామ్యభాష అనీ అంటూ

పున్నాసనిన్నీ నిజంవిచారిస్తే వ్యాకరణసంస్కారం లేకపోయినంతమాత్రంచేత తాకికభాషకు, లేదా అపభ్రంశాపశబ్దాదులగు పేర్లతో వ్యవహరించే వాడుకభాషకు గ్రామ్యమనడం అనుచితమనిన్నీ తోస్తున్నది.

ఏమంటే—అశబ్దకల్పదుగ్రమమే గ్రామ్యాన్ని నిర్వచిస్తూ - గ్రామ్యదోషం, శబ్దగతార్థగతభేదాలతో ద్వివిధమనీ, కటిగల్లాదులలాంటివి శబ్దగతగ్రామ్యానికీన్నీ, “నాకు దగ్గరసా పడుకోవే”- అన్నప్పుడు “పడుకోంటున్నాను”-అన్నలాంటివాక్యాల్లో స్ఫురించే అశ్లీలత్వాదులు గలవాక్యాలు అర్థగ్రామ్యానికీన్నీ ఉదాహరణాలని చెప్పడంచాత, నాటి ప్రాకృతంలోగానీ నేటి వ్యావహారికభాషలోగానీ ఉన్నదనుకొనే అసంస్కార్యత నిజానికి గ్రామ్యమన్నశీర్షికక్రిందికి రాదనిన్నీ అది అవిచారణచేతా అనూయచేతా ఏర్పడినదే అనిన్నీ చాలాస్పష్టంగానే అవగతమౌతున్నది. ఆచార్యుడండి గ్రామ్యదోషాన్ని ఏమని నిర్వచిస్తూ ఉన్నాడో చిత్తగించండి.

శ్లో॥ కన్యే కామయమానం మాం న త్వం కామయేసే కథం, ఇతి గ్రామ్యాఽయమర్థాత్మా
వైరస్య యైవ కల్పతే, కామం కందర్పచండాలో మయి వామాక్షి నిర్దయః, త్వయి
నిర్మత్సరో దిష్ట్య ఇత్యగ్రామ్యార్థో రసావహః, శబ్దేఽపి గ్రామ్యతాస్త్యేవ సా సభ్యేతర
కీర్తనాత్, యథాయకారాదిపదం రత్యుత్సవనిరూపణే, పదబంధానువృత్త్యా వా వాక్యార్థ
త్వేన వా పునః, దుష్ప్రతీతికరం గ్రామ్యం యథా యా భవతఃప్రియా, ఖరంప్రహృత్య
వికాంతః పురుషో వీర్యవా నితి, ఏవ మాదీని శంసంతి మార్గయో రుభయో రపి. (దండి-
కావ్యాదర్శము.)

* పతంజలిభాష్యమూ - అపభ్రంశదోషవిచారణా. *

పతంజలి వ్యాకరణమహాభాష్యంలో మొట్టమొదటిదే పస్పకాహ్నికం అనేభాగం. వ్యాకరణ ప్రయోజనాలు సామూదాయికంగా విచారణద్వారా స్పృశించినందుచేత దానికి అల్లాంటిపేరు వచ్చింది. అందులో వ్యాకరణప్రయోజనాలను ఆయనవర్ణిస్తూ ప్రసక్తానుప్రసక్తంగా అపభ్రంశస్వరూపాన్ని కూడా పేర్కొనవలసి వచ్చింది. దీన్ని ఆధారంచేసుకొని తరుచు గ్రాంధికశిరోమణులు తాండవిస్తుంటారు. కనుక పస్పకాహ్నికంలోనుండి సంతేపించి కొన్ని భాగాలు ఉదాహరిస్తున్నాను.

I. అథ శబ్దానుకాసనం. అథేత్యయం శబ్దోఽధికారార్థః ప్రయుజ్యతే. శబ్దానుకాసనం నామ కాశ్రు
మధిక్పతం వేదితవ్యం. కేషాం శబ్దానాం లోకీకానాం వైదికానాం చ. తత్ర లోకీకా స్తావత్
గౌరవ్యః పురుషో మాస్తీ శకుని ర్మృగో బ్రాహ్మణఇతి. వైదికాః ఖల్వపి—శన్నోదేహి రభీ
ష్టయే, ఇషేతోఽర్జ్యేత్వా, అగ్నిమిశేపురోహితం. * * * కాని పున శబ్దానుకాసనస్య ప్ర
యోజనాని? రక్షోహగమలఘ్వసంజేహః ప్రయోజనం (1) రక్షా-రక్షార్థం వేదానా మధ్యే
యం వ్యాకరణం. లోపాగమవర్ణవికారజ్ఞోహి సమ్యగ్వేదాన్పరిపాలయిష్యతీతి (2) ఊహః-
ఊహః ఖల్వపి న సర్వైర్లింగై ర్నచ సర్వాభి ర్విభక్తిభిః వేదే మంత్రా నిగదితాః-తే చాఽ
వశ్యం యజ్ఞగతేన పురుషేణ యథాయథం విశరిణమయితవ్యాః, తా న్నాఽవైయాకరణ
శృక్నోతి విపరిణమయితుం. తస్మా దధ్యేయం వ్యాకరణం. (3) ఆగమః - ఆగమఃఖల్వపి
బ్రాహ్మణేన నిష్కారణో ధర్మ స్సడంగో వేదోఽధ్యయో జ్ఞేయ శ్చేతి. ప్రధానం చ వడం
గేషు వ్యాకరణం. ప్రధానే కృతో యత్నః ఫలవాన్భవతి (౪) లఘు - లఘ్వర్థంచ అధ్యే

యం వ్యాకరణం: బ్రాహ్మణేనావశ్యం శబ్దా జ్ఞేయా ఇతి. న చాంతరేణ వ్యాకరణం లఘుశోపా
యేన శబ్దా శృక్యా విజ్ఞాతుం (౧) అసందేహ: - అసందేహార్థంచాధ్యయం వ్యాకరణం. యాజ్ఞ
కా: పఠంతి - స్థూలప్రవృత్తి మగ్ని వాహణీ మనద్వాసీ మాలభేతేతి తస్యాం సందేహ: , స్థూలా
చాసా ప్రవృత్తి స్థూలప్రవృత్తి ? నూల్థావి వా ప్రవృత్తి స్థూలప్రవృత్తి. తాం నా ౭వైయా
కరణ స్వరతో ౭ధ్యవస్యతి. యది పూర్వపదప్రకృతిస్వరత్వం తతో బహువ్రీహి: . అథాం
తోదాత్తత్వం, తత స్తత్పురుష ఇతి. (పఠంజలి వ్యాకరణభాష్యం-పన్నకాహ్నికం)

దీని తాత్పర్యం ఇదీ:—అథ శబ్దానుకాసనం చేస్తాం. అథ అనేశబ్దం అధికారార్థం ప్రయోగింపబడు
చున్నది. శబ్దానుకాసనం అని కాత్ర మధికృత మవుచున్నదని తెలిసికోవాలె. ఏశబ్దాలకూ? (అను
కాసనం?) తాకికాలకున్నా వైదికాలకున్నా. అందులో తాకికాలనగా - గోవు గుఱ్ఱమూ మను
మృదూ ఏనుగూ శకునీ మృగమూ బ్రాహ్మణుడూ (అనేలాంటివి.) వైదికాలకూడా - శన్నోడేవీ.
ఇషేతోవృష్టే-అగ్నిమిశే - లాంటివి. * * మఱి ఏమిటివి కిబ్బానుకాసనానికి ప్రయోజనాలూ ?
రక్షోహాగమలఘుసగదేహాలు ప్రయోజనం. (౧) రక్ష:— వేదాలరక్షణకోసం వ్యాకరణం చదవతగ్గది.
(శబ్దాలలోవుండే) లోపాలను ఆగమాలను వికృతులనూ ఎఱిగినవాడేకాదా చక్కగా వేదాలను
పరిపాలింపకలుగుతాడు! (౨) ఊహ:— ఊహకూడా కారణమే. వేదంలో మంత్రాలు అన్నివిధ
త్వలతోటి అన్నిలింగాలతోటిని గదితములు కాలేదు. అవి యజ్ఞగతుడైనపురుషుడు ఆయాసందర్భాను
సారంగా విపరిణామం (మార్పు) చేసికోవాలె. వాటిని అవైయాకరణుడు విపరిణామం చేయలేదు.
కాబట్టి వ్యాకరణం చదవవలసి వుంటుంది. (౩) ఆగమము:— ఆగమంకూడా ప్రయోజనమే. బ్రాహ్మ
ణుడు నిష్కారణంగానే ధర్మమూ మడంగ (సహితమైన) వేదమూ చదవవాలె. తెలిసికోవాలె
కూడా (అని ఆగమంవున్నది.) మడంగాలలో వ్యాకరణం ప్రధానమైందికూడాను. ప్రధానంలో
చేసినయత్నమే ఫలిస్తుంది. (౪) లఘువు:— సులభంకోసంకూడా వ్యాకరణం చదవాలి. బ్రాహ్మ
ణుడు తప్పక శబ్దాలు తెలిసికోవాలెగనక. వ్యాకరణం మినహాగా సులభోపాయంగా శబ్దాలు తెలిసి
కోవడానికి వీలుకాదుగదా (౫) అసందేహం:—సందేహము లేకుండా వుండేటందుకుకూడా వ్యాకర
ణం చదవవాలి. యాజ్ఞకులు పఠించుతూ వుంటాడగదా ! స్థూలప్రవృత్తి అగ్ని వాహణీ అయిన అన
ద్వాసీనీ ఆలంభం చెయ్యాలె - అని. ఆవాక్యంలో సందేహం కలగవచ్చు. స్థూలమైన ప్రవృత్తికాబట్టి
స్థూలప్రవృత్తిఅనా? లేక స్థూలములయిన ప్రవృత్తులు (చుక్కలు) గలది స్థూలప్రవృత్తిఅనా? అని. దాన్ని
అవైయాకరణుడు స్వరంచాత నిశ్చయింపలేదు. పూర్వపదప్రకృతిస్వరం వుంటే-అప్పుడు బహువ్రీహి
అవుతుంది. లేక అంతోదాత్తస్వరం వుంటే అప్పుడు అది తత్పురుషగా అవుతుంది. కాబట్టి అసందే
హార్థమై వ్యాకరణం చదవవలసి వుంటుంది.

పఠంజలులవారు వ్యాకరణానికి ఇట్లాగా అయిదుప్రయోజనాలను చెప్పినారు. అయిన అంతతో
త్పప్తిపొందలేదు. ఇంకా వ్యాకరణానికి వేదాంగత్వం దృఢపడేందుకోసరమయిన్ని వ్యాకరణప్రయో
జనాలు విస్తరించి స్థాపించేకొలుకున్నా ఈక్రింద సుదాహరించే మఱి పదమూడు ప్రయోజనాలను
కూడా చెప్పినాడు. అవి ఏమిటంటే-

II. ఇమాని చ భూయ శృబ్దానుకాసనస్య ప్రయోజనాని:— (౧) తేనురూ: (౨) దుష్టశబ్దా:
(౩) యదధీతం (౪) యన్తు ప్రయుంక్తే. (౫) అవిద్వాంసు: (౬) విధక్తిం కుర్వంతి. (౭)

యోవా ఇమాం. (౮) చత్వారి. (౯) ఉతత్వః. (౧౦) సత్తమివ. (౧౧) సారస్వతీం. (౧౨) దశమ్యాం పుత్రస్య, (౧౩) సుదేవో అసి వరుణ.

ఈ చెప్పినవాట్లలో (౧) తేనురాః అనేదానివల్ల రాక్షసులు పూర్వం హేలరయః హేలరయః— అనడానికి బదులు హేలయః హేలయః అని పరాభవింపబడ్డారు కాబట్టిన్నీ అపశబ్దభాషితంకంటే మించిన స్లేచ్ఛత్వం మఱోటిలేదు కాబట్టిన్నీ — స్లేచ్ఛులం అవకుండా వుండేటందుకు వ్యాకరణం చదవాలని చెబుతాడు. (౨) వ్యాకరణంచాత సాధువుఅని అంగీకరింపబడనిశబ్దాలను స్వరతఃగానీ, వర్ణతఃగానీ దుష్టంగా ప్రయోగిస్తే ఆశబ్దాలు మిథ్యాప్రయుక్తములు అవడంమూలాన ప్రయోగించే వాడు అభిలషించినఅర్థాన్ని వ్యక్తం చేయకపోవడమే కాకుండా - ఇంద్రశక్రుర్వర్ణస్య- అన్నచోట అపస్వరప్రయోగంమూలాన వాగ్యజ్ఞిమై యజమానుణ్ణి హింసించినట్లే హింసిస్తుందని - దుష్టశబ్దః - అనేదానిచాత నూచిస్తాడు. (౩) యదధీతం - అన్నదానిమూలంగా, చదివింది అర్థతః తెలియబడకుండా వుంటే అది కేవలం కంఠశోమగా పరిణమించి, ఎందుకట్టెను అగ్నికానివస్తువులలో వుంచినప్పటిమల్లే జ్వలింపకుండా వుంటుంది. అధ్యయనం అనర్థకంగా వుండకుండగలందులకై వ్యాకరణం ఆవశ్యకమని చెప్తాడు. (౪) నమస్కారానికి ప్రతినమస్కారం చేసేప్పుడు శాస్త్రీయంగా ప్రయోగించవలసిన పుత్రస్వరం తెలియనివారికి శ్రీలకుమల్లే నమస్కారం చెయ్యవలసిందని ధర్మశాస్త్రం చెబుతూ వుందికాబట్టి పురుషత్వం నిలుపుకోడానికిన్నీ ఆడంగిరేకులు అనిపించుకోకుండా వుండడానికిన్నీ వ్యాకరణం ఆవశ్యకం అంటాడు. (౫) ప్రయాజలు సవిభక్తికంగా చేయాలే అంటారు కాబట్టి వ్యాకరణంవిశాగా విభక్తిజ్ఞానం కలగదు గనకా, వ్యాకరణం ముఖ్యమని అంటాడు. (౬) ఋగాదివాక్యయాన్ని పదశః స్వరశ ఆక్షరశః వివేచించి ప్రయోగిస్తే ఆర్త్విజీనుడవుతాడు (ఖ్యాతిగల ఋత్విక్కు అవుతాడు) కాబట్టి ఆర్త్విజీనులం అయ్యేందుకై వ్యాకరణం కావాలే అంటాడు. (౭) నామాదిశాల్లరకాలశబ్దభేదాలను భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలాలను నిత్యకార్యరూపానవుండేశబ్దాలను - ఇత్యాదుల నెఱింగినవాడు శబ్దబ్రహ్మమనే మహాదేవుడుకాబట్టి మహాదేవసామ్యం పొందేటందుకై వ్యాకరణం ఆవశ్యకమట. (౮) నువాసుయగుభార్య తన్నుతాను ప్రితిచే భర్తకు వివరించుకొన్నట్లుగా వాక్కు వివరించుకొనేటందుకై వ్యాకరణం ఆవశ్యకం అంటాడు. (౯) జల్లెడతో ధాన్యం కుభ్రించేసినట్లుగా ధీరులు (వైయాకరణులు) అసాధుశబ్దాలనుండి సాధుశబ్దాలను విడదీస్తూ తన్నూలాన సమానఖ్యాతిని సాయుజ్యము పొందుతారు. ఇల్లాంటివారివాక్కుల్లో నెలకొనివున్నది గనుక సాధ్యసాధుశబ్ద వివేచనకై వ్యాకరణం చదవాలి. (౧౦) యాజ్ఞకులంటారు;—ఆహితాగ్ని అపశబ్దాన్ని ప్రయోగిస్తే ప్రాయశ్చిత్తీయేష్టిని చెయ్యాలే-అని. కనక ప్రాయశ్చిత్తీయాలం కాకుండా ఉండగలందులకు వ్యాకరణం చదవాలి అనినూచిస్తాడు. (౧౧) యాజ్ఞకు లంటారూ - పిల్లడు పుట్టిన పదుకొండోరోజు అదిని ఘోషవర్ణపత్తుగా మధ్యన అంతస్థసహితంగా అసరిప్రతిష్ఠితంగా త్రిపురుషానుకముగా పేరు పెట్టాలి-అనీ, అది కృదంతంగానే ఉండాలనీ, తద్ధితాంతంగా వుండరాదనీ. వ్యాకరణం విశా ఈకృత్తద్ధితాదులు తెలియవుకదా! (౧౨) సత్యదేవులమయ్యేటందుకు వ్యాకరణం చదవాలే ననీ అంటాడు.

ఇందులో ౧-౨-౩-౪-౫-౬-౭-౮-౯-౧౦-౧౧-౧౨ ప్రయోజనాలు చాలవటకు [మొదటి ౫ ప్రయోజనాలతోసహా] కేవలం వైదికవాఙ్మయంతో సంబంధించినవి. ౧౦-౧౧ ప్రయోజనాలు లౌకిక వైదికాలకు రెంటికీ జోడించడానికి పిలుకలిగించేవి. కాని ౧౨ వది స్పష్టంగానే అపశబ్దావ్హరణ

ప్రాయశ్చిత్తం కేవలం యజ్ఞకాలానికి మాత్రమే సంబంధించినదని ఋషులు అవుతూనే వున్నది - ౧౦వది శుశ్రూషశబ్దజ్ఞానాన్ని అర్థవాదమూలకంగా స్తుతించిందాపరంగా నూచించేది కాబట్టి ఒక్క తాకికభావకు చెందినదే కాదని తెలుస్తూనే వుంది. పాణినీయవార్షికవ్యాకరణం తాకికసంస్కృతానికి గదా ! మఱి భాష్యంలో ఇన్ని వైదికప్రయోజనాలు ఏకరువు పెట్టడం ఎందుకూ అంటే పాణినీయవ్యాకరణానికి వేదాంగత్వం యాపించేందుకున్నా, తత్ప్రాపి తక్కినవేదాంగాలయిన శిక్షానిరుక్తచ్ఛందోజ్యోతిషకల్పాలకంటే వ్యాకరణానికే ప్రాధాన్యం కూర్చేందుకున్నా అని స్పష్టం అవుతుంది.

పతంజలిచెప్పిన వ్యాకరణప్రయోజనాలు మొత్తం సద్ధైనిమిదింటిలోనూ ఒక్కటితప్ప [అంటే ౪ గోది, యస్తు ప్రయుంక్తే- అనేదికప్ప] తక్కినవన్నీ మనకిచ్చట అప్రస్తుతాలయినా సంగ్రహంగా చూపాలిసి వచ్చింది. కనుక వదిలిపోయినదాన్ని ఇప్పుడు చూడాలి. అదే మన యీ అపభ్రంశవాదానికి మూలంగా ఉన్నది. పతంజలి అన్నాడు —

III. యస్తు ప్రయుంక్తే కుశలో విశేషే శబ్దా న్యథావ వ్యవహారకాలే, సోఽనంత మాప్నోతి జయం పరత్ర వాగ్యోగవిద్దుష్యతి చాఽపశబ్దైః. కః ? వాగ్యోగవిదేవ. కుత ఏతత్ ? యోహి శబ్దాః జానాతి అపశబ్దా నప్యసౌ జానాతి. యథేవ హి శబ్దజ్ఞానే ధర్మః ఏవ మపశబ్దజ్ఞానేఽధర్మః. అథవా భూయా నధర్మః ప్రాప్నోతి. భూయాంసోఽపశబ్దాః అస్మియాంస శబ్దాః. ఏకైకస్య హి శబ్దస్య బహవోఽపభ్రంశాః. తద్యథా - గౌరీత్యస్యశబ్దస్య గావీగోజీగోతాగోపాతని కేత్యేకమాదయో బహవోఽపభ్రంశాః. అథ యోఽవాగ్యోగవిత్ ? అజ్ఞానం తస్య శరణం. విషమ ఉపన్యాసః. నాత్యంతాయాజ్ఞానం తస్య శరణం భవితు మర్హంతి- యోహ్యజ్ఞాన మైవ బ్రాహ్మణం మాన్యా త్సురాం వా పితే త్సోఽపి మస్యే పతిత స్సౌత్. ఏవంతర్హి - సోఽనంత మాప్నోతి జయం పరత్ర (అ) వాగ్యోగవిద్దుష్యతి చాఽపశబ్దైః. కః ? అవాగ్యోగవిదేవ. అథ యో వాగ్యోగవిత్ ? విజ్ఞానం తస్య శరణం. క్వపునరిదం పరితం ? భ్రాజానామ శ్లోకాః. కిం చ భో శ్లోకాఅపి ప్రమాణం భవితు మర్హతి ? కించాతః ? యది ప్రమాణం, అయమపి ప్రమాణం భవితు మర్హతి - శ్లో. య దుదుంబరవర్ణానాం ఘటినాం మండలం మవాత్, పీతం న గమయే త్స్వర్గం కిం త త్క్రతుగతం నయేత్ ? - ఇతి (పతంజలివ్యాకరణభాష్యం - పస్పశం) *

దీనిఅర్థం ఇది - సేర్పరిఅయినవా డెవడు లోకంలో వ్యవహరించేసమయంలో ఆయాశబ్దాలను వైశిష్ట్యం గుర్తెరిగి యథావత్తుగా ప్రయోగిస్తాడో, వాడు [ఈలోకంలోనే కాకుండా] పరత్ర - అంటే పరలోకంలోనూ అనంతంగా జయాన్ని పొందుతాడు. వాగ్యోగవేత్త అపశబ్దప్రయోగంచాత దోషాన్ని పొందుతాడు. [కనక పరసాధనంగా వ్యవహారకాలంలో యథావత్తుగా ఆయావిశేషాలనెరిగి శబ్దాలు ప్రయోగించేందుకై వ్యాకరణం చదవాలి - అని తాత్పర్యం] ఎవడు (జయం) పొందుతాడు? వాగ్యోగవేత్త! ఎందువల్లఇదీ? ఎవడైతే శుశ్రూషులు తెలిసికొంటాడో వాడే అపశబ్దాలనుకూడా తెలు

* ముచ్చటైనసంస్కృతం మాట్లాడేరీతిలబ్ధులతోఉండేది నేర్చుకోదలిస్తే అల్లాంటివారికి పతంజలి భాష్యం తరగనికాణాచి. ఇందులో ఉదాహరించిన భాష్యపంక్తులు ప్రశ్నోత్తరరూపంగా ఉంటాయి. కాబట్టి చదువరులు ఆభావం మఱిదిపోకుండా విషయం గమనించాలని ప్రార్థన చేస్తాను. భాష్యపంక్తులను కావలసినచోట్లనే వుదాహరిస్తున్నాను. కనక క్రమభంగానికి మన్నించండి.

నుకుంటాడు. నుశబ్దజ్ఞానమందు ధర్మలాభం కల్గినట్లే అపశబ్దజ్ఞానంలో అధర్మప్రాప్తికూడా వుంది. (తప్పదు). అధవా చ్చాలా అధర్మమే వస్తుందనవాలి. (ఏమంటే) అపశబ్దాలు చాలానూ నుశబ్దాలు కొద్దిన్నీ. ఒక్కొక్కశబ్దానికీ గూడా అనేకంగా అపశబ్దాలు. ఎల్లాగంటే - గాః అనేశబ్దానికీ, గావీ, గోణీ, గోతా గోపాతలికా-అని ఇలాగంటివి అనేకం అపభ్రంశాలు. మఱి అల్లాగైతే వాగ్యోగవేత్త కానివా డేమిటి? అజ్ఞానమే వాడికి దిక్కు. వికటంగా వుండి వాగ్యోరణి! పూర్తిగా అజ్ఞానమే వాడికి శరణంకావడానికి పీలు లేదు. (ఏమంటే) అజ్ఞానానియే బ్రాహ్మణున్ని చంపుతాడు. లేదానురాపానం చేస్తాడు (అనిఅనుకోండి) వాడుకూడా పతితుడవుతాడు అనుకుంటాను. ఇల్లాగయితే - వాడే పరత్ర అనంతంగా జయం పొందుతాడు. ఎవడు? వాగ్యోగవిదుడు కానివాడే. మఱి వాగ్యోగవిదుడో? విజ్ఞానం వాడికి దిక్కు అవుతుంది. ఇది ఎక్కడ చెప్పబడివుంది? భ్రాజలనే శ్లోకాలు. మఱి - అయ్యా! శ్లోకాలు కూడా ప్రమాణమేనా? కాకమటేం? [శ్లోకంకూడా] ప్రమాణం ఆయ్యే ట్టుంటే మఱి ఇది కూడా ప్రమాణం కావలసివుంటుంది. ఏదీ-అంటే - “ (యదుదుంబర) మేడిపండు రంగుగల చాలాకుండలు (మద్యం) త్రాగినా, స్వర్గాన్ని పొందించలేదుగదా. మఱి యజ్ఞగతమైన యాస్వల్పం పొందిస్తుందా? ” అని. — ఇందులో పతంజలివారిభావం అపభ్రంశం అన్నదానిలో-స్పష్టమైంది. పతంజలిమహర్షి మహాభాష్యంలోని మఱికొన్ని భాగాలనుకూడా చదువరులు చిత్తగించాలి.

IV. శబ్దానుకాసన మిదానీం కర్తవ్యం, కింశబ్దోపదేశః కర్తవ్యః, ఆహోస్విదపశబ్దోపదేశః, ఆహోస్వి దుభయోపదేశః? అన్యతరోపదేశేనకృతం స్యాత్. తద్యథా భక్ష్యనియమే నా భక్ష్యప్రతిషేధోగమ్యతే + + అభక్ష్యప్రతిషేధేనవా భక్ష్యనియమః + + ఏవమిహ పియదితావచ్ఛబ్దోపదేశః క్రియతే గౌరీత్యేతస్మిన్నుపదిష్టే గమ్యతే ఏతద్దావ్యాదయోప శబ్దాఇతి. అథాప్యపశబ్దోపదేశః - గావ్యాదిషూపదిష్టేషు ఏతద్గౌరీత్యేషశబ్దాఇతి. కింపున రత్రాజ్యాయః లఘుత్వాచ్ఛబ్దోపదేశః. లఘీయాణా శబ్దోపదేశః, గరీయా నపశబ్దోపదేశః. ఏకైకస్య బహవోఽపభ్రంశాః, తద్యథా గావీగోణీగోతాగోపాతలికేత్యేనమాదయః + + అథైతస్మిణ్ శబ్దోపదేశే కిం శబ్దానాం ప్రతిపదపాఠః కర్తవ్యః? + + + అస్య ప్రయుక్తః, సంతివైశబ్దా అప్రియుక్తాః, తద్యథా - ఊష తేర చక్రపేచఇతి. కిమతః? యత్సంత్యప్రియుక్తాః ప్రయోగాద్ధి భవాణ్ శబ్దానాం సాధుత్వ మధ్యవస్యతి. య ఇదానీ మప్రియుక్తానామో సాధవ శ్చుః, ఇదం విప్రతిషిద్ధం - యదుచ్యతే సంతి వై శబ్దా అప్రియుక్తాఇతి యదిసంతి నాప్రియుక్తాః అథాప్రియుక్తానసంతి సంతిచాప్రియుక్తా శ్చేతి విప్రతిషిద్ధం. ప్రయుంజానఏవ ఖలు భవా నానా సంతి శబ్దా అప్రియుక్తాఇతి. + + + నఙ్నామోస్మాభిరప్రియుక్తాఇతి. కథంతర్హి? లోకే అప్రియుక్తాఇతి. సనుభ వానప్యభ్యంతరో లోకే? అభ్యంతరోఽహం లోకే న త్వహం లోకః + + + అప్రియోగఃఖల్వపి ఏషాం న్యాయః. కుతః? ప్రయోగాన్యత్వాత్ - తేరేత్యస్యాథే క్వ యూయం తీర్థవంతః, చక్రేత్యస్యాథే క్వయూయం కృతవంతః, షేచేత్యస్యాథే క్వయూ యం పశ్యవంతః + + + సత్వేఖల్వపి ఏతేశబ్దా డేకాంతరేషు ప్రయుజ్యంతే నచై

తస్మానుకుర్వత్ బ్రాహ్మణం హన్యాత్ ♦♦ సోపి మన్యే పతితస్సౌత్. విషమఉపన్యాసః
యత్తైవం హంతి యశ్చానుహంతి ఉభౌ తా మాతః ♦♦ యస్తుభిర్వేదమసౌ బ్రాహ్మణం
హంతి ♦♦ తస్య అనుకుర్వత్ ♦♦ కదలీ స్తంభం ఛింద్యాత్ ♦♦ న స మన్యే పతిత స్సౌత్.
ఏవ మిహాపి య ఏవ మసావపశబ్దం ప్రయుంక్త ఇతి తస్మానుకుర్వ స్మి పశబ్దం ప్రయుంజీత
సోప్యపశబ్దభాత్ స్యాత్? అయంత్యశ్శోపశబ్దపదార్థకశ్శబ్దో యదర్థ ఉపదేశః కర్తవ్యః
నచ అపశబ్దపదార్థక శ్శబ్దోఽపశబ్దో భవతి. అపశబ్దంచ ఏతదేవం విజ్ఞేయం - యోహి మన్యతే
అపశబ్దపదార్థక శ్శబ్దోఽపశబ్దో భవతి ఇతి. అపశబ్దఇత్యేవ తస్మాపశబ్దస్సౌత్. నచైషోఽ
పశబ్దః. (పస్పశం)

దీని అర్థం ఇదీ—ఆచారంలో నీచం అన్న మాట వుంటే అది యజ్ఞకర్మలోనే ఆనియమం. ఇల్లాగని
వింటాము. యర్వాణుడనీ తర్వాణుడనీ ఋషు లు.....అపూజ్యులు యద్వానః - తద్వానః అని
ప్రయోగించవలసి వుంటే యర్వాణః - తర్వాణః అని ప్రయోగిస్తారు. కాని యజ్ఞకర్మలో మాత్రం
అపభాషించరు. మఱి ఆరాక్షనులంటేనో యజ్ఞకర్మలో అపభాషించారు. అంచేతే వారు పరాభ
వింపబడ్డారు. ♦♦♦ శిష్టానుకరణం సాధువే అవుతుంది. శిష్టానుకరణం కాకుండా ప్రతిషిద్ధం కాకుం
డా వుండేది దోషాన్ని గానీ అభ్యుదయాన్ని గానీ చెయ్యలేదు లౌకికవైదికాలలోలాగే. ఇల్లా ఇత
నిస్తాడూ ♦♦ అని అనుకరిస్తూ ఇచ్చినా యజించినా వాడుకూడా అభ్యుదయం పొందుతాడనుకొం
టాను. అశిష్టప్రతిషిద్ధం ఎలాగంటే - ఇల్లా ఇతడు వెక్కుతాడు ♦♦ అని అతన్ని అనుకరిస్తూ వెక్కి
నా ♦♦ అది దోషంతోసం కాదు. అభ్యుదయంతోసమా కాదు. ఎవడైతే ఇల్లా బ్రాహ్మణి చంపాడు
♦♦ అని అతన్ని అనుకరిస్తూ బ్రాహ్మణి చంపుతాడో, వాడుకూడా పతితుడే అవుతాడనుకొం
టాను. ఉపన్యాసం (వాగ్ధోరణి) వికటంగా వుంది. ఎవడు చంపుతాడో, ఎవడు వాణ్ణి అనుకరించి
చంపుతాడో వారిద్దరూ మాతులే అవుతారు ♦♦ ఎవడైతే వీడు ఇల్లా బ్రాహ్మణి చంపుతాడు ♦♦ అని
అతన్ని అనుకరిస్తూ♦♦అరటిబోదె నరుకుతాడో♦♦ వాడు పడితుడుకాడని తెలుస్తాను. ఇల్లాగే ఇక్కడ
కూడా ఎవడేనా - ఇల్లా అపశబ్దం ప్రయోగిస్తాడంటూ వాణ్ణి అనుకరిస్తూ అపశబ్దాన్ని ప్రయోగిస్తే
వాడుకూడా అపశబ్దభాజనుడు అవుతాడా? ఎందునిమిత్తం ఈఉపదేశం చెయ్యాలిసి వచ్చిందో, ఆ
అపశబ్దపదార్థక మైనశబ్దం వేతేకాదా! అపశబ్దపదార్థకశబ్దం అపశబ్దం అంటూ కాకాలదు. తప్పకుండా
ఇల్లా జ్ఞాపకం వుంచుకోవాలె - (ఏమంటే) అపశబ్దపదార్థకమైనశబ్దం అపశబ్దం అవుతుందీ అనుకొనే
వాడుంటే - అపశబ్దం అనే ఆమాటే వాడికి అపశబ్దంకావాలె గాని అపశబ్దము అది ఎంతమాత్రం
కాదు - అని (పస్పశం)

ఇప్పటికే చాలాగ్రంథం వుదాహరించాను. ఇప్పుడు ఒకమారు సింహావలోకనం మనం చెయ్యాలె.
మహాభాష్యంలోనుండి ఆరుఖండాలుగా గ్రంథం వుద్ధరించానుకదా! అందులో మొదటిదీ రెండోదీ
మూడోదీకూడా పతంజలీలవారు వ్యాకరణప్రయోజనాలని వివరించినవాటిని తెలుపుతూ వున్నవి.
వాటిని పరిశీలిస్తే ౧౩ పాళ్ళు సంస్కృతవ్యాకరణం అనేది [తాను లౌకికవైదికాలకు ఉభయానికి
చెండేదిగా నిర్దేశించినా,] వేదాంగంగానూ, వేదరక్షణార్థముగానూ, వైదికప్రచారవ్యవస్థచేకేదిగానూ
వున్నట్టు నిరూపించడమే పతంజలివారికి ముఖ్యోద్దేశమైనట్టు స్పష్టపడుతున్నది. ఆయన వాడు
లోకవ్యవహారంలో ఒక్కొక్కకబ్బానికి అనేక అపభ్రంశ లున్నవని చెప్పడంవల్లా ఋషువు చేయడం

వల్లానూ ఆయనదృష్టిలో-అపభ్రంశత్వం అనేది - నేడు గ్రామ్యం అనిచెప్పే అపభ్రంశత్వం [అక్షి
లార్థకం] లాంటిది కాదనీ, అపశబ్దరూపంగామాత్రం వుండేదనీ వ్యక్తపడుతున్నది. ఫలానాది సుశబ్దమా?
లేక అపశబ్దమా?-అంటే, లోకంలోని శిష్టజనులు మున్నగువారి గ్రంథప్రయోగాలనూ, వ్యావ
హారికప్రయోగాలనూ బట్టి అది నిర్ణయించవలసి వుంటుందనే విషయం నాలుగోఉదాహరణం తెలప
డమే కాకుండా, సర్వదేశాలవారీ, సర్వవిధాలవారీభాష శిష్టంగా వుంటే దానికి అనుకాసనం
చెయ్యడమనేది వైయాకరణుల ధర్మమనికూడా ఋజువుపరుస్తూ - గ్రాంథికులయినవారు ఏకదే
శంతో అపశబ్దంగా కొట్టివేయరాదనీ, లోకంవాడుకలో ఆధారంవుండేమో వెదకి వెదకి కూర్చు
వలసి వుంటుందనీ స్పష్టంగా చెబుతూనే వున్నది. అయిదోది ఏకశబ్దజ్ఞః సమ్యక్ప్రియుక్త స్వస్థగ్రే
లోకే కామధు గృహతి - అనుడాన్ని చర్చిస్తూ సుశబ్దజ్ఞానంలో ధర్మమా? ప్రయోగంలో ధర్మమా?
అనే అంశాన్ని చక్కగా విచారణ చేసిచేసి శాస్త్రపూర్వకమైన శబ్దప్రయోగంలోనే ధర్మమని
నిశ్చయిస్తూ, తనవ్యాకరణం అందుకొకటే ఆరంభమైనట్లు చెప్పకుండానే చెప్పుచున్నది. ఆరోది
శాస్త్రపూర్వమైనశబ్దప్రయోగం - అనే ఆవిషయాన్ని గురించిన ఆచారనియమాన్ని చర్చిస్తూ యర్వాణ
తర్వాణులకథ నుదాహరించి యజ్ఞకాలంలో మాత్రమే అపశబ్దప్రయోగజనితమైన ప్రత్యవాయమనీ,
తక్కినకాలాల్లో వారుకూడా వ్యావహారికంగా అపశబ్దాలు వాడేవారనీ చెబుతున్నది. ఇంకా-నాట
కాలూ, లోకవృత్తాన్ని చెప్పే కథలూ కావ్యాలూ నవలలూ - మొదలయిన అనుకరణప్రధానమైన
వాఙ్మయంలో అపశబ్ద మనేది దోషంకాకుండా వుండడమే కాక గుణమనికూడా వ్యక్తం చేస్తూనే
వున్నది. కాబట్టి శిష్టవ్యవహారంలోవుండే శబ్దజాతం ప్రమాణమైనదే అనీ, వారివ్యవహారం లోకవ్యవహార
కాశల్యంపైని ఆధారపడుతూ వుంటున్నదనీ, దానికి గ్రంథప్రయోగార్హత వుందనీ, ప్రత్యవాయం
అనేది సర్వకాలసర్వావస్థలయందూ ప్రజలవెన్నంటేది కాక, క్వాచిత్కంగా యజ్ఞగతమైందనీ, కాబట్టే
అనాటివ్యావహారికభాష అయినప్రాకృతం గ్రామ్యంకాదనీ, దానితోనే మహామహాలు అనేకులు
గ్రంథాలు వ్రాసే వ్యాకరణాలు ఏర్పరచి అభ్యుదయం చేకూర్చారనీ, అట్టిలక్షణాలు కలదేకాబట్టి
నేటిమనవ్యావహారికభాషకూడా నిస్సందిగ్ధంగా గ్రంథప్రయోగార్హదశను కలిగిఉన్నదనీ, శాస్త్రాను
గమరీతి ఇల్లా వున్నా, కాదనేవారికి, పతంజలిఅన్నట్లు (అపశబ్దఇత్యేవ తస్యపశబ్ద స్సాస్యత్) వారి
గ్రామ్యభాష అన్నమాటే గ్రామ్యం అవుతున్నదనీ నిరూపిత మవుతూ ఉన్నది. ఈచర్చవల్ల వ్యావ
హారికభాషను గ్రామ్యంగా నిర్దేశించి పతంజలే గ్రామ్యం అన్నాడూ! - అనే తాండవరాయల
వాదం తలక్రిందువాదం - అని తేలుతూ వుంది.

* పతంజలిశబ్దానుకాసనమూ - భట్టకుమారిలుని మతమూ. *

ఈచర్చకు ఇంతతోస్వస్తిచెప్పడానికి ముందు మతోసందర్భం స్పష్టపరచవలసి వున్నది. పతంజలి
పాణినీయవ్యాకరణానికి ఇంతసంరంభంతో వేదాంగవ్యాకరణత్వం నిరూపించడానికి పూనుకొన్నా,
మీమాంసకులు ఈవాదాన్ని ఏమీ అంగీకరించలేదు. మీమాంసకులగు పండితులలో కుమారిలభట్టు
అగ్రేసరుడు. ఆయన తంత్రీవార్తకం అనేగ్రంథంలో ఈపతంజలి వ్యాకరణప్రయోజనాలుగా
చెప్పిన పద్దెనిమిదికారణాలూ ఖండించినవాడు మొగమాటం లేకుండానే. ఆయనగ్రంథంలో
నుండి, స్థానీయలాకరణాదుగా ఒకటిరెండుదాహరణాలిస్తాను.

I. శ్లో. ఏకం చాఽవేదమూలత్వా న్న ధర్మనియమార్థతా, యుక్తా శబ్దస్మృతే ర్వక్తుం న చాస్యా
కాస్త్రుతా స్వయం । నహి వ్యాకరణాదీనాం వేదత్వేన స్వతంత్రితా, పురుషాధీనవృత్తే
శ్చ సాపేక్షస్యాప్రమాణతా. ♦ ♦ ప్రాయేణ మనుగౌతమవసిష్ఠాదిప్రణీతాః సమానేష్వ
ర్థేషు ధర్మసంహతా వర్తంతే, తేనాఽవిగాహ త్తాభ్యవవ శ్రుతయః స్వనుమానాః నచ
వ్యాకరణస్య తాభి స్సమాసార్థత్వం.

శ్లో. పరస్పరేణ చాచార్యా విగీతవచనాస్థితాః, నూత్రైవార్తికభాష్యేషు కింతత్రాధ్యవసీ
యతాం । న తావత్సూత్రకారేణ కించి దుక్తం ప్రయోజనం, కథంచైతావత్కింధే
స్యా త్ప్రయోజనవిస్మృతిః.

యేష్వపి తద్గ్రంథేషు విస్వప్టాన్యాదితవవగభ్య ప్రయోజనాని జ్ఞాయంతే. నచైషాం శ్రవణ
గ్రహణధారణేషు మహాకా భేదః, తేష్వపి జిజ్ఞాసూత్సహార్థం పూర్వం ప్రయోజనా న్యేవ
నిబద్ధ్యంతే - ధర్మం వ్యాఖ్యాన్యమో యజ్ఞం వ్యాఖ్యాన్యమ ఇత్యేవమాదిభిః, ఇహపున
రత్యంతకప్తం వ్యాకరణం ప్రణయితా నూత్రకారేణ ధర్మాగ్రకామమోక్షాణాం న కస్యచి
త్ప్రయోజనత్వమాశ్రితం. నచ సర్వప్రధానే వస్తు న్యసాదరో యుక్తః, ముజ్ఞాతత్వం పున
రీదృశం, యేనాద్యాపి వివదంతే —

శ్లో. ధర్మ శ్చ ఫలసంబద్ధం కర్మ యాగాది వర్ణ్యతే, న చ వ్యాకరణే కించి త్కర్మ యా
గాది వర్ణ్యతే । ధర్మత్వం యచ్చ విజ్ఞానకాస్త్రపూర్వప్రయోగయోః, యథేష్వం వర్ణితం
తచ్చ న కాస్త్రసద్భవం మతం.

కాస్త్రార్థోహి నిరూపితరూపో భవతి. ఇహ చ జ్ఞానధర్మత్వ ముపన్యస్య అధర్మప్రసంగభీతేన
కాస్త్రపూర్వప్రయోగేభ్యదయఇతి వార్తికకారేణోక్తం. భాష్యకారఆహ - అథవా పున
రస్తు జ్ఞానేధర్మఇతి. నచైవ మనియమేనధర్మత్వావధారణ ముక్తం. [తంత్రైవార్తికం, ౧
అధ్యాయం ౩ పాదం 196 శ్లో]

దీని తాత్పర్యం ఇదీ:-ఇది (వ్యాకరణం) వేదమూలం కాదు కాబట్టి ధర్మనియమార్థత్వమంటావుం
దని చెప్పడానికిగానీ స్వతః కాస్త్రత్వంవుందనడానికిగానీ వీలులేదు వ్యాకరణాదులకు వేదత్వాన్నిబట్టి
స్వతంత్రత లేనే లేదు. పురుషాధీనవృత్తికాబట్టి సాపేక్షమైనదానికి ప్రమాణత్వంలేదు. ♦ ♦ తఱుచు
మనువు గౌతముడూ వసిష్ఠూ మొదలయినవారు రచించినస్మృతులు (ఎచ్చటనైనా అభిప్రాయ
భేదాలు వున్నా) సమాసాలయిన అర్థాలలో ధర్మసంహతాలు ఉంటున్నవి. అందుమూలాన విగాన
మంటూ లేకుండా, వాటినుండి శ్రుతులు స్వనుమానాలు కావడానికి వీలుంది. వ్యాకరణానికి వాటితో
సమాసార్థత్వం లేనే లేదు. మఱిన్నీ ఇందులో [వ్యాకరణంలో] ఆచార్యులు వకరితోవకరు విరుద్ధ
వచనాలవారుగా వుంటే - మఱి చెయ్యవలసిందేమి ? పైగా నూత్రకారులు (పోణిని) తనవ్యాకర
ణానికి ఫలమేమో చెప్పాడుకాదు. అంతగ్రంథంలో ఫలవిస్మృతి ఎల్లాగు కలుగుతుందీ ? అగ్రం
థాలు ఎట్టివిగా వున్నానూ తొలుతనే వాటిప్రయోజనాలు స్పష్టంగానే గోచరిస్తూ వుంటవి. శ్రవ
ణంలోనూ గ్రహణంలోనూ ధారణలోనూ అంతహెచ్చు భేదంలేనివాటిల్లోగూడ జిజ్ఞాసువులకు
పుత్సాహం కలిగేటందుకై మొదటే - ధర్మం వ్యాఖ్యానిస్తాము, యజ్ఞం వ్యాఖ్యానిస్తాము అని ఇల్లా
గా - ఫలాలు నిరేకింపబడతవి. ప్రకృతం ఇక్కడ అత్యంతకష్టమైన వ్యాకరణాన్ని రచిస్తువున్న

నూత్రకర్త ధర్మాగ్రకామమోక్షాలలో ఏప్రయోజనాన్నీ ఆధారంగా చేపట్టలేదు. సర్వప్రధానం - అనిచెప్పుకొనేదానివిషయంలో అనాదరం మంచిదికాదుగదా! నేటికీ వివదించుకొనే వీరినుజ్ఞాతత్వం ఇల్లా వుంది. తక్కినట్టి - ధర్మకాస్త్రాదులలో ఫలసంబంధమైనధర్మమో యాగాదికలొక్క వర్ణింపబడు తుంది. వ్యాకరణంలో అల్లాంటిది వర్ణింపబడలేదు. ఇక వర్ణిత మైందనుకొనే విజ్ఞానకాస్త్రపూర్వప్రయోగములకు సంబంధించినధర్మగ్రంథా యధేచ్ఛంగా వర్ణిత మైనదే కాని అదేనా కాస్త్రయోగ్యంగా చెప్పబడలేదు. కాస్త్రార్థమనేది నిరూపితరూపంగా వుండాలెకదా! ఈ వ్యాకరణంలో జ్ఞానధర్మ త్యాన్ని పుపన్యసించి అధర్మప్రసంగంవస్తూండేమోయని భయపడినవాడై వార్తకకారుడు “ కాస్త్ర పూర్వప్రయోగంలో అభ్యుదయం ” అని అంటే (విరుద్ధంగా) భాష్యకారు డంటాడు - అధవా జ్ఞానంలో అధర్మమే ఉండనీ - అంటాడు. ఈ రీతిగా ఓనియమంలేకుండా ధర్మత్వనిశ్చయం చేశాడు.

[తంత్రీవార్తకం ౧ అధ్యాయ ౩ పాదం 196 వ శ్లో.]

II. శ్లో. యదైవ లోకసిద్ధత్వా త్కృష్యాదే ర్లక్షణం వృథా, తదైవ వేదసిద్ధానాం శబ్దానాం లక్షణం వృథా । రక్షాద్యపి యదత్తోక్త మన్యాఖ్యాకప్రయోజనం నతదప్యన్యతస్సిద్ధే రల్పసిద్ధే స్తతోపి వానిరాకాంక్షీభవేల్లక్ష్యం యేన తన్నామలక్షణం, శతాంశమాత్రసిద్ధౌతు తేన మందం ప్రయోజనం । సమామ్నాయప్రసిద్ధోఽపి సామవేదేఽస్తి లక్షణం, తద్యుక్తంకృతస్య సిద్ధిత్వా త్కర్తవ్యాధేన చార్థవత్ । అక్షయేద్యస్సమామ్నాయ త్పదవాక్యకృమాః బహుళాః, స లక్ష యే త్రరా మల్పం ప్రకృతిప్రత్యయకృమం.

కించ-యది వ్యాకరణా ద్రిక్షాం మన్వీర స్వేదవాదినః, వైయాకరణగోపీషు ఛింద్యస్తే వేద సంశయాత్ । లోకే యస్య యదర్థత్వ మాప్తా వా యత్ర యే మతాః, తేన తేభ్యశ్చ తద్వస్తు యథావ దవగమ్యతే । ఆయుర్వేదం చికిత్సా తు ప్రాయేణ వినియుజ్యతే, వ్యాధితత్వోపధ జ్ఞానం వైద్యేభ్య శ్చోపలభ్యతే । సహాధ్యాయీభిరేవాతో వేదః కార్యైవ రక్ష్యతే, స్వరాక్ష రవిసప్తోఽపి ద్వేషా దన్వైర్న మృష్యతే । తస్మా త్ప్రీతై రుపాధ్యాయై ద్విష్టై ర్వాక్యక రణాదిభిః, న విశాశయితం వేదో లభ్యతే తేన రక్ష్యతే.

తస్మా ద్వేదరక్షార్థం తావ న్నాధ్యయం వ్యాకరణం.

లోకే తు సర్వభాషాభి ర్థా వ్యాకరణాదృతే, సిద్ధ్యంతి వ్యవహారేః । కావ్యాదిన్వ ప్యసంశ యం । కావ్యశోభాస్వపిత్యేతన్నైవాతీవోపయుజ్యతే, వైయాకరణదోషాద్ధి కష్టాః శబ్దాః ప్రయుంజతే । నచ లక్షణ మస్తీతి ప్రయోక్తవ్య మలౌకికం, లోకసిద్ధిప్రయోగేతు లక్షణం స్యాదనర్థకం । ఊహార్థ మపి శబ్దానాం నవ్యాకరణ మర్థవత్, ఊహాస్యాప్యన్యతస్సిద్ధే తూహ్య నూహ్యవిభాగవత్ । వేదవివక్షా సర్వేషా మాదర్మస్సర్వదాస్థితః, శబ్దానాం తత ఉద్భృత్య ప్రయోగస్సంభవిష్యతి । అధవా యోషి గావ్యాది ల్లోకేశార్థే ప్రయుజ్యతే, సోప్యర్థద్వారతః ప్రాప్తప్రయోగః కేన వార్యతే ? నచ వేదాంగభావోఽపి కల్పి ద్వాక్యకరణం ప్రతి, తా దర్థావయవాభావా ద్బుద్ధాదివచనే ష్వివ । కృతికింగాదిభి స్తావ త్తాదర్థ్యం నాఽస్య గమ్యతే, అకృత్రిమస్యవా కల్పి త్కృత్రిమాఽవయవః కథం ? । తత్త్వావబోధశ్శబ్దానాం నాస్తివ్యాకరణాదృతఇతియత్ - తద్రూపరసగంధస్పర్శేష్యపి వక్తవ్యమానీత్ । శోషా ప్రత్యక్షగమ్యేథే కాస్త్రా త్తత్త్వావధారణమ్, కాస్త్రలోకస్వభావజ్ఞ ఈదృశం వక్తు మర్హతి । అతఏవ శ్లోక సోఽత్తరార్థం ఏవం వక్తవ్యం -

తత్వావబోధ శృద్ధానాం నాస్తి శ్రోత్రేంద్రియాదృతే - ఇతి. నవ్యత్రకల్ప ద్విప్రతిపద్యతే, బధిరేష్వేన మద్భుష్టత్వాత్ (ఇత్యాది)

ఈవాక్యాల తాత్పర్యం ఇదీ:- “ లోకసిద్ధంగా వుండడంచాత కృష్యాదులకు (వ్యవసాయం మొదలయినవాటికి) లక్షణం ఏర్పరచడం ఎంత వ్యర్థమో వేదసిద్ధాలయినశబ్దాలకు లక్షణం ఏర్పరచడం కూడా అంతే వ్యర్థమైనకార్యం. వ్యాకరణం చెప్పడానికి వేదరక్షణం మొదలయినవి కారణాలని చెప్పినమాటకూడా, మఱోదానివల్ల సిద్ధిస్తుండడం వల్లా, (వ్యాకరణంవల్లకూడా సిద్ధించినా) అత్యల్ప సిద్ధికలగడంవల్లకూడా ఈవ్యాకరణప్రయోజనం వృధా అవుతున్నది. లక్ష్యం మఱోదానిఅపేక్ష లేకుండా దేనివల్లపూర్తిగా సిద్ధిస్తుందో, అదే లక్షణం అనిపించుకొంటుంది. అంతేకాని నూరోపంతు మాత్రమే సిద్ధించేలక్షణంవల్ల ఆట్టే ప్రయోజనం లేదు. సమామూల్యప్రసిద్ధంగా తీసికొన్నా సామ వేదంలో వైదికశబ్దాలకు లక్షణం వుండనే వుంది. కావలసినలక్షణం అంతా దానివల్ల సిద్ధిస్తుండడం చాత అదే అర్థవత్తు అవుతుంది. సమామూల్యయాన్నిబట్టి అనేకంగా పదవాక్యాలరీతులు లక్షింపబడు తూనే వుంటే, ఇక ఈవ్యాకరణంవల్ల వచ్చే కొద్దిపాటిప్రకృతిప్రత్యయవిధానం ఏంలాభం? మఱిన్నీ వైయాకరణులనుకొన్నట్లుగా వ్యాకరణంమూలాన్నే వేదరక్షణం జరుగుతుందీ - అనే వేదవేత్తలు తలచివుంటే, ఈపాటికి తమకుతమకు గలిగినవేదంలోనిసందేహాలు అన్నింటినీ వైయాకరణులయిండ్లకు పోయి తీర్చుకొని వుండేవారే. లోకంలో ఏనస్తువుకోసరం ఎవరు ఎవరికి ఆవులుగా వుంటారో, వారు ఆవస్తువులను వారిమూలంగా పొందుతూ వుంటారు(ఉదాహరణం చెప్తాను.) ఆయుర్వేదం తరుచువ్యాధులకు చికిత్సచేయడంలో ఉపయోగపెట్టబడుతుంది. దాన్ని ఉపయోగపెట్టే వైద్యులనుండే ప్రజలు వ్యాధితత్వాన్నీ దానికి తగినమందునూ పొందుతూ వుంటారు. కూడా చదివేవారివల్లనే వేదం సర్వం రక్షింపబడుతుంది. స్వరసాశనంగానీ అక్షరలోపాన్నిగాని ద్వేషంవల్ల అన్యులు సహింపరు కాబట్టి సంప్రీతులయిన ఉపాధ్యాయులద్వారానే వేదం నశింపనీయకుండా కాపాడబడుతుండే కాని వారికి ద్వేష్యకోటిలోనివైయాకరణులచేత ఎంతమాత్రం వేదం రక్షింపబడదు. ఒకవేళ ఆద్వేషులు వేదాన్ని విసాశనం పొందించడానికేనా గానీ సాధ్యంకానిది ఆవేదం. కనకా వేదరక్షణం కోసరమని వ్యాకరణం చదవ నక్కర లేదు. ”

“ లోకంలో అన్నిభాషల్లోనూ వ్యాకరణం లేకుండానే లోకవ్యవహారంచేతనే శబ్దార్థాలు పొందబడుతున్నవి. కావ్యాలుమొదలయినలౌకికభాషలో కూడా నిస్సంశయంగానే ఇల్లాగే అర్థం ఏర్పడుతున్నది. వైగా కావ్యభోధలవిషయంలోనేనా ఉపయోగిస్తుండేమో అంటే - అది (వ్యాకరణం) అంతగా ఉపయోగించడం లేదుసరిగదా వైయాకరణులదోషంచాత అతికష్టము లయినశబ్దాలను కూడా లోకులు ప్రయోగించవలసి వస్తున్నది. లక్షణం (వ్యాకరణం) వుందిగదా అని లోకంలో వాడుకలో లేనిశబ్దాలు ప్రయోగించరాదు. లోకసిద్ధాలయినశబ్దాలే వ్యాకరణంలోనూ వున్నవంటారా? - అల్లాగితే ఈలక్షణకాశ్రయం వ్యర్థమే అవుతుంది. ఇల్లాగే ఉపాధ్యంకూడా వ్యాకరణం పనికిరాక నిర్భరకం అవుతున్నది. ఈఉహ మఱోదానివల్లనేసిద్ధిస్తూ వుంది. వేదమే అందరికీ అన్నికాలాల్లోనూ ఆదర్శంగా వుండడంచేత (వ్యాకరణపుభోక్యం లేకుండానే) ఆవేదంనుండే ఉద్ధరించిప్రయోగించుకోవడం కలుగుతుంది. అథవా (పోనీ - పక్షాంతరంగాచూచినా) లోకులు ఆయా అర్థాలలోగావ్యాదిశబ్దాలను ప్రయోగిస్తూనే ఉన్నారు. అర్థాన్నిబట్టే దానికి ప్రయోగప్రీతికలుగుతుంటే

అడ్డుకోగలిగినవైయాకరణు డెవడు ? ఇల్లాగే తాదర్థ్యావయవత్వం అంటూలేకపోవడంచాత, దీనికి (వ్యాకరణానికి) బుద్ధాదులవాక్యాలకువలెనే వేదాంగత్వంకూడా ఉండనే ఉండదు. కృతివింగాదు లతో దీనికి తాదర్థ్యం పొందించడానికి వీలులేదు. ఏమంటే అకృత్రిమమైనదానికి (వేదానికి) కృత్రి మమైన (వ్యాకరణం - అనే) ది అంగంగా ఎల్లా ఉండగలదు ? “వ్యాకరణం లేనిదే శబ్దాలకు తత్వా వబోధం సిద్ధింపదనేది చూతాము. అది వస్తువుల రూపరసగంధస్పర్శలవిషయంలో గూడా అనవలసిన మాటేకాదా ? కనుక ప్రత్యక్షంగా కంటికి కనిపిస్తూ అర్థం తెలిసేవానివిషయంలో శాస్త్రంవల్లే తత్వా ర్థం ఎవరు నిర్ణయించి తెలిసికోగలుతారు ? శాస్త్రాల లోకులస్వభావం ఎఱిగినవాడెవ్వడూ ఇల్లా అనడానికి సిద్ధపడడుగదా ! ” - అని.

ఈవిధంగా కుమారిలభట్టు పతంజలిగ్రంథయుక్తులు ముక్కముక్కలుచేసి నురిమి గాలికి చల్లిపాడు. ఆయుక్తులన్నీ గేం లేక ౬౦ పేజీలగ్రంథంగావుంది. స్థలసంకోచంచేత కొంచెం మచ్చుమాత్రమే చూపించాను. కాని ఒక్కవిషయంమాత్రం పూర్తిగా అనువదించక తప్పనిసరి. అది ఏదంటే - పతం జలులవారు నిరూపించిన అపశబ్దచర్చ. అందులో ఆయన విచారణ చాలా దీర్ఘంగా చేసిచేసి చివఱకు ప్రతిజ్ఞాపూర్వకంగా కల్పనూత్రిస్మృతిగ్రంథమీమాంసాగ్రంథకారులగ్రంథాలలోనుండి అపశబ్దాలను ఏర్పి ప్రదర్శిస్తాడు. ఆహితాగ్నులనుకొనేవారి అపశబ్దవాదం వట్టి డాంబిక మని ఋజువుచేస్తాడు. నేడు రామమూర్తిపంతులుగారు గ్రాంథికాగ్రేసరులగ్రాంథికవాదం వట్టి డాంబిక మని ఋజువుచే తారు. కనుక ఇందులో కూడా ప్రాకృతభాషావాదానికి నేటివ్యావహారికభాషావాదంతో పోలిక ఏర్పడుతున్నది. ఆ కారణంచేతే దాన్నిపూర్తిగా అనువదించక తప్పినది కా దని మనవిచేస్తున్నాను. అది అపశబ్దవ్యవస్థకూడా అవుతుంది కాబట్టి చదువరులు కొంచెం శ్రమకు సహింపక తప్పదు. కనుక దయతో చిత్తగించండి:-

* ఆహితాగ్నిగ్రంథకర్తల అపశబ్దాలని కుమారిలభట్టు వ్రాసినభాగములు *

కుమారిలభట్టు - ధర్మాచారప్రణిహితచిత్తులగు శిష్టులలో తరుచు ఎవడో ఒకడే - నూటికోటికి ప్రమాదవశాన అల్పమైన అసాచారదుగా వుంటాడనీ, గావ్యాదిశబ్దాలను ప్రయోగిస్తే ఎవడికికూడా అసాచారబుద్ధి కలగడం లేదనీ అపైని ధర్మశాస్త్రంద్వారా ప్రత్యవాయజనకాలన్నబుద్ధితో నిషేధిం పబడిన కలంజభక్షణాదులు చేసినప్పుడు తత్ప్రాయశ్చిత్తార్థంగా చేసే గర్హమైనచికిత్స (ఈగావ్యాది శబ్దాలను ప్రయోగిస్తే) చేస్తున్నట్లు గోచరించడం లేదనీ వేలకొలదీఆహితాగ్నులను పరీక్షించిచూచి కా-అందులో ఒకడేనా భాష్యకారులభావానికి సరిపోయేట్లుగా సాధుశబ్దాలతో వ్యవహరింపగలవా డంటూ తనకు కనపడడం లేదనీ చెబుతూ ప్రస్తావనకాన ఆహితాగ్నులయినగ్రంథకర్తలు వాడిన అపశబ్దాలను ఇల్లా ఉదాహరిస్తున్నాడు. చూడండి.

III. శ్లో॥ కల్పనూత్రిస్మృతిగ్రంథమీమాంసాగృహ్యకారిణః శిష్టాదుష్టాఃప్రయుంజానా అపశబ్దా ననే కళః, (౧) ‘సమాన మితర ఛ్యేనీన’-ఇత్యాదితకారాంతనపుంసకప్రయోగేషు మళకేన తత్ర తత్ర చప్రయుక్తం -సమాన మితరం జ్యోతిష్టోమే నేతి. సమాన మితరం గవా విహితేనేతి మూత్రకారణాపి అభిహితం. (౨) ‘అహీనే బర్హిష్పవమానై స్సదసి న్తుకీర న్నితి’ - కర్తృ భిప్రాయక్రియాఫలవర్జితేపి క్యుర్విర్భుకే శ్రవనే యజంతి యాజకాఇతివ త్వరన్మేపడే

శబ్దాన్ని నిర్వచించేటప్పుడు వచనశీలత్వకారణాన్ని నూచిస్తూ నిరుక్తకారుడు, బూర్ఖాధారు వునకు బుర్రోవచి - అనేనూత్రంవల్ల రావలసినవచ్యాదేశం చేయకుండానే బ్రహ్మాత్ (అనితప శబ్దంగా) ప్రయోగించారు - (౧౧) కాబట్టి లక్షణగ్రంథాలే ఇల్లావుంటే మఱి తక్కిన ఇతి వాస పురాణాలలో అపశబ్దాలుండవా? (అనేకంగా ఉంటుంది తాత్పర్యం) ఆవిధంగానే ద్వివచనరూపములు గలశబ్దాలకు వాస్తవికాదిగ్రంథకర్తలగ్రంథాలలో ఉభాభ్యః అని వాడడం కనిపిస్తూ వుంది. ఒక్కమాటుగా రెండుదంతాలతోను అయినప్రహారము ఉభాభ్యః - అనబడుతుందని వాస్తవికాగ్రంథాలువ్రాసినపాలకాప్యరాజపుత్రాదులందరున్నూ ప్రయోగిస్తూనే వున్నారు. మఱిన్నీ (౧౨-౧౪) వేదాలలోకూడా అనేకప్రయోగాలు వాటిని అధ్యయనంచేసేవారు ఒప్పుకొని ప్రయోగించినవి వున్నవి. అవి సామాన్యంగా వున్నాచాందసంగా వున్ననూ వాటికి లక్షణమే లేదు. సుష్టులను తిజ్జులను ఉపగ్రహములనూ ఈమొదలయినవాటిని వ్యత్యయంచేయడంవల్ల కానీ, లేదా (గణపాతాదులలాగా) ఏదో ఒక అధికారంలో కనిపిస్తుంటుంది - అనే కారణంవల్లగానీ, లేదా బహుళం ఛందస్ - అనే నూత్రంవల్లగాని - అవి ఏమాత్రము రూపసిద్ధిని పొందేవి కావు. ఏల్లాంటి - మధ్యం ఆపస్య తివ్యతి - అనీ, నీచీనవారం వరుణః కబంధం అనీ ఉన్నవైదికవాక్యాలలో అపాం-అని నిత్యస్త్రీలింగ బహువచనంగాను, హలంత (అప్) ప్రాతిపదికగానూ ఉండవలసిన అపశబ్దానికి ఆపస్య - అని ప్రయోగించడమనేది లక్షణానికి అనుగతంగా వున్నట్లు కనిపించడం లేదు. అల్లాగే ద్వారం - అనే మాటకు బదులుగా గాటదేశపువారిభాషలోతప్ప మఱియొక్కదానూ వారం - అని ప్రయోగించడం లేనేలేదు. కాబట్టి [ఈవ్యర్థమైన] వ్యాకరణాన్ని ఆరంభించకుంటేనే మంచిదని తోస్తున్నది, విషయ వ్యాప్తిఅంటూ లేదుకాబట్టి. అర్థం అనేది శబ్దానుగమంగా వుండాలెకదా. అందుకే కదా వ్యాకరణం ఏర్పడ్డది. వ్యాకరణ (మనేసముద్ర) మును ఈది ఆవలిగట్టుకు చేరామని అనుకొనేవారుకూడా ప్రయోగించవలసివస్తే, సుతరామూ గావ్యాదిశబ్దాలతో సమానమైన (అంటే-అపాటివిలువగల) శబ్దాలనే ప్రయోగిస్తూ వున్నారు. [పోనీ తక్కినఅహితాగ్నులగ్రంథాలలోని అపశబ్దాలు ఎల్లా వున్నానూ] వ్యాకరణకాస్త్రానికి సూత్రాలువ్రాసినవారినూత్రాల్లోనూ, దానిపైని వార్తికలు రచించినవారివార్తికలలోనూ, ఆయుభయాన్నీ చర్చించి నిరూపించే భాష్యకారుడి భాష్యంలోనూ కూడా అపశబ్దదోషం స్పష్టంగా కనిపిస్తూ వున్నదికదా! అక్వారూఢులయినసచేతనులూ - (అంటే మేము గుడ్డాలనెక్కామూ అని అనుకొనే ప్రజ్ఞాధికులూ) అలక్వాలను ఎల్లా మరచిపోతారోకదా? (౧౫-౧౬)నూత్రగ్రంథంలో చూతాం. జనికర్తుః ప్రకృతిః-అనే వ్యాకరణనూత్రంలో రెండుఅపశబ్దాలు ఒక్కమొత్తంగా ప్రయోగించారు. జనికర్తంచాత, “ధాతువులను నిర్దేశించేటప్పుడు ఇక్కుతోకేర్చి గాని తిప్పుతోకేర్చికాని ప్రయోగించాలనేకాని కేవలధాతువును ప్రయోగింపరాదు” - అనే నియమాన్నిబట్టిచూస్తే లక్షణవిరుద్ధంగానే ఇక్కడ జనిధాతువే నిర్దేశింపబడ్డది. జనికర్తుః ప్రకృతిః - అనే అర్థలో ప్రకృతిశబ్దానికి అపాదానర్థం (పంచమీవిభక్తి) లక్షణకాస్త్రంవల్ల (వ్యాకరణంద్వారానే) రావలసి వుంటుంది. జాయమానమయిన అర్థానికి జనికర్తం వాచకంగా వుండడంచాత ఈనూత్రంలోని ప్రయోగం లక్షణంతో అనుగతమే కావడంలేదు. అంటే లక్షణవిరుద్ధంగా వున్నదని అర్థం. కాబట్టి ఈ దరిదురిదిలారటిఅశ్యశబ్దం జనిమాత్రాన్నీ చెప్పుతుందిగనక అసాధువే అని ధృవ్యమే. (౧౭) అల్లాగే తృజ కాభ్యాంకర్తరి-అని అనుమానం నిషేధించినవస్త్రీసమాసాన్నీ వ్యాకరణనూత్రకర్తల ప్రయోగించారు. దీనివల్ల - ఏకశబ్దః - అని చెప్పే వ్యాకరణఫలం పొగొట్టుకొన్నారు వారు. (౧౮) ఇల్లాగేదంత

స్త్రాహణస్య జాతివాచకత్వాత్సిద్ధం అంటాడు వార్తికకర్త. (౧౯) అన్యభావ్యంతు కాలశబ్దవ్యవాయాత్ - ఇందులో అతికష్టంగా సమాసకల్పన చేసి దానిచేత గుణవచనసంజ్ఞ బాధితంకాగానే, గుణవచనబ్రాహ్మణాదిభ్యః - అనేలక్షణాన్ని తలచకుండానే వ్యఞ్ చేస్తాడు. (౨౦) భావ్యంలోనూ - అవిరవికన్యాయేన అనేద్యంద్వగర్భమైనతత్పురుషలో నుపోధాతుఅనేలోపం చెయ్యనే లేదు. (౨౧) అన్యధాకృత్వాచోదిత మన్యధాకృత్వాపరిహారః - కూడా ఇల్లాంటిదే. (౨౨) అన్యధైవంకథం అనేవోట ఐముల్ ప్రియుక్తం కాలేదు. పోనీ నిపాతలనుకొనిసాధుత్వం చెప్పడానికేనా వీలులేదు. ఏమంటే వ్యాకరణలక్షణం లేనివిమాత్రమే నిపాతలవుతవి. ప్రకారాంతరంగా అనుగతాలయ్యేవి నిపాతలు కావు. అయినా లక్షణం ప్రయోగాన్ని బాధిస్తుందికూడా. లక్షణం - శిష్టప్రయోగం అనేరెంటికి విరోధంవస్తే లక్షణం బలీయమనడంచాతానూ, ప్రత్యక్షంగా ప్రతిపేధిస్తూవుండడంచాతానూ జనికర్తఃప్రకృతిః - ఇత్యాదులు అసాధుత్వాన్ని పొందుతూ వున్నవి. ప్రత్యక్షంగా లక్షణవిరోధమైతేనో అంటే - లక్షణరహితాలకుకూడా శిష్టాచారంగా ఏర్పడ్డప్రయోగంచాతే అవయవానుగమలక్షణవుండేదని అనుమానించి, తద్వారా నిపతించడంచాతనే సాధుత్వం ఏర్పడుతుంది. అంతేకాని లక్షణవాక్యంలోనిశబ్దాలకు కాదు. అల్లాంటి లక్షణవాక్యంలోనిశబ్దాలకు లక్షణానుగమనం వుండేటట్టుచూడవలెనే కాని అనాదరం చెయ్యరాదు. ప్రదేశాంతరసిద్ధమైనశబ్దంతో అనుగమనం - అని చెబుతారా? అల్లాగతే ప్రదేశాంతరస్థితమైన శబ్దరాశికూడా, తక్కినవాటిలాగనే లక్ష్యభూతంగా ఏర్పడవలసి వుంటుంది ” - అని భావం.

ఈవుదాహరించిన గ్రంథభాగాలూ అందులోనిచర్చలూ గమనిస్తే - పతంజలి వుద్దేశించిన అపభ్రంశం అనేది అశ్లీలార్థకం అయిన అపభ్రంశం కాదనీ, అపశబ్దరూపమైనదనీ, అంతటిలక్షణవేత్తలూ ఆహితాగ్నులూ కూడా మహాఘోరము లని దండూరావేస్తూవున్న గావ్యాదిశబ్దాలలాంటి అపభ్రంశాలే వాడుతూ వుండేవారనీ, లక్షణం - శిష్టప్రయోగం - అనేవాటిలో, అనుకాసనంలో తావులేకున్నవేళ్లలో (తప్పకుండా శిష్టలప్రయోగాలను వెదకి అనుకాసనంలో చేర్చుకోవలసినబాధ్యత - వైయాకరణులదని మఱచిపోరాదు.) శిష్టప్రయోగాలను అనుసరించి, అనుగమనలక్షణం కల్పనచేయక తప్పదనిన్నీ, కనుక “ పతంజలులవారే అపభ్రంశాలన్నారూ ” - అని తాండవించే ఆహితాగ్నుల ఆచారఘోష - గుఱ్ఱాలనెక్కి ఆసంతోషంలో తమ్ముతాము మఱచిపోయి దొర్లడంతో సమానమే అనీ, అపభ్రంశం - లేక గ్రామ్యం అనేది కేవలం తమదృష్టిదోషమే గాని శబ్దదోషంకాదనీ స్పష్టపడుతున్నది. ఇప్పటికే చాలాదూరం చర్చతో జరిపినందుకు తమింపగోరుతూ అసలు కథను ఎత్తుతూ వున్నాను.

* ప్రాకృతపఠనంకూడా ఒకప్రత్యేకమైనకళ *

ప్రాకృతంలో గ్రంథాలు వ్రాసినగ్రంథకర్తలున్నూ వాటికి లక్షణంవ్రాసి యోగ్యస్థితిని కల్పించిన వైయాకరణులూ, అందులో ఆలంకారగ్రంథాలూ నీతిగ్రంథాలూ కథలూ కావ్యాలూ వెలయించిన ఇతరులన్నూ ప్రాకృతంలో రచనచెయ్యడాన్నిమాత్రమే కాకుండా, దానిని చదవడమూ వినడమూ కూడా ఒకకళ అని అంటూ వచ్చారు. ఉదా:- అమియం పోయియకన్యం పధిక్షం సోవుం చ-అంటాడు గాథానైపుణకర్త సాలాహణుడు. ఇల్లాగా చాలామంది అన్నారు. అయితే ప్రాకృతం

రచనచేయడం అయితే ఒకకళ కావచ్చుగానీ, చదవడమూ వినడమూకూడా కళ ఎల్లాగా అవుతుందీ? అంటే దానిలో ఒకరహస్యంవుంది. ప్రాకృతంలో - శ్లో. కగచానాం జకారస్య తదపానాం యవో రపి, కగదానాం తకారస్య దపపానాం చ సస్య చ - అని ప్రదమధ్యంలో వచ్చే కగచజతదప - అనే అక్షరాలను లోపింపచేసి, అవి లోపించినందువల్ల కలిగేలోటు తెలియకుండా, తేల్చి అనతిస్పష్టంగా అతిమృదువుగా చదవవలసి వుంటుంది. ఇల్లాగే సంయుక్తపదాలు పలికేటప్పుడు (నేటిఇంగ్లీషున ఫర్స్టు పలికినట్టుగా) వైఅక్షరాలు లోపించి లోపించనట్లు వినిపింపచేయాలి. కణ్ఠః - ఇత్యాది సంస్కృతాలు వచ్చినప్పుడు మధ్యనున్న అనునానీకాక్షరపు స్వరూపం నశించకుండా, బిందుత్వం ద్యోతకం అయ్యేట్లుకూడా పలకవలెను. తత్సమతగ్నరుదేశ్యాలను ఉచ్చరించేసమయాలందున్న మహారాష్ట్ర శారనేన్యాదిభాషావిభాగాలను విశదపరిచేటప్పుడున్న ఆయాదేశీసంప్రదాయాలను జాతీయాలను చెదరకుండా ఉచ్చరించవలసి వుంటుంది. (స్వగ్గీయులు సముద్రాల అప్పళాచార్యులూ దుగ్గిరాల గోపాలకృష్ణయ్య, పూజ్యులూ వర్ధమానులూ అయిన రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మ చక్కగా ప్రాకృత పఠనం చేస్తారని ప్రతీతి. తొలివారివి నేను విన్నాను. చాలా అందగా వుంటవి.) ఇంతేకాకుండా మఱి వక విశేషంకూడా వుంది. ప్రాకృతం చదివేకాలంలో ఛందస్సునడకకు భంగం కలగకుండా కొన్ని చోట్లను గురువులుగా వుండేఅక్షరాలను లఘువులుగా చేయాలి, మఱికొన్నిచోట్ల లఘువులను గురువులుగా చేయాలి. రెండోపాదంచినటనూ నాల్గోపాదంచినటనూ లఘువులుంటే తెనుగులోలాగానే గురువులుగా చదవాలి. నకారాదులగుకొన్నికొన్ని అక్షరాలను ఇకారాదులుగానే పలకవలె. ఋకారం-ఉచ్చరించేప్పుడు పాణినిచెప్పినట్లు అజ్భక్తిని హల్భక్తిని విశదంగా వినిపించేట్లు చూడాలి. ప్రాకృతచ్ఛందస్సు రచించినపింగళిమహాముని కాబట్టే ఇల్లాగా -

శ్లో. ఓయి దీవళోవియ వల్లలో లహు దీవళ పథయి హళోయి సోయి లహు

వల్లలోవి తురియపథియో దోలిల్లి వి ఏక్క జాణేహు.

అంటాడు. ఇక వినడం ఎల్లా కళ అవుతుందీ అంటే - ఛందఃపాఠ్యాన్ని అనుసరించి త్వరత్వరగా చదువుతూ వుంటే రెండేసిమూడేసి అక్షరాలయ్యేట్లు చదువుతుంటారు. శ్రోత వాటిని పారిమదపు విలువులని జ్ఞాపకం వుంచుకోవాలి. సామవేదపాఠంలోని - ఊహావ్ ఊహావ్లాగా. ఒక్కొక్క చోట రెండేసి మూడేసి పదాలుగా విరిచివా వాటిని ఏకపదంగా అర్థంచేసికోవాలి. మఱికొన్నిచోట్ల అలాపమాధుర్యంగా మత్తుకలోనిపల్లటీమాతలవలె అతిఅంతర్వాణిగా చదువుతారు. వాటిని బోధపరచుకొనేసారస్యం తెలిసివుండాలి. ఇల్లాంటివి శ్రోతలవిషయంలో కళలు.

* ప్రాకృతం - అస్తాదశదేశీభేదాలు *

ఈరీతిగా వాదాపు రెండూ, లేక మూడూ వేలయేండ్లక్రింద భారతవర్ష ప్రజలకు వ్యవహారభాషగా ఉన్నప్రాకృతం క్రమంగా ప్రజలు అభివృద్ధిచెంది భిన్నభిన్నదేశాలలో భిన్నభిన్నజాతులుగా నెలకొని, ఆయాదేశాలవారు ఆయాదేశకాలపరిస్థితులకనుగుణము లయిన మార్పులు పొందుతూ వచ్చిన కారణంచాత, వారిభాషలన్నవిభిన్నంగా వృద్ధిపొంది ఆయాదేశాలపేరుతోనే వ్యవహరింపబడుతూ వచ్చినవి. అల్లా వచ్చినవివిధములయిన దేశభాషలలోనూ విజ్ఞానపు అధిక్యాన్నిబట్టిన్న నాగరకలోని ప్రాకృత్యన్నిబట్టిన్న కొన్నికొన్నిభాషలు విశేషఖ్యాతిని గడించడమే కాకుండా, అసలుప్రాకృతపు మూలం అభాషే యేమో అనేంత ప్రాముఖ్యాన్నికూడా పొందినవి. కాబట్టే ప్రాకృతస్యాకరణ

కర్తలలో కొందరు - ప్రకృతిశ్శారసేనీ, (వరరుచి ప్రా. ప్రకాశ.) అని అనేవారు. దానికి వ్యాఖ్యాతగా వున్న భావహాచార్యుడు - అస్యా మాగధ్యాః ప్రకృతి శ్శారసేనీతి వేదితవ్యం - అని వ్యాఖ్యానం వ్రాశాడు. హేమచంద్రాచార్యుడు -

శ్లో. అకృత్రిమస్వాదుపదాం పరమార్థాభిధాయినీం, సర్వభాషాపరిణతాం జైనీం వాచ ముపాస్మహే । (గ.) ఏకరూపా హి భగవతోద్ధమాగధీభాషా వారిదవిముక్తవారిధారావదాశ్రియానురూపా పరిణమతి. (కావ్యానుశాసన)

తత్త్వా అణాయిపాయియపయట్టభాసావిసేసః దేసీ - (దేశీనామమాల.)

అని అర్థమాగధీభాషను (దీనినే నేడు పోలీ అంటున్నారు) సర్వభాషా (ప్రాకృత) మూలమని అంటాడు. ఆచార్యభరతుడు నాట్యశాస్త్రంలో - శ్లో. మాగధ్యవంతిజా ప్రాచ్యా శూరసేన్యర్థమాగధీ శాస్త్రికా దాక్షిణాత్యా చ సప్త భాషాః ప్రకీర్తితాః - అని ఎనిమిదిభాషలను ప్రాకృతభాషలో ముఖ్యంగా పేర్కొంటాడు. జినదాసనునాత్తరుడు అనే పండితుడు - మగహద్ధవిసయభాసానిబద్ధం అర్థమాగహం, అనావా అత్తారసదేసీభాసాణియయం అర్థమాగహం - అని, మగధార్ధవిషయభాషానిబద్ధమైనది అర్థమాగధమవుతుందనీ, లేదా అష్టదశదేశీభాషానియత మైందికాన అర్థమాగధం - అవుతుందనీ అంటాడు. విష్ణు ధర్మోత్తరంలో కావ్యాలంకారంలోనూ

శ్లో. దేశేషు దేశేషు పృథగ్విభిన్నం న శక్యతే లక్షణత స్తు వక్తుం, లోకేషు యత్స్యా దపభ్రష్ట సంజ్ఞం । జ్ఞేయంచ త ద్దేశవిధోఽధికారం-(ఖం ౩. అ ౭) అపభ్రంశస్తు యచ్ఛుద్ధం తత్తదేశేషు భాషితం. (కావ్యాలంకారం)

అని అంటారు. సంస్కృతం ప్రాకృతం అపభ్రంశం - అని మూడేభాషలుగా నూచిస్తవి కొన్ని కాసనాలు (ఇండియన్ అంటిక్వరీ. ౧౦-౨౦౪, వలభీరాజుకుచేసినవిశేషణం.) సంస్కృతం ప్రాకృతం చాన్యదపభ్రంశ ఇతి త్రిధా - అంటాడు కావ్యాలంకారకర్త. దండిపండితుడు కావ్యాదర్శంలో-

తదేత ద్వాజ్ఞయం భూయః సంస్కృతం ప్రాకృతంతథా

అపభ్రంశశ్చ మిశ్రం చేత్యామరార్యా శ్చతుర్విధం.

నాలిగింటికి పెంచాడు. వాగ్భటుడు దండిమాటలోని మిశ్రశబ్దానికి బదులు భూతభాషితాన్ని (వైకాచిని) చేర్చి నాలుగుభాషలంటాడు. భోజరాజు రెంటినీ ఉంచుకొని అయిదుభాషలంటున్నాడు. చండనేనుడు త్రివిక్రముడు సింహరాజు లక్ష్మీధరుడు (ఆంధ్రుడు వడ్డాణుడొచ్చిపోయి కర్ణాటకకర్త.) క్రమతీర్థరుడు మార్కండేయుడు హృషీకేశుడు - మొదలయిన వారి వ్యాకరణాలు చూస్తే ఆరుభాషలుగా స్పష్టపడుతుంది. ఈరీతిగానే కావ్యాలంకారకర్త రుద్రాటుడు అమరచంద్రుడు జినదత్తుడు భోజుడు ఆచార్యహేమచంద్రుడు ఈ మొదలయిన అలంకారికులు కూడా ఆరుభాషలనూ పరిగణించినవారే. కాని ఇందులో చాలామంది సంస్కృతప్రాకృతమాగధీశారసేన్యపభ్రంశపైకాచీభాషలనే ఆరుభాషలనీ కొందరుమాత్రం భూతభాష జేరనీ అంటారు. వీనిఅన్నింటిలోకీ అర్థమాగధీభాషకునూ వైకాచికి అపభ్రంశభాషకునూ మహారాష్ట్రభాషకునూ విపులంగా వాఙ్మయం కనిపిస్తూ వున్నది. దండికవి మెచ్చుకొన్న సేతుబంధం మహారాష్ట్రప్రాకృతభాషలో వ్రాయబడినది. ఔపపతికనూత్రం భగవతీనూత్రం ప్రజ్ఞాపనానూత్రం జ్ఞాతనూత్రం విపాకకుత్రం ఔపపతికనూత్రం మొదలయిన జైనవాఙ్మయగ్రంథాలున్నూ బౌద్ధగ్రంథాలయినత్రీపీటకాదులున్నూ ఈభాషలోనే వ్రాశారు అంటారు. రాజప్రశ్ననూత్రం మొదలయినవికూడా

ఇందులోవే. ఆలంకారికగ్రంథకర్తదానారణ్యచేత తెలియబడే అర్థమధనం భీమకావ్యం మొదలయిన విన్న బృహత్కథా సంగ్రహం మొదలయినవిన్న వైకాచీభాషకు ఉదాహరిస్తూంటారు. ఆచార్యపుష్ప దంతునిత్రిషష్టిగుణాలంకారం శాగతుమారయశోధరచరిత్రం శ్రీచంద్రునికథాకోశం ఆచార్యధన శునిహరిచంకపురాణం మొదలయినవి అపభ్రంశవాఙ్మయంలో వ్రాయబడినవే. ఇవిగాక వైభాష లన్నింటిలోనూ నాటకాలంకారప్రబంధకథాచరితోపదేశస్తోత్రచ్ఛందోగ్రంథాలు అనేకంగా కనిపిస్తూ ఉన్నవి. ఉత్తరాధ్యయననూత్రం దశవైకాలికనూత్రం పరమాత్మప్రకాశం ఆవశ్యకనిర్మూక్తి - మొదలయినగ్రంథాలు అనంతంగా కూడా ఉన్నవి. ఇల్లాగా ఈప్రాకృతం ఆరుప్రధానభాషలుగా మాత్రమే గాకుండా అష్టాదశ (౧౮ రకాలగు) దేశీభాషలుగా కూడా పరిణమించింది. ఒక్క పరిణ మించడమే కాదు. వైదుష్యప్రకర్షను చాటునప్పుడు కవులు అష్టాదశదేశీభాషావిజ్ఞానం అనేది ఒక యోగ్యతగా కూడా పేర్కొన్నారు. వాత్సర్యయశాదులు చతుష్షష్టికళలలో దీనినే దేశీభాషావిజ్ఞాన మని ఒకకళగా పేర్కొన్నారు. కాటిల్లుడుకూడా రాజ్యాంగంలోనయితం రాజులకూ మంత్రి లకూ మాత్రమే కాకుండా గూఢపురుషులకునైతం (అష్టాదశ) దేశీభాషావిజ్ఞానము ఆవశ్యక మనుచు న్నాడు. గ్రంథములను పరిషత్తులలో పఠించేకాలంలో - దేశీపాఠ్య మని ఒకరీతి కలదు. ఇది గాం ధర్వకళతో పాత్తుకలిపికొన్నది ఇటీవల. కాబట్టిప్రాకృతమనేది క్రమంగా సమిష్టిమటుంబములు చీలి వ్యష్టిగా వెటిగి అనంతత్వాన్ని పొందినవిధంగానే ఆయాదేశభేదాలతో నెలకొని అనంతరత్న ప్రభవ మైంది. అనంతత్వాన్ని పొందింది. చివరికినాటికి పూర్తిదేశభాషలుగా పరిణమించింది.

* కువలయమాలకథ - పద్ధినిమిదిదేశభాషలు. *

విక్రమశకం ౯ వ శతాబ్దినాటిగ్రంథం కువలయమాలకథ - అని ఒకప్రాకృతకావ్యం వున్నది. అది ఒకచిత్రమైన గ్రంథం. దీన్నిరచించినవాడు బాబాలిపురపువాడు. తుత్రియరాజుకులోత్పన్నుడైన ఉద్యోతనుడు, కాని ఇతనికి దాక్షిణ్యచిన్నానూరి అని మఱోపేరుకూడా వుంది. ఇది సకలకథ ఖండ కథ ఉల్లాసకథ పరిహాసకథ వరకథ - అనే అయిదురకాల కథాలక్షణాలూ గుదిగుచ్చి శ్రీనాథమహా శవివీధిలాగానో, లేదా వల్లభరాయలశ్రీదాభిరామకథలాగానో దీనిని రచించాడంటారు భగవాన్దా నూమొదలయినవారు. అందులో అతనికాలంలో ప్రచారంలోవున్న పద్ధినిమిదిదేశాలవారూ వారిదేశ భాషలూ అతను పేర్కొన్నాడు. చదువరులు పరికింపవలసి యున్నది. ఈ గ్రంథకర్త ఈకథలో:

* కువలయమాలలో వ్రదాహరించిన ప్రాచీనులగు ప్రాకృతగ్రంథకర్తలు *

I. (౧) పాదలిప్తాచార్యుని తరంగవతీకథ (ప్రా)	(౨) విమలాంకుని-ప్రాకృతనిబంధం (ప్రా)
(౨) ఛప్పల్లకుని-చేకపణితి (ప్రా)	(౩) దేవగుప్తుని (లేక దోణుని) త్రిపురమ చరిత్రం (ప్రా)
(౩) గుణాధ్యుని-బృహత్కథ (ప్రా)	(౧౦) హరిచంకకారుని-హరిచంకపురాణం(ప్రా)
(౪) వ్యాసుని-భారతం (సం)	(౧౧) ములోచనాకర్త-ములోదనాకథ (ప్రా)
(౫) వాల్మీకి-రామాయణం- (ప్రాకృతనూత్రం)	(౧౨) ప్రభంజనకవి-యశోధరచరిత్ర (ప్రా)
(౬) బాణకవి-కావందరి (సం)	(౧౩) ఆచార్యరవిశేణుడి-పదుమచరియ(ప్రా)
(౭) సాతవాహనుని-గాథాకోశం, లేక గాథా సప్తకతి (ప్రా)	(౧౪) భవవిరహాంకుని-సమరమృగాంకకథ(ప్రా)

ప్రాకృతగ్రంథకర్తలూ - ప్రజాసేవానూ : పంచాగ్నుల ఆదినారాయణశాస్త్రి ౧౮౯

అనేగ్రంథాలనూ గ్రంథకర్తలనూ పేర్కొన్నాడు. ఆయన ఉదాహరించిన పేర్లు-దేశభాషలు ఈక్రిందివి పద్దెనిమిది.

II. (౧) గొల్ల దేశం-గొల్ల భాష	(౧) గుజ్జర (ఘూర్జర) దేశం - భాష
(౨) మజ్జ దేశం (మధ్యదేశం) మజ్జ భాష (మధ్యదేశభాష)	(౧౦) లాడదేశం (లాట) భాష
(౩) మాగహం (మాగధం) మాగధభాష	(౧౧) మాళవదేశం-మాళవభాష
(౪) అంతవేతే (అంతర్వేది) దేశం, అంత వేతేభాష.	(౧౨) కర్ణాడయ (కర్ణాటక) దేశం-భాష
(౫) కీరదేశం-కీరదేశభాష.	(౧౩) తాయిదేశం-తాయిభాష (తమిళమాళి)
(౬) ఉక్కదేశం-ఉక్కదేశభాష	(౧౪) కోసలియదేశం (కోసలియ) భాష
(౭) సింధుదేశం - సింధుదేశభాష	(౧౫) మరవాఠ్(మహారాష్ట్ర) దేశం-భాష
(౮) మారుయా (మార్వాడీ) దేశం - మారు యా భాష	(౧౬) ఆంధ్రదేశం - ఆంధ్రభాష
	(౧౭) ఖసదేశం - ఖసభాష
	(౧౮) ఫారన్ దేశం - ఫారసిభాష

ఇంకాబర్పరాదిదేశాలని అన్నాడు.

♦ III. (౧) జాన భోయంతరే దిత్తం ఇమిణా అణేయవణియప్పసారయాబద్ధకయవిక్రయపఉత్త
వడ్డమాణకలయలరవం నాట్టమగ్గంతి. తత్తయ పవిసమాజేణ దిత్తే అణేయదేశభాషాలక్షియే దేశవ
ణియే జహా (౨) కసిణే చిత్తరవయణే బహుకసమరభుంజయే అలజ్జేయ, అరరేత్తి ఉల్లవంతే
అనా పేచ్చయిగొల్లయే తత్త. (౩) ణయణీదిసంధివిగ్గహపడుయే బహుజంపియే య పయితియే
తేరే మేరే అఉత్తి జంపిరే మజ్జదేశేయ. (౪) ణీహరియపోట్టదువ్వణ్ణమడహయే సురయకేలి
తల్లిచ్చే, ఏగేరే జంపురే అనా పేచ్చయ మాగహే తుమహో. (౫) కవిరే పింగళణయణే
భోయణకహమే త్తదిణ్ణవానారే, కిత్తోకిమ్మాజియ జంపిరే య అనా అంతవేతే య. (౬)ఉత్తుం

♦ III తత్ర యాన త్తోకాంతరే దృష్టోనేన అనేకవణిక్పిసారితాబద్ధక్రియవిక్రియ ప్ర
వృత్తివర్తమానకలకలరవోనాట్టమగ్గంతి. తత్రచ ప్రవిశతా దృష్టా అనేకదేశభాషాలక్షితా దేశవణిజః
తద్యథా - (౧) కృష్ణా నిఘ్నరవచనాణా బహుకసమరభుంజానా నలజ్జాంళ్ళ, అరరే ఇత్తుల్లప
తోఽథ పేక్షతే గొల్లకాం స్తత్ర, (౩) నయనీతిసంధివిగ్గహపటుకాణా బహుజల్పకాంళ్ళ ప్రకృ
త్యా, తేరే మేరే అఉత్తి జల్పతో మధ్యదేశ్యాంళ్ళ, (౪) నిస్సతోదరదుర్వర్ణవామకాణా సురత
కేలిలిప్పాన్, ఏగేరే - జల్పకా నథ పేక్షతే మాగధాణా తుమారః, (౫) కపిలాణా పింగళనయనాణా
భోజనకథామత్రదత్తవ్యాపారాణా, కిత్తో కిమ్మా జియ - జల్పకా నథాంతర్వేద్యాంళ్ళ. (౬)
ఉత్తుంగస్థూలఘోణాణా కనకవర్ణాంళ్ళ భారవాహంళ్ళ, సరిపారి - జల్పకాణా కీరాణా తుమారః
ప్రలోకయతి, (౭) దాక్షిణ్యదానపారుషవిజ్ఞానదయావివర్జితకరీరాణా, ఏహం తేహం బురీవాణాణా
కుక్కాణా తునః పేక్షతే తుమారః. (౮) సలలితమ్మదుమందపదాణా గాంధర్వప్రియాణా స్వదేశ
గతచిత్తాణా, చఉడయమే - భణతః సుభగా నథ నైంధవాన్ దృష్టవాన్. (౯) వకాన్ జడాంళ్ళ
జాడ్యే బహుభోజినః కఠినపీనస్థూలాంగాన్, అప్పాతుప్పా - భణతోఽథ పేక్షతే మారవాంస్తతః
(౧౦) ఘృతలోలితపుష్టాంగాణా ధర్మపరాన్ సంధివిగ్గహే నిపుణాణా, ఇవురేభల్లవుభణతోఽథ
పేక్షతే గార్జరా నపరాణా, (౧౧) స్నాతోల్లిప్తవిల్లూక కృతనీమంతాణా ముఖోభితసుగాత్రాణా.

గర్భాలభూతే కణయవశ్చై య భారవాహే య సరివారి - జంపిరే కీరే కుమారో పలాదేయి.
 (2) దక్షిణదాణపోరు సవిజ్ఞానదయావివజ్జయసరీరే, ఏహంతేహంచవతే టక్కేఉణ పేచ్చయి.
 కుమారో (౧) సలలియమిదుమందపయే గంధర్వపియే సదేసగయచిత్రే, చవుడయమే - భణిరే
 నునాపు అహ సేంధవే దిశ్తో. (౧) వంకే జడేయ జడ్డే బహుభోయీ కణిసీణధూణంగే,
 అప్పాతుప్పా - భణిరే అహ పేచ్చయి మారుయే తత్తో. (౧౦) ఫియలాతి యపుత్రంగే ధమ్మ
 పరే సంధివిద్ధనాం జివుణే, ణపురే భల్లపు - భణిరే అహ పేచ్చయి గుజ్జరే అవరే, (౧౧) జ్ఞా
 హులిత్తువివితే కయసీరుంతే నుసోహియసుగత్తే, అహన్తు కాయి తున్తు మిత్తు - భణిరే
 పేచ్చయి లాడే. (౧౨) ఉక్కడదప్పే ప్పియమొహణే పయరోద్దే పయంగవత్తీయే, అదిరి
 పొందిరిమనెరే-భణిరే పేచ్చయి కణ్ణాడయే అణ్ణే. (౧౩) కుప్పాసపాఉఅంగే మాసరుయా
 పాణమయణతాల్లిచ్చే, ఇసి కిసిమిసిం భణమాణే అహ పేచ్చయి తాయియే అవరే. (౧౪) సత్త
 కళాపత్తస్తే మాణీ పియకోపణే కథిణదేహే, జలతలరే - భణమాణే కోసలయే పులహియే అవరే
 (౧౫) దధమధహసామలంగే సహిరే అహిమాణకలహసీలేయ, దిల్లలే గహిల్లే - ఉల్లవిరే తత్త
 మరహత్తో, (౧౬) పియమహిళాసంగామే నుందరగత్తే య భోయణే రోద్దే, అటు పుటు
 రటుం-భణంతే ఆంధ్రో కుమారో పలాదేయి. (౧౭) ఇయ అత్తారసదేసీభాసాఉ పులయి
 యూణసిరియత్తో, అణ్ణాయిం య పులయేది ఖసపారసబబ్బరాదీయే.

(కువలయమాలాకథా. ౧౩౧ పేజీ).

దీనితాత్పర్యం ఇదీ(౧) కొంచెందూరంలో ఈ కున (ఉత్సవాన్ని సందర్శించే వత్సరాజు అనే రణా
 వాస్తీరాజు) అనేకులగువర్తకులతోనిండి కొనుగోలు అమ్మకంచేయడంలో బయలుదేరిన కలకలధ్వని.
 గల అంగడివీధిని చూస్తురుగదా-అక్కడ అనేక దేశభాషలక్షితులయినవర్తకులు ప్రవేశిస్తూ వున్నారు.
 ఏల్లాగంటే - (౨) కృశించినకరీరాలున్నా నిష్ఠురమైనమాటధోరణి అనేకంగా ఒట్టులూ తిట్లులున్నా
 లబ్ధిలేనిరూపులున్నాగలవారై - అవరే - అని మాట్లాడుకొనే గొల్లదేశంవారిని కుమారుడు అక్కడ
 చూచాడు. (౩) నయంలో నీతిలో సంధివిగ్రహచాతుర్యంలో నేర్పుగలిగి, సహజంగానే వాచాల
 కులుగా వుండే మధ్యదేశాలవారిని - తేరే, మేరే, ఆవు - అని మాటలాడుతూవుండగా చూచాడు.

అహన్తు కాహిం తున్తుం మిత్తు - భణతః ప్రేక్షతే లాటీయాః (౧౨) తనుక్యామలఘుదేహాః
 కోపనా న్మానదీవిసో రాద్రాః, భాయపు బహిణీ తున్తు భణతోధ మాలవీయాః దృష్టవాః,
 (౧౩) ఉత్కటదర్పాన్నియమోహనానాః పదరాద్రాః పతంగవృత్తిం శ్చ, అదిరిపొండి మనిరే భణతః
 ప్రేక్షతే కర్ణాటకీయా నన్యాః, (౧౪) కూర్వాసప్రావృతాంగాః మాంసరుచీః పానమదనతృప్తి
 ప్సాః, ఇసికిసి మిసింభణంతోఽథ ప్రేక్షతే తాయికా నళరాః, (౧౫) కాస్త్రకళాకుశలా
 న్మానినః ప్రియకోపనాః కఠినదేహాః, జలతలరే - భణతః కాసలికాన్ప్రలోకతేఽపరాః. (౧౬)
 దృఢలఘుక్యామాంగాః సహమానా నభిమానకలహశీలాం శ్చ, దిల్లలే గహిల్లే ఉల్లపత స్తత్రో మహా
 రాష్ట్రీయాః. (౧౭) ప్రియమహిళాసంగామాః నుందరగాత్రాంశ్చ భోగినో రాద్రాః, అటు
 పుటురటుం భణంతః ఆంధ్రో న్కుమారః ప్రేక్షతే. (౧౮) ఇత్యస్తాదక దేశీభాషాః ప్రలోక్త
 శ్చీదత్తః, అన్యాం శ్చ ప్రలోకయతి ఖస - పారస - బర్హరాదీన్. (అని సంస్కృతచ్ఛాయాః)
 (కువలయమాలాకథ పేజీ ౧౩౧.)

(౪) పొట్టలు వైకుంఠికి, పొట్టిగా కురూపులుగాను సురతకేళిలాలనులుగాను వున్న మగధదేశంవారిని ఆరాచబిడ్డడు - ఏగేలే అని మాట్లాడుతూ వుండగా చూచాడు. (౫) కపిలవర్ణంగలిగి పచ్చనికన్నులతో భోజనకథామాతృవ్యాపారంగల అంతర్వేదిదేశపుజనులను-కిత్తే కిమ్మె జియ-అని అనుకొంటూ వున్నవారిని పీక్షించాడు. (౬) పొడుగ్గా లావెక్కినముక్కులూ అపరంజివంటిమేనిచాయలూ గర్జి బతువులను అనాయాసంగా మోయగలకీరదేశపుప్రజలను - సరి - పారి అనుకొంటూవస్తూవున్నవారిని కుమారుడు నిరీక్షించాడు. (౭) దాక్షిణ్యంగానీ దానంగానీ పాదువంగానీ విజ్ఞానంగానీ దయగానీ - లేనేలేనిశరీరాలతో - ఏనాం లేనాం-అనుకుంటూవున్న ఉక్క దేశస్థులను విలోకించాడు. (౮) నుకు మారంగానూ మృదువుగానూ మెల్లగానూ నడకలు సాగిస్తూ సంగీతమంటే ప్రియపడుతూ స్వదేశం పైనే మనసు పెట్టుకోని - చఉదయమే అనుకొంటూ వచ్చే అందమైనసీంధుదేశపువారిని దర్శించాడు. (౯) వంకరలు వంగి, దుక్కలుగా కదలలేకుండావుండి, విస్తారంతిండిపోతులవడంచాత, గట్టిగాకొవ్వెక్కినస్థూలశరీరాలతో అప్పాతుప్పా అనుకొంటూ వస్తూన్న మారువదేశంవారిని కన్నెత్తి పరికించాడు. (౧౦) నెయ్యిగారుతూ పుష్టిఅయినఆవయవాలతో ఒప్పినవారై, ధర్మంవిషయంలో ఆసక్తి సంది విగ్రహాలు పొసగించడంలో నేర్పు కలిగి - ఇవు - రే భల్ల ఉ ? - అటూవస్తూన్న గూర్జరదేశీయులను చూచాడు. (౧౧) చక్కగా స్నానంచేసి గంధాలు పూసికోని తలలు దువ్వుకోని, అందంగా అలంకరించుకొన్న శరీరాలతో - ఆహ్లా కాయి తుహం మిత్తు - అని చెప్పకొంటూవస్తూన్న లాట దేశీయులను ఆరాచబిడ్డ పీక్షించాడు. (౧౨) సన్ననివీ శ్యామలవర్ణంగలవీ తేలికదనంగలవీ అయినజే హాలతో ముక్కోపులుగానూ అభిమానకాలులుగానూ కోపంవస్తే రాద్రాకృతులుగాను ఒప్పుతూభావు అబహిణీ తుష్టే అనుకుంటూవస్తూన్న మాశవదేశంవారిని కన్నారా కాంచిశాడు. (౧౩) హద్దుమీరిన దర్పంతో ప్రియమై మోహనంగావుండేశరీరాలుగలిగి, మాటల్లో రాద్రం తెల్లడిస్తూ పతంగవృత్తులుగా (గాలిపడగల్లాగా) వుండి - ఆదిరి పోండి మనిరే - అని మాటాడుకొనే కర్ణాటకదేశీయులను చిత్త గించాడు. (౧౪) కుప్పసంతో ఒళ్లంతా కప్పేసికోని, మాంసం - అంటే లొట్టలువేస్తూ పానం మన్మథ విహారం అంటేగాలసపడుతూ - ఇసి కిసి మిసి - అని చెప్పకొంటూ వచ్చే తాయికదేశస్థులను విలోకించాడు. (౧౫) కాస్త్రాలూ కళలూ - వీటిల్లో ప్రసిద్ధికెక్కి, మానవంతులూ కోపప్రియులూ గట్టి శరీరాలుగలవారూ అయి - జల తల వే - అనుకుంటూ వస్తూన్న కాసలికులను (కోసలదేశంవారిని) కూడా విలోకించాడు. (౧౬) గట్టిదనమూ లఘుత్వం (లాఘవం-తేలికా) గల శ్యామలశరీరాలతో మానవంతులూ అభిమానవంతులూ కలహశీలురూ గా వుండే మహారాష్ట్రదేశీయులను దిల్లలే గహిలే - అనుకొనేవారిని కన్నారా చూచిశాడు. (౧౭) అందగత్తెలన్నా అధవా యుద్ధరంగమన్నానూ సమానంగా ప్రేమించేవాళ్ళున్నూ అందమైన శరీరాలు గలవాళ్ళున్నూ తిండిలోదిట్టలున్నూ అయినఆంధ్రులు-అటూ పుటూ (పెట్టూ - కోబోలు ?) రటూ (రట్టూ - ఏమో) అనుకొంటూ వస్తూండగా చూచాడు. (౧౮) ఇల్లాగా అస్తాదశవిధాలయిన (పద్దెనిమిదిరకాలయిన) జేశీభావలను మాటలాడే [అస్తాదశదేశాల] వారినీ ఆ శ్రీదత్తుడు చూచి, ఇంకానూ తక్కిన ఖసపారసీబర్పరాది దేశభావలను మాట్లాడే వారిని చూస్తూ వున్నాడు - అని భావం.

ఈవైచిచూపినసందర్భంవల్ల ౧౮ రకాలదేశభావలవారు ప్రసిద్ధంగా వుండేవారని మనకు బోధపడుతుంది. కువలయమాలాకథను వ్రాసినదాక్షిణ్యచిన్తనూరి తనజీవితకాలాన్ని స్పష్టంగానే -

శ్లో. సగకాలే వోపితే పరిసాణ సయేహిం సత్తయిం గయేహిం (వి. శ. ౮౩౫) ఏగదిణేణూణేహిం
ఏస సమత్తా వరణ్ణమి- అని చెప్పకొన్నాడు. కాననాటికాలంలో ఈపద్ధేనిమిదిభావలూ పోయియుఖ్యం
పొంది ఉన్నవి - అనడంలో ఏమాత్రమూ సామానవచనం లేదనవచ్చును.

* ఆలంకారికులు - భాషాభేదప్రయోగనిబంధనం *

సంస్కృతంలో మహర్షి భరతుడు (సాత్యకాశ్రుకర్త) మొదలుకొని విశ్వనాథకవిరాజుదనుకను
గల ఆలంకారికగ్రంథకర్తలలో - చాలామంది దృశ్యకావ్యలక్షణములను నిర్వచించేటప్పుడు ఆయా
పాత్రల గుణకలగౌరవాల ననుసరించి ప్రయోగింపదగ్గ భాషాభేదంకూడా నిబంధించారు. అందులో
సాత్యకాశ్రుం వ్రాసిన భరతమహర్షి -

శ్లో. ధీరోద్ధతే ధీరలలితే ధీరోదాతే తథైవ చ, ధీరప్రకాంతే చ తథా పాత్యం యోజ్యం తు
సంస్కృతం, ఐశ్వర్యేణ ప్రమత్తస్య ఐశ్వర్యేణాఽప్లుతస్యచ, దారిద్ర్యేణ ప్రమత్తస్య దారి
ద్ర్యేణాప్లుతస్య చ, ఉత్తమస్యాపి మృతః ప్రాకృతం సంప్రయోజయేత్, వ్యాజలింగప్ర
తిష్ఠానాం శ్రమణానాం తపస్వీనాం భిక్షుచక్రవరణానాం చ ప్రాకృతం సంప్రయోజయేత్,
కాలే గదోపస్పృషే చ శ్రీణాం చ ప్రకృతా తథా, నీచే మత్తే సలింగే చ ప్రాకృతం పాత్య
మిన్యతే, పరివ్రాణ్మునిలింగేషు వాక్యేషు శ్రోత్రియేషు చ, ద్విజా యేచైవ లింగస్థా స్సం
స్కృతం తేషు యోజయేత్.

అని ధీరోద్ధతాదిసాయకులకు నల్వరకున్న వర్ణాశ్రమచిహ్నాలు గల బ్రాహ్మణులు పరివ్రాజ
కులు తపస్వులు శ్రోత్రియులు మున్నగువారికిన్నీ సంస్కృతం ప్రయోగించవలయు ననీ, ఐశ్వర్య
మత్తులు ఐశ్వర్యపురుషులు దారిద్ర్యంచేత ప్లుతులు మత్తులూ అయినవారు - వీరు ఉత్తమపాత్రలుగా
వున్నా ప్రాకృతమే ప్రయోగించాలనీ ఇత్యాది నియమం ఆయన చేస్తున్నాడు. ఇంతమాత్రమే కాకుం
డా ఆయనే - ఆసాత్యకాశ్రుంలోనే-

శ్లో॥ మాగధ్యవంతిజా ప్రాచ్య కూరసేన్యర్థమాగధీ, బాస్త్లికీ దాక్షిణాత్యాచ సప్త భాషాః ప్ర
కీర్తితాః, మాగధీ తు నరేంద్రాణాం అంతఃపురనివాసిణాం, చేటానాం రాజపుత్రాణాం శ్రేష్ఠీ
నాం చాఽర్థమాగధీ, ప్రాచ్య విదూషకాదీనాం ధూర్తానా మ ప్యవంతిజా, నాయకానాం
సఖీనాం చ కూరసేనావిరోధినీ, యోధనాగరకాదీనాం దాక్షిణాత్యాధ దీవ్యతాం, బాస్త్లిక
భాషాదీచ్యానాం ఖసానాం చ స్వదేశజా, శబరాణాం శకాదీనాం తత్స్వభావ కృ యోగణ,
శకారభాషా యోక్తవ్యా చందారీపుల్కసాదిషు, అంగారకారవ్యాభానాం కావ్యయంత్రో
పజీవిణాం, యోజ్యా శబరభాషా తు కించి ద్వానాకసీ తథా గవాక్వాజావిరోష్ట్రాదిఘోష
స్థాననివాసిణాం, ఆభీరోక్తి క్కబరీ వా ద్రావిడీ ద్రావిడాదిషు, సురంగాఖనకాదీనాం సౌం
డీ కారాగ్రరక్షిణాం, వ్యసనే నాయకానాం స్యా దాత్మరక్షాసు మాగధీ, న బర్హరకిరాతాం
ధృద్రివిదాద్యాను వాతిషు, సాత్యప్రయోగే కర్తవ్యం కావ్యం భాషాసమాశ్రియం.

మాగధి అవంతి ప్రాచ్య కూరసేని అర్థమాగధి బాస్త్లికీ దాక్షిణాత్య - అని ఏడుభాషలున్నవనిన్నీ
రాజులు అంతఃపురనివాసులూ వీరికి మాగధీభాష, చేటులు రాచవిడ్డలు శ్రేష్ఠులు - వీరికి అర్థమాగధి
భాషా ప్రయోగించవలెననిన్నీ, విదూషకులకు ప్రాచ్యభాషానూ ధూర్తులకు అవంతిన్నీ, నాయకలకు
వారిచేతికత్తెలకూ కూరసేనిన్నీ, యోధనాగరకాదులకున్నూ జాదరులకున్నూ దాక్షిణాత్యభాష

యున్న బాహ్యములు ఉద్యమములు ఖసదేశస్థులకు వారిదేశభాష, శబదములు శకపక్షపులూ ఆలాంటి యితరులూ వీరికి చండాలురు బోయలూ వీరికి శబరభాష (చెంచులు బోయలుమున్నగువారిభాష)నూ బాగులుచేయువారు వేటరులు గుఱ్ఱపువారు, కత్తెలు యంత్రాలు జీవికగా కలవారూ గొల్లలు ఒంటెలవారు మేకలమందలవారు వీరికి ఆభరణభాషయున్నా [శబరభాషయైననుకానీ] ఒడ్డెలు ఉప్పర్లు కసాయివారు తలారులు ద్రావిడులు - వీరికి ద్రావిడభాషనూ, ఉత్తమనాయకులకు వ్యసనకాలంలో ఆత్మరక్షలో మాగధిన్నీ వాడవలయు ననిన్నీ - బర్బరులు కిరాతులు ఆంధ్రులు (ఇంకా అప్పటికి శాగరకత రాలేదేమో) ఇట్లాంటి జాతులభాష వాడరాదనిన్నీ అన్నాడు. సాహిత్యదర్పణకర్త విశ్వ శాధకవిరాజు నైతమూ,

శ్లో. పురుషేణా మనీచానాం ప్రాకృతం సంస్కృతాత్మనాం, శౌరసేనీ ప్రయోక్తవ్యా తాదృశీనాం చ యోషితాం, ఆసా మేవతు గాధాను మహారాష్ట్రీం ప్రయోజయేత్, అహోక్తా మాగధీభాషా రాజాంతఃపురచారిణాం, చేటానాం రాజపుత్రాణాం శ్రేష్ఠానాం చార్థమాగధీ ప్రాచ్యా విదూషకాదీనాం ధూర్తానాం స్యాదవంతిజా, యోధనాగరకాదీనాం దాక్షిణాత్యా హిదీవ్యతాం, శబరాణాం శకాదీనాం కాబరీం సంప్రయోజయేత్ బాహ్యకభాషాదీచ్యానాం ద్రావిడీ ద్రావిడాదిషు, ఆభీరేషు తథాభీరీ చాండాలీ పుక్కసాదిషు ఆభీరీ కాబరీచాఽపి కావ్య పాత్రోపజీవిషు, తథైవాంగారకారాదౌ వైకాచీ స్యాత్పికాచవాక్, చేటీనా మప్యనీ చానామపి స్యాత్సౌరసేనికా, బాలానాం మండకానాం చ నీచగ్రహవిచారిణాం ఉన్మత్తానాం ఆతురాణాం నైవ స్యాత్సంస్కృతంమహత్, విశ్వర్యణ ప్రమత్తస్య దారిద్ర్యోపదుగ్రస్యచ భిక్షువల్కలధరాదీనాం ప్రాకృతం సంప్రయోజయేత్, సంస్కృతం సంప్రయోక్తవ్యం లింగినీ మత్తమాను చ, దేవీమంత్రీసుతావేశ్యా స్వపి కైశ్చిత్తథోదితం యద్దేశ్యం నీచపాత్రం స్యాత్తద్దేశ్యం తత్ర భాషితం, కాల్యతశ్చోత్తమాదీనాం కార్యా భాషావిసర్వయః, యోషిత్స భీబాలవేశ్యాకితవాప్సరసాం తథా, వైదగ్ధ్యార్థం ప్రదాతవ్యం సంస్కృతం చాంతరాంతరా-

[సాహిత్యదర్పణం, ౬ పరిచ్ఛేదం, కారిక ౧౫౮-౧౬౯]

అని భరతాచార్యునిమాటలనే కొద్దిభేదాలతో అనుకరిస్తాడు. అచ్చం ప్రాకృతపాఠ్యాలతో వుండే సట్టకాదులుకూడా ఆకాలంలో వుండేవి. గ్రంథకర్తలు ఇన్ని భాషలలో పరిశ్రమం చేయడం సాధ్యం కాదనికాబోలు భరతమహర్షి అచ్చం ఒక్క సాధారణప్రాకృతాన్నే మార్చుకొని ప్రయోగించడానికి నూత్రంకూడా చెబుతున్నాడు చూడండి.

* ప్రాకృతం దేశభేదానుసారంగా మార్చుకొనేవిధంకూడా వుండేది. *

శ్లో. జాతిష్వేతాను సర్వాను కుద్ధాను చ ద్విజోత్తమాః, శౌరసేనీం సమాశ్రిత్య భాషా కార్యా తు నాటకే, అథవా ఛందతః కార్యా దేశభాషాప్రయోక్తృభిః, గంగాసాగరమధ్యేతు యే దేశా స్సంప్రకీర్తితాః, ఏకారబహుళాంతేషు భాషాం తజ్జః ప్రయోజయేత్, వింధ్యసాగర మధ్యేతు యే దేశా స్మృతి మాగతాః, నకారబహుళాంతేషు భాషాం తజ్జః ప్రయోజయేత్ హిమవత్స్పింధుసావీరా న్యే చ దేశా స్సమాశ్రితాః, ఉకారబహుళాం తజ్జః తేషు భాషాం ప్రయోజయేత్, - సురాష్ట్రవంతిదేశేషు వేత్రవక్తృత్తరేషు చ, యే దేశా న్నేషు కుర్వీత

చకారబహుళా మిహ చర్మణ్యతీనదీపారే యేచార్పదసమాశ్రితాః, తకారబహుళాం నిత్యం, తేషు భాషాం ప్రయోజయేత్, ఏవం భాషావిధానం తు కర్తవ్యం నాటకాశ్రయం, అశ్రయోక్తం మయా యచ్చ లోకా ద్ద్రావ్యం బుధైస్తు తత్.

“ఈచెప్పినవివిధజాతులందు కారణేనిని ఆశ్రయించి కానీ, లేదా ఆయాదేశభాషాప్రయోక్తల యభిరుచిని పట్టిగానీ భాషాభేదమును కూర్చవలెను. గంగాసాగరమధ్యనున్న దేశాలపాత్రలకు ఏకారబహుళ మైనప్రాకృతాన్నీ, వింధ్యసాగర మధ్యదేశాలవారికి నకారబహుళమైనభాషనూ, హిమవత్స్నింధుసావీరదేశాలవారికి వారికి చుట్టుప్రక్కలనున్న వారికి ఉకారబహుళమైనభాషనూ, మరాష్ట్రానంతి దేశాలవారికి వేత్రవతీనదికి ఉత్తరపువైపునగల దేశాలవారికి చకారబహుళమైనభాషనూ, చర్మణ్యతీనదికి ఆవలనుండేవారికి అర్బుదదేశవాసులకూ తకారబహుళమైన ప్రాకృతభాషనూ వాడవలెను. ఈరీతిగా భాషావిభంధనం నాటకాలలో చేసికోవాలి. నేను చెప్పకుండా వదలింది ఏదైనావుంటే, లోకంలోనివాడుకా మర్యాదా అనుసరించి పండితులు తెలిసికోదగును ” అని ప్రైబంతులకు తాత్పర్య మేర్పడుతున్నది. సంస్కృతాలంకారకావ్యంలో రీతులు ఈదేశభేదాలవల్లే ఏర్పడి వుంటాయి.

* పూర్వం పండితులు ప్రాచీణ్యం కొరకేనా దేశభాషలు చదివేవారు - అనడానికి నిదర్శనం. *

ప్రాచీనపండితులు కొందరు ప్రాకృతాదిదేశభాషలను ఈసడించుకొన్నా కొందరుకొందరు చక్కగా చదివేవారు. రాజులఆస్థానాలలో చారులూ గణికులూ వాగ్జీవకులూ కుశీలవులూ తప్పకుండా పఠించేవారు. పాఠశాలలూ కళాశాలలూ మొదలయిన విద్యాసంస్థలలో కూడా దేశభాషలలో బోధించే ఆచార్యులుండేవారు. సమస్తదేశభాషలూ సమస్తదేశలిఖితలూ నేర్పించడం వాటిలో కావ్యగోష్ఠీప్రసంగాదులు సభలు జరిపి సత్కరించడాలున్నూ ఉండేవి. భారతావనిభాగధేయం విపరీతంగా వుండడంవల్ల అన్నీ మారిపోయినవి. ఈవిషయాలు నిరూపించే ఉదాహరణాలను కొన్నింటిని మనవిచేస్తాను.

(౧) వ్యాసమహర్షి - మహాభారతంలో శాంతిపర్వం ౪౬ అధ్యాయంలో - శ్లోకం ౧౦౬ - నానాచర్మభిరాచ్యన్నా నానాభాషా శ్చ భారత, కుశల దేశభాషాను జల్పంతోనోన్య మిశ్వరాః.

(౨) భరతమహర్షి - నాట్యకావ్యం, అధ్యాయం ౧౭. శ్లో. ౪౬-౪౭ - అథవా చ్ఛందతః కార్యా దేశభాషాప్రయోక్తభిః, నానాదేశసముత్థం హి కావ్యం భవతి నాటకే.

(౩) వాత్సర్యయనమహర్షి - కామనూత్రంలో [౧-౪-౫౦] - నాత్యంతం సంస్కృతే నైవ నాత్యంతం దేశభాషయా, కథాం గోష్ఠీషు కథయత లోకే బహుమతో భవేత్.

(౪) బృహత్కల్పము: - నానాదేశీయకల నానాదేశీకవ్యస్స మత్తస్స, అలావేయత్థకుశలోహోయీ తయోదేశం గంతవ్యం.

(౫) విష్ణుధర్మోత్తరము: - సంస్కృతైః ప్రాకృతై ర్వాక్యైః య శ్చివ్యమనురూపతః, దేశభాషాద్యుపాయై శ్చ బోధయేత్స గురుస్మృతః.

(౬) విపాకకుశలనూత్రము: - అ. ౨, కూ. ౨. తత్త గం వాణీయాగమే కామజ్ఞయా తామ గణీయా బావత్తరికకాపండియా చవుసత్తిగణీయా గుణోపేయా ఏగూణతీసవిసే నేరమమాణీ * * అత్యారసదేశీభాషావిసారయా.

(౭) శూద్రకకవి - మృచ్ఛకటిక:- అంకం ౬.. చందనక:- అరే ! కో అప్పచ్చయో తుహా? నయం దఖ్ఖణత్తా అవ్వత్థభాసిణో ఖస - ఖత్తి ఖడ - ఖడత్తే - కిలయ - కణ్ణాట - కణ్ణప్పావరణయ - దవిడ - చోల - చీణ - బర్బగ-భేర - ఖానముఖ - మధుమాతప్రభృతీశాం మేచ్చజాతీశాం అనేకదేశభాషాభిజ్ఞాః యథేష్టం మంత్రీ యామో - దిత్తో దిత్తా దిత్తంవా అజ్ఞో అజ్ఞాన కిం శబ్దవిచారః.

(౮) బాణకవి - కాదంబరి (పుట ౧౦౨) శక్తితాశేషదేశభాషావిశేషేణ సర్వలిపిజ్ఞేన - ఇత్యాది.

(౯) విశాఖదత్తుడు - ముద్రారాక్షసంలో - ప్రియుక్తా శ్చ స్వపక్షపరపక్షయో రమరక్తాపరక్తజనజిజ్ఞాసయా బహువిధదేశభాషావేషాచారసంచారవేదితో నానావ్యంజనాః ప్రసిద్ధయః. (౧-౯)

(౧౦) దశరూపకమునందు - శ్లో. , దేశభాషాక్రియావేషలక్షణైః న్యుః ప్రవృత్తయః, లోకా దేవావగమ్యైతా యథోచిత్యం ప్రయోజయేత్, యద్దేశం నీచపాత్రం స్యాత్తదేశం తస్యభాషితం - ఇత్యాది.

* మిశ్రభాషలతో కవిత్వం చెప్పడం ఒక గొప్పగా భావించడం కూడా ఆకాలంలో వుండేది *

కొందరుకొందరు కవులు రెండేసి మూడేసి భాషలు కలిపి కవిత్వం చెప్పడం కూడా ఒకకళ అనిన్నీ తెలుస్తుంది గ్రంథాలవల్లను. రాజశేఖరమహాకవి తాను రచించిన కావ్యమిమాంసలో ప్రాచీనులశ్లోకం ఒకటి ఉదాహరించి ఈవిషయాన్ని ఋజువుచేసినాడు. చూడండి:-

శ్లో. ఏకోర్థ సంస్కృతోక్త్యా స ముకవిరచనః ప్రాకృతేనాపరస్మిత్, అన్యోపభ్రంశగీర్భిః కిమపర మపరో భూతభాషాక్రమేణ, ద్విత్రాభిః కోఽపిహగ్నిర్భవతి చతస్పభిః కించ కల్పిద్వివేక్షుం య న్యేత్థం ధీః ప్రసన్నా స్స పయతి ముకవే స్తస్య కీర్తి ర్జగంతి.

ఈరీతిగానే విశ్వసాధకవిరాజుకూడా దర్పణంలో అంటున్నాడు చిత్తగించండి - శ్లో. సంస్కృతే నైవ కేఽప్యాహుః ప్రాకృతే నైవ కేచన, సాధారణ్యాదిభిః కేచి త్కేచన మేచ్చభాషయా-అని. మఱిన్నీ రాజశేఖరకవీ, భోజరాజు మున్నగు ఆలంకారికులు మఱికొందరూకూడా - సంస్కృతే నైవ కోఽప్యర్థః ప్రాకృతే నైవ చానరః, శక్యో రచయితుం కల్పి దపభ్రంశో న జాయతే. అన్నారు. ఉదాహరించారుకూడా మఱికొందరు అల్లాగంటి శ్లోకాలను అనేకంగా; మచ్చుకువక్కటి మాత్రమే -

శ్లో. అకట గుమటీచంద్రజ్యోత్స్నాకళంకియకోయిలో, లవయయ ముహూర్యామ్యావాయూర్నివారయవాయయా అవి సఖి అలా రక్తాశోక స్తవాఽపి మనోముడే నకజనకజం మానేనాద్య ప్రియంప్రతి జాహుదా.

* వివిధదేశాలవారు వివిధంగా భాషల్లో పరిశ్రమించేవారు వారివారి అభిమానానుసారం *

సంస్కృతప్రాకృతాలలో సాధారణంగా అందరూ పూర్వకాలాన పరిశ్రమం చేస్తూవచ్చినా ఆయాదేశాలవారికి కొందరికొందరికి కొన్నికొన్ని దేశభాషలందే అభిమానం వుండేదని, [అంటే ఒక్కొక్కదేశంవారు ఒక్కొక్కభాషాపాండిత్యాన్ని హెచ్చుగా గౌరవించేవారని] కూడా గ్రంథాలను పట్టి తెలుస్తుంది. రాజశేఖరమహాకవి - గొడాదాత్యః సంస్కృతస్థాః - అనేశ్లోకంలో, గొడదేశీయులు సంస్కృతంతోనే హెచ్చుగా కృషిచేస్తారనిన్నీ లాటదేశంవారు ప్రాకృతంలోనే మిక్కుటంగా పరిశ్రమించేస్తారనిన్నీ, మరుదేశంవారున్నూ టక్కదేశంవారున్నూ భాదానకలున్నూ ఆపభ్రంశంతో మిశ్రమమైనభాషాపరిశ్రమను చేసేవారనిన్నీ, అనంతదేశస్థులూ పారియాత్రదేశీయులూ

దరపురజులతో సహా - వీరందరున్ను వైకాచీభావలోనే పరిశ్రమంచేసేవారనిన్నీ మధ్యదేశానికి చెందినకవి, అన్నిభావలకూ మధ్యగా అన్నిభావలలోనూ సమానంగానే కవితావ్యవసాయం చేసేనేర్పు కలవాడనిన్నీ - నూచిస్తాడు. మఱిన్నీ ఆయన అండే (అంటే కావ్యమీమాంసలో-) సంస్కృతంతో కలిపి అపభ్రంశవాఙ్మయాన్ని అతిలలితంగా ఉచ్చరించునేర్పు అలవరచుకోవలె ననీ, ప్రాకృతభాష నున్ను వైకాచీభాషనున్ను అంతకంటేనూ ఇనుమడించిన సౌష్ఠవంతో (మార్దవంతో) చదువవలసి వుంటుందనీ ఇత్యాదివిషయాలు చక్కనిధోరణితో తెలుపుతున్నాడు. ఎంతచక్కని అనుభవమూ!!

* జైనబౌద్ధమతాలవారూ - ప్రాకృతాభివృద్ధి *

విదేశస్థులూ స్వదేశస్థులూ ఆయనచరిత్రకారులు అంటూవుంటారు - భారతవర్షం ఒక చమత్కారమైనం దేశం అనీ, అందులో ఏఉద్యమం వృద్ధిపొందినా మతసంబంధం తప్పకుండా వుంటుందనీ. సంస్కృతప్రాకృతభాషల ఉత్పత్తివికాసాల దశాపరిణామాలను వర్ణించేవారుకూడా ఈమాటలే సెలవిస్తూ ఉంటారు తరుచుగా. ఆర్యసంప్రదాయంవారి మతపునీడను సంస్కృతం వివిధకాఖలతో రూఢమై బ్రహ్మాండమైనఆకారంతో ఎల్లానెలకొన్నదో, ప్రాకృతంకూడా జైనబౌద్ధమతాలవారి అండను అంతటిసుస్థితిని పొందింది. ఆమతాలవారిని నేటికిగూడా ఆర్యచుతంవారు విగానానికి పాలు పరుస్తూ వున్నా, ఒకప్పుడు వారు అచ్చం భారతవర్షంలోనేగాక ఖండఖండాంతరాలలో గూడా తమతమ మతసంప్రదాయాలను వ్యాపింపజేశారు. ఆర్యమతాలవారు సంస్కృతాన్ని చేపట్టి సంస్కృతప్రజ్ఞులను కూడగట్టికొని రాగలిగితే, వారు ప్రాకృతభాషలను చేపట్టి ప్రాకృతప్రజ్ఞులను అనుగ్రహించి ఉద్ధరించారు. ఒకరిది కలవారికే కలిగించడం ధర్మమైతే, రెండోవాడికి లేనివారి లేమిని తొలగించడమే పరమార్థంగా ఏర్పడ్డది. నామట్టుకు నాకు-ఒకమహానుభావుడు చెప్పినట్లుగా-

శ్లో. పక్షపాతో న మే వీరే న ద్వేషః కపిలాదిను,

యైక్తిమ ద్వచనం యస్య తస్యకార్యః పరిగ్రహః - (రాజేంద్రకోశకర్త.)

జైనబౌద్ధమతాలూ వారభివృద్ధిచేసినప్రాకృతభాషా అంటే పక్షపాతంగానీ, ఆర్యసంప్రదాయం వారూ వారు అభివృద్ధిచేసిన సంస్కృతభాషా - అంటే ద్వేషంగానీ లేదు. ఉభయమూ భారతవర్షానికి భారతీయులకూ అమోఘంగా నేనజేసినట్టివే. ఒకప్పుడు అపరిమితంగా అభివృద్ధి కాధారభూతములుగా ఉన్నవే కాని మతోటికాదు. విషయం యొక్కఉత్పత్తివికాసాదిదశలను వివరించేకాధ్యతతో వున్నందుననే ఉన్నస్థితిని తెల్పవలసి వస్తున్నది. కాబట్టి జైనబౌద్ధమతాలవారు ప్రాకృతానుగ్రహం కోసం- చేసినప్రజాసేవను దిక్పాత్రంగా చూపుతాను.

(i) జైనమతమువారిలో :- గ్రంథవ్యాఖ్యాతలు గ్రంథకర్తలూ - కవులూ మున్నగువారు-

(౧) మలయగిర్యాచార్యుడు:- ఈయన ఆచార్యహేమచంద్రునికి సమకాలికుడు. అనేకంగా జైనగ్రంథాలకువ్యాఖ్యానాలు సంస్కృతంలోనూ ప్రాకృతంలోనూ కూడా వ్రాసి ఆకాలంలో చాలా ప్రజాసేవ చేసినవాడు. అవశ్యకబృహద్వృత్తి. తేత్రసమాసటీక, చంద్రప్రజ్ఞప్రివ్యాఖ్య, తీర్వాభిగమవృత్తి, జ్యోతిష్కరండటీక, నందిటీక - మొదలయిన మహావ్యాఖ్యానాలను గ్రంథతః అర్థతశ్చ విపులమైనవాటిని ౧౫ గ్రంథాలను వ్రాశాడు. విక్రమశకం ౧౨ వ శతాబ్ది ఆరంభంవాడు. చాలా ప్రామాణికుడు.

(౨) వారిభద్రనూరి:- ఈయన్ను విరహాంకహరభద్రనూరి అనికూడా అంటారు. విక్రమశకం ౯వ శతాబ్దివాడు. అనుయోగద్వారతీక ఆవశ్యకబృహద్వృత్తి ఉపదేశపదం మొదలయిన గొప్పగ్రంథాలకు ౧గే టికి మహాప్రజ్ఞతో వ్యాఖ్యానాలు వ్రాసి ప్రజలకు సౌకర్యం కలిగించి విజ్ఞానాన్ని ఇచ్చినాడు. ఈయనగ్రంథాలలో సమరాయచ్చకహ (సమరాదిత్యకథ) బాణునికాదంబరిని కూడా గ్రంథవిస్తృతిలో గుణగౌరవంలో మించుతుంది అనడం అతిశయోక్తికాదు. గొప్ప నైయామికుడూ కాబట్టినానూ.

(౩) అభయదేవనూరి:- ఈయన మహాతార్కికుడు. అనేకాంతజయపతాకకు వ్యాఖ్య వ్రాశాడు. దాదాపు ౧౦ వేలగ్రంథం. వాదమహర్ణవం అని ఒక మహాగ్రంథంకూడా ఈయనది ఉండేదంటారు. ముంజరాజుసభలో ఈయనశిష్యుడు ధనేశ్వరనూరి వాదివిజయంచేశాడు. కాబట్టి ౧౦ శతంలో (విక్రమశకంలో) వుండినవాడంటారు. జ్ఞాతవృత్తి మొదలయిన పదిగ్రంథాలు ఈయన వ్రాశాడు.

(౪) తిలకాచార్యుడు:- ఈయనా అనేకగ్రంథాలకు వ్యాఖ్యలు వ్రాసి మతప్రచారం సాగించాడు. ప్రసిద్ధుడు.

(౫) యశోదేవనూరి, శ్రీచంద్రుడు సంగ్రామసింహుడు సాధారణసిద్ధనేననూరి పూర్ణభద్రగణి డేవభద్రనూరి హేమప్రభనూరి మొదలయినవారు అనంతంగా వున్నారు మహావ్యాఖ్యాతలుగానూ పరమప్రామాణికులుగానూ పేరు పొందినవారు అనేకులు.

(౬) హేమచంద్రనూరి - మలధారి - ఈయనవ్యాఖ్యాతా మహాకవి కూడానూ. ఆవశ్యకవృత్తి టిప్పణం నేమిచరితం భవభావశావృత్తి శిష్యహితా - మున్నగుగ్రంథాలు అనేకం వ్రాశాడు.

(౭) హేమచంద్రాచార్యుడు:- ఈయన కలికాలసర్వజ్ఞుడనీ కవికులపతి అనీ కీర్తిగాంచాడు. ఈయనగ్రంథాలు శతాధికంగా వున్నవి అంటారు. ఈయన సుస్కృతప్రాకృతాలలో సమంగా లేఖన నడిపి, అనేకగ్రంథాలు స్వయంగా రచించి, అనేకకృతులకు వ్యాఖ్యాతయై శిష్యుకోటికి అనంతరీతిని గురువై యుగపురుషుడుగా తేజరిల్లినవాడు. మహాప్రామాణికుడు. జైనమతానికిన్నీ సంస్కృతప్రాకృతాలకున్నూ ఈమహాపురుషుని ప్రాదుర్భావం ఒకమహాతీవాతువు. ఈక్రిందివి ఈయనగారిగ్రంథాలలో కొన్ని. పేరునుబట్టి వాటిగౌరవం వెల్లడి అవుతుంది. కుమారపాలమహారాజుగారికి గురువు. విక్రమశకం ౧౧౪౫ మొదలు ౧౨౩౦ వరకు వెలిగినవిజ్ఞానమూర్తి.

- (1) ప్రమాణమిమాంస
- (2) మహర్ణవస్యాసం
- (3) అయోగశ్యవచ్ఛేదద్వాత్రింశికా
- (4) అన్యయోగశ్యవచ్ఛేదద్వాత్రింశికా
- (5) అగ్నిస్తోత్ర
- (6) త్రిషష్టిశలాకాపురుషచరిత్ర
- (7) యోగకాస్త్రం
- (8) కావ్యానుకాసనం
- (9) ఛందోనుకాసనం

- (10) లింగానుకాసనం
- (11) వాదానుకాసనం
- (12) ధాతుపారాయణం
- (13) అభిధానచింతామణి
- (14) అనేకార్థసంగ్రహః
- (15) హైమనిఘంటు
- (16) దేశీనామమాల
- (17) పరిశిష్టపర్వం
- (18) ద్వా్యశ్రియకావ్యం

(19) సప్తసంధానకావ్యం

(20) వీరరాగస్తుతి

(21) భువనకోశః

(22) శిష్యానుకాసనం ఇత్యాది

N. B. ఇందులో 8 మొదలు 19 వఱకుగల గ్రంథాలు నేటిఅంధ్రపండితులూ విమర్శకనుధీవరులు పఠించి విమర్శించి వెలయింపఁగినవి. ఇవి అన్నీ అచ్చై లభించేవే కాని మఱోటికాదు.

(౮) వీరుగాక - అభయతలకోపాధ్యాయుడు ఆమరచంద్రుడు ఆజ్ఞానుందరకవి ఋషభదాసు త్తమాకల్యాణుడు త్తేమకీర్తి గుణచంద్ర - గుణపాల గుణవినయులు, గోవిందగణి చక్రేశ్వరుడు చంద్రతలకోపాధ్యాయుడు జంబూనాగ - జంబూకీర్తి - జయతలక - జయవిజయ - జయసాగర జయసింహులు, జినచంద్రజినపతిజినపాలజినభద్రజినరత్నజినవల్లభజినేశ్వర - దేవగుప్తదేవచంద్ర దేవప్రభ దేవభద్రదేవసాగర దేవేంద్రనూరిధనదేవభనపాలభనేశ్వరనన్ననూరులున్నా నమిసాధునయ రంగనరచంద్ర సేమినూరిపద్మప్రభ పరమానందపుణ్యసాగరపూర్ణభద్రప్రధీచంద్రులున్నా ప్రద్యుమ్న ప్రబోధమూర్తి బుద్ధిసాగర బ్రహ్మదేవమహేంద్ర మహేశ్వరమాణిక్యచంద్రమాణిక్యనూర్యాదికవులున్నా సంస్కృతప్రాకృతాలలో గ్రంథాలు వ్రాసినవారు పరశ్శతా లున్నారు. వీరినిగుఱించి వ్రాయడం ఆరంభిస్తే వక మహాగ్రంథమే అవుతుంది.

(ii) బౌద్ధమతమువారిలో - గ్రంథవ్యాఖ్యాతలూ గ్రంథకర్తలూ కవులూ పండితులూ మున్నగువారు.

(౧) కాంతిరక్షితుడు దిజ్ఞాగుడు ధర్మకీర్తి ధర్మోత్తరుడు అనంతవజ్రుడు - మొదలయిన మహాప్రామాణికులున్నా, ధర్మపదం - అర్థకాలినీ రచించినబుద్ధభూషుడూ ఆచార్యవసుబాధుడూ మహాపండితరామాలసాంకృత్యానుడూ బోధిసత్త్వమైత్రేయుడూ త్తేమేంద్రుడు (అవదానకల్పలత గ్రంథకర్త) ప్రజ్ఞాపారమితనూత్రకర్త ఆర్యదేవుడు మహాయానాదినూత్రాలు రచించినవారూ జాతకమాలరచించినఆర్యకూరుడూ తథాగతగుప్తాక సమాజగ్రంథకర్త దాధావంశగ్రంథకర్త దివ్యాదానదీపవంశగ్రంథకర్తలూ అశ్వభూషుడూ ఈమొదలయిన మహాపండితులూ కవులూ గ్రంథకర్తలూ వ్యాఖ్యాతలూ తార్కికులూ కాబ్దికులూ కథాఖ్యాయికాగ్రంథకర్తలూ మొదలయినవారు అనంతంగా అనంతగ్రంథాలకు కర్తలై వున్నారు.

* ఉత్తమమైన ప్రాకృతసాహిత్యమునుండి కొన్ని వాఙ్మయరత్నాలు మచ్చుకై చూడండి *

జైనలూ బౌద్ధలూ ప్రాకృతంలో ప్రాకృతులయాత్మల కన్న తిని కలిగించుటకై కాస్త్రాలూ వ్యాఖ్యానాలూత్త్యగ్రంథాలూ ఉపదేశగ్రంథాలూ కథలూ కావ్యాలూ నాటకాలూ అనంతంగా రచించారు. ఈవ్యాసంపేరునుబట్టి వాటిని పూర్తిగా వివరించవలసినబాధ్యత కలిగివున్నా స్థలసంకోచంచేత అపనిని చేయలేకపోయినందుకు పాఠకులు మన్నించవలె. అయినా ఆవాఙ్మయంపైని వుండేప్రేమవల్ల రసత్పన్నచేతా సరసుములయినకొన్ని కొన్ని భాగాలు ఆయాగ్రంథాలనుండి వుదాహరించి, దీనితో సంత్సృతులు కాండి - అని చదువరులను అంజలిపూర్వకంగా వేడుకొంటూ వున్నాను. చిత్తగించండి.

(౧) అంజనానుందరీచరితం - దీనిని రచించింది గుణసుమృద్ధిమహాత్తర అనే జైనసన్యాసిని. ఈమె ౧౮ వ శతాబ్దివాడైన జినచంద్రనూరికి శిష్యురాలు. శ్లో. సిరిజేసలమేరుపురే విక్రమచక్రదహసుత్తరే పరిసే, వీరజిణజమ్మదివసే కియ మంజజినుందరీచరియం, ఇతి శ్రీఅంజనానుందరీ

మహాసతీకథానకం కృతి రియం శ్రీజనచంద్రనూరిశిష్యణీ శ్రీగుణసమ్పద్ధిమహాత్తరాయాః-అని ఈమే స్పష్టంగా గంథాంతంలో చెప్పకొన్నది. చక్కనిప్రాకృతరచన అంటారు. నేను కంటితో చూడలేదు * ప్రాకృతంతో రచించినగ్రంథమే. దాదాపు వేయిశ్లోకాలగ్రంథం అంటున్నారు.

(౨) అతిముక్తచరితం - పూర్ణభద్రగణి వ్రాశాడు. ఈయన జనపతినూరిశిష్యుడనీ దశశ్రావకచరిత్ర భవ్యశాలి భద్రచరిత్ర - మొదలయినగ్రంథాలు కథలు సంస్కృతప్రాకృతాలలో సమంగానే వ్రాశాడు. విక్రమశకం ౧౩ లో ఉన్నాడంటారు.

(౩) అలంకారదప్పణం - ఈగ్రంథకర్త పేరేమో తెలీదు. ప్రాకృతభాషలోనే ఈయన అలంకార శాస్త్రం రచించాడు ప్రాకృతకవులకూ ప్రాకృతపాఠకులకూనూ. మచ్చుకు ఒకటిరెండుశ్లోకాలు ఇస్తున్నాను. శాస్త్ర మార్గంలోకూడా ధారాశత చూపుతుంది ఈయనకైలి:-

శ్లో. సుందరపయవిజ్ఞాసం విమలాలంకారశోహాయ శరీరం, సుయదేవియం చ కవ్యం పణవియం పవరవణ్ణడ్డం, సవ్యాయం కవ్యాయం, సవ్యాయం జేణవోంతి భవ్యాయం, తమలంకారం భణి మాలంకారం కుకవికవ్యాణం, అచ్చంతసుందరం పి హు నిరలంకారం జణమ్మి కీరంతం, కామి జిముహం న కవ్యం వశోయి వపణ్ణంపి విచ్చాయం, తా జాణిడోణ నిపుణం లక్ష్మిజనా బహువిహ మలంకారం, జేహం అలంకరియాహం బహుమణ్ణిజంతి కవ్యాయం.

(౪) ఆదిసాధచరియం - దీనిని వర్ణమానుడనే జై నాచార్యుడు వ్రాశాడు. ౧౧ వేల శ్లోకాలు గల్గి ఐదు అవసరాలుగా విరచింపబడ్డ ప్రాకృతకావ్యం ఇది. ఇంతవిపులమైన జనచరితం ప్రాకృతభాష లోనే కాదు ఏభాషలోనూ వ్రాయబడలేదని వివరణపట్టికవ్రాసినవారు ఆశ్చర్యపడ్డారు. మధ్య మధ్య - అపభ్రంశభాష మొదలయినభాషలు వివిధరీతులవాడాడు ఈయన. ఇతనికైలికి మచ్చు ఈక్రింద రెండుపద్యాలు చాలి వుంటవి. విక్రమశకం ౧౧ వ శతాబ్దివాడు ఇతడు.

శ్లో. విక్రమనివకాలాఉ సయేసు ఏక్కారసేను సర్తేసు, నీరిజయసింహనరిందే రజ్జం పరిపాలయం తమ్మి, ఖంభాయిత్రణ్ణియేహిం నీయపట్టే చిత్తవిజయదసమియే పున్నేణం సురగురుణో సమత్థియం చరియ మేయంతి - ఇత్యాది.

(౫) కయిసిత్తం :- ప్రాకృతభాషలో వ్రాసిన గొప్పచంద్కాస్త్రగ్రంథం ఇది. ఆరు నియమాలుగా గ్రంథభాగాలుగా ఇది విభక్తమై వుంది. మాత్రావృత్తవర్ణవృత్తాదులను చక్కని ఉదాహరణలతో పరిచయిస్తుంది. రచించినకవిపేరు లేదు. కాని కయిసిత్తం కవిసిట్టం కృతసిద్ధం ఛందోవిచితి- మొదలయినపేర్లు దీనికి గ్రంథకర్తే వ్యవహరిస్తూ వున్నాడు. దండికవి కావ్యాదర్శంలో తా నొక ఛందోవిచితి వ్రాసినట్లు చెప్పకొన్నాడు. ఈకవి - సద్భావలాంఛనుడు గంధమాస్తీ అవలేహ చిన్నాడు అనేకవులనూ పింగళమహర్షిని స్మరించి నమస్కరిస్తాడు. దీనికి భట్టగోపాలుడు అనే అతడు వృత్తి వ్రాశాడు. ఈవ్యాఖ్యాత కాత్యాయనుడిని భరతుడిని కంబశాశ్వతరాదులను ఉల్లేఖిస్తాడు. దలాలు మొదలయినవారు ఇది విరహింతుడి దని ఉల్లేఖించారు. మచ్చుకు-ఆగ్రంథంలో

* ఇక్కడ దిక్పరిదర్శనంగా వివరించేగ్రంథాలన్నీ - శ్రీలాల్పండు భగవాన్ దాసుగారి గ్రంథ వివరణపట్టికనుండియే యిస్తున్నాను. కొన్ని సాసంతాలుకూడా వున్నవి. వానిని అక్కడే పోస్తా చిస్తాను.

శ్లో. దేయం సరస్వయం పణమిడిణ గరుయాకయి గంధహర్తిం య, సఖ్యావలంఛణం పింగళం
చ ఆవ లేఖయిన్ద్రం య, కామిణికవోలపమ్మ పరితణయ బుద్ధివిహవోది, దయియాయే సాహయి
సముచ్చయం విరహలంఛణో విత్తజాయాణ, తం జియలోయే దువినాం మత్తావిత్తం చ వణ్ణ
విత్తం చ తస్స మయే తునా లబ్ధిణేణ లక్ష్మణం సీసయి నయంగీ.

(2) కాలకాచార్యకథ :- ఇది చతుర్థపర్యాయజాపర్వ చరిత్రకారుడికథ. పంచమిప్రబంధం
పర్యాయజాకల్పం మొదలయివాట్లలోనూ కూడా ఈకథే వస్తుంది. కర్త ఎవ్వరో? గ్రంథం
చిన్నది.

(౧) కువలయమాల :- దీనిని దాక్షిణ్యచిహ్నుడనే మారుపేరుగల ఉద్యోతనాచార్యుడు రచించాడు.
ప్రసంగసందర్భంగా ఇదివఱకే కొంత వుదాహరింపబడ్డది. చాలా చమత్కారమైనగ్రంథం. వీధి
నాటకం - ప్రహసనం - ప్రబంధం-చంపూ మొదలయినవాటిలక్షణాలు కనిపింపజేస్తూ హాస్యంగా
సరసంగా వర్ణిస్తాడు. హాస్యం సంభాషణశైలిగా గల భాగాలనుండి కొంచెం ఉదాహరిస్తాను.
కవి స్వయంగానే దీనిని తాను మహారాష్ట్రం ప్రాకృతం మొదలయిన నానాప్రాకృతాలలోనూ
మధ్యమధ్య - సంస్కృతంలోనూ కూడా రచిస్తున్నాననీ తాను చంద్రకులంవాడననీ విక్రమశకం
ఏడవశతాబ్దిచివరవాడననీ చెప్పకొంటాడు. ఉదా:-

రేరే ఆరోట్ట! భణ రే జానణ పమ్మసయి, జనార్దన పుచ్చయి కత్త తుజ్జే కల్ల జిమిల్లియా?
(తేణ భణివు) సాహిఉం జే తేతఉత్తస్య వల్లయియేల్లయనా తణయే జిమిల్లియా. (తేణ
భణివు) కిం సా వినేమహిరా వశ్శబ్దమేల్లిన? (తేణభణివు) సా య భదారియ సంపూర్ణా
సలక్షణ గాయత్రి యద్దసియ. (అణ్ణేణ భణియం) వణ్ణి! కీదిశం తత్త బోయణం వానుయి
(పుణ అణ్ణేణ) చాయీ భట్టో! మయే భోయణం వుట్టం తభ్భోహం న వానుయి! (అణ్ణేణ
ఉణ) కత్తు ఘడయి తఉ వాద్దయ ఉల్లావ. భోయణం వుట్టం సోహామ సింఘసి? (అణ్ణేణ)
అరేరే వడ్డో! మహాముఖ జే పాడలిపుత్త మహానయరవత్తజ్వే తే కుత్తా సమ్మసుత్తి వుజ్జాణం?
(అణ్ణే) అమ్మాని ఇఅం ముఖుత్తి. (అణ్ణో) కాయంకజ్జ? (తేణభణివు) అని ఉణనిపుణతత్తుత్తిప్ప
జుర! (తేణఉణ) భట్టో సచ్చం త్వం విదత్తో కింపుణు భోయణే సుగ్ధపుత్తం. మామ కహి
యం? (తేణభణిఉ) అరే మహాముఖ వానుయివయనసాస్సం కజ్జేయి. కుత్వా కుమారేణ
చింతితం-అహో అసంబద్ధఖరాలాపత్తణం బాలజేసి ఆణం అహవా రో అణ్ణో వావారో ఇమా
ణం పరపిండపుట్టందేహాణం - విజ్ఞావిజ్ఞాణజాణా విణయవిరహియాణం చట్టరసాయణం
మోత్తుణ" - ఇతి. *

* ఛాయ:- రేరే ఆరోట్ట! భణరే! యావన్న విస్మరతి. జనార్దన పుచ్చామి కుత్రయూయం
కల్యే జిమితవంతః? (భోజనం కృతవంతః!) (తేనభణితం-) సాధితం, యః స్స జేతపుత్రస్య బలక్షయి
గృహస్యతనయా, తత్ర భుక్తం. (తేనభణితం) కిం సా వైశ్యమహిరా బలక్షయికస్య గృహే?
(తేనభణితం) సాచ భట్టారికా సంపూర్ణసలక్షణా, గాయత్రీ యద్వశీ తద్వశీ. (అణ్ణేన భణితం)
వర్ణిన్, కీద్వశం తత్ర భోజనం? వా నుభీ? (పునరణ్యేన) త్యాగికా భట్ట! మయా భోజనం స్పృష్టం.
తక్షకోఽహం న వానుకిః. (అణ్ణేన) కుతో ఘటతే తవ హాధిక్ ఉల్లాపః? భోజనే స్పృష్టే స్వ
నామ కథయసి? (అణ్ణేన) అరేరే వడ్డా! మహామూర్ఖ! యే పాటలిపుత్రమహానగరవాస్తవ్యాః.

దీని అర్థం ఇది:- “ ఓరీ ఓరీ ఆరట్టా - చెప్పరా మరచిపోకముండే. జనార్దనా! అడుగుతున్నాను - ఎక్కడ నీవు పొద్దుటే భోంచేశావు? (వాడు) చెప్తాను. వాడు ఉండలేదు. జేతపుతుడూ - బల తుయీ - వాడికూతురు! అక్కడ భోంచేశాను. [వాడు - అంటే రెండోవాడు] ఏమీ! ఆకోమటి ఆవిడా! బలతుయి యింట్లో వుంటుందీ? (వాడు.) ఆమెకూడా మహాఇల్లాలు. సంపూర్ణలక్షణ గాయత్రి యేల్లాంటిదో, అల్లాంటిదీ? (ఇంకోడు) అక్కడ భోజనం ఎల్లావుంది? (వా) నుకవేనా? (మఱల ఇంకోడు) త్యాగీభట్టా నేను భోయనమే స్పృశించాను. తక్షకుణ్ణినేను. వాసుకిని గాను. (వా నుభీ - అని సంస్కృతం సుఖంగానే వుందా అని ప్రశ్న. ఆప్రశ్న విరవకుండా ప్రాకృతంలో ఒకే మాటగా ఉచ్చరిస్తే వాసుకి - అని వినిపిస్తుంది.) (ఇంకోడు) ఎక్కడనుంచి వస్తుందోయీ నీకు సం భావణచాతుర్యం? భోజనం అడిగితే పేరు చెప్పకొంటున్నావు? (వాడు) ఓరీ! బడ్డూ మహామూ ధ్ధడా! పాటలిపుత్రనగరంలోవుండేవారికి సమాసోక్తి (తెలిసికొనే) నేర్పు ఎక్కడిదిరా? [ఇం కోడు - కోపంతో మొదటివాణ్ణి చూపిస్తూ] మాకంటే ఈ ఆమ్మ ఇంకా మూర్ఖురాలు. (ఇంకోడు) ఎందుచేత! (వాడు) అనిపుణులమాటల్లో నిపుణార్థపుమాట సొంపు చూపుతానంటుంది కాబట్టి. (మఱలవాడు) భట్టా! నీవు నిజంగానే నేర్పరివేలే! ఎందుకు అంటే భోయనం తాగుందా? అని అడి గింది- మఱి మామా! జవాబు చెప్పావా? (వాడు) ఓరీ మహామూర్ఖడా చెప్పలేదు! వాసుకివె య్యిసోస్సు చెప్పాలెననీ? - ఈమాటలు విని రాజకుమారుడు అనుకున్నాడు - ఓహోహో! మహా మూర్ఖాగ్రేసరుల అసంబద్ధసంభావణం!! అధనా, వీరికీ ఎత్తుడుకూళ్లతో పొట్టిపెంచేవారికీ - విద్యా విజ్ఞానం జ్ఞానం వినయం - లేనివారికి ఇంతకంటే పనేముందీ? చట్టరసాయనం (బాతాఖానీ) వదలి వెడితే - అని భావం.

మఱో ఘట్టంలోంచి మఱికొంచెం చూపుతున్నాను చదువరుల ఉల్లాసంకోసం-

• భోభో భట్టఉత్తా! తుష్టే ని యాణమా యో రాయకులే వుత్తంత? (తేన భణియం) భణ హే వ్యాఘ్రస్వామి! కా వార్తా రాజకులే? (తేన) కువలయమాలాయే పురిసద్దేసిణీయే పాతయో లంబిదో, [ఇదం చ సోఊణ ఆస్పాడియవీకోఉత్తియ చట్టో, భణియం చ ణేణం] - యది పాండిత్యేనా తదో పరిణేతవ్వ మయింకువలయమాల. (అణ్ణేణభణియం) అరే

తే కుతో సమాసోక్తిం విజానంతి? (అన్యేన) అస్మాదపి ఇయం మూర్ఖతరీ? (అన్యో) అస్మాత్కా రణాత్? (తేనభణితం) అనిపుణ! నిపుణార్థోక్తిప్రదురా. (తేన) భట్ట! సత్యం త్వం విదగ్ధః. కింపునః భోజనం సుప్తం పృష్టం! మామ! కథితం? (తేనభణితం) అరే మహామూర్ఖ! వాసుకీవదనసహస్రం కథ యతి. కృత్వాకుమారేణ చింతితం - అహో! అసంబద్ధాక్షరాలాపిత్యం బాలదేశ్యానాం. అధనా ః పున రన్యోవ్యాపారవీషాం పరపిండపుష్పదేహీనాం విద్యావిజ్ఞానజ్ఞానవినయవిరహితానాం చట్టరసాయ నం ముక్త్యా - ఇతి.

• భోభో భట్టపుత్రా! యూయం నజానీథ యో రాజకులే వృత్తాంతః? (తైర్భణితం) భణ హే వ్యాఘ్రస్వామిన్ కా వార్తా రాజకులే? (తేన) కువలయమాలయా పురుషద్వేషిణ్యా పాదో లంబితః [ఇదం చకృత్వా అస్ఫాట్యవీకఉత్తితశ్చట్టః భణితంచ తేన] యదిపాండిత్యేన తతో మయా పరిణేత వ్యా కువలయమాలా? (అన్యః) అరే కీదృక్తవపాండిత్యం? (సః) వడంగం పతామి త్రిగుణం మం త్రిం పతామి. కిం న పాండిత్యం? (అన్యః) అరే న మంత్రైశ్చైగుణైః పరిణీయతే, యః పాదాన్

కవణు తఉ పండితు? (తేణ) మడంగు పథమి త్రిగుణమంత్ర పథమి, కింణ పండితు? (అణ్ణో) అరేణ మంతేహిం త్రిగుణేహిం పరిణిజ్ఞయి, జో సహియే పాయే భిందయి సో తం పరిణేడి. (అణ్ణో) అహం సహితఉజ్ఞో గాధీ పథమి. (తేణ) కయిసీరే వాఘ్నుస్యామి గాధో? (తేణ) ఇవి రే గాధో - సా తే భవతు మహీతా అబుధస్య కుతో బలం? యస్య యస్య యదా భూమిస్సర్వత్ర మధునూదనః, (అణ్ణో) అరేరే ముఖ్య కంధయోవి గాధాణం భణిసి? అన్తు గాధం ణ పుచ్చహ తేణ తుం పథ భట్టో యజుస్సామి! గాధో, (యజు) నుభృ పథమి-అయే కప్పే మత్తాగయా గోదారి ణ ముంచయి, కో తహం దేసహం ఆవయది కో వ పరాణధి వాత్త. (అణ్ణో) అరే! సిలోగో అప్తే ణ పుచ్చయ గాధో. (అణ్ణో) పరహో (తేణ) నుభృ పథమి - తంబోలరయియరాపు అహో కామిణిం దిత్తా, అన్తుంచయి క్షుభయి మణో దారి ద్దగురూ జివారేయి. (సర్వే) అహో! భట్టయజు సామి విడ్డో పండితు. విద్ధావంతు. గాధోపథయి. ఇమిణం సా పరిణిజ్ఞా (అణ్ణో) అరే కేరిసో సో పాతఉ. సో నే విస్మృతు, సవ్య లోకు పథతిత్తి - ఇమంచ సోడో? చింతయం రాయ ఉత్తేణ - అహో అజాహవట్టి యాణం అసంబద్ధప్రలావత్తణం చట్టాణం చట్టరసాయణం త్తి.

దీనిఅర్థం ఇదీ:- ఓయ్ ఓయ్ భట్టపుత్రుల్లారా! మీరువినలేదా ఏమిటోయి రాజకులంలో కబురు? (వారు) చెప్పోయి వ్యాఘ్రుస్వామి! ఏంవిశేషం రాజకులంలో? (వాడు) కువలయమాల మగవాడంటే ద్వేషిస్తూ పాదం పట్టుకొని వుందిట. (ఈమూట విని వకడు చప్పట్లు చరుస్తూ లేచాడు భట్ట వాడు) పాండిత్యం పనికివొస్తే నేనే పెళ్లాడాలి కువలయమాలను. (ఇంకోడు) ఎల్లాంటిపాండిత్యం వుంది నీకు? (వాడు) మడంగం (వేదం) చదివాను. త్రిగుణంగా (సంధివిగ్రహాదిరూపంగా) వుండే మంత్రం చదివాను. ఇది పాండిత్యం కాదా? (ఇంకోడు) అరే మంత్రాలతో త్రిగుణాలతో పెళ్ళాడదురా! ఎవడు ఆపాదం విడదీస్తాడో వాణ్ణే పెళ్ళాడుతుంది. (ఇంకోడు) నేను సరసుడనే రా! గాధలు బాగా చదవగలను. (వారు) ఏదిరా వ్యాఘ్రుస్వామి! గాధ (వాడు) ఇదిగో ఇదిరాగాధ-సాతేభవతు (చదువుతాడు.) దాన్నివిని ఇంకోడు కోపంతో-అరేరే మూర్ఖుడా! స్కంధకాన్నికూడా గాధ - అంటున్నావురా? నన్నడగ్గుడదూ? గాధ? (వాడు) నీవు చదవరా భట్టయజుస్సామి! గాధా? (వాడు) ఓ. బాగా చదువుతాను -“ తొల్లింటికల్పంలో చచ్చినవాళ్ళు గోదావరిని వదలడం లేదు. అక్కడనుంచి తిరిగి వచ్చేవాడెవడూ? వార్త చెప్పేవాడెవడూ? - (అని అర్థం) మనోడు-

భినత్తి స తాం పరిణయతి. (అన్యః) అహం సహదయో గాథాం పఠామి. (తైర్భణితం) కీడ్వకి రే వ్యాఘ్రుస్వామి? గాథా? (తేన) ఇయంగాథా - సా తే భవతు... మధునూదనః. (అన్యస్సకోపం) అరే మూర్ఖ స్కంధక మపి గాథాం భణిసి? అస్మాక గాథాం న పుచ్చభ? (తైః) త్వంతత భట్ట యజుస్సామి? గాథాం? (తేన) నుభృ పథామి - అదౌ కల్పే మృతింగతా గోదావరిం న ముంచతి, క స్తస్మాద్దేకా దాపతతి కో వా పర్యాణయతి వార్తాం. (అన్యః) అరే! క్లోకః! అస్మాన్నపుచ్చభ గాథాం పఠామి. (అన్యః) పత (సః) నుభృపఠామి - తాంబూలరచితరాగమధరంకామిశ్యా దృష్ట్యై, అస్మాక మపి క్షుభ్యతి మనో దారిద్ర్యగురు ర్నివారయతి. (సర్వే) అహో భట్టయజుస్సామి విదగ్ధపండితః విద్యాక గాథాః పఠతి. ఏతేన సా పరిణేతవ్యా. (అన్యః) అరే కేరిసో సో పాతఉ జే తియం లందిఉ? (తేన) రాజాంగజే మయాపరితఅసీత్ సకువిస్మృతః, సర్వోలోకః పఠతీతి. ఇమం క్రిత్వా చింతితం రాజప్రత్యేణ - అహో అనాధవృత్తికానా మసంబద్ధప్రలాపిత్యం!

అరే! శ్లోకంరా! మమ్మలిని అడగ్నూడదూ? గాధ చదువుతామా? (వాడు) చదువూ మరి (మొదటి వాడు) ఓ, చక్కగా చదువుతాను:- తాంబూలంతో ఎర్రబడ్డ కామినీఅధరం చూచి మామనమ్మ కూడా ఊబిస్తూ వుంది. అయితే దారిద్ర్యమనే గురువుగారు వారిస్తూ వున్నారు. [అని అర్థం. అం దరూ-] ఓహోహో! భట్టయజ్ఞస్వామి విదగ్ధపండితుడూ. విద్వాంసుడూ. మహాచక్కగా గాధలు చదువుతాడు. (ఇంకోడు) ఆవిడ పట్టుకొన్న ఆపాదం ఏనోయ్? (ఇంక వకడు.) రాజాంగణంలో నేనూ చదివాను. మరిచాను. లోకంఅందరూ చదవగలరు-ఈమాట విని రాజపుత్రుడు అనుకొన్నాడు- ఓహో పనిలేనిసోమరుల అసంబద్ధప్రలాపం !! - అని.

(౯) ఆవశ్యకనిర్యుక్తి:- భద్రాబాహునూరి అనే జైనాచార్యుడు జైనగ్రంథకర్తల్లో గొప్పప్రసిద్ధిగాంచిన వ్యాఖ్యాత. ఆయన తాను రచించిన వ్యాఖ్యాగ్రంథాలలో ప్రాకృతవాఙ్మయంలోనుండి ఆనాడు ప్రసిద్ధంగా వున్నపురాహరణాలను చాలా ఇస్తుంటాడు. ఆయన ఉదాహరించిన ప్రాకృతపద్యాలు చక్కనివి:- మచ్చుకు,

* శ్లో. లద్ధిలియం చ జోహిం అకరింతో జాగయం చ పత్తంతో, దచ్చిసి జహ తం చిచ్చల ఇమం చ అన్నం చ చుక్కిహిసి. (గీతికా) నుత్త వాయియం నుత్త గాయియం నుత్త నచ్చియం సామ నుందరి! అణుపాలియ దీహరాయియయో నుమిణం తే మా పమాయయే. (గాథా ౧౦౯౯, ౧౧౦౦) ఏజ సగడాలో భణయి జం సగడాలు కరిస్సయ, నందరాయో మారే విణు సిరియవు రజ్జే తవిస్సయి. (కథావలి పే ౨౬౦)

* వరరుయీ డింభరూవాణి మోయయే దాణణ ఇమం పాడేయి -

రాయనందు నవి జాణయి జం సగడాలో కాహియి, రాయ నందం మారేత్తా తో సిరియం రజ్జేతవేహియసా భణయి:- నదుక్ఖరం తోడియ అంబయించియా న దుక్ఖరం నచ్చిఉంసిళ్ళి యాయేతం దుక్ఖరం తం చ మహాణుహావం జం సో ముణీ పమయవణం మి వువోచ్చి.

(౧౦) ఉత్తరాధ్యయననూత్రం:- దీనిపైని వాదిబేతాశనూరి గొప్పవ్యాఖ్యకూడా వ్రాశాడు. జైనుల ఆగమగ్రంథం కాబట్టి దీనికి కర్త ఎవరో చెప్పలేము. ఇందులోనూ బేతాశనూరివ్యాఖ్యలోనూ అక్కడక్కడా చాలా ప్రాచీనపు ప్రాకృతగాధలూ వాటిలక్షణాలూ పురాహరిస్తుంటారు. ఇల్లాంటివి ఉపదేశపదంపైవ్యాఖ్యల్లో టీకాల్లోకూడా చాలా పురాహరింపబడ్డాయి కూడా. ఒకటి రెండు మచ్చుకు:-

* ఛాయ :- లబ్ధం చ బోధి మువర్వకా అనాగతం చ ప్రార్థయమానః, ద్రక్ష్యసి యథా త ద్విహ్వల! అస్మాచ్చావ్యసాస్ర ద్రృంశిష్యసి; నుత్త వాదితం నుత్త గీతం నుత్త నర్తితం క్యామనుందరి! అనుపాల్యదీర్ఘరాత్రీః. స్వప్నంతే మాపరిమాదీః (ఆవశ్యకనిర్యుక్తి.) ఏవ శకటాలో భణతి య చ్చకటాలః కరిష్యతి. నందరాజో మారయితవ్యో క్రియకం (చంద్రగుప్తం) రాజ్యే స్థాపయిష్యతి. * వరరుచిః డింభరూపేభ్యో మోదకా న్దత్వా పాతయతి-శ్లో. రాజా నందో నైవ జానాతి య చ్చకటాలః కరిష్యతి, రాజానం నందం మారయిత్వా క్రియకం రాజ్యేస్థాపయిష్యతి. సా భణతి - శ్లో. న దుమ్మరం తోటితామ్రయింతికా న దుమ్మరం నర్తితం శిక్షితయా, త ద్దుమ్మరం త చ్చ మహానుభావం య త్స మునిః ప్రియదావనఉషితః. (ఆవశ్యకనూత్రీవృత్తి.)

* శ్లో. అధువే అసాసయంమి సంసారంమి దుష్టపయూరారే, కిం కామ హోజ్ఞ తంకమ్మయం
జేజాహం దుగ్ధయం న గచ్ఛేజ్ఞా. జం గిజ్ఞయి పువ్వం ధువం చియ పుణపుణో సవ్యకవ్యబంధేను,
ధువయం తి త మిహ తివియం ఛెప్పయం చఉపయం ధువయం [ఏవం చ భగవతోద్ధీతే తే వ్యేవ
మేవ ధృవకం ప్రత్యుద్ధాయంతి.] జనా లోహమయా చేవ్వ చాలేయవ్యా సుదుష్టరం, జహ
దుష్టం భరేఉం జే జే హోయి వాయస్సోత్థలో, భాయరా మే మహారాయ సగా జిత్ర కణి
తగా, పుర్యేవ ముత్తీ జహనే అసారే (ఇత్యాది)

ఉత్తరాధ్యాయననాత్రిం ఆరంభం ఇల్లా పున్నది:-

శ్లో. సంజోగా విష్ణుముక్కస్స అగాగగస్స భిక్షుణో, విణయం పాఠ కరిస్సామి అణుపువ్విం
నుజేహుమే. అణాణిద్దోసకరే గురూణ మువవాయకారయే, ఇంగియాగారసంపన్నే నేవిణీ
యే తి పుచ్చయీ, జహానుణీ పూయికమ్మి నిక్కసిజ్ఞయి సవ్వసో, ఏవం దుస్సీలపడిణీ యే
ముహరీనిక్కసిజ్ఞయీ, కణకుండగంచయిత్తాం విత్తం భుంజయి నూయరే, ఏవం సీలం చయి
త్తాణం దుస్సీరే రమయీమియే.

(౧౦) గాడవహా (గాడవధ):- ఇది ౧౨వందలశ్లోకాలకు పైబడిన మహాకావ్యం. చక్కని (అంటే
నిర్దుష్టం - అయిన) ప్రాధికరణ గల కావ్యం. కవి సుప్రసిద్ధుడు. కావ్యంకూడా అల్లాంటిదే. మోని
యరు విలియం - మొదలయినపాశ్చాత్యపండితులూ పండిట్ శంకరపాండురంగపండితులనంటి ప్రా
చ్యపండితులూ కూడా అత్యధికంగా విమర్శించి ప్రశంసించిన మహాగ్రంథం. శైలికై ఒకటిరెండు
పద్యాలిచ్చి విరమిస్తాను అల్పకుతిని కనుకా.

ఇయ దే జయంతి కయిణో జయిమిణమో జాణ సయల పరిణామం వాయానుత్తియం దీసయి
అమోఘుఘుణం వ తుచ్చంవా. జియయా యే వచ్చియ వాయాయే అత్తణో గారవం నివే
సంతా, జేయేంతి వసం సంచియ జయంతి ఇవా తే మహాకయిణో. (62-68) మహామహవియ
యపవుత్తా వాయా కహణానుమ మయూలీఇరుప్పి, పథరుకుకుమాహితలిణం పచ్చాకుసుమం
వణలయాణం. (69) అణుకంపా వా హాసో వా హోయి అవహీరణవ్వ గరుయాణ, ఇయరేసు.
అణాయగుణం తరేను నఉణో హియ ముదుష్టం. (94) అప్పా ఏత్తియ మేత్తేణ వరవిరసోయి
జస్స పడిహోయి, నీరకమలాఉహ చలనేహిం కహవి జం గహియ బహమాణో. భవభూయి
జలహిణిగ్గయకవ్యామయరసకణావ్వ, పురంతి జస్సవిసేసా అజ్ఞవి వియడేను కహాణివేసేసు,
భాసమ్మి జలణమత్తే కంతి దేవేయ జస్స రహాయారే, సో బంధవేయబంధమ్మి హరియం దేవ
అణందో. (789-800) - గాడవధకావ్యం.

* అధువే అకాశ్వతే హి సంసారే దుష్టప్రచారకే, కిం కామ భవతి తత్ కర్మకం యేజాహం.
దుర్లభం నగచ్ఛేయం; యద్ గ్రధ్యతే పూర్వం ధృవం చైవ పునఃపునః సర్వకావ్యబంధేను, ధృవక
మితి తమినా త్రివిధం దుష్టదం చతుష్పదం ద్విపదం, [ఇల్లాగే పూజ్యాదు ధృవకాన్ని చదివితే వాడూ
దీనినే పాడేవారు.] యనా లోహమయా త్రైవ చర్వయితవ్యా సుదుష్కరాః, యథా దుష్టం
భర్తుం భవతి వాతస్య శోష్టః భ్రాతరో మే మహారాజ స్వకా జ్యేష్ఠకనిష్ఠికాః, రిక్తేన ముష్టి స్సోఽ-
సారః. (ఇత్యాది)

(౧౦) చంద్రప్రభచరియం - ఇది ధనదేవుడనే ప్రాకృతశామనూ యశోదేవుడనే దీక్షానామనూ గల ఒకజైనపండితుడు రచించినప్రాకృతకావ్యం. విక్రమశకం ౧౧౯౨ వాడు. నవపదప్రకరణం వ్యాఖ్య మొదలయిన ఇతరగ్రంథాలు రాశాడు. సిద్ధరాజజయసింహరాజ్యకాలంలో అణహిల్ల నగరాన ఉన్నాడంటారు.

ప్రారంభం-శ్లో. జస్సాగుణచరణనమా పహాణరత్నా నమంత అమరపహూ, అంతో అమంతసీహారియ భ త్తిరాగవ్యడీసంతి. (చివట) - సిరిదేవగు త్తనూరీ తస్స వి సీసో అహేసి సచ్చరణో, తస్స విణేయేణ ఇమం ఆయిమధణదేవణామేణం, ఉజ్జాపయయే పత్తంమి జాయ జసయేన నామ హేయేణ సిరిచందప్పనాచరియం మయే కియం మందమయిణా వి, సిరిధవలభండ సావియ కారియ యే పాససామిజణభవణే, అసాసల్లివురీయే తియేణ ఏయం సమాధత్తం, అణహిల్లవాడ పత్తణే తయ ణు జణవీరమందిరే రమ్మే, సిరిసిద్ధరాయజయసింహదేవరజ్జే విజయమాణే, ఏక్కా రసవాససయేను ఆయిగయేను య విక్కమనివాయో, అడసత్తరీయే అహియేను కస్తతేరి సయే పోసస్స.

(౧౧) చతుష్పంచాశన్మహాపురుషచరిత్ర :- ఇది శీలాంకాచార్యుడనే నామాంతరంగల విమలమతి అనే జైనపండితుడు రచించిన చరిత్రగ్రంథం. శీలాంకాచార్యుణ్ణి శీలాచార్యుడూ అనికూడా పిలుస్తారు. ఈయన ఆచారాంగానికి వృత్తి శాశ్రీకాడు. చతుష్పంచాశన్మహాపురుషచరిత్రను మహాపురి సచరియం - అని కూడా అంటారు. కాని గ్రంథకర్త నిర్దేశించినపేరు చఉప్పన్నమహాపురిసాణ చరియ - అని. శ్లో. చఉప్పన్నమహాపురిసాణ ఏత్థ చరియం సమప్పయే ఏయం, సుయదేవయాయే పయకమలకంతి సోహోణుహవేణ. ఈయన నిర్వృతికులీనమానదేవనూరిశిష్యుడు. కుమారపాలుని రాజ్యంలో వున్నాడు. విక్రమశకం ౯ వ శతాబ్దివాడు.

శ్లో. ఆసి జనుజ్జజ్ఞోహ్లాధవళియనేవ్వయకులంబరాభోయో, తుహిణ కిరణోవ్వనూరీ ఇహాయిం సిరి మాణదేవోత్తి. సీవేణ తస్స రయియం సీలాయరియేణ పాయడపుడత్థం, సయలజణజోహణత్థం పాయియభాసాయే సుపసిద్ధం. ♦ ♦ సయణు పరియణు బంధువగ్గం పి భిచ్చయణు, సుహి సజ్జణు వి ఘరి కలత్తు ఆణావడిజ్జఉ, అత్తువ్వు కిల ఘరిఘరయి జావ, తావ పుణ్ణోహిం సమ గ్గలు-(చతుష్పంచాశన్మహాపురుషచరిత్ర.)

(౧౨) చాఉరంగిజ్ఞం - చత్తారి పరమంగాణి దుల్లహాణీహ జంతుణో. మాణుసత్తం సుయీ సద్ధా సం జమం మియవీరియం, సమానన్నాణసంసారే నాణాగోత్తాను జాయిను, కమ్మా నాణాకిహాకత్తు పుత్తో విస్సం భియా, పయా, సముద్దగంభీరసమా దురాసయా ఆచక్కియా కేణవి దుప్పహంసయం, మయస్స పుణ్ణా విఫులస్స తాయిణో ఖవిన్ను కమ్మం గయి మత్తమం గయా.

ఇది ఏగ్రంథకర్తదో తెలియదుగాని, రెండువేలశ్లోకాలూ 4౦ కథలూ గల గ్రంథం. చాలా ధారా శమైనరచన. ఎన్నో లోకోక్తులు. చక్కనివాక్పాతుర్యం కలిగి వున్నది. ఇంథకంపెను దీన్ని గురించినవివరం తెలియదు.

(౧౩) జంబూచరియం - కర్త ఎవ్వరో తెలియదు. కాని ప్రద్యుమ్ననూరి పట్టధర వీరభద్రా చార్యుల శిష్యుడట.

శ్లో. నమిషం దుష్టరంతసమత్తసత్తసత్తభవజలహితారణసమత్తే పాయే చక్ష్వంతుసకువిసలంభియే జీణవరిం
దాణం. ♦ ♦ భవ్యకుమారహోహపడిబోపంపచ్చలూ పావతిమిరనిర్మవణో ఆసీ ససివ్యసరళో
నూరి పజ్జున్నవరణామో జోదంసణనాణచారిత్ర నీలతవసంజమేను కుసలమయీ, జయియణ
గుణగణకవియో ముత్తిభమ్మో య అవయరియో, తస్స య పయంమి జాయో ఆయరియో
వీరభద్దనామోత్తి, పరిచింతియదిన్నఫలోఆసీ సో కప్పయభోత్తి. జస్స య నీసో పయడో
పయడియమూఢత్త పరమత్తో, దంసణచారిత్రధరో నూరి పజ్జున్ననామోత్తి, అన్నేవి జస్స
బహవే నీసో జయియణగుణేహిం పరికలియా, సంజాయా ధమ్మరయా సద్దంసణనాణచరణ
పాహడ్డా. గుణపాలణేక్కణ్ణిత్థణ సాహజా పవయణభత్తే నీ నేణ తస్స రయియం చరియ
మిమం జంఝనామస్స.

(౧౮) జనదత్తాభ్యాసం — సమతిగణి రచించిన ప్రాకృతకావ్యం, జనదత్తకథ అని జనదత్తచరిత్ర అని
మఱియెందుగ్రింథాలు కూడా వున్నవి. కాని అవి సంస్కృతములు. ముచుతిగణి నేమిచంద్ర
నూరిశిష్యుడు. గొప్పజ్ఞాని.

శ్లో. జయణ విజిజ్ఞయదుజ్జయ దురంతకందప్పదప్పమాహప్పం దుద్ధత్తకమ్మదోగట్టకేసరీ జీణవరో వీరో
ఆసీ అనేసమేయిణిఅస్సంతభమంతకిత్తి పబ్బాలో, నిరినేమిచందనూరీపాడిచ్చయగచ్చకప్పదు
మో, చందోవ్యఅమలముత్తి నూరోఇర సత్త వాయిసంపణ్ణో, సింధువ్యవివిహరయణోవఫోహియో
నీరసహిహియోయజోసో ఉత్త మగుణరయణవిఉలనిద్దోసకోసభూయేహిం, నిరిసవ్యదేవనూరి
థావియోఉత్త మపయంమి.

(౧౯) ధమ్మవిహీ :- దాదాపు 12వందలశ్లోకాలకు తక్కువలేనిప్రాకృతగ్రింథం. జనధర్మం వెల్లడిస్తూ
వ్రాసినగ్రింథం. అతిసులభమైనరచన, అనేకగ్రింథాలను సంగ్రహించి చెబుతున్నానని చెప్పు
కొంటాడు. కర్త ఎవరో ?

శ్లో. క్షిప్రావారనరకిన్నర...వయినిరమఉడఘట్టపయవీధం. నిరివచ్చం కియవచ్చం పణమామి జిణేసరం
రిసభం, వోచ్చమహం ధమ్మవిహీం సమత్తసత్తాణ ఉద్ధరేఠ్ఠణ, భవియజణబోహణాత్తం ముసం
చయా నన్ననూరీహిం. ♦ ♦ ధమ్మవిహీప్పగరణ మిమం విసోహగం నాణదంసణగుణాణం,
దనదిత్తంతేహిం జాయం సమ్మత్తం దేవు నీవసోఘ్ఠం.

(౨౦) దాధావంశో:- ఇది సుప్రసిద్ధగ్రింథం. రిచ్చద్దు మోరిను (M. A.) మున్నగు పాశ్చాత్యుపం
డితులూ, భాండార్కరు మొదలయిన ప్రాచ్యపండితులూ దీనిపైని ఎన్నెన్నో చర్చలు సలిపారు.
1884 లో మొదటికూర్పు పడ్డది. కవితాశైలి చూపడమే నాపని. గనుక మచ్చుకు ఒకటిరెండు
పద్యాలు :-

శ్లో. వికారయం వోయవహాతిరత్తినం తిలోయపుజ్జం తమసహ్యాకాహీనం. అనేసనేయావరణప్ప
వోయినం ఇమామి సత్తాత్త మణంతగోసరం, తిలోయజాహప్పహవం భయావహం వినుద్ధవిజ్ఞా
చరణేహిం నేవియం పపంచసణ్ణోజనబంధనచ్చిదం ఇమామిధమ్మం నివుణం ముద్దుసం, పసా
వమత్తేయ జక్థ పోణివో వ్రుసంతి దుఖ్ఖాల్లిం అనచ్యుతం పదం తమాహానేయం ముసమాహితేం
దియం ఇమామి సుంఘం మాణిరాయకావకం. విభూసయం కాలకనాగరాన్వయం పరక్కమో
కారుణియో చమావతీ, గవేసమాణో జీణసాసనస్స యో విలోహిమత్తాణజణస్సపత్తయం.

(౧౭) నేమిచరియం:- ఇది మలభారిహేమచంద్రునికృతి. ఈయన భవభావనావృత్తి మొదలయిన గ్రంథాలు వ్రాశాడు. దాదాపు వేయిశ్లోకాలుగలగ్రంథం. ౧౧ వ శతాబ్దిదని కొందరూ ౧౦ వ శతాబ్దిదని కొందరూ అంటాడు.

శ్లో. అజ్ఞవి జస్స పవత్యై ధమ్మో నీయా య భరవావాసంస్మి తం పథమజ్ఞానరం పణివయామి జీద్ధలియదురియోమం.

ఇందులో నేమిశాధుడు తొమ్మిదిభవములలో చేసినవృత్తాంతములు సరసంగా కూర్చబడి వున్నవి.

(౧౮) నర్మదానుందరీచరియం :- ఇది మహేంద్రనూరి రచించినది. ప్రాకృతభాష. ఇందులో శీల మాహాత్మ్యం హెచ్చుగా వర్ణితమై వున్నది. శీలోపదేశమాలావృత్తి మొదలయిన గ్రంథాలలో ఈకథ వస్తుంది.

(౧౯) నేమిశాధచరిత్ర:- మారిభద్రనూరి రచించినది. ఈయనే ప్రాకృతంలో - చక్షువీసజ్ఞాపుంగ వసుచరియరయజాభిరామసింగాలో-అని తాను చతుర్వింశతిజిన పుంగవచరిత్ర వ్రాశానని చెప్పు కొంటాడు. ఎనిమిదివేల శ్లోకాలు గల గొప్పకావ్యం. చాలా రసవత్తరంగా వుంటుంది అంటారు. అచ్చుపడలేదు. లయతాళం - నడక విచిత్రంగా నడుపుతూ ఇప్పటికీ జైనపండితులు గానంచేస్తారు ఇందులోనిగీతాలను.

మచ్చుకు- (ఆరంభంలోనే) (౧) దుహవిపయడియ కరణ ఆయారు, దుహదంసియ ధమ్మనిహి

దుహనమంతవిషయపారణు

దుమకమజాణందయరు, దుహసువణ్ణరయణప్పహవణు

మహానుహ వియరియ విమలగుణరాసి జలహిరయణిందు

పణయనురాసురనరనియరకయథుయి రిసహ జిణిందు.

(౨౦) శాలాయణం - మాణిక్యనూరి రచించింది. కుబేరపురాణం - అని కూడా ఇంకోపేరు వుంది. ౧౨ శతాబ్దివాడు. ఇది పదిస్కంధాలున్న ఒక్కొక్కదానికి పదేసిసర్గలున్నా గల మహాగ్రంథం. యశోధరచరితం అనుభవసారం మొదలయినగ్రంథాలు వ్రాసినట్లు చెప్పుకొన్నాడు. ఇది ఇంకా ముద్రితం కాలేదు.

(౨౧) పంచమీకహ:- మహేశ్వరనూరిది. అచ్చైంది. భవిస్సయత్తకహ (భవిష్యద్దత్తకథ) అనికూడా మతోపేరున్నది. అపభ్రంశప్రాకృతంలో వ్రాయబడిన మహాగ్రంథం. చక్కని కైలి. మంచి కథాగ్రంథము కూడాను. గ్రంథకర్త తననుగురించి కేవలం - సజ్జనోపాధ్యాయశిష్యుణ్ణి అనుకోవడం తప్ప మతేమీ చెప్పుకోడు. ప్రాకృతభాషలో ౨౦౦౦ శ్లోకాలకు మించినగ్రంథం. పది పెద్దకథలు ఇందులో వున్నవి.

శ్లో. దోషఖుజ్ఞోయకరో దోషాసంగేణ వజ్జయో అమయో, నీరిసజ్జణఉజ్ఞయో అవువ్వచందువ్వ అకత్తో, నీనేణ తస్స రయియా దసవి కహాణాయి మేఠ పంచమియే, నూరిమహేసరయే ణం భవియాణం బోహణత్తాయే.

(౨౨) పంచమీకహ:- ధనపాలమహాకవిది. ఇదిన్నీ దాదాపు అంతటిగ్రంథమే. వాఙ్మయపరికామి కులకు ఇందులో ఎన్నో వింతలూ విశేషాలూ కనిపిస్తవి. కథ మహేశ్వరనూరిగ్రంథంలోకే. పాకం వేరు.

(౧) శ్లో. జయి వధయి సాయశాయణ గంధవృక్షశంఖ...తుంబురుజా, సరయవిణోదేణ కిదం
 నాడయగేయం సలక్ష్మణం యేదం, (౨) తా కిం బహు యేహింమ్ని చింతియేహిం నళకూయరో
 వరో వరోయి, విత్తాహివస్స తణయో గయమునా మనాతునాపసాయేణ. (౩) జం అణుయి
 యం కుమారీఆణస్సలక్ష్మణయే సాహియకులస్స, తం సవిసేనం పియసహి మనా హయహియ
 యేణ పారద్ధం. (౪) తం నీద్ధఉమారం పేచ్చియూణ ఏయేహిం సహియణజ్జేహిం, అవిణయ
 మగ్గో హయలోఅణాహిం నీయమ్మ కిం భణిమో. (౫) ణ సహయి కాలభేనో హియయం
 మనా మయణహు ఆవహపత్తిత్తం, తస్స వి సంజేహగయం నిసుయం చియ తయే వి. (౬) భణి
 యం చ పియయమాయే రయియం మరహట్టభాసాయే, అంగాయిం ఇమి కహాయే సజ్జణా
 సంగజోగాయి. (౭) ఆహ కహ వేయణడస్స తస్స విసయాహిలాసవిమునాస్స, నిప్పజ్జయి
 లోయపియామనాస్స ఏవంవిహం రూపం. (౮) జోసో అవిగ్గహో వి హు సవ్యాంగావయ
 వసుందరో నునాయో, దుద్ధంసణో వి లోయణలోయణాణం దసంజణణో. (౯) కువయా
 వి వల్లహో పణయి యాణ తహ నయవరో వి సాహసియో, పరలోయభీరుయో వి హు వీశే
 క్కరసో తహచ్చేయ. (౧౦) సూరో వి సత్తాసో సోమో వి కలంకవజ్జియో నిచ్చం,
 భోయి వి న దోజీహో తుంగో వి సమిపదిన్నవలో. (౧౧) వివిహాయం వివిహవణ్ణజ్జలా
 యిం సహయావసురహివాసాహిం, నీలుప్పలపరిమళ వాసియాయిం దిజ్జంసి హాణాయం.
 (౧౨) తం సత్తమునావిహత్తంబునివహనిద్ధోయ కలిమలుప్పంకం, కహకహవి జేవ సుయిరేణ
 సత్తగోయావరీభీమం. (౧౩) ఇయతస్సకణయదేవాలయస్స దాహిణదిసాయి అణులగ్గం,
 గోలాణయివయణవిసేసయం వరమ్మం మహాయయణం, (౧౪) ఏవం భణియో సో తేణ నర
 వయాయకణియేహిం దియ హేహిం. సంపత్తో కమలదళచ్చి సత్తగోయాయరీభీమం. (౧౫)
 తో గురువయజేణ ఏసా తం చియవముమన్ని ఊణ తహ భణియం, సవ్యాయరేణ హేలస్య
 పేసియావచ్చహో పహనో. (౧౬) బహుమన్న తో తం చియ మరణం సంతో సదిన్నని
 యహియయో. (౧౭) నాయజ్జణోవరోహేణ నిగ్గయో నియపురాహిం తో. (౧౮) నాయజ్జణ
 భిక్ఖుపురస్సరేణ సరితీరసంతియో రాయ, విజయాణం దేణసమం వివరాహత్తం పరిక్కం
 తో. (౨౦-౨౧) లభిజ్జయి అజ్జవి గుంజరాళిఉలవలయవాయులలఅహిం, మహాణుత్తిజ్జే రావ
 ణ్ణమగ్గో సత్తిచ్చయతరూహిం, నేవిజ్జయి సరసో హంసకణయభవణేను నీద్ధమిధుజేహిం,
 జమ్మిలవంగేలావణ పరిమళ వాసియో వవణో. (ఇత్యాది)

(౨౭) వసుజేవహిందీ:- ఇది సంఘదాసవాచకులు రచించినది. పౌక్వతభాషలో అతివిస్తృతము
 లుగా వ్రాయబడ్డ వసుజేవచరిత్రలోకి ఇది మిన్న. ఈయన హరిభద్రనూరికంటెనూ పౌచీనుడ
 నిన్నీ మనాత్పంచకల్పభాష్యం మొదలయినగ్రంథాలు పౌక్వతంలోనే వ్రాశాడనిన్నీ అంటారు.

(౨౮) విలాసవతీకథ:- ఇది ౧౧ సంధులుగల గొప్పఅపభ్రంశభాషాకావ్యం అనీ, సమరాయచ్చకహ-
 లోనుండి ఉద్భవించి పెంపుచేయబడ్డదనీ, కవి చెప్పకొన్నాడు. కావ్యంపు ఆరంభం అంతం
 ఇలావున్నది :-

(అరంభం) బహురయణమనోహరు నిమ్మలపయహరు సగుణ సువజ్ఞాప్తియపు
భణ కస్స న సోహయి నయణు మోహయి కవ్యహరుకంఠత్రియహు
భడమం పణమేవిణు ఉసహసామి పుణు అజిఉవి వినిజ్ఞయభయుధుణామి
సంభవు భావేవిణు భవవిణాసణు వందిలి అభినందణు గుణనిధాణు.

(అంతం) పాణిజ్ఞమాలయూతే కోడియగణవిఉలవయిరసాహయే, విమల మియచందఉలే వంసమ్మియ
కవ్యకలాణం, సంతాణేరాయసహ నిహరిసిరిభప్పభట్టిసూరిస్స, జనభద్దసూరిగచ్చే మహు రాడేవే
సిరోహయే, ఆసి సిరిసంతినూరీ తస్స వి నీసో జడమయియో, సాహారణోత్తిణామం సుప
సిద్ధోఅత్తి పువ్వణామేణం.

(మధ్య) జణ ఏక్కుఖణంతరు ఖంతు డేవు అఖంమి ధమ్మఖరు తం సుణేవు, జాయ దూమిజ్ఞయి అణ్ణ
లోఉ తా వరి కిఉ ధమ్మకహావిణోవు. జావయ పరిద త్తిహిం జాయి కాలు తావరి పరిభావిఉ
కమ్మజాలు, సవ్వహో పరదోసుప్పడణేణ గుణు కవయు హోయి చింతహు మణేణ.
(ఇత్యాది.)

(౨) వ్యవహారవివరణం - ఇది ఎవరుచేశారో తెలియదు. ప్రాకృతంలో వ్రాయబడినగొప్పభాష్య
గ్రంథం. వ్యవహారమార్గిభాష్యం అనికూడా దీనికి మఱోపేరు. చాలాకాస్త్రుచర్చ గల గ్రంథం.

(3) వజ్జలగ్గం - ఇది చక్కని అలంకారగ్రంథం. సరసమైనశయ్య. కవిత పరుగెత్తుతూ హాయి అని
పిస్తుంది. కావ్యశోభలూ లక్షణశోభలూ రేండు ఉన్నవి. దాదాపు వేయిశ్లోకాలకు పైగాగల
గ్రంథం. అన్ని కావ్యభాగాలు (వ్రజ్య) వజ్జలలో విభక్తాలు అయినవి. వజ్జలగ్గగ్రంథకర్త జయ
వల్లభసూరి అంటారు. మచ్చుకు సోయారవజ్జ (శ్రోతృవ్రజ్య) లోనుండి కొన్నిశ్లోకాలు. దీన్ని
ఏలనంతకృష్ణశర్మగారో ఆంధ్రీకరిస్తే ఎంతో ముచ్చటగా ఉంటుంది. కవి ఏకాలంవాడో నేను
చెప్పలేను.

శ్లో. దుష్టిం కీరయి కవ్వం, కవ్వమ్మి కియే పయంజాణా దుష్టిం, సంతే పయంజమాణే సోయా రో
దుల్లహో హోంతి. సక్కయం అసక్కయం పిహు అత్తో సోయారసంగమవనేణ, అప్పవ్వరస
విసేసం జణేయిజం తం మహచ్చరియం. ముత్తాహలం వ కవ్వం సహావవిమలంసువణ్ణసంఘడియం
సోయారకణ్ణకుహరమ్మి పయడియం పాయడం హోయి, [కవ్వవజ్జనుండి-అంటే కావ్యవ్రజ్యనుం
డి-మఱికొన్ని]-సద్దావసద్దభీరూ పయేపయే కింపి కింపి చింతంతో, దుఃఖేవి కహవి పావయిచో
రో అత్థం కయీ కవ్వం, సద్దపలోత్థం దో నేహిం వజ్జయం గులవియం పుథం మమరం, పుణ్ణే
హివి కహ పావయి ఛండే కవ్వం కళ త్తం చ. అణవరయబహుళరోమంచకంచయం జణియజ
ణమణాణం విదం, జం న ధుణాణయి నీసం కవ్వం పేమ్మం చ కిం తేణ ?

దీనిఅర్థం ఇదీ:- కవి అతికష్టపడి కావ్యం చేస్తాడు. చేసినంతర్వాత దాన్ని లోకంలో ప్రచారానికి
తీసికోరావడానికి చాలా కష్టపడతాడు. ఒకవేళ ప్రయోగించినా (ప్రచారానికి తెచ్చినా)
విసేవాళ్లు దుర్లభం అవుతారు. సంస్కృతంకానీండి అసంస్కృతకావ్యం కానీండి, అర్థమూర్తి
అనేది విసేవారు లభించడంపైని ఆధారపడివుంటుంది. అల్లాంటిశ్రోతలు దొరికే, అది అత్రా
శ్వరసవిశేషాన్ని గలిగించడం అనేది చాలా వింతఅయినవిషయం. ముత్యాలకోవలాగా కావ్యం

సహజంగా విమలంగానూ స్వర్ణసంఘటితంగానూ ఉంటుంది. శ్రోతలకర్ణకుమారాల్లా ప్రవేశించి ప్రకటించును. (కవ్వవజ్ర) శబ్దమే వస్తుందో అపకవ్వమే వస్తుందో అని భయపడుతూ వున్నవాడై మాటమాటకూ ఏమేమో అలోచించుకొంటూ ఎల్లాగో [కవిత్] దొంగ సామ్యుకోసరం కవి కవిత్వంకోసరం కష్టించి పొందగలుగుతారు. పదాలపాండిత్యం - దోమవర్ణనం - లాలితమూ విన్నపమూ, తీయందనమూ అనేవిగల భార్యానూ కావ్యమునూ ఎంతో పుణ్యంచేతనే లభిస్తాయి. సదా రోమాంచాన్ని గల్గినూ విన్నవారికి ఆనందాన్ని పెల్లవిరియిస్తూ, తల పంకింపజేస్తూ వుండనట్టి కావ్యమున్నూ ప్రేమా కూడా నిష్ప్రయోజనాలు - అని తాత్పర్యం ఏర్పడుతుంది.

(3౧) కాంతినాథచరియం - దీన్ని ప్రాకృతంలోనే పట్టేందువేలక్లోకాలగ్రంథంగా రచించాడు డేవచంద్రనూరి. ముప్పాసిద్ధుడై సంస్కృతప్రాకృతాలలో ఆచార్యుడని పేరుపొందిన హేమచంద్రాచార్యునికి ఈయన గురువు. ఇంతవఱకూ అచ్చుకారేదు ఈ గ్రంథం. ప్రాకృతపరికామికులకు నిధి. జేసలేమరు భాండాగారంలో వున్నది.

(3౨) శత్రుంజయోద్ధారం:- ఋషభగాను. ఈయన రాజపుత్రుడని కొందరూ, కాదు సాంగణ శ్రేష్ఠివంశంవాడనికొందరూ వివదిస్తారు. అతిప్రాచీనమైన ఘూర్జరప్రాకృతంలో ౧౦ వేల గ్రంథంగా దీన్ని ఈయన వ్రాశాడు. ప్రాకృతం పరిశ్రమచేసేవారికి అమోఘములయిన ఎన్నో జేకపదాలూ వృత్తాలూ అద్భుతంగా ఇందులో లభిస్తవి.

(3౩) సమరాయచృకహా - సాధారణాంక సిద్ధనేననూరి రచించాడని కొందరూ, హరిభద్రుడిదని కొందరూ వాదిస్తారు. అచ్చైంది. చాలా గొప్పగ్రంథం. శైలి ఉయ్యాలలు ఊగుతూ వుంటుంది గద్యంలో పద్యంలోకూడా శైలినిబట్టి హరిభద్రుడిదే అనడం న్యాయ మనిపిస్తూ వుంది. కొంచెము మచ్చుచూడండి కవికి. ఎల్లాంటిదో.

(ప్రాగ్రంథం) పణచునా విజయసుదుజ్జయ నిజ్జయసురమణుయవిసమసరపసరం, తిహయణమంగళ నిలయం వసహగయిగయం జిణం ఉసహం, (౧) పరమసిరివద్ధమాణం పూర్ణమాణం వినుద్ధవరణాణం, గయజోయం జోయీసం సయంభవం వద్ధమాణం య, (౨) నేనేచియ వావీనే జాయిజరామరణబంధణవిముక్తే తేలోక్కమత్తయత్తేతి తిత్తికరే భాపయోణమనా, (౩) దేహానునాం నో సురసిద్ధమణుయవందేహీసాయరం నమియా, తిత్తియగవయణపంకయవిజిగయా మణుసారా వాణీ. (౪) అలం పవిత్రరేణ !, సుణహ సోయవ్వాయిం. పసంసహ పసంసయి యవ్వాయిం, పరిహరహ పరిహరియవ్వాయిం ఆయరిహ ఆయరియవ్వాయిం, తత్త, శ్లో. సోయవ్వాయి ణరామరసివసుహజణయాయి అత్తసారాయిం, సవ్వన్నభాసియాయిం భువణంప్లి పయత్తియజసాయిం (శ్లో) తాయించియవిజుహాణం పసంసణిజ్ఞాయి తనాయజాయిం చ, తేహించియ భణియాయిం సమ్మత్తన్నాణదరియాయిం.

(3౪) సముద్ధపారీయం - గ్రంథకర్త పేరేమో తెలీదు. కాని చక్కనిఅనుష్టుప్పుల్ల ౫౦౦ శ్లోకాల గ్రంథం ఉన్నది. చక్కనికథలు. శైలి ప్రశస్తమైనదే. రెండుశ్లోకాలు ఉవాహరణార్థం:- శ్లో. చంపాయే పావియేణామ సావయే అని వాణియే, మహావీరస్స భగవయో నీనే సోఊ మహాప్రణో, నిగ్గంధే పావయజే సావయే నేని కోవియే, సోయేణ వవహారం తే పితూడ్డం నగర.

మాగయే. పితౄణాం వరహరంతస్స వాణియో జేయి ధూయరం, తం ససత్తం పయిగిజ్జ సజేస. పత్తియో.

(3౧) సుమతినాథచరిత్ర:- గ్రంథకర్త ఎవ్వరో తెలియదు. కాని ౧౫౦౦ శ్లోకాలుగల మహాగ్రంథం.

(3౧) సూక్తిముక్తావళి - లేక సిందూరప్రకరం - దీనికే సోమశతకం అనికూడా మతోపేయ ఉంది. చక్కనిశయ్యా ధారాశుద్ధి గల కవిత్వం, అతి సరసంగా వున్నది.

(3౨) హితోపదేశామృతం:- ౫౦౦ గాథావృత్తాలతో గీ కథాభాగాలుగా వ్రాయబడినది. అచ్చు కాలేదు. కాని చక్కనిరచనగల గద్యపద్యమయమైన ప్రాకృత కథా గ్రంథం.

(చివరి) సిరిఅభయదేవముణివయి విజేయసిరిదేవభద్దనూరీణం, అనివుణమయిహిం సీసేహిం సిరిపరమాణంద నూరీహిం. గాహాణం సంఖాయే పంచసయా పంచవీసహియా (ఆరం) నమియ నూరా నురసిరల్ప సిరసరసమందారకుసుమరేణూహిం, నిమ్మజ్జియపయహదప్పణే పణమిమో సిరసా.

(32) సేతుబంధకావ్యం - ప్రవరసేనుడిది. దండిపండితు డని కీర్తిగన్న దండిపండితుడి ప్రశంసగన్న కావ్యం ఇది. ఉత్తమప్రాకృతమయిన మహారాష్ట్రప్రాకృతంలో వ్రాయబడ్డది. గ్రంథం అచ్చై నులభసాధ్యంగా వున్నందున ఒకటిరెండు శ్లోకాలే ఉదాహరిస్తాను. జగమెరిగిన బ్రాహ్మడికి జందెం ఎందుకూ ? ౧గీ ఆక్వాసాలగ్రంథం, కాస్తాకూస్తా కాదు. కావ్యమాలలో ప్రకటిమైంది. ఈగ్రంథానికి కవిపెట్టిన అసలుపేరు రావణవహ మని. అయినా సేతు బంధమనే లోకంలో విఖ్యాతి పొంది వున్నది.

శ్లో. ఇమనా అవధ్ధియతుంగం అవసారియవిత్థయం అణోణయ గహిం, అప్పలహయ వరిసంగం అణాయపరమత్థపాఉడం మహతుఉణం, దణుయేందరుహిరలగ్గే జస్స పురం తేణాపుహవిచ్చడ్డే గుప్పం, తీవివలాయా గలియవ్వధణంనుయే మహాసురలచ్చీ. * * అహిణవరాయారద్ధా చుక్క ఖలియేమ విహతియపరిధ్ధవియా, మేత్తివ్వపముహరసియా జివ్వోధుంహోయి దుక్ఖగం కవ్వ కహ. * * తం తిదసబందిమోఖ్ఖం సమత్తతేల్లోక్కహియయసల్లద్ధరణం, సణయి అణురాయ ఇల్లం సీయా దుఖ్ఖియం దహముహస్సవహం, * * గమియా కలంబవాయా దిత్తం మేహం. ధయారియం గయణయలం, సహియోగజ్జియసద్దో తహ వి హునేత్తి జివియా అసంగో, * * దిత్తత్తి ఇ సద్దహియం సచాహమంధరం జీసనియం. సోయయి తుచం తిరుణ్ణం పహుణా జీయయిత్తి మారుయి ఉవహోధో.

* కవిరాజు - ప్రాకృతాదికవులస్థానం *

ఈల్లా వుదాహరించడం సాగిస్తే అంతుముట్టడం కష్టం, కాబట్టి ఈవిషయం ఇంక కొంచెం కట్టి పెడతాను. ఇంతవఱకు ప్రాకృతం అంటే నాటివ్యవహారికమైన శిష్టభాష అనీ, అది తొల్లటికొక జాతిలో లాక్షణికులూ ఆచారపరులూ మున్నగువారిచేత తిరస్కరింపబడ్డా, ఆతర్వాత శిష్టులూ ప్రమాణ భూతులూ అయిన పండితులూ కవులూ గ్రంథకర్తలూ దార్శనికులూ కథకులూ ఆభాషలోనే గ్రంథాలు వ్రాసే, లక్షణాలు అలంకారకాస్త్రాలు ఏర్పరచి వుండడంచేతనున్నా, మతప్రచారకులున్నా మతకర్తలున్నా దానికి అగ్రస్థానం ఇచ్చి పోత్సాహం చూపడం చేతనున్నా, ఆప్రాకృతానికి గ్రంథ

భవ్యయోగార్హత గ్రంథసమృద్ధి లక్ష్యణసక్షణసంపదా ఇత్యాదులన్నీయేర్పడ్డవి. కేవలం ఇంతమాత్రమేగాక కవిరాజులు రాజులు తమతమ సారస్వతసభల్లో దానికి ఒకప్రత్యేకమైనస్థానమున్ను ఆభావలో కవితచెప్పేవారికి సంస్కృతికులతోపాటుగా సమావాలయినగౌరవప్రస్తుతూ కలిగించి పెంచి పోషించారు. ఇది రాజశేఖరకవిరాజు మాటలనుబట్టి విశదమవుతుంది. రాజశేఖరమహాకవి రాజకవిరాజసభలను వర్ణించే ప్రస్తావనలో గం వ అధ్యాయంలో అంటున్నాడు. వినండి.

పూర్వజప్రాకృతాః కవయః, తతఃపరం నటనర్తకగాయనవాదనవాదకవాగ్గీవనకుశలవతాల వచారః, అన్యేషి తథావిధాః, పశ్యమేనాపభ్రంశినః కవయః, తతః పరం చిత్రరేఖ్య కృతో మాణిక్యబంధకాః...దక్షిణతో భూతభాషాకవయః...ఉత్తరత స్సస్కృతాః కవయః నివేశరజ్ఞః. [రాజశేఖర కావ్యమిమాంస గం. పే ౫౪-౫౫]

ఇట్లా అనడమే కాకుండా, ఆమహారాజే ఆయాదేశాలలో ప్రాకృతభాషలయుచ్చారణస్థావరము చెడకుండా వాడుకలోనుంచికొని పోషించినమహారాజులను కూడా కొందరిని వువాహరిస్తావున్నాడు చిత్తగించండి.

(౧) క్షూయతే హి మగధేషు శిశువాగోనామరాజా. తేన దురుచ్ఛారా నహ్నే వర్ణా నపాస్య స్వాంతఃపురవీర ప్రవర్తితో నియమః. టగారాదయ శ్చత్వారో మూర్ధన్యాః తృతీయర్థ మూషాణః త్రియః టగారశ్చతి. (౨) క్షూయతే చ శూరసేనేషు కువిందో నామరాజా తేన పరుషసంయోగాక్షరవర్ణ మంతః పురవీరప్రవర్తితో నియమః (౩) క్షూయతే చ కుండ లేషు సాతవాహనోనామ రాజా తేన ప్రాకృతభాషాత్మక మంతః పురవీరేతి సమానం పూర్వేణ, (౪) క్షూయతే చ - ఉజ్జయిన్యాం సాహసాంకొనామ రాజా, తేన చ సంస్కృత భాషాత్మకం అంతఃపురవీరేతి సమానం పూర్వేణ.

ఈవాక్యాలనుబట్టి రానురాను ప్రాకృతభాషలు తొలుత తెగడబడ్డవే అయినా, తర్వాత ఎల్లా పొగడబడ్డవో, శిశువాగకుమిందకుంతలసాతవాహనాదిరాజులు ఆభాషలకెంతటి ఉన్నతిని ఇచ్చారో, కుండికులూ కవులూ కాశ్త్రువేత్తలూ నిరంతరమూ ఏరీతి క్రిమింది, గ్రంథాలువ్రాసి ప్రబోధం కల్పించారో, స్పష్టము అవుతూనే వుండికద. కనుక ఈచెప్పిన - లేక - వ్రాసినగ్రంథసందర్భం ప్రాకృతగ్రంథకర్తలూ-వారిప్రజాసేవా-అనే విషయాన్ని నిరూపించడమునకు పర్యాప్తమనే తలుస్తున్నాను. ఇందులో స్తలసంకోచంచేతా, నాలెలివితక్కువచేతా నేను పేర్కొనని గ్రంథాలు వందలూ వేలూ ఉన్నవని చదువకులు జ్ఞప్తిఉంచుకొ పొర్లితులు.

* అంతవృద్ధిపొందిన ప్రాకృతభాషలు నేడు ఏమైనవి ? *

ఇక ఈవిషయం ముగిస్తున్నాను. ప్రాకృతం ఇక్కడ శేషించిన రెండుమూడువిషయాలు చెప్పవలసి వున్నది. కొదవికి ప్రాకృతం నిజంగా ఇంతయధివృద్ధిపెరిగివుంటే-మఱి ఆవాఙ్మయం ఎదీ? అనే ప్రశ్న కలగడం సహజం. కాబట్టే అల్లా చాలామంది ప్రశ్నిస్తూ వుంటారుకూడాను. వారికి నాది ఒక్కటే మనవి. వాఙ్మయం నాటిది నేడూ వున్నది. ఇక లేనిదేమంటే ఇప్పుడు ప్రాకృతం మఱి ప్రచారంలో లేకపోవడమే. ఈపోషం సంస్కృతానికి కూడా నేడు వుండనే వున్నది. అలాటి ప్రాకృతం నేడు వివిధములయిన వేళభాషలగ్రంథమారి వృద్ధిపొంది గుర్తింపలేనంతటినిభిన్నతను పొ

దిండి విభక్తులయి దేశదేశాలకు చెదరిపోయిన సోదరకుటుంబాలులాగానే. ప్రత్యేకించి దేశభాషా రూపులతో వికాసం పొందడం ఆరంభం గావడంతోటే ఆత్మల్లటి గ్రాంథికభాష - వ్యావహారిక భాష (అంటే ప్రాకృతం) అల్లాగే స్తంభించిపోయినవి. అంటే వున్నంతవఱకు ఆనాటిగ్రంథరూపం గానే నాటిసంస్కృతప్రాకృతాలు స్తంభించిపోయినవి. దేశభాషలు అంటే వున్నంతవఱకు ఆనాటి గ్రంథరూపంగానే నాటిసంస్కృతప్రాకృతాలు స్తంభించిపోయినవి. దేశభాషలు దేశకాలపరిస్థితుల ననుసరించి పెలుగుతున్నవి. పెరిగినవి. ఇంకా పెలుగుతవికూడా. ఇదే కారణం అంటాను.

వివరింపవలసిన ప్రధానవిషయం వివరించాను. ఉపాదేయంగా వుంటే గ్రహించండి. అనుపాదేయ మైతే త్రోసిపుచ్చండి. నాకుపట్టుదల లేదు. సిగ్గుఅభిమానం అంతకన్నా లేదు. తెలిసిందికొంచెం. తెలియవలసింది హెచ్చు. నాకుగల ప్రాయంలోనూ ప్రాజ్ఞతలోనూ వుపయోగించనిది హెచ్చు. లోకానికి వుపయోగించేది తక్కువ. అయినా ఏదో గోలపెడుతూనే వుంటాను. అది నాస్వభావమై నట్లే ఇవ్వుం లేకుంటే వినకండావుండటం మీకున్నా.

* ఆంధ్రులు - అందులో నేటిపండితులు ప్రాకృతపరిశ్రమం

చెయ్యవలసిన ఆవశ్యకం చాలా విస్తారంగా వుంది ! *

నేడు ఆయుష్షుంతులై ఆదర్శమణులై వున్న ఆంధ్రదేశపుగ్రాంథికవాడులపైని నేను చాలా గౌరవాదరాలు చూపేదాడనే. తిరుపతివేంకటేశ్వరకవులు, వేంకటరాయశాస్త్రిలు మండపాక పార్వతీశ్వరులు కవిరాజులు, (సారస్వతంలోగాకున్నా సంపదలోనేనా) గొప్పవారుగావుండే జయం తివారూ, త్రిపురానదోరలు ఆచంటలు జనమంచిపీఠాలు ఈమొదలయిన శారందరికీ ప్రాతస్మృత ణులు సమర్పిస్తూనే వుంటాను. కాలం మారినది. ప్రవృత్తులూ అభిరుచులూ మారినవి. సారస్వత షేత్రం విస్తరించింది. ప్రాతవి కల్పవృక్షాలుగాకున్నా కలకాలం వుపయోగించే సందేహనీమహావ ధుతే. కాని కొత్తమొక్కలు నాటేకాలం సమీపించింది. యువకవర్గంవారిది నేటికాలం రాబోయే కాలంకూడా. వారు వెనుకటివారికి కృతజ్ఞతచూపుతూ వారివ్యవహారాన్ని మఱవకండా జ్ఞాపకం వుంచుకోని, ముందుకాగలవారికి మార్గదర్శకులు కావాలని నాకోరిక. (భాష కట్టుదిట్టం చెడవలెనని నేను అనను. శిష్టవ్యవహారం గ్రంథస్థంగా అంగీకరిస్తేచాలు.) వివిధదేశాలవారూ తమతమ సారస్వ తోద్యానాలు బాగుచేసికొంటున్నారు. ఆంధ్రుల్లో అట్టిప్రయత్నం జరగాలి. కొంత ఆరంభమైంది కూడా. నేటిపండితులు శక్తిగలవారు కొందరేనా ప్రాకృతాలలో పరిశ్రమించవలె నని ప్రార్థన. ప్రాకృతవాఙ్మయపరిశ్రమచేయగలపండితులు - అయిదుఆరుగురుకంటేతేరు. కీ రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణ శర్మ, తల్లావఙ్మల శివకంకరశాస్త్రి, వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి, చిలుకూరి నారాయణరావు, మారేపల్లి రామచంద్రశాస్త్రి, వేటూరి శివరామశాస్త్రి, పింగళి లక్ష్మీకాంతం, మేడేపల్లి వెంకటమణాచార్యులు ఇత్యాదులు కొందరున్నారు. ఈసంఖ్య చాలదూ. నేడు వాఙ్మయవిమర్శనకోసం పరిశ్రమించే వారూ, చరిత్రకోసం వెదకేవారూకూడా ప్రాకృతం గాలించాలి. ఎన్నో దేశ్యాలు, ఎన్నో కల్ప నలు ఎన్నెన్నో వాక్చమత్కారాలు, సురసఫణితులు, ఎన్నోచరిత్రాంశాలు - ప్రాకృతం ఇవ్తుంది. తక్కినవాటిని వదలుకొనవలె నని నామనవికాదు. దీన్నిన్నీ ప్రధానంగా ఎంచండి-అనే.

* ఉపసంహారం - నేటివ్యావహారికభాషా-గ్రాంథికభాషావాదుల కొకమనవి. *

ప్రాకృతాన్ని గురించే ఈవ్యాసంలో వ్రాయవలసివున్నా, సాదృశ్యసాన్నిహితసంబంధాలనుబట్టి నేటిగ్రాంథికవ్యావహారికవాదాన్ని కూడా, ఆద్యంతాలూ జతచేశాను. పుష్టైకొకబుద్ధి. ఇది నాబుద్ధి. తుమిరిచి ఈప్రార్థనచిత్తగించండి. భావమారగూడదూ నన్నయతిక్కన్నలనాటిరూపమే వుండాలి అనడం భాషాభివృద్ధికి సాధనం కాదని మనవి. కనుక నేడుకన్యలని వ్యవహరించే ప్రామాణికుల ప్రయోగాలకూ వ్యవహారానికిన్నీ తాము అనుకాసనం ఇస్తే చాలా. వ్యావహారికవాదులు తృప్తి పొందుతారు. కాదని తెగిందాకా బిగదీయడం గ్రాంథికమునకుగూడా ముప్పే. ఇది గ్రాంథికవాదులకు మనవి. అప్పదిగ్బంధాలూ చేయడం తన్నూలాన - అలా అనిపించడం ఎంతతప్పో, వ్యావహారికంలోనైనా శ్వాసములగు నీతినియమాలకు బద్ధులై సంచరించడమూ గ్రంథాలు వ్రాయడమున్నూ లేకుండా ఉత్పదవిహారం చెయ్యడం కూడా అంతే తప్పు. నేడు కొందరుకొందరు నవసంప్రదాయంవారి గ్రంథాలలో వ్రాతల్లో కూడా ఈనవ హెచ్చుతూంది విశృంఖలత్వం అనేది స్వాత్మపక్షానికి కారణం. కాబట్టి లోకవ్యత్యయం కలగకుండా ఆవశ్యకములయిన కట్టుబాట్లను చేసికొని నడవడం వ్యావహారిక భాషాసంప్రదాయంవారికి ముఖ్యకర్తవ్యమని సవినయంగా మనవిచేస్తున్నాను.

వ్యావహారిక భాషావాదపు అర్హత ప్రామాణ్యం స్థాపించడం అయిపోయింది. ఇప్పుడందులో అభివృద్ధిగ్రంథరచనా ధారశంగా ఏర్పడాలె. అందుకై శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారూ వారియనుయాయవర్గం కృషిచేసి రస్తాలూ రోడ్లూ మేడలూ మిడ్డలూ తోటలూ దొడ్లూ తీర్చి పామరజనాలను అనుగ్రహించాలని ప్రార్థన. ఈప్రార్థనతోనే శ్వాసములూ ధర్మములూ అయినకోర్కెలు కొనసాగించే దేవికి అనంతంగా నమోవాకాలు సమర్పించుకుంటాను. శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారు-శేషించినవారిజీవితంలో వ్యావహారికభాషాకల్పరూపు దివ్యపరిమళములను తనివిదీర గోలగలుగునట్లు భగవాను డనుగ్రహించుగాక. స్వస్తి -

అర్థవిపరిణామపద్ధతి

దువ్వూరి వేంకటరమణశాస్త్రి

ఒకరియభిప్రాయము లొకరికిఁ దెలియుటకై మనుష్యులు కల్పించుకొనినసువ్యక్తము లగుధ్వనివిశేషములే భాషలని చెప్పఁబడుచున్నవి. ఇట్టిభాషలను గల్పించుకొనకపూర్వము మనుష్యు లేవో యవ్యక్తము లగుధ్వనులచేఁ దమయాశయముల వెల్లడించుచు నితరులయాశయములఁ దెలిసికొనుచు మూఁగవారివలె నట్టెటో లోకయాత్ర నడపుకొనుచుండెడివారని భాషాశాస్త్రజ్ఞులసిద్ధాంతము. “ భాష్యతే అనయేతి భాషా; భాష వ్యక్తాయాం వాచి ” స్పష్టముగా మాట్లాడఁబడునది భాషయని దీనియర్థము. దూర మాలోచించినచో నీవ్యుత్పత్తియే పైసిద్ధాంతమును గొంతవఱకు స్థాపింపఁజాలియున్నది. ఇట్టిభాషలు లోకములోఁ బలువిధములుగా వ్యాపించియున్నవి. ఈ భాషలు వ్యవహరింపఁబడు దేశములభేదములనుబట్టియు వీనిని వ్యవహరించుజాతుల భేదములనుబట్టియు లేదా వీనికిఁగల యేదోయొకయసాధారణధర్మమునుబట్టియు వీనికి జర్మన్, ఇంగ్లీషు, సంస్కృతము, హిందీ, అఱవము, ఆంధ్రీము, కన్నడము, మళయాళము మున్నగుననేకము లగుసంజ్ఞ లేర్పడియున్నవి. ఇట్టివానిలో మనయాంధ్రభాషకూడ నొకటియై యున్నది. దీనిలోనికొన్ని పదములయర్థము కాలక్రమమున నంతవిచిత్రముగా మార్పునందినదో యావిషయ మొకింత చూపుటయే యిపుడు నాకర్తవ్యము.

మనదేశములోఁ జిర కాలమునుండి సంస్కృతభాష వ్యాపించియున్నది. కావుననే యాంధ్రీమునకును సంస్కృతమునకును ననేకవిషయములలో సంబంధము హెచ్చుగానున్నది. పశ్చిమకాలమున నాంగ్లభాషాసంబంధముచే రోడ్డు, కార్డు, మనియార్డు, ఫులిస్టాపు (Fullstop) కిరస్తానులు (Christians) ఆఫారము (Halfarm) సబ్బు (Soap) (ఇది దేశ్యమని శబ్దరత్నాకరమునఁ గలదు. ఉదాహరణము చూపఁబడలేదు. ప్రాచీనప్రయోగ మగపడునంతదనుక నిది (Soap) శబ్దభవ మనియే నా నిశ్చయము) మున్నగు నింగ్లీషుపదము లనేకములు తత్సమములు.

రూపమునను దద్భవరూపమునను మనభావలోనికిఁ జొరఁబడుచున్నట్లే సంస్కృతము నుండి వేలకొలఁదిశబ్దములు తెలుఁగులోఁ బ్రవేశించియున్నవి. ఇట్లు ప్రవేశించిన వానిలోఁ బ్రాతిపదికములో విశేషముగ మార్పు లేకున్నచో నవి తత్సమశబ్దము లనియుఁ బ్రాతిపదికముగూడఁ గొంతవఱకు మాటినచో నయ్యవి తద్భవములని యు లాక్షణికులు వ్యవహరింతురు. ఈ రెండుజాతులశబ్దములలోను నర్థముకూడ మాఱుచుండును. శబ్దముమాటినను నర్థముమాటినను నట్టిమార్పు సామాన్యముగాఁ బ్రకృతికి సంబంధించినదే యైయుండును. పండితులనక పామరులనక యందఱును నిరంతరముగ దీనిని వ్యవహరించుచుండుటయే యిట్టిమార్పులకుఁ గారణము. అందును బామరజనవ్యవహారమే ముఖ్యకారణ మనఁదగును. ఇట్టిమార్పులు గలుగు చున్న భాషయే సజీవమగుభాష యని చెప్పఁబడును. పైనిజూపిన రెండువిధము లలోఁ దత్సమపదములయర్థ మెట్లు విపరిణతమగును? అట్టి విపరిణామమునకు సరి యగుహేతు వేమి? అనువిషయమును గొంతవఱ కిటు సోదాహరణముగ నిరూపింతును.

1. అవధ్యులు:- సంస్కృతము; అవధ్యాః = చంపఁదగనివారు. తెలుఁగులో నీశబ్దము కుంటివాండు, గుడ్డివాండు మున్నగునంగవికలులనుమాత్రము బోధించుచున్నది. ఇట్టియంగవికలులను హింసింపరాదు. కావున వీరి కీపేరు రూఢమైయుండును.

2. అసహ్యము:- సం; అసహ్యమ్ = సహింప శక్యముగానిది. “అసహ్య శిరోవేదనా = తలనొప్పి సహింపనలవిగాక మిక్కుటముగా నున్నదని దీనియర్థము. తెలుఁగులో మాత్రము తలనొప్పి యసహ్యముగానున్నదని సామాన్యముగా వ్యవహరింపరు. ఏవగింపు, రోత యను నర్థమున నీశబ్దమును వాడుదురు. ఇదిగూడ సహింపశక్యముగానిదే యగుటచే నిట్టివాడుక వచ్చియుండును. ఉదా: వానిదుశ్చైవ్యలు చూచినకొలఁదిని నా కసహ్యము కలుగుచున్నది. సామాన్యవాచి కిటు విశేషపరత్వము.

3. గీర్వాణము:- సం; గీర్వాణాః=దేవతలు. “గీ రేవ వాణః బాణః యేషాంతే” అని దీని వ్యుత్పత్తి. బాణమువంటిమాట గలవారని దీనిభావము. దేవతలు శపించుటకు సమర్థులుగదా! తెలుఁగున నాధ్యత్యము, గర్వమునని దీనియర్థము.

పైనిజూపినట్లు శాపదానసామర్థ్య మున్నపుడు గొంతమంది కౌద్ధత్య ముండుటగూడ నైసర్గికము గావున నిట్టియర్థము క్రమముగా వచ్చియుండును. ఉదా. “ఏవో నా లుగుముక్కలు చదువుకొన్నను నంత గీర్వాణము పనికిరాదు.”

4. అనుమానము:- సం; అనుమానమ్=పరోక్షనిశ్చయము. ధూమా ద్వహ్నయ నుమానమ్=ధూమమునుబట్టి వహ్ని గలదని నిశ్చయించుట. తెలుఁగున నిట్లుగాక సంశయ మనునర్థమున వాడుదురు. తొకికవ్యవహారమే కాక కవులుగూడ నిట్లే వాడియున్నారు. ఉదా.

(1) కం. మనవీటన కా దయ్య

ర్జునునకు సరివింటివానిఁ జూడఁగ లోకం

బున నెందు లేమి దెల్లం

బనుమానము లేదు తొడరనగునే వానికా.

భార. ఉద్యో. 2 ఆ. 166 ప.

(2) చ. పిలసితధర్మచారిణి వివేకవతీమణి సీత; సుస్వభా

వులు యమలార్భకు ల్గుశలవుల్ గ్రహియింపుము వీరి మువ్వరకా

వల దనుమాన మొంద నిటువంటిమహాసభఁ జేరి కల్ల లేఁ

బలుకుదునయ్య బొంకినఁ దపంబు ఫలించునటయ్య మౌనికికా.

ఉత్తరరామాయణము. 8 ఆ. 38 ప.

ఇట్టిపరోక్షనిశ్చయములకు సంశయము మూలమైయుండును గాన ననుమాన శబ్దము క్రమముగా సంశయ మనునర్థమును బోధించుట సోపపత్తికమే యనఁదగును.

5. కర్మ:- సం; కర్మ=పని. ఏపనిని బోధించుటకైనను సంస్కృతభాషలో దీనిని బ్రయోగింతురు. కాని తెలుఁగున శ్రాద్ధకర్మమునుమాత్రమే బోధించుచున్నది. ఉదా= కర్మ చేయుట కొకకుమారుడైన దగ్గఱ లేకపోయెను. సామాన్యవాచి కిట విశేషపరత్వము.

6. ఫలహారము:- సం; (ఫలాహారః)ఫలహారః=ఫలరూప మగునాహారము. ఏదేని నియమసమయమునం దెల్లపుడును భుజించునన్నమును విడిచి వేతొకపదార్థమును దేనిని భుజించినను నయ్యది ఫలహారమనియే తెలుఁగున వ్యవహరింతురు. ఉదా= “అమావాస్యనాఁటిరాత్రి శిష్టులు మినుపరొట్టెగాని పిండిగాని ఫలహారము చేయు

దురు.” నియమసమయములందు ఫలములకు బదులుగా భుజించునవిగావున వీని కిట్టి వాడుక వచ్చియుండును.

7. సంభావన:- సం; సంభావనా = శారవము. మర్యాద. శుభాశుభము లందు బ్రాహ్మణులు మున్నగువారి కిచ్చుస్వల్పమగుధనమని యాంధ్రుల వాడుక. పూర్వకాలమున నేవేని శుభాశుభకర్మములందు విప్రులయాశీస్సును గోరువారు యోగ్యులని తమకుఁ దోచినవారి నాహ్వానించి వారికిఁ గొంతధన మిచ్చి శార వించి వారియాశీస్సును బొందుచుండెడి సందర్భమునఁ బైయర్థము దీశబ్దమును వాడుటకు మొదలిడి యుందురు. అప్పటివాడుక గొంతవఱకుఁ బ్రకృత్యర్థసం బద్ధమే యనఁదగును.

8. సంతర్పణ:- సం; సంతర్పణమ్ = తృప్తిపఱుచుట. ఏవిధమునఁ దృప్తిపఱిచిన సందర్భముననైనను సంస్కృతమున దీనిని వాడుదురు. కాని తెలుఁగున నట్లుగాక యన్నదానముచేఁ దృప్తిపఱుచుసందర్భమునమాత్రమే దీనికి వాడుక గలదు. ధనాదులచేఁ దృప్తికలిగించినను నపుడు సంతర్పణ చేసిరనువాడుక లేదుగదా! ఈసంతర్పణకు సమారాధన మనియుఁ గొన్నియెడల వ్యవహారము గలదు. వచ్చినవారి నారాధించుట యనఁగాఁ బూజించుటయే యప్పటికర్తవ్యము గావున నీవ్యవహారముగూడ నుపపన్నముగనే యున్నది.

9. ప్రార్థన:- సం; ప్రార్థనమ్ = పూర్వ మారంభింపఁబడినది. అనఁగాఁ జేయఁబడినది. అది పుణ్యకర్మముఁ బాపకర్మముఁగూడఁ గావచ్చును. కాని తెనుఁగులోఁ బూర్వము చేయఁబడినపాపకర్మ మనిమాత్రమే యర్థము. కావుననే పాపకర్మఫలము లగుకష్టముల నొందునపుడే “వానిప్రార్థన మస్లున్నది. ఏమిచేయఁ గలము” అని యందురు. అంతియకాని యొకమనుజుఁడు సుఖమై యానందించుచుండ వాని నభి నందింపఁ దలంచి “నీప్రార్థనము బాగుగా నున్నద”ని యెవ్వరును బ్రయోగింపరు. (సామాన్యవాచి కిట విశేషకరత్వము)

10. దాహము:- సం; దాహః = కాలుట, తాపము. తెలుఁగులో నిట్లుగాక తాపోపశాంతిసాధన మగునీరు మున్నగువానికి వాచకమై యున్నది. ఉదా = “కొంచెముదాహ మిప్పింపుడు.” ఆతపతప్తుడై వచ్చి దప్పిచేఁ బ్రాణావశిష్టుడై యున్న మనుజుని నిట్టివాక్యమందలిదాహశబ్దమునకు సంస్కృతములోనియర్థమే దీనికిని గల

దనుకొని మఱింతతాపమును గలిగించుట కెవ్వరును సిద్ధపడుటలేదుగదా ! మఱియు నీశబ్దము తాపము, దప్పి యనునర్థమునఁగూడ “నాకు చాహా మధికముగా నున్నది” మున్నగువాక్యములలో నగపడుచున్నది.

11. ఉచితము:- సం; ఉచితమ్ = తగినది. తెనుఁగున ధనమును స్వీకరింపకుండఁ గనే యొకవస్తువు నిచ్చినచో నద్దాని నుచితముగా నిచ్చినట్లు వాడుదురు. ఉదా= “ఒక్కసారియే డజనువస్తువులు కొనువారి కొకవస్తువుచితముగా నీయఁబడును.” ఒకసారిపండ్లొందువస్తువులు కొని తన కెంతోలాభము గలిగించినపు డావగ్తుఁడు కొన్నవారి కొకవస్తువును ధనమును స్వీకరింపకుండఁగనే యిచ్చుట యుచితము. అనఁగా న్యాయము. తగినది. కావుననే యుచితశబ్దమున కిట్టివాడుక కలిగినది. “కేటలా గుచితముగాఁ బంపఁబడును.” అని యిట్లువార్తాపత్రికలలోఁగూడ నీశబ్ద మిట్టియర్థమునఁ దఱుచుగా నగపడుచుండును.

12. గగనము:- సం; గగనమ్ = ఆకాశము. (శూన్యము) తెనుఁగులో నప్రాప్యము; అసాధ్యమునని దీనియర్థము. ఉదా= “ఆతఁడు చేసినట్లు చేయుట యేమి గగనమా?” అనఁగా శూన్యమా? = పరిపంచమున నెచ్చటను లేనిదా? = (అట్టిది చేయుట కష్టముగాన) అసాధ్యమా? అనునీక్రమమున దీనియర్థము విపరీణతమై యుండును. లేదా “ఆకాశమంతయాఁకలి సూదిబెజ్జమంతనోరు” మున్నగుకొన్నియాంధ్రలోకోక్తులలో నాకాశమును బెద్దదానినిగా భావించుచుండుట గలదు. దానినిబట్టి గగనమా? = పెద్దదా = (పెద్దపనిని సాధించుట కష్టముగాన) అసాధ్యమా? అనునదియైనను దద్విపరీణామమునకు మార్గము కానోపును. దీని నీయర్థమున రామరాజభూషణకవిగూడఁ బ్రయోగించియున్నాఁడు. “... .. గగనఘంటాపథక్రమణశీలున కెంత గగనమయ్యె లతాంగికొనుచదలు....” (వసుచరిత్రము-కీ. 99వ.) ఇటు నెంత గగనమయ్యె ననఁగా నెంతపొందరాని దయ్యె ననియర్థము.

13. జిజ్ఞాస:- సం; జిజ్ఞాసా = తెలిసికొనవలయు ననుకోరిక. దేనినేని దెలిసికొనఁ దలఁచినపుడు హృదయము తడేకచింత నాయత్తమై వ్యాకులమై యుండుట సహజము. ఏదేని కష్టదశలోఁగూడ హృదయ మిట్లే యుండును గాన నీసామ్యమునుబట్టి జిజ్ఞాసగానున్నదని కష్టసమయమునఁగూడ మనవారు వాడుదురు.

14. దక్షత:- సం; దక్షతా = సామర్థ్యము. “ఈవస్తువులు పొదుపుగా వాడుకొనుటకు మాయింట దక్షత లేదు” అనఁగా మాకు సామర్థ్యము లేదనియే దీనికి మొదటియర్థము. ఎందువలన సామర్థ్యములేదు? పెద్ద లెవరును నింట లేకుండుటవలన. కావున సామర్థ్యాభావమునకుఁ బెద్ద లింట లేకుండుట హేతువైనది. ఇట్టి హేతు హేతుమత్వసంబంధమునుబట్టి కాలక్రమమున దక్షతలేకుండుట యనఁగా నింట వృద్ధులు లేకుండుట యనునర్థము వచ్చినది. ఈరీతిని దక్షతయనఁగా నింట నుండుపెద్ద లనునర్థము తేలినది. ఈయర్థమునఁ గవులుకూడ నీశబ్దమును వాడి యున్నారు.

“దక్షతలేనియింటికిఁ బదార్థము వేఱొకచోటనుండి వే
లక్షలు వచ్చెనేనియుఁ బలాయనమై చనుఁ గల్గగాదు పృ
థ్వక్షము” (భాస్కరశతకము.)

15. కైంకర్యము:- సం; కైంకర్యమ్=భృత్యభావము, శుశ్రూష, సేవ. తెలుఁగున దొంగిలించుట యని యీశబ్దమున కర్థము. విష్ణుభక్తాగ్రేసరు లగు తిరుమంగయాళ్వారు పెరుమాళ్ళకు నిరంతరసేవ (కైంకర్యము) యొనర్చుచు నొకప్పుడు స్వామియంగుళీయకమును హరించినట్లు పరిసిద్ధిగలదు. ఈ తిరుమంగయాళ్వారుల చోరప్రక్రియయే కైంకర్యశబ్దమున కవహరణ మనునర్థము వచ్చుటలో మూలమై యుండును. మఱియు దేవాలయములందలి యర్చకులు పెక్కుమంది దేవస్థానాధి కృతులచేఁగాని తదితరులచేఁగాని భగవద్వినియోగమునకై సమర్పింపఁబడిన వస్తువులను స్వామికి వినియోగింపక తా మపహరింతురని దేశమునోఁ గింపదంతి గలదు. అది సత్యమో కాదో పెరుమాళ్ళ కెఱుక. ఇట్లు వారు వ స్తవపహరణము చేయుచుఁ గైంకర్యము చేయుచున్నారమని చెప్పుదురు. కావున నీమార్గమునఁగూడఁ గైంకర్య మనఁగా దొంగిలించుట యనునర్థము వచ్చుట కవకాశ మగలుగుచున్నది. ఉదా. “అచట నేను నాలుగువస్తువు లుంచితిని. అందు రెండువస్తువు లెవరో కైంకర్యము చేసినారు.”

16. ఛాందసుఁడు:- సం; ఛాన్దసః=ఛందస్సు తెనిసినవాఁడు. అనఁగా వేదవండి తుఁడు. “శ్రోత్రియఛాన్దసా సమా” శ్రోత్రియఛాన్దసశబ్దములు రెండును బర్యాయములని నామలింగాదుకాసనము. తెలుఁగులో నీరెండుశబ్దములయర్థముల

కును జాలభేదము గలదు. శ్రోత్రియఁడనఁగా సదాచారసంపన్నఁడు, శిష్టాగ్రేసరుఁడు. ఛాందసుఁడనఁగా లోకజ్ఞానశూన్యుఁడు, మందుఁడు. మనదేశములోఁ జిరకాలమునుండి, యనఁగాఁ గాళిదాసు కాలమునుండియు వేదపండితులనేకులు నాగరకతాశూన్యులై మాంద్యముతో నుండెడివారని “వేదాభ్యాసజడః కథంను విషయవ్యావృత్తకౌతూహలః, నిర్మాతుం ప్రభవే న్మనోహర మిదం రూపం పురాణోమునిః.” (వేదాభ్యాసమువలన మాంద్య మలవడినబ్రహ్మ యిట్టిమనోహరరూపమును సృజింపఁజాలఁడు) అనువిక్రిమోర్వశీయవాక్యమువలన మనకు స్పష్టముగాఁ దెలియుచున్నది. నాటికిని నేటికిని వేదవేత్తలవిషయమున నీయభిప్రాయమే దేశములో నాటుకొనియున్నది. వేదవేత్తలలోఁ జాలమంది చెప్పినమాటయే పలుమాఱు చెప్పుచుఁ జేసినవనియే పలుమాఱు చేయుచు నిట్లుండుట స్వాభావికము. దీనిని బట్టియే ఛాందసశబ్దము చా(చే) దస్తము గలవారనునర్థమునందు రూఢమైనది. చా(చే) దస్తమునుశబ్దమైనను ఛాందసత్వశబ్దభవమేకాని కొత్తది గాదు. ఛాందసశబ్దమును బైనిజెప్పినయర్థములో రామకృష్ణకవిగూడ వాడియున్నాఁడు.

ఉ. “సారథి ఛాందసుండు బడిసాగదు చక్రియుగంబు....

.....తానట మాసరియంచుఁ దత్పురిక

దేరులు నవ్వు శంకరుని తేరిని గేతనకింకిణీధ్వనిక ”

పాండురంగమాహాత్మ్యము - 1 ఆ. 115.

17. ముష్టిః - సం; ముష్టిః=పిడికిలి. దీనికిఁ గ్రమముగా బిచ్చగాండ్రీకుఁ బెట్టు పిడికెఁడుబియ్యమనియు ధాన్యమనియు వాడుక వచ్చినది. లేదా బియ్యముగాని ధాన్యముగాని గలపిడికిలి యనియైనను జెప్పవలయును. ముష్టికి వచ్చిరి, ముష్టి వేసితిని మున్నగువాక్యములలో సంస్కృతమునఁ గలవట్టిపిడికిలి యనునర్థముచెప్పుట పొసఁగనేరదుగదా !

18. దండముః - సం; దణ్డః=కట్ట. ఆంధ్రభాషలో నిది నమస్కార మనునర్థమున వాడఁబడుచున్నది. వినీతుఁ డగువాఁడు పెద్దలకు నమస్కరించునపుడు కట్టవలె భూమిపైని బడవలయునని నియమము. దీనికే దండప్రణామమని పేరు. దీనినిబట్టి క్రమముగా దండశబ్దమునకు నమస్కారపర్యాయత్వము సిద్ధించినది. ఉదా. “పెద్దలు కనఁబడినతోడనే దండము పెట్టవలయును, ” ఈవాక్యములోని దండమనుదానికి

సంస్కృతములోని యర్థమే చెప్పినచోఁ బెద్దలు పిన్నవారి కగవడుటకే భయపడ వలసియుండును.

19. చిత్తము:- భాగ్యము:- సం; చిత్తమ్=మనస్సు. తెలుఁగులో నెవరేని యొకవిషయము చెప్పుచున్నపుడు శోతలు 'ఊ, ఊ' అని యూఁకొట్టుచు విను నలవాటు గలదు. అట్లు పెద్దలు చెప్పుచున్నచో 'అయ్య, అయ్య' యనుచు విందురు. ఈసందర్భముననే 'చిత్తము, చిత్తము' అనియు ననుచుందురు. అది తమ చిత్తములో నున్నట్లే యనఁగాఁ దమయభిప్రాయము సరియైనదే యనీ యెప్పటి కప్పు డంగీకరించుచు వినుచుండుసందర్భమేమోయని స్ఫురించుచున్నది. ఇదిగాక పెద్ద లేదేనికార్యము నియోగించినప్పుడు 'చిత్తము' అని యందురు. అనఁగాఁ దమ చిత్తము ననుసరించి తప్పక యాకార్యము నెఱవేర్తు నన్నంతయర్థము దానిలో స్ఫురించుచున్నది.

మఱియు నిట్టిసన్నివేశములలో, ననఁగాఁ బెద్దలు ప్రసంగించుచున్నయెడ వైష్ణవులు 'భాగ్యము, భాగ్యము' నుచు వినునాచారము గలదు. కటాక్షించి దేవరవారీసంగతి సాయించుట దాసునిభాగ్యము. అనఁగా నదృష్ట మనునూహతో నీవాడుక పుట్టియుండును. వీరిలోఁ బ్రపత్తి మిక్కుటముగా నుండును గావునఁ బైవాడుక కిట్టి యభిప్రాయమును గల్పించుట యుపపన్నమని తోఁచుచున్నది.

20. స్వయంపాకము:- సం; స్వయంపాకః= స్వయముగా వండుకొనుట. క్రమముగా నీశబ్దము స్వయముగా వండుకొనుట కిచ్చెడిసామగ్రిని బోధించినది. ఇంకను రానురాను స్వయముగా వండుకొనుటకుఁగాక యింటికిఁ దీసికొనిపోయి విక్రయించు కొనుటకయిననుసరే యొకమనుష్యుఁడు స్వయముగా వండుకొన్నచో సరిపడునట్టిచ్చెడిభోజనసామగ్రికి వాచకమైనది. ఉదా= నేడు ద్వాదశిగావున నిద్దటకు స్వయంపాకము లిచ్చితిమి.

21. ప్రియము:- సం; ప్రియమ్= ఇష్టమైనది. ఏవస్తువైనను బదిమందికి నిష్టమైనపు డందఱును దానినే కోరుట నైసర్గికము. అట్లు పలువురు కోరుచున్నవస్తువునకు విలువ హెచ్చగుటయు స్వాభావికమే. కావుననే ప్రియమనఁగా హెచ్చుధర గల వస్తు వనునర్థము తెలుఁగున రూఢమైనది. "శీతకాల మగుటచేఁ గాఁబోలును బజారునఁ గంబళ్లు మిక్కిలి ప్రియముగా నున్నవి.

22. స్వస్తి:— సం; స్వస్తి = మంగళము. తెలుగులో స్వస్తియనఁగా గొం
దలు వైదికులు రెండుపక్షములుగా విభక్తులయి వేదములో నేదోయొకభాగము
నందుకొని యొకరివెంబడి నొక రందలివాక్యముల నేకరువుపెట్టుట యనునర్థమువచ్చి
నది. శుభకార్యములలోను మఱికొన్నియుత్సవాదులలోను వేదమును బఠింపవలయు
ననియు నయ్యది శుభప్రదమనియు మనవారిసిద్ధాంతము. ఇట్లు వేదమును నవిశ్రాం
తముగా నొక్కరే చెప్పుటలో శ్రమ యధికమగును గావున నట్లుభయపక్షముల
వారు సద్దుకొని చెప్పువాడుక పుట్టియుండును. ఇట్లుచెప్పుట మంగళమునకు హేతు
వగుచున్నది. హేతు హేతుమత్తులకుఁ గ్రమముగా నభేదాధ్యవసాయము చేసికొని
యిట్లువేదము నేకరువుపెట్టుటనే స్వస్తియని వాడుచున్నారు. లేదా యావేదమంత్ర
ములలోఁ గొన్ని “మంగళ మగుఁగాక” యనునర్థముగలవికూడ నుండునుగావున నా
మంత్రములమూలమున స్వస్తిచెప్పుచున్నా రనువాడుక వచ్చినను రావచ్చును.

23. అన్యోన్యము:- సం; అన్యోన్యమ్=పరస్పరము. ఆంధ్రమునఁ జేమ మను
నర్థమున దీనిని వాడుదుము. ఉదా: “వారిద్దఱకును నెంతో యన్యోన్యము” చేమ
మనుభావ మెప్పుడును నొకరిపై నొకరికిఁ బరస్పరము నుండవలసినది గావున నిట్టి
యర్థమువచ్చుట సమంజసమే యనఁదగును.

24. అవసరము:- సం; అవసరః=సమయము. తెలుగులో నావశ్యకత యను
నర్థమున వ్యవహరింతురు. ఉదా: “నేను రావలసినయవసరము లేదు. ” “ఎవరియవ
సరము వారిది ” ఇత్యాదులలో నవసరశబ్దమునకు సమయార్థకత్వము చెప్పినచో
వాక్యార్థము పొసఁగియుండదు. అవశ్యకత యనునర్థమే యిట్టిచోట్ల వక్త్రభీష్మమై
యుండును. నీ కీవస్తువు కావలెనా? నా కవసరములేదు. అది కావలసినసమయము
నాకు లేదు= అది కావలసినసమయ మిది కా దనుట. ఇట్టి కొన్నివాక్యములలో
మొట్టమొదట సమయార్థకత్వమే యుండి క్రమముగా నయ్యది యన్వయసారశ్వా
పేక్షు లగువారిచే నావశ్యకత యనునర్థము గలదిగా మార్పఁబడియుండును.

25. ఆగ్రహము :- సం; ఆగ్రహః=పట్టుదల. “అనేనైవ పక్షేణ విజయినా
భవితవ్యమితి నాస్మాక మాగ్రహః”=ఈపక్షమే నగ్గవలయునని మా కేమియుఁ
బట్టుదల లేదు. అని సంస్కృతములో దీని వ్యవహారము. ఏదేనియొకవిషయమును

బట్టుదలతో వాదించుచున్నపు డానందర్థమునుబట్టి యా పట్టుదల కోపసమ్మిశ్రిత మగుటయుఁ గలదు. దీనింబట్టియే యాగ్రహమనఁగాఁ గోప మనునర్థము తెనుఁగు లో రూఢమైనది. ఉదా. “తప్పు చేసిన భృత్యునిపై రాజున కాగ్రహము జనించును”

26. ఆలయము:- సం; ఆలయః=ఉనికిపట్టు, స్థానము, ఇల్లు. గ్రంథాలయము, దేవాలయము, వస్త్రాలయము, కార్యాలయము, హిమాలయము, విద్యాలయము మున్నగుసమాసములలోని యాలయశబ్దమునకు స్థానమనిమాత్రమే యర్థము. రానురా నిది తెలుఁగులో దేవాలయ మనువిశిష్టార్థమును బోధించుచున్నది. ఉదా: “సాయంకాలము తఱుచుగా నందఱును నాలయమునకు వెళ్ళుదురు.” కేవలమగు (దేవాదిపదసమభివ్యాహారము లేని) నాలయశబ్దమునకు సంస్కృతమున నిట్టివిశిష్టార్థ మెచ్చటను గానరాదు. సామాన్యవాచి కిట విశేష కరత్వము.

27 కుశలము:- సం; కుశల= నేర్పుగల (విశేషణము) కుశలమ్= డేమము. “అయ మతీవ కుశలః”=ఇతఁడు మిగులనేర్పరి.- ‘ఉభయకుశలోపరి’లోనికుశల శబ్దము డే నూర్థకమని యందఱును నెఱుంగుదురు. ఇట్లుండ నాంధ్రభాషలో ‘ఇఱుక టము, ఇఱుకు, అనునర్థములో వ్యవహరింపఁబడుచున్నది. ఇది ప్రకృత్యర్థమునకు సంబంధించియున్నట్లు పైకి గోచరించుట లేదు. కాని చిన్నయింటిలోఁ గాపురముచే యువారిని మీకు సదుపాయముగా (వసతిగా) నున్నదాయని ప్రశ్నించినచో “నేదో యందులోనే కుశలముగాఁ గాలడే పముచేయుచున్నా”మని చెప్పుదురు. స్థలము తక్కువగా నున్నపు డింట నుండువస్తువులను యథేచ్ఛముగా నెచ్చటివాని నచ్చట విడువక నేర్పుతో వాని నన్నిటిని సరుదుకొనవలసియుండును. కాఁగా నిఱుకుగా నున్నస్థలమున నేర్పుగానుండవలయునని తేలినది. ఇట్టివాక్యములలో “నిఱుకటము, నేర్పు’అనువాని కిట్టిసంబంధము కలిగియుండుటచేఁ గ్రమముగాఁ గుశలశబ్దము వ్యవహారమున నిఱుకటమనునర్థమునందు రూఢమై యుండునేమోయని తోచుచున్నది.

28 పథ్యము:- సం; పథ్యమ్= హితము, మేలు గలిగించునది. “అప్రియస్యచ పథ్యస్య వక్తా శ్రోతాచ దుర్లభః” అప్పటికి శ్రోత కిష్టము గాకపోయినను భావికాల మున మేలుగలిగించుమాటను జెప్పువాఁడును నట్టిమాట వినువాఁడునుగూడ నరుదుగా నుండురని దీనియర్థము. ఇట్లది మాటనుగాని కార్యమునుగాని మఱి దేనినైననుగాని భావికాలమున మేలుగలిగించుసర్వమును సంస్కృతములో బోధింపఁజాలియున్నది.

కాలక్రమమున నిట్లన్నిటిని బోధింపక తెనుఁగువ్యవహారమున మేలుకలిగించునాహారమునుమాత్రమే బోధించుచున్నది. అదియైనను సామాన్యముగా రోగనివృత్త్యనంతరము రోగి కిచ్చునాహారమునేకాని తదితరులయాహారమును బోధింపదు. ఏదేని రోగము సంభవించునపుడే యాహారనియమముగాని తేనపుడుగూడ నిత్యము నుండవలసినయానియమము మనవారియభ్యాసములో తేనట్లుగూడ నీశబ్దముయొక్క యర్థవిపరిణామరీతియే సూచింపఁజాలియున్నది. ఉదా= “నిన్ననే పథ్య మిచ్చితిమి.”

29. తద్దినము:- సం; తద్దినమ్ = (తద్ + దినమ్) ఆదినము. తెనుఁగులో నీశబ్దము నాబ్దిక మనునర్థమున వాడుదురు. లజ్జాకరమును జగుప్సాకరమును నమంగళద్యోతకమును నగునర్థము గలశబ్దముల నుచ్చరింపక వానికిఁ గొంచెము సంబంధించినయేవోపదములను బ్రయోగించుచు నాయర్థమును వ్యక్తీకరించుట మనవారికి స్వభావము కావుననే (1) యింటిలోఁ బసపు నిండుకొన్నది. (అయిపోయినపుడు) (2) దీపము పెద్దదయినది. (ఆటిపోయినపుడు) (3) మంగళసూత్రము పెరిగిపోయినది. (తెగినపుడు) మున్నగువాడుకలు వచ్చినవి. ఇట్లే చనిపోయిన దినమని చెప్పటకు సంకోచించి ‘ఆ దినము=చనిపోయినదినము’ అనునర్థము స్ఫురించునట్లు తద్దినమచుశబ్దమును వాడుచున్నారు.

30. మంగళసూత్రము:- సం; మంగళసూత్రమ్ = వివాహములో వరుఁడు వధువుయొక్క మెడలోఁ గట్టెడు పుస్తైలు గుచ్చిన మంగళకరమగు (త్రాడు) సూత్రము. పుస్తై లెప్పుడును నీమంగళసూత్రముతో సంబంధించియే యుండునుగావున వీనికిఁగల యవినాభావసంబంధముచే నీరెంటిని నభిన్నములుగా భావించుటవలనఁ గావలయును మంగళసూత్రమనగాఁ బుస్తై లనునర్థముగూడ వాడుకలో రూఢమైనది. ఉదా= “మంగళసూత్రములు రెండిటికిని గొంచెము సొట్లు (నొక్కులు) పడుటచే బాగుచేయుటకై కంసాలి కిచ్చిరి.” “ఆరెండుమంగళసూత్రములును నొక్కొక్కటి తులము తులము బంగారముతోఁ దయారయినవి.” ఇత్యాదులలో సూత్రమనఁగాఁ ద్రాడని యర్థముచెప్పట మెంతమాత్రమును బొసఁగియుండదు.

31. మధుపర్కము:- సం; మధుపర్కః = తేనె, నేయి, పెరుగు, నీరు, చక్కెర యనునీయైదిటిని గలిపి యతిథి కిచ్చు మిశ్రితద్రవ్యవిశేషము - కన్యాదానసమయమున వరునికిఁగూడ దీని నిచ్చి సత్కరించునాచారము గలదు, అల్లుని నిట్లు సత్కరి

రించినపిదప నూతనవస్త్రములఁగూడ నిత్తురు. కావునఁ గ్రామముగా నల్లునికిఁ గన్యా దానసమయమున నిచ్చువస్త్రము లను నర్థమునమాత్రమే వ్యవహరింపఁజొచ్చిరి. అతిథిసత్కారస్వరూప మెట్టిదో యట్టిసత్కార మెందుల కావశ్యకమో తెలియని యీ కాలమున మధుపర్కశబ్దమునకుఁ గల ప్రకృత్యర్థమును మనవారు మఱచుట వింతకాదు. ఇక వివాహములో వరునికిఁ దేనె మున్నగువానిని గలిపియిచ్చునాచార మున్నను నయ్యది యావైవాహికకృత్యముల తొందరలో నందఱకును దెలియక దానిని సంబంధించి యిచ్చునూతనవస్త్రములు మాత్రము స్పష్టముగాఁ బ్రేక్షకుల కందఱకును నగపడునుగాన మధుపర్కమనఁగా వరుని కిచ్చు నూతనవస్త్రములే యనునర్థము నాటుకొన్నది. ఉదా. “ అల్లునికి జరియించు ఖద్దరుమధుపర్కములు తెచ్చినారము.”

కి2. అయోమయము:- సం; అయోమయమ్ = ఇనుపది. - సర్వసామాన్యముగా మనవారికిఁ దెలిసియున్న ప్రసిద్ధలోహములలో ననుము మిక్కిలిసాంద్రమై దిట్టముగా నుండునది; అయ్యది దుష్ప్రవేశము = చొరరానిది. ఈయర్థమునుబట్టియే తెనుఁగులో నేదేనిదుష్ప్రవేశముగఁగాని యసాధ్యముగఁగాని దుర్బోధముగఁగాని యున్నదని చెప్పవలసి వచ్చినపుడు ‘మిక్కిలి అయోమయముగా నున్న’దని యందురు.

కి3. పూజ్యము సం; పూజ్యమ్ = పూజింపఁదగినది, (పితృషణము). ఇది తెనుఁగులో శూన్యము (లేనిది) అనునర్థములో వాడఁబడుచున్నది. ఆబాలునికిఁ దెలివి దేటలు గలవా యని ప్రశ్నించినపు డాపిల్లవాఁడు తెలివిలేనివాడయినచో “ నన్ని యు నున్నవిగాని తెలివి తేటలుమాత్రము పూజ్య”మని సమాధానము చెప్పుదురు. ఈసందర్భమున, ‘తెలివి తేటలుమాత్రము నున్న’ యనియుఁ జెప్పుట గలదు. ఈ నున్నశబ్దము శూన్యశబ్దభవమేకాని కొత్తది గాదు. కాన దీనింగూర్చి యంతగా విమర్శింపఁబనిలేదు. ఈయర్థము పూజ్యశబ్దమున కెల్లువచ్చినదో యామార్గము మనస్సున కంతగా సరిపడకున్నది. పూజ్యశబ్దమునకు శూన్యమనునర్థము లౌకికవ్యవహారమునందుమాత్రమేకాక గాంధిక భాషలోఁగూడ నున్నట్లు,

శా. “భక్తుం డెవ్వఁడు ముక్తికైశికపయఃపానంబు గావించి ని
ర్ముక్తకైశిక ముక్తకైశికఁ గరంబుల్ మోడ్చి సత్యామన
స్సక్తుం గన్గొను వాఁడు గన్నయదివో జన్మంబు మేదాల్చియున్
ముక్తుం డాతఁడు భావికాలజననంబుల్ వానికిం బూజ్యముల్.

అను పాండురంగమాహాత్మ్య (2౮-155వ.) ప్రయోగము చెప్పుచున్నది. కన్నుల నద్దకొని సంగ్రహింపవలసిన యీశబ్దమును శబ్దరత్నాకరకారులు మఱచికాఁబోలు విడచినారు. మఱియు దీనికి సున్న యనునర్థము కన్నడభాషలోఁగూడ సురూఢమైయున్నట్లు కిర్ణాటకపండితులు చెప్పుదురు. ఇట్లన్నిరీతుల వ్యాప్తమైయున్న యీయర్థము దీనికి వచ్చుటలో నేదేని జక్కనిమార్గ ముండితీరవలయును. ఇంకను విమర్శించినఁగాని నిరూపింపవలనుపడదు.

౩4. దేవతార్చనము :- సం; దేవతార్చనమ్ = దేవుని బూజించుట. తెనుఁగున “తాము మాయింటికి దేవతార్చనమునకు దయచేయవలయును.” మున్నగువాక్యములలో దేవతార్చనమనఁగా భోజన మని యర్థము. ఈవాడుక స్మార్తులలో నధికముగా నుండును. పూర్వము స్మార్తు లెల్లరును భోజనమునకు ముందుగా దేవతార్చనముచేసి వెంటనే భోజనముచేయు నభ్యాసముండెడిది. ఇట్లు భోజనము దేవతార్చనాసమనంతరభావి గావున దేవతార్చనమనఁగా భోజన మనునర్థము రూఢమైనది. అదిగాక యేగృహమందు దేవతార్చనము చేయుదురో యచ్చటనే వండినపదార్థములను దేవునికి నివేదనచేయవలయుననియు నట్లు నివేదనచేసినపదార్థములనే తాము గూడ భుజింపవలయుననియు నియమము గావున నెచ్చట దేవతార్చనముచేయుదురోయచట భోజనము తప్పనే తప్పదు. ఇప్పటిస్మార్తులలోఁ జాలమంది దేవతార్చనావిధానమునైన నెఱుంగకున్నను వెనుకటివాడుకయే యనుసూత్రముగా వచ్చుచుండుటచే నందఱును నీశబ్దమును బైయర్థమున వాడుచున్నారు.

౩5. భద్రము :- సం; భద్రమ్ = మంగళము. తెనుఁగున నిది జాగ్రత్త యనునర్థమున వ్యవహరింపఁబడుచున్నది. ఎప్పుడైనను జాగరూకతతో నుండుట శ్రేయస్సునకు, మంగళమునకు హేతువగును. క్రిమముగా హేతుహేతుమత్తుల కభేదమును గల్పించుకొనుటచే నిట్టివాడుక వచ్చియుండును. ఉదా = “నేను దిరిగివచ్చువఱకు నింటివద్ద భద్రముగా నుండవలయును.”

మనదేశములో సంస్కృతసమములై వ్యవహరింపఁబడుచున్నయాంధ్రపదముల యర్థవిపరిణామపద్ధతిని స్థాలీపులాకన్యాయమున నిటఁ జూపినాఁడను. ఇంకను సన్న్యాసి, అవస్థ, సంగతి, వర్తమానము, అద్వైతము, సదుపాయము, దురంతము, అభిజాత్యము, ఉద్యోగము, భ్రమ = (ఆశ) రాధాంతము, విపరీతము, గ్రహణ

రము, తీర్థము, వాచకము, మర్యాద మున్నగునిట్టిశబ్దము లెన్నియో కలవు. పైని జూపినశబ్దము లన్నిటికిని సర్థవిహరిణామము తెలుగులో జరిగినదేకాని సంస్కృతము లోనిది గాదు. సంస్కృతములోఁగూడ సామాన్యవాచకము లగుపంకజాదిశబ్దము లకు విశేషవాచిత్యమును విశేషవాచకము లగుతైలాదిశబ్దములకు సామాన్యవాచకత్వమును రూఢమగుటయు నిట్లొకను ననేకరీతుల సర్థము మాఱియుండుటయు సుప్రసిద్ధము. ఇట్లే దేశ్యాంధ్రములోఁగూడ వాయుసామాన్యవాచియగు 'గాడుపు' శబ్దము వాడుకలో వేడిగాలినిమాత్రము బోధించుచున్నది. ఉదా: "ఘోళుపు హెచ్చుగా నున్నది." ఇటు శబ్దరూపముగూడఁ గొంతమాఱియున్నది. ఏదైనను హెచ్చుగా నున్నదని చెప్పునప్పు డాశబ్దములో వత్తక్షరములను (వర్గద్వితీయచతుర్థములను) బ్రయోగించుట మనవారి కలవాటయియున్నది. కనుకనే "ఘట్టిగా వల్లించితిని" "మెత్తిగా నలిగిపోయినది" ఇత్యాదివ్యవహారములలో వత్తక్షరము లుచ్చరింపఁబడు చుండును. ఇంక వివాహమగుచున్నవరుని బోధించుపెండ్లికొడు కనుపదమును వడక (వడుగు) పెండ్లికొడుకనియు, గర్భాధానపుఁ బెండ్లికొడు కనియుఁ జివరకు బాలసార పెండ్లికొడు కనియుఁ గూడ నతివిచిత్రముగా వాడుచున్నారు. ఇట్టి మార్పులన్నిటికిఁ బ్రవాహరూపమున నుండువ్యవహారమే కారణము. ఈమహాప్రవాహమును నివారింప శక్యముగాదు. నివారింప యత్నించుట సమంజసమును గాదు. ఇట్టియర్థవిహరిణామము గలశబ్దములు లోకమున రూఢములై క్రమముగా మహాకవులచేఁ బ్రయుక్తములగుటయుఁ గొంతవఱకుఁ జూపియుంటిని. ఇప్పటికింకను గవులచే నాదరింపఁ బడని శబ్దములుగూడఁ గాలక్రమమున గ్రంథములందుఁ బ్రవేశింపకతీతదు. ఇట్లు మాఱుచున్నశబ్దములను వానియర్థములను గ్రహించుచు దీనినిబట్టి వ్యవహారబలమన నెట్టిదో పరిశీలించుచు నిట్టిశబ్దార్థముల పరిగ్రహ్యతను లోకమునకు బోధించుచు నానందించుచుండుటమాత్రమే భాషాతత్త్వజిజ్ఞాసువులకుఁ గర్తవ్యము.

పైనిజూపినవానిలో సర్థములవిహరిణామక్రమమును సరిగా గుర్తింపఁజాలక నే నేమేనితబ్బిబ్బుగా నిరూపించియుంటినేమో ! అట్టివానిని నూత్నదృష్టితో విచారించి సవరించుభారము భాషాచరిత్రపరిశోధకులపయి నుంచి యిప్పటి కింతటితో విరమించుచున్నాఁడను.

గ్రామ్యపవాదనిరసనము

వాసా సూర్యనారాయణశాస్త్రి

రావ్ సాహేబ్ శ్రీగిడుగు వెంకటరామమూర్తిపంతులుగారితో నాకు విశిష్టపరిచయము కలదు. వారు చేసిన తెలుగుభాషాసేవా విధానవిశేషములను కనులారచూచి చెవులార విని యున్నాను. వారు భాషాసముద్రమును పూర్ణముగా మధించి దానిసారమును లోకమునకు ప్రసాదించినారు. వారు విమర్శకదృష్టితో పరిశీలింపని తెనుగుగ్రంథముగాని, తెనుగుపదముగాని, లేదనుటలో నతిశయోక్తి లేదు. కొందరు పండితులు పంతులుగారు గ్రాంథికభాషావిద్యేషులనినీ, గ్రామ్యవాదులనినీ, అపవాదములను లోకములో వెల్లడించారు. ఈయపవాదములు నిరాధారములు అన్యాయములని నాయల్పజ్ఞతతో నిరూపిస్తున్నందులకు ప్రజ్ఞులను మన్నింప వేడుతున్నాను.

పాణిన్యాదులు అపభ్రంశము అపశబ్దపర్యాయముగా చెప్పిరి. తెనుగువ్యాకర్తలు అపభ్రంశగ్రామ్యములు పర్యాయములని చెప్పి లక్షణలక్ష్యములను చూపిరి.

ఆచార్యదండి. శ్లో॥ “శాస్త్రేషు సంస్కృతా దన్య దపభ్రంశత యేరితం.”

శాస్త్రములయందు సంస్కరింపబడినదానికంటె వేరయినది యపభ్రంశమని చెప్పెను. శౌరసేని, మాగధి, మున్నగుప్రాకృతభాష లన్నియు సంస్కృతభాషా పరిణామములే. తెలుగుభాషకూడా వాటిలోనే యంతర్భవించును.

“సకలజగజ్జంతూనాం వ్యాకరణాదిభి రనాహితసంస్కార స్సహజో వచన వ్యాపారః ప్రకృతిః తత్రభవం తతఆగతంవా ప్రాకృతం.”

సకలజంతువులకు వ్యాకరణాదులచే అసంస్కృతమై సహజమైన వచనవ్యాపారమే ప్రకృతి. దానియందు పుట్టినదికాని, దానివలన వచ్చినదికాని, ప్రాకృతము అనబడును. ఈవచనమును పరికించిన ప్రాకృతభాషలు వ్యాకరణనిరపేక్షములని విశదమగును. ప్రాకృతభాషలు వ్యవహారములో తరుచుగా మారుచుండుటచే అర్వాచీనులసుబోధమునకై వాటికి వ్యాకరణములు పుట్టియుండును. ఇట్టిస్థితిలో ప్రాకృత

భాషాసామాన్యమంతయు అపభ్రంశమే యగును. ఇది శ్రీరామమూర్తిపంతులు గారివాదమునకు అత్యంతము సాధకముగా నె యున్నది. ఆంధ్రశబ్దచింతామణి నన్నయ భట్టవిరచితమని యంగీకరించినను ఆలక్షణము వారిభాషాకృపంచములో శతాంశము నయినను సంస్కరింపలేదు. నన్నయభారతముకంటె ప్రాచీనమైనతెనుగువ్యాకరణ మొక్కటిన్నీ కానరాదు. నేటికిన్నీ ప్రాచీనప్రయోగములను నిశ్శేషముగా సం స్కరించినతెనుగువ్యాకరణము లేదు. కాబట్టి అసంస్కృతము గ్రామ్యము (అప భ్రంశము) అంటే భారతాదులకే ఆదుర్గతివట్టును. “ప్రయోగమూలం వ్యాకరణం” “సిద్ధి ర్లోకా ద్దృశ్యా ” అనుప్రమాణములచే శబ్దసిద్ధి శిష్టలోకైకశరణ్యమనిన్నీ; సిద్ధశబ్దములకు వ్యాకర్తలు ప్రకృతిప్రత్యయవిభాగమును చూపి వర్ణాగమ, వర్ణ లోప, వర్ణ వ్యత్యయాదిహాపసంస్కారమును చేయుదురనిన్నీ తెల్లమగును.

ఆచార్యదండి - శ్లో. “ఆభీరాదిగిరః కావ్యే వ్యవభ్రంశత యేరితం.”

కావ్యములయందు గొల్లలు మున్నగువారిపలుకులు అపభ్రంశములు అని చెప్పె ను. “ఏట్రా ” “అట్రా ” ఇట్టిపదములను గ్రామ్యులు వాడుదురు. అట్టిపదములను వాడండని పంతులుగారు ఎన్నడున్నా చెప్పియుండలేదు. కావున ఈయపభ్రంశలక్ష ణమున్నూ పంతులుగారివాదమును స్పృశింపదు.

ఉత్తలక్షణవంతమైయుండునట్టి కావ్యము నెఱుంగవలయు సంస్కారమనుచు హీనలక్షణకావ్యంబు నెఱుంగవలయు గ్రామ్యమనుచునుమఱియపభ్రంశమనుచు. చులకఁగా గ్రామ్యజనములుపలుకునట్టితెనుగుమాటలు గ్రామ్యంబులనఁగఁబడియె వర్ణలోపంబునొంది కావ్యములఁజొరపు పరులఁదెగఁజెడుచో నొప్పుఁబాలదొంగ. వస్తాడా హరి సొమ్ములు తెస్తాడా గొల్లడంట దిట్టక కరుణన్ ... ఇత్యాది (అప్పకవీయము.)

అప్పకవి ‘లక్షణవంతమైనకావ్యము సంస్కారము; లక్షణహీనమైనకావ్యము గ్రామ్యము లేక యపభ్రంశము;’ అని నిర్వచించెను.

నన్నయభారతమునకు పూర్వము లక్షణము లేదుగదా! సమకాలీనులు తన్ను ప్రశ్నించినచో నన్నయ యేలక్షణమును చూపి తనభారతమును సమర్థించుకొని యుండును ? అర్వాచీనకవులయినను తమప్రయోగములకు ప్రాచీనలక్షణములను చూపజాలరు.

“సిద్ధే శబ్దార్థసంబంధే” అని శబ్దసిద్ధియు అర్థసిద్ధియు లోకమువల్లనే కలుగవలయు నను న్యాయము నంగీకరించవలయును. లేదేని ప్రాచీననవీనాంధ్ర వాఙ్మయమంతయు లక్షణహీనమగుటచే నప్పకవిగారి గ్రామ్యతాదోషమునకు లక్ష్యమగును.

గ్రామ్యజనులు చులకగా పలుకుటచే వర్ణలోపమును పొందినపలుకులు గ్రామ్యములని యప్పకవి రెండవలక్షణమును చెప్పి “వస్తాడా” “తెస్తాడా” ఇత్యాది లక్ష్యములను చూపెను. వర్ణలోపము సంస్కారైక దేశము. చూచినవారు, చూచినారు; ఇందు వకారము లోపించినది. ఇట్టివి భాషలో వేవేలున్నవి. గ్రామ్యులే కాదు. నాగరికులయినను అర్థప్రతీతి కాకుండా విరూపముగా నుచ్చరించినచో నవి గ్రామ్యములై కావచ్చును. వస్తాడు తెస్తాడు ఇత్యాదిపదములు భాషాశిష్టులచే సభలయందు అనేక శతాబ్దములనుండి ధారాళముగా నుచ్చరింపబడుచున్నవి. గ్రంథాదులయందుకూడా ప్రాయబడుచున్నవి. తెనుగువ్యాకర్తలు సిద్ధశబ్దములను సంస్కరింపవలసినదే కాని గ్రామ్యములని త్రోసిపుచ్చరాదు. అప్పకవి గ్రామ్యలక్షణములున్నా పంతులు గారిభాషను అణుమాత్రము సృశింపవు.

పంతులుగారి వాదస్వరూపము

పాణిన్యాదులు దేవభాషను విపులముగా సంస్కరించి అందు వైదికభాష వ్యవహారభివృద్ధిమగుటచే ప్రయోగార్హము కాదనిరి. ఆయాదేశములలో నాయాకాలములలో శిష్టవ్యవహారమం దున్నపదముల నన్నిటిని సంగ్రహించి సంస్కరించిరి. వలయుచోట పెక్కురూపాంతరముల నిచ్చిరి. వైదికభాషవలె నన్నయాదులభాష ప్రాయీకముగా వ్యవహారభివృద్ధిమైనది. వారికాలములో నాభాష వ్యవహారముకు సన్నిహితముగా నుండుటచే అర్థస్ఫూర్తిని శీఘ్రముగా కలిగించియుండేది. ప్రకృతకాలమున నట్లుకాదు. భాషప్రకాశనమును చేయుటయే భాషయొక్క ముఖ్యప్రయోజనము. అట్టిప్రయోజనము సంకుచితమగుటచే నాప్రాచీనభాష ప్రయోగార్హము కాదు. ఇంతే కాదు. నన్నయాదులు తమకాలపు శిష్టవ్యవహారములో మన్నభాషనంతను తమకృతులలో సంగ్రహించియుండలేదు. అట్టిసంగ్రహణమున్నా అశక్యము; అసంభవము. వారు ప్రయోగించిన సుబ్రహ్మణ్యపదములలో వారు ప్రయోగించని యితరరూపములు నేడు మనకు దుర్భాషాముఖులు. అనాటికారకస్వరూపము

పము మనకు సువిశ్లేయము కాదు. ఆధునికకవులు వాటి ననుకరింప ప్రయత్నించి భ్రమప్రమాదములకు లోనయిరి. ఈయనుకరణముచే ప్రాచీనము, వ్యావహారికము, కాని యొకకృతకభాష దేశములో పొడచూపినది. కాబట్టి వైదికభాష వలెనే ప్రాచీనపు తెనుగు మన కత్యంతపూజ్యమే యయినను ప్రయోజ్యము కాదు.

ఇ స్తివి, చే స్తివి, ధారవో స్తివి, ఇచ్చేవారు, హెచ్చేది, అయితే, ఏలా, అంతా, అనిన్నీ, వాళ్లు, వాటికి, ఇత్యాదిపదములు వేలకువేలు తెనుగువ్యాకర్తలచే గ్రామ్యములని నిషేధింపబడినవి. ఈపదములు రామస్తవరాజీయము, పట్టాభిరామాయణము, శతకములు, శాసనములు, ధర్మశాస్త్రాదిగ్రంథములవ్యాఖ్యానములు, మొదలగువాటియందున్నా, శిష్టవ్యవహారమందున్నా, అనేకశతాబ్దములనుండి యఖండవ్యాప్తి కలిగియున్నవి. ఇట్టిప్రయోగమహితము లయినపదములను గ్రామ్యములని నిరాకరించుట భాషాసంప్రదాయవిరుద్ధము. వలయుచో వాటిని సంగ్రహించి సంస్కరించుటయే వ్యాకర్తలధర్మము. జీవద్భాషలు నిత్యము పరిణమించే స్వభావము గలవి. వాటిపరిణామమును, అభివృద్ధిని, నిర్బంధించుట కెవ్వరికి నెన్నడు శక్యముకాదు. వ్యావహారికభాషలో తమభావముల చక్కగా వెల్లడించుటకు పలు పుర కవకాశముండును. దానిచే లోకములో విజ్ఞానము, భాషయున్నా, మిక్కిలి యభివృద్ధినిచెందును. నిరోధము యభివృద్ధికి భంజకము; భాషలమూలసూత్రమునకే విరుద్ధము. వ్యవహారభ్రష్టమైన భాష నానాటికి క్షీణించుట జగద్విదితమే. తెలుగు వ్యాకరణములు పరస్పరవిరుద్ధములు; పరిమితములు; ప్రాచీనభాషనైనను సమగ్రముగా సంస్కరింపజాలక కుంతితములైనవి. వాటిపై నాధారపడి భాషను నిర్బంధించుటకాని, అపమార్గమునకు త్రిప్పుటకాని ప్రమాణసంప్రదాయముల కనుగుణమాగణముగాదు. ఒకకొత్తపదము భాషలో ప్రవేశించి శిష్టామోదమును బడసినచో నది గ్రాహ్యము, సంస్కార్యమే యగునుకాని త్యాజ్యము కాదు - అని శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారు సర్వదా ప్రబోధమును చేయుచుందురు. ఇది వారి వాదస్వరూపము. తమవాదముయొక్క సత్యతను వెల్లడించుటకై ఆధునికవిద్వత్కవులగ్రంథములనుండి దోషములను ఎత్తిచూపి ప్రాచీనభాష యెవ్వరికిన్నీ సులభముకాదని రుజువుచేయుదురు. ఈదోషప్రకాశనము ద్వేషముచేకాని ఈర్ష్యచేకాని కాదు. వ్యవహారభ్రష్టమైన వైదికభాష ప్రయోగానర్హ మనిచెప్పి శిష్టవ్యవహార

సిద్ధమైన దేవభాషా సామాన్యము నంతను సంగ్రహించి సంస్కరించిన పాణిని మున్నగు వారు గ్రాంథిక భాషావిద్వేషులున్నా, గ్రామ్యవాదులున్నా, అయినచో పంతులు గారున్నా, అట్టివారే యగుదురు.

ప్రకృతవాదము రామమూర్తిపంతులుగారి తలపై నె మొలవలేదు.

సునందినీపరిణయము; సుఖమంజరీపరిణయము; తారాశళాంకనాటకము; ప్రతాపరుద్రీయము; నాగానందము; శ్రీనివాసకల్యాణము; మున్నగునాటకములయందు విద్వత్సహకవులు పాత్రోచితముగా గ్రామ్యము నుపయోగించి వాడుకభాషకు నాటకములలో స్థానము నొసంగిరి. నాటకములలో గ్రామ్యభాషాప్రయోగవిషయమై “అముద్రితగ్రంథచింతామణి” అనేపత్రికలో పండితప్రవరులకు ఘోరతరమైన వాదోపవాదములు పెచ్చుపెరిగినవి. అందు శ్రీ. ఎరుగుడిపాటి వెంకటాచలము గారు “నాటకములు రసప్రాధాన్యములు రసపోషణకై పాత్రోచితమైనభాష నాటకములయందు దవశ్యము ప్రయోగింపఁబడవలసినది” అని పెక్కుయుక్తులను ప్రమాణములను చూపిరి, పత్రికాధిపతులయిన శ్రీ. పూండ్ల రామకృష్ణయ్యగారు మున్నగువారు పైవాదమునె సమర్థించిరి. దీనిచే మన మొకయంశము నూహింపవచ్చును. రసపోషణకై నీచపాత్రలయందు స్వాభావిక మైనగ్రామ్యభాష నుపయోగింపవచ్చునని నిరూపించినపుడు ఝడితియర్థస్ఫూర్తిని కలిగించి తన్మూలమున వ్యవహారవిజ్ఞానమును రసాస్వాదాదులను కలిగించేవాడుకపదములను భాషాకావ్యములలో నేలప్రయోగింపరాదు? కావున పంతులుగారివాదమునకు పలువురు విద్వత్కవులు బీజములను పూర్వమే నాటియున్నారు. అట్టిబీజములకు పంతులుగారు ప్రమాణములు, ప్రయోగములు, సంప్రదాయములు, ప్రయోజనములు, మున్నగువాటిని విశ్వతోముఖముగా చూపి మహాపోషణము కావించిరి. ప్రారంభావస్థలో ప్రతిపక్షులయినపలువురు పండితప్రవరులు సత్యాధమును గ్రహించి వారివాదమునకు చేయూతనొసంగిరి.

నేను వారివాదమునకు నవీనవాఙ్మయమందున్నా, పత్రికాప్రకాశనమందున్నా, అనుకొన్నదానికంటె నూరింతలు ప్రచారము చేకూరినది. నేనున్న ప్రారంభములో వారివాదమును ప్రతిఘటించి యాంజనేయునిముందర కుప్పిగెంతులు వేస్తిని. నాయుక్తులు వాదములు నిర్వీర్యములు కాగానే వారిశిష్యకోటిలో చేరితిని. మాండలికప

దములు అన్యమండలములవారికి దుర్యోధములుగాన సర్వసాధారణమైన గాంధిక భావయే గ్రాహ్యముకాని వ్యావహారికము కాదని కొందరు ఆక్షేపింతురు. ఇది నిస్సారము. దీనికి సమాధానముగా అమూల్యతగ్రంథచింతామణిపత్రికలో శ్రీ॥ ఎరుగుడి పాటి వెంకటాచలముగా రొకనిదర్శనమును చూపిరి. “1898సం॥ డిసెంబరు నెలలో, జెన్నపురిలో జరిగిన కవివండితసంఘమునకు రాజమహేంద్రవరమునుండి మ॥ వడ్డది సుబ్బారాయణుగారును, బళ్లారినుండి మ॥ ధర్మవరము కృష్ణమాచార్యులుగారును, ఆత్మకూరునుండి మణియొకయాచార్యులుగారును; చిత్తూరునుండి మ॥ నాగపూడి కుప్పసామయ్యగారును వచ్చి అచ్చట వీరందఱు నిజదేశీయపదభూయిష్టం బైన గ్రామ్య భావతో నగదా ప్రసంగించిరి.

“అట్లుండియు నక్కడికి వచ్చియుండినవారికి వీరిప్రసంగములయందలి రసభావములు చక్కగా విశదములు కాలేదా? పై కారణములనుబట్టి వెంకటసుబ్బయ్యగారివాద మనుభవవిరుద్ధమై యుక్తిశూన్యమై యున్నది” అని వాసిరి. పైన నేను పేర్కొన్న నాటకములను రచించినవారందరు ఇట్టియభిప్రాయముచేతనే తమనాటకములలో గ్రామ్యము నుపయోగించిరి. నేడు రైళ్లు, బస్సులు, తీర్థములు మున్నగుతావుల యందు కలుసుకొన్న అన్నిమండలములవారు తమతమవాడుక భాషలో ధారాళముగా ప్రసంగించుకొనుచున్నారు. వ్యవహారసిద్ధి యగుచు నెయున్నది. కావున పైయాక్షేపణము నిస్సారము. పంతులుగారివాదము సరికట్టుటకు చూపబడినయాక్షేపము లన్నియు నిస్సారములయినవి. వారిమతము భాషావిజ్ఞానాభివృద్ధులకు తోచవచ్చుచున్నది. వారు గాంధికవిద్వేషులున్నూ గ్రామ్యప్రియులున్నూ కారు. వారిపై మోపినయపవాదములునిరాధారములు అన్యాయములని విన్నవించి విరమిస్తున్నాను.

స్త్రీల సారస్వతము

చింతా దీక్షితులు

“ఏడవకు నాతండి ఏడవకు తండి ఏడిస్తే నిన్నెవ్వ రెత్తుకుంటారు”

ఒక తెలుగుబిచ్చగతై చంకను జోలి వేసుకొని, శిశువు నెత్తుకొని ఇంటింటికీ తిరిగి ఈపాట పాడుతోంది. చంకనున్నశిశువు ఒకమారు పాలుతాగుతోంది; ఒకమారు తల్లిపాట వింటోంది. కిన్నెరీకంతముతో పాడుతున్నఈపాటకు ఆమె కక్కడక్కడ గుప్పెడుబియ్యము దొరుకుతున్నవి.

“ఏడవకు కుశలవుడ రామకుమార, ఏడిస్తే నిన్నెవ్వ రెత్తుకుందూరు”

పాపము ఎత్తుకోడానికికూడా ఎవరూలేని ఈకుశలవులస్థితి విన్న తెనుగుతల్లులందరికీ హృదయములో శూలము గుచ్చుకున్న ట్లయింది. ఈపాట పాడినతల్లి సీతాదేవి, ‘ సిరిగల్లు ఋషిపల్లెవీధుల పండిళ్లలో, ’

“ నారచీరలతోను ఉయ్యాలపేసి, జానకి తనయులకు జోలలుపాడె ”

సంతోషముతో జోలలుపాడి కొడుకులను నిద్రపోగొట్టవలసినసీత కంట నీరుపెట్టుకొని గద్గదస్వరముతో పాడుతోంది. బంగారుతూగుటుయ్యాలాల్లో పవళించవలసినచక్కవ ర్తికుమాళ్లు నారచీరలఉయ్యాలాల్లో పండుకొని నిద్రపోకుండా అల్లరిచేస్తూ తల్లిచేత పాటలుపాడించుకొంటున్నారు. ఈచిన్నపిల్లలకు కట్టుకునేటందుకు మంచిబట్టలు లేవు, నగలు లేవు, అందెలు లేవు, గజ్జెలు లేవు, పురిగోరు లేదు, ఉంగరాలు లేవు, ఉయ్యాలా లేదు. సీతాదేవి “మీవాళ్లందరూ అన్నివస్తువులూ మీకు తెచ్చిపెడతారు ఏడవకండి ” అని కొడుకులను ఊరడిస్తోంది.

“ఏడవకు కుశలవుడ రామకుమార, ఏడిస్తే నిన్నెవ్వ రెత్తుకుందూరు;

ఉంగరమ్ములు గొనుచు ఉయ్యాలగొనుచు, ఊర్మిళాపినతల్లి వచ్చె నేడవకు;

పట్టు టంగీ గొనుచు పులిగోరు గొనుచు, భూదేవి అమ్మమ్మ వచ్చె నేడవకు;

రావిరేకలు గొనుచు రత్నాలు గొనుచు, లక్ష్మన్న పినతండి వచ్చె నేడవకు;

ఏడవకు కుశలవుడ రామకుమార, ఏడిస్తే నిన్నెవ్వ రెత్తుకుందూరు ”

ఈపాట విన్నమనకు హృదయము తరుక్కుపోతోంది.

ఈపాట పాడిన తెలుగుబిచ్చక శైకు గుప్పెడుబియ్యము పెట్టి ఆదరిస్తున్నారు కొందరు ప్రజలు. ఈఆదరణకన్న తాను పాడేపాట యిచ్చే అనునయము ఆమెకు అతి శయము.

ఈపాట విన్నప్పుడు సీతా, కుశలవులూ జ్ఞాపకము రాలేదు. పామరులకూ, స్త్రీలకూ, బాలురకూ బాలికలకూ వినియోగించుటకై పూర్వులు కూర్చిన పదములూ, యక్షగానములూ, పాటలూ, ఆటలూ-వీటిస్థితి జ్ఞాపకమువచ్చింది. ఆంధ్రసరస్వతి ప్రజాసారస్వతాన్ని ఉద్దేశించి ఈపాట పాడినట్లు స్ఫురించింది.

“ఏడవకు నాతల్లి ఏడవకు తల్లీ, ఏడిస్తే నిన్నెవ్వ రెత్తుకుందూరు”

ఒకమూల పండితులసారస్వతము దీనిపీఠ నొక్కివేస్తోంది. కవిచరిత్రకారులూ, వాఙ్మయచరిత్రకారులూ ప్రజాసారస్వతాన్ని నిరసించారు. పండితకవులు నిరసిస్తున్నారు. ఈవిధముగా ఇది నశిస్తుందేమో అనిపిస్తోంది.

ఇంకోమూల పాశ్చాత్యనాగరికం దీన్ని పీఠ నొక్కివేస్తోంది. చదువుకొన్న-అంటే ఇంగ్లీ చదువుకొన్న - పురుషులూ, స్త్రీలూ ఇట్టిసారస్వతాన్ని ఆదరిస్తే తమ నాగరికతకు ఎటువంటిభంగము వస్తుందో అని భయపడుతున్నారు. “నేటినాగరపు స్కూల్లో జదువుకొనుబాలిక లిట్టివాటిని (పాటలు మొ॥) ఎరుగరుగదా! వీరు తల్లులైనపుడు తనయుల కిక నెట్లు తెలియును.” ఇవి వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారి మాటలు.

వీరు తల్లులైనపుడు “డికరీ డికరీ డాక్” అనిగాని “జాక్ అండ్ జిల్ వెంటప్ డి హిల్” అనిగాని ఇంగ్లీషుపాటలు పాడతారని తోస్తుంది. అవేగదా బళ్ళల్లో చెప్పుచున్నది! తెలుగుపాటలకీ, పదాలకీ, యక్షగానాలకీ బళ్ళల్లో చోటులేదుగదా. ఇంక వాటిగతి ఏమిటి ?- ఆంధ్రసరస్వతి అందుకనే జోలలుపాడుతోంది వాటి నుద్దేశించి-

“ ఏడవకు నాతల్లి ఏడవకు తల్లీ, ఏడిస్తే నిన్నెవ్వ రెత్తుకుందూరు ”

ఎవ్వరూ ఎత్తుకోకుండానే కుశలవులు పెద్దవాళ్ళై రాజ్యము సంపాదించుకొన్నట్లు ఎవ్వరూ ఎత్తు కోకపోయినా ఈసారస్వతశాఖ దినదినాభివృద్ధి జేసి కొంతకాలానికి మళ్ళీ తెలుగు హృదయాలను ఏలుకోగలుగుతుంది.

సీతాదేవి కొడుకులకు జోలపాటలు పాడి మనకు జాలిపుట్టింది.

గోపికలు శ్రీకృష్ణుడికి లాలిపాటలు పాడుతున్నారు వినండి ఉత్సాహముతో -

“లాలనుచు పాడరమ్మా, ఈబిడ్డలక్ష్మీవిలాసు డమ్మా
పాదమున చక్ర మమ్మా, ఈబిడ్డ వేదాంతవేద్యు డమ్మా
వేణునాదంబుతోను, ఈబిడ్డ వేదములు పాడునమ్మా”

వేణునాదముతో వేదములు పాడే శ్రీకృష్ణుణ్ణి పోతన్నగారి శ్రీకృష్ణుడిప్రక్కను కూర్చోపెట్టడానికి సందేహిస్తారెందుకో ఈపండితులు ? వీళ్ళకు మౌనము లున్నాయంటారా ?

శ్రీరాముడికి లాలిపాటలు మనతల్లులు పాడుతుంటే మనము విన్నాము. మళ్ళీ విందాము -

“రామా లాలీ మేఘశ్యామా లాలీ, తామారాసానయనదశరథతనయా లాలీ
అద్దాలతోట్టలో నీవు ఆడుకొందూవు, ముద్దుపాపడంచునిన్ను మురిసిచూచేరు”
మళ్ళీ మనశైశవమందలిమాధుర్యము మనము అనుభవించి ఆనందిస్తున్నాము.

ఆదిభిక్షువై బూడిదబూసుకు తిరిగే శివునకుకూడా లాలిపాటలు పాడారు. సర్వజ్ఞునిగూర్చి పాడినలాలిపాట యిదిగో.

“లాలి శంకర సదాలాలితకుమారా, లాలి పటుతాండవోల్లాసఘనధీరా
లాలి పంచాస్య కైలాససంచారా, లాలి మధురాలాప లాలి గంభీరా
పతితపావన రుద్ర ఫణిరాజభూషా, జితకాలకూట వర్ణితభవ్యవేషా”
కుయ్యారిగ్రామమందలి సీతారామదాసు వ్రాసినపాట యిది.

“లాలి బంగరుబొమ్మ లాలి మాయమ్మ, లాలి ముద్దులగుమ్మ లాలి సీతమ్మ”
ఇత్యాది సీత నుద్దేశించినలాలిపాట.

“జోజో చినానంద జోజో ముకుందా, జోజో కృపాపాంగ జో నుందరాంగ”

ఇది ముకుందునిగూర్చి. ఇంకా ఎందరెందరో దేవతలనుగూర్చి, మహాపురుషులను గూర్చి లాలిపాటలు పాడి శైశవమందే తల్లులు తమపిల్లలకు ఆనందమును కూర్చుతున్నారు. సత్సంగము నిస్తున్నారు. శ్రీలసారస్వతములో జోలపాటలకు ముఖ్యస్థానము కద్దు.

రామాయణము, భారతము, భాగవతము - ఈగ్రంథములలోని పృథానవిషయము లన్నింటిమీదా పాటలు స్త్రీలు పాడుకొంటూ ఉంటారు.

పతివ్రతలవివాహగాథలు గేయరూపకముగా స్త్రీలసారస్వతమునందు విరాజిల్లుతున్నవి. సీతవివాహము, సుభద్రకల్యాణము, ద్రౌపదివివాహము, రుక్మిణిపెండ్లి, పార్వతిపాణిగ్రహణము, శశిరేఖ పెండ్లి ఇత్యాది ఎన్నో ఉన్నవి.

“సీతాకల్యాణమహోత్సవసమయము చూతామురారే చెలీ” అనిముత్తైదువుల నందరినీ తీసుకొని బయలుదేరుతున్నారు స్త్రీలు. వారివెనుకకే వెళ్లి మనమూ చూద్దాము రండి.

“బంగారుమంటపాంతరమున, నవరత్నశృంగారపీఠమందు
రంగుగా చేమంతివిరుల, రంగుదండలు కాంతిపై
నుప్పొంగిచూడగ రఘుకుల, పుంగవుడు వేంచేసి నేడిక”-

భేరీమృదంగ కాహళములు మ్రోగుతున్నవి. ముత్యాలహారతి నివ్వాలి యిస్తున్నారు. “కల్యాణమహోత్సవము కన్నుల చూడగా కాతుకమగుచున్నది.” “చెంగావీచీరగట్టి చెరగులు జారగను శృంగారవతు లిచ్చిరి శ్రీమణిమంగళహారతులు” “ముత్తయిదువ లందరూ ముదముతో బంతులు కూర్చుండగ పూబోణలెల్ల భక్త్యభోజ్యము”లు వడ్డిస్తున్నారు. సీతారాములకు నలుగులు పెట్టారు.

“నలుగిడ రారమ్మ నలినాయతాక్షికి , చెలువుడా శ్రీరామచంద్రుని కిపుడు
మృగనాభిఘనసారమిళితగంధమున , పసిడినిగ్గులు గుల్కుపసుపు లందముగ
కుసుమరజము కేలగొని కూర్చితోను”

బూజంబంతిపాటలుకూడా పాడారు.

“ వింతబొమ్మలు పెట్టేవారు , ముంతమూకుడు లుంచేవారు
మంతనంబులు దెలిపేవారు , సంతోషంబున నవ్వేవారు
ఎంతరుచియని చెప్పుదును , రవ్వంత చవిగొనుమని రాముడు
వింతభక్త్యము తీసి సీతా , కాంత కొనగెను చూడరే సఖ”

ఈవిధముగా వైభవముగా సీతారాముల వివాహమైనది.

ఈసందర్భమున శ్రీకృష్ణుని బూజంబంతిపాట చూడండి.

“పచ్చంగ కట్టిన కందిళ్లకింద , త్రికృష్ణకమర్చిరీ బూజమ్ముబంతి
తాళమేళముల సంగీతాలవారూ, సత్యభాగవతులు తమరు కూర్చుందు,
తోటయరిటాకులే పమిడివల్లెములు, వెండిగిన్నెలతోను వెలసె బూజమ్ము
రాజనాలన్నమూ కందిపప్పులునూ, వెన్నగాచిననేత వెలసె బూజమ్ము
అరువై కూరలూ పిండివంటలునూ, అమర విద్వాంసులతో అమరె బూజమ్ము”

వివాహసందర్భములలో స్త్రీలు వేడుకగా చేసే కార్యములన్నీ దేవతల కారోపించి
వారినిగూర్చి పాటలు పాడతారు. సువ్వపాట యిదిగో :

“సువ్వసువ్వ రామచంద్ర సువ్వసువ్వ కీర్తిసాంద్ర,
సువ్వ సీతమ్మ మాకు శుభము లిమ్మా;
మోదమునను పెండ్లిపీటమీద శ్రీరాముసరస
అదిలక్ష్మి యైనసీతమ్మ నునిచిరీ;
వాటమైనకుందసంపు మేటికుందెయందు నిల్చి
గాటమైనపసిడిరోకళ్లు బట్టుకా;
రాజనములు యిప్పపువ్వు రాజనములు మంచిపునుగు
మేలుకొండరాజనములు మేలువంకెలూ;
కుందియందు నిండ నునిచి కొట్నమూలు దంచిరపుడు
కుందరదనలెల్ల నవ్వుకొనుచు జెలగుచు”

ఈవిధముగానే పూలబంతులపాటలు, గంధంపాటలు, వగైరా.

స్త్రీలసారస్వతములో కరుణారసభూయిష్టమైనపాటలు అప్పగింతలపాటలు. ఆడ
పిల్లల గన్నతల్లులూ తండ్రిలూ అప్పగింతలప్పుడు పొందే ఆవేదన ఆపాటలలో
ప్రతిబింబిస్తూ ఉంటుంది. చూడండి. జనకమహారాజుగారు తనకుమార్తె సీతమ్మని
రామాదులకు అప్పగిస్తున్నాడు. కవి కరుణారస మెట్లు ఒప్పించాడో! జనకుడు
సీతను రమ్మనిపిలుస్తున్నాడు.

“మామిడిపండురావె మాణిక్యమా రావె , మల్యావతారులదేవి రావమ్మ;
గుమ్మడిపండు రావె గుణధామ రావె , కూర్మావతారులదేవి రావమ్మ;

వనసపండురావె బంగారుబొమ్మ , పట్టాభిరాములదేవి రావమ్మ
జనకుడు జానకిని తొడలపై నుంచి , ఆనందబాష్పములు కన్నుల నింపె...”

జనకుడు సీతకు బుద్ధులు చెప్పతున్నాడు.

“ విభుడు కోపించెనని వింతచేయకుమ , భ్రమగల్గి ప్రాణేశుపతాననుండు
విభుడు మన్నించెనని విర్రవీగకుమి, భ్రమగల్గి ప్రాణేశుపతాననుండు
రాములచి తమ్ము ఎరిగుండవమ్మ, మామీద భ్రమ తల్లి మరచుండవమ్మ;”

తరవాత పేరుపేరువరసని దశరథాదులను పిలిచి జానకిని జనకుడు వప్పగిస్తున్నాడు.

దశరథునిచేతిలో చెయి యొప్పగించినపిమ్మట

“కైకమ్మచేతిలో చెయి యొప్పగించి, చేడరో మీసేవ చేయించుకొండి
ఆడబోయి తాను అట్టి ఉంటేను, మెల్లగా నేర్పుతో పిలుచుకోరమ్మా
మాపట్టి గాదునుమి మీపట్టినుమ్మి, అది శాంత ఇది సీత సమముగా జూడు”

కౌసల్యకు జానకిని ఒప్పగిస్తూ తల్లిప్రేమ ఎట్లాపలుకుతోందో చూడండి

“నీకిస్తి పాలలో ముంచెత్తవమ్మ, పాలనే ముంచెత్తు నేతముంచెత్తు
పాలు గాచనేరని పడతినుమి వదెన, నయ్యి గాచనేరని నెలతనుమి వదెన
ఆకలని యెన్నడు అడగనేరదు, వేళ యెరిగి పెట్టుమి వెలది మావదెన”

సీతను ఒప్పగించేవేళ సీతచలికత్తై లందరూ వచ్చారు-మామూలుప్రకారం ఆడు
కోడానికి కాబోలు. అప్పుడు అన్నమాట లివి :

“ మాసీత లేదుగా మీతోటి ఆడ , అమ్మలారా మీర లేలవచ్చెదరే;
బొమ్మరిండ్లున్నవి బొమ్మలున్నవి , ఆట యెవరాడెదరు అమ్మ మాయింట;
బొమ్మరిండ్లు గట్టి బొమ్మలను బెట్టి , ఆటయెవరాడెదరు అమ్మ మాయింట;
బొమ్మలకు సొమ్ములు పోరి తెమ్మనుచు , నన్నెవ్వ రడిగెదరు నాతల్లి సీత;
ఇంట గుజ్జెనగూళ్లు అట్టె వండుచును , అట్లెవ్వరొండెదరు అమ్మ మాయింట;
ఆడుచు పాడుచు అట్టె రమ్మాని , నన్నెవరు పిలిచెదరు నాతల్లి సీత;
వేకువజామున వెలదులను బిలచి , తద్దెవ్వ రుండెదరు తల్లి మాయింట;
ఊగుదము రమ్మని ఉవిదలను పిలిచి, ఇంకనూగెడివార లేవరు మాయింట;
బంతి నారుబోసి మాదొడ్డినిండ , చెల్లవరు వేసిదరే చేడరో సీత”

సీతను తీసుకు వెళ్ళిపోతున్నారు. తల్లిదండ్రుల ప్రాణం ఉండబట్టడంతేదు. ఒక మారు తిరిగిచూడవే అమ్మా అని సీతను పిలుస్తున్నారు.

“ముత్యాలమాణిక్య మల్లాడగాను, ముదితరో మాసీత తిరిగిచూడావే
పచ్చలభాషికం అల్లాడగాను, పడతిరో మాసీత తిరిగిచూడావే
నీలాలభాషికం అల్లాడగాను, నెలతరో మాసీత తిరిగిచూడావే.”

సీత వెళ్ళిపోయింది అత్తవారింటికి.

సుభద్రాకల్యాణమనేపాట వేంకటకవి విజయవిలాసముననుసరించి వ్రాసినట్లున్నది. దీనిని వ్రాసినకవి తాళ్ళపాక తిమ్మప్ప. మచ్చుకి రెండుముక్కలు:

“ఉమ్మెత్తపువ్వువంటి ఉతికినమడత, సఖియలు కొనితెచ్చి నాతి కిచ్చినను”

“తరళాక్షి తలపోసి అడిగె కీరమును, ఎచ్చోట నున్నాడు ఎలమి నర్జునుడు
ఏపుణ్యభూములకు ఏగియున్నాడు, ఎచ్చోట తీర్థంబు లాడుచున్నాడు
అనుచు కీరము నడుగ విని అర్జునుండు, కోమలీ యిద్దరం గోకర్ణమందు
కూడిపాడుంటిమి కొన్నాళ్లు అచట, శయనభోజనములు ఒకచోట మాకు.”

స్త్రీలసారస్వతములో జననములుకూడా ప్రధానమై ఉన్నవి. శ్రీకృష్ణజననం, మేనకనొప్పులు అనగా పార్వతిజననం, రుక్మిణివేవిభృ అనగా మన్మథజననం, కుశలపులపుట్టుక, సీతపుట్టుక, మార్కండేయజననం మొదలైన వేన్నో ఉన్నవి. ఇద్దరు అడుక్కునేస్త్రీలు శ్రీకృష్ణజననం గొంతుకలు కలుపుకొని ఒకనాడు వీధిలో పాడారు. నాహృదయం హరించిన దాపాట, మొదటినుంచీ పాడమన్నాను. సగంవరకూ వచ్చునని పాడారు. మీకేమి ఇవ్వమన్నా రన్నాను. మీయిష్టం తండ్రి మేమేమైనా ముల్లె దాచామా ఏమిటి మీదగ్గిర అన్నారు. గుప్పెడు బియ్యముతో సంతోషించే హృదయము వారిది. మీ కాపాట రుచిచూపిస్తున్నాను. కాని వారి కలకంఠము, సాకుమార్యము, జీవము ఈలక్షణాల్లో మీరు చూచుకోండి, చూచుకోకపోయినా పాటమాధుర్యానికి లోటులేదు. ఇంక వినండి భిక్షుకస్త్రీలు మొదలగు శ్రీమతులవరకూ పాడుకొనే శ్రీకృష్ణజననం.

కస్తూరిరంగరంగా నాయన్న కావేటిరంగరంగా
 త్రిరంగరంగరంగా నినుబాసి యెట్లు నే మరచుందురా
 కంసుణ్ణి సంహరింపా నద్గురుడు అవతారమై నపుడు
 దేవకీ గర్భమునను కృష్ణావతారమై జన్మించెను.

♦ ♦ ♦
 ఆదివారముపూటను అష్టమీ దినమందు జన్మించెను.

♦ ♦ ♦
 నెత్తురుతో ఉండి అపుడు ఆబాల కావుకావున ఏడ్చుచు
 నన్నేల ఎత్తుకొనవే నాతల్లి దేవకీ వందనంబు.
 ఒళ్లెల్ల హీనంబుతో ఈరీతి నున్నాను కన్నతండ్రి
 నిన్నెట్లు లెత్తుకొందు నీ వొక్కనిమిషంబు తాళురన్నా.
 గంగనూ పార్థించెను జలనిధులు గంగ తా నుప్పొంగెను
 గంగనదిలో నప్పుడు దేవకీ జలకంబులాడె తాను.

ఇకనైన ఎత్తుకొనవే ఓతల్లి దేవకీ వందనంబు
 కానిబాలునిరీతిని నన్నిట్లు ఎడబాసి యుండతగునా.
 నీపుణ్యమాయె కొడకా ఇంకొక్క నిమిషంబు తాళుమనుచు
 కామధేనువు నప్పుడు దేవకీ మదియందు తలచగాను
 పాలవర్షము గురిసెను అప్పు డాబాలపై జల్లగానే
 తడివస్త్రములు విడిచెను దేవకీ పొడివస్త్రములు కట్టెను.
 పొత్తులమీద నపుడు బాలుండు చక్కగా కవళించెను
 తనరెండు హస్తములతో దేవకీ బాలుణ్ణి ఎత్తుకొనెను
 అడ్డాలపై వేసుకు ఆబాల చక్కదనమూ చూచెను.
 వసుదేవపుత్రుడమ్మా ఈబిడ్డ వైకుంఠవాసు డమ్మా
 నవసీతచోరు డమ్మా ఈబిడ్డ నందగోపాలు డమ్మా
 సీతాకళత్రుడమ్మా ఈబిడ్డ శ్రీరామచంద్రుడమ్మా
 శిరమున చింతామణి నాతండ్రి నాలుకను నక్షత్రము
 పండ్లను కరసవేడి భుజమందు శంఖుచక్రములు గలవు
 నీయాపు నీచక్కన ఆబ్రహ్మ ఎన్నాళ్ళు వ్రాసె తండ్రి”

పుట్టినపిల్లవాడు శ్రీకృష్ణుడు అల్లరిపిల్లవాడు. ఏడవడం మొదలుపెట్టాడు. తల్లి బూచివాడనీ, జోగివాడనీ, పామనీ భయపెట్టుతుంది. నా కేమీ భయములేదంటాడు, చూడండి.

“నీపుణ్యమాయె కొడకా నీవొక్క నిమిషంబు తాళురన్నా
అల్లదిగొ పామొచ్చెను నాతండి గోపాల పవళించరా
పాములకు రాజువనా శేషుడు పానుపై ఉండగాను
పామేమి చేసునమ్మా నలినాక్షి భయము నీ కేల నమ్మా”

ఈసందర్భములో గుమ్మడిపాట జ్ఞాపకంవస్తోంది. మనోహరమైన ఆపాట ఈకాలాన అంతగా వినిపించడంలేదు. బాలకృష్ణుడు యశోద పెరుగుతరుస్తూంటే కుండలో చెయ్యి పెట్టపోతాడు. కుండలో గుమ్మడున్నాడు, కరుస్తాడునుమా చెయ్యి పెట్టబో కంటూది తల్లి. గుమ్మ డెవరే అమ్మా నే నెత్తిన అవతారాలలో ఎప్పుడూ ఆపేరే వినలేదు అంటాడు శ్రీకృష్ణుడు.

“ఘుమ్మ ఘుమ్మన పెరుగుతరచగ, కోరివిని ప్రార్థించి కృష్ణుడు
అమ్మ వెన్నా యనుచు కవ్వము, నణచి పట్టగనూ
నమ్మరా కృష్ణమ్మ పెరుగులొ, నడుమ గుమ్మడు తిరుగులాడును
నమ్మకున్నను ఘుమ్మఘుమ్మను, నాద మిటు వినుమీ - కృష్ణాగుమ్మ డిడుగో

కాటబోయినవారిపాపడు, కడవలోపల చెయ్యి ముంచెను
తూటుబాడిచీ కరచె గుమ్మడు, తొలగిపోవగనూ
మాటలేటికి విడువు కవ్వము, అన్న నీకును వెన్న బెట్టెద
యేటికీ యిందున్నగుమ్మడు, ఎగిరి కరచెడిని - కృష్ణా గుమ్మా డిడుగో !

తల్లిమాటలు విని శ్రీకృష్ణు డంటున్నాడు.

గుమ్మడేడే గోపిదేవి, గుమ్మడేడే కన్నతల్లి
గుమ్మడిని పొడచూపగదవే, అమ్మ గోపెమ్మా - అమ్మా గుమ్మా డేడే ?
ముచ్చితనమున వేదములు గొని, తెచ్చి వెరచుచు జలధిలోపల
జొచ్చియున్నావానివెంబడి, జొచ్చి జలనిధిలో
మత్స్యమై సోమకుని ద్రుంచితి, మగుడ చదువులు బ్రహ్మ కిచ్చితి

ఆక్షణంబున గుమ్మడనియెడి, మాట నే నెరుగా - అమ్మా గుమ్మా జేడే ?”
ఈవిధముగా పది అవతారములగాధ చెప్పి చివరకు నోరు తెరిచి బ్రహ్మాండ
మంతా తల్లికి నోట్లో చూపిస్తాడు. అప్పుడు తల్లి అంటుంది-

“కన్నబలిమిలి గుమ్మడంటిని, కరుణజూడుమి దేవమణి నను
చిరుతలను పెరపించుచందము, చేస్తే నోతండి”

బాలకృష్ణుణ్ణి ఆటపాటలలో పెరగనిచ్చి కంసవధకు తయారుకానియ్యండి.

మేనకాదేవి నొప్పులుపడుతోంది. పాపము! జగజ్జననిని కనబోతోంది. వెడదాం
రండి. భయపడకండి- మేనక చెలికత్తెలు,

“వనజాక్షి ఉనికిజూచీ, అలసట , సాలసెనని మదిని గాంచి
అమ్మరో రాగదమ్మా, భుజియించ, వన్న యేదిప్త మమ్మా
వద్దనగూడ దమ్మా, వినవమ్మా, ఎర్రావుపాలుసుమ్మా
ఎర్రగా గాచి రమ్మా, మాయమ్మ, జుర్రే ముద్దుగుమ్మా
సుదతి భుజియించలేకా, నిజప్రసవ వేదనకు నిలువలేకా
నొప్పులని జెప్పలేకా, చెప్పకను, చెలులకను గప్పలేకా
నగపతికి జెప్పరమ్మా, వేల్పులకు, నగ మీదుగట్టరమ్మా
మగువలకు గండమమ్మా వీలైన, తగువారి నడుగరమ్మా.”

ఏలాగై తేనేమి చెలికత్తెలు కిందామీనాపడ్డారు. కష్టపడి కష్టపడి మేనక ప్రసవిం
చింది. పార్వతి పుట్టింది. ఆమెచక్కదన మెట్లున్నదంటే

“తమ్ములను బోలుకనులు, ముంగురులు, తుమ్మదలబారు మిగులు
అమ్మ యీబాలపొయలు, జగమెల్ల నెమ్మదిని బోవజాలూ
ముఖము వీక్షింపరమ్మా, యీబాల కామారి సొమ్ముసుమ్మ
అమ్మరో వినగదమ్మా, శివునికి పట్టంపురాణి సుమ్మా”

ఇక జననములసంగతి వదిలిపెట్టి రాయబారా లెత్తుకుందాము. శ్రీకృష్ణుడికి
రుక్మిణి చిలకచేత రాయబారం వుండింది. నలుడు హంసచేత రాయబారం నడిపిం
చాడు. రుక్మిణి చిలకచేత రాయబారం వుండడం భాగవతంలో లేదు. పాటలలో
ఉంది. హంసరాయబారం భారతానికి పాటలకీ సమానమే. రామాయణములో
సీత రాముడికి రాయబార వుంటినట్లు లేదు. కాని పాటలలో కోకిలచేత రాయ

బారం పంపినట్లుంది. రాయబారం ఎటువంటిదైనా కోకిలచేత పంపడమనేది కవి హృదయానికి తాకేవిషయం. ఆరాయబారం ఎట్టిదో రెండుముక్కలు ఉదాహరిస్తున్నాను.

“భూదేవికూతుర్ని కోయిలారో, జనకునికూతుర్ని కోయిలారో
దశరథులకోడల్ని కోయిలారో, శాంతకు మరదల్ని కోయిలారో

♦ ♦ ♦

రాఘవులదేవిని కోయిలారో, నల్లనయినవారె కోయిలారో
నవ్వుచునుండురే కోయిలారో, శ్రీరామచంద్రులే కోయిలారో

♦ ♦ ♦

భర్తను విడిచుంటి కోయిలారో, ఆహారనిద్రలేకుంటి కోయిలారో
రాము రమ్మనిచెప్పు కోయిలారో, మెడది హారం యిస్తు కోయిలారో
ప్రాణేశు కోడైమ్ము కోయిలారో, వక్షి చేసినపనులు కోయిలారో
ఉపకారమై యుండు కోయిలారో.”

♦ ♦ ♦

స్త్రీలసారస్వతములో రామాయణకథ ఎన్ని విధాలుగా నడిపించడానికి వీలుగాడిందో అన్ని విధాలా నడిపించారు. ఈక్రింది రామాయణం ఎత్తుగడ చూడండి- ఈపాటకు శ్రీరామదండములని పేరు.

పాలసముద్రంమీద పవళించురామ , శేషునిపయినిద్ర సేవించురామ
వటపత్రశాయివై పవళించురామ , శ్రీలక్ష్మితో స్థిరంబుగ నుండురామ
దండాము దండాము
దండాము కోదండపతివైనరామ , దండకాశణ్యాన చరియించినరామ
దండిగా నసురుల చెండినరామ , దయతోటి మమ్మేలు దశరథరామా
దండాము దండాము.

ఈవిధముగా రామాయణకథ అంతా చెప్పబడ్డది.

ఉత్తరరామాయణమునకు సంబంధించిన కుశలవుల కథ అనేకవిధములుగా గేయరూపముగా చిత్రింపబడ్డది. కుశలవుల యుద్ధమనీ, కుశలవ కుచ్చలచరిత్ర అనీ, కుశలాయకమనీ మూడుపెద్దపాటలు గలవు. అందు కుశలాయకములో రామచంద్రరాజనుకవి ఈవిధముగా తనభావనుగురించి చెప్పుకొంటున్నాడు.

పరగ మూఢులకైన బాగుగా తెలియగా, అతివేడుకపుమాట లన్ని యుంచెదను
పదగుంభనముచాయ పరగజాలనటంచు, గేలిశాయగ మీకు వీలుకాదయ్య
కతినంబులుంచి తే కాపులకు తెలియదని, మరుగులుంచుటమాని మాటలుంచితిని”
అపరిమితప్రయోజనము కలదనీ అందరికీ అందుబాటులో ఉంటుందనీ వ్యవహార
భావ వాడమని చెప్పేది యిందుకనే.

ఈచిన్నవ్యాసములో ఈపెద్దకథలను గురించి చెప్పడంవల్ల గ్రంథం పెరిగిపో
తుందని వదలివేస్తున్నాను. కాని కుశలవకుచ్చలచరిత్రలో ఒకవింతకథకట్టు ఉంది.
దానినిమాత్రం చూపుతాను. దశరథుడు కైకమ్మయింటికి వచ్చాడు. అతగాడికి
ఆవిడ ఎంతచెప్పి తే అంత. జంతుజాలంకూడా ఈసంగతి గ్రహించింది. తలంటినీళ్ళు
పొయ్యడానికి కైకమ్మ పీటవేసి దశరథుణ్ణి కూర్చోబెట్టింది.

“పీటకుకోళ్లు మూడే ఆనె, నాలుగోకోటను చీమలబారు
వెళ్ళుతుండగా చీమలరాజు, సేనతో జెప్పెను చోద్యముగాను
సపరివారము చక్కగ విదుడి, పెక్కునుక్కువతో చక్కనిసతిచే
జిక్కి రాజు మోహంపడియు, అభ్యంగనము అమరగ చేసె
కళ్ళజూడడు కరుణయు లేదు, చత్తుమొ ? పుత్తుమొ ? కడతేరుదుమొ ?
కోడు వదలి ఈకొననే రండి”

ఆవిధంగా చీమలరాజు పరివారాన్ని నడిపించుతూ వెళ్ళిపోయాడు. రాజుకు చీమల
భావ తెలుసు. తెలిసినా కైకకు దాసుడే. మరిన్నీ ఒకచీంబోతు ఒకమేకను
ఒకకోరిక కోరింది. ఆమేక అందిగదా - పదినిల్వలబావిలో పచ్చనిపూరి ఉన్నది,
అది తెస్తే కోరిక చెల్లిస్తానని. అప్పుడు చీంబో తంటోంది.

“పూరికి పోయి చావగనేలా, భువిలో ప్రాణము ఒడలిని ఉంటే
బలుసుకూర దిని బ్రతుకగవచ్చు, శిరస్సుపైని శిగ ఉంటేను
పట్టెడుపువ్వులు చుట్టగవచ్చు, వెర్రివాడు రారాజు గనుకను
భార్యమాటలకు భ్రమసీ రాజు, అర్థం ప్రాణం ఆలికి నిచ్చు ”

అంటూ రాజును ఈనడిస్తుంది. దశరథుడి కీమాటలు తెలిసినా లాభం
లేకపోయింది.

సీతమ్మ ఒకనాడు రామునిపై అలిగింది. అలిగి కోపగ్రహములో పడుకొంది. రోజులు గడచిపోతున్నవి. మాసములు గడచిపోతున్నవి. అలక తీర్చేవా రెవరూ దొరకడం లేదు. పెంపుడుచిలకను రాముడు సీతదగ్గరికి రాయబారం పంపుతాడు. పంపుతూ అంటున్నాడు

“చిలకరో ఓచిలక మారామచిలక, ఎర్రనిముక్కుకు వెండి పొదిగిస్తు
పచ్చనిరెక్కలకు పయిడి పూయిస్తు, నీవు పోయెడితోవ సెలగవేయింతు
సెలగ దిని చెయికడగ చెలమ తీయింతు, నీరుత్రాగి నిలుచుండ నిమ్మవేయింతు
అలసిపోయి కూర్చుండ అరుగు వేయింతు”

ఇవన్నీచేస్తాను సీతఅలక తీర్చమని పంపుతాడు. చిలక వెడుతుంది. చిలకను చూచి సీత వదరకే, పోవే, లేకుంటే తల పగలగొడతానని బెదిరిస్తుంది. భయపడి చిలక పారిపోతుంది. చివరకు ఎలాగైతేనేమి చిలకే అలకతీర్చింది. లక్ష్మన్నసలహా మీద చిలక సీతదగ్గరికి వెళ్లి ఆమెకు వినబడేటట్టు “ఆరు నలలబట్టి సీత అలిగి కూర్చుండడంవల్ల రామునికి స్వస్థత తప్పింది పాపం” అంటుంది. ఆమాట వినగానే సీత భయం పడి దిగ్గున లేచి రాముడిదగ్గరికి పరుగెత్తుకు వెడుతుంది.

శ్రీరాముడు హనుమంతుణ్ణి సీతదగ్గరికి పంపుతూ ఆనవా శ్ఛేన్నో చెప్పుతున్నాడు. ఈపాటలో చెప్పినఆనవాళ్ళు చాలామట్టుకు మూలములో లేనివి. అందులో ఒక ఆనవాలు వినండి:

మరిఒక ఆనవాలు కలదుసుమ హనుమా, మరువక చెప్పుమా మాసీతతోనూ
కొత్తగా కట్టిన మేడలోపలను, శ్రీరాములు సీత మాట్లాడుచుండ
నాకు ప్రొద్దుపోదు నలినాయతాక్షి, సొగటాలు ఆడుదామని సీత నడిగె
బంగారుపాచికలు పట్టుకొనివచ్చి, తిత్తికి తీదుంచమిధిచక్కు భారా
అష్టారదష్టోక అది భారయనుచు, సరియనుచు దుగయనుచు సారివేయుచును
మాటమాటకు సీత రాము నోడించె, ఇంత యోడింతురా ఇందీవరాక్షి?
సీతమీద కోపించి శ్రీరాఘవాలు, పట్టుశాల్య ముసుగుపెట్టుకొనె నంత
తప్పుగలదూ దేవ ధరణీశ్వరూడ, అని పద్మనాభునిపాదములు మ్రొక్కె
నవ్వుతూ లేచెనే నారాయణుండు, యిది ఒక ఆనవాలనిచెప్పు హనుమా”

ఇక సీత అగ్నిప్రవేశం అనేపాట ఎత్తుగడ పరికించండి :

“సీతాంగననియేటి వరమవతివ్రతకూ, చిత్రించి కట్టిరే చిరివర్ణశాల
అమర్చి కట్టిరే అడిదంపుశాల, ఆవర్ణశాలకు పచ్చలా తలుపు
తలుపు తీయగనుండ బంగారుగద్దె, శృంగారగద్దెపయి చిటిచాప బరిచి
సీతయు రాముండు జూదమాడంగ”

అప్పుడు పైడిలేడి వచ్చింది. దానిని సీత చూచి తెస్తున్నది.

“లేడివెంబడి నేగె దళరథాసుతుడు, పుడకలు కొరుకుతూ పూరిమేయుచును
అకులు కొరుకుతూ గంతులేయుచును, చంగునాదాటుతూ చౌకలించుచును
అడవులన్నీ తిరికి అలసటను చెంది”

చివరకు రామబాణముచేత హతమయింది. ఈవిధంగా అగ్నిప్రవేశంవరకూ
రామాయణకథ నడిచింది. సీత అగ్నిప్రవేశం చెయ్యడానికి హనుమంతుడు చితి
పేర్చాడు. అడవిలో చెట్లన్నీ పీక్కువచ్చి పేద్దచితి పేర్చాడు. ఆచితిమీద నయ్యి
పోశారు.

“భగభగమంటలతో పావకుడు వెలుగ, వచ్చిరీ వానరులు పైదేహికడకు
రామచంద్రునిసతీ లక్ష్మణునివదిన, అగ్నిగుండానికే వేంచేయవమ్మా
కౌసల్యకోడలా కడుబుద్ధిశాలి, అగ్నిగుండానికే వేంచాయవమ్మా
భూదేవికూతురా భూలోకమాత, అగ్నిగుండానికే వేంచేయవమ్మా”

అని యిట్లువానరులు పిలువగా సీతన్ను తొలకరిమెరుపువలె వచ్చింది. ఆమెరా

కను చూచి లక్ష్మణుడు గడగడ వణకినాడు. అతన్ని చూచి సీత అంటోంది,

“అడలకుమి లక్ష్మణా జడుపేల నిపుడు, మిన్నున్నమాటలు అనుభవంబయ్యె
చేసినపాపమ్ము వండినచద్ది, కుడువకపోదయ్య కొంతకాలముకు”

అని లక్ష్మణుణ్ణి ఊరడించి సీత ప్రతిజ్ఞచేస్తోంది వినండి ఆపతివ్రతప్రతిజ్ఞ-

“అగ్నిజొచ్చి నేను ఓడితినయినా, ఇంకును జలనిధులు ఇల నుండజోవు
అగ్నిజొచ్చి నేను ఓడితినయినా, నెల మూడువర్షాలు కురవ వెన్నటికి
అగ్నిజొచ్చి నేను ఓడితినయినా, శ్రీరాముసతి గాను నేను లక్ష్మణుడ
అగ్నిజొచ్చి నేను ఓడితినయినా, భూలోకమాతనరు ఈవృధివియందు”

ఈప్రతిజ్ఞ విని బ్రహ్మరుద్రాదులు హాడిలిపోయారు. భూమి గడగడ వణికింది. ఆకాశ మదిరింది. దశదిక్కులూ కంపించినవి. పిమ్మట సీతాదేవి అగ్నిగుండాని కెదురుగా నిలబడి,

“గుండమున కెదురుగా సీత ఏతెంచి, ముహూర్త ప్రదక్షిణంచేసి నిలుచుండ
దోసెడుముత్యాలు గుండాన జోసి, ముందు శ్రీరాములను నృపయాన దలచి
వెయికోట్లజన్మములు ఎత్తినా గాని, గోవిందుడే నాకు పతిగ గావలెను
పదివేలజన్మాలు ఎత్తినా గాని, లక్ష్మణుండే నాకు మరిది గావలయు”

ఈవిధంగా తనకోర్కెలు చెప్పి

“అనిపల్కి అగ్నికి వందనం చేసి, కొలను జొచ్చినట్లు అగ్నిలో జొచ్చె.”
అప్పుడు జరిగినవింత చూడండి.

“కుప్పలనిప్పులూ కుంకమ్ము లాయె, పరిచిననిప్పులూ వన్నీరు ఆయె
దాపిననిప్పులూ చందనం బాయె, మండేటినిప్పులూ వడగల్లు ఆయె
చిలకలూ కోవిలలు హంసలూ గుమిగ, సీతకు తోడుగా కొలనాడుచుండె”
ఇదేమిచోద్యమని లక్ష్మణుడు రామునితో నవగా రాముడి కింకా నమ్మకం కలగక
అంటున్నాడు,

“ ఆడవారికి గలవు అగ్నిమంత్రములు, అలికేరు తుడిచేరు ముగ్గుపెట్టేరు
మండేటిమంటలకు మారుమసిలేరు”

అనిఅంటే అగ్నిహోత్రుడికే కోపంవచ్చింది. భూదేవికి కోపంవచ్చింది. సీతను ఏల
కుంటే లోకాలు నశించిపోత వన్నారు. ఆకాశవాణికూడా పలికింది. రామునిసం
దేహం తీరింది. అప్పుడు

“దుందుభులుమోగెనుతుంటురుదుపాడె,రంభ ఊర్వసులవుడునాట్యములుచేసె
పుష్పవర్షము కురిసె పృథివిపై నపుడు, సీతను భూదేవి శీఘ్రముగ ఎత్తి
శ్రీరాములొడలపై సీతనే ఉంచె. ”

రామాయణానికి సంబంధించినగాథ తెన్నోపాటలుగా ఉన్నవి. అందు కొన్ని
పాటలే యిందు మచ్చుచూపించాను. అచ్చుపడ్డవి కొన్నిమూత్రమే ఉన్నవి. అచ్చు
పడనివి అనేకమున్నవి. అచ్చుపడ్డ ఒకపాటనుండి ఒకవిషయమును చెప్పి రామా

యథాగాధలు కట్టిపెట్టుతాను. ఆ పాటపేరు లక్ష్మణదేవరనవ్వు. శత్రువిజయము అయినవెనుక శ్రీరాముడు సోదరులతో, బంధువులతో, సామంతులతో, సేనలతో కొలువుదీరి ఉన్నాడు. లక్ష్మణునకు బద్ధకం వచ్చింది. కునుకు వచ్చింది. సభలో అతడు నవ్వాడు. ఆనవ్వు అందరూ చూచారు. ఎవరిమ్ముకువారు తనను చూచి లక్ష్మణుడు నవ్వాడని అనుకొన్నారు. జాలారికన్నెను తలమీద ధరించి నానని కాబోలు నవ్వుతున్నాడని శివు డనుకొన్నాడు. దశకంఠునింట నుంటినని కాబోలు యీనవ్వు అని సీత అనుకొన్నది. రాముడికి కోపంవచ్చి ఖడ్గం తీసి తల నరకబోయాడు. లక్ష్మణుడు నవ్వుకు కారణం చెప్పాడు: అడవులలో రామునితో పాటు సంచారం చేసేటప్పుడు లక్ష్మణస్వామికి నిద్రాదేవి దర్శనమిచ్చింది. “నేను రామసేవ చేయవలసి ఉన్నది. ఇప్పుడు నన్ను ఆవహించకు. నాభార్య ఊర్తిలో పురములో ఉన్నది. ఆవిడను పూర్తిగా నీవు ఆవహించు నన్ను వదిలిపెట్టు. వనవాసమైనతరవాత ఆవహింతువుగానిలే నన్ను” అన్నాడు. నిద్రాదేవి వక్కుకొంది. వనవాసమైనది. ఇంటికి అందరూ వచ్చారు. రాముడు సభతీర్చి ఉన్నాడు. ఇప్పుడు నిద్రాదేవి లక్ష్మణున్ని సభలో పట్టుకొంది. జరిగినసంగతి జ్ఞాపకంచేసుకొని లక్ష్మణుడు నవ్వాడు. రాము డీసమాచారం విని శాంతించాడు. నెప్పదలచుకొన్నవిషయం ఏమిటీ అంటే బంధువులతో, మిత్రులతో, కురివారముతో రాముడు విందునారగించడలచాడు. అరవై కూరలూ, పచ్చళ్ళూ, పిండివంటలూ సమస్తమూ వడ్డించారు. అంతాభోజనానికి కూర్చున్నారు. కాని ఒకపొరపాటు వచ్చింది. మొదటనుంచి చివరవరకూ హనుమంతుడు పడ్డకష్టమూ, చేసినసేవా యంతా అంతా కాదు. ఇంట్లో ఏమికావలసినా హనుమంతుడుడే యివ్వాలి. ఎవరికి ఏవర్తమానం తీసుకుపోవలసివచ్చినా హనుమంతుడే తీసుకుపోవాలి. ఏచాకిరీచేయవలసివచ్చినా హనుమంతుడే చేయాలి, ఇటువంటిహనుమంతుణ్ణి ఆదినము పంక్తిభోజనానికి పిలవడం మరచారు. మిగిలినకథ హాస్యరసముపోషిస్తూ కవి చెప్పుతున్నాడు వినండి.

“ఆనాడు లంకలో ముచ్చటాలన్నీ, చెప్పుకొనుచు వారు భుజియింపుచుండి
ఆనాడు రావణునిముచ్చటా లన్నీ, చెప్పుకొనుచు వారు భుజియింపుచుండి
అప్పుడూ హనుమను మరచి ఉండిరి, పులుతుపులుసూమని వచ్చె హనుమాను,
ఇంటివాడవుగనుక ఊరుకుంటేమి, పొత్తున కూర్చొన్లు ఉత్తమాపురుష
నీవుండగాగదా సీత దెచ్చుకొని, అయ్యాధ్యపట్నమ్ము ఏలగలిగితిసి

నీవుండగాగదా తమ్ములకుంకి, భుజియింపగలిగితిని హనుమన్న వినుమ

పొత్తునా కూర్చొమ్మి ఉత్తమాపురుష.”

హనుమంతుడికి కోపంవచ్చింది. సర్దిచెప్పితేమాత్రం కోపం తీరుతుందా. రామ భక్తికి లోపం రాకూడదు. కోపం తీర్చుకోవాలి. మానవజన్మ ఎత్తిఉంటే కోపం ఎలాగతీర్చుకొనేవాడో. ఎత్తింది కోతిజన్మగనక కోపం ఎట్లా తీర్చుకొన్నాడంటే-

“పొత్తునా గూర్చుండ ఉత్తముడగాను” అనిసమాధానం చెప్పి, రాముడివ్రసాదం భక్తుడు తాను అనుభవించవలెను కాబట్టి,

“సర్వేశుభోజనం తా గాగ చూచి, ముందారపల్లెమ్ము ఎత్తుకొనిపోయె

తా బోయి హనుమన్న అవిసిచెట్టెక్క, ద్వాదశికి ఒకముద్ద కొమ్మపై నుంచె

అందుమీద పల్లెమ్ము అంది పడవేసె”

శ్రీరాముడు లేచి వెళ్లి అవిసిచెట్టు మొదట నిలబడి హనుమన్నని బతిమాలుతున్నాడు,

“వృక్షమున కెదురుగా రామచంద్రులు, చెయిజాచి హనుమన్న రమ్మనిపిలచె”

అప్పటికి హనుమన్న కోపం పోయింది. రాముడు పిలుస్తే రాకుండా ఉండగలడా ఆపరమభక్తుడు? రాముడుచెయిచాపి రమ్మంటే,

“రామచిలకావలెను చేతిపయి వ్రాలె, చేతిపై హనుమన్న ధరణిపై దింపి

ముత్యాలహారమ్ము మెచ్చి మెడవేసె”

హారము మెడలో పడ్డంతోనే హనుమన్న యథాప్రకారం రాముడినోట్లో నాల్కికొనాడు.

మహాభారతానికి సంబంధించినకథలు చాలాఉన్నవి. ప్రశస్తమైనపాట ధర్మరాజు జూదము. కీచకవధ ఇంకొకపాట. రెండున్నూ రసవంతముగానే ఉన్నవి. శ్రీల వాఙ్మయమున కవి భూషలవలె నున్నవి. గ్రంథవిస్తరమునకు వెరచి వాటిని వదిలి వేస్తున్నాను.

ఇక యితరకథలగురించి కొంచెం చెబుతాను. శ్రీలసారస్వతములో సారంగధర చరిత్రపాటలు రెండున్నవి. ఒక్కటి చాలాపెద్దది. వెంకటకవికావ్యముకన్న పెద్దది. రెండవది చిన్నది. రెండున్నూ వెంకటకవికావ్యానికి భిన్నముగానే ఉన్నవి. వెంకట

కవి మతములో చిత్రాంగి రోవెలది. పాటలలో చిత్రాంగి రాజురెండవభార్య. పెద్దపాటనుగురించి చెప్పడం వదిలిపెట్టి చిన్నపాటనుగురించి కొద్దిగా మనవిచేస్తాను.

స్త్రీలసారస్వతములో ఒకవిశేషం ఏమిటీ అంటే చెప్పదలచుకొన్నవిషయం సూటిగా హృదయానికి తగిలేటట్లు చెప్పడమే. అందువల్లనే రసము చిలుకుతూ ఉంటుంది. అఖండకావ్యాలు చేద్దామనిగాని అర్థముచేసుకోలేనికావ్యా లల్లుదామని గాని వారు తలపెట్టారు. అందుకనే ఆకపులు అనవసరము లగువర్ణనకు తావియ్యరు. ప్రబంధలక్షణములను ఎదుట బెట్టుకొని వరవడి దిద్దుకొనే ప్రబంధకవులకావ్యాల కంటే సహజమై సెలయేళ్లవలె ప్రవహించే ఈపాటలలోనే గుణము అతిశయముగా ఉన్నది. కొద్దిగ్రంథములను వదిలిపెట్టి వండితసారస్వతాన్ని స్త్రీలసారస్వతముతో పోల్చి నిష్పక్షపాతముగా చూస్తే స్త్రీలసారస్వతమే గుణబాహుళ్యము కలదిగా కనబడుతుంది. సారంగధరచరిత్రపాట ఎత్తుగడ ఎంతసూటిగా ఉన్నదో పరికించండి. శివుని వరప్రసాదమున సారంగధరుడు కలిగినాడని చెప్పబోతున్నాడు కవి :

“వర్వతాలమల్లన్న భమిడిమేడలమీద, మెరిపించె జోగిరూపు
పులితోలువస్త్రమ్ము పునుకగణములపేరు, చంకజోలెయు కట్టుకు
ముఖమునా వీబూధి మెడనిండ రుద్రాక్ష, తావళంబులు మెరయగా
బంగారుకిన్నెరా రత్నంపుమెట్లాది, వాయింపుచుండగాను
కిన్నెరానాదముకు కిటికీలు తెరచుకొని, రత్నాంగి పారజూచె
ఈశ్వరా నీవంటిపుత్రినీ ఇమ్మని, శంభుణ్ణి తా గోరెను
రత్నాంగి కోరిక రంజిల్లునట్లుగా, రజతాచలేశు డిచ్చె”

ఈవిషయమునే ప్రబంధమర్యాదను వండితకవి చెప్పవలసివస్తే అధమపక్షం రెండు శ్లోకాలైనా వ్రాసిఉంటాడు. ఇక కథ. సారంగధరుడు చిత్రాంగిమేడకు పాపురముకొరకై వెళ్లాడు.

“బాలరాకలు చూచి వణితి తా నెదురుకొని, యేకనివ్వాళు లిచ్చె
అమ్మ కట్నం బివ్వ అన్యులమూ మేము, అమ్మ నీ సుతుడగాదా
ఆకలితో ఉంటివో అన్నమ్ము వడ్డిస్తు, ఆరగించుము అల్లుడా
ఆకలయినా లేదు అన్నము నాకొద్దు, అమ్మ నాపక్షి నిమ్మా
అమ్మన్ననోటికి కమ్మనిఖిజ్జాలు, కాముడా నే బెడుదును”

సారంగధరుడు చిత్రాంగికి వశుడుగాక తప్పించుకు పోబోతాడు. అప్పుడు చిత్రాంగి అంటుంది.

“కాముడా నీ వింత కఠినంబు జేస్తివి, కాంతునకు నే దెల్పుదు
కట్టిస్తు కొట్టిస్తు కాల్చిస్తు నిన్నయిన, కండలే గోయిస్తును”.

కథ అంతా ఈవిధంగా రసవంతంగా నడిపించాడు కవి. సారంగధరుడు బ్రతికి ఉన్నాడని రత్నాంగి విన్నప్పుడు తల్లిని కవి ఒక్కమాటలో ఎట్లా చిత్రించాడో !

“ఫణిహార్లు దెచ్చినా, కలుకులూ వినగానె, పణికి పాలు గురిసె”

అనంతమాత్యుడు వ్రాసిన భోజరాజీయములో కామధేనువుకథ ఉన్నది. తెలుగువారికి కన్నడులకూ ఈకథ అభిమానకథ. అనంతమాత్యుడు గోవుకథ విరివిగా రసవంతముగా వ్రాశాడు. స్త్రీలసారస్వతములో గోవుపాట అనేపేరుగల ఈకథే అంత విరివిగా కాకున్నా రసవంతముగా వర్ణింపబడ్డది - శ్రీకృష్ణుడు పాలు పితకడానికి గోవుల్ని పేరుపేరున పిలుస్తున్నాడు. పండిత సారస్వతములో మను చరిత్ర, శృంగారశాకుంతలము మున్నగు గ్రంథములలో వేటకుక్కలకు పేళ్లున్నవి. స్త్రీలసారస్వతములో గోవులకు పేళ్లు - శ్రీకృష్ణుడు పిలుస్తున్నాడు ఆలకించండి.

“పెద్దకాలపు ఆవులారా, పేరుపడ్డ మందలారా
కపిలయావు దూడలారా, కర్మియావుదూడ రావె
తెల్లయావుపిల్ల రావె, బొల్లియావు నీవు రావె
కామధేనువ కల్పతరువా, శ్రీలక్ష్మీ పేరిందేవి
అన్నపూర్ణ విశాలాక్షి, తెల్లమచ్చాగోవు రావె
నల్లమచ్చాఆవు రావె, చిన్నిఆవుదూడ రావె”

పిలిస్తే ఆవులన్నీ వచ్చినవి. వచ్చినగోవులన్నింటినీ పాలుపిడికి యింటికి పంపివేసి తాను చెట్టెక్కి వేణువూడుకొంటున్నాడు. గోవులన్నీ మేతకు పోయినవి. అవి మేత మేస్తుంటే,

“గొప్పనాదము చెవుల బడగా, అదరుకొంటూ బెదరుకొంటూ
మేతమాని ఎదురుచూడగ, గాండ్రిగాండ్రి మనుచు వేగమె
పెద్దపులి ఒక తొచ్చి నిలిచి”

నాపొలములో మీరు వచ్చి మేస్తున్నారు. పారిపోకండి అంటూ పెద్దపులి,

“దాటిపోవా జాతు రేము, పారిపోవా జాతు రేము

కురుచకొమ్మల చిన్న ఆవుల, నిడుపుకొమ్మల పెద్ద ఆవుల

పేరుపడ్డా ఆవులాను, కోట్లకోడ్డిగ తిన్నదానను”

అనివాటితో చెప్పి భయపెడుతుంది. మిగిలిన ఆవులను వెంటబెట్టుకొని ముసలి ఆవు ముందుకు వచ్చి పెద్దపులితో చెప్పతుంది,

“ఒక్కమనవి చిత్తగించు మూడుదినములకింద నేను

కవలదూడల కన్నదానను, నన్ను పెంచినదాత లెల్లా

పాలు పిదుకక యుండగాను, రెండుదూడల పెంచుచుంటిని

నాదురాకకు దూడలెల్లా, ఎదురుచూచును బెంగతోను

శలవుయిచ్చిన పాలు యిచ్చి, మళ్ళివచ్చి నీదుయాకలి

తీర్తు ననుచు బల్కగాను ”

ఎన్నో ఒట్లు పెట్టుకొన్నమీదట పెద్దపులి “జాతిగలిగి” పెళ్లి రమ్మంది, ఆవు దూడల దగ్గరికి వచ్చి పాలిచ్చి బుద్ధులు చెప్పతోంది.

“బుద్ధిగలిగి మసలుచుండుడి, పచ్చిచేనులో మేయబోకా

కాపుచేతిలో చిక్కబోకా, పొదలచాటున మేయబోకా

పులులనోటి కందబోకా, ఇండ్లలోనా తిరుగబోకా”

కడుపునిండా కనవుతిని దొడ్లో నిద్రపోండని చెప్పింది. పిమ్మట మందలో ఆవుల్ని పిలిచి వాటికి తనదూడల్ని అప్పజెప్పతోంది.

“పేరింజేవి మీనాక్షి, ఆదిలక్ష్మి అన్నపూర్ణా

కామధేను కల్పతరువా, పేరుపడ్డా గోవులారా

నాదుకొడుకుల మీరు జూచి, ముందుకొచ్చిన పొదువబోకా

వెనుక కొచ్చిన తన్నబోకా, మందజేర్చుక బుద్ధి గరపుడి”

అని తాను పెద్దపులిదగ్గరికి వెడుతుంది. దానిని గట్టిగా పిలుస్తుంది. పులి గోవును మెచ్చుకొని వదిలిపెడుతుంది.

శ్రీలసారస్వతములో ప్రధానస్థాన మాక్రమించే చిల్లరిపాట లనేక మున్నవి - మంగళహారతులు, మేలుకొలుపులు, కోలాటంపాటలు, గొబ్బిపాటలు, పాదవేట.

పదాలు, విసురురాతిపదాలు, మువ్వగోపాలపదాలు, దంపుశృపాటలు, తుమ్మెద పదాలు, పిల్లలనాడించేపాటలు మొదలైనవి.

ఈవ్యాసములో ఎత్తుకోని పెద్దపాటలుకూడా చాలా ఉన్నవి. తులసీమాహాత్మ్య మనే తులాభారము, ఊర్మిశనిద్ర, త్రికృష్ణునిచల్లులు, పండుపాట, వేదాంతకుచ్చల కథ, లక్ష్మణమూర్ఖ, లంకాయాగము, సీతసురటి, సవతులకయ్యము (పంచాగ్నుల ఆదినారాయణశాస్త్రీగారు గంగాగౌరీసంవాద మనేపాటమీద మంచివ్యాసము వ్రాసి ప్రకటించిఉన్నారు) పారిజాతపల్లవి, కుచేలోపాఖ్యానము, చెంచీతపాట, శాంతగోవిందనామములు, గోపికలజలకీర్తనలు, గుహభరతుల అగ్నిప్రవేశం మొదలైన వేన్నో ఉన్నవి. ఏలూరిలో నందిరాజు చలపతిరావుగారు, కాకినాడలో మంగు వెంకటరంగనాథరావుగారు చాలాపాటల నుద్ధరించి అచ్చువేశారు. ఇప్పు డక్కడక్కడ కొద్దిమంది అచ్చువేస్తున్నారు. అచ్చుపడనివి చాలా ఉన్నవి. బిచ్చగాళ్ళ నోళ్ళల్లో ఎన్నో ఇంకా ఆడుతున్నవి. మనతల్లులనోళ్ళల్లో కొన్ని ఆడుతున్నవి. వీటి నుద్ధరించవలసిఉన్నది. స్త్రీలసారస్వతానికి ప్రాముఖ్యము రావలసిఉన్నది. దీనితోపాటు బాలురసారస్వతానికీ, పామరులసారస్వతానికీకూడా ప్రాముఖ్యము రావలసిఉన్నది. ఇప్పటికపులచరిత్రలూ వాఙ్మయచరిత్రలూ సంపూర్ణముకావు. ఆంధ్రదేశములో పుట్టి పెరిగి ప్రచారములోనున్న ప్రతిసారస్వతశాఖకూ కపుల చరిత్రలో స్థానమున్నప్పుడే అది సంపూర్ణ మనిపించుకుంటుంది. లేనినాడు కాదు. స్త్రీలసారస్వతములో భాష జీవద్భాష. అందరికీ తెలిసేది. హృదయానికి గుచ్చు కొనేది. సహజము కాబట్టి సుందరమైనది. వ్యాకరణాని కిది బానిసకాదు. ఇదే వ్యాకరణాన్ని బానిసగా చేసుకోకలదు.

ఇందలిఛందస్సు వేర్వేరుగతులుగా ఉంటుంది. పదకవిత్వమని తిట్టేవారు తిట్టుకో వచ్చు. పద్యముగాని పాటగాని ఒక సాధనమే అవుతుంది. నిర్దుష్టముగా పద్యము చెప్పినంతమాత్రాన కవిత్వ మూడిపడదు. దుష్టముగా పాట వ్రాసిన ట్లూహించినంత మాత్రానకవిత్వముకొరవడదు. స్వారస్యము పోదు. ఈపాట లెక్కువగా ద్విపద వలె నుంటవి. ప్రాస ఉంటే ఉండ వచ్చు. యతులుపడ్డచోట పడతవి. గణము లలో ఒక్కొక్క మాత్ర తగ్గవచ్చు పొచ్చవచ్చు, ఛందస్సుకు గాని వ్యాకరణా

నికిగాని కవి బానిసకాదు. వీటిని వెనక్కి నెట్టివేసి కవి తనభావాన్ని హృదయాన్ని దూసుకుపోయేటట్లు వదులుతాడు.

మనదేశములో కళవలెనే కావ్యమున్నూ నిత్యజీవితాన్ని ఆక్రమించి అలముకొంది. కట్టు, బొట్టు, జుట్టు గుమ్మము, గోడ, పీట, అరుగు, ఇంటికప్పు, పాత్రలు, ఆభరణాలు- అంతలా కళ ప్రవేశించింది. కూలిపనికి, పడవలాగుటకు, దంపుళ్లకు, పిండి విసరడాలకు, ఆటలకు, అన్నిటికీ కవిత్వ మూత ఇస్తోంది. పండితసారస్వతానికి న్యతజీవనాన్ని అలముకొనే శక్తి లేదు. ప్రజాసారస్వతాని కున్నట్టు కన్ను తెరిచి చూచే వారికి స్పష్టము. ఇట్టిసారస్వతాన్ని నిరసించేపండితులు చిన్నప్పడు తల్లులపాటలకు పులకరించినవారే సుమండీ. రాజావలంబనంవల్లనే పండితసారస్వతం వృద్ధిచెందింది. ప్రజాసారస్వతము ప్రజావలంబనంవల్ల వృద్ధిజెందక తప్పదు.

ఆమధ్య భారతిలో చిన్నపిల్లలపాటలూ కథలూ వేశారు. ఈవిధముగానైనా ఇవి ఉద్ధరింపబడుతున్నవని సంతోషిస్తూంటే ఏకారణంవల్లనో వారు వాటిని ప్రకటించడం విరమించుకొన్నారు. భారతివంటి పత్రికలోనే ప్రచీనపదములకూ కథలకూ చోటులేకుండా పోయిందిగదా అని విచారించవలసిఉన్నది.

ఇక చిల్లరపాటలనుగురించి కొద్దిగా వ్రాసి విరమిస్తున్నాను.

మేలుకొలుపులు జోలపాటలకువలెనే హృదయమును హరింపశక్తిగలవి.

“బంగారుచెంబుతో పన్నీరు పట్టుకొని, పణతి రుక్మిణి వచ్చె మేలుకో”

ఈవిధముగా అష్టమహిషులూ ఉపచారము చెయ్యవచ్చారు మేలుకొమ్మని కృష్ణుని పిలుస్తున్నారు.

కేశవ యని నిన్ను వాసిగ భక్తులు, వర్ణింపుచున్నారు లేరా
వాసవవందిత వసుదేవనందన, వైకుంఠపురవాస లేరా
కృష్ణా తెల్లవారవచ్చెను”.

ఇంకోరకం-జీవుణ్ణి ఉద్దేశించి వేదాంతపరంగా చెప్పినమేలుకొలుపు:

“మేలుకొనవే రాజహంసా, మేలుకొను చైతన్యమా

మేలుకొనవే శుద్ధనిలయా, మేలుకోగదవే, జీవా మేలుకో.

శృంగారపరంగా శ్రీకృష్ణునిగూర్చి,

“తెల్లవారవచ్చె తెలియక నాసామి, మళ్ళీ పరున్నావు లేరా
వేణునాదము విని వేగ పరుగిడివ స్తి, వేళాకోళామేల లేరా”

పారువేటపదాలు రాయలసీమలో నేడు ప్రచారములో ఉన్నవి. ఆయూరిదేవాల
యములో స్వామి ఏక కొకతూరి వేటకు వెళ్లుతాడు. వేటనుండి తిరిగివచ్చాక దేవి
తలుపు తియ్యదు. వారిద్దరికీ వాదం జరుగుతుంది. ఈవాదమే పాటలుగా పాడతారు.
తలుపులదగ్గర పాటలు యివిగో.

“శ్రీతరుణిరో నే శ్రీరఘురాముడ, జేరి కవాటము దీయవే”

అని రాముడంటే సీత అంటోంది.

“ఖ్యాతిగ శ్రీరఘురాముడ వైతే, కోతుల జేరగదోయి
ఘనసీతువు గూర్పగదోయి”

అని హాస్యముచేస్తుంది.

మళ్ళీ

“క్షీరాబ్ధితనయరొ శ్రీలక్ష్మి వాకిలి, తియ్యవే సీతాదేవి తియ్యవే”

అని రాముడు తలుపు తియ్యమంటే

“వాకిట నిలచుండి వాకిలి తట్టుచు, వాదించేవు నీపే రేమి రామా”

అని అడుగుతుంది.

మత్స్యవతారుడను నే నంటే మడుగులో ఉండక యిక్కడి కెందుకువచ్చా
వంటుంది. ఈవిధముగా పది అవతారములపేళ్ళు చెప్పితే పదింటిని ఆక్షేపిస్తుంది.
చివరకు నాపేరు రాముడంటే తలుపు తీస్తుంది.

విసరురాతిపదాలు - పెద్దతిరగళ్ళలో జొన్నలుపోసి ఇద్దరు స్త్రీలు విసరుతూ
పాటలు పాడుతారు. తిరగలికిందరాతిమీద వయిరాయి తిరిగేటప్పుడు శబ్దము పుడు
తుంది. దాన్ని శ్రుతిగాజేసుకొని ఈపాటలు పాడతారు. కర్ణూలుజిల్లా నందికొట్టూరు
తాలూకాలో ఈపాటలు నేను విన్నాను. పాటలలో స్వారస్య మంతగా లేకున్నా
విసరురాతిశబ్దముతో శ్రుతికలిగి ఇద్దరుస్త్రీలు మధురకంఠములతో పాడినప్పుడు
మాత్రము త్రోవనుపోయేమనిషి నిలిచి వినకమానదు. మచ్చుకి ఒకపదంచూడండి.

“ఈయూరికుమ్మరీయిల్లు నే నెరగ, చెయ్యాలి కుమ్మరీ గజ్జెల కడవ
గజ్జెలకడవాకి ఏబావిసీళ్లు, పేరైన ‘యసుకాల’ పెదబావిసీళ్లు

బుడుగుబుడుగున ముంచి మోకాట పెట్టి, అక్కడిక్కడ చూచి కట్టపై చూచి కట్టమీద పొయ్యేది ఎవరమ్మ మీరు, కట్టమీద పొయ్యేది గాజుల్లసెట్టి నే నొచ్చి తడవాయె కడ వెత్తవయ్యా, కడవపేరు ఏంపేరు నీపేరు ఏమి కడవపేరు గంగమ్మ నాపేరు సీత, అయిపోయె గౌరమ్మ అయిపోయెనమ్మ ఐపైనగిరిమీద ఆడి రావమ్మా, మాజొన్న లయిపోయె మేము పోతాము మళ్ళొచ్చి నీపాట ఎల్ల పాడేము.”

కోలాటంపాటలూ గొబ్బిపాటలూ అనాటి కానాడు ఆదరణలేక నీరసిస్తున్నవి. శ్రీకృష్ణలీలలూ రామకథా కోలాటంపాటలుగా పాడతారు. రెణ్ణెలక్రితం మోడ రక రెవ్వులో “ బెంగాలు ఫోకుడాన్సు” అంటూ బొమ్మలతోకూడా వ్యాసము పడ్డది. ఇట్టినాట్యాలు బెంగాలుకేకాదు భారతదేశాని కంతకీ సమానమే. మనలో కోలాటమప్పుడు నృత్య ముంటుంది. పూర్వము పిన్నలూ పెద్దలూ ఈవినోదములో పాల్గొనేవా రనుకొంటాను. ఇప్పుడు పిన్నలుమాత్రమే పాల్గొంటున్నారు. పురుషులూ స్త్రీలూ పిన్నలూ పెద్దలూ పూర్వకాలమందువలె ఆటలూ పాటలూ పండుగు లకీ పబ్బాలకీ వీధుల్లో ఆడుతూ పాడుతూ మళ్ళీ ఎప్పుడు వినోదిస్తారో! స్త్రీలుగాని పురుషులుగానీ కొంతవయస్సు రావడంతోనే ఆటలూ పాటలూ కట్టిపెట్టుతున్నారు. చదువుకొన్నవారుమాత్రము కొంచెత్తు దొరలఆట లాడుతున్నారు. మనఆటలూ పాటలూ అడుగంటుతున్నాయి.

“చిన్నీబిన్నీకి ఎన్నో ఏడు, చెంగలగారికి ఎన్నో ఏడు
తాడిమేడికి ఎన్నో ఏడు, తామరస మొగ్గల్లా”

అంటూనున్నా,

“చినచినదొంతుల్ చిటారిదొంతుల్, లక్కామేడల్ లవంగమొగ్గల్
చిన్నీ మీ రేటివారే, చిలకా మీ రేటివారే
తాయీ మీరేటివారే, తామర మొగ్గల్లా తామర మొగ్గల్లు”

అంటూనున్నా బాలికలు ఆడేఆటలు ఒకమోస్తరు నాట్యమే, కోలాటంవలెనే. ఈనాట్యకళనుకూడా సారస్వతముతో ఉద్ధరించవలసిఉంటుంది.

గుజరాతుదేశములో గర్భనృత్యమని స్త్రీలు నృత్యముచేస్తారుట. ఒకమారు ఈ “గర్భడాన్సు”మీద ప్రెజ్మిక్లోనే ఒకవ్యాసము బొమ్మలతో పడింది. గొబ్బిపాటలు పాడేటప్పుడు స్త్రీలు చేసేనృత్యము గర్భనృత్యమే. “గర్భ” అనేపదము “గొబ్బి” అ

యినదని అనుకొంటాను. సంక్రాంతినెలఅంతా గొబ్బిపిడకలు చేసుకొని సాయంకాలం దీపాలుపెట్టి గొబ్బిపాటలు పాడుతూ స్త్రీలూ బాలికలూ నృత్యముచేస్తారు.

“సుబ్బీ గొబ్బెమ్మా, మొగలిపు వ్వంటి
మొగుణ్ణి యియ్యావే, చామంతిపు వ్వంటి
చెల్లెలి నియ్యావే, తామరపు వ్వంటి
తమ్ము ణ్ణియ్యావే, పనసపం డంటి
బాలు ణ్ణియ్యావే, . . ఇత్యాది.

ఈగొబ్బిపాటలు అనేకవిధాలుగా ఉన్నవి.

స్త్రీలసారస్వతములో మంగళారతుల కున్న ప్రాముఖ్యమూ ప్రచారమూ ఇకదేనికీ లేదు. సమస్తశుభ కార్యములకూ ఇవి అవసరముకాబట్టి సమస్తదేవతలకూ అనేక వరసలలో మంగళహారతులు రచించియున్నారు కవులు. ఇతరభాషలలోనిమంగళారతులుకూడా తెనుగులో ప్రచారములో ఉన్నవి. ముఖ్యముగా సంస్కృతభాషను రచించినవి.

“రామచంద్రాయ జనకరాజజామనోహరాయ
మామకాభీష్టదాయ మహితమంగళమ్” ఇత్యాది.

ఒకమంగళహారతితో ఈవ్యాసము ముగిస్తున్నాను. పార్వతి సర్వజ్ఞుణ్ణి చూడబోతోంది. ఎక్కడికి వెడుతున్నావని చాలికత్తె లడుగుతారు. పార్వతి సమాధానం చెప్పుతుంది.

ఘల్లుఘల్లున పాదగజ్జె లందెలు మోయి, కలహంసనడకల కలికి యెక్కడికే
జడలోను గంగను ధరియించుకున్నట్టి, జగము లేలేసాంబశివునిసన్నిధికే
మంగళం మంగళం;

తళతళమను రత్న తాటంకములు మెరయ పసిడికుండలములపడతి యెక్కడికే,
కరియోగచర్మము కటిధారుడైనట్టి గురుడైన శంభుశంకరుని సన్నిధికే,
మంగళం మంగళం;

చంగావీచీరలకొంగులు జారంగ, రంగైననవమోహనాంగి యెక్కడికే
పులితోలు వస్త్రాలు భూతి ధరియించిన, బ్రహ్మాండ మేలుజగధీశుసన్నిధికే
మంగళం మంగళం.

ప్రాకృతభాషాచరిత్రము

వేదాల తరువెంగి తొలుతలు

నోకమున జన్మించినప్రతిమానవుడూ దనతోడిమానవునితో సంబంధమునకై ప్రయత్నించుట సహజము. అట్లుసంబంధమును కల్పేసాధనము లన్నిటిలోనూ ఉత్తమమును సులభమును సహజమునైనది భావ. ఇది మానవులలోమాత్రమే కాక మృగములు, పక్షులు, వీటిలోగూడ గన్పడుచున్నది. చేష్టలుగూడ గొంతసహజము లగుసాధనములేకాని అవి యొకరికొకరు కనబడుచున్నపుడే తాత్కాలికముగానే ప్రత్యక్షములగువానివిషయముననే ఉపయోగించును. భావసంగతి అట్లుకాదు. కనుకనే ఇది సకలమానవులకున్న సహజముగా నేర్పడి విస్తరించి మారుపుల నొందుచున్నది.

ఈతీరున నార్యజాతిలో మొట్టమొదట బుట్టినది ప్రాకృతము. ఇప్పుడు మనము చూచుచున్నప్రాకృతము చాలతరువాత నేర్పడినది. మొదటిప్రాకృతము పుట్టిన నాటికి వేదములుగూడ ఇంకా పుట్టియుండలేదు. అప్పటిసంఘపుసామాన్యవ్యవహారమునందున్న భాషయే వైదిక భాషకును, ఇరెనియక, గ్రీకు, లాటిక, మొదలగు భాషలకున్న మూలమైనది. ఆభాష మాటాడువారిలోనికొంతమంది అందు శుద్ధముగా, అనగా సంఘమునం దెక్కువగాబ్రసిద్ధములగుపదములనేర్చియే వేదమంత్రములు రచించిరి. సంఘమునందు శిష్టులగువారు మాటాడునవియు, సంఘములో నెక్కువగా వ్యవహారవ్యాప్తి నొందినవియు నగుపదములే వేదములం దెక్కువగా వాడబడినవి. అప్పటిజనసామాన్యవ్యవహారమునందు ప్రాకృతమే నిలచియుండినది. ఈవిషయమే “హేలయో, హేలయ” ఇతి! అనువైదికగ్రంథభాగమువలన మనకు బోధపడును. అచ్చటి విషయ మిది : ‘అసురులు’ అనునొకతెగవారు “హేలయః” అనిపలుకవలసియున్నచోట “హేలయః” అనిరట. అనగా “హేలయః” అని విసంధిగాను, రేఫతోను నుండవలసినదానికి, “హేలయః” ససంధిగాను, లకారముతోనూ ఉచ్చరించిరన్నమాట. అందుచే వారు పరాజితులైరట.” ఇందువలన మనకు తెలియవచ్చువిషయ మిది. శిష్టులైనవారు సరిగా భాష నుచ్చ

రిస్తూఉండిరనియు సామాన్యులుమాత్రము భాష నతథావిధముగా నుచ్చరిస్తూ ఉండే వారనియు అప్పుడుకూడ నిప్పటి * ప్రాకృతమువంటి వ్యావహారికభాషయే యొకటి యున్నదనియు మనము స్పష్టముగా గ్రహింపవచ్చును. అప్పుడు సామాన్యులు మాటాడునది ప్రాకృతమేకదా! దానికిని అప్పటిశిష్టలభాషకును నెక్కుడంతరము లేదు. ఈషదంతరమే. “హేఅరయః” అనుదానికిని “హేఽలయః” అనుదానికిని నెక్కుడుభేదము లేదుకదా! ఇప్పటిసంస్కృతప్రాకృతములకు అనగా శిష్ట భాషకును సామాన్య వ్యావహారికభాషకును గలయంతరము వేదోద్భవకాలపుభాష లకు లేదనుటకే యింత చెప్పితిమి.

ఇదొక్కటేకాక ఇంకోసంగతికూడా అప్పటిశిష్టాశిష్టభాషల నెక్కువంతరము లేనట్లు తెలియజేస్తుంది.

ఆంజనేయుడు లంకలో సీతతో మొదట మాటాడదలచినపుడు “వాచం చోదా హరిష్యామి మానుషీ మిహ సంస్కృతాం” అనెను. “మానుషీ” అనడంలోగల భావ మిది. “తాను వానరుడగుటయు, ఇక్కడివా రందరు రాక్షసులగుటయు కారణంగా మనుష్యజాతిలోనిదైన సీతాదేవికి నమ్మకం కలిగేటందుకుగాను మనుష్యులు మాటాడుకొనే గైర్వాణిని మాటాడుతాను” అని. “సంస్కృతాం” అంటే “గైర్వాణి” అనే వ్యాఖ్యాతలుకూడా రాశారు. అంటే ఇది జనసామాన్యము మాటాడుకొనే ప్రాకృతగైర్వాణియనే యర్థము గ్రహించా లిక్కడ; లేక పోతే ముందు గ్రంథము కుదురదు. ఏమంటే వెంటనే “యది వాచం ప్రదా స్యామి ద్విజాతిరివ సంస్కృతాం రావణం మన్యమానా మాం సీతా భీతా భవిష్యతి” అని, “అవశ్యమేవ వక్తవ్యం మానుషం వాక్య మర్థవత్” అనిఅంటాడతడే. సంస్కృతమును అంటే గైర్వాణిని ద్విజాతివలె అనగా బ్రాహ్మణివలె ప్రదాస్యామి-అధికముగా వ్యవహరిస్తే - అనగా చక్కగా సంస్కారయుక్తమైనభాషను బ్రాహ్మణుడు మాటాడినట్లు నేనుకూడా మాటాడితే సీతకు అనుమానం కలిగి

* ఆకాలమున వ్యావహారికభాషకు “ప్రాకృతము” అనుపేరు కాని, జనసామాన్యమునకు “ప్రాకృతము” అనుపేరుకాని లేదు. ఈరెండుపేరులును చాలతరువాత బ్రాహ్మణాదివర్ణవ్యవస్థ దృఢమై పర్లాధిక్యము లేర్పడినతరువాత వచ్చినవి. కావున నిచట “ప్రాకృతము” అనుపదమును కొంత వ్యాపకముగు నర్థమున గ్రహింపవలయును. అనగా “జనసామాన్యపుభాష” యని యర్థము చెప్పవలెను.

భయపడుతుంది. ఏమని అనుమానం? “వానరుడికి ఇంతసాఫుగా పున్నసంస్కృతం (గైర్వాణి) మాటాడడం కుదురదు. కాబట్టి బ్రాహ్మణైవరావణుడే ఈయాపంతో వచ్చి నాతో మాటాడుతూండాలి” అని. “ప్రదాస్యామి” అనేచోట ప్రకర్ష మే మిటో తెలుసునా? సంస్కారాధిక్యమే. ఈశ్లోకంలో “సంస్కృతాం” అనేదానికి ‘సంస్కరింపబడినది’ అనేఅర్థమే చెప్పుకోవాలి. అట్లా కాకుండా వెనుకటిశ్లోకంలో మల్లె “గైర్వాణి” అని అర్థంచెప్పకూడదు. ఏమంటే “ద్విజాతివలె సంస్కృతమైన మాటను మాటాడితే” అనడంలో ‘సంస్కరింపబడినది’ అనే అర్థమే ఉచితంకాని గైర్వాణి అనేది కాదుకదా! అది అందరికీ సామాన్యమేగా! బ్రాహ్మణివలె ననడంలో గలవిశేష మేముం దప్పుదు? ఇంతేకాకుండా “గైర్వాణి” అనే అర్థానికి ముందు చెప్పిన “అవశ్యమేవ వక్తవ్యం మానుషం వాక్య మర్థవత్” అనేది అడ్డుతుంది. మానుషసామాన్యభావ గైర్వాణే కాబట్టి దానిని మాటాడితే రావణుడనే అనుమానం సీత కెట్లాపోతుంది? పోదు. వెనుకటిశ్లోకంలో గైర్వాణిని మాటాడితే సీతాదేవికి రావణుడనే అనుమానం కలుగుతుం దనిచెప్పి ఇప్పుడు మళ్ళీ గైర్వాణిని మాటాడుతాననడంలో పూర్వోత్తర విరోధం రాలేదా? మానుషభావ గైర్వాణేనని “వాచం చోదాహరిష్యామి మానుషీ మిహ సంస్కృతాం” అనేచోట స్పష్టంగా చెప్పే ఉన్నాడు. కాబట్టి పైశ్లోకాలకన్నిటికీ భావం ఇట్లాచేయాలి. “నేను సీతతో మాటాడేటప్పుడు మనుష్యులు వాడుకచేసే గైర్వాణినే (సామాన్యభావ ఐనప్రాకృతగైర్వాణినే) మాటాడుతాను. అట్లా కాకుండా ద్విజాతివలె - బ్రాహ్మణిమల్లె సంస్కరింపబడినభావ నుక యోగిస్తే (వానరస్య విశేషేణ కథంస్యా దభిభావణం) “ఈవానర మింతచక్కగా బ్రాహ్మణులు మాటాడేటంతపరిశుద్ధంగా సంస్కృతం భావను మాటాడడం అసంభవం కాబట్టి రావణుడే నాతో సల్లాపసౌఖ్యంకోసం ఈవేషంలో ఇట్లా వచ్చివుండాలి” అని అనుమానించి సీత భీతిల్లుతుంది, కనుక మనుష్యసామాన్యం వాడుకచేసే గైర్వాణినే (ప్రాకృతగైర్వాణినే) నేను మాటాడుతాను.” అని ఇట్లా అర్థంచేసుకుంటే తర్వాత హనుమంతుడు దూతలను నిందించే ప్రకరణంగూడా సరిపోతుంది. అంటే “నేను (అంజనేయులు) బాగా సంస్కృతం మాటాడగలను గదా యని మాటాడితే అసలుపని పాడవుతుంది; సీత అసలు మాటాడనే మాటాడదు భయపడి. పండితమృత్యులైన దూతలు తమగొప్పదనమునే చూచుకొంటారుకాని కార్య

సాఫల్యం విషయం గమనించరు. ఇంకా వాళ్ళు చాలాతప్పులు చేస్తారు. నేనుకూడా పండితుణ్ణనేగర్వంతో అట్లామాట్లాడితే చివరకు పని పాడుచేసి చెడ్డదూత ననిపించు కొంటాను. కాబట్టి తప్పుకుండా సీతతో మనుష్యసామాన్యభావలోనే ప్రాకృత గైర్వాణిలోనే మాటాడడం ఉచితం. అప్పుడు రాక్షసులు అనే అనుమానంకాని రావణుడు అనే శంకకాని సీతమనసుకు గలుగదు” అనినిర్ణయిస్తాడు. అదికూడా సరిపోతుం దన్నమాట.

ముందు సీతతో మాటాడినతరువాతకూడా సీత ఈతనిభావనుగురించి అనుమానపడలేదు. “యథాయథా సమీపం స హనూమా నుపసర్పతి | తథా తథా రావణం సా సీతా తం పరిశంకతే” అనగా ఆంజనేయుడు సీత శోకంతో వందురడం చూచి ఆమెచేరువకు ఓదార్చడానికై పోతూండెను. అతడు దగ్గరకు వస్తూన్నతీరు జూచి సీతకు “రావణు డేమో” అని సందేహము కలిగెను. అంతేకాని భాషావిషయంలో హనూమంతుణ్ణి శంకించినట్లు లేదు.

నిజంగా ఆంజనేయుడు సంస్కరింపబడినభాషనే మాటాడిఉంటే అత డూహించినట్లు సీత తప్పుకుండా అనుమానంపడనేపడేది. కనుక మనుష్యసామాన్యం మాటాడే గైర్వాణిలోనే సీతతో ఆంజనేయుడు మాటాడాడని స్పష్టము. ఆభాష రామాయణపుభాషే నని మనం గ్రహించాలి. అంటే జనసామాన్యము వ్యవహరించే భాషయందే శ్రీమద్రామాయణంవ్రాయబడిందనిభావం. అయితే ఈభాష కేవలం పామరులు మాటాడేదికాదు కాని సామాన్యంగా శిష్టులు మాటాడేదీ జనసామాన్యానికి సాధారణంగా బోధపడేదన్నీ అయినభాష అని మనం అర్థంజేసుకోవాలి. చూడండి శ్లోకాన్ని :

“వ్రశస్యమానే సర్వత్ర కదాచి త్రత్ర గాయకౌ
రథ్యాసు రాజమార్గేషు దదర్శ భరతాగ్రజః”

(కుశలపులు శ్రీమద్రామాయణమును రథ్యల్లోను రాజమార్గాల్లోను పాడుతూ వినేవారందరికీ విందు కల్గిస్తూ వారందరిచేతనూ కొనియాడబడుతుండగా శ్రీరామ చంద్రుడు చూచెను.) శ్రీమద్రామాయణము రథ్యలవారికిన్నీ రాజమార్గములవారికిన్నీ చక్కగా బోధపడేటట్లుంటేనేగదా వారందరు కుశలపులను కొనియాడడం

సంభవిస్తుంది. వట్టిపాటకే అట్లా జరిగిందనుకుంటారేమో ? కాదు. 'విశ్రుతార్థ మ గాయతాం' అని ఉంది ముందు. ఇంతెందుకు అసలు శ్రీమద్రామాయణానికి మూల మైన 'మానిషాద' శ్లోకం పుట్టినస్థితిని కొంచెం పరిశీలించండి. వాల్మీకి యాదాలా పంగా అన్నమాటకదా అది. మనం సహజంగా ఎట్లామాటాడుతూంటామో ఆభాషే అటువంటిసమయాల్లో అప్రయత్నంగా మననోట వస్తుందికాని మనం మాట్లాడాలని పట్టుదలతో కల్పించుకొన్న భాష రాదుకదా; ఈవిషయం అందరికీ అనుభవం లోదేశకదా ! దీన్ని బుచ్చుకొని ఆలోచించినాకూడా శ్రీమద్రామాయణం జనసామాన్యం మాటాడేప్రాకృతగీర్వాణంలోనే ఉంది అని మనకు సులభంగానే తెలుస్తుంది.

అయితే అప్పటిజనసామాన్యపుభాషకున్నూ గ్రాంథికభాషకున్నూ భేద మేమీ లేదని మనం గ్రహించాలి. అంటే అప్పుడు గ్రంథాలు జనసామాన్యం మాటాడే భాషలోనే రాస్తున్నారన్నమాట. ఆభాషే మే మిప్పుడు ప్రాకృతం అనేది. జనసామాన్యం మాటాడేది ప్రాకృతంఅనేఅంటారుకదా ! బ్రాహ్మలు పండితులు సభల్లోగాని ఎవరైనా దేశాంతరం శిష్టులుకానీ వ్యవహరించేది సంస్కృతమే. అనగా వ్యాకరణసంస్కారాలతో సానదీరిందే. కనుకనే కిష్కింధాకాండలో శ్రీరామలక్ష్మణులతో ఋట్టమొదట హనూమంతుడు మాటాడ్డాన్నిగురించి శ్రీరామచంద్రు డిట్లా అంటున్నాడు.

“నూనం వ్యాకరణం కృత్స్నం అనేన బహుధా శ్రుతం
బహు వ్యాహరతాఽనేన నకించి దపశబ్దితం
సంస్కారక్రిమసంపన్నా మద్రుతా మవిలంబితాం
ఉచ్చారయతి కళ్యాణీం వాచం హృదయహరిణీం” అని.

మనంకూడా సామాన్యంగా ఎవరైనా పెద్దమనుష్యులతో మాటాడేటప్పుడుగాని సంస్కృతపండితు లితరపండితులతో ఏదైనా విషయాన్ని చర్చించేటప్పుడుగానీ సంస్కృతమైనభాషలోనే జాగ్రత్తగా మాటాడ్డం అలవాటు. అట్లాగే ఇదిన్నీకూడా నని భావిస్తే ఏకకాలిక మైనవ్యవహారభాషకున్నూ సంస్కృతమైనభాషకున్నూ ఎక్కువఅంతర ముండబోదని మనకు స్పష్టమవుతుంది.

ఈవ్యవహారం భారతం కాలానగూడా ఉందనడానికి సూచనలున్నవి. కర్ణావర్ణంలో కర్ణుడు శల్యుడిదేశాచారాలను నిందించడంలో “ హేహతే హేహతే త్యేవం స్వామిభర్తృనాతేతిచ ఆకోశస్యః”.

(“ ఓచచ్చిందానా ! ఓచచ్చిందానా!” అని “అనాథా! ” అని “మగడు చచ్చి నముండా ” అని ఇట్లా పెద్దగా కేకలు వేసి పిలుస్తుంటారు)

ఆదేశంలో ఆడవాళ్ళు ఒకరినొకరు పిలుచుకొనేతీరు లుదాహరించాడు.

మరిన్నీ భగవద్గీత సంస్కృతంలో వుండడము, అందులో కొన్నిశ్లోకాలు సంభాషణ రూపానవుండి ఛందోభంగంకలిగివుండడంకూడా ఇందుకు సూచకాలే.

ఈసందర్భాలన్నీ గమనించి చూస్తే ప్రాచీనకాలపుప్రాకృతానికిన్నీ సంస్కృతానికిన్నీ భేదం ఎక్కువగా లేదని మనం సిద్ధాంతంచెయ్యవచ్చు. రానురాను కాలం గడిచినకొద్దీ సంఘంతాలూకు ఆచారవ్యవహారాలనుబట్టి ప్రాకృతం శిష్టులు వ్యవహరించేభాషకు చాలాదూరమైపోయింది. ఏమంటే వేదకాలానికి పూర్వంగానీ ఆకాలంలోగానీ ఆర్యసంఘంలో బ్రాహ్మణాదిజాతుల కింతటివిభేదాలు ఒకరినొకరు అంటుకోకూడదనేంతవరకూ లేవు. అప్పుడు సంఘమంతా ఒకటిగానే ఉన్నది. “దస్యులు” అనే అనార్యజాతివారుతప్ప కడమ అందరూ పరస్పరం భోజనశయనాసన కన్యాదానస్వీకారాదుల్లో ఒక్కటిగానే ఉన్నారు. కాబట్టే అప్పుడు భాషలో ఇంతటి విప్లవం రాలేదు. కాని కాలక్రమేణ బ్రాహ్మణాలు, కల్పనూత్రాలు, స్మృతులు, మొదలైనవి పుట్టిపెరిగేనాటికి బ్రాహ్మణాదిజాతులవర్ణవిభాగం స్థిరపడి వర్ణవ్యవస్థ ఏర్పడి ఉత్తమాధమభావములు, స్వర్ణాస్వర్ణాదులు, భోజ్యాన్నత్వాభోజ్యాన్నత్వాదులు, దృఢంగా ఏర్పడినవి. ఇంతేకాక సంఘం పెరిగి నానాదిక్కులా చెదిరికూడా పోయింది. ‘దస్యులు,’ ‘మేచ్ఛులు,’ మొదలైన అనార్యజాతివారు ఆర్యసంఘంలో ప్రవేశించిరి. చిరకాలసహవాసంవల్ల వారికీ సంఘంలో వారివారికనువైనతీరుల ప్రవేశం ఏర్పడ్డది. ఇట్టివారినుండి జాతిసాంకర్యం తొలగించాలనే తలంపుతోనే వర్ణవ్యవస్థ దృఢంగా చేయబడ్డది. అందువల్లనే జాతులమధ్య దృఢతమాలైన విభేదా లేర్పడ్డవి.

అంటరానివారు, దూరస్థులు, చూడరానివారు, అసంభాష్యులు, మొదలగు నానారకాలు విభేదాలు ఏర్పడడం స్మృతులను జూస్తే తెలుస్తుంది. ఇది అంతా

కూడా అపుడు మారదర్శులు లోకజ్ఞేమాభిలాషులున్నా అయినమనపూర్వపు పెద్దలు మహర్షులు జాతిసాంకర్యం మల్టీకలుగకుండా జాతియొక్క ఉత్తమగుణాలు మంచి సాంప్రదాయాలున్నా నశించిపోకుండా జాతి నిత్యశుద్ధంగా చిరస్థాయి కావాలెననేకోరికతో చేసినయేర్పాటేకాని ఇప్పటివారు కొందరనుకొన్నట్లుగా ఒక జాతిమీద అనూయాద్యేషాలతో చేసిందిమాత్రం కాదు. వేదకాలంనా డెట్టివర్ణాలున్నవో ఆసాంప్రదాయాలు చెడిపోకుండా నిలుపడమే ముఖ్యంగా తలచారు కనుక మహర్షులపరిషత్తుల్లో అనేకపర్యాయాలు పర్యాయాలోచింపబడ్డవిషయాలు వేదాన్ని సాంప్రదాయశుద్ధంగా అవలంబించినవాటిని మనువు భృగువునకు బోధించి అతనిద్వారా స్మృతి నిబాధించినాడు. ఈభావమే “యద్యై మను రవద త ద్యేషజం” అనేమాటకు. అది వేదేషిషయం - అది అట్లావుండనీయండి.

అయితే వారు జాతిసాంకర్యం వారించడాని కెంతటిప్రయత్నాలు చేసినా అది తప్పనట్లే భాషాసాంకర్యంకూడా తప్పిందికాదు. వారిమాటలు వీరికీ వీరిమాటలు కొన్ని వారికిన్నీ సంగభవించినవి. గైర్వాణిలోని చాలాపదాలు తదితరభాషల్లోకి సంక్రమించి ఆర్యులనాగరకతాసామర్థ్యముచేత వారిభాషలను జాలవరకు రూపుమాపి వేసినవి. ఎచ్చటెచ్చటనో కొన్నిపదములునూత్రము అనార్యజాతివారివి వినబడు తూడంటవి. చూడుడు. అవిద, పిశచ్చ, హల్లఫలం, రుమ్మ, చిరడిం, పడోహరం, పితృష్వసః, కదష్టజలం, త్యత్, వర్ణావలీ, కశ్చాద్ధృహం) — ఇట్టివే యింకనూ అనార్యజాతివారివికూడ కొన్నిపదములు గైర్వాణియందు సంక్రమించకపోలేదు. అనగా గైర్వాణిపదములుగానే వ్యుత్పత్తిసహితంగా స్వీకరింపబడ్డవి. చాలమంది కవి ఈభాషాపదములు కావని తెలియనే తెలియదు. “తామరసం, పికః, విష్కంభః, కిష్టుః” ఇత్యాదు లిట్టిపదములే. కొన్నికొన్నిపదము లార్యు లొక యర్థమునందున్నా అనార్యు లొకయర్థమునందున్నా వాడుతూండిరి. ఇట్టివే “ప్రియం గుః, పీలుః, వరాహః” మొదలైనవి. పూర్వమీమాంసలో మొదటి అధ్యాయం సాంగంగా పరిశీలిస్తే ఈవిషయం మనకు స్పష్టంగా గుఱవౌతుంది.

ఇట్లా వర్ణవిభాగాలు దృఢంగావడం సంఘం నానాదిక్కుల వ్యాపించడం భాషాసాంకర్యం అన్నీ కలిసి జనసామాన్యం మాటాడేమాటకూ బ్రాహ్మణాద్యుత్తమ జాతులు మాటాడేమాటకూ కనుక్కోదగినంతభేదాన్ని ఏర్పరచినవి. కాని అది

వరలో గైర్వాణినే వాడుచున్న జనసామాన్యమాత్రం వర్ణలోపవర్ణాగమవర్ణవ్యత్యయాదులతో వెనుకటిగైర్వాణినే భాషాంతరసంకీర్ణమైనదాన్ని వాడుచుండిరి. అందువలన ఆభాష చాలవఱకు గైర్వాణీభవశబ్దాలతోనే (100 కి 80 వంతులు) కలసి పేరేభాషగా ఏర్పడింది. బ్రాహ్మణాద్యుత్తమజాతులుమాత్రం గైర్వాణి కితరభాషాసంపర్కం కలుగుటవల్లను తమసంఘం దూరదేశగత మగుటవల్లను తమసంఘాని కంతటికీ నిస్సందేహంగా బోధపడేటట్టుగా భాష తమకుండవలెనని తలపెట్టారు. అంతే కాకుండా వేదములనుబట్టి యేర్పడినయజ్ఞయాగాదుల్లో కొన్నికొన్నిమాటలు మంత్రాలు ఆ వెనుకటిరూపాలతోనే వుండాలి కాని మారు పేమీ వుండరాదనేనట్టుదల కూడా వారికుంది. అవికనుకమారితే అసలు ప్రాచీనమైనవైదికసాంప్రదాయం చెడిపోతుందని వారివిశ్వాసం. కాబట్టి వారందరూకూడా వెనుకటివైదికసాంప్రదాయం ఏమాత్రంకూడా చెడిపోకుండా నిలవబెట్టగల్గినట్టిన్నీ దూరదేశాలలో వున్నప్పటికీ కూడా వారిసంఘాని కంతటికీన్నీ అధికాంకాగలట్టిన్నీ వీలుకలిగేటట్టు వెనుకటి గైర్వాణినే సంస్కరించి సంస్కృతమనే పేరుతో దానిని వ్యవహరిస్తుండిరి. ఈవిషయమే “సంస్కృతంనామ దైవీ వా గన్వాఖ్యాతా మహర్షిభిః” అనేదండివాక్యం వల్ల బోధపడేది. అయితే అందులోగూడా దేశభేదాన్ని అనుసరించి “వర్తికా శ కునే ప్రాచాం, ఉదీచా మాతస్థానేయకపూర్వాయాః” అని యీతీరుగా భేదాలు మార్పులు రాకపోలేదు. కాని ఆవిషయం మన కప్రస్తుతం. ఇట్లా విస్పష్టభేదమైన భాషకే ఈనాడు ప్రాకృతమనేపేరు కల్గింది. నిజాని కిది మొదట “పాలీ” అనేపేరుతో బయలుదేరి దేశంలో వ్యవహరింపబడ్డది. మొదట - అంటే గైర్వాణికి సంస్కారంజరిగి జనసామాన్యభాష గైర్వాణినుండి విడివడ్డరోజుల్లో-ఇంకా యెక్కువమార్పులు లేకపోవడంవల్ల ఈపాలీకిన్ని సంస్కృతానికిన్ని ఎక్కువభేదం లేకపోయింది. కాబట్టే అప్పటిభాష ఇంచుమించుగా సంస్కృతమల్లేనే వుంటుంది; చూడండి.

“సుఖకామాని భూతాని యో దండేన విహీనంతి, అత్తనో సుఖమేసానో పెచ్చసో న లభతే సుఖం” పాలీ భాష.

“సుఖకామాని భూతాని యో దండేన విహీనస్తి, అత్తన స్సుఖమిచ్చన్ ప్రేత్య న లభతే సుఖం” సంస్కృతభాష.

అశోక చక్రవర్తి శిలాశాసనాలలో ఈ పాలీభాష ఇంతకంటే గూడా సంస్కృతానికి దూరమైనట్టి సీతి మనకు కనపడుతూ ఈ భాషయందు వెంటవెంటనే ఎటువంటి పరిణామా లేర్పడినవో మనకు స్పష్టపరుస్తుంది. అది కూడా చూడండి.

(1) దేవానాంపియే ప్రియదర్శి రాజా ఆహా (2) జన ఉచ్చావచం మంగలం కలేతి ఆభాధసి అవాహసి వివాహసి ఖబోదానేపవాససి ఏతాయే అంనాయే చావదిసాయే జనే బహుమంగలా కలేతి. (3) హేతచు అబకజనియో బహుచా బహువిధం చాఖుదాచానిబధియాచా మంగలం కలంతి. (శాస్త్రి, శిలాశాసనం.)

(1) దేవానాంపియేః ప్రియదర్శి రాజా ఆహా (2) జన ఉచ్చావచం మంగలం కరోతి. ఆభాధే అవాహే వివాహే ఖబోదానేపవాసే ఏతస్మిన్ అన్యస్మింశ్చ ఏతాద్భుతే బహుమంగలం కరోతి (3) ఇహతు అర్భకజనన్యో బహుచ బహువిధంచ తుదగ్గించ నాథకాకంచ మంగలా కుర్వన్తి. (సంస్కృతం) దాన్ని గమనించేవారికి పాలీ భాష ఎట్లా రోజుకురోజుకూ మార్పు పొందుతూన్నదిన్నీ స్పష్టపడకపోదు. ఇది ఇంకా చాలామూరి నానారకాలమార్పులతో జనసామాన్యం వాడుకలో వుండి దేశనామాలతో “శౌరసేని” “మహారాష్ట్రీ” “మాగధి” అని యీతీరుగా కొంతపేరు పడ్డది. మరికొంత, వ్యవహరించే మనుష్యులను బుచ్చుకొని “ఆభీరి” “ప్రేశాచి” అని అయింది. దానిస్వరూపాన్ని అనుసరించి మరికొంతకు “అపభ్రంశము” అని యీతీరుపేరు వచ్చింది. అంతేకాని ప్రాకృతం అనేపేరుతో ఇందులో ఏఒక్కటికూడా మొదట చెప్పబడలేదు. అయితే ఈపేరు రావడానికి కారణం ఏమంటే ఉత్తమజాతి వారమనీ వివేకులమనీ అనుకొనే బ్రాహ్మణులు మొదలైనవాళ్ళు వైభావలు మాటాడేవాళ్ళనందరినీ ప్రాకృతులు - వివేకహీనులు అనిన్నీ వాళ్ళు వాడేభాష సరివింది కాదనిన్నీ ఎట్లా నోటికి వస్తే అట్లా సహజంగానే మాటాడుతారనిన్నీ (‘ప్రకృతే రాగతం’ అని వ్యుత్పత్తి) ప్రాకృతులు మాటాడుతారనిన్నీ కారణాలు ఏర్పర్చుకొని వైభావల మొత్తాని కంటటికి “ప్రాకృతము” అని పేరుపెట్టిరి. వారు బొడ్డుకోసి పెట్టి నపేరే ఇది. వారినామకరణమాహాత్మ్యమో వారికి సంఘంలో గలవలుకుబడిసామర్థ్యమో కాని వారిమాటే ఇప్పటివరకూగూడా ఆభావలమీద చెల్లుతున్నది. ఈభాషలనుగురించి వారికి ఎంతెంతో నిరసనభావం ఉంది. భాషాకావ్యం రచింపరాదనిన్నీ దానిని ముట్టి చూడరాదనిన్నీకూడా వారు వ్రాసిరి. ఈబ్రాహ్మణాదిజాతులకు ప్రాకృతభాషలవిషయమునగల నిరసనభావాని తుదాహరణంగా, బృహత్కథనుగురించి

సర్వవర్మ మాటాడినమాటలున్నా దానివిషయంలో జరిగిన అనాదరణమున్నా మనం చెప్పుకోవచ్చు. అయితే ఈప్రాకృతాన్ని అందరున్నా నిరాకరించలేదు. నిరాకరించనూ లేకపోయిరి.

“మహారాష్ట్రాశ్రయాంభాషాం ప్రకృష్టప్రాకృతంవిదుః యన్మయం సేతుబంధాది” అనేదండిమాటలవల్ల ‘మహారాష్ట్ర’ అనేప్రాకృత విభాగాన్నిమాత్రం చాల మంది ఆదరిస్తుండేవారని తెలుస్తుంది. ఈఆదరణకు కారణమేమని విచారిస్తే ఇది సంస్కృతభాషకు చాలచేరువగా వుండడమూ అందులోనే “సేతుబంధము” మొదలైన మంచిమంచిప్రబంధాలు నిర్మింపబడడమున్నూ కారణమని తెలుస్తుంది. ఈభాషకూ సంస్కృతానికిన్నీ ఇంతదగ్గరచుట్టరిక మేమంటే ఈభాష వ్యవహారములో వున్న మహారాష్ట్రదేశం పూర్వం ఉజ్జయినీపాలకు ధైనవిక్రమార్కునిపాలనలోది. అంతే కాకుండా అతనినివాసదేశమైన మాలవదేశము నంటిపెట్టుకొనియున్న దీదేశము. అంటియుండడమేమిటి బాగాఝరిశీలిస్తే మాలవదేశంలోని కొంతభాగం ప్రస్తుత మహారాష్ట్రదేశంలోనే ఉంది. పూర్వకాలపుపెల్లలు మారిపోయినవి కనుక ఇప్పుడిది స్పష్టంగా అందరికిన్నీ తెలియరావడంలేదు. అది అట్లా వుండనీయండి. అయితే అప్పుడు మాల్యాదేశం పాలించే ఏకమార్కుడు తనరాజ్యంలో అందరూకూడా సంస్కృతమే మాటాడితీరాలెనని నిర్బంధంచేసి అందరిచేతాకూడా సంస్కృతమే మాటాడించితీరెను. జనసామాన్యంకూడా మామూలు లోకవ్యవహారాలల్లోకూడా సంస్కృతమే మాటాడుతూండేవారు. ‘కాలే శ్రీసాహసాంకస్య కే న సంస్కృత భాషిణః’ అనేభోజనిసరస్వతీకంఠాభరణోక్తిని గమనిస్తే అప్పటికాలపుసంస్కృత భాషావ్యాప్తి మనకు బోధపడితీరుతుంది. ఇట్లా జనసామాన్యంకూడా మాటాడక తప్పనికారణంవల్ల ఎక్కువవ్యాప్తిజెందినసంస్కృతభాషసంబంధంచేత పరిష్కృత మైనమాహారాష్ట్రీకి అట్టివిశేషం సంభవించడానికి తగినఅవకాశం కలిగింది.

ఈఒక్క భాషేకాక “భూతభాషామయీం ప్రాహు రద్భుతాధాం బృహత్క థాం” అని మిగిలినప్రాకృత భాషావిభాగాలకుగూడా గౌరవం ఉంది. పైమాటనుబట్టి పర్యాయంలోచిస్తే ఈభూతభాషకు(పైకాచికి) కలిగినగౌరవం దానిలోవుండే వాఙ్మయం చేత, అంటే మంచిమంచిగ్రంథాలందులో వుండడంచేత, కలిగిందని తోస్తుంది. కాని మహాకవి నానాభాషారహస్యవేత్త గొప్పకావ్యజ్ఞుడూ అనుభవరసికుడున్నా అయిన రాజశేఖరుడు తనకర్పూరమంజరిలో నటీనూత్రధారసంభాషణగా ఇట్లన్నాడు

“సంస్కృతవాక్కులు కఠినాలు. ప్రాకృతవాక్కులు సుకుమారాలు. పురుషులకు కాంతలకు మాదకావం విషయంలో నంతటి అంతరమున్నదో అంతటి అంతరము వాటిరెండిటిమధ్యనూ ఉన్నది ”

ఈమాటలనుబట్టిచూస్తే ప్రాకృతభాష మొత్తమంతా అత్యంతసుకుమారం గనక సకలజనాదరమును పొందడానికి అవకాశం కలిగింది అని మనం విశ్వసించవచ్చు. ఈరాజశేఖరు డొకడే కాక ఇంకా చాలామందిమహాకవులు ప్రాకృతభాషను విశేషించిరి. నిజమేకాని ఇది ఇట్టిస్థితికి వచ్చేటప్పటికి చాలాకాలము పట్టింది అనేవిషయం మనం మరచిపోకూడదు. ఏమంటే బ్రాహ్మణులవైదికమతప్రాభావం విశేషించి అత్యుచ్చస్థితిలో వుండేటప్పుడు జనసామాన్యపువ్యవహారంలో వున్నయీభాషను ఇంతింతా అనరాని నిరాదరణచేసేవాళ్ళు. అంతేకాదు. అసలితరజాతులనుకూడా ఎక్కువ ఆదరింపక తామే సర్వోత్కృష్ట లనేభావంతో ఇతరులనందరినీ ఒకవిధమైన అనాదర బుద్ధితో చూచేవారు. పశ్చాత్తాపము చేసి యజ్ఞయాగాదులు చేయడం వానికి సంబంధించినయితరకర్మకలాపం నిర్వర్తించడమూ ఇవే అతిగౌరవంగా గణింపబడేవి. అందుకు బ్రాహ్మణే ప్రవర్తకులుగా వుండాలెననీ దానిలోచెప్పే మంత్రాలన్నీ బ్రాహ్మణాధీనంగానే వుండాలనీ ఆమంత్రాలను ఎవరికైనా చెప్పడానికిగానీ యజ్ఞయాగాదుల్లో చదవడానికిగానీ బ్రాహ్మణులేగాని ఇతరులకెవ్వరికీ అధికారంలేదనీ అందువల్ల తామే అందరికన్న గొప్పవాళ్ళనీ బ్రాహ్మణులు చెప్పడం మొదలుపెట్టిరి. నీతి, ధర్మము మొదలగునవి అన్నీ బ్రాహ్మణులు శాసించినవీరునే ఉండాలనడేకాని వేరే తోవలేదు. దయ, పశ్చాత్తాపము, అహింస, మొదలైనమంచిగుణాలన్నీ వెనుకబడ్డవి. వాని కాదరమే లేదు. జన్మచేతనే మనుష్యులహేచ్ఛతగ్గులు నిర్ణయింపబడేవి. ఇవి అన్నీకూడా ఆకాలంలో వుండేజనసామాన్యానికి కంటగింపుగానుండేవి. వేదములలోను ఉపనిషత్తులలోనూ ఉన్నధర్మము, సద్గుణములు నిరాడంబర మగు భగవత్సేవ, మతము, యోగానుష్ఠానము, ధర్మచింత, తత్త్వవిజ్ఞానము మొదలైనవి అన్నీ వెనుకబడ్డవి. కొద్దిమందిబ్రాహ్మణులచేతిలో సంఘానికిసంబంధించినఅధికారాలన్నీ వుండిపోయి వారే సంఘానికి సర్వాధికారులైరి. ఇతరులకు వైదికభాష దుర్జ్ఞేయమై అందలిరహస్యములు తెలియరా వయ్యెను. అధ్యాపనాధికారము బ్రాహ్మణికితప్ప ఇతరులకు లేదయ్యెను. అందువల్ల బ్రాహ్మణాడిందాట పాడింది పాట అయ్యెను. అతడికి రాజ్యకాసకుడగు యిత్రీయుడు ఉండయ్యెను. ఇక సతడిఅధి

బ్రాహ్మణి కేతప్ప ఇతరులకు లేదయ్యెను. అందువల్ల బ్రాహ్మణు డాడిందాటా పాడింది పాటా అయ్యెను. అతడికి రాజ్యశాసకుడగు క్షత్రియుడు తోడయ్యెను. ఇకనతడి అధికారానికి అడ్డుతగిలేదేముంది? నిజాని కాకాలంలో బ్రాహ్మణకేమి తదితరులకేమి యజ్ఞయాగాద్యనుష్ఠానాలవల్లనే సమస్తకోరికలూ నెరవేరుతవనీ మోక్షంకూడా సిద్ధిస్తుందనీ బలమైన నమ్మకం ఉండేది. కాబట్టే నానారకాలఫలాల ననుసరించి నానారకాల కర్మ లేర్పడ్డవి. వివిధాలైన యాగాలు పుట్టినవి. ఇంతెందుకు అశ్వమేధయాగం చేస్తే మోక్షంకూడా లభిస్తుందని యేర్పడ్డది. ఈతీరుగా విజృంభించిన బ్రాహ్మణాధికారంతో ప్రవర్తించే బ్రాహ్మణమతం జనసామాన్యానికి అసూయాద్యేషాలను కల్పించింది.

ఇటువంటి కురిస్థితిలోనే గౌతమబుద్ధు డవతరించి ధర్మబోధ చేయ నారంభించెను. బ్రాహ్మణమతంమీద విరక్తులై అసూయాద్యేషాలతో వున్న ప్రజాసామాన్యాని కాధర్మబోధ అమృతాయమానమై వారినందరినీ బుద్ధునివంక కాకర్పించెను. ప్రజాసామాన్య మట్లా ఆకర్షింపబడడానికి రెండుకారణాలున్నవి. మొదటిది బ్రాహ్మణులదివర కేర్పరచిన జన్మమాత్రలభ్యమైన ఆధిక్యాన్ని తోసివేసి “సర్వవర్ణాలున్నూ సమానాలే, హెచ్చుతక్కు లేమీ లేవు” అని సిద్ధాంతించడం. రెండోది, ఇదివరలో జనసామాన్యానికి బోధకాని వైదికభాషలో బ్రాహ్మణులు గుప్తంగా దాచుకొన్న రహస్యాల నన్నింటినీగూడా బయల్పెట్టి జనసామాన్యానికంతకూ సులభంగా తెలిసేదీ వారు నిత్యమూ వాడుకగా మాటాడేదీ అయిన భాషలో మతాన్ని సులభంగా బోధ పరచడము. ఈ రెండోకారణంవల్ల జనసామాన్యం బుద్ధుడియం దెక్కువగా అనురాగంతో వుండి అతడిబోధలను అతిశ్రద్ధాభక్తులతో వింటూ ఇతడు చెప్పినట్లు నడుస్తుండెను. అతడు తనఉపదేశాల నన్నిటినీ జనసామాన్యభాషలో చేస్తూ అదివరకు బ్రాహ్మణమతానికి వైదికభాష అసాధారణచిహ్న మైనట్లుగా తన మతానికి గూడా ఈప్రాకృతభాషను (ఆకాలపువాడుకలో నున్నదానిని) చిహ్నముగా నొనర్చెను. కనుకనే అప్పటిభాషకు పాలి యనిపేరు కల్గింది. పాలి-గుర్తు. “పాలి: కేతు ర్ద్వజో లింగం నిమిత్తం వ్యంజనం పదం” అని అమరుడు. సర్వమండలవ్యాపియున్నూ సంస్కృతభాష కత్యంతమూరము కానిదిన్నీ అయిన ఈపాలిభాషలోనే అతనిమత గ్రంథాలన్నీ వున్నవి. మహాభార్మకుడైన అశోకచక్రవర్తిశిలాశాసనాలుకూడా ఈ భాషలోనే వుండి జనసామాన్యాని కత్యంతము ఆస్వాద్యాలై ఆదరపాత్రాలైనవి.

తరువాతవారుకూడా చాలామంది మహారాజులు పౌంధమతాన్ని అవలంబించి దానిని వృద్ధిచేయడంవల్ల ఆమతచిహ్నమైనపాలిభాషకు గౌరవం హెచ్చింది. ఈ సందర్భం లో మనం సవిమర్శంగా గ్రహింపవలసినవిషయం ఒకటుంది. అది యేదంటే సరిగా గౌతమబుద్ధుడు తన మతాన్ని ఉత్తరదేశాన వ్యాపింపజేసేటప్పుడే దక్షిణదేశాన మహావీరుడుకూడా జైనమతాన్ని వ్యాపింపజేశాడు. ఇతడు తన ఉపదేశాలనన్నింటిని పాలిభాషలో జేయలేదు. తదితరప్రాకృతంగా చేశాడు. అందుకు కారణం అప్పటి కదీకూడా జనసామాన్యభాష కావడమే. అంటే దీనిభావ మిది :

ఉత్తరదేశంలో మొదట గీర్వాణచారీప్రచారం అధికంగా వుండడమూ ఆర్య జాతి చాలావరకు హెచ్చుగా ఆదేశంలోనే నివాసం చేయడమూ కారణంగా అచటి మొదటిప్రాకృతానికిన్నీ సంస్కృతానికిన్నీ భేదం హెచ్చుగా రాలేదు. అంటే దక్షిణదేశంలో ప్రాకృతానికిన్నీ గీర్వాణానికిన్నీ ఎంతటిభేదం వున్నదో అంతటివిభేదం రాలే దన్నమాట. దక్షిణదేశంలో ఇంతటి విభేదానికి కారణం ఏమా? యని విచారిస్తే ఇచట ఆర్యజాతి ఉత్తరదేశమునం దంతహెచ్చుగా నివసింపకపోవడమూ అనార్య జాతులైన ద్రావిడాదిజాతుల సంపర్కము హెచ్చుగా కలగడమున్నూ కారణంగా కన్పిస్తవి. ఇందువల్ల సంస్కృతానికి విరుద్ధమైన ప్రాకృతభాషలో జైనోపదేశాలున్నవి. వారిమతానికిగూడా ప్రాకృతం చిహ్నమేకాని ఆమతకర్తకాని త్రత్సవర్తకులుకాని గ్రంథాల విషయంలో ఎక్కువ ఆదరం చూపలేదు. అయితే జనసామాన్య న్నాకల్గించి వారికి ధర్మశ్రద్ధ కల్గించుటకున్నూ వర్ణవిభేదం తొలగించి అందరిమనసులందున్నూ సమానత్వబుద్ధిని కలిగించి ఇదివర కొకరిమీద ఒకరికున్న అసూయూ ద్వేషాలను తొలగించడానికిన్నీ వారు చేసినప్రయత్నం వ్యవహారభాషమూలముననే కనుక అప్పటిదక్షిణదేశపుప్రాకృతంకూడా విస్తరించి ఆదర పాత్రమైంది. ఉత్తరదేశములం దిట్టిప్రాకృతం వ్యాపించేవరకు దక్షిణదేశములందలి ప్రాకృత మింకా చాలాహెచ్చుగా మారి సంస్కృతంతోడి సాజాత్యం గ్రహించడమే కష్టమైపోయినస్థితిలోకి వచ్చింది. అట్లావర్పడ్డ ప్రాకృతవిభాగాలే “ఆభీరి” “అపభ్రంశము” “పైశాచి” “చూళి” అని పేరుపడ్డవి. సంస్కృతభాషతో ఈభాషలకున్నంత అంతరము లేక పాలికన్నమాత్రం ఎక్కువఅంతరము కల్గిఉన్నప్రాకృత విభాగాలు ‘శౌరసేని’ ‘మాగధి’ ‘మాహారాష్ట్రీ’ ఇత్యాదినామాలతో ప్రున్నవి.

ఈప్రాకృతవిభాగా లన్నీకూడా జైనబౌద్ధమతా లేర్పడిననాటినుండిన్నీ లోకులకత్యంతం ఆదరపాత్రాలైనవి. కేవలం ఒక్కసంస్కృతంలోనే సారస్వతమంతా మూటగట్టి ఉండలేదనిన్ని తమతమభాషల్లోకూడా సారస్వ ముందనిన్నీ అసలు నిజానికి ప్రాకృతంకంటే సంస్కృతమే పరుషంగా వుంటుందనిన్నీ ప్రాకృతం అట్లాకాక చాలా మృదువైనదనిన్నీ వ్యవహారభిష్టమైన సంస్కృతంలోకంటే వ్యవహారంలో ప్రస్తుతం వున్నదికనుక సజీవభాష ఐన తమభాషలోనే గ్రంథంగాని ఉపన్యాసంగాని అత్యంత మధురమై జనుల కానందం కల్గిస్తుందనిన్నీ వారిఉద్దేశము. కాబట్టి ఈభాషలోనే గ్రంథాలు రచించడం మంచిదని జనసామాన్యాని కభిప్రాయం ఏర్పడ్డ తరువాత ఆభాష కాదరానికి లోప మేముంటుంది? పైయభిప్రాయానికి బ్రాహ్మణుకూడా లొంగి ఈభాషల్లో గ్రంథాలు రచింపసాగిరి. రాజులకుగూడా సజీవం గనుక చాలా మధురంగా వున్న దీనిమీదే మోజు ఎక్కువైంది. రాజాదరణను పొందింది కనుక యీభాషనే బ్రాహ్మణాది సర్వవర్ణాలూకూడా ఆదరించి నిత్యవ్యవహారం జరపడం సాగించినవి. కాలక్రమేణా ఈభాషలోనే మధురమధురాలైన చాటువులూ రసవంతాలైన గద్యపద్యగ్రంథాలున్నూ బయలుదేరినవి. సంస్కృతం ఉత్తమజాతులవ్యవహారంనుండికూడా క్రమంగా తొలగిపోయింది. ఏకొద్దిమందో మాత్రం ఏదైనా విశిష్టకర్మల్లో (యాగాదుల్లో) ను శాస్త్రచర్చల్లోను మాత్రమే సంస్కృతాన్ని ఉపయోగిస్తుండిరి. కాని మొత్తముమీద ప్రాకృతమే దేశమంతటా అల్లుకొనిపోయింది. రాజులుకూడా వసుషవర్ణాలులేక చాలామృదుమధురంగా వున్న యీభాషామాధురార్యానికి లొంగిపోయి తమతమ అంతఃపురాల్లోకూడా దీనినే వాడి తీరవలెనని శాసించిరి.

శూర్యతేచ కుంతలేషు సాతవాహనోనామ రాజా తేన ప్రాకృతభాషాత్మక మంత్రఃపురపవేతి సమానం పూర్వేణ. (కావ్యమీమాంస - రాజశేఖరుడు)

(కుంతలరాజగు శాతవాహనుడు నిజ్జే తనయంఃపురమునందు సంభాషణకాలమున ప్రాకృతభాషానియమమును చేసికొనెను)

అయితే అక్కడక్కడా కొందరు రాజులు వట్టుదలతో ప్రాకృతాన్ని నిషేధిస్తూ దేశీయులదైనందినవ్యవహారాల్లోకూడా సంస్కృతాన్నే వాడితీరవలెనని శాసించి తమకాలమంతా నడిపిరి.

“కాలే శ్రీసాహసాంకస్య కే న సంస్కృతభాషిణః” అనేభోజనివాక్య మిట ప్రమాణము.

ఈసాహసాంకుడు తనఅంతఃపురంలోకూడా సంస్కృతం మాటాడవలసిన నిర్బంధం చేశాడు.

శూర్యతే చోజ్జయిన్యాం సాహసాంకోనామ రాజా తైనచ సంస్కృతభాషా త్మక మంతఃపురపీఠే సమానం పూర్వేణ (రాజశేఖరుడిశావ్య మీమాంస).

(ఉజ్జయినీరాజైన సాహసాంకుడు తనఅంతఃపురంలో సంభాషణకాలాన సంస్కృత భాషానియమంచేసెను.)

ఇట్టివా రింకాకొంద రుండుంటారు. కాని వారందరున్నూ తమతమకాలాల్లో మాత్రం ఎట్లాగో యేటి కెదురీవారు. కాని మహాప్రవాహం అడ్డులేకుండా అతివినయం పొంగివచ్చేటప్పుడు ఆపడాని కవరితరమాతుగిది. కాబట్టి ఆరాజుల కాలం తీరిన వెంటనే మళ్ళీ ప్రజలు మామూలుగా మాటాడుకొనుభావ తలయెత్తి విజృంభించసాగింది. అందువల్ల సంస్కృతం ఉత్తమజాతుల్లోకూడా అందరికీ తెలియకపోయేస్థితి యేర్పడ్డది. కాబట్టి ఆధ్రిచక్రవర్తిఅయిన సాతవాహనమహారాజుకు అతనిరాణి కలిగిన “రాజా మామోదక్షై స్తాడయ” అనేమాట సరిగా బోధపడింది కాదు. అతడిరాజ్యంలో ఏఒకమూసూడా ప్రాకృతం మాటాడనివాడే లేడట.

“కేభూవ న్నాథ్యరాజస్య రాజ్యే ప్రాకృతభాషిణః” అని భోజమహారా జీవిషయమే తెలియజేశాడు. అథ్యరాజంటే సాతవాహనరాజు అనిఅర్థము. మాలవదేశ పాలకుడైన విక్రమార్కుడికి సంస్కృతభాష మీదా కుంతలదేశపాలకుడైన శాతవాహనుడికి ప్రాకృతభాషమీదా ఉన్నమోహాన్ని చూచి సాహసాంకుడిరాజ్యం అతడితర్వాత వెన్వంటనే ఆగిపోయిన సాతవాహనుడిచేత విద్భిన్నంచేయబడి ఆక్రమింపబడడమున్నూ విక్రమార్కుడికాలంలో నున్నసంస్కృతభాషావ్యాప్తిని వారించి ప్రాకృతభాషను వ్యాపింపజేయడమూ ఇవన్నీ చూచే జనసామాన్యం విక్రమార్కుణ్ణి శాలివాహనుడు చంపాడనే కథను కల్పించివుంటుంది. న్యాయానికి వారిద్దరు వొకకాలంలో లేరుగా. వాళ్ళకకకాలాలు చూస్తేనే మనకు తెలుస్తుంది.

మరిన్నీ దేశీయులందరి ఇష్టానికి విరోధంగా వారిదైనందినభాషను నిరాకరించి క్రొత్తభాషను వాడుకచేయవలసిందన్న విక్రమార్కునిమీదకంటే వారిజ్ఞానసిద్ధ

మైన భావకే ప్రాధాన్యమిచ్చి దానినే ఎక్కువగా ఆదరించిన శ్రీశాతవాహనచక్రవర్తిమీదే ప్రజల కెక్కువగా ప్రేమాభిమానా లుండివుంటవి. ఈకారణంవల్లనే అదివర కత్యంతబలిష్ఠమైన చతురంగసైన్యం కలిగుండి శకాన్ని ఏర్పరచిన విక్రమాద్భుడిరాజ్యం ప్రకృతికోపం కలగడంవల్ల ఇంతకన్నదుర్బలమైనప్పటికీ దుర్బలాలైన చతురంగబలా లున్నప్పటికీకూడా ప్రకృతుల అనురాగసంపత్తిచేత సాతవాహన మహారాజుకు సులభంగా లోబడి వుంటుంది. ఈవిషయమే “మట్టిగుట్టాలు మట్టి ఏనుగులు మొదలైన సాధనాలచేత సాతవాహనమహారాజు మంత్రబలంవల్ల విక్రమార్కుణ్ణి జయించాడు” అనేకల్పకథగా పరిణమించివుంటుంది. కానీ డిడి యెట్లా అయితే మనకేమికాని శ్రీ శాతవాహనచక్రవర్తికాలంలో ప్రాకృతం అత్యంతవైభవంతో వెలసిందనేమాట సిద్ధం. అప్పుడే ప్రజాసామన్యానికి అంటే, చండాలాది నీచజాతులకుకూడా సులభంగా, బోధపడేభాషలో అత్యంతవిచిత్రమైన కథాజాలం చేత శ్రవణానందం కల్గించే బృహత్కథను గుణాధ్యుడనే గొప్పపండితుడు రాశాడు. ఈచక్రవర్తికూడా స్వయంగా గాథాసప్తశతి అనే గ్రంథాన్ని నొకదాన్ని సమకూర్చాడు. ఈవిషయందల పద్యాలలోను కొన్ని యీచక్రవర్తి స్వయంగా రచించినవే మరికొన్ని ఇతరకవులు రచించినవన్నవి. ఈగ్రంథాన్నిచూస్తే ఆకాలంలో ఎంతమంది భాషాకవులున్నారో ఎంతటిఅందమైనమార్గంలో ఈభాషాకవిత్వం నడిచిందో మనం తెలుసుకుంటాము.

తరువాత కొంతకాలానికి జైనబౌద్ధమతస్థులదుష్ప్రవర్తనలవల్లనూ అదివరలో జాతిగౌరవం నశించడంవల్ల అంతఃకుర్బులైనబ్రాహ్మణక్షత్రియులవల్లనూ జైనబౌద్ధ మతాలగౌరవం నశించి ప్రజలలో దాని ఆదరం తొలగింది. అప్పుడే పౌరాణికమూ ఆగమానుసారీ అయినబ్రాహ్మణమతం బయలుదేరింది. అది తనశక్తియుక్తులవల్ల మతాస్త్రాలను నిరాకరింప వీలయినంతవరకూ నిరాకరించింది. వీలుగానివాటిని తనలోకి తీసుకొన్నది. ఇట్లా విజృంభించి ఆసేతుహిమాచలంగా వ్యాపించి జైన బౌద్ధమతాలను రెంటినీకూడా ఇంచుమించుగా నామావశేషాలను చేసింది. తమ మతానికి ఉపోద్బలంగా వుండడానికిగాను పురాణాలను సృజించింది. నిజానికి బౌద్ధ మతం ఏర్పడకపూర్వమున్నవి రామాయణం మహాభారతం విష్ణుపురాణం కల్పసూత్రాలు ఏవో కొన్ని మన్వాదిస్మృతులున్నూ మాత్రమేకాని యీపౌరాణికకాలం

లో ఆదిత్యపురాణం మొదలుకొని తలామొలా లేని ఆగ్నేయపురాణంవరకు పుట్టి నవి. ఇవి అన్నీకూడా తమమతమునకు భంగం లేకుండా వుండడానికోసమూ మత దార్థ్యానికోసమూ గౌరవంకోసమున్నూ బ్రాహ్మణాదిజాతులు సంస్కృతభాష లోనే వ్రాశారు. కాని జనసామాన్యభాష ఐన ప్రాకృతంలో వొక్కటికూడా వ్రాయలేదు. దీనిలో రాస్తే దీనికి గౌరవం అధికం అయిపోతుండేమోనని వారిభయం. కాబట్టే మతగ్రంథమంతా సంస్కృతంలోనే వుండాలెననీ శాస్త్రీయాలైనపాదోపవాదాలన్నీకూడా సంస్కృతభాషలోనే జరుగాలెననీ అప్పటిశాసనికమైన సాంఖ్యదాయం.

కానీ వీరిల్లాలతంత్రాలుపడినా దేశంలో జనసామాన్యానికి వ్యాపించినప్రాకృత భాషను నివారించడం కాలేదు. అది మిక్కిలి అధికంగానే వ్యాపిస్తూండేది. బ్రాహ్మణాదులు సమయవిశేషాలల్లో సంస్కృతం మాట్లాడినా దైనందిన వ్యవహారంలో వున్న ప్రాకృతాన్ని వదలడానికి వీలుకాలేదు. అశోకుడిశిలాశాసనాల్లో ప్రాకృతం వుందని దానికి ప్రతిగా శాసనాల్లో సంస్కృతగద్యపద్యాలు నింపారు. జైనులు బౌద్ధులున్నూ తమతమమతకర్మలందు ప్రాకృతాన్ని వాడతారని అది జనసామాన్యంలో వ్యాపించకుండడానికిగాను మతకర్మలన్నీకూడా సంస్కృతంలోనే జరుగవలెనని శాసించారు.

కాని ఎన్నివిధాలప్రయత్నించినా జనసామాన్యం తమ కందుబాటులో వున్న ప్రాకృతాన్ని మాత్రం విడువలేదు. అందువలన వారి నాకర్షించుటకై శ్రీరామాదిచరిత్రములను ప్రాకృతభాషలో రచించిరి. ఈకారణంవలననే అతిప్రవృద్ధమై బహుశాఖమై వుండి లోకమనోరంజకముగా వున్న యీ ప్రాకృతభాషను నిరాకరింప వీలుగాక పోవడంవల్లనే దృశ్యప్రబంధాలల్లో రసస్ఫూర్తి కల్గుటకుగాను ప్రాకృతం కూర్పక తప్పిందికాదు. అయితే వారి కందులో నిరాదరం పోలేదు కాబట్టి సీచపాత్రలకు ప్రాకృతం ప్రథమోగించాలెనని శాసనం వ్రాశారు. కాని రూపకాలలో మహారాజభార్యలకు విదూషకుడికిగూడా ప్రాకృతభాషను వాడకతప్పకపోవడంవల్ల ఈసంస్కృతం వారిదొంగతనమూ వారికి ప్రాకృతాన్ని గురించి వుండే అనూయా ద్వేషాలు మాత్రమే బైటపడ్డవికాని ప్రాకృత గౌరవంమాత్రం పోలేదు. అయితే మహారాజులు మొదలైనవారికిగూడా ప్రాకృతాన్నే వాడుకచేసి ప్రాకృతభాషయొక్క

సహజగౌరవాన్ని నిరూపించినగ్రంథాలుకూడా లేకపోలేదు. మహాకవి రాజశేఖరుడు “కర్పూరమంజరి” అనేసప్తకంలో అందరికీ ప్రాకృతాన్నే వాడి దానివిషయమై తనకుగల అసాధారణగౌరవాన్ని వ్యక్తీకరించాడు. నాటకాలల్లో ఉత్తమపాత్రలు బింకానికి సంస్కృతం మాటాడినా రాణులు విదూషకుడువగైరా ప్రాకృతంలో మాటాడితేనే సామాజికత స్ఫురించి సామాజికులకు రసాస్వాదం ఏర్పడుతుంది. ప్రకృతి కనుకరణాలై ప్రత్యక్షంగా కన్నట్టవలసినరూపకాల్లో అంతటా భాష పాత్రలకు సహజంగా వుండడం అత్యవశ్యకం. భాష సహజంగా వుండడమంటే వారు మామూలుగా ప్రతిరోజూ మాటలాడేదై వుండడమే. ఈవిషయం సంస్కృతనాటకకవులు గుర్తించే ప్రాకృతభాషను ఆకాలంలో జైనందిన వ్యవహారమునం దున్నదానిని రాణులు మొదలుకొని అందరికీ వాడారు. ఇందువల్ల ఆకాలంలో ప్రాకృతం అత్యధికంగా వ్యవహారంలో వున్నదనీ జనసామాన్యభాష గ్రంథాలల్లో ప్రవేశించడాని కేవిధమైన అభ్యంతరమూ వుండలేదనినీ ప్రకృత కాలంలోకూడా వ్యావహారికభాష గ్రంథములలో ప్రవేశిస్తేనే పైగ్రంథాలవలె వీటికిగూడా జీవకళ ఏర్పడుతుందనీ అపుడే భాష సరిగా మంచిమార్గమునందు నడచి జనసామాన్యపుటభివృద్ధికి కావలసిన విజ్ఞాన సంపదలను సమకూర్చగలుగుతుందనినీ మనము దృఢంగా నమ్మవచ్చును.

తూర్పు గాంగరాజుల ఆరుకొత్త శాసనములు

రా శ్ల బ ం డి ను బ్బా రా వు

మహారాజశ్రీ రావుసాహెబు గిడుగు వెంకటరామమూర్తిపంతులు బి. ఎ. గారి సప్తతిలమజన్మదినోత్సవసందర్భమున జ్ఞాపకచిహ్నముగ వెలువడు సంపుటమున కేదైన వ్యాసమును వ్రాయవలెనని శ్రీయుత తెలికిచర్ల వెంకరత్నం ఎం. ఏ., ఎల్. టి., గారు నన్ను కోరినందుకు వారి కెంతయు కృతజ్ఞుడను. శ్రీ పంతులుగారి జన్మదినోత్సవము జరుప నెంచడమూ, అట్టి సందర్భమున జ్ఞాపకచిహ్నముగ విద్యాధికుల వ్యాసరచనలు గలప్రతి యొకటి వెలువరింపజేయడమూ కడు సంస్తవనీయములు. శ్రీ పంతులుగారు ఆంధ్రదేశమునగల సుప్రసిద్ధపరిశోధకులలో నొక్కరు. వారు తెలుగు, సవర, భాషావాఙ్మయములకు చేసిన సేవ లోకవిదితము. మరియు పురాణ వస్తు, శాసన శోధనములందును, భాషా, శిక్షాశాస్త్రములందును కడుసమర్థులు. అట్టితరి, వారి కభిమానముగలట్టివిన్నీ, వారిశిష్యులలో నొకరగు శ్రీయుత డాక్టరు చిలుకూరి నారాయణరావుపంతులు ఎం. ఎ., ఎల్. టి, పి. హెచ్. డి. గారు సంపాదించినట్టివిన్నీ, వారిదేశముకు సంబాధించినట్టివిన్నీ, నూతనచారిత్రకవిషయములను దెల్పునట్టిన్నీ, ఆర్దురుతూర్పుగాంగరాజుల తామ్రశాసనములనుగురించి వ్యాసమును వ్రాయనెంచితిని. ఇదివరలోనే శ్రీయుత డాక్టరు నారాయణరావుగారున్నూ, రావు సాహెబు వెంకటరామమూర్తిపంతులుగారున్నూ కలిసి హిందూదేశశాసనావళి యందు ప్రకటింపవలసియుండెనని శాసనాధికారుల 1918-1919 సం॥ నివేదికనుబట్టి తెలుస్తున్నది. ఏకారణముననో అట్లుగాకుండెను.

ఆరుశాసనములయొక్క పాఠములున్ను, వీలైనంతవరకు పాఠాంతరములును, సంక్షిప్తార్థములును ఇందు పొందుపరిచితిని. కాని ఒకశాసనమునందలిభాగములే, మరియొకశాసనమున జూపట్టునప్పుడు అట్టిభాగములను తిరిగివ్రాయక, అట్టివిషయమును సూచించి, వదలితిని. అట్లే, శాసనపాఠములు గలప్రతిబింబములయొక్క ఛాయాముద్రణములనుగూడ అందందే పొందుపరిచితిని. ఈప్రకటనకు అంగీకార మిచ్చిన ఆంధ్రీతిహాస పరిశోధకమండలివారి కెంతయు కృతజ్ఞుడను.

ఈ ఆరుతామ్రశాసనములున్ను, ఇదివరలో, అనగా 1918 సం॥ నకు పూర్వమే, శ్రీయుత డాక్టరు నారాయణరావుగారు గంజాంజిల్లా శ్రీకాకొళంగ్రామమున సంపాదించి, చెన్నరాజధాని సర్కారు శాసనాధికారికి పంపినట్లును, వారు వాటిని తమ 1918-19 సంవత్సరనివేదికపట్టిలో 3, 4, 5, 6, 7, 8 సంబద్ధగా సూచించి తిరిగి వారికి ఇచ్చివేసినట్లును, తెలియవచ్చినది. నివేదికయందు 3 వ శాసనము తూర్పుగాంగరాజగు మూడవవజ్రహస్తమహారాజుడిగాను, 4 వది ఆతనికొడుకగు దేవేంద్రవర్మరాజరాజదేవునిదిగాను, 5 వది ఆతనిపినతండ్రియగు మధుకామార్జునదేవునిదిగాను, 6 వది ఆతనికొడుకైన రాజరాజదేవునికొడుకు అనంతవర్మచోడగంగదేవునిదిగాను ప్రకటింపబడినవి. ఈ నాల్గు శాసనములున్ను సన్నిహితబంధువులగు నాల్గుపురుషాంతరముల రాజులవి; కడపటితూర్పుగాంగవంశచరిత్ర వెలిబుచ్చుటకు చాల తోడ్పడగలవు. 7వది రాజేంద్రవర్మకుమారుడు దేవేంద్రవర్మశాసనము. 8వది దేవేంద్రవర్మకొడుకు అనంతవర్మదేవునిశాసనము. పోయితే: ఈ అనంతవర్మకొడుకే గాంగసంవత్సరము 51న ఒకదాన శాసనము నిచ్చెను. 7, 8 సంబద్ధ గల శాసనములలో తేదీలు ఇవ్వబడలేదుగాని లిపినిబట్టి చాలాప్రాచీనకాలపువి అని తేలుతున్నది. పోయితే: క్రీస్తుశకము ఆరవశతాబ్దమునాటివై యుండవచ్చును. పై ఆరుతామ్రశాసనములున్ను డాక్టరు చిలుకూరి నారాయణరావుగారు నాప్రోత్సాహమున ఆంధ్రేతిహాసపరిశోధకమండలివారికి ఇవ్వగా, వారును శ్రీడాక్టరుగారిని వారిమండలిగౌరవ, యావజ్జీవ, సభ్యులుగా నెన్నుకొనిరి. ఆంగ్లమున మండలివారిత్త్రైమాసికపత్రికయందు మే మిరువురమును ఈ ఆరుశాసనములను ప్రకటింపనిశ్చయించినాము. మొదటి ఐదుశాసనములను మే మిరువురము కలసి పాఠములను సంస్కరించినాము. ఆరవశాసనము నేనున్ను శ్రీయుత చిర్రావూరి ఆత్మారాం, బి. ఎ., బి. ఎల్. గారును పరిశోధించి పాఠములు తయారుచేసినాము. ప్రాచీనలిపిస్వరూపమునుబట్టియేమి, శాసనప్రతిబింబములలోనిలోపములనుబట్టియేమి కొన్నిచోట్ల పాఠములలో స్వల్పభేదములు వచ్చియుండవచ్చును. ముందు ప్రకటింపబడు ఆంగ్లపత్రికయందు వీటినిగూడ సంస్కరించి సవరణచేయదలచినాను.

పాఠకులసౌలభ్యమునకై శాసనములలోని పాఠములకు క్లుప్తార్థములు అంటే సూచింపబడినవి. మరియు, శాసనముల ఛాయాముద్రణము లందందే యిమడ్చబడి

నవి. వీటినిబట్టి ప్రాచీనకాలపునాగరి, ఆంధ్ర, భాషాతత్వ, లిపిస్వరూపములు బాగుగ తెలియగలవు.

3, 4, 5, 6 నంబర్లు గలశాసనములు సంస్కృతభాషయందును, నాగరిలిపియందును వ్రాయబడినవి. 7, 8 నంబర్లుగలశాసనములు సంస్కృతభాషయందును, ప్రాచీనాంధ్రలిపియందును (అనగా కుటిలాక్షరములతోడను) వ్రాయబడినవి. కళింగదేశము నేలిన మొదటిమూర్ఖగాంగరాజుల శాసనములవ్రాత శైలి ఎట్లు రెండు మూడువిధములుగా నున్నదో అట్లే కొన్ని శాసనములలో (వీటియందును) అక్షరములుగూడ రెండుమూడువిధములపోలిక గల్గియున్నవి. ఆంధ్ర, నాగరి, గ్రంథ, చేర లిపులతో సమ్మేళనమై ఒప్పుచున్నవి. ప్రాచీనాంధ్రభాషాలిపితత్వసారము (స్వరూపము) వీటినిబట్టి బాగుగ గోచరమగుచున్నది.

3, 4, 5, 6 నంబర్లు గలశాసనములకాలములు వరుసగా శక సం॥లు 971, 998 గాంగ సం॥ 526, శక సం॥ 1006 నాటివైయున్నవి. 7, 8 నంబర్లు గలశాసనములలో కాలములే సూచింపబడలేదు. కాని, లిపిస్వరూపమును బట్టి, క్రీస్తు ఆరవశతాబ్దమధ్యభాగమునకు జెందియుండునని ఊహింపదగి ఉన్నవి.

3 వ నంబరు శాసనమున, మూడవ వజ్రహస్తదేవుని ఏరద విషయమందలి సత్తి వాడగ్రామమును, కంచి దేశమందలి వలుతవూరు గ్రామస్తుడైన గణపతి మనుమడగు గణపతినాయకున కిచ్చినట్లు గలదు.

4 వ నంబరు శాసనమున, మూడవవజ్రహస్తదేవుడు రాజనకును అనంగమహాదేవికిని గల్గినకుమారుడు దీపేంద్రవర్మ రాజరాజదేవు విష్ణుసంక్రాంతినిమిత్రమున కలిపురనివాసులగు వాసుదేవ, నారాయణశర్మలకు వరాహవర్తని విషయమందలి వివాహతో కొడిలగ్రామమును దానము చేసినసంగతి గలదు. మరియు, రాజరాజ శకవర్షము 992 న శ్రేష్ఠ శుద్ధ అష్టమి గురువారమునాడు ఉత్తరఫల్గుని నక్షత్ర సింహలగ్నమున పట్టాభిషిక్తుడైనట్లు గలదు. దీనినిబట్టి రాజ క్రీస్తు సం॥ 1071 లో పట్టాభిషిక్తుడైనట్లు తేలుచున్నది.

5 వ నంబరు శాసనమున, అనంతవర్మ కుమారుడు మధుకామార్జునదేవు గాంగ పంశవ్రహ్మమానవిజయరాజ్య సం॥ 526 లో రాజ్యమేలుచున్నట్లు తేలుబడినది. ఆతని సామంతుడు శ్రీలక్ష్మణరామదేవు వైశ్యకులమునకు జెందిన మంచినాయకుని

కొడుకగు ఎరపనాయకునకు పటుగ్రామ వహండరవడొ, మొరఖని యను మూడు గ్రామములు వైశ్యాగ్రహారముగా జేసియిచ్చెనని తేలుచున్నది.

మూడవవజ్రహస్తనిశాసనమున గలవంశావళి, కాలనిర్ణయములనుబట్టి, ఈశాసనమున గల గాంగ సం॥ శక సం॥ నకు సమానముగ మార్చగల్గితిని. (చూడుము కలింగజేశచరిత్ర) - పుటలు ౪౪౬ - ౪౪౮.) మరియు, గాంగశకప్రారంభవత్సరము క్రీస్తు సం॥ 493 ప్రాంతమునందని నిర్ధారణజేసితిని. ఇదియే ఈ శాసనముఖ్యతకు గారణము. ఈ శాసనమున మధుకామార్జవదేవుని ప్రశస్తికాలము ఇవ్వబడినను, నిజముగా అతనిసామంతుడగు శ్రీలక్ష్మణరామదేవునిదై యున్నది.

6 వ సంబంధ శాసనమున, రాజరాజదేవునికిని రాజసుందరికిని గల్గినకొడుకే అనంతవర్మచోడగంగదేవు అనియు, అతడు శకవర్షము 1006 న సెల్లెదగ్రామదేవతయొక్కబలి, భూప, దీపమునకును, ఆలయము బాగుచేయుటకును తలాగ్రామవాసియగు వల్లనీపాంగుమనుమడును సన్నిపాంగు కొడుకును అగు కొమారచంద్రునకు భూపవర్తనివిషయమందలి సెల్లెదగ్రామమును దానముచేసెననియు, గలదు.

7 వ సంబంధ శాసనమున రాజేంద్రవర్మకుమారుడగు జేవేంద్రవర్మ పుష్కరిణి విషయమందలి విరింటికగ్రామమును సూర్యగ్రహణకాలమున నల్లరు సోదరుల కిచ్చెనని తెలుపబడినది.

8 వ సంబంధ శాసనమున జేవేంద్రవర్మకొడుకగు అనంతవర్మదేవు చంద్రగ్రహణకాలమున కంటకవర్తని విషయమందలి దానమిచ్చినవిషయము తెలుపబడినది.

(1.) C. P. No. 3 of 1918 - 1919.

తూర్పుగాంగరాజు మూడవవజ్రహస్తదేవుని తామ్రశాసనము (శక సం॥ 971)

పా త ము లు.

మొదటిరేకు - రెండవప్రక్క

1. ఓమ్ స్వస్తిశ్రీమతా మఖిల భవన వినుత నయ వినయ దయాదాన
2. దాక్షిణ్య సత్య శాచ శాయ్యా ధైర్యాకాది గుణరత్న పవిత్రకాణామాతే
3. యగోత్తరాం విమల విచారాచార పుణ్య శ్రీలిల ప్రకృతిత కలికాలకల్మ

4. షమషీణాం మహా మహేంద్రాచల శిఖరప్రతిష్ఠితస్య సచరాచ
5. రగురోః సకలభువన నిర్మాణైక మాతృధారస్య శకాబ్జ చూ
6. డామణే భృగవశో గోకణ్ణక స్వామిసః ప్రసాదాత్పమాసాదితై
7. కశజ్జభేరీ వజ్ర మహాశబ్ద ధవలచ్ఛత్రే హేమచాతురదరస్పృహభలాబ్ధి
8. న సముజ్వల¹ సమస్త సామ్రాజ్య మహిమా మనేక సమరసజ్జుట్ట సముప
9. లబ్ధ జయలక్ష్మీ సమాల్లిక్వి తోత్సుల భుజ దణ్డ మణ్డతానాం త్రికలి

రెండో శ్లోకు - మొదటి ప్రక్క.

1. జ్ఞ మహేభుజాం గంగానానున్వయమలబ్ధ రిష్టో వికాష్టోరివ వికామారా
2. స్త ధరామణ్డలస్య గుణమహాణ్డకావ మహారాజస్య పుత్రః॥ పూర్వకం భూపతి
3. భివ్వికాస² జ్య వసుధా యా వచ్చిభిః వచ్చిధా భుక్తా భూరి వరాగ్రమోభుజబ
4. లాత్రా మేక ఏవన్వయం ఏకీకృత్య విజిత్య³ సత్పునివహాన్ శ్రీవద్ర
5. హస్తశ్చతు శ్చత్వారిశత మత్యుదార చరితః సర్వా మరక్షీత్స
6. మాః॥ తస్యతనయో గుణ్ణమరాజా వర్ష త్రియమపాలయత⁴ మహీం॥
7. తదనుజః కామాణ్డకావదేవః వచ్చి త్రిశతమల్లశాన⁵॥ తస్మానుజో విన
8. యాదిత్య⁶ సమాస్తిసగ్రి॥ తతః కామాణ్డకావాజ్ఞాతో జగతీకల్పభూరుహః॥
9. యో రాజద్రాజితః⁷ చ్ఛాయో వజ్రహస్తోవనీపతిః॥ ప్రశోచ్ఛ్యదస్మద గ

రెండో శ్లోకు - రెండో ప్రక్క

1. స్థ లుబ్ధ మధున వ్యాధిం గణ్డా వ్రజాన్నభికాభ్యః సమదాత్సహస్రమతులా
2. యస్త్యాగినామగ్రణీ¹⁰ సఃశ్రీమాసనియబ్ధ భీనున్యపతి గ్గణ్డస్వయో
3. త్తంసకః వజ్రత్రింశత మబ్ధకాన్సమభునకృష్ణీం సుతః పాథికవైః॥
4. తదగ్రీమానుః సురరాజసూనునా సమ స్సమస్తాం¹¹ సమితారి మణ్డ
5. లః స్సపాతి కామాణ్డకావభూవతి భృవం సమృద్ధిమానద్ధకాన
6. మాం సముజ్వలః॥ తదను తదనుజన్మో చిత్తజన్మోపమానో గుణాని
7. ధిరనవద్యో గుణ్ణమాభ్యో మహీసః¹² సకల మిద మరక్ష త్రిణి వమాణి

1. సముజ్వల 2. భజ్య 3. శత్రు 4. మపాలయదహీం 5. త్రింశత 6. వజ్రకా 7. దిత్య 8. సమాస్తిసగ్రి 9. ద్రాజితచ్ఛాయా 10. అగ్రణీ 11. కమితారి 12. మహీః

మూడవ ప్రహసనదేవుని తామ్రశాసనము (శక సం 971)

పాండిత్యము - పాండవములు

[The manuscript page contains dense handwritten text in Devanagari script, which is largely illegible due to extreme fading and significant damage. A large circular hole is visible on the left side of the page.]

రాంజీ-కేతు - మొదటిప్రక్క

[The image shows a dark, heavily degraded scan of a document page. The text is mostly illegible due to extreme contrast and noise. A large white circular artifact is visible on the left side.]

THE

[The image shows a dark, heavily textured surface, likely a book cover or endpaper, with a prominent circular hole on the left side. The texture is grainy and uneven, suggesting wear or damage. No legible text or figures are visible.]

మాదిరకు - మొదటిపక్క

[illegible]

శూదోతక - రంధ్రపర్క

[illegible]

8. ధాత్రీవలయ మలఘుతేజో నిజ్జితారాతి చక్రః । తతోద్వైమాతురస్త
9. స్య మధుకామాణ్ణావోన్మపః । అవతిస్సావసీమేతా మబ్ధా¹మేకాన్న

మూడోరేకు - మొదటిపక్క

1. వింశతిం ||౦|| అథ వజ్రహస్త నృపతి రగ్రసుతా దఖిలగుణి జనాగ్ర²
2. ణ్యో³ కామాణ్ణావా త్కపీంద్రగ్రీయమానావదాత శుభకీర్తిః⁴ || శ్రీయతి
3. వ వైదుమ్బాన్వయ పయః పయోనిధి సముద్భవాయాశ్చ యః సమజని
4. వినయమహాదేవ్యాః శ్రీవజ్రహస్త ఇతి తనయః । వియదృతు
5. నిధి సంఖ్యాం యాతి శాశాబ్జ స్థు⁵ దినకృత⁶ వృషభస్తే
6. రోహిణీభేసులగ్న్వి ధనుషి చ సితపక్షే సూర్యువా⁷రే తృతీ
7. యాం యుజి సకలధరిత్రీం రక్షితుం యోభిషిక్తః⁸ । న్యాయేన
8. యత్ర సమమాచరితుం త్రివర్గ మాగ్నే⁹ణ రక్షతిమహీమ్న
9. హితప్రతాపే నివ్యా¹⁰థ యశ్చ నిరయాశ్చ నిరాపదశ్చ శశ్వ

మూడోరేకు - రెండవపక్క.

1. త్రుజా భువిభవన్తి విభూతి మత్యః¹¹ వ్యాప్తే గజ్జకులోత్తమస్య య
2. శసా దిక్పక్రివా¹²లేశశి ప్రిద్యోతామలినేన యస్యభువనః ప్రి
3. హ్లాదసంపాదినా వైన్యూరై రతి¹³ సాస్త్రోపజ్జుపటలై కుమ్భస్థలీపే¹⁴
4. ట్టకే శిశ్వా¹⁵లిమ్యన్తి పునః పునశ్చ హరితా మాధోరణా వా
5. రణా¹⁶ । అనురాగేణగుణినో యస్యవత్¹⁷ ముఖాబ్జయోః¹⁸
6. 10 రాశీనే శ్రీసరస్వత్యా వనుకూలే విరాజత¹¹ ||౦|| కలిజ్జనగ
7. రాత్పరమ మాహేస్వర¹² పరమభట్టారక మహారాజాధిరాజ త్రి
8. కలిజ్గాధిపతి¹³ శ్రీమద్వజ్రహస్త దేవ¹⁴కూశలీ¹⁵ సమస్తామాత్య ప్రి
9. ముఖ జనపదా స్సమాహూయ సమాజ్ఞాపయతి విదితమస్తు భవతా

1. మబ్ధామేకాన్న 2. జనాగ్రగణ్య 3. ణ్యః 4. దినకృతి. 5. సాస్త్రో 6. పటలైః 7, 8, 9. పట్టకేష్వాలిభ్యంతి 10. రాశీనే 11. విరాజతః 12. మాహేస్వర 13. పతిః 14. దేవః. 15. కూశలీ.

నాలుగోరేకు - మొదటిపాదము.

1. ఓ ఏరదవిషయే | సత్తి వాడామ్ | చతుఃశ్రమావచ్ఛిన్నం సజ
2. లస్థలం సవ్వకపీడావివజ్జితం ఆచంద్రాకర్క క్షితిసమకా
3. అం యావన్నాతా పిత్రోరాత్మనః పుణ్యాయశోవృద్ధయే | అ
4. జ గిరి నిధిశ కాభ్యే | కర్కటకమాశి శుక్లపక్ష
5. త్రయోదశ్యా మాదిత్యవారే | కంచిదేశవలంత
6. పూర్వామనివాసినః గణపత్యాఖ్యస్య సూనుః | కూతాడి నా
7. యకః | తస్యభాయ్యాక శ్రీజీవి | తయోః సంజ్ఞాతాయ | గణప
8. తినాయకాయ ఉదకపూర్వకం తాద్రుప్తశాసనం కృత్వా | సత్తివా

నాలుగోరేకు - రెండోపాదము.

1. డాం | పద త మస్మాభి బృహవిభి భృహమిపాలై మ్మనునో ధమ్మకా
2. రవాత్పరిపాలనీయమితి || తస్యైవగ్రామస్య శ్రీమా లిఖ్య
3. నై | పూర్వకస్యాం దిశి కోప్పలి గ్రామ తటాకా నగ్రతబద్ధోప
4. రి తి న్రిణీ వృక్షః | ఇన్ద్రాగ్నేయయోమ్మకాభ్యే ధన్వాకార వక్రం
5. | ఆగ్నేయాం దిశి తి న్రిణీవృక్షః | దక్షిణస్యాం దిశి త్రికూ
6. ట ఆమ్బ్రీవృక్ష వాల్మీకా | నైరిత్యాం దిశి త్రికూట వాల్మీకయుగలం
7. వశ్చి మస్యాం దిశి తి న్రిణీ వాల్మీకా | వాయవాం దిశి పాపాణః
8. ఉత్తరస్యాం దిశి త్రికూట విషవృక్షసమూహం | ఈసాన్యాం దిశి త్రి
9. కూట కోప్పలి తటాక బద్ధోపరి తి న్రిణీవృక్షః | వష్టివక్షసహస్రా

అయిదోరేకు - మొదటిపాదము.

1. ణి స్వగ్గేమోదతి భూమిదః | ఆక్షేప్తాచానుమస్తా చ తా న్యేవ స
2. రకే వసేత్ | దత్త మిష్టాన పసప్తం హుతదైవ యుధిష్ఠిర | అ
3. ధ్వాక్ష్మరేన సీమాయా హరణేన పౌణ్యశ్రుతి || స్వదత్తాం పరదత్తా
4. ం వా యోహ రేత వసున్ధరాం | సవిష్టాయాం కృమి భృహత్వా

5. పితృ¹ భిస్సహ పచ్యతి || భూమిం యః పృతిగృహ్లాతి య
6. శ్చ భూమిం పృయ² శ్చతి ఉభౌ తౌ పుణ్యకర్మాణౌ నియతం
7. స్వర్గః గామినా³ | మహాకాయస్థ సన్నివిగ్రహీ మాపురయసూనునా
8. సన్నివిగ్రహీ శ్రీదామోదరేణ లిఖతం | ఉత్కలితమక్షశాలి వల్లే

లయిదోరేకు - రెండోపక్క.

1. మోజనా ఇతి!

(2.) C. P. 4 of 1918-19.

జేవేంద్రవర్మరాజరాజదేవునితామృతాశాసనము (శక 998)

పాఠములు.

మొదటిరేకు - రెండవపక్క.

1. ఓమ స్వస్తిశ్రీమతా మఖిల భువన వినుత నయ వినయ దయాదాన⁴ దాక్షణ్య సర్వకా
2. చ శౌర్యక ధైర్యకాది గుణరత్న పవిత్రకాణామాత్రేయ గోత్రాణాం విమల విచారా
3. చారపుణ్య⁵ శలిలపృథ్విలిత కలికాలకల్మషమషీణాం మహామహేంద్రా
4. చలశిఖరపృతిష్ఠితస్య సచరాచరగురోః సకలభువననిర్మాణ
5. జైకసూత్రధారస్య⁶ శసాబ్జచూడామణే బృగవతో గోకణ్ణాస్వామినః
6. పృసాదాత్సమాసాదిస్తోక శ్లోభితపవిత్రమహాశబ్దధవలచ్ఛత్రహేమ
7. చామరవరవృషభలంఘనసముజ్జ్వల⁷ సమస్తసామ్రాజ్యమహిమ్నా
8. మనేకసమరసజ్జిత్తుసముపలబ్ధ విజయలక్ష్మీసమాలిక్ష్ణతో

రెండోరేకు - మొదటిపక్క.

1. తుంగభుజదణ్డ మణ్డిరానాం త్రికజ్జమహీభుజాం గజ్జానా మన్వయ మ
2. లబ్ధరిష్టావ్వికాష్టోరివపిక్రమాక్రాస్తధరామణ్డలస్య⁸ గుణమాహర్ణవహిమాహా

1. పితృభిః 2. పృయచ్యతి. 3. గామిణ్య 4. శలిల 5. శకాబ్జ 6. సముజ్జ్వల 7. తుజ్జ 8. మహర్ణవ 9. మహా.

3. రాజస్యపుత్రః॥౦॥ పూర్వకంఘాపతిభిర్వికాభజ్యనసుధాయాపఞ్చభిఃపఞ్చభా
4. భుక్తాభూరిపరాక్రిమోభుజబలాత్తామేర నవస్వయం వరీకృత్యవిజి
5. త్య కతునివహాన్ శ్రీవజ్రినాస్తశ్చతుశ్చత్వారింశత మత్యుదార
6. చరితఃసర్వాకమరక్షీత్సమాః॥ తస్యతసయోగుణ్ణమరాజావషాత్రయమపా
7. లయద్ధుపీం॥ తదనుజఃకామాణ్ణావదేవః పఞ్చత్రింశతమబ్జకా తస్యా
8. నుజోవినయాదిత్య సుమాస్తినః॥ తతః కామాణ్ణావాజ్ఞాతో జగతీ

రెండోరేకు - రెండోపాక.

1. కల్పభూరుహః । యోరాజ ద్వాతచ్ఛాపయో వజ్రహస్తోవనీకతిః॥ పశోచ్ఛ్రిద
2. స్మదగన్ధలుబ్ధమధుపన్యాల్లి గన్ధాన్ద్రజాన్ద్రాభ్యస్సమదాతసహస్రమ
3. మతులో యస్త్యాగినా మగ్రీణీస్సః శ్రీమాసనియక్కుభీమన్సకతి గ్గణ్ణాన్వయో
4. త్రంసకః పఞ్చత్రింశతమబ్జకా స్సమభుసప్రీధ్వీ స్తుతః పాల్థితవైః
5. ॥ తదగ్రీసూనుః సురరాజసూనునా సమస్సమస్తాస్తమితారి మణ్ణ
6. లః¹ ససాతి కామాణ్ణావ భూపతిభువావం సమృద్ధిమాసద్ధకా సమాం సముజ్వల
7. ॥ తదను తదనుజన్మో చిత్తజన్మోహసూనో గుణసిధి రనవద్యోగుణ్ణమాభ్యో
8. మహీసః² సకలమిదమరక్షత్ప్రీణి వషాణాణిధాత్రీ వలయమలఘుతేజః

మూడోరేకు - మొదటిపాక.

1. నిజ్జితారాతిచక్రః॥ తతోద్వైమాతురస్తస్యమధుకామాణ్ణావోన్యకః॥ అవతిస్తావ
2. వసీమేతా మబ్ధానేకాన్నవింశతిం ॥౦॥ అథ వజ్రహస్తన్యకతిరగ్రీసుతాదఖల
3. గుణిజనాగ్రగణ్యః⁴ కామాణ్ణావా త్కవీస్త్రిప్రగీయమానావదాతసుభకీర్తికః॥శ్రీ
4. య ఇవ వైదుమ్బాన్వయ పయః పయోనిధి సముద్భవాయాశ్చ⁵యః సమజని వి
5. నయమహాదేవ్యాః శ్రీవజ్రహస్త ఇతితనయః॥ వియదృతునిధి సంఖ్యాం యాతి
6. శాకాబ్దసంక్షేపినకృతివృషభస్థే రోహిణీభే సులగ్నే ధనుషి చ సితపక్షే సూర్యా
7. తృతీయాయుజ సకలధరిత్రీం రక్షీతుం యోభిషిక్తః॥ న్యాయ్యేన యత్ర సమ
- మాచరి

8. తుం త్రివర్గే మా గ్గేణ రక్షతి మహీమ్నహితప్రతాపే నివ్యాధయశ్చనిర
యాశ్చ ని

మూడో శ్లోకం - రెండో పాదం

1. రావదశ్చ శశ్వత్ప్రిజా భువిభవన్తి విభూతిమత్త్యః! వ్యాప్తేగజ్జకులో త్తమస్య
యశ
2. సా దిక్చక్రివా లే శశి ప్రద్యోతా మలితేన యస్యభువనః ¹ప్రహ్లాద ²సమ్యాదినా
నైస్తూ
3. రైరతి సాస్త్రి పజ్జ కటతైః కుమ్భస్థలీ పట్టకే ష్వాలిఖ్య నిపునః పునశ్చ హరితా
4. మాధోరణ నారణాః || అనురాగేణ గుణిన్ యస్య వత్సోముఖాబ్జయో
5. : | ఆసీనే శీఘ్ర సరస్వత్యా వసుకూలే విరాజతః || అగచ్ఛన్నురు విక్రమే
6. ణ సహసా శస్త్రాభియాతాద్ధిన్ యేనావ్యాహత విశ్వవృత్తి మహిమా హేలా
నిర
7. స్తో శనిః | తేనేకారి నికామకామ్య తనునారాజ్యం మహీమణ్డలే త్రింశద్వత్సర
8. మద్రథ సుద్రథయశసా వక్షత్రయేణాధికం || తతోనల్లమహాదేవ్యాం వజ్రదస్త⁴
మహీ

నాలుగో శ్లోకం - మొదటి పాదం

1. పతిః శయ్యాకామివచారస్యాభూత్తాత్త్రికేయఇవాత్మజః! లక్ష్మీవధూవదన
2. పజ్జజమాకరస్థ సన్తహాపరిచుబనచంచరీకః! యోమానినాంచగుణిన్వాంచదురా
3. త్మనాంచ సాస్త్రిచమోదమతులంచభయంచదత్తే || శాకాబ్దేనయనాబ్జగబ్భా
నిధిగే
4. ⁶శేష్ఠేష్టమీ ⁷శేష్ఠ కే లగ్నీచోత్తరఫల్గుణీగురుదినే పక్షేసు⁸సుభే
5. ⁹సుభే లోకాలోకమహామహీధ్రవలయాలజ్జారవత్యాభువన్సం¹⁰శ్చక్ర
6. స్సకలిజ్జరాజతిలకః శ్రీరాజరాజోన్మదః || కలిజ్జనగరాత్పరమమా
7. హేశ్వరపరమభట్టారకమహారాజాధిరాజ త్రికలిజ్జాధిపతే ¹¹శ్రీమద్దేవేంద్రవ
8. మ్మూకరాజరాజదేవః కుశగ్రీసమస్తామాత్యప్రముఖజనపదాన్సమాహూయస¹²

1. భువనప్రి 2. సమ్యాదినా 3. కుభ్రీ 4. పజ్జివాస్త. 5. కాన్తిం 6. శేష్ఠే 7. సుంజ్ఞ 8. శు
కుభ్రీ 9. కుభ్రీ 10. స్సంశ్చక్ర 11. పతే. 12. సమా.

నాలుగోదశకు - రెండోపాద్యము.

1. జ్ఞాపయతివిదితమస్తుభవతాం వరాహవల్లభాన్యాం బృహత్కోడిలగ్రామఃభి
2. న్నానవాట్టకేనసహగ్రామగ్రాసం శృత్వాచతుస్సీమావచ్ఛిన్నస్సజలస్థలస్స
3. వృక్షపీడావివర్జిత మాచస్త్రాక్షకాస్థితీసమకాలం యావత్మాతాపిత్రోరా
4. త్మనశ్చపుణ్యయశోభివృద్ధయే వద్యాగాసశృత్వా వసునిధిసస్త్
5. గణితేశాకాశే చైత్రమాసివిషువతీసంక్రాన్త్యాం కలిపురగ్రామ
6. నివాసి వత్సగోత్రవాసుదేవశమ్మణశేచత్వారోభాగాః కాస్యకగోత్ర
7. నారాయణశమ్మణశేత్వారోభాగచ అస్మాభిఃప్రదత్తాఐతి॥

(3) CP No. 5 of 1918-19

అనంతవర్మకుమారుడు ముఘకామాన్తవదేవునికాలమునాటి శ్రీలక్ష్మణరామదేవుని తామ్రశాసనము. (గాం॥ సం॥ 526.)

పాఠములు

మొదటిదశకు, రెండవపాద్యము

1. ఓమ్ స్వస్తి అమరపుర¹నుకారిణి²సవత³సుఖరమణీయా విజయవతో⁴ కలిజ్జన
2. గరవాసకాత్ కృసిద్ధసిద్ధ తాకసాధ్యాసితశస్త్రోదరదరీ మహేన్ద్రాచలా
- మలక
3. నకగిరిశిఖరప్రతిష్ఠితస్య చరాచరగురో⁵నకలభువనవిమూలజైక
4. సుత్రధారస⁷శాబ్దచు⁸దామశేధ్భాగవతో గోక⁹స్థా స్వామినశ్చరణక
5. మలయుగల ప్రణామాదకగత సకలి¹⁰కలంకో గ¹¹మ
6. లకులతిలక శ్రీమా¹⁰అనస్తవమ్మణదేవః । తస్యసు¹¹నువి¹²పుల
7. విక్రమానతానేకభూపాలమా¹³మనోమరీచిర¹⁴ర¹⁵పాదపద్మయుగల
8. విమలచిత్రచిత¹⁶స్తరశేరివాశేష¹⁷ద్యౌగధ్యాయ ప్రతాపసురస

1. పురాను 2. కారిణి 3. యుతు 4. విజయవధి 5. స్వకల 6. నూకరి 7. శాబ్ద
8. చూడా 9. సకల 10. శ్రీమా 11. నూ 12. ను 13. చూలి 14. చిరం 15. రజ్జిత 16. చిత్ర
17. శేష

రెండోరేకు - మొదటిప్రక్క.

1. రిత్ కులామల మహారాజాధిరాజ శ్రీమా¹మధుకామణ్ణ²దేవ కుశలి³కలి
2. జ్ఞమణ్ణలప్రతివధూతి⁴గలిక్లా⁵ధి⁶గత్యా⁶స్త సిరిద్యలి పాణ్ణాపురపరమే
3. శ్వర సమధిగత పచ్చమహాశబ్ద తిమిల్ పరశోషణ ప్రత్యస్త⁷భైరవ శ్రీమా⁸
4. కుదలవణ కులతిలక శ్రీల్లి⁹క్షణరామదేవ¹⁰పదుణేగ్రామే
5. యసదస్తపురవాస్తవ్య వైశ్యకుల వజ్ర శ్రీమజ్జనాయక త
6. స్యసును పరమమాహేశ్వర మాతాపితృపాదానుధ్యాత ఏరపనాయక
7. స్యయదుశ్రీ మహాణరవల్లా మోరశిలే । త్రయగ్రాసమేతవైశ్య ల
8. గ్రహార క్రిత్యా¹¹సప్రదత¹²మితి రాణకరాజదుత్రివిషయవతి సమ

రెండోరేకు - రెండో ప్రక్క.

1. స్త రాజపాదోపజీవినా¹³చతుస్సీ¹⁴మావచ్చిన్న సజలస్థల సర్వపీడాబాధ వివ
జిత¹⁵
2. అచటభటప్రవేశ చంద్రా¹⁶క్షితిసమకాలాధసిమాలిక్జాని కధ్యస్తే
3. పూర్వే¹⁷జైవదేలా¹⁶మాగ¹⁸గతా¹⁹ తిన్మణిత్రయం । ఆగ్నేయదిశాయాత్మకుటే
రాజ
4. పథగతా²⁰శ్మశానగాడడధిచ్చ తిమిరవృక్షయేచివడ నన్దివృక్షరో
5. పితశిల తిన్మణిత్రయ వాపికాపాలిదక్షిణేది¹⁷శాయా పర్వతే¹⁸సి
6. ఖర నైరిత్య¹⁹దిశాయా గతా²⁰ శిలపశ్చిమదిశాయామధవినగతా²¹
7. శిలా వాయవ్యదిశాయా చునగోడికూపో²⁰ఉత్తరదిశాయా । ఋభులుభాగాడప
8. వ్యతదో²²ణి బృహత్పర్వత ఉత్తర²¹దో²³ణిద్వయపర్వతమధ్యేదో²⁴ణిగతా
9. వాపికాపాలి అశ్వధవృక్షగతా²⁵ నన్దివృక్షకదమ్బవృక్షతిన్మ (ణి)

మూడోరేకు - మొదటిప్రక్క.

1. వాల్మీక²²రోపితశిలతిన్మణిగతా వాల్మీక²³తత²⁴రోపిత శిలా
2. ద్వయతిత్పణి ఈశాన దిశాయా రాజణవృక్ష వాల్మీక²⁵గతా²⁶పర్వతతల

1. శ్రీమా 2. కామాణవ 3. కుశలీ 4. రిక్ కలి. 5. 6.
7. తుముల 7 (ఇ) ప్రత్యక్ష 8. శ్రీమా 9. శ్రీలక్ష్మణ 10. రామదేవ 11. జ్ఞమణ్ణ 12. సమ్మి
దత్తమితి 13. జీవినాం సమాహూయ సమాజ్ఞాపయతి 14. చతుస్సీ 15. వివర్జిత 16. దేలా 17. దక్షిణ
18. పర్వత 19. నైయుతి 20. కూప 21. ఉత్తర 22. వల్మీక 23. వల్మీక 24. తతో 25. వల్మీక

3. మా గాఁ || సత్రస్య భూమి ముగయశతద్వయం ౦౧ | దోలినుగ వేణ్ణ
4. పోడభో ఇ రేవనరానత్య గిలుకుడచో || అకచివడ బహుభి
5. వణసుధాదత్తా రాజానసగ రాదిభి యస్య యస్య యదా భూమి త
6. స్యతస్య తథా ఫలస్వదత పరదత | మ్వా మోహ రేతి సుధరా వస్తి
7. వషణ సహస్రాణి విష్ణ్వా యాం బాయ తే క్షిపి దాతు దేడశతరుప్య ౧౫౦
8. గజ్జవ్రీవద్ధణ విజయరాజ్య సమృత్సర అస్తి కాపి ౫౨౦ క లిజ్జనగర వాస్త వ్యమాధ వసూనుమ
9. ధునుదనేన లిఖిత లేఖకస్య భూమి (:) సురయర ౧ అక్షశాలి రణమేన ఉతికిరితః ।

(4) C. P. No. 6 of 1918 - 19.

రాజరాజదేవుని కుమారుడు అసంతవర్మ చోడ గంగదేవుని తామ్రశాసనము.

(శక. 1006)

సా త మ్మలు

మొదటి శీకు, రెండవ పక్క.

1. ఓమ్ స్వస్తి శ్రీ మతామఖిల భువన వినుత నయవినయ దయాదాన దాక్షిణ్య
2. | సత్యశౌచ శౌయణ ధైర్యాదుః - దిగుణ రత్న పవిత్ర కాణా మాత్రేయగోత్రా
3. ణాం విముల విచారాచార పూర్వనలిల కృత్యాలిత కలకాలకల్మష మ
4. షీణాం మృహమహేస్త్వాచల శిఖర కృతిష్ఠితస్య సచరాచర గురో
5. : సకల భువన నిర్మాణాత్మక సూత్రధారస్య శశాంజ్ఞ చూడామణేభ్యణ
6. గవతో గోకర్ణస్వామినః కృసాదాత్సమాసాదిత్తక శక్త్యభేరీ ప
7. ఇచ్చ మహాశబ్ద ధవలచ్ఛత్రీ హేమచామరవరవృషభలాంఛన సము
8. ిజ్వల సమస్త సామ్రాజ్య మహిమ్నామనేక సమరసంఘట్టసముపలబ్ధ

రెండో శీకు - మొదటి పక్క.

1. విజయలక్ష్మీ సమాలిక్ష్టతోత్పల్ల భుజదణ్డమణ్డతానాం త్రికలిజ్జమహాభు
2. జాం గర్జ్వానామన్వయమలబ్ధ రిష్టోద్వికాశ్లోరివవిక్రీమ కాస్త్ర ధరామణ్డలస్య
3. గుణమహాణ్ణకావ మహారాజస్య పుత్రః || శ్రీవజ్రహస్తదేవశ్చతుశ్చత్వారిం

1 స్వదత్త పరదత్త 2 ఉత్కరితము. 3 జ్వల 4 మాకాస్త్ర.

4. శతమబ్దకాన్ క్షితిమరక్షీత్ | తత్తనయో గుణ్ణమరాజా వషణత్రయ
5. మపాలయత్ || తదను తదనుజః కామాణ్ణావ దేవః పఞ్చత్రింశ
6. ద్వషాణీ | తస్యానుజో వినయాదిత్యః సమాస్తిసః | తతః కామాణ్ణా
7. వతనయో వజ్రహస్తాయోమదగలిత గణ్ణాన్దజాన్ సహస్రమర్థికభ్యః
8. సమదాత్సపఞ్చత్రింశతమబ్దకాన్ | తత స్తదగ్రసూనుః కామా

రెండోశ్లోకము - రెండోపాదము,

1. ణ్ణావదేవోద్ధానమాం | తత స్తదనుజోగుణ్ణమహీపతీ ¹స్త్రిణివషాణి | త
2. దను తస్యద్వైమాతురో మధు కామాణ్ణావ ఏకోనత్రింశతివషాణి | తతః కా
3. మాణ్ణా వాద్వైదుమ్బాన్వయ సముద్భవాయాం వినయమహాదేవ్యాం జాతః
శ్రీవజ్ర
4. హస్తదేవోదివః పతస్త మతిభీషణమశనిం శస్త్రాభిజణాఘాన స
5. త్రయత్రింశతమబ్దకానవనిమపాలయత్ || తతసుతస్యాత్మభవోరి
6. మద్దాన స్సరాజరాజక్షితిః క్షితింసమాః అరక్షదప్తే వరుణాల
7. యామరాన్నిధి గ్ధాణానానిధిపాలసన్నిధిః తతోరాజేంద్రచోల
8. న్యతనయా రాజసుస్తరీ రాజ్ఞస్తస్యాగ్రమహిషీ | సతీసుత మసూయ

మూడోశ్లోకము - మొదటిపాదము.

1. కాకాజ్ఞే నస్తరంధ్ర గ్రహగణగణితే కుమ్భసంస్థేది నేసేశుక్లేపక్షే
2. తృతీయాంశ రవిజడినే రేవతీభే న్యయుగ్మే లగ్నే గణ్ణాన్వవాయాంబు
3. జవనదినకృద్విన్వవిన్వంభరాయా శ్చక్రిం సంరక్షితుం సద్గుణ
4. నిధి రధి పశ్చిదగజ్ఞాభిషిక్తః || కలిజ్జనగరాత్పర
5. మమాహేశ్వర పరమభట్టారక మహారాజాధిరాజ త్రికలిజ్ఞాధి
6. పతిః శ్రీమదస్తవమ్మా చోడగజ్జదేవోకుశలీ సమస్తామాత్యప్రము
7. ఖ జనపదాన్సమాహూయపమాజ్ఞాపయతి విదితమస్తు భవతాం | యాపా వ
8. తానివిషయే | సేల్లదాఖ్య గ్రామః చతుస్సీమావచ్ఛన్నసజల

మూడవ రీతి - రెండవ రీతి.

1. స్థలం సవ్యకపీడా వివజిత మాచన్ద్రాగ్నికా క్షితిసమంజాలం యావన్నాతాపి
2. త్రోరాత్మనశ్చ పుణ్యయశోభివృద్ధయో! దుతుగగసవియత్ చన్ద్రగణితే శాకా
3. బ్రేతద్ద్రామస్థభగవత్త్య పూజా సవేద్య నీపాదిరణాయ జేవగ్రహగణకృ
4. ఘృదిత సంస్థారాయ చాతిలాగ్రాను సినిసి నల్లనపాంగుస్తస్య పు
5. త్రే: నన్నిపాంగుస్తస్య పుత్రాయ! కోమరచన్ద్రాయ! మాదరంమనవ
6. త్రిక కాస్మాభిస్తకప్రేతి: ॥

(5) C P No. 7 of 1918-19

శ్రీమహాద్భుతవర్మకుమారుడు దేవేంద్రవర్మతామ్రశాసనము

పా న ము లు

మొదటి రీతి - రెండవ రీతి.

1. ఓమ్ స్వస్తి అమరపురానుకారిణ సుఖరమణీయాద్విజయవతకల్పి
2. నగరాధివాసక మహేన్ద్రాచలామల శిఖరక్షత్రిశ్చతస్య సచరాచర గు
3. రో సకలభువన నిమాన్తక సూత్రధారస్య శశాంక చూడామణేభక
4. వతో గోకణ్ణకస్వామిన శ్చరణకమలారాధనైకతర్కరస్యానేకాహ
5. వ సంక్షోభజనిత జయశస్తి ప్రతాపావనతనమస్తసామస్త చక్ర
6. చూడామణే ప్రభామణ్డరీ పుష్కరశ్చత వరచరణయుగలో శ్రీమహా
7. జకనువమక సూను మహారాజాధరాజశ్రీదేవేంద్రవర్మకా పుష్కరిణీవిషయే వి
8. ణికగ్రామవాస్తవ్య కుటుద్భినా సమాజ్జాపయతి విదితమస్తు వో

రెండవ రీతి - మొదటి రీతి.

1. యదాయగ్రామక వ్యాసకవిలభిసూను హేతిలోకయజ్ఞా క్షదత్త
2. సవ్యక కరభరామపహృత్య చన్ద్రాక తారక యావశాసనస్థిత్యా క్రతి
3. పాదితేతి చతునాకమపి హృతరాణసామాన్యభారి స్వకమధృత్య భ
4. గరికయాభూమిబహిష్కృత్యతి సుగ్ర సీమాలిక్ష్వాని లిఖ్య

శ్రీమహాద్భుతసర్వభూతాంశుడు దేవేంద్రవర్మ తామ్రశాసనము

ముద్రాశిల - రంజోపకృ

శ్రీమహాద్భుతసర్వభూతాంశుడు దేవేంద్రవర్మ తామ్రశాసనము
ముద్రాశిల - రంజోపకృ

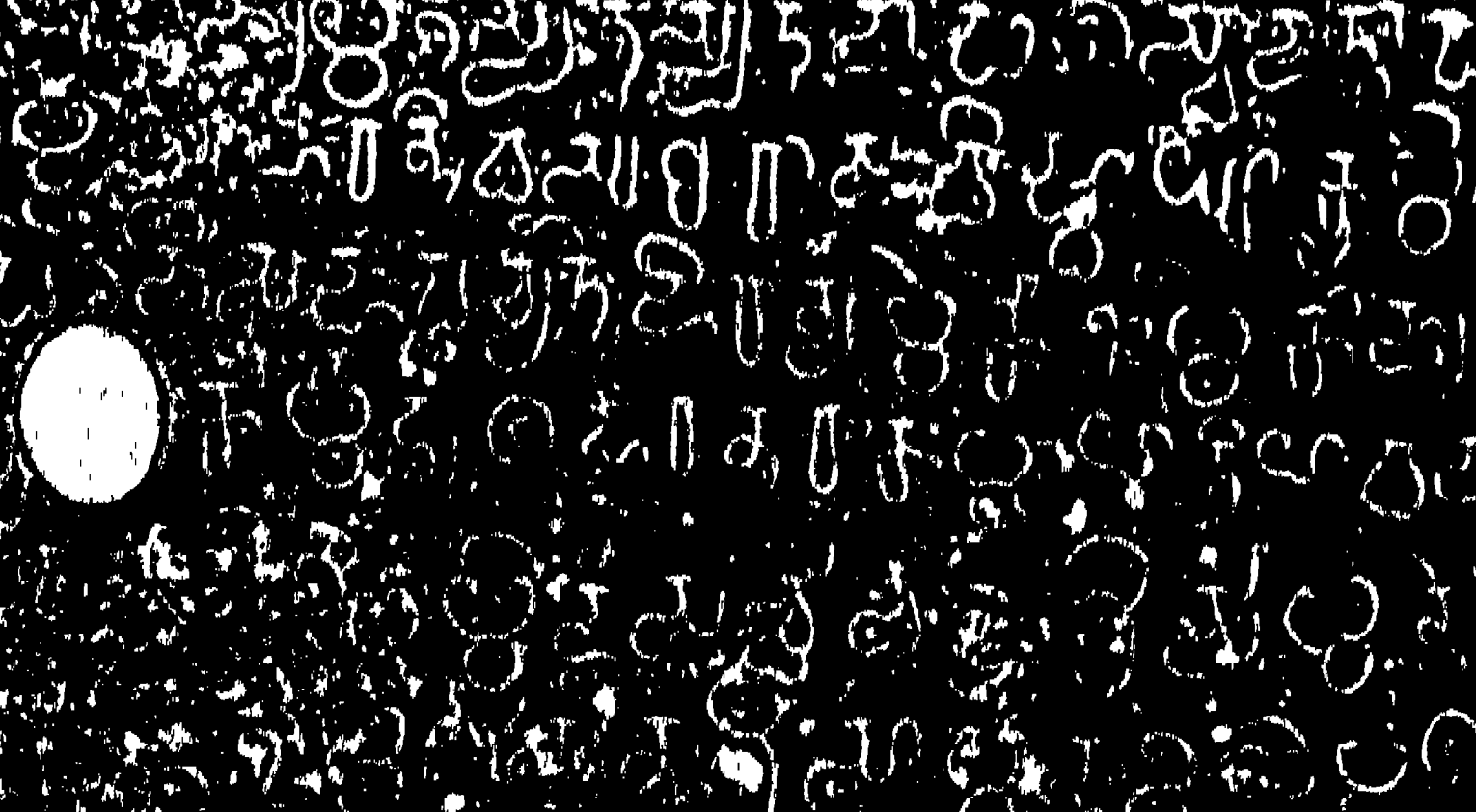
రంజోపకృ - ముద్రాశిల

శ్రీమహాద్భుతసర్వభూతాంశుడు దేవేంద్రవర్మ తామ్రశాసనము
ముద్రాశిల - రంజోపకృ

రెండో రకం - రెండో పక్క

[illegible]

100-2-106 - 20050309/1

5. నే పూర్వస్యదిశి మారదగ్రామసీమా సేతువనరాజికా చ త
6. దక్షిణేనాపి పుష్కరిణీసీమావనరాజికాచేని పశ్చిమేణ
7. పుష్కరిణిగ్రామసీమా సేతువ (న) రాజికాచ ఉత్తరేణాపి కుమా
8. రికాభటగ్రామవనరాజికాచేతి సుగ్రచవ్యాసగీతా

రెండోలేకు - రెండోపక్క

1. ని శ్లోకా మాభూదఫలశక్తువ పరదస్తేతి పా
2. థివా న్వదానాపరమానస్త్య పరదానాను పాల
3. నే ఇతి కమలదలామ్బు బిన్దులోలా శ్రియమనుచిస్త్య
4. మనుశ్య జీవితస్థ సలమిదముదాహృత (౧) హి
5. బుద్ధ్యా సహిపురుషై పరకీర్తిణ యేవిలోప్యా బహుభి
6. వకసుధా దత్తా రాజభిసగ రాదిభి యస్యయ

మూడోలేకు - మొదటిపక్క

1. స్యయదాభూమి తస్య తస్య తదా ఫల స్వదత్తా పర
2. దత్తా మ్వా యో సారత్తి వసుధరా న విష్టాయా కృమి భూ
3. త్వా పితృభి సహ పశ్యతే హిరన్య మేకం గామేకాం భూమి
4. రప్యేకమ జుల సార సరగ మాయాతి యావదాభూ
5. తి సంస్థవం లిఖితమిదం సర్వం చస్త్రీ శ్రీ సామస్తే నేతి
6. ఉత్కిణ్ణతామృశాసనం శ్రీ సామస్త విజ్ఞిమలేనేతి ||

(6) C. P. No. 8 of 1918 - 19.

దేవేంద్రవర్మ కొడుకు అనంతవర్మదేవుని తామ్రశాసనము.

పా త ము లు

మొదటి లేకు - రెండవ పక్క.

1. ఓమ్!స్వస్తి అమరపురానుకారిణ సర్వవృక్షుతు సుఖరమణీయా
2. ద్విజయవత్కల్గినగరాధివాసకాత్ మహేంద్రా చ
3. లామల శిఖర ప్రితిస్థితస్య చరాచర గురోస్సక

4. ల భువనైక నిర్మాణక సూత్రధారస్య శశాంజ్ఞ చూడామ
5. తే ర్భగవతో గోకర్ణస్వామి¹న చరణకమల యు
6. గలప్రభామా²ద్విగతకలికలజ్జో³నేకాహవ సంక్షోభ
7. జనితజయశస్త్ర⁴ ప్రతాపనత⁴ సమస్తసామజరీ⁵ పుష్కర
8. ర్జితవరచరణకమలసితకుముదకుద్దేంద్వావదాత
9. వినిర్గత యశోధ్వస్తారాతి కులాచలోనయవినయ

రెండవ రేకు, మొదటి ప్రక్క.

1. దయాదానోక్షిన్యశౌన్యావార్యసత్యత్యాగాదిగుణ
2. సమ్పదాధార భూతో ఘరమమాహేశ్వర ఘరమభాగుఘరమట్ట⁷
3. రాజాధిరాజ గాంధీమల కులతిలకః దేవేంద్రవర్మ సూను
4. శ్రీ అనంతవర్మ దేవకుశలీ కంటకవర్ణసివిషయ రా
5. వ్రజకూట నాజెకరడ దాశ్యత్య సవాస్తవ్య దీనజనాపద
6. సర్వసమాజ్ఞాపయతి విదితమస్తు భవతాం ప్రదత్తం
7. ద్విషస్థిమధ్విర్పణ భవతామామణ్ణ అత్రపుణ్యశలేకవ
8. ర్షశనాపాబువిభది తాలచన్వారి పూడరోమవాహాకి
9. లుచాంజ్ఞలోమభభూరన్వాడచ్చమాణపభట్టచ
10. ర్వభట్ట నారదసగోత్రాయ । కష్ట⁸ సాఖాయ వేద్యనస

రెండవరేకు, రెండవప్రక్క.

1. మానాయమట్కర్ణాభిరతాయ । ¹⁰సంగ్రహణపరాగ కా
2. లేన ధారా పూర్వకేన మాతాపితౌరాత్మనశ్చ పుణ్యాభి
3. వృధయే¹¹అచంద్రార్కకా నంతాశ్చ శాసనం కృత్వా ఆ
4. తేప్రదత పూరసానామాన్నికేనచి పరిపంతినాసవి
5. తథ్యం సముచిత ప్రచయాధశమాసకా మిధ
6. సమస్తపరిహారకేన భోక్తవ్య । అత్ర సీమాలిఖ్యా

1. స్వామినశ్చరణ 2. ప్రణామా 3. శబ్ద 4. పావనత 5. మజ్జరీ 6. దాక్షిణ్య 7. ఘరమభట్ట
8. ఈ పంక్తిరర్వాక-పంక్తి పరిగా తేలియవచ్చుటలేదు. 9. కాఖాయ 10. సంగ్రహణ 11. వృధయే

7. ని లిఖ్యంతే । చతుర్దిశ క్రయానై స్వాధ్యరలంకృత
8. గృహదృతి స్తదైవచా భూమి సహకరిగృహ్లాతి ఏచ
9. క్రయచ్ఛతీ అశ్లేశో పుణ్యకర్మణో నాయత పాసల
10. శామిన ॥ స్వదత్తా కరదత్తామ్యా యోహరీతి¹ వసున్ధరా
11. సవిష్టాయాంకృమి

మూడవరేకు - మొదటిపక్క.

1. యౌత్వాపితృభి సహకశ్చనే । హిరన్య మేకంగా మేకాం
2. భూమిమస్యేక ముక్కులం హరన్నరక మాయాతి । యావ
3. దాభూతసస్త్వవం । ఇతి కమల దళాంబు బిందునా శ్రీ
4. యమను చిన్యమనుష్యతీర్థా సకల మి
5. హమపాగతం శ్చ పుధ్వాపహి పురుషైవరకీ
6. ర్తయే వినాప్యా । లిఖితం సద్భవిగ్రహి వి
7. జ్ఞకేనేతి । వేలుగ్రామవాస్తవ్య విష్ణవసు
8. త మహిష్టాపాశ మారవిస్థర్ల వృద్ధి.

(1) C. P. No. 3 of 1918-1919.

సంక్షిప్తార్థము.

ఆశ్రేయగోత్రమునకు చెందినట్టియు, మహేంద్రగిరి గోకర్ణస్వామిపాదభక్తుడైనట్టియు, త్రిపురగేశ్వరుడైనట్టియు, గుణమహార్ణవుని సంతతివాడైనట్టియు, (రెండవరేకు రెండుపక్కలను గుణమహార్ణవుని మొదలుకొని ఈమూడవ వజ్రహస్తునివరకు గల వంశావళి రాజ్యకాలములు ఇవ్వబడినవి) కామార్ణవుని కొడుకగు శ్రీవజ్రహస్తుజేవు కళింగనగరము వాసకముగాగలవాడును, కరమమహేశ్వర కరమభట్టారక, మహారాజాధిరాజ త్రికల్లింగధిపతి బిరుదములు గలవాడు - శకవర్షము 960 న పట్టాభిషిక్తుడై ఏరదసింహయమందలి నత్తివాడగ్రామమును శకవర్షము 971 న కంచిదేశమందలి వలుటవూరు గ్రామనివాసీయైన గణపతినాయకునికి దానమిచ్చెను. మహాకాయస్థుడును, సంధివిగ్రహీయు లయిన మావూరయకొడుకు దామోదరుడు ఈ శాసనమును లిఖించెను. వల్లెమోజు దీనిని చెక్కెను.

(2) C. P. No. 4 of 1918-1919.

సంక్షిప్తాంశము.

పైశాసనముయొక్కయు దీనియొక్కయు రాగిలేకులపైగల మొదటినాల్గు పక్కల పాఠములు ఒక్కవిధముగానున్నవి. మూడవలేకు రెండోపక్క గంగ వంశములో శ్రేష్ఠుడైన వజ్రహస్తదేవునికి సం॥ ౧౦॥ లు పరిపాలించినట్లు చెప్పబడినది. ఈతనితర్వాత ఈతనికిని ఈతనిభార్య అనంగమహాదేవికిని జన్మించిన శ్రీరాజరాజ నృపతి - కళింగరాజ తిలకుడు, కళింగనగరము రాజధానిగాగలవాడు, పరమ మహేశ్వరుడు, పరమభట్టారకుడు, మహారాజాధిరాజ, త్రికళింగాధిపతి, శ్రీమద్దేవేంద్రవర్మ రాజరాజదేవు శకవత్సరము ౧౧౨ న పట్టాభిషిక్తుడై, సమస్త అమాత్య ప్రముఖజనపదుల ఎదుట, వరాహనర్తనియందలి బృహత్కోటిలగ్రామము (భిన్నా లవాట్లక గ్రామసమీపముగా) గ్రామము ఆరుభాగములు శక, సం॥ ౧౧౮౮ న, విష్ణు సంక్రాంతి సమయమున, కలిపురగ్రామనివాసులగు వాసుదేవనారాయణశర్మలకు ఇచ్చెను. రాజు, శక సం॥ ౧౧౨ న జ్యేష్ఠ శుక్ల అష్టమి గురువారం సింహలగ్నమున ఉత్తరా షట్లుణి నక్షత్రసమయమున పట్టాభిషిక్తుడయ్యెను.

(3) C. P. No. 5 of 1918-1919

సంక్షిప్తాంశము.

అమరపురమును బోలిన విజయకళింగనగరమునుండి పరిపాలించుచున్న మహేంద్రగిరిపైనున్న గోకర్ణస్వామి పాదభక్తుడైనట్టియు, గాంగామలకులతిలకుడైనట్టియు, శ్రీఅనంతవర్మదేవ కుమారుడైన మహారాజాధిరాజ శ్రీమధుకామార్ణవదేవు సుఖముగా నుండగా, కళింగమండలముయొక్క త్రిశాలకు పడమటనున్న త్రిస్థలిలోని పట్టాపురాధీశ్వరుడగు శ్రీలక్ష్మణరామదేవు — ప్రత్యక్షభైరవ, పంచమహాశబ్ద సమధిగత, పరమేశ్వర, కుదల వణకులతిలక — పదుణగ్రామమునుండి వచ్చి దంతపురవాస్తవ్యుడుగానున్న మంచినాయకుని కొడుకును, పైశ్యకులోత్తముడును, అయ్యి శ్రీఎరపనాయకునికి కలుగ్రామ, హుందారవాడ, మొరాఖనిగ్రామములు మూడును కలిపి పైశ్యాగ్రహారముగా జేసి, సర్వకరపరిహారముగా దానమిచ్చెను. రాణకులు, రాజపుత్రులు, విషయకతులు, సమస్తరాజపాదోపజీవినులు, ఆచట్టు భటులు ఎవ్వరును ఎట్టి ఆటంకములు పెట్టకూడదు - దానము గాంగవంశప్రథమ నానవిజయ రాజ్య సం॥ ౧౨౬ లో చేయబడెను. కళింగనగరవాస్తవ్యుడగుమధుగ్రామము దీనిని లిఖించెను. ఈతనికి 40 మురయల భూమి దానమివ్వబడెను.

(4) C. P. No. 6 of 1918-1919.

సంక్షిప్తార్థము.

ఆత్రేయ గోత్రమునకు చెందినట్టియు, మహేంద్రాచల శిఖరముననున్న గోకర్ణ స్వామి పాదభక్తుడైనట్టియు, పంచమహాశబ్దాది సమస్త సామ్రాజ్యచిహ్నములుగలట్టియు త్రికలింగాధిపతి ఐనట్టియు, గుణమహార్ణవుని పంశమునకు జేందిన (గుణమహార్ణవుని మొదలుకొని ఈ అనంతవర్ష చోడగంగునివరకుగల పంశావళి, రాజ్యకాలము లివ్వబడినవి) రాజరాజ రాజసుందరుల కుమారుడు అయిన చోడగంగ, శక సం॥ 999లో కుంభసంస్థ దినమున క్షత్త శ్శతీయా రవివారమున శేవతీనక్షత్ర నియమమున లగ్నమున పట్టాభిషిక్తుడయ్యెను. కలింగనగరమునుండి పరమమాహేశ్వర, పరమభట్టారక, మహారాజాధిరాజ, త్రికలింగాధిపతి బిరుదములుగల శ్రీమదనంతవర్ష చోడగంగ దేవ సమస్తామాత్యాదివర్ణము ఎగుటను గూఢవర్త నివిషయమందలి నేల్లద గ్రామమును, సర్వసీదాపరిహారముగావించి, తన మొక్కయు, తన తల్లిదండ్రులయొక్కయు పుణ్యమునై శక సం॥ 1008 లో నేల్లదగ్రామ భగవతీదేవియొక్క పూజానైవేద్య దీపాది కర్మలకు దేవాగ్రహారముగాచేసి (చా) తలాగ్రామ నివాసియైన కొమర చంద్రుని కిచ్చెను.

(5) C. P. No. 7 of 1918-1919.

సంక్షిప్తార్థము.

అమరపురమునకు సమావేశమైన కలింగనగరము రాజధానిగా గలమహేంద్రాచల గోకర్ణస్వామి పాదభక్తుడైన మహాశబ్దాదివర్మ కొడుకగు మహారాజాధిరాజ శ్రీదేవేంద్ర వర్మ పుష్కరదేవిషయమందలి విరిణిగగ్రామ కుటుంబినుల కిచ్చిన ఆజ్ఞ :- యడాయ గ్రామనివాసియైన విలదికొడుకు హేతిగోకకు సదరుగ్రామము సర్వకర పరిహారముగా ఇవ్వడమైనది - సర్వచంద్ర శ్రీసామంత దీనిని లిఖించెను. విండిమలన శ్రీసామంత దీనిని చెక్కెను.

(6) C. P. No 8 of 1918-1919.

సంక్షిప్తార్థము.

అమరపురమును బాలిన సర్వయుతుసుఖరమణీయమైన విజయకలింగ నగరము రాజధానిగా గల్గినట్టియు, మహేంద్రాచల గోకర్ణస్వామి పాదభక్తుడైనట్టియు,

అనేకయుద్ధములందు జయము గల్గుటచేత వంచబడిన తలలుగల సామంతరాజులు
 గలట్టివాడును, నయవినయాది సత్ సంపన్నుడును, పరమమాసేశ్వర, పరమభాగు,
 పరమభట్టారక రాజాధిరాజ బిరుదములు గలవాడును, గాంగామలకులతలకుడును
 అగుదేవేంద్రవర్మ కొడుకు అనంతవర్మదేవ కంటకవర్తని విషయమందలి నాజ్ఞకరడ
 గ్రామం మాణపభట్ట, చర్వభట్టలకు చంద్రగ్రహాగ్రసమయమున దాన మిచ్చెను.
 వ్యాసగీతలు దాన సంరక్షణకై ఇవ్వబడినవి. వినజక యనుసద్భివిగ్రహి దీనిని లిఖిం
 చెను.

పొట్లదుర్తి - మాలెపాడుశాసనము

మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ

నా మిత్రులు శ్రీయుత డాక్టరు వెంకటరమణయ్యగారితో కొన్ని దినాలు నేను కడపమండలములో కర్వటనం చేసినప్పుడు సాపాదించిన శాసనమిది. అసలు ఈ శాసన మొకటి ఉన్నట్లు మాకు తెలిసినది మొదటి సంపాదించిన కైఫీయతుల వలన. మేము చూచిన యీ కైఫీయతు పుట్టి అప్పుడే దాదాపు నూటపాతిక సంవత్సరాలయింది. ఈ శాసనాన్ని గురించి మేము పొట్లదుర్తి గ్రామంలో చాలా వాకబు చేశాము. ఆ పొట్ల కరణ గారికిగాని, ఆహ్లాద్ని యితర పెద్దమనుష్యులకుగాని ఇది వకటి ఉన్నట్లే తెలియదు. విచారించగా విచారించగా దీని ఉనికి మాకు గొర్రెలకాకులవలన తెలిసింది. పొట్లదుర్తి మాలెపాడు తోవకుత్తరముగా పొట్లదుర్తి సరిహద్దులో చేరిన పొట్లపురం గ్రామానకు దగ్గరగా ఒక శాసనపు రాయి వుందని తెలిపినాడు అల్లుబోయ దొరకు. కాని ఆ ప్రాంతాన దీన్ని వెదకితే కనబడలేదు. తుదకు మనకి అల్లుబోయకు కనబడి తోవకుత్తరంగా లేదు, దక్షిణంగా పాలిమేరలోనే వున్నదని మమ్మల్ని తీసుకెళ్లి చూపించినాడు. ఈ ప్రాంతాల శాసనాలన్నీ యెర్రరాళ్లమీదే చెక్కడం వాడుక. ఇదికూడా యెర్రరాతి మీదే చెక్కి వున్నది. ప్రతిబింబం తీదామంటే ఈ రాతికి దగ్గరగా నీళ్లు దొరికినవికావు. దూరాన ఒక చెలమవుంటి నొగుపు తవ్వి, కూడా దాహం త్రాగుటకని తీసుకెళ్లిన గాజుగ్లాసుతో నీళ్లున్న రాయి కడగడానికి చెలమబురదనీటితో తడిపిన తువ్వలు న్ను తీసుకు వెళ్లినాము. ఎల్లగాయి తేనీమి ప్రతిబింబం తీసినాము. రాతిగర్గరకూర్పునే చదివి కొంతవరకు శాసనపాఠం సరిచూచుకొన్నాము. ప్రతిబింబమునుబట్టి తయారు చేసిన శాసనపు బొమ్మను వేగొకచోట చూడవచ్చును.

నాదగ్గరున్న ప్రాచీనాంధ్రభాషాశాసనాలలో ఇదే అతిప్రాచీనమయినదని నా నమ్మకము. ఇంతేకాదు; ఇప్పటివరకు శాసనవచ్చినప్రాచీనాంధ్రభాషాశాసనాలన్ని

1. నామిత్రులు శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారి అధిక సహాయమే లేకపోతే ఈపర్వటనమే జరగకపోను. ఇందుకు వారి కిందుమాలంగా శాశ్వతజ్ఞత తెలుపుకొంటున్నాను.

టిలోనూకూడా ఇదే అతిప్రాచీన మయినదేనూ అనిపిస్తున్నది. ఇది రేనాటిని పాలించిన దినకరకులనందనులు, ' కాశ్యపగోత్రులు ' అగుచోళవంశస్థులది.

కడపమండలములోని చాలాశాసనములలో రేనాడు ఏడువేలదేశమనివున్నది. కడపజిల్లాలోని కామలాపురం, ప్రొద్దుటూరు, జమ్మలమడుగు తాలూకాలున్న, కర్నూలు జిల్లాలోని కోవెలకుగల్గి, నగద్వాల తాలూకాలలో కొంతభాగమున్న, బంగనపల్లియెట్లెట్టున్న పూర్వము రేనాటిలోనివి. కాలం గడచినకొద్దీ రేనాడు ఏడువేలదేశముగ్గా పోయి డెబ్బయిదేశమయింది. రేనాటికి దక్షిణపునరిహద్దు పెన్నగా కనబడుతుంది. పెన్నకు దక్షిణానవున్న ప్రదేశం ములికినాడయినది.

క్రీస్తుశకం ఏడవశతాబ్దినాటికి కడపమండలాన్ని చోళులు పరిపాలిస్తూ వున్నట్లు తెలుస్తుంది. బాదామి చాళుక్యభూపతి అయిన రెండవపులకేశికాలములో దక్షిణ హిందూదేశమునకు వచ్చినయువాళ చాంగ్ అను చీనానుాత్రికుడు ఈప్రాంతాన్నే చూచియే అన్నాడు. దీనికి చోళులదేశమని అర్థముచెప్పినారు చరిత్రకరిశోధకులు. దీనినిబట్టి ఏడవశతాబ్ది "కప్పలో" పూర్వము చోళులు ఈప్రాంతమును వశపరచుకొని రాజ్యంచేస్తూవుండిరని స్పష్టమవుతున్నది. మాల్యభేటపు రాష్ట్రకూటవంశస్థులయిన ధ్రువమహారాజున్న, అతనికిసూరుడు మూడవగోవిందభూపాలుడున్న కాంచీపురపల్లవులతోద్భవైరము సందర్భములో క్రీ.శ. 800ల ప్రాంతాన ఈప్రాంతముపయి దండెత్తి వచ్చి వశంచేసుకోవడంవల్ల క్రీ. శ. 800 లనాటికి రేనాటిచోళుల స్వతంత్రపరిపాలన అంతరించినట్లే చెప్పవలెను. అందువల్ల చోళులస్వతంత్రపరిపాలనను సూచించే ఏ శాసనముదొరకినా అది 800 లకు పూర్వపుడే కావలసివుంటుంది.

రేనాటిచోళులవి శిలాశాసననాలేకాని రాగిశాసనాలు అట్లే బయలుపడలేదు. వీరి శిలాశాసనాలు పులివెండల, కామలాపురం, ప్రొద్దుటూరు, జమ్మలమడుగు తాలూకాలలో చెదరివున్నవి. వీటిలో గవర్నమెంటుశాసనశాఖవారు కొన్నిటికి ప్రతిబింబాలు తీసి పరిశీలించినారు. ఇంకాకొన్ని పారిదృష్టిలోనికి రాలేదు. అటువంటి వాటిలోనిదే ఇప్పు డిప్రకటించే శాసనం.

ఈశాసనం చోళమహారాజుకాలంనాటిది. దానిలో అతనికి ప్రభువులయిన మహారాజు లెవ్వరూ పేర్కొనబడకపోవడంవల్ల ఇది రేనాటిచోళులు స్వతంత్ర

2. Ep. Coll. No. 393 of 1904; No. 466 of 1906; No. 517 of 1906.

3. Ep. Coll. No. 850 of 1906.

పట్టులయందు ముగ్గులు మాటలు గలచక్కని రచనలు గలవు. ఈ క్రింది పంక్తులను జూచెదరు గాక:—

౧. రాజాధిరాజ నారాయణాంశుండు
సింహాసనమునందు రంజిల్లుప్రభువు
మండలాధీశుండు మూర్తాండతేజుండు
పరగ విజయపురీపరిపాలకుండు
భాస్వి శ్రీపూసపాటివంశాంభోది
రాశావిహారైకరవబాంధవుండు
రాణించు శ్రీవిజయరామగజపతిమహారాజు.

౨. ఇంతి చక్కదనంబు నెంచ శక్యము గాదు
పదానాదున న్నల బంగారుతీరె
పతిని ప్రేమబుగా భావించు నేవళ
పరపతివ్రత విఖ్యాతచరిత్ర॥

... ..

౩. గంగవైచే నీవు గంగనమం దుండక
మగనిశిర ముక్కుటా తగునటే గంగా ?
చాపలమ్మే నీవు జాలారిదానావు
నిన్నెట్లు వలచెనే నీలకంతుండు ?
కుల మించితే లేదు గుణ మెంచి తెచ్చేను
జాతు లెన్నఁగటోకు నవతిగారప్ప !
జాతితక్కువదాన జాలారి నానవతి
నీతిమాలినదాన నెరజాణ గంగ !
ఎంతవని వచ్చినె యింతలోనే నీకు
జాతితక్కువ లెంచ చెల్లదే గారప్ప,
జాతేది కారణము నీతె కారణము.

ఇంక నీ సన్యాసికవికవిత సనురదించును నీ విశాఖకట్టణమండలములోనివాడే యగు
నొక క్షత్రియకవి నీవూరి రామచంద్రరాజు “కుసలాయకము” వ్రాసెను. ఇందలి
కవిత ఏవిధమునను గంగావివాహమునకు పోయి రాజులడు. కథాగారవమే దీని జన
రంజకల్పమునకు శారణము గా నోపును. కవితాధోరణి దెలియుటకునై కొన్నిపం
క్తు లిందు జూపుచున్నాను:—

౧. అలనాడు రావణుడు చా సీత గొనిపోయి
లంకలో నిడుకొనె శంక లేకుండ
తిరిగి తెచ్చియు సీతఁ బురముగో నుంచుకొని
మళ్లి యేలుచుండె మహారాజు గనుక
పెదచెరువునీళ్లకును పెద్దింటినడనడికి
తప్పలే దనుమాట ధర్మముగో గలదు.

... ..

అలాగునే నేను నకళ్ల నొందంగ
వెళ్లరాముడ గాను విసరయ్య మీగు.

౨. మావంశజునికాంత మరి యిటు దుఃఖంప
చూడలే ననుమాడ్కి సూర్యుడును గురింకె ;
కడుదుఃఖమున సీత కన్నులెల్లగునల్లు
సాంధ్యరాగము గప్పె జగతిలోపలను ;
సీత దుఃఖము నొంది చిన్నబోయినరీతి
పదిదిక్కులును గప్పె నపుడు చీకటులు.

౩. కష్టనుభములు రెండు శాలములు గలవు ;
కడయెల్ల నొకలాగు గడువ దెవ్వరికైన
కానున్నపను లన్ని కాకపోవమ్మా
యెంతవారలకైన హెచ్చుతగ్గులు గలవు
మదిలోన చింతింప మానుమా తల్లి.

ఇంక చూడవదియగు ‘బాగాసురయుద్ధము’ పండితప్రవరుడును, కవియు, నగు
నడిమింటి రామయోగిశాస్త్రి రచించెను. ఈతడు శ్రీవిజయనగరప్రభువుల

యాస్థానపండితుడు. 19వ శతాబ్దారంభమున నున్నవాడు. ఉభయభాషలయందు గొప్పవైద్యము గలవాడు. కావుననే యీపదము లలితమగుచైలితో నొప్పి యెంతయు మనోహరముగ నున్నది. కవి గొప్పపండితు డగుటచేతను, ప్రబంధయుగ ప్రభావమునకు లోగినవాడగుటచేతను, ఈపదమునందుగూడ ప్రబంధరచనారీతులను జూనిపి కవిత సాగించినాడు. ఈకవిప్రవరుని కవితామాధురి దెలియుటకు నీ దిగువపంక్తులను జూపుచున్నాడను :—

౧. వారిలోడను గూడి బాణాసురుడు తాను

ఆవెండికొండ యొక్కారంబు జూచె.

పాలుపైనవజ్రాలు పోగుచేసినయట్లు

చందమామలకోట్లు సరివెలిగినట్లు

చుక్కలన్నియు గూడి యొక్కటై యున్నట్లు

పాలసంద్రముగట్టి పడవేసినట్లు

ఆణిముత్యపుకోవ లల్లి వేసినయట్లు

పాలసున్నముగచ్చు పారించునట్లు

ఆకొండ గనుపించె నతినంభ్రమంబుగను.

౨. చెప్ప నలవికానిచీకటులు ముంచెను

యెల్లయెగ్గలలాగు మొలచె తారకలు

జారచోరుల్లకెల్ల జాల సంతసమాయె

... ..

౩. అంతింతయనరాని వింతయా కల గాంచి

గుండె ఝల్లని మేలుకొనియె సంతటను

చేతబడ్డఫలంబు చెదిరిపోయినలాగు

నలత గొట్టున నవుడు నిదుర మేల్కొనెను

... ..

౪. కల్లగా దీమాట గట్టిగా నీమోము

వలపుపాసన వేసె వనిత వింతగను

... ..

గుండె రుల్లిన వాని నిండారగా జూచి
తల యూచి సిగ్గుచే తల వంచుకొనెను
కలలోన నాతోడ కలసి భరిగించిన
దుండగీ డితండ దొరకినా డమ్మా
కొమ్మరో వీడ నాకొల్లలొడిసెవాడు
వీడ నాతల్లిరో పెదకి వ్రాసితివి
కళ్లు ముగమునగాని కలగ పెవ్వరికెన
చేత కళ్లున్న వే చెలియగో నీకు
చూడ సక్పట్కెన శుద్ధముగ వ్రాసితివి
ఎంతనేర్పరివమ్మ ఎంతరో నీవు .

పాఠకులహృదయముల నాకల్పించి వారితలల నూపజేయు కవితాగుణ మీపద
ములయం దుంటచేతనే యివి జనరంజకముల్లె యధిసంఖ్యాకులగు శూద్రజనము
లచే బలింపబడుచు రామాయణాది గ్రంథములవలె పాఠకులభక్తి గౌరవములకు
పాత్రములై యలరారుచున్నవని తెలుపుట తెలియు సంతోషముగా నున్నది.

హాస్యము

వేదుల సత్యనారాయణశాస్త్రి

హాస్యము ఆరోగ్యానికి లక్షణము. దుఃఖభూయిష్టమైన ప్రపంచములో నవ్వు అనేదే తేకుంటే విసుగూ అసహ్యమూ పుట్టి మానవజీవితము దుర్భర మైపోతుంది. అందువల్ల నిత్యానుభవములోకూడా ప్రతివాడూ ఏదో ఒకవిధముగా నవ్వడమునకు యత్నిస్తాడు. చమత్కారము స్ఫురించేటప్పుడుకూడా నవ్వలేనివాడు హృదయము లేనివాడో జబ్బువాడో అయి ఉంటాడు. అటువంటివాణ్ణి చూచి మనము జాలి పడతాము. కొందరు నవ్వడము దర్జాకు లోపమని ఎంచుకొంటారు. తెలివితక్కువను కప్పిపుచ్చుకోవడమునకు కొందరు నవ్వు తెచ్చిపెట్టుకొంటారు. వాళ్ళను చూస్తే మనకు నవ్వు వస్తుంది.

‘నవ్వు నాలుగందాల నష్టము’ అనేమాట మనలో ఉన్నది. తమదంతా ఒప్పే ననే గట్టినమ్మకము ఉన్నవాళ్ళు కల్పించిననూతే కాని అది చమత్కారవిషయము కాదు. నవ్వగలవాడు ఒకవిధముగా ధీరుడని చెప్పవచ్చు. వాడు తన నవ్వుతో, కష్టాన్ని గాని దుఃఖాన్ని గాని నిర్లక్ష్యముచేసి, మనస్సుకు వికాసమూ, శీలానికి మార్గమూ కలిగించుకొంటాడు. సంఘములో వాడికుండే పలుకుబడి, పరిచయమూ, గౌరవమూ మరొకరికి ఉండవు. హాస్యరుచి తెలియనివాడి బతుకు దీపపుసెమ్మ వంటిది. మనస్సు కులాసాగా ఉంచుకో తలచుకొన్నవాడూ, తనలో కలిగే బాధా, విసుగూ పోగొట్ట తలచుకొన్నవాడూ ప్రతివిషయములో చమత్కారము గ్రహించి నవ్వడమునకు పూనుకొంటాడు. కాని కొందరు తత్వము తెలియనివాళ్ళు అటువంటి వాణ్ణి పెకిలిమనిషిగా అదోమోస్తరు చూస్తారు. వాడిలో గాంభీర్య మనేదే లేదని వాళ్ళతలంపు. గాంభీర్యమూ లక్ష్యమూ లేనివాడు పిచ్చివాడు. వాడు తనచేష్టల వల్లా మాటలవల్లా ఎదటివాళ్ళకు నవ్వుపుట్టిస్తాడు. కాని వాడి నవ్వువల్ల వాడికేమీ ప్రయోజనము కలగదు. చమత్కారశీలుడి నవ్వు అటువంటిదా మరి ? పిచ్చివాణ్ణి గాని, స్థూలకాయుణ్ణిగాని, టీకుటాకుగా ఉండి పరాధవము పొందేవాణ్ణిగాని చూచినప్పుడు మనకు కలిగే నవ్వులో జాలి ఉంటుంది. ఆజాలి వెల్లడించడానికి

మరోదారిలేక మనము నవ్వుతాము. చమత్కారజన్యమైన నవ్వు అటువంటిదికాదు. మనస్సుకు విశాసము కల్గించే జీవశక్తి ఇందులో ఉంటుంది. అందుకనే గాంధీమహాత్ముడు “నవ్వుతోనే నేను బతుకుతున్నాను. అదే లేకుంటే నాప్రాణాలు ఇదివరకే ఎప్పుడో పోవలసిందే” అని అన్నాడు. విశాసశీలమైన చిత్రానికి నవ్వుకంటే విశ్రాంతి, హాయి, మరొకటి లేదు.

మనస్సును కట్టి ఇచ్చేది ముఖము. అందరికీ నవ్వుముఖము ఆకర్షకముగా, మనోహరముగా ఉంటుంది. ఇలవేల్పుముఖముగూడా మందహాసప్రసన్నమై ఉంటేనేకాని మానవుడికి తృప్తి లేదు. ఆనందము పుట్టదు. మనోమూల ‘శరదీదువిశాసమంద హాసం’ అని భాషాదీక్షితులనుబోధారు. చివరకు అజనీయుడికీ, వినాయకుడికీ కూడా స్థితమనము తగిలించకుండా మనహాస్య దోహదం లేదు. కాబట్టి హాస మనేది మానవుడు మొదలు దేవుడివరకూ అవసరమనే పెద్దలతిలపు.

స్థితముమొదలు అట్లహాసమువరకూ హాసము అనేకవిధాలుగా ఉంటుంది. జాడ్లు ఎనిమిదివిధాలు పేర్కొన్నారు. మన లాక్షణికులు ఆరువిధా లన్నారు. “స్థిత మిహ విశసిగవయనం, శిచిల్లత్వద్వీజం తు హసితం స్యాత్, మధురస్వరం విహసితం, సశిరశగత మిద ముహహసితం, అకహసితం సాసాత్కం విక్షిప్తాంగం భవ త్యకహసితం” అని ఆరువిధాల నవ్వుకూ ధ్వజంబయ్యడు లక్షణము చెప్పాడు. వాటిలో మొదటిరెండూ ఉత్తమములు. కడపటిరెండూ అధమములు. ఇవికాక జాతినిబట్టి, మర్యాదనుబట్టి నవ్వు అనేకవిధాలుగా ఉండవచ్చు. జగత్కళ్యాణము కాంక్షించే బుద్ధభగవానుడు ఎప్పుడూ మందహాసము చేసేవాడట! ప్రళయకాండవ మూడే మహానటుడు అట్లహాసము చేస్తాడు. అట్లహాసము అంటే బాబ్బనవ్వు, భయము పుట్టిస్తుందిగాని విశాసము కలిగించదు.

నవ్వు పుట్టడమునకు కారణములు ఎన్నో ఉన్నవి. సంఘ మెప్పుడూ ఒకపద్ధతికి అలవాటు పడి ఉంటుంది. ఆపద్ధతి అతిక్రిమించినా, అవకతవకగా అవలంబించినా నలుగురిలో నవ్వులాటపాలు కాక తప్పదు. ముఖ్యముగా, హాసభావాలూ, ఆచార వ్యవహారాలూ వేషభావాలూ మొదలైన వాటిలో వైకరీత్యముగాని, వికారము గాని, కనబడినప్పుడు నవ్వుపుడుతుంది. పరుల పరిహాసానికి పాలుకాకుండా ప్రవర్తించగలగడము నిజముగా గొప్పనేర్పు. కాని ఇతరులు నవ్వినా ఉడుక్కోకుండా

ఉండడము నాజూకైన నాగరిక లక్షణము. ఒకొకప్పుడు తాను నవ్వులాటపాలై కూడా ఇతరులను నవ్విస్తాడు హాస్యచతురుడు. వేషభాషాదుల వికారమువల్ల హాసము పుట్టుతుందనీ, నిద్రాస్యాదులు దానిని పోషిస్తవనీ రూపకలక్షణవేత్తల మతము. వేషములో, చేష్టలలో వికారము కనబరచి నవ్వించడము అంత కష్టమైన పనికాదు. నాటకాలలో, వీధిభాగోతాలలో, పగటివేషాలలో దీనిప్రభావ మెక్కువ. కాని ఇది తరిగినవంకాయవంటిది. చూస్తుండగానే కనరెక్కిపోతుంది. వికృతికీ చమత్కృతికీ తేడా చాలా వున్నది.

నవ్వు పుట్టించడానికి ఉక్తివైచిత్రి ప్రధానము. సరసోక్తి, ఛలోక్తి, సర్వోక్తి మొదలైన ఉక్తివిశేషాలు మనలో ఉన్నవి. మాటలతో నవ్వించడమునకు ఎంతో సేర్పుకావాలి. ఆసేర్పు అందరికీ ఉండదు. అందులో సహజపాండిత్యముగల వరప్రసాదులు కొందరు ఉంటారు. వీరు మాట్లాడుతుంటే హాస్యరస మొలుకుతుంటుంది. చమత్కారముగా మాట్లాడగలవారు చాలామంది వ్రాయవలసివచ్చినప్పుడు సహజమైన తమశక్తివైచిత్రి చూపలేరు. దానికి కారణము రచనకూ జీవితానికి సంబంధము లేకపోవడమే. ఈ కారణమువల్లనే తెలుగులో హాస్యవాఙ్మయము తక్కువైపోయింది. ఉన్నకొంచెమైనా మనస్సుకు వికాసము కలిగించడానికిబదులు వెగటుపుట్టిస్తున్నది.

నవ్వించడ మంటే పెక్కిరించడముకాదు. బుద్ధికి హృదయానికి గిలిగింతలు పెట్టేది నిజమైన హాస్యము. తెలుగులో సున్నిత మైనహాస్యము తక్కువ. బూతులు మాట్లాడితేగాని నవ్వుపుట్టదని మనవారితలంపు. ఈతలంపు కవులకుకూడా తప్పింది కాదు. ఒక కవి 'బూతులంబూడ్లుడ' అని చెప్పుకొన్నాడు. 'బూతాడక దొరకు నవ్వుపుట్టదు' అని మరొకకవి అన్నాడు. తిట్టు కవుల మని విట్టవీగేవారు కూడా లేకపోలేదు. అనగూడదుగాని, 'పెడితేపెండ్లి పెట్టకుంటే చావు' కోరే కవులే తిట్లకు దిగుతారు. తిట్లకుకూడా మెచ్చుకొని సంతోషించేప్రజల అభిరుచికి మనము విచార పడవలసి ఉంటుంది. బూతు లంటే అసభ్యములైన మాటలు. నాగరికతా, సంస్కారమూ కలసంఘములో అసభ్యము అసహ్యము పుట్టిస్తుంది. పరిహాసములో అసంభావ్యమూ, అసందర్భమూ, అసహ్యమూ ఉంటవని కొందరంటారు. కాని నిజమైన పరిహాసము హేతువుపైనే ఆధారపడి ఉంటుంది. హేతువు సున్నితమైనకొద్దీ హాస్యానికి లాలిత్యము వస్తుంది.

లలితమైన హాస్యము చూపేయగలకు హాస్యభాగ్యముగా కలిగి ఉండి పోయి వినుర్పించి లోపాలు సగుతుంది. ఆచారవ్యవహారములో, వ్యక్తిగతములో, ముగ్ధులలో, వేషభాషలలో శక్తిగాచే బువ్వతవలనూ, అప్రమేయములతో, బుద్ధివంతో వినుర్పించి బయలుపెట్టి క్రీడివిషయమునూ మరన్నాతు చేసేది. హాస్యము పోల్చి చూపించి తీర్పుచెప్పుతుంది. హాస్యమెప్పుడూ చలిచివచ్చి పుట్టుతుంది, ఇతరులను కుంగదీసి చంపుతుందనీ, తనకు ఏరీకా అనుభవములేపోగా ఎదటివాళ్ళకు కసిపుట్టిస్తుందనీ చాలామంది అంటారు. కాని నిజమైన సగసకలతాపరి పోలిక ఉండి, బ్రతుకంతా ఒకయంత్రములాగున పడచుకొనేవారి మాట లవి.

లలితమైన హాస్యము ప్రియురాలి దుఃఖక్షయమువలన ఉంటుంది. ఎవరిని ఉద్దేశించి హాస్యమాడుతున్నామో వారుకూడా నవ్వివచ్చడే హాస్యము సాగ్ధ్య మవుతుంది. చూడండి విజయవిలాసములో, సత్యాపి అట్లనుడని గ్రహించి పారిపోయివచ్చిన సుభద్రను “శ్రీగియున్నది మిగుల నంగిలు, చూడ కలవరించుచునున్నది కలదొ యేమొ పోకు, డల్ల సన్యాసి కే చూపవలయు” అని సత్యభామ మేలమాడుతుంది. ఎంత సున్నితమైన కరిహాసము!! ఆ మాటకు సుభద్రకూడా నవ్వితిరవలె. ఎదటి వాళ్ళ మనుస్సును గిలిగిల పెట్టి సగసక్తి ఇది. ఇంకొకటి మారవిలాసములో విక్ర కుమార వేషముతో శంకరుడు వచ్చి, తనకోసమే తిప్పివచ్చి పార్వతితో వికవిక నవ్వుతూ “మేలు తెన్న వానికీమొ రొగబుధమును నిల్పె మదిం దరళాయతాక్షి మీసకియ వివాహవేళ పురశాసనుపాణి కరిగ్రహించునో మొదమున బుస్సుమంచు నహి మోగిన నెట్లు భయంబు చెందునో” అని కరిహాసిస్తాడు. తన్ను తానే కరిహ సించుకొంటున్నందుకు శంకరుడు నవ్వుతాడు. ఈ మాటకారితనానికి నిజముగా పార్వతికూడా నవ్వక మానుతుందా! వివాహసంతరస్సునా ఏకాంతముగా ఈ మాట లతోనే శంకరుణ్ణి హాస్యమాడి ఉంటుంది పార్వతి. లాలిత్యముతో ఒకపురుషుని కరిహాస మిది ; ఎవరు మరచిపోతారు ?

హాస్యచితములైన సందర్భాలు క్రీడివిషయములనూ చమత్కారశీలుడికి కని పిస్తవి. వాటిని వ్యంగ్యమర్యాదతో, అందమైన భాషలో అతడు వెల్లడిస్తాడు. లోపాలూ అవకతవకలూ వెల్లడించడమే హాస్యము కాదు. ఆ వెల్లడించే పద్ధతిలో చాతుర్యమూ పనివాడితనమూ ఉంటేనేకాని రసజ్ఞులు హాస్యించరు. ఛందోబద్ధమైన

ప్రతిదీ కవిత్వము కానట్లే వెక్కిరింపు ప్రతిదీ హాస్యము కాదు. కళాదృష్టితో రూప కల్పనము చేసి జీవశక్తి కలిగించవలె.

లోపాలు వెల్లడించి సంస్కరించడమూ, నీతి ఉపదేశించడమూ హాస్యానికి ముఖ్యమైనా దానికి తగిన ఆలంబనోద్దీపనాలు ఉండవలె. హాస్యములో తరగతులు ఉన్నవి. కొంచెము సుతిమించిన హాస్యము 'ఐరసీ!' లోకి వెళ్ళుతుంది. ఇది రెండవరకము. 'ఐరసీ' అంటే 'ఎత్తిపోడుపు' అనవచ్చునేమో! లలితహాస్యమువల్ల అనురాగాదులకు భంగము రాదు. కాని ఈ ఎత్తిపోడుపు అనురాగాదులకు సంశయము పుట్టిస్తుంది. ఇది ఎదటివాడికి బాధకలిగించి కలిగించనట్లు తగులుతుంది. ఒక విధముగా ఇది వెనకనుంచి వీపుమీద గుద్ది పరుగెత్తడమువంటిది. నాజూకు తక్కువ. చూడండి భారతములో తనమూలాన కట్టుపడిన ద్రుపదుణ్ణి చూచి ద్రోణుడు "వీ రెవ్వరయ్య ద్రుపదమహారాజులె యిట్లు కృపణులయి పట్టువడక వీరికి వలసెనె" అని ఉల్లస మూడుతాడు. బ్రాహ్మడి ఉక్రోశము తీరిందిగాని, ద్రుపదుడి మనస్సు చివుక్కుమని ఉంటుంది కసితిర్చుకోవడానికి ప్రయోగించిన వేళాకోళము మనసు నొప్పించదూ మరి!

హాస్యములలో తక్కువ తరగతిది 'సైతైరు'. 'సైతైరు' అంటే నింద లేక తిట్లు అనవచ్చు. ఇది బడితబాజారకపు హాస్యము. నాజూకూ సున్నితమూ ఇందులో ఉండవు. ఎంతవరకూ పిల్లిమీదనో ఎలుకమీదనో పెట్టి దూషించడమే గాని చమత్కారము శూన్యము. ఎవరిని ఉద్దేశించి ఈహాస్యము బయలుదేరిందో వారికి ఉపకారము చేయకపోగా హాస్యమాడినవాడిమీద అసహ్యమూ, ఆగ్రహమూ పుట్టిస్తుంది. మన ప్రహసనాలు చాలావరకు ఈ తెగలోవి. హాస్యవాఙ్మయములో ఈ 'సైతైరు' చాలా తక్కువరకముగా లాక్షణికులు పరిగణించారు. కొత్తగా బయలుదేరిన 'శుశ్రూషము' ఈ జాతిలోదే. పుస్తకాల జాబితాలలో చేరడమునకే గాని మరొక ప్రయోజనము వీటివల్ల ఉన్నట్లు కనబడదు.

సమాన భావవ్యాప్తి ఉన్న నాగరికసంఘములోనే హాస్యమునకు సార్థకతవున్నది. భావవ్యాప్తికి బదు సంస్కారమూ అభిరుచి ఉండవలె. సాహిత్యవిజ్ఞానమూ ఉండవలె. ఇవి లేనివారికి సభ్యమైన హాస్యములేదు. దయ్యముపట్టినవాడూ నవ్వుతాడు. లాభమేమిటి? అర్థమేమిటి? కచ్చిబూతుల శృంగారముతో, వెక్కిరింపులతో కర్ర

వడిగా ఉండే హాస్యము నాగరీకులకు ఇంపుకాదు. మోటుపారిన వీధినాటకాల హాస్యమువంటిది అది. అటువంటిదానికి వాఙ్మయములో చోటులేదు.

హాస్యప్రధానములైన కావ్యాలు మన పాఠశాలలో తక్కువ కావడానికి కారణము సంప్రదాయదాస్యము. కానినలకు స్వాతంత్ర్యము ది ఎల్లూ లేలుస్తుంది ? వేయేండ్ల నుంచి వస్తున్నా మన వాఙ్మయము వట్టి పోతడిమ్మలతోనే దేవులాడుతున్నది కాని దేశకాలానురూపములైన పరిణామవిలక్షణాలు పొంద లేదు. ప్రతిదానికి సంస్కృతపు వరవడి మనకు తప్పదు. వస్తువులో, శిల్పములో, విశ్వాసములో, రూపములో, మనకు సంస్కృతము భిక్షుపెట్టవలె. ఇతరత్రా సంపాదించుకోవడముగాని, కల్పించు కోవడముగాని మనకు పాపము. ఈ సంప్రదాయదాస్యము మన బుద్ధిని, హృదయ మునూ, ఆక్రమించి వేసింది. 'చిన్నప్పటికీ' కాక సరిపోకపోతే శరీరాన్ని కోసివేసు కోవలసిందే' అన్నంతరూఢ్యము ఆ పోషించింది. ఇందువల్లనే మన వాఙ్మయము కూడా వెట్టితలలువేసిన తోటకూర చెట్టు అయి పోయింది. దాస్యము లేకుండా బ్రతుకే లేదు మనకు. నవరసాలలో ఒకటిగా పరిగణించినా సంస్కృతములో హాస్యానికి ప్రాధాన్య మెప్పుడూ లేదు. ప్రహసనాలు ఉన్నప్పటికీ అవి పట్టిరోత పుట్టించే బూతుల బుంగులు. పచ్చిపచ్చి శృంగారానికి గట్టి కోటలు. మరి హాస్యానికి శృంగార దాస్య మెప్పుడూ తప్పదు. దానికే ఒక విదూషణ పాత్రము. ఆ విదూషకునికే తిండి దేవులాటా, భయమూ, దాసీలతో చెలగాటము తప్ప మరే విషయములేదు. మృచ్ఛికటికలో హాస్యము కొంచెము దూరము పోయింది. అంతే. అనుకరించే జీవితానికి అలవాటుపడ్డ లేలుగు అంతరిస్తూ మంచి స్థితికి రావడము సాధ్యమా ?

తర్జుమాలతో తగాదాపడడము హాస్యానికే మంచిది కాదు. మనకూ మంచిది కాదు. సహారా ఎడారిలో చిన్నచిన్న పొదలలాగు మన ప్రబంధాలలో నవ్వుపుట్టించే ఘట్టాలు అక్కడక్కడ లేకపోలేదు. దాని ఎడతెగని ఈ జీవయాత్రలో కలిగి తాపశ్రాంతిలకు ఆమాత్రము సరిపోదు. సరసమైన హాస్యస్పృశ కావలె.

హాస్యాత్మకములైన పద్యకావ్యాలు వ్రాసినవారు నే నెరిగినంతవరకు వీరేశలింగముగారూ, దాసు శ్రీరాములుగారూ. వీరేశలింగంగారి అభాగ్యోపఖ్యానము ప్రబంధధోరణిని పరిపాసిస్తూ వ్రాసిన వికటకావ్యము. అసలు ప్రబంధధోరణే నవ్వుపుట్టిస్తుంది ఇక అభాగ్యోపఖ్యానముమూట చెప్పడమెందుకు ? లేలుగువాళ్ళ

మతసాంఘికాచారముల ఉల్లసిస్తూ సున్నితమైన పరిహాసము దాసు శ్రీరాములుగారి 'తెలుగునాడు'లో దొరుకుతుంది.

‘ తెలుగునాడు ’ లోని పద్యమొకటి మచ్చుకు ఉదాహరిస్తాను.

“ లేవరు లేందు లేం డనిన, లేచినవారయినం దటాలునం
బోవరు, పొందు పొం డనిన, పోదుము పోదుము త్రోయకుం డటం
చీవరు నందు, గేస్తు నలయింతురు పెండిలిలో సదస్యసం
భావనవేళ చూడవలె బాపనసాముల సాముపోదుముల్. ”

శ్రీనాథుడిపేర చలామణి అవుతున్న వీధినాటకము ఒకటి ఉన్నది. ప్రభుత్వము వారి ఆగ్రహానికి, పండితుల ఆదరానికి పాత్రమైన ఆ వీధినాటకములో స్త్రీప్రశంసా, బూతులూ, మొదలైనవి ఎక్కువ. లలితమైన హాస్యము తక్కువ. కీడాభిరామముకూడా ఈ తేగలోనిదే. ఉదాహరణములు అనవసరము. కూచిమంచి జగ్గకవిగారి ‘చంద్రగీర్వానిలాపము’ మాట చెప్పకుంటే దోహ మవుతుంది. ఇతనిని మొదట చెప్పడము మంచిది. “ నాకృతికి సరిగా ఎవ్వడూ కృతి చెప్పలేడు ” అని ఇతడు శపథము చేశాడు. నిజమే. ఇంతవరకూ ఎవ్వడూ చెప్పలేదు. ఇకముందు చెప్పుతాడనే ఆశకూడా వద్దు. ఇదీ వికటకావ్యమనే చెప్పవచ్చు. ఇందులో మనకు లభించేది నికరమైన పాకానబడ్డ పచ్చిబూతు. కవిమాత్రము స్వతంత్రుడు. సరియైన దారి తొక్కితే హాస్యదేవతకు ఆలయము కట్టించవలసినవాడు. ఏమైతేనేమి అపమార్గములో పడ్డతర్వాత ?

మనశతకకర్తలు కొంచెము హాస్యప్రియులు. వీధిభాగవతాలగంతులకు అలవాటు పడిన హాస్యలక్ష్మికి ఛందోనాట్యము నేర్పారు. అయినా బండికి కట్టిన గానుగెద్దు వాలకము వచ్చింది. ఇవ్వలేదని తిట్లూ చేతగాదని వెక్కిరింపులూ, నవ్వం డనిగాగ్రామ్యాక్షులూ మొదలైన వాటితో ఈ శతకాలు వెగటు పుట్టిస్తవి. భక్తిప్రబోధానికి సీత్యపదేళానికి ఈదుతోడుగాదు హాస్యము. వేమన్నలో హాస్యమున్నది. కాని చురుకుపాలెక్కువ, సంఘములో, మతాచారాలలో ఉన్న బూటకమూ, దొంగవేషమూ, కోపము పుట్టించి ఇతనికత్తికి పదునెక్కించినవి. దెబ్బకొట్టవలెననే కాని పరిహసించవలె నన్నదృష్టి ఇతనికి తగ్గిపోయింది. వాడుకభాషను తిట్టడానికి గ్రాంథిక వాదులకు పనికివచ్చే గ్రామ్యాక్షులతో నిండిన శతకాలుకూడా ఉన్నవి.

చూడండి మచ్చు.

“ పెద్దలు శెప్ప గింటి బపు పెద్దట యెగ్గసామాదు లంట బల్
గద్దరి తోడ యాటలును కింబముగాడ మగుండమెట్టి యా
డిద్దరుగోన ఓనునుట యేగముగా గొడవెట్టి బాపనాం
డెద్దులమోతె తిందురని యెన్నును మూఁగుడు చంద్ర శేఖరా.

వేణుగోపాలశతకము, కవిచూడకృతశతకము, సారంగ పాణిపదములూ మొదలైనవి ఈ చంద్ర శేఖరశతకానికి ఉపసృహించు. నిపులశక్తిని దుర్వినియోగపరచిన ఈశతకాలు నవ్విస్తవో ఏడిపిస్తవో బెప్పుడికి తలెత్తవలె!

శృంగారప్రధానముగానిన నాటకాలలో హాస్యము అంగముగా ఉంటుంది. మనలో స్వతంత్రినాటకాలే లేకుండు. తొన్నీ ఉన్నా వాటికి హాస్యం భావముతో తప్ప హాస్యానికి చోటుండదు. పోయెను నాటకాలలో హాస్యానికి పూజ్యస్థానమిచ్చినవారు ఇద్దరు. అందులో ప్రధానగణ్యులు పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహగారగురు. సరస్వతీ, కంఠాభరణమూ, వృద్ధపిహూమూ, మొదలైనవి వీరి హాస్యప్రధాననాటకములు. వీరి కంఠాభరణమూ సరస్వతి చదువుతున్నప్పుడు మృచ్ఛికాతిలకము వస్తుంది. వీరిభావముదురు బుడకాయపాపపు గ్రాంధునిము. వీరి హాస్యము అనుభవించినకొద్దీ అసందర్భమూ, అనోచిదినశక్తి అసభ్యమూ అవీరబడి వచ్చును, సంఘటనలూ చాలా హాస్యప్రతిపాదనములుగా ఉంటున్నాయి. అదితొనకీ హాస్యమునకీ ఉన్న సంబంధము వీరి రచనలో కనబడుతుంది. ద్వితీయ, తానెన్నఁదలమున నేలిన ముచ్చటగించిన ఈ కవి రచనలు వాడుక భాషలోనే ఉంటున్నాయి. వాళ్ళి భాగ్యము నా కి ఉండును. హాస్యము వల్ల ఈయనా, ఈయనవల్ల హాస్యమునా హాస్యమునాలో ఎదుట నిలబడతారంటే చాలును. వేదము వెంటటరాముశాస్త్రీగారిలో హాస్యమున్నది కాని అది చాలా మడిగట్టుకొని ఉంటుంది. వీరేశలింగగారి నాటకాలు తల్లెడమూలే. స్వతంత్రము లున్నా చెప్పుకో దగ్గవి లేవు. బళ్ళారివారి నాటకాలకు నాటకాలనడానికే భయము వేస్తుంది. చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహంగారు సహజముగా హాస్యప్రియులు. కాని ఆప్రియత్వము నాటకాలలో కనబడదు. మందపాలుడివంటి కొన్నిపాత్ర లున్నా వాటి మూలపురుషుడు సంస్కృతనాటకాల విదూషకుడే.

తెలుగులో కొంతదానికొక్క-సనాటము గురుజాడ అప్పారావుగారి కన్యాశుల్కము. జాతీయమైన భాషావ్యవహారానికి, జాతీయమైన చక్కని హాస్యానికి ఉండే సంబంధము ఈ కన్యాశుల్కములోనే అనుభవానికి వస్తుంది. ఇది నాటక మంటారు కొందరు. కాని నాబుద్ధికి కృహసనముడను ముగించని తోస్తుంది. కథాకల్పనలో, వస్తువిన్యాసములో, హాస్యకృతి సాదాముత్తమ స ఘటనలుగాని, అంగకృత్యంగముల ఐక్యముగాని కనబడలేదు. ఏరంగమున కారంగము ఒక కృహసనముగా ఉంటుంది. తూర్పుయానలో ఇంగ్లీషు చూటలు గుచ్చి వాక్యరచనచేయడమువల్ల మనకు నవ్వుపుట్టుతుంది. తద్బ్రమాచేయడానికి అలవికాని సరసమైనవాక్యముత్కృతి మనను మోహింపజేస్తుంది. ఏభావమైనా వెల్లడికానాటానా భాషలో ఉండే ఒకపూ, నాజాకూ, కాకుపూ, విరుపూ కృధానామ. స్థితిమధున గ్రాంథికభాషకూ వీటికీ ఎదురుచుక్క. మాట్లాడేటప్పుడు హాస్యరసమొలికించే చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారి చాతుర్యము గ్రాంథిక భాషలోగల ఉక్కిరిబిక్కిరై అవసన్నమయ్యిందంటే ఆశ్చర్యము ఎందుకు ?

ఇక మనకృహసనము ఇచ్చటినాగరికులకు వెగటుప్పు స్తని. అవి చదివేటప్పటి కంటే చదివినతర్వాత మనకు నవ్వువస్తుంది. వీరేశలింగముగారూ, చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారూ, పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహరావుగారూ, మంత్రప్రగడ భుజంగరావుగారూ మొదలైనవారు కృహసనము వ్రాసినవారు వాటిలో శిల్పచాతుర్యము కన్నా సంస్కరణాభిలాష, పెక్కిరింపూ, లేవడీకొట్టడమూ ఎక్కువ. మతసాంఘికాచారవ్యవహారాలను నిందించడమే వాటినిరమార్గము. అందరూ తప్పులనుకొనే వాటినే నిందించడానికి పూనుకోవడమువల్ల వీటిలో తీవ్రత తగ్గిపోయింది. చదివి ఆనందించలేనివికూడా లేకపోలేదు. కాని కవివెల్లుకొని ఎవరు వెతుకుతారు ?

వేళాకోళముతో నవ్వుపుట్టించే చాటుధారలు తెలుగులో చాలా ఉన్నవి. బండకారినా ఆహాస్యము కొంతమేలు. ఆహాస్యము వ్యక్తిపరముగా ఉండడమువల్ల మనస్సుకు కలిగే హాయి తక్కువ. చూడండి.

“మూకలిదిండి కామయకుమారకు డన్నిట తండిపోలికే

కాక తడన్ముడెటగును గాడిదకుం దురగంబు పుట్టునే!”

“మూరామయమంత్ర భోజనపరాక్రమ మేమని చెప్పవచ్చు, ఆ

సామి యెరుంగు తత్కబళచాతురి తాళఫలప్రమాణమా.”

“ కానరకూనర్త మిగుల గందరగోళపు మూలమై రసా
భాసపు హేతువై వికటకన్యలియై సిగ్గుబల్లగోత్రమై
దాసరిపాటయై బెహరదారన చేసిన యగ్రహార మా
శాశము ముట్టి తోక జేగి గాడిదవాలక మయ్యె చూడగా.”

సారస్వతద్వస్త్వితో వ్రాసేదీ, స్వానుభవమువల్ల కల్పించేదీ, సంప్రదాయసిద్ధ
యైనదీ, హాస్యము మూడువిధాలుగా మునుకు చాటుధారలలో కనబడుతుంది. మర్యా
దను అతిక్రమించని స్వాతంత్ర్యము చాటుధారలకు ఒకవిధమైన మాధుర్యము
కలిపాడించింది. దానిని వివరించవలసిన అవసరము ఉండదు.

వచనశాస్త్రము లంగీకరించవలసివచ్చినాడు. మునుభావలో స్వతంత్రములైన నవలలు
చెప్పుకోవలసివచ్చినవిగా వచ్చి. మూలకావ్య, గామనంద్రవిజయము మొదలైనవి ఉన్నా
వాటికీ హాస్యానికి సరి మునుక. కావలసినంత అవకాశమున్న నవలలోకూడా హాస్య
వాసన అసలే గట్టికపోవడము ఆధ్యాత్మికతశ్వాసకీ నిదర్శనమేమో అనిపిస్తుంది.
ఇతరభావలలోని నవలలను గూర్చి చెప్పుడము నిరర్థక మిక్కడ. ప్రశ్నోకము హాస్య
ముకోసమే బయలుదేరిన వచనగ్రంథాలు మునుకు. వీరేశలింగముగారి ‘సత్యరాజా
పూర్వదేశయాత్ర’గా, చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారి ‘గణపతి’, మొక్కపాటి
నరసింహశాస్త్రిగారి ‘శ్యామిష్టరు పార్వతీశముగానూ.’ వీరేశలింగముగారి దృష్టి
ఎప్పుడూ సాస్కరణమునుండినే. భావ గ్రాంథికమే. ‘సత్యరాజాపూర్వదేశయాత్ర
ల’లో మతసాధుకాచారాలపూర్వక దండయాత్రశక్తి మరొకటి లేదు. దొరికిన
కృతీసాధనము అందుకోసమే ఆయన ఉపయోగించాడు. ఇక చెప్పే దేమిటి?
వాడుకలో ఉన్న కథలలోనుంచి నిర్ణయింప బడిన హాస్యపాత్రను సృష్టించారు లక్ష్మీనర
సింహముగారు. అపాశ్రీ గణపతి. గిండి, నిద్రా, శిలివితక్కువా, భయము,
మూర్తిభవించిన ఆగణపతి, కష్ట గ్రాంథికభాషాభిమాని. ఇక నవ్వలూటగాక
మరేమిటి? పైరెండుగ్రంథాలూ వాడుక భావలోనే ఉంటేనా—

హాస్యప్రియత్వమంతో అంత స్వాతంత్ర్య ప్రియత్వమున్న ఈకవు లిద్దరూ భాషా
విషయములో అల్పసంతుష్టులు కావడానికి కారణాలు చాలా ఉండవచ్చు. “యజ్ఞోపవీ
తము చిలకొక్కయ్యకు తగిలిస్తే లాభమేమిటి? నమ్మకములేకుంటే తెంచిపాగవేయ
డము మంచిది” అని మన మనుకోక తప్పదు. శ్యామిష్టరు పార్వతీశము ఆంధ్రుల
అదరానికి పాత్రమయిన గ్రంథము. తిరుతీయాలవాడుక భాష. తన తెలివితక్కువను

కప్పిపుచ్చుకోవడానికి పార్వతీశముగారు పడేపాట్లు, చేసే అవకతవకలు మనకు నవ్వుపుట్టిస్తాయి. ఇది హాస్యమక్కరము కావలసినంతలేదు. ఆ అవకతవకలకు తోడు హాస్యపు తేజమునా ఆశ్చర్యమేమిటి? గర్వపడవచ్చు. ఈగ్రంథములో తలచుకొన్నప్పుడల్లా నవ్వువచ్చేది 'దొరసానిటోపీ తమాషా'. పోతేబాగుండుననుకొన్న కొద్దీ వెంటబడి నోటాడుతుందది.

రామలింగుగారి పేరా, కరమానందయ్యగారి శిష్యులపేరా చెప్పుకొనేకథలు చాలా ఉన్నవి. ఇవి గ్రంథస్థములు కావడముతోనే చాటి మజా తగ్గుతున్నది. కారణము గ్రాంథిక భాష. ఇటీవలి వారిలో చాలమంది తెలుగులో హాస్యరచనలు లేవనీ అలా వాడము పోలగించడానికి పూనుకొన్నారు. చింతా దీక్షితులుగారూ, మునిమాచార్యులూ సరసిహారావుగారూ, భమిడిపాటి కామేశ్వరరావుగారూ, బ్యారీష్టరు పార్వతీశముగారిని సరసిహారావుగారూ, నందివాడ చిదంబరంగారూ, కొమరవోలు పొగిగోపాచార్యుగారూ, వెలినల సీరరాఘవస్వామిగారూ, నండ్లూరి బంగారయ్యగారూ మొదలైనవారు. వాడుకలో ఉన్న చక్కని తేనెతేటల తెలుగుభాషలో, హాస్యశైలిలు బ్రహ్మభాషా, వ్యాసములూ, మొదలైనవి వ్రాస్తున్నారు. వీరి రచనలలో ఒక్కొక్కవానికి ఒక్కొక్క ప్రత్యేకగుణము ఉన్నది. దీక్షితులుగారి 'మాయాబిల్లు' మీద, జాతిమూ, మొదలైనవి చదివినప్పుడు నిర్మలమైన మనోవికాసము కలిగించే నవ్వువస్తుంది. ముక్కపాటివారి 'పిలక' 'నేనూ మా ఆవిడా' మొదలైనవి అనుభవించడానికీ కీర్తిని తెల్లడించడానికీ అంది కాని ఆనందము కలిగిస్తవి. పడుచు దంపతులు కాపురములోని ప్రణయమాధుర్యాన్ని హాస్యసంపదతో అమర్చి బ్రహ్మచారులకుగూడా పరిచయపరచగలిగించారు సరసిహారావుగారు. వీరి 'గంగాధరం గారి కోడు' హాస్యపరిణామరచిత్రము. అద్దెకొంకల హంగామాతో ఆంధ్రులను బాగుబాగుపరిచాడు భమిడిపాటి కామేశ్వరరావుగారు. తక్కినవారి రచనలలోనూ లాభిశ్యము, విశేషచతుశ్కారము ఉన్నవి. తెలుగులో చక్కని హాస్యము బయలుదేరడానికి ఒకటిమిగులులేని దారిచూపినవారు శ్రీ గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారు. వాడుక భాష వాడుకోవడమునకు భయముతీరినతర్వాతనే రచయితలు చాలామంది బయలుదేరారు. ఇప్పుడు దేశములో గ్రాంథిక భాషతో గంతులు వేసేవారు కొద్దిమంది. ఇప్పుడు వ్రాస్తున్న వారినిబట్టి శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారి శ్రమ సఫలమయ్యదని చెప్పవచ్చు. శిష్యాశుల్కము, బ్యారీష్టరు పార్వతీశమువంటి గ్రంథాలు మనకు లభించడానికి శ్రీపంతులుగారి కరిశ్రమే కారణము. అందుకోసమే వారి సమృద్ధితను పార్వతీశువానికి ఈవ్యాసము వ్రాయడము ముచిదని తోచింది.

కాంక్ష

నేడుల సత్యసంగతియగు శాస్త్ర

ఈ సుమజన్లు ముట్ల పుట్టియుల్లెను నా కొర నాటిపాటి జై
వాసనలీను సోయగము నాయుని తీయని పోడుముల్, క్షణం
బో సగమో విచారపడబో నయిరా విడివడ్డ నాయుడక
మోనులువారు నొక్కటి మనోరథ మామని పడిచంగులక.
సేదలర క్తమాంసమూల పిగవువసించి దయాదనిమృతా
స్వాదదరిదుగ్రై న ధనవంతుల పిడ్డరికమ్ముకై మతో
న్యాపిము పిండు జేవునీ మాగుగ నిల్పినంతబొమ్మలం
దురహంపుపాడుబ్రహ్మ కొక్కినమేషము నై నెచ్చడుక.
నాకు తలంపు లేదు లలనాబరతాకపరీభరై భూ
షాకలక సత్యమృదుభుజంతరలెల్పడు పనిగూసాపి
బోధమునక, వధూనితరిదోలగళేచ్చపగాపతంస పే
హరిమునక పిలసినులపాపడుచందురుకావిపుతలక.
తేనెలకొన మై కొదమలేటలచాటు తొనర్చునృత్యగీ
తానునయమ్ముగాని, మలయసిలుకగీట పుల్కరించుసో
భ్యానుభవమ్ముగాని, తరుణాదుగంగిర ముష్ణమంబు
శ్రీసవరిమ్ముగాని, విరిత్పత్తి యానలగడు నా కొకింతయుక.
కానుకనై ధరాధిపులరాళ్ళరిడల బొరలండి వాడిదో
లేను, ధరావిరాగపటలీమలినమ్ముగు ద్వారతోరణ
స్థానమునం దురింబడగజాలను, దోసిటిపేరి ఘోరకా
రానరకమ్మునం దునురు లల్పగతను నిమిషరక్షిత్తే.
నీచపుదాస్యవృత్తి మననేరనిశూరత, మాత్మదేశసే
వాదరణమ్మునం దనువు లర్పణచేసినిహారిపార్థివ
శ్రీచలుకాకుచోట, తదస్యగుమలక వినినించి, వాసనలో
వీచుచు రాలిపోవగవలెం దదుదాత్తసమాధిమృత్తికక.

ఆంధ్ర నాటకములలో వాడదగిన భాష

శ్రీపాద కామేశ్వరరావు

కవి రచించినది కావ్యము. ఇం దనేకభావములు కూర్చబడిఉండును. ఈ భావ ములద్వారా తనకు కలిగిన ఆనందము ఉత్సాహమును ఇతరుల హృదయములందు పుట్టునట్లు కవి రచనకూర్చి వారికికూడా ఆనందము కలిగించును. కవితయొక్క ఉద్దేశ మిది ఒకటి.

కావ్యమును పఠించినందువల్ల కలిగే ఆనందముకు రసమనిపేరు. రసోత్పత్తిసాధన ములు భావగర్భితవాక్యములు ; వాక్యము లనగా శబ్దసమూహములు. రసము శబ్దార్థములనూ, వాక్యార్థములనూ ఆశ్రయించిఉండును. అందుచేత రసస్ఫూర్తి సఫలము కావలెనంటే యోగ్యములైన శబ్దములు వాక్యములున్నూ ఉపయోగించి కవి కృతకృత్యుడు కావలెను.

శ్రవ్యములనీ దృశ్యములనీ కావ్యములు రెండు రకములు. దృశ్యకావ్యములు నాటకములు మొదలైనవి.

ఆంధ్రనాటకరచన ఏమిది సంవత్సరములక్రిందట ప్రారంభమయి అప్పటికి మూడు నాల్గువందల నాటకములు ప్రచురింపబడినవి, కాని వీటిలో సర్వంగరమ్యమై వన్నె కెక్కినవి తక్కువ.

రసోదయమునకు అర్హమైన భాషాభావములు పొందుపరచి రచింపబడ్డ కావ్య ములే ప్రశస్తి చెందుతవి. మనదేశమందు కావ్యరచన తొలుత సంస్కృతభాషను కావించబడి ఉత్తమకావ్యము లనేకములు వెలువడినవి. వాటిని పరిశీలించి కొందరు విద్వాంసులు ఆయాకావ్యముల మంచిచెడ్డలు అలంకారశాస్త్రమునుపేర విశదీకరించి నారు. రసమనశ్శబ్దో, అది ఎట్లుదయించునో, అందుకనుకూలమైన రచన ఎట్టిదో, ఏయే నియమాలను పాటిస్తే ఎట్లు కృతార్థత చెందవచ్చునో ఆశాస్త్రపరిశోధనచేస్తే తెలియగలదు.

కాలక్రిమిమున ఆంధ్రమున కావ్యరచన ప్రారంభమైనది. అప్పటి కవులు సం స్కృతాలంకారశాస్త్ర నియమాలే పాటించిరికాని. ఆంధ్రమునకు ప్రత్యేక నియ

గూల నేర్పగచలేను. ఇక్కడి కవులలో చాలామంది నాస్కందనియమాలతోలికిపోక, ఆధ్రోనియమాలు లేక, తమద్విత్యమువచ్చినరీతిని కావ్యరచనచేస్తున్నారు. ఈగ్రంథముల లోటుపాటు లెవ్వరూ గమనించరు. క్రిమ్యుని విమర్శ లేనందువల్ల పామరజనముల రుచులననుసరించి ధనాగ్రసమే ముఖ్యపునసాగ్రమని యెంచి కవులు అధమ కావ్యములు రచిస్తున్నారు. కవిత కల్గియు లేని గుర్తమువలె పడుగెల్తున్నది. ఒకానొకప్పుడు దానిని ఇంపుగా నుంటుంది కాని సాధారణముగా సర్వాసహ్యముగా ఉంటుంది. ఇది యోగ్యము ఇదయోగ్యమునే తెలిపవుట్లుదానికి అసలు శిక్ష ఏదీ? కాదు పరిజ్ఞానము కలవాడు కాదు, గుర్రానికి శిక్ష లేదు; నడక బాగుండకపోతే తప్పవరదీ?

వాఙ్మయాభిమానులు తమభాషలో చెడు కావ్యములు చేరకుండా చేసుకోవలెను. లేకుంటే దేశానికి తద్వాసులకూ అవమానము తప్పదు.

నియతి లేకుంటే ఏ కార్యముగా సఫలము కాదు. నియమరహితమైన నడవడి దుఃఖిదాయకము; నిష్ఫలప్రయత్నము. కాలవ్యయమునకు పీఠమై క్రిమ్యముగా ఉత్సాహశక్తి నూడగొట్టుతుంది. నియమజ్ఞానములేనివారల్లా తమ తప్పులు తెలుసుకోలేరు. ఇతరులు పాటిని చూపి గేదిగ్గుకోరు. మొదటిదానికి కారణము అజ్ఞానము. రెండోదానికి కారణములు రెండు :- మొదటిది ఉదాసీనత. ఈ పాటి తప్పుకేమి? “ఉర్విజనులకెల్ల నుండు తప్పు.” ఈ భావముబలిసి దుస్సర్వజ్ఞత్వ మావహిస్తుంది. ఇది రెండో కారణము. తనంత నాడు లేడనే దురభిమానము తలకెక్కిన తర్వాత బాగుపడే బుద్ధివుట్టదు, పాగుపడవలెననే కోర్కెవుట్టదు, పట్టుదల ఉండదు.

దుస్సర్వజ్ఞత్వములేక నయవర్తనపై కొన్నాళ్ళు ఉదాసీనత వహించి, అది తప్పుతోవ అని త్రికరణశుద్ధిగా నమ్మి, సన్మార్గమెట్టిదో తెలుసుకొని ఆదానిని పోదామనే ఉత్సాహము కలవారు బుద్ధిచుంతులు, బాగుపడదలచేవారు. వీళ్ళని హెచ్చరిస్తే కొంతమేలు కలుగుతుందనే భావముతో నాటక భాషారచనకు చేయవలసిన కృషిని గురించి కొన్ని విషయము లిందు పొందుపర్చబడినవి.

ఆనందము కలిగించుట హితముపడేశించుట కావ్యమునకు ముఖ్యోద్దేశములు. వీటికి ముఖ్యసాధనము భావవ్యక్తత. ప్రయోగించబడిన వాక్యముల అర్థముచే ఇది కలుగును. వాక్యార్థము శబ్దార్థము ననుసరించి ఉంటుంది. కాబట్టి శబ్దములు వాక్య

ములున్నూ యోగ్యరీతిని కూర్చితే కవిభావము సరిగా బోధపడి రసస్ఫూర్తి కలుగుతుంది. కావున శబ్దములూ వాక్యములూ ఎట్లుప్రయోగించవలెనో తెలుసుకొనుట కవికి ముఖ్యమైన విధి. శబ్దముల వ్యుత్పత్తి, అర్థము, ఔచిత్యమున్నూ సరిగా గ్రహించవలెనంటే నిఘంటువు, వ్యాకరణము, అలంకారశాస్త్రమున్నూ జాగ్రత్తగా పఠిస్తూ, ఉత్తమకావ్యములను సవిమర్శకముగా చదువుతూ, నిరంతరమూ సత్కవులతో సాంగత్యము చేయవలెను. విద్యావివేకములు లాభదాయకములు కావలెనంటే లోకవర్తన ముఖ్యముగా పరిశీలించవలెను.

ఈ విషయమున దండికవి మాటలు వినండి :—

“ ఇది దోషం, బిది గుణ, మను
నది మనుజు డెరుంగగలుగునా శాస్త్రములం
జదువనిచో ? రూపంబుల
భిద లెరుగగ నంధుడుం బ్రవీణుం డగునే?
“ ప్రికృతిచే సిద్ధమగుచు నేర్పడు ప్రతిభయు,
నమలినం బయి నమధికంబగు చదువును
గాఢమై యొప్పెడి యభియోగము ననునివి
కావ్యసంపద కగుచుండు కారణంబు.
ప్రతిభ లేకపోయినా,
“ చదువుకొని యత్నమున నుపాసన సలిపిన
భారతి యనుగ్రహంబును బడయు నరుడు. ”

ప్రస్తుతమున గ్రంథములకు కొదువలేదు. పత్రికలలో సాహిత్యవిషయిక మగు చర్చలు జరుపబడుతున్నవి. వాటిని చదివి తమకు అవసరములైన విషయములు తర్కించి జాగరూకతతో జ్ఞానము సంపాదించి కావ్యరచనకు గడంగవలెను. అట్లు చేయకుంటే లాము చెడడమే కాక ఇతరులను కూడా చెరుపగలరు. ఇందువల్ల వాఙ్మయమునకు హాని చేకూరుతుంది.

ముద్రాక్షరశాల, గ్రామ్యభాషాభివృద్ధి

కుందూరి ఈశ్వరదత్తు

పాపంచచరిత్రలో సుతస్కన్ధవిషయము ముద్రాక్షరశాలాగమనము. ఇదివఱకు అనన్యసాధారణముగా ఉండి పండితాధీనమైనవిద్య, సర్వసాధారణము, పామరజనాధీనమై పోయింది. విద్యాపారంగతులమని చెప్పి, భాషానుశాసనమును చేతులో నుంచుకొని, భాషాకరిణామమునకు అడ్డుపడేవారి గర్వసంరంభమును కట్టిపెట్టినది ముద్రాయంత్రాలయమే. ఇదివఱకు మహాకవులు వ్రాసిన గ్రంథములన్నీ తాళపత్ర గతములై, ఓపినవారు వ్రాసుకొంటూ ఎక్కడనో గుప్తముగా ఉండడంచేత భాషాభాగ్యము ఒక్కరికాణాచిన్నై ఉండేది. ఇప్పుడో! ఆకరిస్థితులు తాటాటములై తారుమారైనాయి. వేదాలు, శాస్త్రాలు, పురాణాలు, శాస్త్రాలు వాగ్మూలమును, లిఖితరూపమును వదిలి ముద్రాణరూపము దాల్చినవి. విజ్ఞానాంకూరాలు సర్వమానవ హృదయక్షేత్రాలలో పరిభ్రమిస్తూ, పాండిత్యము ఒక్కరిపాలుగాకపోయినది. అక్షరాస్యులందఱూ గ్రంథమును ఒకరి అపేక్ష లేకుండా చదువుకొని పాండిత్యం సంపాదించు కోవడానికి నీలయింది.

ఆంధ్రీకవితాసామ్రాజ్యంకూడా నిరంకుశ పండితప్రభుత్వాధీనము అయి ఉండేది. ముద్రాక్షరశాలాగమనము ఆ నిరంకుశ ప్రభుత్వములో గొప్పవిప్లవము కలుగజేసి ప్రజాపరిపాలనముగా మార్చివేసింది. ఈ సవ్యకవితా సామ్రాజ్యంలో అక్షరాస్యులెల్లా సర్వస్వామ్యములతో పండితులతో సమానంగా సూతనాధికారమును చెల్లాయస్తున్నారు. ఇప్పుడు దన్నిగ్రంథములు! ఎన్ని పత్రికలు! వాటిలో భాష ఎలా ఉంది? గ్రాంథిక భాష లేదే! గ్రామ్య భాషనే విరివిగా ప్రయోగముకలుగుతోంది! జనసామాన్యమునకు వెలిసేట్లు పత్రికలలో వ్రాస్తున్నారు. గ్రామ్య భాష జనభాషయై, సూతనవిశాసముతో వెలుగుతోంది. దీనికి అడ్డుపడ్చువా రెవ్వరు? ఇంగ్లీషు భాషలో హడ్సన్ (Hudson) పండితు డిప్లొ వ్రాసినాడు :—

“Of the importance of the invention of the printing, it would be impossible to speak extravagantly ... The Print-

అభినందనము

లక్ష్మీ - శారదలు

శ్రీరమణీయగీసమలచిత్తీసరజమరందపాస ! బృం
దారణీవ్యమం ! భవలారగం ! భదంతం ; నాహితీ
వారీధి బ్రహ్మం ! గీతగం వలకపయోసిధిసోమ, రామ ! నిం
దారగ నాయుకున్నతు లుదలచితకీర్తుల, నల్లవేళిలక.

నీ చిటువొంపాగ్నిసం సె కిరవద్దమలందు మేలు, కా
రాచిగనాడిగా తోడి గ నవ్యమనాచ్చుత భావసంపదక ;
బాచియింపాడమోమ ! కిరవద్దమం ! అంధ్రవదన పయన్సుధా
పీచికలందు జీలదీపు పింతి భవద్భక్తిలయ, చూడగన.

ఉదయమోదకు మున్నె ముదినా బసో యము, స్వాతంత్ర్యశక్తి వా క్పటిమరక్తి!
కనులు పుష్పకమున్నె గాయత్రీ రాహులు, మాతృభాషాసేవ మననమయ్యె !
జననియగుచున్నె నీ దేవిజానె గాహులు, వాడుక భాషగాపాడినావు !
దేశోద్ధరణ కింతి దీనిరావసభ క్తి, చిననాడ వంటబట్టినది యేమొ !

కొండ భాషకు పరిగోడు కలవహాళి, ఎలమని నిఘంటువును వ్రాసి యిచ్చినావు
అంధ్రమాధ్యతమస్సుల నిజనిలచి, భద్రుడు దిగివచ్చినట్టి యా తరణివోత.

దబ్బడయలడ్లు నిలడియు వృద్ధకృతిమైన త్వడియధీబలం
బబ్బరమా దలంప భవదప్రతిమాన పిశాలశోభనల్
నిబ్బరమైన మార్గముల నే లోపగూర్చును మాతృభాషలో
గబ్బములక రచించ నమోట్టడు నాంధ్రుల కెల్లవారికిక.

అంధ్రభాషాతత్వ మవ్వారిగానేర్చి, నిండువిఖ్యాతిమై నెగడినావు
కవులందఱో, యాంధ్ర వివికరణ్యుండ వీ వనియెడు ప్రఖ్యాతి నలరినావు
అంధ్రభాషాంబుధి నవలీల నెల్లరు, తరియింప దరణివై తనరినావు
అధునికాంధ్రభాషానుశాసనుడ వై, నిత్యసత్కీర్తుల నింపినావు

ing Press began the decentralization of scholarship by impairing the powers of universities The intellectual exclusiveness was destroyed once and for all, the humblest man who could read became a citizen of the new Republic of letters and a tremendous impulse was thus given to the spread of the lay spirit" Story of Renaissance Page 32-35.

పైవాక్యములే అంధ్ర భాషకు కూడా వర్తిస్తాయి. భాష ఎప్పుడూ ఒక్కతరుగా ఉండదు. ఆయా కాలముల రాజకీయ నుతసాంఘిక పరిస్థితులనుబట్టి ఉంటుంది. భారత దేశములో ప్రజాయత్త పరిపాలనాంశూరములు మొలకలెత్తినప్పుడే, భాషకూడా పండితభాష స్కంధములను వీడి సామరసనాధారమై పోయింది. ఆ ప్రజలు మాటలాడే భాషయే జీవభాషగా ఉండి, ఆచంద్రతారార్కము ఉంటుంది. ప్రజలలో నూతనోజ్జ్వలము కలిగి, రాజకీయముగా స్వరాజ్యోద్ధరణమునకు పూనుకొన్నప్పుడు, ప్రజలను నోభీష్టములు నెరవేర్చుటకు, నాయకులు పూనుకొన్నప్పుడు, వారిమనస్సు ఉద్రేకపూరితము చేసే భాష గ్రామ్య భాషగాని మఱిఒకటి కాదు. జిల్లా అధికారిగా పనిచేస్తూ ఉన్న గేలెట్టి (R. Galletti) హొరగారు ప్రచురింపనున్న తెలుగు సిఠుంటువునకు పీఠికలో ఈ క్రిందివిధముగ నున్నది:-

ఈ గ్రంథము Oxford University Press వారిచే ప్రకటితమవుతుంది.

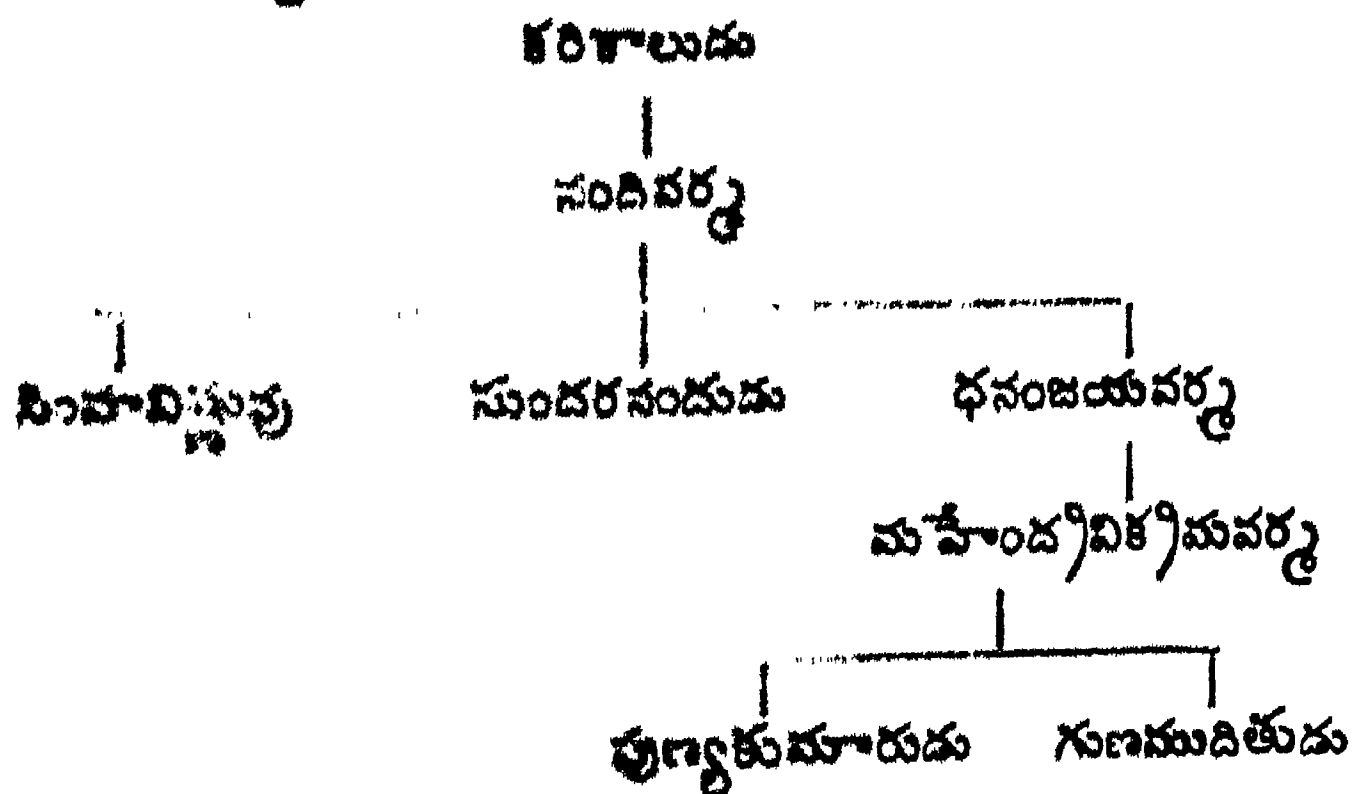
"Perhaps inspiration will be lacking while the nation is in tutelage; but when the noble and puissant nation views its mighty youth, when the full tide of its inspiration begins to flood the land; it is surely the *Common People*, who would hear and applaud. *It is their language that must be used; therefore for its study this work is devoted*".

కావున గ్రామ్య భాష కొత్త ప్రభవములో రాజకీయ భాషయై, ప్రజానాయకులయొక్కయు, ప్రభుత్వమువారి యొక్కయు నాదరణమును సంపాదించుకొని, వెలుగొందెడు దినములు రానున్నవి.

లుగా చాలిస్తూవున్నప్పుడు వేసినదే అయివుండాలి. అందువల్ల ఇది క్రీ. శ. 800లకు పూర్వపుది. వీరివంశపురాజులనుగురించి అయినా తెలిసికోవాలంటే శిలాశాసనాల కంటే రాగిశాసనానే ఎక్కువగా ఉపకరిస్తవి. పూర్వకాలమునాటివి రాగిశాసనా లిచ్చినన్ని వివరాలు శిలాశాసనా లియ్యవు. కాబట్టి రేనాటిచోళులరాగి శాసనాలు పెడకాలి.

రేనాటిచోళుల రాగిశాసనాలు ఇంతవరకు రెండే దొరకినవి; ఒకటి పుణ్యకుమారుని మాతెచాడుతామ్రశాసనం. దీనిని కొంతకాలాక్రితం 'ఎపిగ్రాఫియా ఇండికా' అనే గవర్నమెంటువారి ప్రిమాసికరికలో⁴ కీర్తిశేషులయిన శ్రీరావుబహద్దరు హెచ్. కృష్ణశాస్త్రిగారు ప్రకటిచినారు. రెండవది శ్రీకంఠచోళునిశాసనం. ఇది యింకా ప్రకటించకపోయింది. ఈ శాసనం మద్రాసుగవర్నమెంటుమ్యూజియములో వున్నది. ఈ రెంటిలో పుణ్యకుమారునిశాసనమే పురాతనపుది. ఇంతవరకు దొరకిన రేనాటిచోళరాజుల శాసనాలన్నీ సంపాదించి ప్రకటించినా వాటినిబట్టి అనుస్మృత మయిన రేనాటిచోళరాజుల శాసనాల తారక్రిమం ఏర్పరుచడము కష్టము. కుదరదు.

పుణ్యకుమారునిమాతెచాడు శాసనమునుబట్టి ఈచోళులవంశవృక్షం ఈక్రింద చూపిసరితిగా వేయవచ్చును.

ఈ శాసనకాలమునుగురించి 'ఎపిగ్రాఫియా ఇండికా' లో శ్రీకృష్ణశాస్త్రిగారున్న, 'క్రిష్టియన్ కాలేజ్ మేగజిన్' లో 'శ్రీరాజ్యపల్లవ' వ్యాసం రచించిన సందర్భములో 'A note on the date of the Malepadu plates' అనుపేర ప్రకటించిన అనుబంధముడు నా మిత్రులు డాక్టరు ఎ. పెంకటరమ

4. Ep. Ind., Vol. XI, p 839.

5. January, 1929.

ణయ్యగారున్నా బాగా చర్చించినారు. ఇది ఎవరిదవశతాబ్ది చివరిదని నిర్ధారణ చేసిన కృష్ణశాస్త్రిగారివాదం పూర్వకముంచేసి జగితరమణయ్యగారు ఏడవశతాబ్ది నడిమికాలమునాటిదని సిద్ధాంతంచేసినారు. ఇందుకుగల శారణాలు మళ్ళీ ఇక్కడ తెలుపడము అసవసరము. శావలసినవారిని అవ్వసము చూచుకోవలసినదని కోరుతూ జెంకటరమణయ్యగారి సిద్ధాంతమునే అనువదిస్తున్నాను. ఈ సిద్ధాంతము ప్రశారము చోళమహేంద్రవిక్రమవర్మ, అతనికొడుకులు పుణ్యకుమార, గుణముదితులున్నా కాంచీపురపు రాజయిన వల్లవక్రభువు మొదటి మహేంద్రవర్మనాటివారయి వుంటారనవచ్చును.

ఇప్పుడు ప్రశ్నించే శాసనం చోళమహారాజుదని ఇదివరకే తెలుసును. కాని యీ-చోళమహారాజు అసలుపేరు ఏమిటోమాత్రం శాసనంలో విడిగా లేదు. చోళమహారాజు అన్నపేరుతో వున్న ప్రభువు శాసనాలు కొన్నిటిని గవర్నమెంటు శాసనశాఖవారు సంపాదించినారు. ఇవన్నీ ఆరు⁶. మహేంద్రవిక్రమవర్మకు చోళమహారాజునీ ముదితశిలాక్షుడనీ, నవరాముడనీ బిరుదులు ఁండినట్లు మాలెపాడు శాసనంవల్ల తెలుస్తున్నది. చోళమహారాజునీ బిరుదు ఉండడంచేతనూ, లిపికూడా చాలాప్రాచీనమయినదిగా నే కనబడడంచేతనూ కృష్ణశాస్త్రిగారు పైనిచెప్పిన ఆరుశాసనాలూ చోళమహేంద్రవిక్రమవర్మనే అయివుంటవని ప్రాపించినారు⁷. కృష్ణశాస్త్రిగారు వాటిని ఏకారణంచేతనయితే మహేంద్రవిక్రమవర్మవిగా భావించినారో ఆకారణాన్ని పురస్కరించుకొనే నేరున్న విమర్శోవున్న యీ శాసనంకూడా ఆరాజుడే అని ప్రాపిస్తున్నాను. అంతేకాకుండా శాసనభాష తెలుగయినప్పటికీ స్పష్టముగా అర్థముకాకుండాను కొన్నిమాటలు విలక్షణముగాను ఉండడముకూడా శాసనప్రాచీనతకు గొప్పనిదర్శనం.

రాతిని పెడల్పుగా వున్నప్రక్క, చతురస్రముగా మలిచి దానిమీద శాసనం చెక్కినారు. శాసనమంతా కలసి నాలుగు పంక్తులుమాత్రమే వున్నది. శాసనం చెక్కినవైపుకాక దానిప్రక్కవైపున శాసనం చెక్కినవారిపేరున్నది. శాసనపాఠంలో దానిని అయిదవపంక్తిగా ప్రాసినారు. ఈ శాసనంలోని లిపి వేంగిని పాలించిన

6. Ep. Coll. Nos. 405 & 406 of 1904; Ep. Coll. No. 408 of 1904; Ep. Coll. No. 852 of 1905; Ep. Coll. No. 466 of 1906; Ep. Coll. No. 517 of 1906.

7. Ep. Ind. Vol. XI, P. 481

మొదటిచాళుక్యరాజులశాసనాలలోని లిపి ఒక్కమోస్తరుగా వున్నవి; అనగా ఈశాసనం ఏకాలపుదని చెప్పుతున్నామో ఆకాలపుశాసనాలలో మామూలుగా కనబడే తెలుగు - కన్నడలిపిలో వున్నది యీశాసనం. దీనిలో అచ్చులు అ (2-వ, 3-వ పంక్తులు), ఇ (2-వ, 3-వ పంక్తులు) లు వచ్చినవి. అరవంలోని 'ష్ట' వర్ణమూ, 'ల' 'ళ' వర్ణములూ స్పష్టంగా ఏర్పాటుగా వున్నవి. 'ష్ట' వర్ణమును మొదటి పంక్తిలో 'సోష్టమహారాజ' పదంలో చూడవచ్చును. ఈవర్ణానికి మొదటిపంక్తిలోని 'పుష్టలి' పదంలోను చూడవపంక్తిలోని 'ష్టచ్చు' పదంలోను కొంచెం భేదముతో రూపాంతరాలు కనబడుతున్నవి. 'సోష్టమహారాజ' పదంలో వున్న 'ష్ట' వర్ణము పంటిగుద్దనకు మధ్య అడ్డుగా ఒకగీటు గీసినందువల్ల ఈశాసనంలో బుడిర యేర్పడినది. ఈవిధమయిన 'బుడిర' చూడవపంక్తిలో 'పెన్నాట' అన్నపదంలోను, అదే పంక్తిలోని "ఇశ్చేటినికి" అన్నపదంలోను కనబడుతున్నది.

శాసనభాష అంతా తెలుగే. శాసనమంతా గద్యంలో వున్నది. కొన్నికొన్ని పదాలుమాత్రమే కాకుండా వాక్యరచనకూడా విలక్షణంగానే వున్నది. అణపోతులు రేవణకాలు, పుద్గణకాలు, పుష్టలి మొదలయిన పదాలు చాలావిలక్షణంగా వున్నవి.

చేసిన భూదానమును గురించి తెలుపడమునకు ఈశాసనం పుట్టించన్నమాట మాత్రము స్పష్టమేకాని ఆదానం ఎవరిచ్చినదీ, ఎవరికిచ్చినదీ అన్నవిషయం మాత్రం నిర్ణయించడం కొంచెము కష్టమయినపని. దాన మిచ్చినది 'పన్నస' అని శాసనంలో కలదు. ఈ 'పన్నస' పదం ప్రాచీనశిలాశాసనాలు చాలావాటిలో వస్తుంది. భూమి భోగాలలో (Land Tenures) రూఢమయిన ఏదో ఒక భోగానికోరి మనకివ్వుడు

8. చూడుడు ప్రాచీనాంధ్రభాషాస్వరూపము - రాజరాజనరేంద్ర పట్టాభిషేకసంచిక, పుటలు 62-68.

ఈ 'పన్నస' అనేమాట బహుశా ప్రాకృతంలోనుంచి ఏర్పడినట్టు కనబడుతున్నదని నామిత్రులు కాళ్లూరి సూర్యవారాయణరావుగారు అంటున్నారు. వారన్నది ఇది : (ప్రా.) పణ + నన్ = డబ్బులేదు అని అర్థము; అనగా ఈభూమిని అనుభవించినందుకుగాను రాజుకు పన్ను చెల్లించనక్కర లేదని భావము. ఈమాటలకు సరి అయిన మాతృకలగు సంస్కృతపదములు పణ + నన్ అనేవి పణ ప్రాకృతంలో పుగానూ, నన్ ప్రాకృతంలో నన్ గాను మారి ఉండవలెను. ఈ వ్యుత్పత్తి సరి అయితే (ప్రా.) పణ + నన్ - (తెలుగు) పణ్నస - పన్నసగా మారుతుంది. "మహారాజులుంగాను ఇచ్చినది పన్నస" : ఇది వాస్తవముగా రెండువాక్యములు. రానురాను 'పన్నస' వ్యుత్పత్తి తెలుగు

తెలియని ఏదో ఒక పక్షి భూమికొలతలో కొంతనూ, ప్రమాణం గల త్రేతానికో పూర్వం 'కన్నన' అని వాడుతూ పూడినట్టు తోస్తుంది. పూర్వపు శిలాశాసనా లేని చూసినా అవి సాధారణంగా, చేసిన భూ దానమును 'కన్నన' అనే చెప్పుతూ వుంటవి. దాతలు 'లేవణకాలు, పుష్కలకాలు' అని అనుకొంటున్నాను. దానమిచ్చినది 'వెన్నాట ఇశేణికి.'

ఇక మనం శాసనంలోని పదాల కర్ణం చూద్దాము.

'సోష్ఠమహారాజాల్లశన ఇన్పుష్టోలి':- దీని కర్ణం కావడంతో సరికదా 'ష్టాశన' అన్నది అసలు 'ష్టాశ'నో, 'ల్లిశ'నో, 'ల్లశ'నో కూడా తెలియడంతో. కొన్ని కొన్ని ప్రాచీనచాళుక్యశాసనాలలో 'ల' వర్ణానికి ఇత్వమూ, ఎత్వమూ, ఒత్వమూ కూడా మనశాసనంలో వున్నట్లే వ్రాయడం కర్ణం. కాని యిట్లే వ్రాయడం పూర్వకాలపు ప్రాచీనశాసనాలలో ఒత్వమునకే సూచకంగా వున్నట్లు కనబడుతుంది కనుక 'ష్టాశన' పాఠమునే నేను గ్రహించినాను. ఇక 'ష్టాశన' లోని 'న' ను నకారపుష్పాల్లుగా కూడా చదువవచ్చును. ఈ శాసనంలో 'న' వర్ణమిది తలకట్టు కొన్నిచోట్ల స్ఫుటంగా వుంది; కొన్నిచోట్ల స్ఫుటంగా లేదు. 'ఇచ్చిన' అన్నపదంలో 'న' ఎట్లా వున్నదో, 'ఇశేణికి' అన్నపదంలో నకారపుష్పాల్లు ఎట్లావున్నదో 'ష్టాశన'లోని 'న' కూడా అట్లేనే వున్నది. కాబట్టి దానిని 'న' వర్ణముగానూ గ్రహించవచ్చును; నకారపుష్పాల్లుగాకూడా చదివి 'ఒశ ఇన్పుష్టోలి' అన్న పాఠమూ గ్రహించవచ్చును. 'సోష్ఠమహారాజాల్లశన ఇన్పుష్టోలి' పాఠమే గ్రహిస్తే దీనిపదవిభాగ మిట్లా వుంటుంది : సోష్ఠమహారాజాల్ల + ఒశన + ఇన్పుష్టోలి.

'పుష్టోలి':- 'ఒశన'పదాని కర్ణముతీయదానికి ముందు 'పుష్టోలి'పదము ను గురించి విచారించాము. ఈపదము ప్రాచీనశాసనాలలోకూడా తగుమి కనబడదు. 'ష్ట' వర్ణం రానురాను కొన్ని పదాలలో 'డ' వర్ణముగానూ, మరికొన్నిటిలో 'శ' వర్ణంగానూ మరోకొన్నిటిలో 'హ' వర్ణంగానూ ఇంకా కొన్నిటిలో 'అ' వర్ణం వాడ మరలపోగానే దానిని ఒక శాకునాచకంగా మార్చిందికాదు. అంతట అది మహారాజులంగారు ఇచ్చిన పన్ను అనివాడుకలోనికి వచ్చినది. ఇట్టిమాన్యు తెలుసుసంప్రదానమును అనుసరించి యున్నది. (హ. రాజాగారు-వ్రాసినది-కాలు-ఏదీ? రాజాగారు వ్రాసినకాలు ఏదీ?) ఈ రెండింటి కిని భావములో వ్యత్యాసము ఏమిన్నీ లేదు, నేటి 'పన్ను' అనేమాట (ప్రా.) కని అను కర్ణమునుండే వచ్చినది.

గానూ మారింది; ఎట్లనగా, 'చోష్ట' పదము 'చోడ' 'చోళ' పదములుగా నూ, 'మేష్టాంబ' 'మేహాంబ' గానూ, 'ష్టోల్నాండు' పదము 'ష్టోల్నాండు' గానూ, 'చేష్టాంబ' 'చేష్టాంబ' గానూ మారినవి. తరువాత ఈవర్ణం తెలుగు

భాషలోనుంచే అంతరించి పోయింది. ఇది పొందిన యీమార్పులనుబట్టి చూడగా 'పష్టకి' పదం 'పటకి' 'పట్కి' 'పర్కి' 'ప్రక్కి' గా మారినట్లే 'పుష్టాళి' పదంకూడా 'పుటాళి' 'ప్టాళి' 'ప్రాళి' గా మారివుంటుందనుకొంటున్నాను. 'ప్రాళి' అంటే పట్టణము అన్న అర్థం మనకు తెలిసినదే. 'ప్రాళి' అన్న అర్థం లోనే 'పుష్టాళి' పదానికి 'పుటాళి' అన్నరూపాంతరం కూడా కద్దు శాసనాలలో. 'ప్రాళి' అనగా పట్టణముయొక్క, పట్టణానికి సంబంధించిన, అని అర్థము చేయవచ్చును. 'ఇప్రాష్టాళి' అనగా 'ఇన్ప్రాళి'. 'ఇన్ప్రాళి' అన్నది ఒక పట్టణము పేరయి ప్రాజవచ్చును. దాని అసలురూపము 'ఇనుప్రాళి' అగునేమో. 'ఇనుప్రాళి' పదానికి 'ఇన్ప్రాళి' అన్నరూపం వ్యాకరణసిద్ధమేకదా!

'ఒళన' :- దీని ప్రాతిపదిక 'ఒళ' అయియుండవచ్చును. 'ఒళ' రూపాంతరమే 'ఒడ'. ఇది రెండూ ప్రాచీనరూపాలే. 'ఒడఁబడు,' 'ఒడఁగూడు' రూపాలలో మాత్రమే సప్తమ్యంతమయిన 'ఒడ' రూపమిప్పటికీ నిల్చివున్నది. అసలు విశేష్యముకాదగు 'ఒడ' పదం అంతరించే పోయింది. 'ఒడఁబడు' అన్నదానికి సమ్మతించు, అనే అర్థం వున్నదిగనుక 'ఒడ' కు 'సమ్మతి,' 'అంగీకారము' అని అర్థంచెప్పవచ్చును. 'నల' 'నలలు,' 'ఇరు' (ఇర) 'ఇరవు' పదాలవలెనే 'ఒడ' 'ఒడవు,' 'ఒళవు' కూడా కాదగునేమో. 'ఒళవు' రూపం శబ్దరత్నాకరములోనికే ఎక్కింది. దీనికి 'మర్మము' 'పీణాదండము' 'లోకువ' అనే అర్థాలువున్నవి. వీటిలో మొదటిరెండర్థాలలోనూ ఆపదానికి ప్రయోగాలున్నవి కాని 'లోకువ' అనే అర్థంలో మాత్రం ప్రయోగంకనబడలేదు కాబోలు శబ్దరత్నాకరకర్త ఇవ్వలేదు. బహుశా ఈయర్థంవాడుకలో వుండి వుంటుందనుకొంటాను. 'ఒడన' 'ఒళన' పదాలు పరస్పరము రూపాంతరాలు కావడంచేత 'ఒళన' కు సమ్మతినే, లేదా లోకువనే, లేదా అధీనతనే అని అర్థంచేయవచ్చునేమో. 'ఒడయ' (ఒడైయ) అనే అరవంలోని షష్ఠీవిభక్తి ప్రత్యయమూ, 'ఒడయడు' అనే తెలుగువిశేష్యపదమూ, 'ఒడ,' 'ఒళ' పదాలూకూడా ఒక్కకుదురులోనుంచివచ్చినవే కావచ్చును. పుట్టుకలో జ్ఞాతిత్వంచేత మొట్టమొదట కొంత అర్థసామ్యం కలిగి

పుండినప్పటికీ, భాషాపరిణామంలో ఒక్కొక్కపదం ఒక్కొక్కప్రయోజనం కలిగి వేరువేరథ్యాలకు యోగమయి పుండవచ్చును. 'చోళమహారాజాల్లొళనన్మన్మజ్జొలి' అన్నదానిలో 'ఒళన' అన్నది 'అధీనతత' 'సమ్మతిత' అనే అవధారణార్థకమయిన వ్యస్తపదమూ కావచ్చు; లేదా 'న' అన్నది సత్త్వవికృత్యయమయి (అధీనత యందలి అన్న అర్థమిస్తూ) అది సమాసభాగమూ కావచ్చు. 'రాజల + ఒళన' = రాజాల్లొళన' అయినది. వ్యయియంకు ఈమాదిరి ద్విత్వము రావడం కొన్ని ప్రాచీన కాసనాలలోకూడా కనబడుతుంది. 'నిష్ఠమహారాజాల్లొళన' అనగా 'చోళమహారాజ సమ్మతిత' లేదా 'మహారాజానధీనత' అనికాని; 'చోళమహారాజ నధీనత యందలి' 'చోళమహారాజ సభికారమునందలి' అనికాని అర్థమని తోస్తున్నది.

'అణపాతులు లేవణకాలుపుద్దణకాలు':—ఈ శాసనంలోని చాతలుగా కనబడుతారు. శాబ్దాన్ని యిమ్మామూకుకగానాగాని, లేదా నడకలోరొమ్మాగాని మనుష్యుల పేరులయి పుండాలి. 'కాలు' అన్నది అరవణలోని బలులవచన, గౌరవవాచక ప్రత్యయమయిన 'కళ' 'గళ' సూతవికారమని తోస్తుంది. అదేకనుక అయితే 'కాలు' అన్నది యిక్ష్పటి 'గాను' పూర్వసూత మనుకోవాలి. అప్పుడు 'లేవణకాలు,' 'పుద్దణకాలు' పదాలను 'లేవణగాను' 'పుద్దణగాను' అని గ్రహించవలసివుంటుంది. 'లేవణగానుపుద్దణగాను' అర్థంచెప్పడంకంటే 'లేవణకాలు' లోని 'కాలు' ప్రథమలోనే పుండడంవల్ల 'లేవణగాను,' 'పుద్దణగాను' అని చాత లిద్దరనిచెప్పడమే సమంజసమేమో. 'అణపాతుల' కన్నం దానికి పూర్వమందున్న 'పుష్టొలి' పదాన్నిబట్టి నిర్ణయించవలసివుంటుంది. ఈ శాసనకాలంనాటికి ప్రాతలో ఒకటకుభేదంలేకపోవడంతో 'అణపాతుల'ను, 'అణపాతులు' గానూ చదువవచ్చును. కానినేను 'అణపాతు' అన్నరూపమునేగ్రహించినాను; ఎందుకంటే 'పుష్టొలి' (ప్రాతి) కి సంబంధించిన 'అణపాతులు' - ఇది ఒకపదవిశేషమలాగాకనిపిస్తున్నది. అందువల్ల ఈపదం 'అజ్ఞాపతులు' అన్నదానికిగాని, 'అజ్ఞాపులు' (Exocutors) అన్నదానికి గాని వికృతి అయిపుండవచ్చును. ఈపూర్వ సరియయినదే అయితే 'లేవణకాలు పుద్దణకాలు' అనేవారు ఇన్నోలికి అజ్ఞాపతులు - అనగా అట్టగానకు సంబంధించిన వ్యవహారాలు రాజాజ్ఞననుసరించి నిర్వహించేవారయివుంటారు. పూర్వకాలంలో రాజు దానంచేసినప్పుడు ఆదానము నమలుజరపడమునకు 'అజ్ఞాపి' ఒకడు పుండ

డము వాడుక. ఈ 'ఇనుప్రోలి అణపాతుల' పదవికూడా 'అజ్ఞప్తి' పదవివంటిదే కావచ్చును.

'పెన్నాట ఇశేతేనికి' :- దానమిచ్చినది 'ఇశేతేనికి' శాసనంలో 'ఇశేతేని' పదంలోని ర బండిరగకూడా వ్రాసివున్నది. 'ఇశేతే' డన్నది ప్రతిగ్రహీతపేరు. ఈతడు 'పెన్నాట' - 'పెను', 'పెన్', - పెద్ద, 'పాట' 'బ్రాహ్మణుడు (గారు)'. 'పాట' బహువచనంలోనే శాసనాలలో తరుచుకనిపిస్తుంది. అరుదుగామాత్రము ఏకవచనవిశేష్యానికి విశేషణంగానూ కనబడడముంది. అప్పుడు అది బహువచన రూఢమయినదే. అయితే దానిని గౌరవార్థకముగా వాడివుండాలి, లేదా ఆపదాన్ని ఏకవచన, బహువచనాలు రెంటికీ సమానంగానయినా వాడుతూవుండాలి. 'పాట' పదాన్ని మనశాసనంలో 'ఇశేతేనికి' అన్నదానికే విశేషణంగా అన్వయించుకోవలసివుంటుంది.

'తేని' :- ఇదివరకటి ఈ శాసనంలో వచ్చిన విలక్షణపదాలలో. కొంచెమించు మించుగా ఇంతటి ప్రాచీనమయినవే మరికొన్ని తెలుగుశాసనాలు చూస్తే వాటిలోనూ ఈ 'తేని' పదం కనిపిస్తుంది. కాలం గడచినకొద్దీ శాసనాలలో క్రమంగా 'తేని' కి బదులుగా 'దేని' ని వాడినారు. ఇది సంస్కృతంలోని 'యత్' అనే ప్రయోగానికి సమార్థకంగా కనబడుతుంది. ఈవిధమయిన ప్రయోగాన్నిబట్టే శాసనం చాలాపూర్వకాలపుది అయినదీ కానిదీ నిశ్చయంగా నిర్ణయించవచ్చును; ఎందుచేతనంటే ఈప్రయోగం రానురాను వాడుకలోనుంచి జారిపోయింది.

'ష్టచ్చినవాన్తు' :- 'ష్టచ్చు' పదము పూర్వకాలపు తెలుగుశాసనాలు చాలా వాటిలో వస్తుంది. ఇన్నిటిలోనూ దీనిని సకర్మకక్రియగానే వాడినారు. 'చెడగొట్టు, పాడుచేయు, భంగముచేయు, ధ్వంసముచేయు' అనేఅర్థంలోనే ఇది కనబడుతుంది. 'తేనిష్టచ్చినవాన్తు' అనగా దేనిని (యేదానమును) భంగపరిచినవాడు చెడగొట్టిన వాడుఅనిఅర్థం. 'ష్ట' వర్ణంకాలక్రిమాన్ని తెలుగులో పొందినమార్పువల్ల 'ష్టచ్చు' పదం 'డచ్చు' అయిన దనాలి, 'డయ్యు' అన్నది కనబడుతున్నదిగనుక. కాని 'డచ్చు' రూపం గ్రంథాలలో మృగ్యం. 'కృశించు' అన్న అర్థం వున్న 'డయ్యు' పదం అకర్మకక్రియ. 'వ్రయ్యు' కు 'వ్రచ్చు', 'గ్రయ్యు' కు 'గ్రచ్చు' వలెనే 'డయ్యు' కు 'డచ్చు' రూపాన్ని ప్రేరణంగా గ్రహించి 'కృశింపజేయు', 'క్షీణింపజేయు', 'తగ్గించు' అని

న్న అర్థం చెప్పుకోవచ్చుననుకుంటాను. 'వాన్తు' కాలక్రియమున 'వాన్తు' గా పరిణమించినది.

'కృష్ణమహాపాతకున్తుకుఁ', :- 'కృష్ణమహాపాతకున్తు + అకుఁ' పదవిభాగము. 'వాన్తు' అన్నది 'వాన్తు' వలెనే 'పాతకున్తు' అన్నది 'పాతకున్తు' అయినది. ఇప్పటి 'అగు' ధాతువు నొలిపూపము 'అకు' అని ఈ శాసనమునుబట్టి తెలుస్తున్నది. అసలు రూపము 'అకు' గనుకనే 'అగు' అని వ్యవహారం. వున్నక్రియకు 'కా' అనే తుమున్నంతరూపం ఏర్పడింది. 'అకుఁ' - 'అగును'.

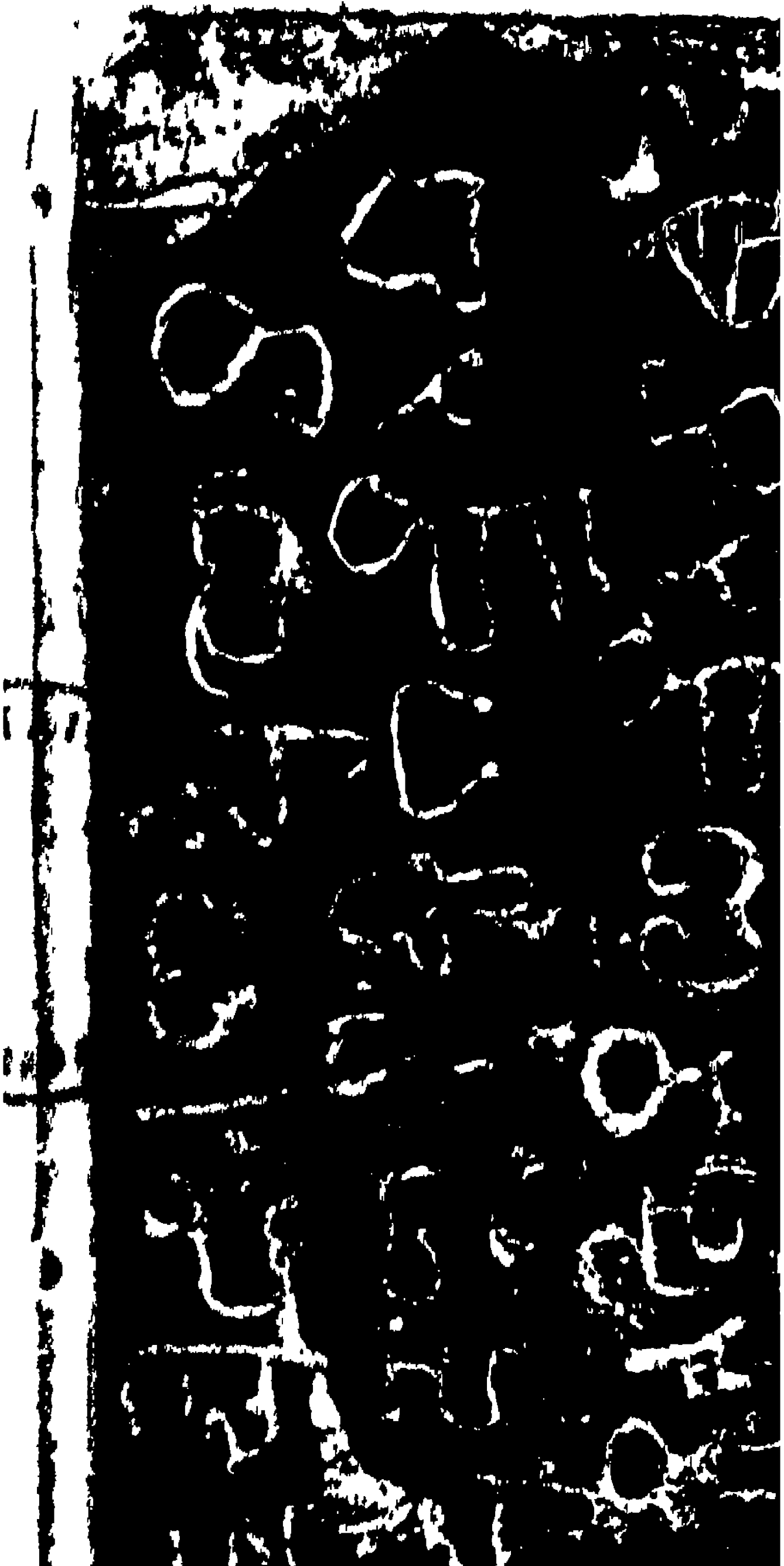
'అసివైరుపులికిరమ్' :- అసివైరువనేది శాసనం చెప్పినవానిపేరు. 'అసివైరువు వ్రాసినది' అని అర్థం. 'లికిరమ్' అనేసంస్కృతరూపం తర్వాత 'లికిరమ్' అని వ్రాసివున్నది.

శాసనంలోని వాక్యరచన విలక్షణంగావుందని యిదివరకే వ్రాసినాను. శాసన పాఠంపున్నదున్నట్లు అర్థం చెప్పవలెనంటే "చోళమహారాజునధీనతయందున్న ఇను పోలి అణపాతులు రేవణగారు పుద్దగగారు పెద్దబ్రాహ్మణులుగారు 'ఇశేతేనికి' ఇచ్చినదిన్నన (ఇది); దేనిని (ఏవాసమును) చెడిగొట్టినవాడు కంచమహాపాతకుడగునో - " అని అవారి. దీనిబట్టిచూస్తే వాసమిచ్చిన ష్రీశ్రీవక్తనే ఇట్టి శాసనాలు వేస్తూవుండేవారేమో అనితోస్తుంది.

పొట్లదుర్తి - మాలేపాడు శాసనము. †

1. స్వస్తి [1*] శ్రీ సోమమహారాజు శ్లోకన ఇన్పున్జలి
2. అణపాతులు రేవణగాలు పుద్దగగాలు ఇచ్చినది
3. న్ననపెన్నాట ఇశేతేనికి [1*] దేని వచ్చిపవాష్ట [ఁ]
4. [కృ*] మహాపా [త] కుష్టకుఁ [1*]
5. అసివైరుపులికిరమ్ [1*]

శ్రీమద్భగవద్గీతా

పదకర్తలు

తల్లావజ్ఞుల శివశంకరశాస్త్రి

౧

శ్రీగిడుగు రామమూర్తిపంతులుగారి సప్తతితమజన్మవాసరోత్సవ సందర్భములో పదకర్తలనుగురించి ప్రాయడము సమంజసముగా తోస్తున్నది. ఆధునికుల్లో పదకర్త అని ప్రథమములో పేరు పొందిన గురజాడ అప్పారావుకు ఈయన కుడి బుజముగా ఉండి ప్రోత్సహముచేశారు. చాలామంది నవీనకవులకు రామమూర్తిగారి రచనలవల్లా ప్రసంగాలవల్లా వ్యాకరణభయము తీరిపోయింది. రామమూర్తిగారికి చాలా యిష్టమైన వాడుకభాషగాని, ప్రయోగాలుగాని పదకర్తలరచనలలో ఎక్కువగా కనపడతవి. ఇంతే కాకుండా రామమూర్తిగారి హృదయానికి ఆహ్లాదము కలిగించే జాతీయభావాలు ఈపదకర్తలగేయాలలో ఎక్కువగా ప్రతిబింబిస్తున్నవి. అందుచేత పదకర్తల ప్రశంస చేస్తున్నాను.

ఆంద్రభాషలో పద్యాని కున్న గౌరవము పదానికి లేదు. శ్రీనాథుడు ఆరోజుల్లో పదకవిత్వాన్ని నిందించాడు. ప్రథమమునుంచీ మనభాష పండితుల చేతుల్లో పడడమువల్ల పురాణప్రబంధపాకాలు గట్టిపడ్డవి. వీరశైవము ప్రబలినప్పుడు జానతెనుగులో పద్యాలూ పాటలూ బయలు దేరినవి; శైవమతవిజృంభణము తగ్గగానే అవీమూలపడ్డవి. జనసామాన్యము మాత్రము జానతెనుగులోనే ఉన్న పాటలూ, కీర్తనలూ, పదాలూ, రగడలూ ఆదరిస్తూ వచ్చింది. ఘద్యమధ్య ప్రబంధకర్తలుకూడా రమణీయత కనబడడముచేత రగడలను తమపుస్తకాలలో కొద్దిగా చేర్చుకొన్నారు. పండితాదరము లేకపోయినా ప్రజల అండవల్ల పాటలూ మొదలైనవి వృద్ధిపొందినవి. కాలక్రమేణా యక్షగానాలు బయలుదేరినవి.

త్యాగరాజకృతులకు, రామదాసుకీర్తనలకు, క్షేత్రీయపదాలకు, ఆధ్యాత్మ రామాయణకీర్తనలకు మాత్రము కొంత ఆదరము ఏర్పడింది. పండితుల ప్రాబల్యము తగ్గినకొద్దీ పదకవిత్వము ప్రాధాన్యము చెందింది.

అంధ్రభావలో జరిగిన అన్యాయము తక్కిన భావలలో పదాలకు ప్రాప్తించలేదు. సగస్కృతములో భజగోవిందానికి అష్టపదులకూ శృష్టగీతారంగిణికి అఖండ వైభవ మున్నది. హిందీలో నూరపదాలికి, కబీరు కీర్తనలకూ కావలసినంత మర్యాద. వంగభావలో పదకర్తలను మహాకవులుగా ఎంచుతారు. విద్యాపతి, చండిదాసు, గోవిందదాసు, రామకృషాదు మొదలైనవారిపదాలు ఆదరానురాగాలతో పాడుతారు. మహారాష్ట్రములో తుకారాం కృష్ణతుల అభంగాదులను అత్యంతగౌరవముతో పఠింపలు పాడుతూ వుంటారు. పృథంచవిఖ్యాతి పొందిన రవీంద్రకవీంద్రుని రచనలలో ముప్పాతిక పదాలే.

పద్యముకంటే పదమే మూడుపుట్టిందని సాహిత్యమిమాంసకుల ఆశయము. నాగరకత ప్రారంభంలో నాట్యము పుట్టింది. మనుషులు పగలంతా కష్టపడి రాత్రి నలుగురూ ఒకచోట ఉల్లాసముగా కాలముగడిపేటప్పుడు నాట్యము ప్రారంభమవుతుంది. క్రమేణా కూనిరాగము బయలుదేరుతుంది. ఆ తర్వాత మనస్సులో మాటబయటికి అనేటప్పుడు లయ యేర్పడుతుంది. ఆశ్చర్యకాలమే పాట అవుతుంది.

కొద్దిమంది సాహిత్యశక్తివైచల్యము మరొకవిధముగా కనబడుతుంది. మనుషులు కనిపాటలు చేసేటప్పుడు కష్టము కనబడకుండా ఉండడము కోసము అప్రయత్నముగా కూనిరాగాలు తియ్యడమూ, ఏమీ మాటలు లయతో అనడమూ సంభవిస్తుంది. పడవలాగేవాళ్ళూ, కళ్ళాలదగ్గర కనిచేసేవాళ్ళూ, బుట్టులాగేవాళ్ళూ, వడ్లుదంపేవాళ్ళూ, పిండివిసిలేవాళ్ళూ పాటలు పాడడము వింటూనే వున్నాము. ఆవిధముగా పాటలు ఏర్పడుతవి. ఏదిసిద్ధాంతమయినప్పటికీ, కవిత్వము కష్టనివారణకో, ఉల్లాసముకో ఉదయమవుతుంది.

ఛందోబద్ధమై ఉన్నా, వార్మికీరామాయణాన్ని కుశలపులు పాటవలె పాడేవారట. పృథంచములోకల్లా ప్రాచీనమని పరిగణించే వేదసంహితలు వివిధ ఛందస్సుల్లో ఉన్నప్పటికీ పాటలే అనవలసి వస్తుంది. స్వరము లేకుండా మామూలు పద్యాలలాగా వాటిని చదివితే పాపము వస్తుందని పూర్వులు భయపెట్టినారు. పాపము పట్టుకోకపోయినా స్వరహీనముగా చదివితే శ్రవణసౌఖ్యము లేనేలేదు. భగవద్గీతను విద్వాంసులు ఊరికీ చదువుతారు. కొద్దిమంది పాడడము నాకు తెలుసును.

గీతా అనేనామము వల్లనే అది గేయగ్రంథమని స్పష్టమవుతున్నప్పటికీ అనేకులు గమనించకుండా ఉన్నారు.

పద్యముకంటే పదమే చప్పున అష్టాదశము కలిగిస్తుంది. పద్యములో బందోబస్తు ఎక్కువ ఉండడముచేతనూ, ప్రోడోక్టులవల్లనూ కవిసమయాదులవల్లనూ కాస్తకష్టమనిపిస్తుంది. పాట పామరులకుకూడా ప్రమోదము కలిగిస్తుంది. జానపదసాహిత్యమనే జాతీయవాఙ్మయముగా ఊర్పిరాదేని నిద్ర, కుశలవకుచ్ఛలకథ, దేశింగుమహారాజు చరిత్ర, బొబ్బిలి పాట మొదలైనవివలన హృదయంగమముగా ఉంటవి. పాటలలో పాకము ఇంచు మించుగా దాగిపోకపోవచ్చు.

౨

ఆధునికులలో పద్యాలలో పాటల పదాలు చెప్పిన విద్యాధికు లున్నారు. అయితే పదకర్తలుగా పేరుపడ్డవారు గురజాడ అప్పారావు, బసవరాజు అప్పారావు, చింతా దీక్షితులు, అడవి బాపిరాజు, నండువారి నుబ్బారావు, కవికొండల వెంకటరావు, దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రి, విశ్వనాథ సత్యనారాయణ, తురగా వెంకటరామయ్య ప్రభృతులు; వీరంతా ఇంగ్లీషు చదువుకొన్నవారు. ప్రోడోక్తి బాగా పట్టుపడ్డవాళ్ళయినప్పటికీ, సరళమైన ఉక్తి స్వాభావిక మనీ, సరస మనీ నమ్మినవారు కావడముచేత పదకర్తలైనారు. పద్యములో చెప్పితే ప్రమోదము చప్పున కలగని విషయాలు పదములో చెప్పితే బాగుంటుందని అదే అవలంబించి ఉండవచ్చును. వీరే కాకుండా ఇతరకవులు కొంతమందికూడా కొద్దో గొప్పో పదాలు చెప్పారు. విద్యావంతులై కీర్తిభాజనులైన కవిశ్రేష్ఠులు పదకర్తలు కావడముచేత పదానికి ప్రకృతకాలములో గౌరవము వచ్చింది. ఆధునిక కవిత్వాన్ని అవహేళనచేసి “యెంకిపాట” లను వెక్కిరించే దుగ్గిరాల గోపాలకృష్ణయ్య పంటివాడు కూడా పదకర్తలమీద పరిమితాదరము చూపుతూ వుండేవాడు.

వల్లవి, అనువల్లవి మొదలైన కట్టుడిట్టాలు లేకపోయినా గేయగుణము వుంటే చాలుననే సామాన్యలక్షణము మనస్సులో ఉంచుకొని గేయాలుచెప్పిన “నవీన” కవులను పదకర్త లంటున్నాను. తుమ్మెదపదాలూ, చిలుకపాటివారి వచనాలూ, రగడలూ పాడినట్టే కొన్ని గేయాలు పాడవచ్చును. కొన్నిటికి “సాహిత్యము” కుదిర్చి పాడవచ్చును. లయమాలిని ప్రధానము. బంకుపల్లి మల్లయ్యశాస్త్రిగారు పద్యాలకు రాగతాళాలు ఏర్పరిచి పాడతారు. పౌరాణికులు చూర్ణికలూ దండకాలూ పాడతారు. కవికొండల వెంకటరావు వచనమే పాటలాగ పాడుతాడు,

కొంతమంది పదాలు ద్విత్వముగా ఉదహరిస్తున్నాను.

* రాగిణి *

చూడ చూడ నీరూపము

సుందర మై యొక్క దేవ !

సొక్కి సొక్కి నీ వలపున

సొలి పరవశత కిందును.

వినగ వినగ నీనామము

వీనుల వింగొను నాధ !

చనగ చనగ నీజాడల

సౌఖ్యము మునుముందె తోచు !

తలప తలప నీనీలలు

తనువు పులకరించు స్వామి !

వలచి వలచి దేవ, నిన్నె

వంర లెల్ల మరచిపోతి !

* నాట్యసుందరి *

ఆడవె ఆడవె అన్నుల మిన్నా,

ఆడవె లేనడు మల్లలనాడక !

ఆడెడు నీనడు మందము గాంచిన

అల్లాడవె ప్రేమను లోకంబుల్ ? ఆడవె

పాడవె పాడవె భామామణిగో

పాటలాధరము బాగులు గుల్కగ. ఆడవె

వలుపుజల్కు నీపాటలు విన్నక

వరవశగాడే వ్రకృతీయెల్లక ఆడవె

అనంతరాజు అప్పారావు

* అభిసారిక *

గాలియడుగుల నెవరికోసరము

ఓమోహాళిలా,

కదలి వచ్చితి నీ నిశీధమున ?

గాలియడుగుల మల్లుగునుననియె

ఓవలపుగాణి,

శీలగైకొని మెల్లన నడచెదవు

పులుగుతుటుము తటాప నీచనుచు

అంగూర్చి గూఢుల

బలుక, వరపున దిసలు గాంచెదవు

నిలిచి యే మని యాలకించెదవు,

నీయడుగు నడికే

ఉలికిపడి యెవరనుచు మరలెదవు !

శ్లోకెన్నెల నీ నాకూలంబు

మృత్యునిగ్గులు

వలియగావని యూహనెచ్చెదవు.

నీవు నడచెడి బాట మెల్లదల

వ్యాపించు గొదవు

దావు లెల్లలు గప్పిపుచ్చెదవు

ఓ మాన్దరాలా

నీ విహారము బాగులు కరచెదవు.

దువ్వూరి రామిరెడ్డి

* సమీపీ ముగిసిన నాట్యరసి *

యెంగి హొంటి ప్రియ లేదోయి లేదోయి

యెంగి నానా కింగ రాదోయి రాదోయి !

మెల్ల పూసలనేడు

రెల్ల పూవులనేడు

కల్పితి నేనాలు

కనగాదిసే నాలు !

యెంగి...

నెక్కిట నీన్న మచ్చ

నెక్కితే నాలదు లచ్చ !

వొక్క నవ్వే యేలు
వొడ్డర వోయిదూరాలు ! యెంకి...

పదమూ పాడిదంటలు
పాపాలు పోవాల !
కలకల నెప్పిందంటలు
కలకల ముండాల ! యెంకి...

తోటంతా సీక్కిరిసిపోయి !
వొడ్డి సీక్కిరిసిపోయి !
కూటి కలిసే గుండలు
గుబుగుబులు ! యెంకి...

రాసో రింట్లైన
రంగు కచ్చే పిల్ల !
నాసొమ్ము - నాగుండలు
నమిలి మింగివ పిల్ల !

యెంకి వొంటి పిల్ల నోదోయి లేదోయి
యెంకి నా వొంటింక రాదోయి రాదోయి !

నందూరి శుభాశాస్త్రి

* గొళ్ళె పిల్లలూ కూతురు *

గొళ్ళె పిల్లలూ కూతురు
కడు చక్కం దని చూతురు !

దాని కళ్ళు నీలిగుళ్ళు
దాని పళ్ళు మొగలి ముళ్ళు

దాన్ని పలకరిస్తే వళ్ళు
మోహనా గగురు పుళ్ళు ! గొళ్ళె...

వెండి వడ్డాణం మొలకు
సన్నాగాజులు చేతులకు,

మెడను వేసిం దీ తీరు

పిల్ల కానూలా పేరు ! గొళ్ళె...

కల్లు కన్నా రుసి కలుగు

దాని పెదిమె కెంపు వెలుగు

దాని చేతి నీలు కొంటే

సొగ్గా సొక్క మేమి టంటే ! గొళ్ళె...

డబ్బు లిస్తూ వున్న వేళ

దిట్టరి వాడైన తాళ

లేక రాగిబిళ్ళ బదులు

వెండిడబ్బు లిచ్చి కదులు ! గొళ్ళె...

అడవి కాపిరాజు

* జీవనగీతి *

జీవన మొకసన్నజాజి

చిన్నమొగ్గ కదర !

దినదినమును జ్ఞాన మనెడు

తెలిరేకులు విడుచు !

జీవన మొకటిట్టెతోచు

చిట్టిమబ్బుకదర !

చిరు నగవను ఇంద్రధనసు

సింగారం బొసగు;

జీవన మొక తెరచాపను

బోవునావ కదర !

మోక్షమనెడు పారంబును

పొందజేయు తుదకు ;

మృదు మధురము దాని తేనె

సదమలంబు దానిచినుకు

వదలకుండు దాని గాలి

స్వచ్ఛందము జీవనంబు

సౌఖ్యదంబు జీవనంబు

సాధకంబు జీవనంబు

జీవనమదియేలా యని

చింత జేయబోకు.

కవికోండల వేంకటరావు

* భారతజనని *

ఓ భారతజనని

విహాయననీ విహరిణి

ఓ!

స్వతంత్రీకరణ స్వస్థారుణ

కంకణకటక కలాపిని !

భవదాశ్రిత వినయహృదయ

ప్రేమమలానురాగ మేము.

ఉదయాచల సామ్రాజ్యం

పదపాటల శేషమేము.

ఓ!

తావక సేవకజనతా

వికసిత చిత్తమోదము.

ప్రాభాతానిలకీరల

పక్షాచల పరిమళమూ !

ఓ!

కవిగాయక తృతీయ

కంఠకమ్రగాన మేము.

దిశదిశాంత నవ శకుంత

దివ్యగీతి శామృతమూ.

ఓ!

ఇదే స్వతంత్ర భరతశాంత

సమయ సమర శుభోదయము,

ఇదే జగతి కళ్యాణం

త్సవతాండవ కలకలమూ !

ఓ భారతజనని.

దేవులవల్లి కృష్ణకాశ్రీ

*

ఓ మానవోత్తమా

ఓ వీరమూర్ధన్య

ఓ యమృతభానమా

నోన్నతప్రేమసామ్రాజ్యక చక్రవర్తి

స్నేహశీలి !

నీహృదంతికములో

నిరుపమానాభూత

రత్నాకరామూల్య

రాగసంపద మొరయు

నీయాశ యమ్మనో

నిర్మలత్వంగ ది

వ్యాకాశసంగాశ

భాగ్యరాసులు మొరయు !

ఈయశ్శుభిరులతో

ఇరులతో గోదలతో

సోదలతో ఈహాస

మృదులవాసనలతో

పిసముతో సిస్టితో

కొనగు జేషయలతో

ఈపాట బ్రతుకు నీ

శేషాబిదోయి, నా

నచ్చెరీ

నచ్చెరీ !

దేవులవల్లి కృష్ణకాశ్రీ

* ఉషస్సు - సంధ్య *

ప్రాణక్షయ చిట్టి

బొల్లిపెట్టుమ చాల

మాయ మర్మము లేని

మంచు చల్లనిమాపు

కొనల దుఃఖకన్య కోర చూచింది

పనల దుఃఖకన్య పారునోయింది

కొడుగు కోదండ్ర ము

కుటు గ్రహించెడు చాన

మూర్త్యుమూర్తి కశాంత

మధువు బూరెడు కంటి

కొనల సంధ్యాదేవి కోరగించింది

పనల సంధ్యాదేవి ఇక్కిమూసింది

విశ్వకాథ సత్యకారాధన

* అగ్ని కణాలు *

ఈమాయలోకమే

ఈశ్వరుని రాజ్యమా
మాయవాదీ కవీ

మాట బొంకొయి
కడుపుమంటల కింత
గంజయైనా లేని
చిరుత బిడ్డలగోల
భరియింపగా లేక
ఉరి పోసుకో నున్న
నిరుపేదయిల్లాలి
గుండెలోపలి యగ్ని
కుండమ్ము నీవీణ

చల్లార్చునా ప్రకృతి

చల్లార్చునా ? కవీ !

ఈమాయ...

కర్త లేనేలేని

కలుషప్రపంచమ్ము

ప్రణయ రాజ్యమ్ముగా

బ్రమసి పాడెద వేల ?

కరకుగత్తుల చాల్చు

నరహంతకుల యింటి

బానిసై భూదేవి

వడియుండె నీవేళ

కష్టజీవులమేని

యుష్టరక్తము బీల్చు

ధనికునకు దైవమే

దాసు డయ్యెను నేడు ఈమాయ...

కురగా పెంకటరామయ్య

* పీఠహిణి *

ఈ పలుగు పాటలే

ఈ గాలి తేటలే

విరిసికొని పోవు నీ

విరజాజినవ్వులే

నాయెడద దహింయిచు

ననువేదురుల ముంచు

నచ్చలీ నచ్చలీ

నేనెటుల జీవింతు !

ఈయగమ్య పథాల

నిటులే రోదెంతునా ?

ఎడలేక మోగు నా

యెద నాపుకొందునా ?

అతని అడుగులజాడ

కై పరువు లిడుదునా ?

అంధకారము భావి

కై నిరీక్షింతునా ?

ఈ తలపు బరువుతో

ఎద కాల్చు కోర్కెతో

ఈ నిరాశైక ప్ర

వాసజీవితముతో

ఈ భాద్రపదరాసు

లే రీతి వేగింతు !

నచ్చలీ నచ్చలీ !

నే నెటులు జీవింతు !

పురిపండా అప్పలస్వామి

* స్వప్నము *

నిదుర పోయే యెడ

బెదరుచూపుల గోసి

నినదించు జలదాల

నీలిమనే లేపి

అడుగుజాడల మార్ద

వాసవమె వాసింప

మాయమైనావె నా
మధురస్వప్నంబా !
మునిసికలుల తాదా
పెంచి యర్పించు నా
శర్వరీ గర్భాన
సలుకరించిన వెలుగ
మోగని గీతాల
మూగ సోయగంబ
కూలి పోయే మెడద
కూనిరాగము నీయ
అడుగంటు ఆశయము
యగరు ధూపము నేయ
నీడలో వెలుగుల్
నిలువున పులకించి
జీవితమి పుష్పించి
జలుగులేకులు విరియ
చెలియ కను మోహపుల్ల
శర్వరీళాంతిన్
కదలు చీకటి యలల
శిథిలంపు నురగల్గ
మాయమైనావె నా
మధుర స్వప్నంబా !

శ్రీరంగం శారదామహాదేవి

* గీ తిక *

కెంజాయ కిరీటముగా
సంజ జగతి పాలించెడు
ఒరులే లేనిది ప్రళాంత
సరస్వముజ్వలకీరము.
నాలుగు దిక్కుల గాలులు
బాలురవలె ఆటలాడు,

బిలిబిలి శేటల వేటల
వలె తరిగిలు ముర్మురించు.
ఈ సౌజ శరీమలిచు
ఇందుక నేపే చాలును
నీలో నీజే గీత
కాలాపింపుము నోయిగ.
గాలులె వినులే, ఈతర
కాలును వినులే, మీరి
నో నీపాట గగుర్కొను
తాగలు బిమ్మించి వినునులే !

శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావు

వెన్నెలలో బయలులో వెలుగు బాల్చిన్
యపును నీను బయలునోన !

వెన్నెల !

మెప్పుడు నిన్నాశించె !
ముసిముసినప్పు విరికొసల నందిళ్ళలో
పొక్కి పొలికిసి నేను
కాంతిదే

నొక్కి ముద్దాడినాను :

తలిరుగొంతుల లోకల మంచుచినుకునై
యల్లుల నాడినాను
మెల్లగా

నటు బొడ్డి కలసినాను :

నాయుడుగు తోవనే నాట నన్నో మల్లె
తెలుగల్లి పాడుకొనను
పికములు

పిలిచె పాటల లోకము.

శ్రీరామచంద్ర అష్టరాయ బహద్రు

*

పెందలకడ రారా !
 సుందరుడా ! సురపొన్న నీడలో
 చందురునకు చాటుగ నిలుచుందును
 పెందలకడ రారా !
 సందెచీకటుల జడలో రిక్కల
 జాజిమొగ్గలను తురుమకమునుపే
 పెందలకడ రారా !
 విందు గుడువ బరుగిడు విహంగపతి
 వెనుక వెనుకగా వేచియుండెదను
 పెందలకడ రారా !
 పందిరిపై సంపెగలు కోసి నీ
 పై జ్వలకయి భద్ర పరిచెదను
 పెందలకడ రారా !
 సుందరుడా ! సురపొన్న నీడలో
 చందురునకు చాటుగ నిలుచుందును
 పెందలకడ రారా !

కుందుర్తి సరసింహారావు

*

ఈవేడినిట్టూర్పు
 లెందాక మసలునో
 ఈవిశ్వ మవ్వాని
 నెందాక తొలుచునో
 అంతవరకే నే న
 సంత సామ్రాజ్యంపు
 టానందరేఖలో
 హరియించి పోగలను.
 పోనిచో - విశ్వవీ
 కానిస్వనంబులో

నెనసి నానిట్టూర్పు
 లెగయించి పోగలించి
 మన్మథనూనరసార్ద్ర
 మాధురీలహరితో
 ప్రాణవాయువుల వి
 లీన మొనరించెదను.
 నాకేల కాకున్న
 ఈలోకపుకబాధ !

కొమరవోలు నాగభూషణరావు

* గజ్జలందెల పిల్ల *

గజ్జలందెల బాల రావే
 రవ్వలై రంగైన పిల్లనగ నీవే. వల్లవి.
 మేఘాల వన్నెగల దేహమే నీది
 మెరుపుగల తళుకు మను
 కళ్లు కలదానివి. అనువల్లవి.
 నామనసు మబ్బులో
 మేఘమై కమ్మూపు
 నామనసు మెరుపులో
 తీగవై పాకాపు. నివృత్తి.
 మబ్బులో మేఘాలై
 మేఘాల నీడలై
 మెరుపులో తీగలై
 తీగలో తళుకులై
 తెల్లతెల్ల వెలుగులై. ప్రవృత్తి.
 గాలిలో వైకుంఠపాళిలో
 నత్తావి లాలిలో
 పుష్పాలచాలులో
 పుష్పశృ కేళిలో
 మాధుర్యమున జారు
 వైమంచుచినుకు లై

పూనీరు సోనలై
 కలకండవానలై
 పీయూషరూరములై
 సెలయోష్ట జంటలై
 లాల్ల లల్ల లల్లలల్ల
 లాల్ల లల్ల లాలాల్లలల్లలా
 పరుగెత్తుతూ పైకి
 నురుగెత్తుతూ ఏక
 తీవమై సాగరమీరమై
 శ్రీరసాగరశయన
 మూర్తులై వాసంత
 తీవులై చిరునవ్వు
 పూతలై యుదాము
 చెంగల్వ నూగారు
 నునుపులే చెక్కిళ్ళు!
 సంజ శౌభాయనా
 మందహాసాలు
 నామనస్సరసులో
 కలువవై వెలిశావు
 నాహృదయ సంజలో
 శౌభాయ వై నావు
 కొలనులో కలువలై
 కలువల్లకన్నులై

గల్గి...

అనువల్లవి

నివృత్తి

సంజలో కిరణాలై
 కిరణాల చినుకులై
 సనసన్నమినుకులై.
 కాటిలో శ్రీశైలవాటిలో
 శైలాన వీటిలో
 రాత్రిలో మిళితమై
 ధూళిలో దహనమై
 జేడివ్యమూనమై
 దివ్యమూ పోయితిలో
 పోయితులే పెద్దన
 గంపారు జ్వాలలై
 జ్వాలలే పైగమ్మి
 వజ్రాల వెలుగులై
 కుండలీల చిటకటల కదములనో
 నృత్యాలు దొక్కునూ
 మృత్యువును మింగునూ
 ప్రణయశంఖాల గర్భమూ
 సోంకోరాల నూదర్శ
 నారీశ్వరుల యద్వైత మాదాము
 గల్గిలందెల కాల రానే ...

వ్రవృత్తి

శిష్ట ఉదాహరణ.

3

గురజాడ అప్పారావు రచించిన “నీలగిరిపాటలు” “పూర్ణమ్మకథ” మొదలైనవి ఆధునిక కవుల పదాలలో మొదటివి. తర్వాత బసవరాజు అప్పారావు చెప్పిన కీర్తనలవల్ల పదకవిత్యానికి ప్రతిష్ఠ పొచ్చింది. ఇతను శ్రీవ్యకంఠం పాటలు పాడుతూవుంటే ఎంతో హాయిగా వుండేది. చిలవారి ఇతనికి అభిమానరాగము. పేసె, స్వేచ్ఛ, భక్తి, జీవభక్తి - వీటిని గురించినపాటలు ఎక్కువగా చేశాడు. చింతా దీక్షితులు గేయాలలో చిన్నపిల్లల భావాలు, వ్రవర్తన, ఇష్టానిష్టాలు మొదలైనవి

ముచ్చటగా ప్రతిబింబిస్తవి. దువ్వారి రామిరెడ్డి ప్రేమ, వైరాగ్యము, సంసారమును గురించిపాడినాడు. అడవి బాపిరాజు పదాలలో గ్రామీణుల జీవితము, కష్టసుఖాలు కనిపిస్తవి. నండ్లూరి సుబ్బారావు “యెంకిపాటలు” విశిష్టమైనవి. యెంకి అనేపాత్రను సృష్టింపడమే కాకుండా సుబ్బారావు పదానికి పట్టుగొమ్మ అయినాడు. పదకవిత్వము లో యుగాంతరము వచ్చింది ఇతనివల్లనే. ఎన్ని “గాలిదుమారాలు” రేగినా యెంకి పాటలకు ఏమీ చలనములేదు. మధురకంఠముతో ఇతను పాడుతుండగా విన్నవాళ్ళంతా ముగ్ధులయిపోతారు. సంగీతవిద్వాంసులైన పారుపల్లి రామకృష్ణయ్యగారు స్వరలిపి కల్పించినందువల్ల యెంకిపాటలు “కృతులు”గా పరిణమించినవి. కవికొండల పెంకట రావుపాటలో ఒకటి ఉన్నది, ఒకటి లేదు అనడానికి ఏలులేదు. సమస్తమూ కనబడు తుంది. మానవభావాలే కాకుండా పశు, పక్షి, నదీ, పర్వత, సముద్రసందర్భాలు కనబడతవి. కవులవల్లి కృష్ణశాస్త్రి గాయకుడు, శిల్పి, కవి కావడముచేత ఇతనిపాటలు సానబెట్టిన వజ్రాలవలె ఉంటవి; దుఃఖము, భక్తి, ప్రేమ, దయ, దేశభక్తి మొదలైన విషయాల్లో ప్రకాశిస్తవి. “మహతి” అనేపేరుగల ఇతని పదసంగ్రహము గొప్పది. విశ్వనాథ సత్యనారాయణ పాటకుడు. ఇతని “కిన్నెరసానిపాటలు” చాలా జనరంజక మైనవి. వీటిల్లో ప్రకృతిశోభ యెక్కువగా ప్రతిఫలిస్తుంది. శిష్టా ఉమా మహేశ ప్రతిభావంతుడు. సంగీతజ్ఞాన మున్నవాడు. పాటలలో కొత్త అంశాలు కల్పిస్తున్నాడు; ఆబ్రహ్మస్తంబపర్యంతమూ రచనలలో ఇముడ్చుతున్నాడు. సర్వతోముఖముగా పరుగెత్తుతున్న ఇతని బుద్ధికి లక్ష్యముకాని విషయము లేదు. ఇతని పదసముచ్చయము గొప్పది.

కవులు నవీనమార్గాలు కల్పించుకొని గీతికావ్యాలు, రూపకాలు, గీతాంజలులు రచించి, మన సాహిత్యానికి సంపదలు సమకూర్చుతారని నా విశ్వాసము.

తెనుగుభాషలోని 'పదములు'

అడిదము రామారావు

పదమనిపేరుతో ద్విపద భాష్యమువంటి కొన్ని గ్రంథములు ముఖ్యముగా శూద్ర జనముచే నిత్యము పాడబడుచు జనరంజకముగా పరిణమించుచున్నవి. వాటిలో ౧. గంగా వివాహము ౨. కుసలాయకము ౩. బాణాసురయుద్ధము అనునవి విశేషముగా జనాదరమును బొంది పేరుగాంచినవి. ఇవి శేవలము జానకదులగై వాక్యబడినను, వీటియందు రచనావిషయమున పెక్కు లోకములున్నను, కవిత్వమని చెప్పదగిన గుణవిశేషము లింక, లేకపోలేదు. నిశ్చయముగ కవికృతములనుగూడ దలయుట కేయ మనోహరము లగు రచనలు నచ్చటచ్చట గాననగును. మీద చెప్పిన గ్రంథములలో నొకటి యగు "గంగావివాహము" ను రచించినది బల్లలనేతయే వృత్తిగా గల సాలెకులస్థుడగు కనకాడ సత్యానంద యనునాతడు. విశాఖపట్టణమండలములోని మరుచాడ గ్రామ మిగని గాపురము. ఈతడు 18 వ శతాబ్దములో నున్నవాడు. ఈతడే యీ పదకవిత్వమునకు ప్రథమాచార్యుడుగ గనబడుచున్నాడు. తనకవిత్వ పదముగా సాగించినందులకు గారణ మిట్లు కృతిపతికి విన్నవించుకొనుచున్నాడు:-

"సరసపద్యముల సత్కవులే నుత్తయింతు"

పదముగానే తెప్పి పార్థితు నిన్ను
జగతిలోపల నర స్తవము సేయగ నేను
నీ కంఠముఁజేతు నొకవిధ్యంబు.
సారంగధరచరిత, శతకంఠయుద్ధము
పరగ నీకృతిఁజేసి పాట పాడితిని
కడుభక్తితో నిత్రుడు గంగావివాహంబు
పదముగా నేఁ గూర్చి పాట పాడెదను.

ఈతడు తన కవిత్వ విద్యలో మును ముప్పిరతుని గార్యమునకు బూనుకొన్న వాడు కాదు. శేవలము జానకదుల యుపయోగముకొఱకు శ్రీరామాంకితముగా పాటలుపాడి తరింప నెంచిన యల్పసంతోషి. ఆకారణముచేతనే యిందు కొన్ని కొన్ని

భావవిస్ఫూర్తి సలరారు జీవభాష, వ్యావహారిక భాషయే యశానటంచు
సర్వవిధముల లోకాన జాతినాపు, పండిత శ్రేష్ఠు లాశ్చర్యవార్ధిమునుగ.

విద్యయే ముక్తికి విమలసాధనముగా, నిరతమ్ము గృహిసల్పు నీదువృత్తి
వాఙ్మయ సేవయే భావిశుభోదయ, సాధనమ్ముని యెంచు నీదుభక్తి
భాషాభివృద్ధి నీ పరమతపంబుగా, జేయుచుండెడి నీ యమేయరక్తి
నింతోలగమునందు పండితప్రకరముకా, సాధింపగలుగు ప్రచండ శక్తి
ఆంధ్రభాషాప్రవాహమ్ము నఖిలదిశల, ముంచితేలింపె నీదు రసాంచలంబు
సాటివత్తురె నీదువాగ్ధాటి కెనయ, తెనుగుతల్లికి మలికాన్పు టనుగుబిడ్డ !

నీవల్లనేగాదె ! నీవంశమెల్ల వి, ద్వద్వంశమనుకీర్తి బడయ గలిగె !
నీ రృషిచే గాదె ! మా కెల్లరకు నాంధ్ర, భాషయం దభిరుచి పరగ గలిగె
నీ పోజ్జచేగాదె ! నుసనీద్ధాంధ్రభా, షాయోష కెనలేని శక్తి గలిగె
నీ పాండితియె గాదె ! యేపండితులకైన, ప్రాప్తైన మార్గముల్ జూపగలిగె
ప్రాజ్యపాండిత్యసురభి సంపూజ్యమాన ! తరుణి వాక్సతీగర్భముక్తాఫలంబ !
గిడుగువంశాబ్ధిచంద్ర ! సత్కీర్తిసాంద్ర !, లక్షణోపేంద్ర ! వేంకటరామచంద్ర !
చంద్రునకు నూలుపోగనుచందమునను, నందుకొను మాదుభక్తి పుష్పాంజలులను
శ్రీమహావిష్ణు వెల్లప్పు డోముగాత, సేమములగూర్చి వేంకటరామ ! నిన్ను.
తమవిద్యామహానీయ శేముషియె, త్వ ద్వంశమ్ము విద్యత్సు వం
శముగాజేసెడి నందుకోడలగుటల్ జన్మించుటల్, మాన్యమా
తమభాగ్యమ్ముననే, పాసంగెనని, యత్యంతమ్ము సద్భక్తి మై
మిము బూజించుచు నుండువార లిదె, లక్ష్మీశారదాంబాసతుల్.

గాతమీతీరవిఖ్యాతచారిత్రికా, ఘనపుణ్య మీ విట్లు గంటివేమొ !
మదనగోపాలసమ్మానన క్షేత్రంబ, వై యున్న ఫల మిట్లు లందితేమొ !
ఎలమి మార్కండేయునిలయమై యుంట ద, త్ఫల మివ్విధమ్మున బడసితేమొ !
కవితల్లజుల జీరి గౌరవించుదు వన్న, ఘనకార్య ఫలమిట్లు గాంచితేమొ !
ఆంధ్రభాషానుశాసనాధ్యక్షుభిరుచు, “రామమూర్తి”ని నీవిట్లు ప్రేమజూడ ;
ఆంధ్రభాషావధూటీవిహారసీమ !, రాజరాజనరేంద్రపురాభిధాన !

శ్రీరామమూర్తికి తొలి జోహారు

జొన్నలగడ్డ సత్యనారాయణమూర్తి

ఆంధ్రునిపుడేపుడు తమమహాపురుషులను గుర్తించుచున్నాడు. భాషా నేకతలను, రూపచెండ్లను దువ్వుచున్నాడు. చెండ్లను, పండ్లను ప్రజలు గభమున దువ్వుచుండ, భక్తిని, భావము, అభిప్రాయము అందునది గభము, భావనిర్మాణము, నేలనునిహంతులను అని పోల్చింది 'మూడు మూలకము' వీనిపంతములకు జోతుకు నెవ్వని తెలిసి చక్కని ఒకరని గీతములను గానము అనునాది మూలములను తనవృద్ధతమును పోషించెను. పునుకవీరిని పోల్చి గానము, పంచాంగమును, పంచాంగమును గలగీత భావమును నేనిపుడు వినుకొంటున్నాను. కాని నేను తెలుగులచేతులనుండి ఎరుగుచెందులను పంతులను అందునది భాషామూ, భాషా నేకము, భాషా నేకము పురకొల్పిన కృత్రిక శిల్పము, అంధ్రీక శిల్పము, అని పోల్చించుచుంటిని. అంధ్రీయమునకు అనునాదానుపము తెచ్చుటకు శ్రమించిన నవనానాధ్యామము శ్రీరామమూర్తి నేను చెండ్లను పండ్లను అందువల్ల ముఖ్యము నీవోళ్ళు తెలుసుకున్నాను.

శ్రీరామమూర్తి అంధ్రీభాషకు విశేషమున నేక పనిచేసిన అంధ్రీలకు ముఖ్య అంధ్రీను అంధ్రీగా తెలుపనక్కరలేదు. అంధ్రీభాషామూర్తి నేకపరిపాకా గీతము అనేది లున్నాడు. వీరిలో కొందరిలో నేను ఉద్ధరించి సత్కారముల కందిరి. కాని నేకము నేను నమ్మిననుండు శ్రీరామమూర్తి నేకము కృత్యానున్నది. ఇతడు బహుసంస్కృతకృతములను—కర్పూరము ఒప్పున నేమి—తెలిసింపలేదు. అకుకరమును, - ఇంక భావమును, నేకమును ఉన్నను లేకున్నను—నానుగులగ్నమును, సభలంగు గుడిపిది చక్కని కాల్యమును గర్పకొనలేదు. గంగానదింగు అలంకారములను చాల్చలేదు. శ్రీరామమూర్తి నరలు చాల్చలేదు—నాకుకములు విభింపలేదు. పతనీ కృతములను—వీరీకుగ పతనీ మున్నెనను—చాల్చలేదు. దోలూదికథలు చాల్చలేదు. కాని, ఈగడు భాషా నేక పరిపాకాడు. అట్లున, సాగస్యమున నీరకు నిర్లభాపాపముడని తెలుపను. పాపాన్వితమున నే తెలివి భావమునను భావము చాల్చినది తెలుపను. భాషా నేనిపోయినను నీరకు నేలేదు. నేని భావము నీరకు అట్లుకొనిరాలేదు. భాషానుండి కర్పూరమున పోయినను పెల్లగించుకును, మునుగుతెరలంగును, ముండ్లపాదలంగును ఇనుకొనిన భావమును పలుకలుచుకును ఈగడు నడుము గట్టెను. ఒక్కడు గునపము చేలూని కత్తాములనుండి గుట్టును నిలిచిన మూఢసంప్రదాయమును తోవ్వుటై పూనుకొనకుటే, ఈక తెంతని క్రతువడవనీవచ్చెను.

కాలకాపినియట్లు భావ చరిత్రవలెనని గుర్తించిన నేటిజన్మలలో శ్రీరామమూర్తి కృతముడు. మననీయలో విశేషముగా భావ నేగాని భావమునకు ఆదాము లభించినది కాదు. భావమునుండి చిరిగి చిందరమైన భావ మట్లుందినిగడ్డ నేరికయట్లు నిరర్థమైనదిని ఎంతలో గుర్తించలేదు. మానవానికి ప్రపంచధర్మాలభావములను నివిభాషా నేకము కృత్రిమై తెరచిల్లిరి. గేటలక (Goethe) జగ్మనీ ప్రపంచము మండినది. పూరికునుకవికలము ఇంగ్లాండునకు నేలుదుపు నిచ్చినది. కాల్చేరు దూపోలేభి

నులు ఫ్రాన్సునీకు స్వాతంత్ర్య మిచ్చినవి. వంగీయులరచనములు రామమోహనునిస్వందనమునకు గుఱ్ఱములైనవి. ఆంధ్రులను లేపి నిలువంబెట్టుభావములుగాని, మనుష్యహృదయమందును, సృష్టిచిత్రములందును అంతర్వాహినులట్లు ప్రవహించు ఉద్దేశములుగాని తెలుగు గంటములకు దృగ్గోచరము కాలేను. బండెడుసమాసములందు కొంతకృంగారము నిరికించి ఎగుడుదిగుడు త్రోవలందు మనకవులు పల్వగు ఆంధ్రసారస్వతమును నడిపిరి. సంస్కృతమందలి ఉద్గ్రంథములను తెలిగించిరి. తియ్యని స్వగమున “తంగాన !” యనిరి. గంభీరస్వరమున “భభాభరి !” యనిరి. కాని స్వతంత్రమైనసాత్తును భావమందు కనుగొన్నరెరి. భాషాస్వాతంత్ర్యమునకు తా వొసగరైరి. ఎన్నియుద్యమములందైన ఆంధ్రులు “అల్లల్లబీరా !” యని ఎగిరి గంతువేసిరిగాని సారస్వతోద్యమమున హేమ్లెటులవలె ఊగిసలాడిరి. విభూతిరేఖలయొకవడిని కలములు తిప్పిరి. ఒరవడివెనుక లేగదూడలట్లు చరించుటగాని, ఒరవడిలో మున్నతత్వమును గ్రహింపరైరి. తల యెత్తి, నాది యనువాక్యము చెప్పరైరి. నిలిచి ‘ఈభావము’ నాహృదయపుధ్యమం దుద్భవించిన దనరైరి. ఛందశ్శాస్త్రమును, వ్యాకరణశాస్త్రమును దిగ్విగ్రహి లక్షణయంతముగ, కవితలేనిపంతులను, జీవములేని పద్యములను, విసరి ‘తథానితో!’ అనిరిగాని బ్రహ్మాండమునంతటిభావమును చదువరిచుననుచు చొప్పింపరైరి. పిండికట్లును, పంగనామములును భావబంధులములైనవే కావచ్చును. కాని యింతపిండిని, ఇంతనున్నమును-పూర్వ మెవరో పూసి తొనిగని చెప్పి-భాషాసతి! పూసి “జే! జే!” అనిన సారస్వతాంగన సర్వాంగనుదరియై చూపట్టునా! కాలము ననుసరించి స్వేచ్ఛ-ఇష్టావిహారమును కాదు-నీయక, భావకు తిమ్మెగలెక్కించినచో, అది ఒకముడుగైన కదలజాలనా! ముండ్రపుంకలందే నడచుచు, పాతగాడియందే మనసు నిలుపుచుండుటచే, సర్వతోముఖమైన జాత్యుద్ధరణమునకు వలయుభావములను ఆంధ్రులు వ్యక్తీకరింపలేదు. ఈయుద్ధరణమునకు వలసినది సంచలనము, సమధికమగు గమనిక. స్వాతంత్ర్యమనిగాని, జాత్యుద్ధరణమనిగాని, భాషాస్వరాజ్యమనిగాని, భావములకాంగ్రసనిగాని పెడబొబ్బలు పెట్టక, భావయందలి సంచలనమునకై శ్రీరామమూర్తి చెమటలోడ్చెను.

భావగానిభావను లేగనటుకుటకును, భావముయొక్క కుత్తుకబట్టి దురంతమున కొడిగట్టు స్థూల కాయభావ మచ్చుచూపుటకును, నిర్ణేతుకముగ వెలివడినభావను సంఘచుండు పునరుద్ధరించుటకును, భావయందు స్వాతంత్ర్యసిద్ధి జూపుటకును ఈతడు నిరాహారములకు తిలోదకములు వీడెను. తెవులును చంపికదా బెద్దుడు కోగిని నిలిపి, పిదప బలమునకు మం దొసగును. రుద్రునిపని ముగిసినగాని, విష్ణు పునకుగాని, విధి!గాని పని యేముందును ! యుయుధానవిజృంభణము ముగిసినపిదపగదా విరాటప్రస్థుడుగాని, దుర్యోధనశక్తిగాని ధర్మక్షేత్ర మగుకర్మక్షేత్రమున పనియుండును ! ఒంటరియై పాటుపడుచున్నందున, శ్రీరామమూర్తి రుద్రీయకే అర్ధకతాబ్దమును వెచ్చించెను. తక్కినరెండుపనులు ముగిసినగాని ఈతనిభాషానీర ముగియదు. నేడు భీష్ముడై యున్న ఈతనికి శతనవర మేమైన ఉండకపోదా ?

శ్రీరామమూర్తిని రుద్రుడనుటకు ఎన్నోనికారణము లున్నవి. పోనుపోను మనకే కారణములు పొడగట్టుచునే యుండును. రుద్రుడు తపసి. శ్రీరామమూర్తివంటి శబ్దదలగలతపసి తెల్లలందు మలొక్కరుడు లేడు. ప్రపంచమునంతను నిదురపోవనిచ్చి, దిసంతులుగొట్టు దివివీపమునకు గర్వభంగమునరించిన యాధు డీతడు. కలాకాసనములనుండియు, చెదపుర్వులపొట్టలనుండియు, బూజుగట్టిన

తాటియాకులనుండియు, శత్రువులములగుండియునుండియు తెలుగునూటల ఉత్పత్తిని, తెలుగుకల్లి మును, తెలుగుపదములపర్యాయమును, కాలగ్రహమున సంస్కృతసంపద్యమున తెలుగున గోచ రించినమామవులను చూపి శీతీతెలుగుకల్లి మునూటలను అనివ్యాసముని నిరూపించుట కీతడు పడిన పాట్లు అన్వితనీయములు. తక్కిన భాషలందరి పదాలను నిరూపించుటకై ఇది దాయాసారస్వత ములను తరిది వానినుండలిలక్ష్మిని తనభాషలక్ష్మి నీవీకావలసియనెను, తనభాషల గర్వవిగ్నవాదము వల్ల వలయుపాశ్చాత్యమునకై ఒకలసాహిత్యము గలదిగ నీతిగ నెఱుంగు భూత దంభేనియత్తుమునని పెను. ఉచ్చారణమందు తప్పులను గాణిపోశీపోయినను, భూతమనభాషల చదువుటనే నెఱుగు దును. మూలశబ్దములు వాడుకమాట లెట్లునునో నిరూపించుటకు నిప్పుకుపోవడముల నీతిడు పెర్నా నుట నే నెఱుగుదును. పోలిభాషలలోవాడ వాడెట్టియుండగానిది పుంశశను క్షము చదువుమందగా నేను చెవులార వింటిని. అర్హభాషలందరి పదాలకృత్యభాగము నీతి నీవీకావలెట్లుట నే నెఱుగు దును. అక్కజనులులేని పదభాషలను గూడయులగానిది కోధించి వానికి వ్యాకరణమును, నిఘం టువును నీతిడు చాగ్రముట నేను జాగచితిని. వాణిగింపించుటకు శ్రమనీతిగుమా యటగ్గియును, నాకు మిగులగూర్పుకునుకు అమాత్యులతో సంభాషణలనానెను అర్హభాషల నిప్పుపట్ల కావించిన యర్హములం దిందుక పాట్లని వానికృత్యముల అభ్యుక్తిని శ్రమనీతిగుమా యటగ్గియును గ్రహించి అనినతో కొన్నికలము అర్హభాషల మిగులము విధించి. వానికృత్యముల నీతిడు భాషాత్మకర మున మడుంగున తనయనెను నిలదొడ్డును, భాషలనుండి వ్యాకరణముల నెఱుగుటకై అనల్ప మైన శ్రమనుసరిపెను. ఈకృషి యందు అంధ్రులలో భూతిగి ఈతడే చాటి యని వాక్కి చెప్పును.

"Style in the man" అని Newmanకు "Style in psychological" అని Dequincy యను తెలిపెట్లు తనకర్హమును భాషాత్మక వాడుక తెలి ద్విషయము నీతిడు నిరూపించియుండినచో కాగుక నుండెడిది. తన గమ్యభాషముల చెప్పి, శోధించి విధించిన నే నెఱుగుటకై ఈతడు పయనమైయుండినచో, అంధ్రులలోపలయందుకు యు నీ డీకిని వదులించుటకాక, ఈతని అడుగులకు నడుగు లొగ్గెడిది. తనగమ్యభాషమును తెలుపక - ఈతని భాషావ్యాసము మారినగమ్యస్థానమని నేను తలపను - ఈతడు పోదల పోడుటను, మూలపడి యెన్ను చాగ్రములందులను నాటుటను, పూనుకొనినందున "ఏమిగతుర ?" ని చదువుకు ఉచితపడినది. ఇందుమించున అందలీ కవులచాగ్రలు ఈతనికర్హిపోటుకు చవిగా దినది. "నేనమునాచాగ్రధములందే నీవీకావలెట్లు లుండ ఇక తక్కినవారి చాగ్రలమా లేమి ?" అని ఇతడు అలదాంభోగ్యమున పలికింపును పలువురుపండితుల నుండెలు దడదడలాడినది! శ్రీరాధవారిని నీతిని గలయట్లుకలము, కొంతచాగ్రలందును కొనినమాటలందును ఉన్నదని అంధ్రులలోపలమెఱుగును. "ఈతనికి సంస్కృతముగాని, పోలిచాంధ్రముగాని వచ్చినట్లు తోచదు. ఇటురంటిఅయ్యల నిరుద్ధులకు మినంటివాను ఉ పేక్షిస్తాను." అని శ్రీరామమూర్తి మల్లాదివారికి చాగ్రినది. ఈలేఖ మాడపట్టున తగిలివెంటి నే చుడదనాను, కొంతకాలము "వచాగ్రయథ మును" యుపించిరి. శ్రీరామమూర్తి వినుటకు తగ్గలేదు. - మాయాటమునకై దగ్గరైన లేను. అనిలింత కైస తా వియలేను. శ్రీరామమూర్తి అగ్గిరామ దామననియు, గిడుగు రామమూర్తి విడుగురామ దాయె ననియు ఎఱిగి ప్రతిపక్షులు ప్రక్కనండులో దూర "వ్రాగుటలేవుదా ! " అకొనిరి.

తప్పులను పట్టుటే పనిగలవాడు దొంగలను పట్టువానికల అడలు పుట్టించును. వాచ్యాత్మకం

మందువలెనే సాహిత్యప్రపంచమున పోలీసుగిరి “అమ్మో!” అనిపించును. ఆదర్శప్రాయు డగు భాషాసేవకుడు రాజావంటివాడుగాని హృదయమును బిగించుకొనిన పోలీసు కాడు. శ్రీరామమూర్తి భాషయొక్క jurisprudence (ధర్మశాస్త్రము) చదివి చదివి నమలి నమలి మ్రింగినాడు. “శిక్షణము, రక్షణము, పోషణములకు మూలకంద మైన రాజన్యదవు క”మ్మని ఆతనికి తెలుపనక్కఱలేదు. రుద్రాగ్రీయతై ఆతడు వెచ్చింపకూడని సమయము నెంతో వెచ్చించివైచెను. విమర్శ ఎన్నడును గొడ్డలి పెట్టకుచో, భాషకు మే లొదవుటకు మాటు కీడు మూడును. భాషమును మూల పడద్రోసి, మాటలకై సాగించిన పెనగులాటకును తీరికూర్చుని ‘దూసుకొ’మ్మను ఆడువారి కయ్యమునకును భేదముండదు. తనమాటల పెనగులాట ఒకయుద్దేశమునకు మార్గముకాని, తనయుద్దేశసిద్ధి కాదనియు, ఔషధాగ్రీయమాత్రము తనపనిగాక తండ్రిగ్రీయ యగుపోషణమును, తల్లికర్తవ్య మగుభావజీవనవృద్ధియు సారస్వతవసుంధరపై తాను నెఱపవలయుముఖ్యకృత్యమనియు, నేటి Destructive criticism తనగమ్యస్థానముకాదనియు, శ్రీరామమూర్తి చెప్పియుండినచో, ఈవఱలోనే తన కురుక్షేత్రమున తరువాతి యవతారమట్లు తోచి తనపాంచజన్యమును పూరించెడువాడు! తాజేరుతావును తెలుపక తనపుష్పక మేమోచూపక, శ్రీరామమూర్తి నడచుచుండుటచే, ఈతనిశిష్యులు పిప్పిగంతులు వైచుచు, భాషాప్రపంచమును కిష్కింధ జేసివైచుచున్నారు. తాను “భిషక్కు”ని ఈతడు తెలుపుకొనినాడు. ఈతడు భిషగ్వరుడని తొలినండియు వక్కాణించుచునే యుంటిని. ఈతని అనుచరులు వైద్యమెఱుగని వైద్యులు. రోగము వారింతుమని తెలిసి, తెలుగునకు వాతలు పెట్టిరి. అగిడి మంట రెత్తించి అంధ్రభాషచే “అమ్మో!” అనిపించిరి. ఒకఅంగమునకు కావలయు శస్త్రచికిత్స వేటొక అవయవము నకు ముట్టినయెడల, రోగి నిమగ్నములో మటుమాయము కాడా? అవయవశాస్త్ర మెరిగిన వైద్యుని కత్తిపోటునకును, బండవైద్యము చేయు మంగలికత్తిపోటునకును భేదము లేవా? వెలిమాటలపట్టున కొంత ఆర్యసమాజకర్తవ్యమును వెల్లడించినను, పీరిశిష్యులు reform అని పేరున ఉన్నభాషను కూర్పణఖనుజేసియో, ముక్కుచెవులు కోయకున్నను, వానికి వంకరటింకరలు దెచ్చియో, దారుణమగు హతయోగమున భాషాసతీతైక్యము వెనుకకు విఠిచియో, తల క్రిందికిని, పదములు మీదికిని ద్రిప్పి ముచ్చెచుటలు కార్పించి గుండె లరచేత బట్టించి, అమెప్రాణములు లొటలొటలాడించుచున్నారు. భాష కున్నఛాందసరూపు మార్పుటకు మాటు, వెట్టిరూపు దెచ్చి భాషాసేవకులకు వీరుగొలిపి వీరు “సమితింజయి” అనుచున్నారు. శ్రీరామమూర్తి ఈదృశ్యమును పరికించునుగాక.

పూలచెందుపడునది శ్రీరామమూర్తి భాషాసేవమీదనా, శ్రీరామమూర్తిమీదనా అనికాదా తొలి ప్రశ్న? ఒకవిధమైన భాషాసేవయం దీతడు ఒంటరియై యున్నట్లే తక్కినగుణములందుగూడ నీత డించుమించుగ నొంటరియై యున్నాడు. సాహసము, ఇచ్ఛాశక్తి, దృఢనిశ్చయము, స్వాతంత్ర్యేచ్ఛ, నిరంతరపరిశ్రమ మున్నగుమహాపురుషలక్షణములు కలిసి శ్రీరామమూర్తి అయినవి. ఈత డేగురునొద్దను విద్య సభ్యసించ లేడు. తనంత దాను చదివి తుదికొమ్మ నెక్కినను. తనభాషాసంస్కరణోద్యమము పెంపొందుటకై నిస్సహాయుడై అంధ్రమందును, అంగ్లమందును ఈతడు కొంతకాలము పత్రికలు నడిపెను. తొలినీతడు సింహానాద మొనరించినపుడు, అంధ్రపండితులు గదలు చేబూనిరి. మతసంస్కరణమునకు కందుకూరిపంతులు తొడరినపుడు తోచినకన్నెఱ్ఱులును, వెక్కిరింతలును, మాతి విఱుపులును, బేతిదూపులును ఈతనిగూడ మార్కొనినవి. మార్కొనినపుడు పర్లామిడిరాముడు

[illegible]

స్వాతంత్ర్యోచ్చయం దీక్షకు విగుల దట్టం. ఎరుటికల్లి బద్ధులకు లోలకీ గానానానానా, ఈత
ద నాదరణయనకును, అనమానయనకును, మృతయనకును, గోత్రయనకును కలగొట్టి విశ్వోదయను
సంపాదించ నొల్లడు. నిరంతరత్యమున దునుదొలగనియు, బట్టినవికొన దాపునకు బలామారినియు
ఈతడు తనస్వాతంత్ర్యమును, తన అస్మిగౌరవమును కాపాడుకొని, అస్మిజనమున ఆర్థికవైమలను
కాలికింద నొక్కపెట్టును! క్రింతుమూర్తి నిరూగులలో పక్కానిరూగి.

నేటిపండుల నందున దీనినకర్తియూ, అంధ్రకర్తయూ, అనికాగా తొలిపత్ని ! అంధ్రనిపట్టదల ఇతిహాసములకాటి దైవది. నేడని వెనుకంబయ్యెదినది. విజయకర్తని తనయయె పృథ్వుతీరమున

శ్రీరామమూర్తి తొలి తోహారు : జొన్నలగడ్డ సత్యనారాయణమూర్తి 340

రిందిన కొలదివంది ఆంధ్రదేశములో శ్రీరామమూర్తి యొకడు స్వయంశక్తివై నాధారపడి ఈతడు వైకి వచ్చెను. ఈతనిజ్ఞాన చాళినియింట బుట్టినది కాదు. జిజ్ఞాససింధువున నీతనికి తెరువుజూపు ధృవ నక్షత్ర సమయము గిడుచినదియున లేదు. ఈతనికి దృష్టాంతరమైన దీతదే కాని మతోక్కరుడు లేడు. ఇంగుపల్లినుండి మాటలుగల్గు బట్టి నాడే ఈతడు పేలుపురుషు డాయెను. నాడే ఆతనియెదుట ఎక్కడోండ నోవిడని! బనికడ తెలిపిన యాత్రికునివలె (Vide Bunyan's Pilgrims Progress) నడచుచు గొండు కొండను పట్టెను. వెనుక లోయనుగాని, ప్రక్కపుంతనుగాని ఈతడు చూడలేదు. గుఱుగొక్కొక్కమీ భాష నీవనుం వీతనికి ధృతిని, విజయమును చేకూర్చినది! గొండుగిడుము ఆంధ్రదేశమునందు!!

ఈతనికర్మములను పూర్తి కాలేదు. ఈతలలో నీతడు తనసమయమునంతను భావయొక్క Physiology కై విద్యుదము. భావలోని Psychology కై ఈత దొకనిముసమైన నుపయోగింప లేదు. ఈతలలోని శాస్త్రములలోని శాస్త్రము, శరీరమునే పడచుద్దిన ఆత్మగతి యేమి? భావలోని technique భావయొక్క ఆత్మ కాదు అనగతియు నురుగునై దేలియాడిన లోనిగతనము చూపట్టు నా? భావలోని అనుభవములలో ఆత్మలు శాస్త్రముగొనినట్లు మతెవ్వరును వెనగులాడరు. భావనియ వయలే సాత్త్వికమును, లబ్ధియొక్క శబ్దాలము కవిత్వచనియు, జెట్టిగొడ్డవంటి సమాసములే భావయనియు నీలదు సాత్త్వికంబు నేడు ఆత్మశక్తి మిణుకుమిణుకు మనుచున్నది. ఆదర్శసార స్వరము నీ సాత్త్వికంబు బండిసున్న గ్రితునది! తెలుగుతల్లి కడుపునబుట్టిన మాటలను వెలిపెట్టుట పండితులకు నీలదు. పండితులసాత్త్వికము స్కీలుబద్ధతో కొలిచి, ఎగుడుదిగుడులకు చెంపవెట్టుట శ్రీరామమూర్తికి కలదు. ఈతడు ఎగుడుదిగుడులను కూడదనడు. కూడదనినవారు దిగుడుపావిలో జొచ్చి పిలవి శ్రీరామ మూర్తివారో. భావను కాసించునూత్రిములు ప్రాత్రక్రొత్తలుకావు. కటువగు వెట్టిగొడ్డములేనను సుగాచారమునకు వంగి సలామునరించును! ప్రాచీన భావయందలి తేటందన యును తెచ్చుటకును, అగువాతన భావజైవలిని ఆంధ్రసారస్వతమున ప్రవహింపనిచ్చుటకును, మేధా సుపదలేగాక వ్యాసమునిభావనిగూడ సాహితీయందు జొరనిచ్చుటకును, నగలను చాల్చునదయ్యుటలో నీతడు కర్మగణ కడు - ఆత్మస్వరూపమును, ఆత్మజీవనమును, ఆత్మవిశ్వాసమును, ఆత్మ గోరణమును ఆంధ్రసాహిత్యము క్షిండుకొనుటకును ఆంధ్రులు నేడు శక్తివంచనలేకయత్నింపవలెను.

శ్రీరామమూర్తి స్వశక్తినియు రాజమండ్రిలో బయగుట శుభదాయకము. ఆంధ్రసారస్వతమున కీపుము పట్టగొచ్చు. శ్రీరామమూర్తిని ఆతని ప్రతివ్యంగ్యులకును రజాంగణమైనది రాజమండ్రి. నేటియొక్కసమయమున సాంధ్రపండితులు తమపారపాచ్చెములను దిగదొక్కి ఆంధ్రభావకు కొత్తదేవతలను, ఆంధ్రహితకు శ్రావ్యనందమును గొలుపుదురుగాకని ఆశపడుచుంటిని.

ఈయందేకము స్థిందుటకు సమయముపట్టును. ఆంధ్రభీష్ముడనదగిన శ్రీరామమూర్తికి శంతనవర మునదిగాలునది రాజమండ్రిగంగ. సమాజధీశక్తి తేటపడ నీమహాపురుషుడు నూతనకర్తవ్యనిర్వహణమునై నేటి కర్మణము గట్టుకొనుగాక!

సాత్త్వికజీవనమును, సాంధ్రవ్యవస్థను ఈతడు నాకు పూ నీయుడు. నేడు పట్టభద్రుడగు మన్న శ్రీరామమూర్తికి తొలితోహారు నిచ్చుటకు నాకే ఎక్కువమాట్టు కలదు.

అన్నీ తగాదాలే

భమిడిపాటి రామేశ్వరరావు

(రత్నకాస్త్రీ యిల్లు. ఒకప్పుడు శృంగారం, రాగిపంపు వస్తరా. మరొకవేళైనా తాళపత్రం గ్రంథాలు, ఒక్కొక్కం చదవడం అప్పుడే ముగించి, కాస్త్రీగారు అలాచనగా పడతాడు.)

కాస్త్రీ - (తనలో) ఏముంది! వెనకటి కాలాకాదు, వెనకటి కథగాదు. రోగాలకి మాత్రము లేవు ఇక్కడుం. గొంతుకుమేసినా నీలే, క్రీలివాడూ నీసా చీటి పుచ్చు గుని బయటకుతాడు. తగాదాలు వైసలు చేసుకునే వాళ్ళు లేరు; క్రీలివాడూ వకాస్త్రీ, దానా, దామీతీ అనేవాడే గాని. చనువుల్లో అనురం వల్లీవేసే పవట ఎన్నడూ కనకం. క్రీలివాడూ బి.ఎ.డి., యమ్. ఎ. డి. అంటూ యిగిలీషు. పోనీ పాతాల పుస్తకాలు చూస్తూ అలా, "మంగలి కలగొరుగును" అంటూ మొదట్లోనే కురాడికి వకసారి మోధస్తాయి శరీరానికి బలంగాని, మనస్సుకి వికాసంగాని, అక్కడికి కలగొని వెనకటికి మల్లీ లేవు. కూరలూ అనీ వెనకే బాగుం జేవి. గాభువులు వెనకేసివనే బాపులి. బాపుటి వస్తూనే వస్తాయి. పూర్వపు దీపా వలి కందుగలాంటిది ఇటీవల ఒక్కటి రాలేదు. వెనక చెయ్యిది ఎల్లా అజేవామా! వెనక ఒక్కక్కడికి ఎన్నెన్ని తెలివిజేట లుండేవి! వెనకటి వాళ్ళు తిన్నట్టు ఇప్పుటి రకాలు తినలేరు. వాళ్ళకి మల్లీ పడవలేదు, కష్టపడలేదు, ఆమాటకొస్తే ఏమీకుడా చెయ్యలేరు. ఆ తిండి ఆ తిప్పలూ పెళ్ళాయి, ఆ తెలివీ ఆ తేటా నడిచాయి, అసీరి ఆ జాతి చచ్చాయి! యుగధర్మ! ఒకర్నవలసిన వన మిటి! అంతా యిల్లా పాస్త్రీ పోతుందని పురాణాల్లో పుష్టంగా వివరంగా రాసే తారు. ఆ రాతప్రకారం జరిక్కుడా బ్రహ్మగుడుగిలు చేయగలారీ? అయ్యో! అడ్డమైన గడ్డి కరిచి, సకలమైన అనుభవములునూ అయిన మీదట తాము గ్రహించగలిగిన జీవిత జీవితాంతరాలయొక్క రహస్యాలు ఇమిడిఉన్న జ్ఞానవిజ్ఞా

[ఇది నాలుగు తగాదాల గురించిన వాదోపవాదములు గలది. 2-9-24 గేతనీ, మిట్టాక్ వసు గృహవార్షికోత్సవసందర్భంలో, మ. రా. శ్రీ పానుగంటి లక్ష్మీనగినారావుపంతులుగారి అధ్యక్షత క్రింద రాజమండ్రి అధ్యక్షాధిపతిగా జరిగిన సమావేశంలో, ఇది ప్రదర్శించడం అయింది. ఇప్పుట ప్రకటించినది, కూడవ తగాదా.]

నాల్ని, అజ్ఞానులైన ఇప్పటివారికి శాశ్వతంగా ఆదేశభాషలో పూర్వులు ఇచ్చి పోలేదూ ! వాళ్ళకావ్యాలు ఇప్పటివారు చూడరుగదా ! చదువరుగదా ! చదువ లేరుగదా ! వినరుగదా ! వినలేరు గదా ! తప్పనిసరిగా వీళ్ళచేత చదివించే విద్యావిధానమేనా లేదుగదా ! ఆ నాగరవాక్సాగరం చాలావరకు, నాటకాలం కారాలూ, గణితతర్కాలూ, నిఘంటు వైద్యాలూ కూడా, పద్యమయం గదా ! అందు విస్తరింపబడని జ్ఞానభాగమున్నూ ముచ్చటించబడని విషయమున్నూ ఉండ బోవుగదా ! పల్లమాలినన్ని శాస్త్రాలూ విద్యలూ చెరుకుపానకంవంటి ఆ సం స్కృతంలో చిరస్థాయిగా ఆకారం దాల్చి ఉంటూండగా, ఏదో తెలుగుంటూ జేవుళ్ళాడతారు కొందరూ ! తెలుగులో ఏముందీ ? మృత్తిక ! తెలుగు వృత్తి పిప్పి, తేలిక, సంస్కృతంయొక్క బరువులో నాలుగోవంతునా ఉండదు. అందు కనే నేను తెలుగుపుస్తకం అనేది ఇల్లా చూడలేదు, ఎన్నడూ చూడను. ఇం దులో “బాగున్నా” యంటూన్న గ్రంథాలు, పూర్ణంగా తల్లిభాషలోని కావ్య నాటకాలంకారాలు జిహ్వగ్రమం దున్నవారివే. తెలుగులో ఉన్నజీవం అంతా ఆ సంస్కృతాండే ! తెలుగు రచనలో హాయిగా ఉండేపట్టులని జనం మెచ్చు కొని రొట్టలు వేస్తూండే ఘట్టాలన్నీ, ఆ సంస్కృత సమాసాలు జటిలంగా ఉన్నవే. కాని, ఆరోజుకారోజు అన్నిటితోపాటు భాషకూడా తగులడి పోతోంది. పగ్గరివాడూ భాషతో కలగచేసుకోడమే. ఈ అచ్చురావడం మరీ పుట్టిముసక అయిపోయింది ! పగ్గరివాడూ కవే ! పాండిత్యం లేదు, వీళ్ళ తలకాయా లేదు ! పాండిత్యం అంటే సంస్కృతంలో అన్నమాట, కడంవి పాండిత్యాలే కావు ! ఒక పత్రిక తాలూకు స్వకీయ విలేఖరి ఒక ఆయన్ని ఎవర్నైనా పట్టుకొని పత్రి కలో “పండితుడు” అని అచ్చు కొట్టిస్తే, ఆయన ఆక్షణాన్నించి పండితుడుగా మారిపోనా ! “తెలుగు పండితుడు” అంటూంటారు, వారు నిజంగా, ఏకొంత వరకో, సంస్కృతపండితులే. తెలుగులో-అసలు తెలుగేదీ పాండిత్యానికీ ! ఆప శంగా, ఏదో రాశాం అంటూండడం, హైసరమజ్జ అని అచ్చుపడుతూండడం ! అచ్చుకి పంపేటప్పుడు, రచన, కాకితానికి ఒకవేపునే వ్రాయాలట. కాని, కొందరు పత్రికలు నడిపేవారు, ఒకవేపున రాసి ఉన్నదై తే చాలు, ఏమిటైనా సరే, అచ్చుకొట్టి పారేస్తారు. ఇక నన్నిచిత్రాలు ? కవిత్వం లేకుండా నాట కాలుట, సంగీతం లేకుండా పద్యంట, పద్యం ఛందస్సూ లేకుండా కవిత్వంట,

అర్థం తెలియకుండా కవిత్వంబు ! అయ్యయ్యా ! ఏశేషును ! కాల్పుడు తన
స్తున్నాడు, వీశ్వమహం తీర్థానికళ్య ! తెలుగు వాళ్ళయంట, దానికి కొన్ని
కొత్తకొత్త అలంకారాలుంట. అందులో నవలంట తెవలన్నట్లు, దాల్లో చక్కని
కల్పన యుంటాయంట, వేడివేడివి. ఇప్పుటి కారువాళ్ళు, వీళ్ళు ఏం గల్పించి ఏడవ
గల్గి వీశ్వరిండాకుడూ ! వీశ్వరిండాకుడూ నా బ్రాహ్మణాగ్రమూనూ ! ఇదివరకే
సర్వమూ నామ్రయబడి చక్కగా సాస్కృతంలో ఉంటానంట, ఇహిమూరి
వ్రాయడానికి ! మళ్ళీ వీళ్ళు ఏదో రాస్తూండడం ఎందుకో నాకు బోధపడలేదు.
కొందరు ఆదివ్యభావంలోంచి తద్దమూ చేళాం అంటారంటారు, పద్యానికి
పద్యం, వచనానికి వచనం, పులిష్టాపురి పులిష్టాపూను ! ఇంట్లో చెయ్యలేదు. ఆ
సారస్యం చచ్చిపోతున్నాయనా కాదు. తెలుగు ముక్కలు రాబిస్తే, సాస్కృతంలో
ఉండే మబాకా అంతా పూర్తిగా దిగదుట, అందుచేత, కొందరు అసలులో
సమాసాలు అట్లానే ఉంచి ము, ము, పు, య లాంటివి చివళ్ళకి వేడిగి తెలుగుని
పారేస్తారు. అది పద్యం కాకుండా వచనం కాకుండా, తెలుగు కాకుండా సా
స్కృతం కాకుండా పలుకులన్నంలాగ పరిణమిస్తూంటుంది. పోనీ నిజంగా కొత్త
పైతే యిరుకోవచ్చు - కొన్ని కొత్తవి లాంటివి గోత్రం వచ్చిన్నా, వ్యాకరణ
చూట్లం లేదు వీశ్వమహం యూడచ్చ ! ఆ పన్నయూ, అధర్వణుడూ, నాచూ,
ఆ తెలుగువ్యాకరణాన్ని సుబ్బరంగా నాగరంలో వ్రాసిపోతే, తెలుగులో రాస్తే
అట్టి విలవ్రండదనీ ! సాస్కృతప్రాకృతాలకూ, వేదాధ్యయనాదులకూ ఖనిస్తూ
ఒప్పినటువంటి ఆయొక్క నన్నయభట్టు ఆదిని వ్రాసిన చింతామణి మింగిన్నీ,
మరియితరమైనవి గోరిల్లిన్నీ, పైడిపాటి, అడిదం, గస్తూరి, గణపవరపు వారల
నిఘంటువులు తినేసిన్నీ కాకపోతే, తెలుగులో అసలు 'కవి' అనేవాడు
జనించి ఉండునా ? (కుడి వక్కకి చూచి) ఎవరో వస్తున్నారు !

(సభాపతి వస్తాడు)

సభాపతిలా ఊరుకొన్నాడు, సభాపతేనా ఏమిటి ? సభాపతే ! సరే, గడ్డం
పెంచడమైంది, పెదవికింద కొంత ఉంచడమైంది, దొరవేషమైంది, ఇప్పుడు మళ్ళీ
ఇదొహవేషంలోకి దిగావు ! ఇతర హిందువుల్ని ఎవర్నైనా వీడు అరవ, వీడు
పంజాబీ, వీడు బంగాలీబాబు, అని అసవాలు పట్టచ్చురు కాని, మన తెలుగు

ఆసామీని చూచి పోల్చడానికి కొంతబుద్ధి ప్రయోగిస్తేగాని లాభంలేదు. తెలుగులో నూటికి తొంభైతొమ్మిది అనుకరణం. ఒకడు బియ్యంమరెడితే అంతా ఆమరే; ఒకడు మోటారుకారు వేస్తే, అంతా ఆకారే; ఒకడు దివాలాతీస్తే, అంతా అదే. దండకారణ్యానికి దగ్గిరవడంచేత రామసైన్యపు లక్షణం సంక్రమించి ఉంటుంది. ఈమాత్రం ఆలోచించలేదు, ఏమన్నా అంటే ప్రతీదానికి “ఎందుకు? ఎందుకూ?” అంటూ నిశించాగా కారణం లడుగుతారు. అయినా గానీ, నాకెందుకులే, నీవేమం జోలి! నీ కాబాల్యపు తిక్క వదిలే నువ్వే తిన్న కడతావు! వేషాని కేమీ అనలేదు. గాని, భావ పాడుచెయ్యడానికి బయలుదేరావు పేమిటి నువ్వుకూడాను!

స - మీ “ట” కారప్రయోగాన్ని బట్టి, మీరు ఏదోమోస్తరుగా విన్నారని తెలియబడుతోంది. ఈ భాషావ్యవహారం స్థిరపరచడానికి రాసి ఉన్నదాల్లో శ్రద్ధ ఉన్నా మీరెదుగరు. ఎరిగిఉంటే, పాడుచెయ్యడం పుణ్యం ఎవరు కట్టుకున్నారో గ్రహించి మరీ మాట్లాడి ఉండరు!

కా - సరిపోయింది! భ్వంసంచెయ్యడం మొదలెట్టింది నువ్వు! ఆమాట నిన్ను అని పోతారని, ఇతరులమీద ఆ అక్షరలు ముందే వేస్తున్నావ్? అయితేనూ, పండితుల్ని కట్టుకొని దులుపుతున్నావుపేమిటి, మొహంఎదటే, ఏమీ అట్టే పెట్టకుండాను!

స - అందుకే మీరు సత్యంచూడకుండా అభిప్రాయం లిస్తున్నారని చెప్పింది! అసలుముందు “పండితుడు” అంటే ఏమిటో నిర్వచించి, ఆతరవాత మరేమన్నా కానీంది. పండితుడికి నేను దాసోహం చేస్తాను.

కా - ఓవోవో! మరిగానీ పోతోందా ఏమిటి నీకు, సభాపతి! ప్రతీదానికి నిర్వచనం అంటూకూచుంటే ఎల్లా ఏడుస్తుంది? పదాలయొక్క నిర్వచనాలు ఆయాశాస్త్ర సందర్భాల్నిబట్టి ఉంటాయి, పిరాస్తాయి. గోరంతలు కొండంతలు చెయ్యరాదు. మామూలుగా “పండితులు” అని మనం ఎవర్ని అంటామో నీకు తెలియనే తెలియదూ? అథమం సంస్కృతంలో పంచ... ..

స - తెలుగులో మాట నే అడుగుతూన్నది!

శా - తెలుగులో మాట నే చెబుతూన్నది! ముందు సంస్కృతంలో పంచ....

స - అక్కడికి ఆపంచశిఖలూ ఏవరేనా తెలుగులో ధరిస్తే చాలదూ, ఆ ఒకర్ని తెలుగు పండితుడు అనడానికీ?

శా - ఏడిసినట్టే ఉంది, ఏడుపు. ముందు దేవభాషలో కావ్యాలు చదివి, కాస్తైనా వ్యాకరణం, అలంకారం నొణిగి, నాటకాంతం చూచి, అప్పుడు తెలుగులో పంచ....

స - మీరు చెప్పేది సంస్కృతాభ్యాసానికీ. పైగా, అన్నింటికీ శిఖరప్రాయంగా ఆనాటకాలు ఉద్భవించడం చేతనున్నూ, ఆనాటకాలు రాసినవాళ్లు తర్కవ్యాకరణాలంకారాదులలో మునిగి తేలి ఉన్నవాళ్లవడంచేతనున్నూ, చదివేవాడు కూడా ఆక్రమాన్నే చదువుకోవాలి. కాని, తెలుగులో నాటకాంతం అన్న నాటకప్రారంభం అన్న విశేషంలేదా ఉండదు. మనం మాట్లాడేది ఆచదువు కోడం ప్రశంసకాదుగా!

శా - బాగానేవచ్చింది, నీకోటికుతర్కం! నీకో మాట్లాడ భయం, ఎదటపడ భయం. నీకు ప్రతీదీ తెప్పి! అల్లాయిలే, పంచ ...

స - ఉండవయ్యా, పంచాలేదు, ఉత్తరీయంలేదూ! అదా! తప్పులు కనకరచడమూ నీకు కోపంవస్తా! ఉన్నదిఉన్నట్టు చెప్పడమేనా, నువ్విందాకా తిట్టడమన్నావీ! తప్పు అనేమాట నిర్వచించు. భాషలో తప్పు ఒక్క నిర్ధారించగలవాడెవడు? “ఇతరులంతా తప్పులుకట్టుకు నేవాళ్ళేను” అనుకునే వాళ్లా పండితులు!

శా - అదికాదు! ఇల్లా లెక్కపెట్టి మాట్లాడి తప్పులు ఏకరువుపెట్టడంలో నీఅభిప్రాయం ఏమిటి? ఎన్నికే ఎవరికుండవు? ఆయెన్నిక ఏమి అక్కరకు వచ్చేపని? “ఏకోహిదోహో గుణానన్నిపాతే” అనిలేదూ! “ప్రబంధము నా జలరాశి, దానిలోపలగల నెరుసులో గణింతురె, ఆపారమునా మణులుల్లసిల్లగన్” అనిలేదూ! “కాళిదాసమయూరాదికవులక్షణ గలవు తప్పులనంగ, నయ్యలకులేనె!” అనలేదూ అప్పుకవి?

స - అదా! నేను పండితుణ్ణికాను, విద్యార్థిని. పదస్వరూపం, పదప్రయోగం, కారకం మొదలుగాగలవి సూత్రానుసారంగా నిర్వహించిన వానికోసం ఆంధ్ర

వాఙ్మయం వలలువేసి పెరికి చూస్తున్నాను. ఇంతవరకు ఎవ్వరూ దొరకలేదు. అనుసరిస్తూ అన్నవి అనుసరించకపోడంవల్ల వారికి పదస్వరూపంలో కుప్పలు కుప్పలుగా తప్పులు. అవి యేరడంవల్ల తెలుస్తూన్నదేమిటంటే, పాండిత్యం వ్యాకరణం వ్రాయడం ఎడంఅనీ, వ్యాకరణం కవిత్వం వేరనీ, కవిత్వానికీ పాండిత్యానికీ దూరమనీను ! ఇప్పటిగ్గింధక రైల్వో ఉన్నారు ఒకటిరెండు పుష్కరాల్నించి కృషి చేస్తూన్నవాళ్ళు. వాళ్ళతప్పులు 'ఏకోహిదోషో' అయితే ఇంకేం. నిజేమంటాగ ఎల్లానో అల్లా ఏడుద్దుం, వేనవేలుగా ఉన్నాయికర్కం. వాటితో మహామహాగ్గింధాలు, మాకు ఆదర్శంగా రాసిపారేశారు. ఆతప్పులన్నీ వాళ్లు దిద్దుకోడం ఎప్పుడు? అవి రానీకుండా వారు గ్గింధాలు రచించడం ఎప్పుడు? ఇంకా ఇన్నేళ్ళొచ్చి చదువుకోక మన్నుకొట్టుకోనా, అన్నట్టు ! మనల్ని ఒకరు అఖారంలో దింపుతూంటే, ఆమాట అనుకోడం తప్పా? వాఙ్మయంలో పర్వతాలంటాయి, అఖారాలూఉంటాయి. పర్వతాలమీదికెళ్ళి ఆనందించడం గురించి పామరులకి చెప్పడం విమర్శించేవాడిపని ఎల్లాగో, అల్లాగే అఖారాల్లో వాళ్ళు పదిపోకుండా కాపుపెట్టడంకూడా వాడిపనే. తప్పులైతేనేం? పెద్దవాళ్ళతప్పులు గణ్యతలోకివచ్చి కీర్తివహిస్తాయి. వాటిని తప్పులుకాకపోతే, పోనీ, విశేషాలనండి.కనక, ఈగ్గింధక రైలనెత్తిమీదే ఇన్ని ఎగుడుదిగుడులు ఊరేగుతున్నాయి కాబట్టి, అంతాకూడా, నన్నయ్య వెయ్యేళ్ళకింద రాసిన వ్యాకరణం అవతలెట్టి, ఉపయోగిస్తూన్న భాష పెరుగుతూన్నకొద్దీ గ్గింధస్థం చేస్తే చక్కగా ఉంటుంది.

కా - (తలగోక్కొని చెయ్యి కడుక్కొని, ఆచమనంచేసి) అయ్యయ్యో, కర్మమా! కలియుగాదిని నన్నయ్య వ్రాసింది కాదంటున్నావు, కళ్ళోతాయయ్యా!

న - ఏమీ పోవు! నన్నయ్యే ఇప్పుడుంటే వెనక తను రాసింది కట్టిపెట్టి మరోదస్త్రం రీసి ఉండేవాడు. అంచేత ఇప్పుడు నన్నయ్యావద్దు, మరి చిన్నయ్యా వద్దు !

కా - వ్యాకరణం అక్కర్లేకపోతే ఎల్లాగయ్యా ఏడవడం? పుత్రీ వ్యాకరణం రాని చపటగూడా, వ్యాకరణం వదిలేశి రాకానంటూ బయల్దేరుతాడు, నచ్చి మానేసి నట్టూ !

న - బయల్దేరితే ఏం? మీకెందుకు కోపం? జీవభాషంటే మీకంత ఆగ్రహం యెందుకూ ఎంతమందినీనూ రాయనీంది !

శా - మాల మాదిగ అస్త్రాదళవస్త్రాల వాళ్ళవీనా ?

స - ఆ !

శా - ఆ రాతలన్నీ నేను చదవనా ?

స - ఎవరన్నారు ? అవి చదివేవాళ్ళు వాళ్ళకి ఉంటారు. రాయవద్దని అనటానికి మీ రెవరు ?

శా - నేనా ? పండితుణ్ణి ! నోటికొచ్చినట్లు రాసేవాడికి వాళ్ళకిస్తా. ఆ రాత నాశనం చేయిస్తా !

స - రాతల్లో దేశానికి కావలసినవి నిలుస్తాయి, అనగా మనుష్యులకి. “దేశమంటే మట్టికాదోయ్, దేశమంటే మనుష్యులదోయ్ !” అని నీవి అన్నాడు. మనుష్యులకి అక్కరలేనివి సరిగ్గా. కాబట్టి, మీరం బొద్దను మాత్రేక్ష్యం పెట్టుకొని పుట్టలేదు. అందరినీ ప్రయత్నించసొండి. యత్నాపకేతి మనస్సు మాటలచిచ్చి, జన్మానికి శివరాత్రిలాగ చివరకి ఒక్కమాటైనానీ నీ ఎక్కడ సందర్భంగా నేనా ‘అహా!’ అని అనుకోగలిగి ఉన్నవ్యక్తి అయిఉంటేచాలు! రాయచ్చు! అల్లాచేస్తే, కృమేపీ, ఈ అపారసాధ్మయంలో విశేషపరిచయం పదాలతో గలిగిన ఆతడు ఒకడు బయలుదేరి, కవిశబ్దం సార్థకం అయిపోయినవారి రచనల్లోఉండే నిత్య ప్రయోగాలు చూసుకొని, వాటి ఆధారంతో లక్షణంగా వ్యాకరణం రాస్తాడు.

శా - అప్పుడెందుకు ఏడవనూ, ప్రతి పండితమాలినవాడూ వాళ్ళులేకుండా పుస్తకాలు రాసి తగులజ్ఞాక! అది రాయడం పూర్తి అయేటప్పటికి మళ్ళీ కొంత మార్పు మాట్లాడేమాటల్లో కలిగితే - కాకులల్లోలాగ - అవ్యాకరణాన్నిబట్టి ప్రాసించి కృతకభాష అయిపోదు మరి! చావొచ్చి పడిందయ్యా, వ్యాకరణం కాదుగాని! అందుకనే దివ్యాంశసంభూతులైన ఆపాణిసి, పతంజలీ..... సరేకాని, వ్యాకరణం ఎందుకంటావో, అసలూ!

స - వ్యాకరణం ఎందుకంటే, సజీవమైన భాషాస్వరూపాన్ని సమర్థించి, సకారణంగా సోదాహరణంగా నిర్ణయించడానికి; పదాలచరిత్రలో ఉండే మార్పు గ్రహించి, వాటి దారి సూచించడానికి; పదక ఒకదం ఎల్లా ఉండేదో గ్రహించుకోడానికి;

అనిగా, పూర్వగ్రాధాలు చదువుకోటం పీలుగా ఉండడానికి; అన్యభావవాడు ఈ భావ నేర్చుకోడానికి;

శా - అల్లాయిలే, ప్రయోగరణి తనకాలంలో ప్రచురమై ఉన్న అడ్డమైనచెత్తా చదవాలనా నీమాట? కాగుంది. జనసామాన్యం మూర్ఖులుగనక, వాడు శాసిం చి చేసిన వ్యాకరణక్రియారం వీళ్లు మాట్లాడడం నేర్చుకోవద్దు !

స - ఇట్లా అసందర్భంగా భీష్మించుకొని కూచునేవాళ్లు భాషని తాము పెంచాలేరు ఇంకోర్ని పెంచానియ్యరు.

శా - అల్లాయిలే సరాసమిటి, బలుపో వాపో చూసుకోవద్దు !

స - సకలవస్తు ఉండో లేదో చూసుకుంటు సరి.... . పెంచలేరు సరిగదా, పండిత నామం తమగే జల్లుకోవాలని వారి ఊహ. అందుకనే, అందర్నీ రాయనియ్యద్దం టారు. నూటికి చదువురానివాళ్లు తొందై పైగా ఉన్నారు. ఇంతమాత్రానికే, ప్రతివాడూ చదువేనా అని కొందరు గోలెత్తుతున్నారు. ఇట్లా గోలెత్తేవాళ్ళు ఇతర భాషల్లో లేకపోవడంవల్లే అవి పెరిగి కొమ్మెక్కాయి.

శా - సరేలేస్తూ! నాకు తెలియదూ ఈమాత్రా! మూలనూత్రాలు వొదిలి లేని పోని కరుగులె త్రమంటావో? ఏమీ వ్యాకరణం లేకుండా ప్రతివాడూ రాయ వచ్చుననా, నీతిపదేశం. ఆహాహా! మానాయ్న మానాయ్న ! అప్పుడు ఒహడి మాట ఒహడికి బోధపడ్డం ఎల్లాగ?

స - అక్కడే ఉంది మీబోట్లవెరి! వ్యాకరణాలు ఈరోజున చింపిపారేస్తే, మన కందరికీ, భాష, బోధకడడం మానేస్తుందా? పంచాంగా లుండకపోతే గ్రహణం వట్టడం ఆటంకం వడిపోతుందా? భాషాభివృద్ధి సహజం. ప్రపంచములో చెవు లెట్టుకొని విన్నప్రయోగాలతో, తెలుగు భాషాగ్రంథాలు కల్గెట్టుకొని చూ సిన ప్రయోగాలతో, ముందు తనకేమన్నా విశేషభావం ఉండి, అది నాప్రజకి అందిస్తాను అనుకునేవాణ్ణి ప్రతివాణ్ణి రాయనీండి. మీకు అక్కర్లేకపోతే ఊరుకోండి. ఒకరచన ఊళ్ళోవాళ్ళకి ఎవళ్ళకో తెలియడం లేదేమో అంటూ మీరు పూనుకొని రాకండి, వాళ్ళ గుండెలన్నీ మీరు దూరి చూసినట్టు!

శా - అల్లాయిలే, మనిషికోవ్యాకరణమా ?

స - ఎవడేనా అఖండుడై, వాడిఅలోచన జనానికి అవసరమైందయితే, వాడి భావ జనం నేర్పుకోవలసిన పనొచ్చి, వాడినిమిత్తం ఓవ్యాకరణంతేవడియవలసివస్తుంది. అట్లా ప్రత్యేకవ్యక్తులకోసం పుట్టిన వ్యాకరణాలు ఇతరభాషల్లో ఉన్నాయి.

శా - ఎన్నట చెప్తు. తప్పులొస్తే రావచ్చు! ఎవ గొజీస్తారు వస్తూంటానూ? “కృమాతో” అన్నారు పెద్దలు. అంతమాత్రాన్ని అదర్శం ఎల్లాపోతుంది?

స - అదర్శం అంటే, ప్రపంచంలో లేనిదా? ప్రకృతి సంభవాలకి అదర్శం ఏమిటి? అదర్శం ఉదర్శమూను!

శా - ఏమైనాన జేగాని, మూట్టుచునున్నట్లు రాయడం వేళాకోళపు రాతల్లో ఒక్క గోవచ్చు!

స - ఒక్కగోవడం ఎవరు? ఎవరు? మూట్టుచునున్నట్లు ఉంటే మానవులు వింటారు. లేపోతే జీవతలు అలకిస్తారు, వీరుబడి చూసుకుని.

శా - మానవులు వినిపించుకోక పోయినానో, అవ్యాకరణంకంటే కువ్యాకరణం నయం.

స - మరిసెలనో, ఒకేమాటకీ వాడించేవారు వ్యక్తుగా నిర్వచనం చెప్పేటప్పుడు న్నూ, లేనిపోనిచోట్లకూడా అదర్శాలు అంటూ మొదలెట్టేటప్పుడున్నూ, అపాంథా వత్సాలు బయలుదేరినప్పుడున్నూ, వాదనలు కూడదు.

శా - అట్లాఅయితే నువ్వు రాయవోయ్, వ్యాకరణం! నువ్వు కాసించు!

స - అబ్బ! అది కాదు వ్యాకరణం అంటే అది చెప్పలేదూ! పోసిపోయింది. దీనికి అంతేమిటి తెంపేమిటి? సభట సాయింగ్రిం, ఆనందం సంగీతరావూవాల్లో వస్తారట మీరుకూడా రండి, వాదం అనేది మనలోనే ఉంటోంది ఎంచేకోకాని!

(అని కుడిచేతుకీ పెళ్లిపోతాడు)

శా - చూడ్దాం!

ప్రశంస

సెట్టి లక్ష్మీనరసింహము

శ్రీరామమూర్తి పూర్తి కృపనూర్తి
యుడుగు గిడుగు వేంకటరామమూర్తి
పంతులుగారికి; వారికి భువిపై
చాలా సౌఖ్యము సమకూరు గాక !

వివిధవిద్యలందు విశేషంబగు
విజ్ఞానమునకును, జ్ఞానమునకూ,
నుడుగు గిడుగు వేంకటరామమూర్తి
పంతులుగారని ప్రసిద్ధి గాంచిరి.

విద్య యెంత హెచ్చుగా వచ్చినా,
కీర్తి యెంత హెచ్చినా, వినయమే
తొడుగు గిడుగు వేంకటరామమూర్తి
పంతులుగారికి : పయి తొడువులేల ?

డిబ్బయియేడులు, వారి యీడిపుడు ;
శిష్యులన్న నో, వందలూ వేలు;
అయినా, ఇపుడూ చిన్నప్పటివలె
విద్యాసంపాదనమున మాత్రము
నుడుగు గిడుగు వేంకటరామమూర్తి :
పంతులుగారే, బడిపిల్లఁ డహహ !

తనకు తెలియనట్టి విషయ ముంటే,
తనకంటె చిన్నవార్లనైననూ
సంశయములెల్ల తీడేవఱకూ

అడుగు గిడుగు వేంకటరామమూర్తి,
పంతులు గారని ప్రజ్ఞలు పలుకక.

ఏవిషయాలను బట్టుకొన్ననూ,
వాటిలోని కల్లషమెల్ల పోయి
సారాంశము తేలే వఱకూ జల -

గడుగు గిడుగు వేంకటరామమూర్తి
పంతులుగారి యపారవివేకము.

శాస్త్రవర్చ యంటూ పడినప్పుడు,
ఇతరపండితుల వాక్యసంచయము

పేక వంటిదైతే, యా నేతకు
నుడుగు గిడుగు వేంకటరామమూర్తి
పంతులుగా రెది పలుకుదురో యది.

ప్రజ్ఞ లేమిచే పరులకు వెఱచే
నుడుగు గిడుగు వేంకటరామమూర్తి
పంతులుగారికి పరిచర్య చేసి,
పండితుం డయి, సభారంజకుఁ డగు.

తెలిసి తెలియని దంభపండితుల
వటవట వాఁగే నోరూ ముఖమూ
ముడుగు గిడుగు వేంకటరామమూర్తి
పంతులుగా రొక పరిని గనంబడ.

ఆంధ్రవ్యాకరణజ్ఞతను బిట్ట -
నుడుగు గిడుగు వేంకటరామమూర్తి

పంతులుగారని బాగా తెలిసి,
వారు కోరు భాషాసంస్కరణము
సమర్థింపనట్టి వారలైనా,
వారితోడ వాదించ జగవదురు.

నోటిలోనుండి పలువడి వచ్చిన
నుడుగు గిడుగు వేరిటరాముముగ్ధి
పంతులుగారతీసాత్తులని తెలుపు ;
ప్రాణము పోనీ, చరిత్రవాక్కున
చెడుగు గిడుగు వేరిటరాముముగ్ధి
పంతులుగారెప్పుడీ పలుకుదురు.

కుప్పగ పోయిందీ ప్రవ్యము తల -

చాడుగు, గిడుగు వేరిటరాముముగ్ధి
పంతులుగారీతి పాపబట్టినా
చేయుచుచును సమర్థము పాపము.

ఏ గాలివానలో నైనా తల
మరిచితరులు తను సగరముగ చే
చాడుగు గిడుగు వేరిటరాముముగ్ధి
పంతులుగారీతి : భగవంతుడు దత్తసి
శతవర్షజీవించి, తన, మురిచి
యాతీగ్యమునూ, భౌగోళమునూ, ముఖము
సోపించి, పంజాభిప్రది తలగిరిము
గారీ !

మాతృభాష - పరభాష

తెలికిచెర్ల వెంకటరత్నం

శిశువు, పుట్టగానే, శరీరములోని కొన్ని కండరములవ్యాపారమువల్ల ఏడుస్తాడు. మొదటిదినములలో ఆయేడ్లు తన శేదయినా కావలెనని తెలియజేసే ఉద్దేశముతో కూడుకొని ఉండదు. కాని క్రమముగా ఏడుపు ఎప్పుడు వినబడ్డా తల్లిగాని దాదిగాని బిడ్డవద్దకు పోయి తగిన ఉపచారములు చేసే, ఆహారము ఇచ్చి సంరక్షిస్తూ ఉండడము కనిపెట్టి, అటుపైని ఉద్దేశపూర్వకముగా ఏడ్చి తన పనులు సాధించుకొనుటకు శిశువు ఉపయోగిస్తున్నాడు. కొన్నాళ్ళకు ఆయేడ్లులోని వైవిధ్యము గమనించి బిడ్డ ఎందుకు ఏడుస్తున్నాడో తల్లి గ్రహించగలుగుతుంది; అనగా అప్పటికి ఆయేడ్లుయొక్క స్వరములో భావబోధకత్వము ఇమిడి ఉన్నదన్నమాట.

ఆ రీతివారముల ప్రాయము వచ్చేదాకా బిడ్డకు ఊసులాడుట (babbling) రాదు. ఊసులాడుట భాషాభ్యాసప్రయత్నములోని ద్వితీయావస్థ. ఈ సమయములో శిశువు తన వాగింద్రియములను ఉపయోగించడానికి నిరంతరప్రయత్నము చేస్తూ ఉంటాడు. ఆ ప్రయత్నమువల్ల మొట్టమొదట సాధ్యమయేవి సులభముగా ఉచ్చరించదగిన ప, బ, మ వర్ణములు. బిడ్డ తల్లివద్ద పాలు తాగేటప్పుడు వాని పెదవులలోని కండరములు బలపడి వర్ణోచ్ఛారణమునకు శక్తిమంతము లవుతవికనుక ఓవ్యములు పలుగలుగుతాడు. క్రమక్రమముగా ఇతరవర్ణములుకూడా ఉచ్చరించడము అలవాటవుతుంది.

శిశువు సహజ శక్తిసంపన్నములయిన తన వాగింద్రియములు ఉపయోగించడానికి ప్రారంభించినప్పుడు అవ్యక్తాలాపములు చేస్తాడు. చేతులూ, కాళ్లూ ప్రయోజనము పేక్షించకుండా ఆడిస్తూ ఆడుకొంటూ ఉన్నట్టే, వాగింద్రియములతోకూడా ఆటలాడుకొంటాడు. ఆ ఆటసందర్భములో అమ్మమ్మమ్మ, అత్తత్తత్త మొదలగుధ్వనులు వెలువడతవి. ఆధ్వనులకు పరిసరవస్తువులగుపెద్దలు భావములు కల్పించి తల్లిని అత్తనూ శిశువు పిలుస్తున్నాడని భావిస్తారు. ప్రతిశబ్దమునకూ నిర్దిష్టార్థముంటుందనే భావము భాషాపరిచయమువల్ల వారికి ఏర్పడిఉన్నది గనుక శిశువు ఉచ్చరించే పదములకు

ఈభ్యాసము రాజమహేంద్రవరములో 1988 వ సంవత్సరములో జరిగిన ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్వార్గసభలో ఇదిగినది.

కూడా భావబోధకత్వ మాపాదించి తనుకుతోచిన అర్థములను అవదములకు అంట గడతారు. ఈవిధముగా ఏర్పడినవే ఒకవిశిష్టజాతికదములు ప్రతిభావతోనూ ఉంట వి. ఈపదములలో సంయుక్తాక్షరములుగాని, ఉచ్చరించుటకు కష్టతరములయిన హల్లులుగాని ఉండవు. కొన్ని భాషలలో ద్విత్వాక్షరము లుంటవి. ఒకేహల్లు తిరుచు గా అకారసహితముగా పలుమారు వస్తుంది. కొన్ని భాషలలో ఇవి అజాదులు, కొన్నింటిలో హలాదులు. ఇట్లే కొన్ని భాషలలో ఇవి హలంతములు, కొన్నిటిలో అంతములు. ఆయాభాషలతత్త్వమునుబట్టి ఏర్పడే ఇట్టిస్వల్పభేదములలోతప్ప తక్కిన విషయములలో ఈపదజాలములలో స్వరసామ్యము కనబడుతుంది.

అమ్మ అనేపదమును గురించి ఇక్కడ విచారించెము. నిర్దిష్టభావ మేమీ లేకుండానే 'అమ్మమ్మమ్మ' అని శిశువు ఉచ్చరిస్తూ వాగిందియములలో అటలాడుకొంటూ ఉండగా శిశువు తన్ను పిలుస్తున్నాడని ప్రేమపూరిత అయినమాత భావించుకొని వాని వద్దకు పోతుంది. అశబ్దము ఎక్కు ఉచ్చరించినా తల్లి తనవద్దకు రావడము చూచి శిశు వాశబ్దమునకూ తల్లి వచ్చుటకూ సంబంధము గుర్తించి తొలుతటి అవ్యక్తలూపమునకు భావబోధకత్వము కల్పించుకొంటాడు. పాశ్చాత్యభాషలలో Mamma, Mama, Ma అనుపదములుగా, ఆర్యీనియను భాషలో Anna, ప్రాచీననాడు భాషలలో Amma, సెమిటిక్ భాషలలో Am, um, um అను అజాదిపదములుగా అమ్మాఅనుఅర్థము బోధించునవి ఉన్నవి. ఇండోయూరోపియన్ భాషలలోనిమాతృ, Mother, Mutter, Mater, Meter అను పదములు తొలుతటి మా అనుపదమునకు ప్రత్యయసంయాజనమువల్ల కలిగినరూపములు. స్లవ 'నిక భాషలోని Baba, టాంగాభాషలోని Bama అనుపదములుకూడా తల్లి అనుఅర్థమునే బోధిస్తవి.

తల్లి అను అర్థముగల పదములలో Mamma, Mama, Ma ఉన్నట్లే తండ్రి అనుటకు Pappa, Papa, Pa అనుపదములున్నా పాశ్చాత్యభాషలలో కలవు. ఈ రెండువర్గముల పదములకూ గల స్వరసామ్యము గమనించవలెను. ఇండోయూరోపియన్ భాషలలో ter అను ప్రత్యయము అంతమందుగల మా అనుపదముయొక్క రూపములయిన మాతృ, Mother, Mutter, Mater, Meter వంటిపదములే, తండ్రి అనుఅర్థములో పితృ, Father, Fader, Vater, Pere మొదలయిన పా అనుప్రాచీనపదముయొక్క రూపములు. Poppo అనుపదము l'apa అను పదము

నుంచి జనించినదే. ఇటాలియనుభావలోని 'Babbu' బల్గేరియను భావలోని 'Baba', సెర్బియనుభావలోని 'Baba', టర్కిష్ భావలోని Baba అను హలాది పదములున్న సెమిటిక్ భావలలో, Aba, Abu, Abba మొదలయిన అజాది పదములున్న పిత్తృశబ్దబోధకములే. ఈ అర్థములోనే తపస్థముతో కూడుకొన్న పదములు చాలాభావలలో ఉన్నవి. సంస్కృతములో తాత, శాంగో మొదలగు ఆఫ్రికన్ భావలలో tata, నీగ్రో భావలో tatta, రష్యన్ భావలో tyatya, వెల్ష్ భావలో tat— దానినుంచి ఉత్పన్నమయినదే ఇంగ్లీషుభావలోని dad. ఈవర్గములో అజాదులగు పదములుకూడా కొన్ని భావలలోఉన్నవి: గ్రీక్ భావలో 'Atta', గాథిక్ భావలో 'Attila', మాగ్యారుభావలో 'Atya', టర్కిష్ భావలో 'Ata' మొదలయినవి.

అమ్మ, అన్న, అప్ప, అక్క, అత్త, నాన్న మొదలగు బాంధవ్యార్థబోధక పదములలో మూర్త్యమే కాక శిశువునకు ఆసక్తిగలవస్తపులపేళ్లలోకూడా వివిధభావలలో స్వరసామ్యము కనబడుతుంది. ఆహారము కావలసినపుడు శిశువు 'మ్ మ్ మ్' అని రోదనముచేస్తాడు. ఆయేడుపులో తన కాహారముకావలెనని తెలియజేసేఉద్దేశము ఉన్నట్లు నిర్ధారణచేయలేము. ఆవిధముగా ఏడ్చినపుడల్లా తల్లి పచ్చి ఆహారము ఇస్తూ ఉండడముగమనించి అట్లుపైని ఆహారముకావలెనని సూచించడానికి ఆవిధముగానే ఏడుస్తూ ఉంటాడు. దానినుంచి పుట్టినవే వివిధభావలలోని మమ్మామ్, మామ్, మమ్, అమ్, హమ్ మొదలయిన పదములు.

శిశువు ఉచ్చరించినప్రతిశబ్దమునూ తల్లిదండ్రులెంతో ముద్దుముచ్చటలతో ఆలకిస్తూ, వాటికి భావములను కల్పిస్తూ, తాము శిశువువద్ద ఉన్నప్పుడు ఆమాటలే పలుమూడు పలుకుతూ ఉంటారు. ఆపదములు ధుష్టములనీ, అర్థరహితములనీ తప్పులుపట్టి దండించక, ఆపదములు మరల మరల శిశువు ఉచ్చరించేటట్లు ప్రోత్సహిస్తూ, వాటిలోని దోషములను తమప్రేమచేత కప్పిపుచ్చుతూ, క్రిమి క్రిమిముగా వాటిని నవరిస్తారు. తమ కదివరకు పరిచితమయిన శిశుభావకున్ను తమిల్లవాని భావకున్ను సామరస్యము కలిగించి వానిభావ కొక స్వరూపము చేకూరుస్తారు. ఇట్లర్పడిన శిశుభావ శిశువు తనకార్యములు నెరవేర్చుకొనడానికి సరిపోతుంది. ఇదిమూర్త్యభాషాభ్యాస ప్రయత్నములోని మూడవ అవసర.

శిశుభాష వ్యవహరించుకొంటూ ఉన్న కాలములో పిల్లవాడు తనతల్లిదండ్రులూ బంధువులూ వాడుకొంటూఉండేభాషను ఎల్లప్పుడూ వింటూ, సందర్భమునుబట్టి కొన్నికొన్ని మాటల అర్థము గ్రహిస్తూఉంటాడు. ఆపదములను తాను స్వయముగా ఉచ్చరించడానికి కొన్నిదినములు, లేక మాసములు పూర్వమే పానిఅర్థము తెలుసుకొని ఉంటాడు. క్రమముగా గృహవరణమును కుటుంబావరణమును చాటి తోడి కాల బాలికలూ, ఇరుగుపొరుగువారూ, బంధువులూ మొదలయినవారితో కలిసిమిలిసి ఉండి ఆసంఘములో వ్యవహారములో ఉన్న భాష నేర్చుకొంటాడు. కొన్ని ఆట పాటలు నేర్చుకొనడము, కొత్తవస్తువులు చూడడము, కొత్తభావములు పర్చడడము, కొత్తవారితో సహవాసముచేయడము మొదలయిన వ్యాపారములు నానాటికి వృద్ధి పొందడమువల్ల పిల్లవానిభాషకూడా వృద్ధిపొందుతుంది. ఈకరిస్థితులలో తా నదివరకు ఉపయోగిస్తూ ఉండే శిశుభాషాపదములు వ్యవహార ద్యుతములయి నాటిస్తాననున తాకిక భాషాపదములు ఆక్రమించుకొనడము తటస్థము. కొందరిపిల్లలభాషలో ఈ శిశుభాషాపదములు కొన్ని చాలాసంవత్సరములవరకూ నిలిచిఉంటవి. ఆపదములు ప్రయోగించేటప్పుడు తోడివాగు పరిహసిస్తుఉన్నా అవి విడవజాలనంతటిదృఢముగా నాటుకొనిఉంటవి.

తాకిక భాష నేర్చుకొనడములో పిల్లవాడు ఎన్నోతప్పులుచేస్తూ క్రమముగా వాటిని దిద్దుకొంటూ ఉంటాడు. కొన్నివర్ణముల ఉచ్చారణము అతిసులభముగా వట్టు పడుతుంది; కాని కొన్నివర్ణములు ఎంతప్రయత్నించినా సాధ్యముకావు. కొందరు పిల్లలు కకారమునకు బదులు టకార ముచ్చరిస్తారు. అట్లే గకారమునకుబగులు డకార మును వాడుతారు. నాలుగుసంవత్సరములపిల్లవా డొకడు “అమ్మా టండమండ ఏటుండలో ఉండే” అని ఉచ్చరించినాడు. తనఉచ్చారణలో లోపమున్నట్లు అపిల్లవా డెరుగడు. ఇతరులు ఉచ్చరించినరీతినే తానుకూడా ఉచ్చరిస్తూన్నట్లు భావించుకొనేవాడు. రకారము చాలామందిపిల్లలు పలుక లేరు. మూడేండ్లపిల్లవాడు ‘రారాసందకుమారక’ అన్నపద్యము రకారమునకు బదులు లకారము ప్రయోగించి చదవగావిన్నాను. ఒక్కరకారముతప్ప తక్కినవర్ణములన్నీ వాడు సరిగా ఉచ్చరించినాడు. కొన్నివర్ణములుచ్చరించలేకపోవడము ఒకచిన్నపిల్లల విషయములోమూర్ఖమేకాక వయోవృద్ధులలోకూడా కనబడుతుంది. 60 సంవత్సరములు చాటిన ఆంధ్రప్రావ్యసమూజమత

వ్యాకరణము అభ్యాసము అనడానికిబదులు 'అగ్నానము' అనిపలకడము నేనెరుగుదును. కొత్తరంగములు నేర్చుకొనడముతోనూ, తనఉచ్చారణలోని తప్పులు దిద్దుకొనడము లోనూ పిల్లవాడు ఎంతో శ్రద్ధవహిస్తూఉంటాడు. ఒకపిల్లవాడు గుఱ్ఱం అనుటకు బదులు గుయ్య అనిఉచ్చరించేవాడు. కొంతకాలానికి సరిఅయినఉచ్చారణము నేర్చుకొని మిక్కిలి సంతోషముతో ద్విత్యరకారముతో ఉన్నమాటలు తనకువచ్చినవన్నీ సందర్భముగా కలుగుచు, ఇతరబాలురు తనవలె ఉచ్చరించగలరో లేరో పరీక్షిస్తూ ఉండేవాడు. కొన్నిపదముల నేర్చుకొన్నప్పుడుకూడా ఎంతో సంతోషపడేవాడు. అయిదు సంవత్సరముల కాలిక స్వంతము అన్నమాట కొత్తగానేర్చుకొని 'ఈకారు నీస్వంతమేనా, నుయిల్లు నీస్వంతమేనా, నాన్న నీస్వంతమేనా' అని ఈవిధముగా తల్లిని అడుగుచుచున్నది.

వర్ణాచ్చారణము అలవదుకొడానికి చేసేప్రయత్నముకంటె ఎక్కువప్రయత్నము అవసరమవుతుంది కదములను నేర్చుకొనడానికి. నాన్న అనేపదము ఉచ్చరించడానికి పిల్లవాడు ప్రయత్నిస్తుండన్న సమయములో తల్లి 'నాన్న వరీ, నాన్నను చూపించు' అంటూ పిల్లవానిరండిస్తూ చూస్తుంది. పిల్లవాడుకూడా ఆవైపుచూడడానికి అలవాటుకడి శ్రమముగా అతడములెక్కువ అర్థము గ్రహిస్తాడు. మాటల సందర్భములో ఇంతవ్వరినాన్నన గురించి మూర్ఖుడుతున్నా ఆపిల్లవాడు తనతండివంకకే చూస్తాడు. నాన్న అనేది తనతండివేలే అని వానిభావము. మీనాన్న పేరేమిటిఅని అడుగగా 'నాన్నే' అనిపిస్తే, అమ్మపేరు 'అమ్మే' అనిన్ని అంటాడు. ఇతరబాలురు తమతల్లిదండ్రులను అమ్మా వాన్నా అని పిలవడము విని మొదట వింతగా చూస్తాడు. కాని క్రమముగా అతడములఅర్థము ఇంకా కొంచెము బోధపడుతుంది. 'పిల్లిపిల్లా, వాళ్ళనాన్నా పోతున్నారే' అంటాడు. తనబంధువులపేళ్ళే కుక్కలకూ పిల్లులకూ చిన్నపిల్లలు పెడుతూ ఉంటారు ఒకపిల్లవాడు కొన్ని పండులు పోనూఉండడము చూచి "అదిగో వాళ్ళకల్లదోగ (కళ్ళదోడు) నాన్న, వాళ్ళదొడ్లమ్మ, వాళ్ళచిల్లక్కయ్య" అని చూపించిపాడట. 'వాళ్ళయింట్లో పాపిపేరేం-కన్నమ్మ' అని అనడములో పాపి అను శబ్దమునకు దాని అనుఅర్థము కల్పించినాడు; తమయింట్లో దానిపేరు పాపి. అమ్మ, నాన్న, దాని మొదలగు ఈపదములవాడుక సమగ్రముగా తెలియడానికి ఎంతోకాలము పడుతుంది.

ఒకావిడ పిల్లవానితో “ ఏడుపు మానేస్తే నీకొకతాయిలం పెడతా”నని చెప్పి తరువాత ఖడ్జూరప్పండు వానికిచ్చినది. తాయిలం అంటే ఖడ్జూరప్పండు అనేభావము ఆ పిల్లవానిమనస్సులో చాలకాలమువరకూ నిలచిపోయినది. ఒకపిల్లవాడు జట్టు అనేమాట నేర్చుకొన్నాడు. ఆవుతోకకుచ్చుకీ, గడ్డములకూ, మీసములకూ, పిలకకూ, సవరమునకూ, కూడా జట్టు అనేపదమే ప్రయోగిస్తూ ఉండేవాడు. ఈపదముల కన్నిటికీ ఉన్న అర్థభేదము ఎంతో కాలమునకుగాని, ఎంతో ప్రయత్నముమీద కాని బోధపడదు. పడుట, జారుట, శారుట ఓడుట, ఒలుకుట, చిందుట, మొదలయిన భావములు అన్నీ తలపడానికి సరియైన పదములు వాడుట నెలియక వాటిలో ఏదో ఒకేపదమునే అన్ని అర్థములలోనూ మొదట ఉపయోగిస్తాడు. వాటిలోని అర్థభేదము కొంతకాలానికి గుర్తించి క్రమముగ ఆయాపదములు ఉపయోగించ గలుగుతాడు.

పదముల స్వరూపము, వాటిఅర్థము, వాటిని ఉపయోగించవలసినవిధము పాఠశాలలో పరభాషనేర్చుకొనేటప్పుడు గురువుబోధించేవిధముగా మార్మభాష నేర్చుకొనేటప్పుడు పిల్లవానికి ఎవ్వభాషోధించరు. సందర్భమునుపట్టి మాటలఅర్థము తెలుసుకోవలసినదేకాని కొత్తపదము వినడము తటస్థించినపుడల్లా ఆపదముయొక్క అర్థము వివరించి చెప్పేవారుండరు. ఒకడు ‘ఆవును తీసికొనిరా’ అని పలుకగానే రెండవవాడు ఆవును తీసికొనివచ్చుట చూచి దగ్గరగా ఉన్న పిల్లవాడు మొదటివాడు ఉచ్చరించిన మాటలకూ రెండవవాడు చేసినపనికి గలసంబంధమును గుర్తించి ఆ మాటలభావమును తెలుసుకొంటాడు. ‘ఆవును తీసుకుపో’ అని ఉచ్చరించగానే దానిని తీసుకుపోవుట చూచి ఆపదముల అర్థముకూడా తెలుసుకొంటాడు. తన చుట్టూ ఉన్న వస్తువులనుగూర్చి తెలుసుకోవలెనను కునూహలముతో వాటిపేర్లు అడిగి నేర్చుకొంటాడు. దేశభాష ఈవిధముగానే అలవడుతుంది. చెయ్యి అనుపదమునకు బహువచనము చేతులు అనికాని, ఉన్నాడు అనుక్రియకు వ్యతిరేకార్థము లేదు అనికాని పిల్లవాడికి, పిల్లవాడితో అనేవి పిల్లవాడు అనుకల్పమునకు వస్తే తృతీయావిభక్త్యేకవచనరూపములనికాని పరభాషావిషయములో పాఠశాలలో వ్యాకరణకార్యములు నేర్చునట్లు ఎవరూ నేర్పకపోయినా ప్రతిపిల్లవాడును కొంతవయస్సు వచ్చేటప్పటికి వ్యాకరణాదిదోషములు లేకుండా మార్మభాష సలక్షణముగా ప్రయోగించగలుగుతాడు.

అమెరికాలో ఒక పిల్లవానికి 10 వ నెలలో 3 మాటలు మాత్రమే వచ్చునట. 11 వ నెలలో 12 మాటలు; 12 వ నెలలో 24 ; 13 వ నెలలో 38 ; 14 వ నెలలో 48 ; 15 వ నెలలో 106 ; 16 వ నెలలో 199 ; 17 వ నెలలో 232 అలవర్చుకొన్నాడు. ఆ పిల్లవానికి 6 సం॥ గడువగానే ఎన్నిమాటలు వచ్చునో తెలుసుకోవలెనని ఇంగ్లీష్ ఉన్న వారందరూ ఆ పిల్లవాడు చుచ్చరించిన ప్రతిపదము వ్రాసిపెట్టుట ఆరంభించినారు. వివిధవిషయములు పిల్లవాడు ప్రసంగించేటట్టు చేస్తూ తనకు వచ్చిన మాటలన్నీ ఉపయోగించేటట్టు వాని కవకాశము కల్పిస్తూ మూడు నెలలు పనిచేయగా 2688 మాటలు లెక్కకువచ్చినవట. ఈ లెఖలో సంఖ్యావాచకములు, వ్యక్తులపేర్లు (Proper Names) చేరలేదు. ఆ పిల్లవానికి ఇంతకంటే ఎక్కువపదములు రావని గూర్ఖగా చెప్పటకు వీలులేదు. వాడు ఉపయోగించలేకపోయినా, బోధకరచుకోగలపదములు వందలకొలది ఉండవచ్చు. స్వీడన్ లో కర్నకులకు ఎన్నిమాటలు వచ్చునో తెలుసుకోవలెనని మిక్కిలి శ్రద్ధతో లెఖ వేసిచూడగా 26,000 పదములు లెక్కకు దొరికినవట. విద్వాంసుల పదజాలములో 40,000 పదములవరకూ ఉండవచ్చును. షేక్స్పియర్ తన నాటకములలోనూ పద్యకావ్యములలోనూ ఉపయోగించినపదములన్నీ ఇంచుమించు 20,000 ఉంటవి. మిల్టన్ ఉపయోగించినపదములు 8,000 మాత్రమే. నన్నయ ప్రయోగించినపదములన్నీ ఎనిమిదివేలకు మించి ఉండవు. కవులగ్రంథము లాధారము చేసుకొని భాష నేర్చుకోవలెనంటే లాకీకభాషానిని కదపవంతుపదములైనా దొరకవు. అట్లు నేర్చుకొనే భాష అసమగ్రముగా ఉంటుంది. దానితో లోకవ్యవహారము సాగించడము అసంభవము.

ఒక గురువు పద్దకాని భాషాశాస్త్రపండితుని పద్దకాని ఏదో యొక క్రమమగు పద్ధతి నవలంబించి నేర్చుకొనేది కాక సంఘమునుండి లోకవ్యవహారమువల్ల నేర్చుకొన్నదే సాధిక భాష-తేజ మాతృభాష. ఉచ్చారణలోను మాటల నుపయోగించు రీతిలోను ఏయిద్దరిమనుష్యులపద్ధతి ఒకేవిధముగా ఉండకపోయినా ఒకే సంఘమునందలి వ్యావహారిక భాష ఇంచుమించు ఏకముఖముగానే ఉంటుంది. వ్యవహారహాని కలుగకుండా ప్రతిమనుష్యుడూ మాతృభాషను ఉపయోగించుకోగలడు. ఎంతచక్కగా నేర్చుకొన్నదైనా సరే పరభాష మాతృభాష వచ్చినంత సమగ్రముగా అలవడదు.

దీనికి కారణము మాతృభాషాభ్యాసమునకూ పరభాషాభ్యాసమునకూ ఉండే వ్యత్యాసాలను భేదము, మాతృభాష ప్రత్యేకవాచనమున ఉన్నట్లుగా ఉంది. భాషను వచ్చిన కొద్దీ ఒక్కొక్క మాత్రం విషయము అనుష్టానముగా భావములు వాటితోపాటు అభావములను వ్యక్తముచేయుటానికి తగినభాషా అలవడము. ఈ మాతృభాషాభ్యాసమునకు పూర్వము ఏవిషయముతోకాని, ఏ ఇతరభాషతోకాని అభివ్యక్తి ముందే పోవడముచేత మాతృభాష చక్కగా అలవడదానికి అడుగుము అందిస్తుంది. పరభాషాభ్యాసము ఆరంభించేటప్పుటికి పిల్లవాడు పెరిగి కొంతభాషను సంతోషించి మాతృభాష మాట్లాడడము నేర్చుకుంటాడు. ఒక భాష వచ్చినవాడు ఇంకొక భాష నేర్చుకొనేటప్పుడు తనమాతృభాషకు విలక్షణములైన పోలికలను పరభాషలో ప్రవేశపెట్టడము వింతకాదు. ఎంతకొద్దో పరభాష అభ్యసించినా మాతృభాష చుట్టూ ప్రాబల్యము (Influence) లేకపోతే తనకుండా ఉండటంతోచక్కగా అది అలవడదు. గాంధీమహాత్ముడు దొరలకంటే బాగా ఇంగ్లీషు మాట్లాడగలడని అంగ్లభాషాపండితులైన దొరలే మెచ్చుకొన్నారు. అంగ్లభాషలో వారికి గొప్ప ప్రావీణ్యమున్నదని వారిభావము. అయితే వారు చేసిన కొన్నికొన్ని ప్రయోగములు అంగ్లభాషాసంప్రదాయమునకు వ్యతిరేకముగా నున్నవని, అట్టిప్రయోగములకు హిందీ, గుజరాతీ భాషలప్రాబల్యము కారణమని శ్రీనివాసశాస్త్రిగారు నిరూపించినారు. వ్యవహారములో నున్న మాతృభాషను పరిత్యజించి గాంధీగాంధీమే బ్రాతలో ఉపయోగించవలెనని దీక్షవహించినవారి గ్రంథములలోకూడా పూర్వకవులవాడుకలో లేని వ్యావహారికభాషాపాదములు నేలకొలిది అనివార్యములుగా ప్రదర్శించినవి. అట్టివారికి నాయకులూ, ఆకార్యముల కొనసాగించడానికి ఏర్పడిన అంభోసాహిత్య పరిషదధిష్ఠాపకులూ, పూజ్యులూ అయిన శ్రీజయంతి రామయ్యపంతులువారు మున్న మున్న ప్రకటించిన ఆంధ్రీకృతోత్తరరామచరితములోనికి “విలసింప నైతిగాడు, లేనేలేమా? అయినట్లూ, లేనట్లూ?” మొదలగు వచ్చిగ్రామ్యరూపములు ఎక్కినవి. అరువది సంవత్సరములనుంచి పరిశ్రమచేస్తూ ఉన్నదైనా “గాంధీజీ” అని వ్యవహరింపబడు ఈ పరభాష 72 సంవత్సరములనుండి నిత్యవ్యవహారములో ఉన్న వ్యావహారిక భాషను అణచివేయకాలదని రూఢిగా దీనివల్ల తెలుస్తూన్నదిగదా !

మూర్త్యభాష శైలవాచస్పత్యుని లోకవ్యవహారమునుండి నేర్చుకుంటారు. పరభాష నేర్చుకొనుటకు కొన్నినియమితములైన పద్ధతుల ననుసరించి వ్రాసిన పాఠ్యపుస్తక

ములుమాత్రమే సహాయపడతవి. పరభాషను నేర్పుటకు ఆవృత్తిలో ప్రవీణులైన అధ్యాపకు లుంటారు. మాతృభాష ప్రజలు వ్యవహరించుకుంటూ ఉండగా గమనించి అలవరుచుకొనేదేశాని పరభాషవలె పాఠ్యపుస్తకములు, వ్యాకరణములు, కోశములు మొదలైన గ్రంథముల సహాయముతో ప్రయత్నపూర్వకముగా నేర్చుకొనేది కాదు.

పరభాష నేర్చుకోదానికి ఇన్ని సౌకర్యము లున్నా మాతృభాష అలవడినంత సమగ్రముగా అలవడదు. అపండితుడైనా మాతృభాష చక్కగా మాట్లాడగలిగే ఉంటాడు. ఏదోద మెట్లు ఉచ్చరించవలెనో, ఏవిధముగా ప్రయోగించవలెనో ఎరిగి ఉంటాడు. ఎంతటి పండితుడైనా మాతృభాష ఉపయోగించుకొనేటంత చక్కగా పరభాష ఉపయోగించలేడు. మాతృభాషలో ' నీవెందుకు వచ్చాడు ' వంటితప్పు ప్రయోగ మెవరూ చేయరు. పరభాషలో ' మీ రిట కేల చనుదెంచిరి ' వంటి ప్రయోగములు చేయనిపండితులు లేనేలేరని చెప్పవచ్చును.